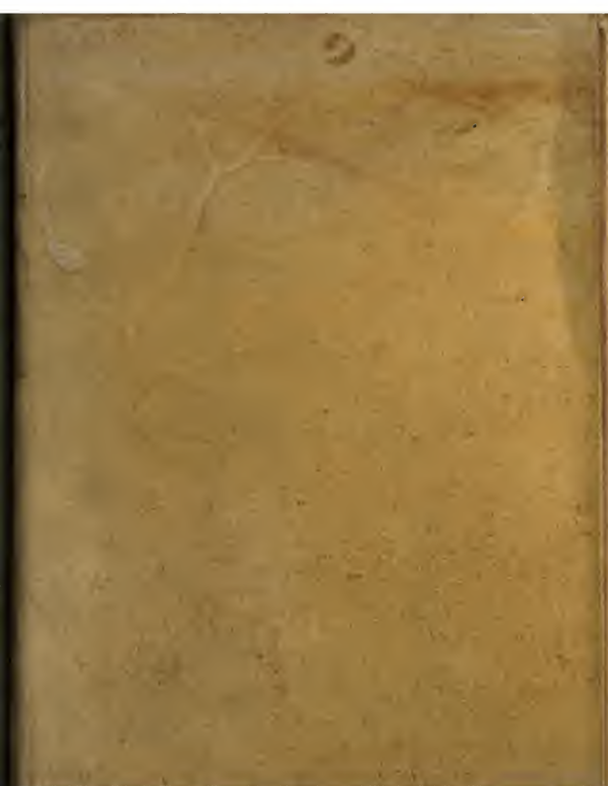

36
9 D
32

DE DIVINA HISTORIA LIBRI TRES.

REVER.^MI P. F. CORNELII MVSSI
Placentini, Conuent. Franciſcani;
Epiſcopi Bituntini.

Jn quibus copioſè ac dilucidè tractatur.

De Diuinæ Eſſentię Æternitate.
De Diuinę Naturę Veritate;
Deq; eiuſdem Diuinæ Naturæ ac Vitę Fęcunditate.

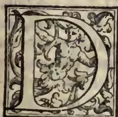
AD SANCTISS.^MVM DOM. NOSTRVM
D. SIXTVM V. PONT. MAX.

VENETIIS APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.
Cum Licentia Superiorum, & Priuilegijs.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO D. SIXTO QVINTO PONT. MAX.

Iosephus Mussus Sacerdotum minimus, fælicitatem.

IVINA prouidentia euenisse, omnibus perspicuum esse non dubito, Beatissime Pater; vt quemadmodum Innocentij, ac Honorij Tertij summorum Pontificum temporibus, duo clarissima lumina Christianæ pietatis Mundo affulsere, D. Dominicus Calagoritanus Hispanus, & D. Franciscus Assisias Italus. Qui veluti duo ex sublimi angelorum choro, Cherubim alter, alter Seraphim, Christianam Religionem, & Ecclesiam, multis tunc peccatorum illecebris pollutam, multisq; hæresibus inquinatam, ac vndique labefactatam; eorum vitæ sanctitate, ac fidei catholicæ veritate, Spiritu sancto afflati, expurgarent, atque erigerent. Sic nostris etiam temporibus, in quibus plus satis adhuc grassantur hæreses, & peccata supercreuerunt; duo ex eorundem sanctorum familia, Sanctissimi, ac Religiosissimi summi Pontifices Reipublicæ Christianæ concederentur; Michael Alexandrinus, & Fœlix a Monte alto; hoc est Pius Quintus, fœlicis recordationis, & Sixtus Quintus. Qui ab eorum optimis ordinum conditoribus, siue primis institutoribus non degeneres, Christi Ecclesiam, summa virtute, doctrina, ac vitę sanctitate pariter administrarent, atque ad pristinum, puritatis,

& innocentiæ candorem, reuocarent. Quod quidem, PIVS ille Quintus, vere Pius, immo pijssimus, ac sanctissimus, & à nemine vnquam satis laudatus Pontifex, dum vixit, enixus est facere; Sic dubitandum non est, quin & SIXTVS Quintus, vti eiusdem Pij Quinti gratissimus alumnus, & solertissimus imitator, illud ipsum sit præstaturus. Nam cum primum, ad summi Pontificatus dignitatem, vno omnium Patrum consensu, fæliciter fuerit euectus; tantam de se opinionem, tantamq; expectationem statim excitauit, vt non modo, Sixti IIII. Sanctissimi, & optimi Pontificis, qui etiam ex Ordine Minorum D. Francisci fuit, quique tot præclara monumenta vrbi, & orbi reliquit, nec non Pij V. gloriam, virtute, & religione assequi debere; verum etiam, pietate, ac sanctitate, longè post se, relinquere videatur: Quippe quòd Dominici præclaram doctrinam, flagrantemq; Francisci charitatem, in se se, perspicuè præseferat. Quare, cum iam vniuersus ferè terrarum orbis meritò exultet, & gaudio vndique repleri videatur, Reuerendissimũ olim ac Illustrissimum FOELICEM Peretum de Monte alto, doctissimum ac Prudentissimum, eumq; grauissimum Cardinalem, nostra hac tempestate, ad supremum, sanctumq; dignitatis gradum ascendisse; Cumque omnes ad eum adorandum, & ad eius sanctissimos pedes deosculandos, vndique concurrant: Mihi quoque visum est esse faciendum, vt tanquam vnus ex eius quasi familiaribus, ac notis, (licèt omnium minimus) gratulaturus accederem; & munere quodam egregio testarer, Sanctitate sua digno, meam hanc animi gratulationem. Id autem sunt Tres libri de Diuina Historia Reuerendissimi Domini mei Cornelij Mussi Episcopi Bituntini, quos ex multis alijs, quibus constare debuerat hæc ipsa historia, solos reliquit; quamq;, dum viueret, singulari pietate, assiduis laboribus & lucubrationibus, contexebat; sed instituta absol-

uere,

uere, atque ad finem perducere minimè potuit: Qui quidem tres libri, & primi sunt, & præcipui, atque ita perfecti, & perpoliti, vt digni videantur, qui tandem, Sanctitatis vestræ auspicijs, edantur; eiq́; pluribus de causis consecrentur. Primum, quod cum in illis de nobilioribus, ac sublimioribus argumentis, de Æternitate scilicet, Veritate ac Diuinæ naturæ fæcunditate disertius disputetur, quàm à fidelibus, catholicisq; viris desiderari possit; de quibus à nullo Ecclesiastico scriptore, vel græco, vel latino (ni fallor) ea methodo, ac stilo, hactenus tractatum, aut scriptum fuit; nemini magis, quàm Dei ipsius in terris Vicario, debebantur. Deinde, quod cum ego in ipsius Episcopi domestica, ac intima familiaritate, multos annos ita sim versatus, vt ipse omnia ferè ac singula animi, & mentis suæ sensa, mihi explicare, mecumq; communicare consueuerit, à quo etiam moriente, mihi sua scripta relicta fuerunt, vt eorum imprimendorum onus susciperem, quod quidem à me, aliqua ex parte perfectum fuit; testari, & affirmare verissime possum, illius semper sententiam fuisse, vt hi libri, quotquot essent, summo Pontifici dedicarentur. Itaque Sanctissime Pater, vt hanc causam breuiter complectar, quoniam Dei Optimi Maximi Vicarius, & auctoritate diuina, verus, & legitimus Diui Petri successor es, ac totius Franciscanæ Religionis decus, maximus quoque, Theologicę facultatis professor, ac magister, & ipsius quondam Cornelij Mussi celeberrimi theologi, insignisque concionatoris, in eadem Religione semper studiosus, fautorq; fueris, præsertim, cùm Bononiæ, sub initio Pontificatus Pauli Tertij Farnesij, diuinam Philosophiam publicè profiteretur, interpretareturque diebus festis, sacram scripturam, ac fidem catholicam, contra hæreticos acerrimè tueretur; res ipsa omnino postulat, vt ipsius Episcopi nomine, à me hi libri, Sanctitati vestræ dedicentur. Huc accedit,

dit,

dit, quod forsitan, quid eximius ipse vir, hac sua historia complecti vellet, quidq; clarissimis suis lucubrationibus efficere conaretur, ex ipsomet auctore, dum viueret, Sanctitas Vestra didicerit. Instituerat sanè, præcipuam sacræ Theologiæ partem, vel potius totam ipsam Theologiam, vt facilius intelligeretur, ad quinque tantum capita, per titulos distincta, historico more redigere; De Natura, De Peccato, De Lege, De Gratia, & De Gloria; nullis distinctionum, vel quæstionum inscriptionibus adhibitis, omissis etiam illis vocibus, quibus Theologi in scholis vti solent, atque locutione latina, facili, & florida, singula explicare; totumq; denique illud complecti, quod non solum suis historicis libris, Moyses descripsit, sed etiam quod à Prophetis fuit enuntiatum, atque prædictum; quod scripserunt Euangelistæ; concionati sunt Apostoli, & Ecclesia ipsa sancta, quæ veritatis columna est, accepit, tenet, ac docet; catholicaq; fides, & doctrina seruat, & tuetur. Sed dolendum, summopereq; dolendum est Sanctissime Pater, cęteras partes, quæ ad huius historiæ, & totius operis absolutionem requirerentur, debebantq; priores hos libros sequi, editas non fuisse. Aat eressuq1ƷƷs muidedoctissimus vir, de Angelis, de Mundo, & de Homine disputare, vt primum illud de Natura caput saltem absolueret; cum inexpectata, repentinaq; ferè mors, eum extinguens, illiusq; sancta consuetudine de Mundo sublata, ereptis eius optimis exemplis, quibus, & vita, & actiones ipsius, refertæ erant; simul & horum librorum doctrinam, & præclaras eius disputationes, quibus à pueritia, tot annos, cum in suggestis, tum & in cathedris, catholicè semper, & maxima cum omnium admiratione populos docuerat, amisimus. Ex quo factum est, vt non solum hoc opus, aliqua ex parte imperfectum remanserit, sed alia quoque per plura, quæ incohauerat iam, atque adumbrauerat ope=

ra, si=

ra, ſimul cum eo perierint. Veruntamen, optimum illud ingenium, omni benedictione digniſſimum, ex nulla alia re maiorem voluptatem, quàm ex ſacrorum librorum lectione, ſtudioq; capiebat, in quo (quod nulla adulandi, mentiendiuè fraude dicam) multò magis oratione, quam lectone ſe proficere teſtabatur, nec a ſcribendi, dictandique laboribus abſtinere vnquam voluit. Hos igitur libros, quales ad manus meas peruenerunt, ſuppliciter Sanctitatem Veſtram oro, atque obſecro, vt benigno animo ſuſcipiat, & vnà cum illis meam quoque animi propenſionem, & deditionem accipiat, quam multis abhinc annis, dum ipſa Venetijs, ſtudij Rectorem, ac ſancti officij Apoſtolicum Inquiſitorem ageret, illi obtuli, ac dicaui; quamq; mihi hæreditario veluti iure reliquit Epiſcopus Dominus meus: Qui quidem ſemper, Altitudini tuæ addictiſſimus fuit. Meq; tua ſancta benedictione dignum efficiat; qua obtenta, Deum Opt. Max. orare ſemper & obſecrare feruentius poſſim, ac valeam; vt pro Eccleſia ſua ſancta, proq; eius Fidei catholicæ defenſione, & propagatione, Sanctitatem Veſtram incolumem ſeruet, ac illi diuturnam, & fœlicem vitam tribuat, atque concedat.

Venetijs Quinto Nonas Octobris. M D LXXXV.

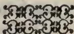

Tibi creditę sunt oues Christi
Tibi traditę sunt claues Regni Cœlorum
SIXTVS V PONT MAX

INDEX CAPITVM, QVÆ IN SINGVLIS HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA, Libris, continentur.

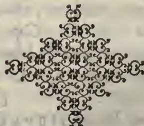
PRIMI LIBRI CAPITA.

te-

SECVNDI LIBRI CAPITA.

7

TER-

8

TERTII LIBRI CAPITA.

Indicis capitum omnium de diuina Historia, finis.

IN DECEM
DE DIVINA HISTORIA
LIBROS.

INTRODVCTIONES.

CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

VOTQVOT *estis sublimes animæ, quæ, vestræ, è cælo originis, memores, iamdiu, per Christum Iesum, dedignatæ terras, nunc, amore, ac desiderio suspiratis ad cælos; Quæquè, reuersæ ex Aegypto sapientiæ sæcularis, vbi curiosè vestigantur, omnia quæ fiunt sub sole; de ijs, quae sunt supra solem, & supra omnem naturam, in Sion, in Ecclesia catholica, Os Domini, scripturam sacram, piè, & religiosè interrogastis; Oro, atque rogo, ne abhorrete à me animis, neque, aut oculis, aut auribus, ab oratione hac mea; dum perofficiosè, & peramanter, inuito vos, vt alacres veniatis, vt curratis, vt aduoletis, & ingrediamini patentes campos, & profunda maria Diuinæ Historiæ. Quasi vero, ipse, velut singulariter vnus, conscensis omnium scientiarum fastigijs, quin etiam, per oracula, edoctus res diuinas; animo arroganter elatus, & verborum iactatione inaniter gloriosus; neque demum, tam recti inops iudicij, quàm prauo, & peruerso ingenio, post tot secula, quibus doctissimi viri, ingeniorum, & musarum fontes, patres scientiarum, magistri fidei, & duces religionis: de Deo, & de diuinis rebus, græcè, & latinè, tanta cum laude scripserunt; superbissimè profitear; me vsque adeò diligenter, ple-*

nè, integrèq; scripturum, vt vobis legentibus, audientibus, iudicantibus, scriptio hæc mea, vniuersæ Ecclesiæ, præclaro isto, & insigni Diuinæ Historiæ titulo, in ceris, & tabulis, immortaliter efferenda, glorianda, & prædicanda videri debeat: nimirum, supra omnium mortalium ingenia, Spiritu sancto inspirante, conscripta, nullis colorata mendacijs fictionum, & fabularum expers, ex toto sancta, ex toto inuiolata; atque, adeò, primæ illi penè par, vnde omnes manarunt historiarum fontes; vnde omnia prodierunt literarum principia, ac semina, vnde demum religio, & fides ipsa, nata, aucta, retenta. Nos, ò reliquiæ christiani orbis, quas in diluuio aquarum multarum, ceu renascentis pietatis semina, Deus benedictus, sibi seruauit; quibus per fidem rectam, ceciderunt ab oculis squammæ perfidiæ; quibus encyclopædia abstulit nebulas, & nigra velamina ignorationis; quibus denique, putidæ carnis corruptiones, continenter abstergit aerium mel, sacrarum lectionum. Nos inquam, homines noui, & nouè nati, bullæ nascentes, & euanescentes, herbæ solstitiales, repentè exortæ, repentè interituræ; de rege sæculorum, de aeterno, & immortali Deo, Historiam non scribimus. Testamur cælos, testamur terras, sed ex illa ipsa Diuina Historia, quæ eructante corde patris, dictante lingua filij, & scribente calamo spiritus sancti, omnibus sacris libris descripta continetur, & nullis includitur; sicut, & Deus, omnia replet loca, & nullo definitur loco, ea omnia, quæ, angusta, & rimosa mentis nostræ vasa, capere, & tenere potuerunt, audacter quidem forsan, sed tamen, & reuerenter, & bona fide, exscribimus, & transcribimus. Ex illis sanè exemplaribus, quæ è cælis delata ad terras, scripta stylo hominis; vt intelligi poßint ab omnibus hominibus, custodit ciuitas Solis, Ecclesia sancta Dei, nostra hæc Απόγραφα spirant, & viuunt; quorum, se sequi regulam, tenere sensa, argumenta spectare, sancta, & inuiolata religione profitentur. Nam, neque peregrinas ingerimus, & profanas nouarum rerum, siue insalubrium verborum inuentiones, neque christianæ theologiæ centonas consuimus; frustulentasq; Γνωμολογίας, aut Γνωμογραφίας, neque demum, illius

lius tantum apices, & capita, breui indice, & quasi Abecedarij, Syllabarij, Nominarijq́ signamus; sed recta ingredientes, perpetuoq́ insistentes viæ regiæ, non declinantes ab impressa orbita, & vestigijs paternis, & auitis; in nostros libros, qualescunque sunt, me ipsum enim non pœnitet, quanti sint, referimus vetustissima veterum, quæ, se, apud æquos iudices, & iure, & possessionis antiquitate, defendunt. Ostendimus res ipsas totas, ex integro in vnum corpus conseriè, contexteq́ colligatas; & ex ipso euentorum ordine, & consequentia, quæ veritatem ipsam, vel sola, vel maximè, ab omni suspicione liberat, & absoluit; vt à quibusque hominibus videantur, etiam ab infima plebe; cui, quàm maximè audiendi, & loquendi de Deo, pruriunt aures, & linguæ; quoad possumus, nitimur, & laboramus: Ex ingenti illa sylua, ex inuio illo, perplexoq́, & ancipiti tantarum rerum labyrintho, ea educentes, ac separantes, quæ apud Prophetas, Apostolos, Apostolicosq́ viros, mirè latent, & quasi conuoluta, & concorporata, interdum obcæcare videntur diuinarum literarum prædictionem; vt etiam non quæsitæ, sed velut ex repositorio, sponte, & statim, cælestes illæ opes, se se offerant legentibus. Ob id enim, in illis differendis, & explicandis, non angusta, vel concisa, sed collata, atque diffusa oratione, tractamus perpetuam magnarum rerum seriem, & connexionem; quam diuini nostri duces, velut sanctam quandam, sempiternamq́ memoriam, eorum, quæ Deus pro nobis fecit, diuini erga nos amoris, quasi pignus, suæq́ ipsius potentiæ, & sapientiæ antiquissimū, idemq́ perpetuum monumentum, in sacrosanctum theologiæ regnum, fæliciter importarunt; summaq́ authoritate, & prudentia, altè recondiderunt, in vtriusque testamenti locupletissimos thesauros. Præclari illi viri, qui christianæ theologiæ, superioribus sæculis, aperuerunt fores, vt sociata philosophis, & sacerdotibus, aliquando egrederetur è templis, & tutò ingrederetur academias; munitaq́ dialecticis epicherematis, & physicis assumptionibus, ad dogmata fidei nostræ deprehendenda, ipsi etiam rationi, aliquem locum esse. &, quæ supra naturam sunt, per naturam ipsam, defendi posse, monstraret;

angustis quibusdam interrogatiunculis, & responsionibus præcisis, non secus, quàm aculeis, studiosos omnes ita pupugerunt, vt mira arte, & inimicorum delumbauerint argumenta, atque sententias, & somnum ademerint amicis dormitantibus. Heroes profectò, perpetua digni memoria; quorum opera, factum est, vt non iam pateat derisioni, & contemptui infidelium christiana credulitas; sed, tanquam altissima sapientia, ex qua mille propugnacula pendeant, sit admirationi, & terrori cunctis gentibus. Nos igitur, quando, ætate nostra, domestici, heu nimium domestici, quos etiam cogimur appellare fratres, qui parum antea, vnanimes, in vna domo, dulces nobiscum capiebant cibos, nobiscum bella gerunt; & suis ipsorum arietibus, & machinis, quatiunt non parietes solùm, & tecta, sed ipsa etiam fundamenta religionis; vnde, & necessitas nobis incumbit, euoluendi tanta arcana rerum, & euiscerandæ vniuersæ theologiæ; quædam, quæ ab illis nostræ militiæ principibus, signata fuerant puncta, in quibus, neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo vlla deprædhendebatur; propter quod, ipsa etiam theologia, ferè, vt olim philosophia Græcorum, in sectas diuisa est; nostra manu extenta in palmam, vt suam illi, magna tum ratione, in pugnum contraxerunt; protrahimus in lineas, ex eisq; deducimus superficiem, & corpus dimensionum omnium; tentantes, & periculum vbique facientes, vt inuoluta explicatè, horrida nitidè, ieiuna plenè, & vulgatá magnificè differantur. Sic enim, speramus, Deo propitio, & vobis fauentibus, futurum esse, vt possimus rebus obscuris dare lucem, dubijs fidem, confusis ordinem, vetustati gratiam nouitatis, nouitati authoritatem antiquitatis; ita porrò, vt non solùm nulla scissura fiat, neque vlla commissura appareat antiquitatis, & nouitatis doctrinæ theologicæ; sed potius, vt quasi arte, & manu pæonia, laceris artubus in vnum collectis, vniuersum corpus historiæ, ad spectaculum humani generis, pro Dei gloria, coalescat, & quasi renascatur; vnde, & res diuinæ, ita sibi inuicem connectantur historiæ filo, vt tanquam membra, à natura copulata, discerpi vi potius, & dilacerari possint, quàm hæreticorum dolo, &

lo, & fraude conuelli. Et si verò in gratiam huius sæculi, lethali, vt ipse vereor, morbo, tanta rerum nouitate gaudentis, omnia à nobis dicuntur noue; tamen ad ipsius veritatis gloriam, quæ sola cum ipso Deo antiquissima, & immutabili æternitate gloriatur, tantùm abest, vt moliamur, nouam quandam, & recens natam, de diuinis rebus historiam; vt prorsus, nihil à nobis dicatur nouum; neque vspiam alienos fumigantium titionum ignes inferamus altaribus; sed eundem sacrum, quem maiores nostri cælitus acceperunt, viuum & flammantem, in altari, perpetua religione nutriamus, ac foueamus, decussis quin etiam, absque ferro, ex sacra sylua, & reuerendis saltubus nemorum, lignis odoratis, & pretiosis; vt sacrificium quod paramus, sanctarum scripturarum testimonia, non vi contorta, sed vt nata sunt, sponte sua, & per se se, accendere, & inflammare videantur. Equidem, nostris lacertis, & manibus, ad hunc vsque diem terram fodimus, plantamus, irrigamus; vnde non solùm sæpe alsimus, & sudauimus, sed nunc quoque, aliquando sudamus simul, & algemus. Verùm enimuerò, non nostris, sed sacris bobus; non nostro, sed publico aratro, arare soliti sumus in vitula mystici Sansonis; vt ex ea intelligamus parabolas, ænigmataq́, & propositiones, absconditas à constitutione mundi; quibus bono dolo eludamus Philistæos, communes inimicos veræ pietatis; dum superbè nimium, quod de loquacibus illis, & iurgiosis legimus in libro Iob, putant se solos esse sapientes: secum natam esse, secumq́ morituram sapientiam, vtinam verò tacuissent, & mundus forsan, cuius auræ seruiunt, existimasset eos esse sapientes. Non osculamur manum nostram, ò Dei amantes: non ponimus carnem brachium nostrum: non enim vomere nostro, sed eo, quo Ecclesia sancta, columna veritatis, vti consueuit, aperimus fæcundas illas, & prædiuites glebas terræ sanctæ; quibus, veræ sapientiæ viui, & perspicui fontes continentur: quos, patres nostri foderunt, hostes nostri obstruxerunt; vnde Catholici, ab initio, bibunt aquam viuam; hæretici, ad finem, turbidam, & inquinatam. Sanè enim, vt ex luce colores, vt ex corporibus

vmbræ, & vt generatim, ex bono malum, ex veritate mendacium, sic post fidem hæreses ortæ sunt, & post historiam doctæ, elaboratæq; fabulæ: quarum, artificiosa, & dolosa, non tam imitatione, quàm simulatione, sæpe adulterari veritas, & corrumpi, ac deprauari solet historia. Quanquam, ad extremum, ipsius historiæ, & veritatis tanta est vis, tanta potestas; vt ipsa sola, sit inuicta quædam Παρακλία *cadentis religionis. Nam, vsque adeo, historiae lux, & splendor, haereses omnes eneruat, deijcit, labefactat, ac vim ipsorum haereticorum, frangit, dissipatq; vt quum primùm exoriri cæperit, & illuxerit orbi, non corruisse modo, sed euanuisse, videantur vniuersa impietatis propugnacula, & ipsa quoque praesidia, & latibula impiorum. Huc enim spectant encomia, & laudes, quibus, philosophus ille nobilis, in romana lingua, & sententiarum, & verborum architectus, ipsis etiam Graecis, nonnunquam, & copia, & felicitate inuidendus, extulit historiam, & genus ipsum dicendi historicum. Ecquis est, inter scriptores, etiam si fuerit poeta, & carmine, ac numeris, ore magno, diuina sonet, qui, hanc ipsam eximiam diuinae historiae maiestatem, cælesti splendore percellentem & lectorum, & auditorum animos, pro dignitate laudare queat? Quæ, non vt fama, & fabulae, inter ludos puerorum, nouos subinde canit Deos, de quibus etiam, nec vera, nec verisimilia sparguntur in vulgus; sed, vt ipsa constans, & quae eodem tenore semper loquitur, veritas, iam tum ab initio, & per omnes aetates, in Ecclesia magna, populo graui, laudat Deum: non furore poetico fundens verba volantia, sed iudicio extra periculum posito, dicens, quae, meditata, exercitata, consueta, innotescere quoque possint, & debeant, filijs nostris, in mille generationes? Quis, similis tibi in Dijs? qui, sedes in medio Deorum; qui, iudicas Deos; qui es verus Deus; bonorum nostrorum non indigens; nulla re carens; te ipso contentus, O pater omnium, O super omnia, O Deus. Iam porrò, nullum est genus historiarum, siue belli, & pacis; siue rerum, temporum, & locorum; siue stirpium, animantium, & hominum; quod, ad*

illam

illam ipsam, tantae molis, de Deo, & ex Deo, aeditam historiam, non magna ratione pertineat. Siquidem, non solum, omnes veritates irradiat diuina veritas, non solum, nihil efficitur in vniuersa natura, cuius non sit prima causa ipse Deus, cuius ordinatione perseuerat dies, cuius ipsi genus sumus, in quo viuimus, mouemur, subsistimus; sed, verè, diuina historia, tam ferè prior omnibus historijs, quàm Deus est prior omnibus rebus, vt antiquitate, velut communis quaedam aluus, & matrix, & altrix, materiam, & semina; sic dignitate, & specie, quasi mysticum quoddam cœlum, lumina, ornamenta, & adiumenta, quibus vndique illustratur, ac fulget, vniuersis praebet historijs; Ἀνθρωπολογίαν inquam, quae, illustres animas aeternat laudibus; Χορογραφίαν, quae, vrbes designat, & loca; Χρονογραφίαν, ad quam pertinet partitio, & digestio temporum. His enim tribus luminibus, quicunque caruerit, dum texit historiam, aut peregrinus est in regno historiae, aut historia ipsa peregrinatur, & abest ab oculis eius. Sanè, absque illis, neque rectè intelligi, neque scribi ea cum laude possunt, circa quae communiter versantur historiae. Mores gentium, leges, iura, regna, imperia, bella, victoriae, respublicae, dynasticae, monarchiae, aristocratiae, oligarchiae, consilia, studia, acta, euenta; neque ea, quae ad haec pertinent, maria, montes, flumina; portus, oppida, confinia, agri, clades regionum, aedificia, & destructiones vrbium, inundationes aquarum, transmigrationes populorum. Manifestumq́ est, iuxta lucem, & intelligentiam tantorum luminum, varietates dierum, ac noctium, fuisse accommodatas, ad ipsam cœli, quod supra nos est, rationem; & ipsam cœli sphaeram, ad incolarum situs, differentiamq́, distinctam fuisse, in tot segmenta, quae nostri partes, Graeci Μόρια, Mathematici, gradus vocant. Negari ne verò potest, quin, primas, & generales mundi regiones, cœlum, & terram, primas, & notissimas temporis partes, diem, & noctem; primos, & praecipuos homines, qui scribendi materiam reliquerunt, Adam, & Cainum; Abelem,

& Seth, illos scælere, hos virtute praestantes, ante omnes scripturas, inuulgauerit cum suis ipsorum elogijs, diuina historia? vt, ad particularia postmodum descendere, in locis, in temporibus, in hominibus, inde addiscere potuerint omnes historici. Et omnes quidem historiæ, præter vnam illam forsan, & naturalem, & mundanam, quae ad iniuriam, quod certè iniquum, & homine docto indignum fuit, aeternae diuinitatis conscripta, nullum agnoscit, vel naturae, vel mundi initium, nullum finem; hac parte, eò caeteris gentium historijs nocentior, quò toto reliquo corpore eruditior esse videtur; omnes inquam, & singulae historiae, certus quasdam (vt reliqua praetereamus) sibi praescribunt temporum metas, atque periodos, quarum, hinc inde, terminis, & finibus continentur. Tametsi, ad legentium vtilitatem, ac voluptatem, & ad rerum lucem, veritatem, fidem, miras in praeterità tempora facere solent excursiones; non ab ipsis incunabulis, sed, altè, vt oportet, & ab vltima antiquitate, repetentes Aeras, Olympiadas, Iubileos, confectiones priscorum annalium, commemorationes tabescentis vetustatis, originesq, & progressiones omnium, quorum, & chartæ obsoleuerunt, & memoria intercidit, praeteritorum temporum. Sed enim, illa ipsa, de qua, tam libenter, & loquimur, & scribimus, diuina historia, quæ, & diuina tractat, & spiritu diuino commendata est literis; velut immensum quiddam, & infinitum, cuius, scopus quidem est ipsa rerum series, sed finis, est ipse Deus, & secreti recessus diuinitatis, Iesus Christus; qui plenus gloria, & splendore, immo, ipse gloria, & splendor diuinae substantiae, heri, hodie, & in saecula, hoc est, in ipsa aeternitate subsistit; in vnam illam, quae omnia tempora ambit, & continet, aeternitatem, arcum intendit, & iaculatur. Orditur ab aeternitate, insistit aeternitati; & circunducta linea, clausoq circulo vniuersi temporis, in eandem demum, vnde orsa est, recurrit aeternitatem. Indicat aliqua ex parte, magnus ille speculator Dei Moses. Nam, in capite libri originum, quem proœmij loco, praeposuit diuinis legibus; tum, ad conciliandos mortalium

lium animos, tum, ut inde destrueret arces, & munitiones impie=tatis, quæ se extollunt aduersus scientiam Dei: exorsus ab altis=simis radicibus creationis cœli, et terræ, non obscurè, significa=uit, per innumerabiles annorum myriadas, & infinitas indeficien=tium sæculorum ætates, Deum esse, et extare, ante omnes cau=sas, ante omnes naturas, omnes potestates; ut, qui sit causa om=nium causarum, principium omnium principiorum, et origo om=nium originum; author temporis, sicut et mundi; atque ideo, tam ante tempus, quàm ante mundum. Rem porrò omnem, non in=dicauit solum, sed ante oculos nostros, palàm exposuit lux alte=ra Ioannes; cuius in conscribendis historijs diligentiam, quis non magnopere admiretur, supra sexcentos Crispos, & Herodotos, quos, historiarum parentes vocant alieni? Vt enim nihil esset, ne apud ipsos quidem diffidentiae filios, quod, rationabili posset ca=rere fide, per singulos solis iustitiae cursus, et circulos, quos il=le, tanquam mystica Aquila, fixa oculorum acie, intuebatur; extremas quasque minutias temporum, velut in horologio lineas, acuto, & lucido vngue, designauit: hoc est, et horam septi=mam, & horam, quasi sextam, & Ἡμιώλιον, & quasi Ἡμιώ-λιον. Nempe, ut obseruatis temporum rationibus, diligens le=ctor, etiam si lippis sit oculis, speculari valeat admirabiles illos, & secretos, diuinae sapientiae gyros; dum, in circuitu pergit, & in circulos suos reuertitur; hoc est, dum lentè, suauiterq́ dispo=nit omnia, et nihilominus, à fine ad finem, fortiter, etiam sin=gula, infallibili prouidentiae ratione perducit. Is igitur, scriptu=rus de Christo Iesu, venerandum illud suum ipsius Euangelium, quod Περὶ τ' εὐαγγέλιον, meritò dixeris, dignum quod per omnia templa, græcè, et latinè aureis incisum literis conspiciatur, et le=gatur; cuius quasi tonitru, per omnes aetates, et haeresiarchae terrentur, & haereses vix natae intereunt, auspicatus est ab il=la ipsa, nunquam caepta, & nullo vnquam tempore, finiendæ aeternitate. In qua, & Deum vidit, & verbum Dei, spiri=tumq́ simul in patre, et verbo quiescentem, et ex patre, &

verbo procedentem; vnum Deum, nulla ex causa ortum, prin=cipijq́, & temporis expertem; hoc est, vt Graeci dicunt, ἄναρχον *&* ἄχρονον. *Admota deinde manu virginea, ad scribendam histo=riam corporis Christi, quod est Ecclesia, decursis omnibus tem=poribus, quorum futuros annales, longè certius, quàm caeteri hi=storici, praeteritos, describebat; nusquam subsistit, nisi, quum audisset illas voces aeternitatis, quibus, historiam vniuersam, à saeculo in saeculum, clausit, non homo, sed Deus; dicens, Ego sum Alpha, & Omega, primus, & nouissimus, principium, & finis. Merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Inter haec duo puncta, ò viri, quae tamen, vt sci=tis, vnum solum sunt punctum; quia, vna est aeternitas ante tempora, & quando non erit tempus: quid non cadit historia=rum? quid inquam, apud Iudaeos? apud Chaldaeos, Aegy=ptios, Graecos, Romanos, vt alias nationes praetereamus? Nulla enim est, tam barbara, tam aliena, & abhorrens à stu=dio literarum, quae, natura ipsa ducente, non suis saltem de=lectetur historijs: nimirum, vt ex ipsa rerum praeteritarum, & praesentium collatione, si, quid simile, in posterum, dies erit allatura, quid illi agendum sit, si non iudicare, at certè conie=ctare liceat: vsque adeò inditum est omnibus hominibus, desi=derium sciendi omnia, & ipsam propterea historiam, iuuenibus, senibus, doctis, indoctis, legendam, audiendam, meditandam. Quippè, quae, est lux veritatis rerum, quae aguntur nostro sae=culo; alit memoriam alioquin intermorituram, maiorum nostro=rum, & rerum, quae gestae sunt superioribus saeculis; &, ipsis demum seris nepotibus, in omni vero officio, exhibet, & imi=tandi, & fugiendi, clara exempla; tanquàm, quod Cicero, ni=mium verè dixit, admirabilis quaedam humanae vitae magi=stra. Sed enim, vt de nobis loquamur, non est animus noster, quae infinita sunt, & innumerabilia, hoc est, ipsam totam, de diuinis rebus, historiam, quae abyssus est, quam nihil fugit, ex=tra quam nihil est; temerè sequi, vel persequi. Nam, neque*

imprudentes

imprudentes acta agimus, neque superbè concupiscimus violentas opes, neque demum scientes; aliena depeculamur; quanquam, non nascuntur domi historiae, vt fabulae Poetarum; sed, foris argumenta dicendi deferuntur ad scriptores, vt, quae ars ipsa non parit, ipsa tamen arte tractentur. Et ipsi quidem, ab initio, dum rem tantam meditaremur, Deo nobis praeferente lumen, constituimus, & mens, ad hanc vsque diem, obfirmata, atque immota manet, vt non loquatur os meum opera hominum. Itaque, nolim putetis, ò viri docti, inter ocia animi, quae, vt, & spes inanes, sunt vigilantium somnia quaedam, nos, in hac ipsa parte historiae, quam excerpsimus, quicquam vel fingere, vel commentarij. Nostra enim inuenta, vltimo, immo verò, nullo loco habentes, quippe, quia animus est, scribere non tempori, sed aeternitati; & scimus, quoniam cogitationes hominum vanæ sunt, verbum domini autem manet in aeternum: imitati sedulas apes, quibus, ne vnus quidem est dies, non negotiosus, pererrantes paradisum deliciarum, & omnes hortos, atque pomeria Salomonis, quo enim alio nomine, appellem scripturas sacras, & aeterna illa patrum nostrorum literaria monumenta? ex tam ingentibus pratis, & varijs floribus, quibus omnia redolent; candidum, & plenum melle, fauum, construere conati sumus: omnibus sacris scriptoribus, tanquam filijs Prophetarum, in vnum collectis; & ex singulis, excellentißima quæque libantes; ab alijs inquam. quae aliorum sunt, & ab alijs accepta sunt; quia, Σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλυ; *ipsi quoque amicè accipientes, & velut participantes lumen, de lumine. Scripserunt de diuina historia, si non generatim, atque vniuersè, at verò, quo ad illius praecipuas partes, membraque, & articulos; in omnibus linguis, sigillatim, non pauci; ijque omnes, magno, & excellenti praediti ingenio. Quibus, in vniuerso doctrinarum genere, præclara quæque suppetebant; neque deerant magnifica verba; vt, nunc graues, nunc subtiles, nunc medium quiddam tenentes, nunquam non aptè, distinctè, ornatè, tum eloqui, tum scribere omnia, & singula possent;* Θεῶν, *vt Graeci dicunt* Ερικυδεα δῶρα.

Berosius,

Berosus, tanta antiquitatis scriptor, quem Babilon quidem genuit, sed pietas aluit, ante monarchiam Alexandri Magni, Alpha est omnium; cui in medijs Athenis, peregrinas illas Chaldæorum disciplinas, græca lingua docenti, Athenienses, statuam, inaurata lingua, in gymnasio publico, Plinio quoque referente posuerunt. Is igitur, publica authoritate, constitutus de more, vt sacerdos, sic scriba; defloratis bibliothecis omnibus Chaldæorum, mira, sed lucidissima breuitate, historiam scripsit. Non, cum historiographis græcorum, à diluuio Ogygiano, Niliaco, Attico, Thessalico, Pharonico, principia ducens, quæ velut prima initia mundi, ad fastidium vsque, in testimonium suæ ipsorum antiquitatis, amplificare, & exaggerare Græci soliti erant; sed, multa, & magna repetens, quæ olim in orbe acciderant, ante famosam illam inundationem terrarum, qua vniuersum ferè perierat hominum genus. Sic enim, ab omnibus nationibus vocatur cataclysmus ille, quem scripturæ sacræ referunt, non cursu naturæ contigisse, sed immissum esse irato Deo, tempore gygantum; quum illi, nihil esset scæleris, quod non admitterent, facti etiam contemptores diuini numinis, corporis robore, & immensitate confisi. Itaque pura, & simplici, fideli historico digna narratione, commemorauit Berosus, quàm multa præterijssent sæcula, quæ Chaldæi ipsi quidem, fideliter seruassent, ad Græcorum autem notitiam, nondum peruenissent. Haud dubiè, hac ipsa arte castigans intolerabilem insolentiam Græcorum; & apertè insinuans, quam multo æquius erat, vt ipsi Græci, qui nihil se nescire gloriabantur, quum tantarum historiarum prorsus ignari essent, pueri vocarentur ab Aegyptijs, quam vt Aegyptij, & Chaldei, ob id vnum, quod linguæ, & verborum inani, atque ridenda volubilitate destituebantur; quum alioquin res tantas, & tam abditas soli optimè nossent; appellarentur Barbari à Græcis. Berosum deinde secutus est Metasthenes Persa, Manæthon Aegyptius, Hieronymus Phœnix, Masæas Damascænus, Philo, & Iosephus Iudæi. Neque verò sunt procul ab eis Egesippus Papias, & Epiphanius ille noster, non Επιφανὴς solùm, sed Επιφανέστατος;

abs

abs quo, iamdiu didicimus, & fortiter confirmare dogmata nostra, & refutare fideliter aliena. Tum accedit Tatianus, vtinam quam tempore, sic religione, & fide, ex toto antiquus, Orosius, Ammonius, Alexandrinus, Eusebius, Cæsariensis, Sozomenus Salaminius, Socrates Constantinopolitanus, Zonaras, Drungarius, Sigisbertus, Petrus Comestor, Vincentius, Diuus Antoninus. Vtinam verò, non tanta nobis aliorum scriptorum nubes defuisset, quæ olim, è cælo nostras terras irrorabat, vel monumenta saltem superessent, & innumerabiles librorum myriades, quas illi Deo geniti ædiderunt, pretiosiores omnibus thesauris. Neque enim laboraremus, vbi illi literis præstantes, eloquio clari, admirandi virtutibus, aliquot etiam illustres martyrio, omnes porrò Christiani orbis lumina, tantopere laborarunt; vt antiquissimam Dei fidem, in ipsis credentium animis alerent, confirmarent fidem iudiciorum, quibus timeri, fidem promissionum quibus amari; præceptorum, quibus coli; doctrinæ, qua suspici voluit, & denique suæ ipsius maiestatis, quam credi iussit, videri non permisit. Enimuerò, ne vos ipse longo sermone morari videar, & ipse à vobis minus videre, nimium cupere, & parum facere existimer; omnes, qui de rebus diuinis disseruerunt, qui scripserunt de nostræ religionis placitis, qui tradiderunt regulas credendi, & agendi, ad quæ duo omnis diuina refertur historia; Sententiarij omnes, & eorum maximè duo illi duces, & antesignani Ioannes Damascenus, & Petrus Lombardus; quem nescio an socium illius dicam, an Comitem; qui ambo opere quadrato, & ipsi ex toto ferè quadrati, de re theologica tot, & tanta scripserunt, quorum memoria, generosis, & in Ecclesia catholica bene educatis ingenijs, amori semper erit, & honori; Illi quoque, qui post terga messorum colligunt spicas; & quotidie versantes in scholis, ex eorum, vt sic loquar, diatriba, doctiores facti, acutis hinc inde disputationibus vacant, & pro virili dogmata nostra muniunt, ac tuentur, sepeq; pulcherrimè Dauidis exemplo, superbos gygantes, qui Christum bello petunt, suis etiam armis prosternere solent. Illi insuper, qui ex suggestis, pias, & exhortationis plenas conciones

nes

nes habent ad populos; illi qui stylum exercent aduersus hæreticos; illi, qui, propria edunt, qui aliena vertunt, qui domi legunt sedentes, & quiescentes; qui quum audierint, zelantes gloriam domini circumeunt orbem, & dicunt fratribus, Venite, & videte. hi inquam omnium ætatum, linguarum, professionum, qui vtcunque rem theologicã tractant, omnes & singuli, non ne diuinam historiã versant? ornant? diuinæ historiæ famulantur, & seruiunt? in diuina historia laborant, commorantur, habitant, hærent? Quid porrò aliud continent, vniuersæ Theologorum nostrorum, siue veterum, siue recentiorum, scriptiones, quæ quotidie sunt nobis ante oculos, interq; manus, libri, tractatus, opuscula, commentarij, notationes, interpretationes, expositiones, indices, glosæ, quæstiones, paraphrases, summulæ, catenæ, compendia, epitomata, problemata, antidota, strommata, ascetica, homiliæ, rhapsodiæ, allegoriæ, harmoniæ, sermones, meditationes, contemplationes, enucleationes, demonstrationes, dictionarij, fasciculi, flores, triũphi, dialogi, trilogia, soliloquia, vt prætercam odas, hymnos, hortum sophiæ, Ἀποθέωσιν ψυχομαχίαν, ἁμαρτιγένειαν, καθ' ἡμερινῶν, περὶ στεφάνων, vtriusque testamenti heroicum enchiridion; & omnis generis graeca, latinaq; poemata; quae Theologi nostri, nullis alijs vatibus inferiores, non aspirante Musa, neque Musarum choro, sed vno, ternoq; Deo, quanquam non alieni à musis, vt neq; à gratijs, magna cum laude cecinerunt; Quid inquam continent haec tot, & tanta literarum monumenta, quòd non spectet ad ipsius diuinae historiae vel sanctissimum corpus, vel pulcherrima, membra, eaq; grandia, parua, media, integra, concisa, comminuta? nimirum, ad verbum Dei, ad dogmata, ad traditiones, ad scripturas, ad consensum propheticae, apostolicaeq; doctrinae, ad vitam Christi, ad crucem, ad miracula, ad sacramenta, ad praecepta, ad peccata, ad virtutes, ad corruptae naturae nostrae imbecillitatem, ad necessitatem diuinæ, per Christum gratiae, ad vim meritorum, ad praemia, & pœnas futuri seculi, ad statum animae, ad duas vitas, agentem, & contemplatricem, ad ritus, ad officia, ad caeremonias, ad mysteria, ad diuina symbola, ad summum illum apicem, vnius in sanctissi-

mia

ma Trinitate diuinitatis; denique ad totam fidem, & christianam sapientiam, & ad Ecclesiam, ad hierarchiam, & ad ipsos, quibus suis in Ecclesia cedris, & platanis, conspectiores, summos hierarchas, præfectos. & antistites vniuersæ religionis. Quibus, in vno illo, quem, auctoritate, omnes, & singuli, referunt, Petro, Deus ipse, ore suo sancto, & benedicto, tanquàm nobile quoddam depositum, tanquam ingentem thesaurum, immo verò, tanquam cœlestium thesaurorum æternum gazophylacium, commendauit illam ipsam suam, pro eximia quadam dignitatis gratia, & gloria, fidei titulo insignitã, christianæ sapientiæ pietatem; quæ omnino est (vt ipsi scitis) vniuersæ historiæ vis, medulla, cor, anima, spiritus. Hinc sanè, diuus Ioannes, ille Θεωλογώτατος. *in sacro, eorum, qui historiam Christi scripserunt, quaternario, vltimus tempore, quum iactis. per cæteros Euangelistas, fundamentis tot, & tanta, mirè ad Christi gloriam superædificasset; nunquam tamen, nisi descripto pontificio Petri, quod tanti operis, voluit esse ferè supremam coronidem; suum ipsius Euangelium clausit, & perorauit. Planè, qui sibi semitam sapiebat, alijs scriptoribus, indice, monstrauit hanc viam; vt postquam Christus Iesus, de cætero, vicaria Petri opera, recturus erat Ecclesiam suam, quemadmodum ipse, historiam Christi, terminauerat fastigio, & culmine dignitatis Petri, ita illi, in historia Ecclesiæ, sine qua, propè exangue, & omnibus membris, atque officijs mancum est, & mutilum ipsius Diuinæ Historiæ corpus; non præterirent apostolicum thronum Petri; ad tantam illam, maiestatem, authoritatem, celsitudinemq́, sublatum. Quod, & sanctè profectò obseruatum est: nam, summo studio, & diligentia, vitas, gestaq́, & tempora successorum Petri, quando omnes, & singuli, sunt vnus Petrus, seorsum etiam ab heroibus, quos, senex* Πολύγραφος, *Hieronymus, atque Gennadius illustrarunt catalogo; Diuus Damasus, Anastasius Bibliothecarius, Paulus diaconus Aquilegiensis, Guido Presbyter Rauennas, & alij Patres, perpetua memoria dignissimi, conscripserunt, conscribentq́, per omnia sæcula filij nostri. Idq́, non tam in eorum gratiam, ne nomina, quæ in assidua commemoratione esse*

ne esse

ne esse debuerant, in obliuione iacere videantur, quam propter nos, vt, perennis insit animis nostris certitudo, & firmitas vniuersæ historiæ; vt, sciamus iuxta apostolicum verbum, à quo didicimus; vt æternum memores simus, à quo fidem accepimus, vt videamus summorum Pontificum seriem illam prepetuam, à sanctißimis, ijsdemq; antiquißimis, græcè, & latinè Ecclesiæ Episcopis, aduersus hæreses, tantopere commendatam. In quam, fixos tenentes mentium nostrarum oculos, æternum firmi, & stabiles simus, atque, ab antiqua Petri fide, quæ, vna est Christi vera fides, nullo vnquam tempore diuelli, aut etiam. tanquàm parum prudentes, fraude, & dolo seduci patiamur. Proh sancte Iesu. Quanta est maiestas historiæ tuæ? fidei tuæ? quàm est vera? quàm credibilis? quàm videtur oculis nostris? quàm auditur nostris auribus? quam contrectatur nostra manu? Eequàm longè, lateq; patet? quàm in altum se se attollit? quàm, nec cælo, nec terra capitur? quàm super omnia extenditur, vt intret tandem in sanctuarium Dei, & intelligere nos faciat, principia sua, nouißima nostra. Ecquis, vel Dei colens, vel Christianæ Reipub. amans, vel sanctarum scripturarum studiosus, vel denique cupidus suæ, & alienae salutis, sibi à lachrymis temperet, quum, Diuinæ Historiae veritatem, videat esse in eo statu, quo fuit olim Hierosolyma, capta à Babylonijs, Archa à Philistæis, Roma à barbaris, IESVS à Iudæis? Huc profectò spectat tanta perfidia, tanta insania, tanta arrogantia, ternæ inquam hæreticorum vires; quæ, quum, initium accepissent in Iuda proditore, in Arrio, in Dioscoro, nunc demum, consummatæ in nostræ ætatis Antichristis, atque adeò ipsius veri Antichristi præcursoribus, an non palàm videtis, quam cæde homines, incendio terras, hæresibus regna, imperia etiam seditionibus implent? Ferrum, flammamq; minantes, furentes audacia, scelus anhelantes, bella gerentes? Et in primis quidem, aduersus Ecclesiam; quæ commune omnium hominnm refugium, non modo necessarios suos, & ciues, sed alienos etiam, atque hostes, omni beneuolentia, ex ipsius Christi instituto, complectitur. Tum, aduersus vrbium principem Romam

mam; ex qua, ad nos, literæ, leges, omnis humanior vita, omnis rerum omnium cognitio, Euangelium ipsum, fides, religioq; manauit. Aduersus Christum, qui, nimia illa victus charitate, se se pro nobis obtulit hostiam Deo. Denique, aduersus Deum ipsum, in cuius misericordiæ sinu, viuit in miserum, & afflictum hominum genus. O cœlum, ò terra, ò literæ, ò studia, ò tempora, ò mores. Non ὑπερβολικῶς dico, verissimè vera loquor. Te, testem inuoco, alma veritas: tenet me, & occupat, exulceratq; acerbissimus dolor, intuentem non mente solùm, sed & oculis, quo ex statu, & in quem, miserè, heu nimium miserè, nostro hoc sæculo, reciderit hæc ipsa sacrosancta diuinæ historiæ veritas: quæ, parum antea, plena maiestatis, & honoris, ad Iudæorum, Turcharumq; terrorem, in omnes mundi regiones, per ora catholicorum, tanquam per cœlestes tubas, vno inflatas spiritu, vno sensu, vna fide, cum ingenti christiani nominis gloria, vagabatur. Scithysmus, Barbarismus, Iudaismus, Hellenismus, primæ in Ecclesia hæreses, &, quæcunque aliæ fuerunt, soluebant, iuxta Apostoli verba, ipsum Iesum. Soluebant à se ipso, illi Hæresiarchæ, qui, diuidebant personam Christi à corpore Ecclesiæ, qui hominem negabant in Christo. A capite, qui dicebant, Homo est Christus, sed non Deus. Porrò, nostri fratres, quum, sibi ipsis doctissimi videantur, & mundo etiam videri velint, tamen, non solum impij, sed, prorsus, vniuersæ religionis hostes, quasi noui quidam Luciani, nituntur soluere (quod horrendum est dictu) mundum ipsum totum, ab ipso Deo. Et, iam, eorum opera (proh dolor,) plenus est orbis terræ, Atheizarum. Quin, ex ipsis quoque hominibus populorum nostrorum, non pauci suo ipsorum fermento corrupti, facti sunt vt Αχειστοι, sic planè Αθεοι. Inter quos, qui cæci sunt, ponunt cæcæ fortunæ mensam: qui fatui; venerantur fatum: vnde, vt olim apud gentes, prædicantur inter nos, homines boni fati, & mali fati, Εὔμοιροι, κακόμοιροι. Forsan mentimur, &, vt eorum causam in inuidiam vocemus, scientes, & prudentes, indoctæ plebis absurditatem,

ditatem, in illos falsò reijcimus? Enimuero, impuri, & impij isti, legumlatores, quibus, tabulæ veteres fractæ, nouaq; in orbem inductæ sunt, ad perniciem humani generis, an non scripserunt, Consuesse Deum immortalem, cum nonnullis hominibus fungi munere malorum geniorum, atque adeo, ipsarum etiam furiarum; eos inquam, de sua ipsorum mente, & consilio, deturbare, incitare, inducere, impellere, conijcere in horrenda scelera, in fraudes, in impietates, in omnis generis abominandas turpitudines? Hæc certè, in impijs suis eorum scriptis, quæ, olim, omnium manibus terebantur, legere potuit; & relegere vniuersus orbis. Vtinam non venenosa hæc, miseros occidissent, aconita, legentes. Nunc enim, post tantam ebullitionem, & exagitationem omnium nationum, elisa hac viridi serpentum, atque adeo, ipsius cerberi spuma, quis, hæc audiens, etiam si sit rudis, & literarum ex totò ignarus, non protinus exhorrescat, si modò Christi salutaribus vndis initiatus fuerit? Ecquid, tam absurdum, tam dirum, tam barbarum, excogitatum fuit vnquam, ab homine mortali? Sunt ne hæc dogmata, quæ, etiam si maximè Stoici simus, & profiteamur, nullis animi concitationibus perturbari, æquo, & indifferenti animo, audiri poßint? An, non paris est impietatis, nullum credere Deum, & asserere eum authorem malorum? Quid verò tandem est hoc aliud, quàm, à tectis ad fundamenta, à calce ad caput, ex toto, & in totum, subruere, euertereq; diuinam historiam; &, si Deo placet, abolere etiam memoriam diuinæ historiæ? Tantum scelus, ne Celsus quidem moliebatur; neque Porphyrius tentauit. Quin, neque ipse Iulianus Apostata, neque demum, sentina illa malorum, quem, & animus meminisse horret, Maumethes, viuendo, & moriendo blasphæmus, aggressus est. Impudorati alioquin, & singuli, & omnes (volo enim, hac ipsa antiquißima Tertulliani voce, vti mihi liceat) qui, pleni superbiloquentia, vt sine mente, sic sine fronte, in Christianam religionem, & illius dogmata, verò credibilia nimis, tot, & tanta congesserunt, euomuerunt, dixerunt, scripserunt, fecerunt. Quid non tentarunt,

runt, summi illi, rerum nostrarum tutores, custodes, & columina christianæ religionis, Paulus Tertius, & Carolus Quintus; vt, monstra hæc fœdissima, nuper è terra nata, &, iam iam cœlo minantia, dissiparent, sternerent, conficerent? Memor grandæuus Senex, vt sanguine, sic animi præstantia, & sublimitate, Romanus, nominis illius sanctissimi, atque grauissimi, quo, in apostolicum thronum, Deo volente, sublatus, à summis Regibus, & ab vniuerso orbe terrarum, salutatus, & appellatus fuerat; nempe, ex Alexandro, Paulus; quod, græca lingua, dictum, ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, cessationem significat, quietemq́, & pacem; quanta fecit, quanta tulit, vt, christiano orbi, esset; & παυσίλυπος, ademptor curarum; & ἀλεξίκακος, depulsor malorum; & Irenarches, qui, rebus omnibus pacem daret, qui pugnandi, finem faceret; qui hoc tantum doctrinarum, & opinionum chaos, componeret; confirmaret cadentem Rempub. erigeret afflictam; desolatam recrearet; & liberaret penè conflagrantem? Idq́, per Carolum illum Quintum, Catholicis latè Regem; Hæreticis, & Turcis bello formidandum; dignum, cuius humeris, Romani imperij moles incumberet; cuius auspicijs, Romanæ militiæ castra mouerentur. Quem, propterea, cum spolijs, & tropheis, à Libyca victoria reuertentem, in suo ipsius sinu, tam amanter excepit, iussitq́, vt, super alta capitolia, ipse, capitolio altior, iret ouans: nimirum; vt, illum, ad Ecclesiæ sanctæ concordiam instaurandam, accenderet; vt, illius animum roboraret; vt, iuueni ad gloriam calcaria adderet. Testis est omnis Gallia, omnis Hispania, vniuersa Italia: Sed, vos, præ omnibus, testes estis, magnæ Germaniæ fauces, Tridentini saltus: qui, tanti Hierarchæ consilio, & tanti Cæsaris opera, omnibus montibus excelsiores facti; fuistis theatrum, & specula vniuersi orbis. Oecumenica nanque Synodo, in vestris laribus indicta, congregata, celebrata, & ipsi vidistis, & ab omnibus nationibus explorastis, quàm esset pacis amaris, & publicæ salutis studiosus, Paulus Tertius; verè, quum etiam in terris ageret, cœlo dignus. Utinam omnes Principes, qui tum rerum potiebantur,

tur, quos ad publicas calamitates leuandas, magna illa, & gloriæ plena cognomina, inflammare debuerant, Hierarchæ Optimi, & Maximi, prudentißimo consilio acquieuissent, secuti essent firmum iudicium; diuinis præsagitionibus credidissent; vicariæ potestatis minas timuissent; authoritati colla sumisissent; amori cessissent; precibus se exorari permisissent. Non frustra profectò pugnatum esset iure, & legibus, bello, & armis; sed fortasse etiam, sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, liberata Republica, omnes iam in vno choro, vnam cantionem caneremus: neque adhuc essent inter nos de religione, & fide, sectæ, & schismata; quibus indies magis, ac magis, Turcarum oculos, & spes pascimus, ac fouemus, facti illis iocus, & risus; quibus, dum communi consilio, res gererentur, & Paulus Aaronem, & Carolus Mosen referret, (Ecquam illustre, ac gloriosum summorum principum par ò viri,) christianum nomen esse consueuerat, & pauor, & pallor. Sed ecce, à tergo, & à latere; audio viri prudentes. Non erat his locus. Oro vos, per Deum, excusate inexpertum equisonem, quem de via, & cursu, sermonis vis, & impetus, extra orbitam, perinde ac ferox, & intractatus equus, abripuit. Abripuit inquam, vt à causa digrediens, ad Paulum importunus excurreret, Paulo ineptus insisteret, & denique, inania sibi fingens somnia, hisce theologiæ primitijs, velut floribus, sacrum illud caput Pauli, coronare posse existimaret. Quem Christi vices agentem, hominum, quos tellus alebat, patientißimum, in laboribus inuictum, nunquamque vincendum, pro Ecclesia sancta Dei, ab his quidem oppressa, ab illis deserta, à multis prodita, indefesso studio sequentem semper, & persequentem, fugientem pacem; nunc in cœlis, immortali Deo cum Angelis canentem epinicion, & non iam delibantem theologiam, sed proluentem ora in ipso fonte theologiæ, honorare par est, iusta admiratione, & taciturnitate magis; quod multi egregij scriptores hactenus mihi fecisse visi sunt, quàm tenui laudatione; donec veniat aliquis in dicendo rex, qui, res suas præclarè gestas, & magna in primis, atque fœcunda, summis principibus, ab eo, antequàm

naturæ

naturæ concederet, relicta aureæ pacis semina, historia integra commendet posteritati. Interea igitur, Ecce reuertor ad eam, vnde digressus sum, diuinæ historiæ laudationem. Profectò enim, ô Dei amantes, quicunque diuinarum rerum historiam omninò nescit, etiam si cunctas historias memoria teneat, & memoriter pronunciet, vsque adeo puer est, vt heri, & nudius tertius, natus esse videatur. Si quis porrò est, qui eam non solum nesciat, sed ignoret; quam alioquin, vtcunque, scire, & potuit, & debuit; is, quò plura, se scire gloriatur; eo magis, sensu puerascens, & peior, & impudentior est. Ille verò, qui ambitiosè studet, vt nihil nesciat, & consultò, se illam ignorare dicit, & profitetur, etiam si euaserit πάνσοφος; *omnium piorum virorum sententia, insanissimus habeatur, & indignissimus, qui numeretur inter homines; nimirum, diuino iudicio, iam maledictus; tanquam puer centum annorum, qui nihil de sua ipsius salute cogitat, neque, de veris virtutibus, quibus in cælum scanditur. Eas enim, non in profanis gentium historijs, sed in hac vna Christianorum historia, contineri, tradi, docerique, & addisci mundus ipse iam videt. Et ipsi quoque philosophi, quum olim, & publicè loquendo, & scribendo, iactanter assererent, se constituisse ciuitates, dedisse leges populis, artem rectè viuendi instituisse, philosophiam totam, & inuenisse, & perfecisse; nunc tandem, (in quo maximè christiana fides triumphat,) suam ipsorum cæcitatem agnoscunt; Et, non inuiti, testantur, suos ipsorum duces, & antesignanos, pro vera & solida virtute, picturas tantùm, & simulachra virtutis exhibuisse legentibus; pro actionibus virtutum, quibus fulgere debuerant, vix nisi verbosas edidisse disputationes: vt, ipsa virtus, quæ in agendo posita est, & in vigore naturæ, atque animi, ad inanes nugas, & ambiguos syllogismos, reducta esse videatur. Quid, quod, ne nunc quidem, illud vnum pariunt, quod iamdiu, in omnibus eorum scholis parturierunt. Siquidem, inuestigandis naturalium rerum causis, adhuc hærent; in statuendis bonorum, ac malorum finibus, adhuc contendunt; in definiendo virtuti medium, sine vllo fine nugantur; &, ad extremum, de primo rerũ principio, de au-*

thore, & opifice mundi, de ipso inquam Deo, res, quæ iam est tam perspicua, quæ palam ferit oculos nostros, quæ etiam, in aliam partem auersos, spectaculo tantæ lucis, & pulchritudinis ad se trahit, nondum conueniunt. Quibus propterea, nihil certum esse, aut perceptum potest, quando ipsis etiam concedentibus, & docentibus, ignorato principio, cuncta, quæ inde gignuntur, necesse est ignorari. Et quidem, Deus, sciens, quàm vanæ, & fallaces sunt cogitationes hominum, nisi diuinis præscriptis, & legibus, velut filo Thesei; in hoc, humanarum inuentionum, velut magno quodam labyrintho, regantur, & dirigantur; ante omnes Legumlatores, primus legem, suis ipse insculpsit digitis; iussitq́, illam versari perpetuò ante oculos nostros, ad vestibula ædium, ad fimbrias vestimentorum, ad articulos manuum; vt omninò in cunctis humanæ vitæ negotijs, Deum ipsum, non autem humanæ rationis iudicium, & censuram, quæ nihil omnino certi habet; sectaremur. Neque verò profectò, oportebat diuinam illam sapientiam, se se tantopere demittere. & ad extremum etiam induere hominem, inuulgareq́ Euangelium vniuerso orbi terrarum, vt nos omnes, de componendis humanæ vitæ moribus, de via ad fælicitatem, deq́ fælicitate ipsa erudiret; si nostræ historiæ, dicam verius. nostræ fabulæ, nostræ inuentiones, nostra inania, & incerta somvia, hoc enim titulo ornabat, & Socrates Ethnicus, doctrinas hominum, Αμφυσβητήσιμον ὄναρ, *satis esse potuissent, vt per eas, vel malè saucia natura nostra, curari posset; vel curata, & sanata, erigeretur ad Deum, & coniungeretur cum Deo; in quo vno, sita est vera fælicitas. Ecquid necesse est hic immorari, quando in re manifesta versamur? Sanè philosophia gentium, etiam, quum iuuenili æuo floreret, nunc enim anus est, delira, & garrula, ò Aegypte, quantumuis, sibi plurimùm de auri, & argenti copia, hoc est de sapientiæ, & eloquentiæ fælicitate blandiretur; tamen, humano generi, cuius suauissimus cibus, & alimonia, est ipsa veritas, ad quam suapte natura, incitatissimo desiderio omnes ferimur, ne semel quidem potuit apparare plenum conuiuium, in quo omnium generum conquisitissimis cibis, oneratæ mensæ explerent animos nostros:*

stros:

ſtros: quos, haud dubiè, non tam, vt vulgus credit, peritura fama, quàm vera, & naturalis fames, mouet & permouet, vt insatiabiliter cupiant, ſaturari ſcientia. Vix cænulas quaſdam inſtruxit, breues, & anguſtas, plenas, non delicatis conchilijs, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida, in quibus etiam ſordidi miniſtri, & plerique defecti, ac ſenes miniſtrabant epulas. Eas videre eſt, apud Platonem, ſympoſiarcham illum philoſophorum: nam, in ſuis ipſius dialogis, nihil aſſerendo, vnquam, ne aliquid ſcire videretur; ſed, diſſerendo ſemper, vt in certa faceret omnia, ſingula quoque, ſeorſum, & ſeparatim, academico more pertractauit: nimirum, in Parmenide, res diuinas: in Timæo, naturales; & in ijs, quos inſcripſit de iuſto, vel de Repub. libris, eas, quæ ad mores pertinent; tertium philoſophiæ genus, quod in Græcia exuſcitauerat Socrates. Itaque, ſicut Deus benedictus, dum rerum vniuerſitatem creauit, omnibus hominibus, velut publicum dedit, & ſolenne epulum; ſic diuina Hiſtoria, arte digna Deo, cum natura mores, & cum Deo naturam, rurſumq; viciſſim, Deum cum natura ipſa, & naturam ipſam, rationemq;, cum moribus colligens, & componens; à naturalibus quidem aſcendens, velut ex terra; à diuinis deſcendens, quaſi ex cælo; in moralibus, medio itinere gradiens, velut inter terram, & cælum; tametſi nunquam, ſe ſe vſqueadeo demittere poteſt, vt non ſuam ipſius maieſtatem, & decorem retineat; ponit in conſpectu noſtro menſam regiam, parat cænam verè pontificalem, inſtruit ſplendidiſſimum conuiuium, in quo omnes, & ſinguli, per vniuerſum orbem terrarum paſcantur, epulentur, inebrientur; idq; θεόπρεπως; hoc eſt, non hac quidem tantùm, vel illa ſcientia, & veritate, ſed ſimpliciter omni ſcientia, omni veritate, omni ſapientia; vt demum bene paſti, & poti, ciboq;, & potione, non ſolùm fame, ac ſiti depulſa, ſed plenè abſque ſacietate ſaturi, pæana, quem Ægyptij, pingui melle, & arida ficu ſacra facientes, Mercurio, tanquam repertori veritatis canebant, Γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, cuius repetitione implebant atria, feriebant ſydera; eum ipſi, maiore multo ratione, Chriſto Deo canamus; qui, eſt illa ipſa veritas, dulcis ſuper mel,

propter ſapientiam; & ſuperficum, propter pietatem. Ecquid dulcius illa, ipſa veritate? quid amabilius, quàm amare, & poſsidere veritatem? quid beatius, quàm frui veritate? delectari cognitione, & contemplatione veritatis? de qua, & loqui ſuauiſsimum, & audire iucundiſsimum; cuius aſſequendæ, ſolo etiam deſiderio, ac ſpe, fœlices ſe putant, ipſi quoq; profani homines. Non poſſum hic me continere, quin lætabundus exultem, voce græca, Ω ἀλήθειαν ὦ φιλαλήθειαν, hoc eſt; ò. veritatem, ò amorem veritatis. Veritas ipſa, eſt numen: Amor veritatis, hominem coniungit numini. Nam, quid tam communiter proprium nobis omnibus, quàm ignorantiam, & mendacium? atq; ideo, quid propriè tam ſupra nos, quàm ſcientia, & veritas? I nunc, quicunque es, & dubita, vtilis ne ſit diuina hiſtoria ſtudioſis veritatis. Quod ſanis corporibus eſt agricultura, & ægrotantibus medicina; id vtriuſque ſortis animis, eſt diuina hiſtoria. Alia ad virtutem via eſt, alius bonorum finis, alia hominis pax, atque tranquillitas, quæ addiſcitur ex ſacris literis, quàm ea, quæ Ἐν τῷ περιπάτῳ, aut in porticu, ſiue in academia docebatur à vobis, Philoſophi gentium. Ecquam Panacæam, quod Moly, quas Epodas adhibuiſtis vnquam, morboſo illi Charmidæ veſtro, quæ comparari poſſint antidotis diuinarum ſcripturarum? Certè, vt oculus ſine capite curari non poteſt, neque ſine reliquo corpore caput; atque ideo medicina, à toto incipit, vt membro ſanitatem reſtituat; ſic, neque, ſine anima curari poteſt male affectum corpus, ſed ab anima incipiendum eſt, ex qua, & bona, & mala, in hominem totum manant, & fluunt. Nunquam verò anima, ſine Deo, bene valere potuit; neque Deus, ſine verbi ſui ope, quaſi media, ægreſcentem animam incantare ſolet: ipſum autem Dei verbum, præclariſsimis exemplis manifeſtum eſt, quòd in ſacra ſcriptura, quàm maximè, velut in templo, ſuam ipſius virtutem oſtendat, ad leuandos dolores, ad tollendos morbos, ad vires recreandas, ad conſolandas conſcientias, ad ſpem immortalitatis alendam, ad ſanitatem augendam, & confirmandam. Quod propterea dicitur, Verbum vitæ, Verbum veritatis, Verbum gratiæ, virtutis, potentiæ, ſapientiæ. In ſymbolica autem theologia, quàm multis nominibus

bus

bus celebratur? Dicitur enim Panis, Aqua, Lux, Ros, Ignis, Semen, Fons, Fluuius. Ipsa porrò (vt sic dicam) Logotheca, diuina inquam scriptura, appellatur, Fauus mellis, Terra, lacte, & melle fluens, Cella vinaria, Torcularia redundantia, Domus odorum, & vnguentorum, Columba deargentata, Mons domini, Archa testamenti. Quid? Hortus conclusus, Torrens voluptatis, & Paradisus deliciarum. Ille inquam paradisus, quem, ante omnia, ab hominibus instructa scientiarum pomeria, plantauit ipse Deus ab initio, & posuit in eo hominem, vt excoleret eum, tanquàm agrum, & custodiret, tanquam thesaurum. Ecquæ deliciæ profectò, quæ voluptates, excogitari possunt, quas, non superent hæc ipsa æterna diuinorum librorum monumenta; quae, ab authore, sancta, à materia ipsa, sacra; ab immutabili veritate, sacrosancta dicuntur, & sunt; vtilia iuuenibus, iucunda senibus, afflictis solatia, &, præsidia florentibus, ac beatis? Quæ, narrant facta omnium sæculorum, quæ, prænunciant futura omnibus sæculis, quæ nihil non suadent boni, &, ad complementum humanæ perfectionis, prohibent ea quoque, quae aliquam mali speciem habere videntur. In quibus, infantes, lactantur mammilla regum; viris, apponuntur tauri, & altilia; infirmis, non deest olus; &, qui robore valent, nutriuntur in croceis. Sanè, vt, ipsi quoque; ex eis, nobis delicias faciamus, litera, est quasi cœnaculum; sensus, mensa, præcepta, cibus, promissa, potus, pincerna, & dapifer Christus; lectio, refectio; gustus voluptas; ebrietas sobrietas; sopor, amor; complexus, & oscula, piæ lachrimæ, &, ab imo pectore ducta, atque repetita suspiria. O Deus meus, dicebat almus ille pater, Mella mea, verba tua. Deliciæ meæ scripturæ tuæ. Tantum munda cor meum, ne fallar in eis; munda labia mea, ne fallam ex eis. Et verò, si summum hominis bonum, Deus est, atque ideo, nobis omnibus, bene viuere, est Deum diligere, Certè, hic vnus, & non alius scopus est vniuersæ scripturæ; vt, Deum ipsum supra omnia, vt, nihil inquam, æquè ac Deum ipsum diligamus; quod iustitiæ est; vt, pro

Deo

Deo, nihil non feramus alacriter, quod est fortitudinis; vt, peruigilemus, & caueamus, ne illudamur amando; quod, est munus prudentiæ; vt, hunc ipsum Dei amorem, seruemus integrum à veneno amoris proprij; quod pertinet ad temperantiam. Huc, tendit lex, huc, Euangelium, huc, Prophetica, Apostolicaq́ doctrina: huc, & vniuersæ scripturæ, singulæ partes, & membra, nimirum, & carmina lætitiæ iustorum, & lamentationes pœnitentium, & veh, ac damnationes reproborum; quæ, vbique, & paßim leguntur in sacris literis: Huc inquam, quæcunque ad sacram scripturam pertinent, & quæ aperta sunt, vnde nutriamur, & quæ obscura sunt, vnde exerceamur, directa sunt: vt, si beati esse cupimus, eruditi in fide, de ipso Deo, animati ad spem, in ipsum Deum, tandem accendamur ad charitatem ipsius Dei; &, Deum ipsum diligamus, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex omnibus viribus: hoc est, corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est hominis perfectio, hæc salus, hæc fælicitas, hæc vita; vita virtutis, vita gratiæ, vita gloriæ; &, hæc, haud dubiè, est diuinorum elogiorum tota plenitudo, tota amplitudo, tota profunditas, tota intelligentia, tota obseruatio, tota summa. Vt propterea in sacris illis reuelationibus, quibus clauditur noui testamenti canon, ea ipsa figura, inquam fæliciter aliæ omnes desinunt, fluuij aquæ viuæ, crystallo splendore persimilis, procedentis de sede Dei, & Agni, irrigantisq́ plateas Hierusalem, cum ligno vitæ cis, & trans flumen, qua nimirum designabatur, & gloria paradisi, præmium christianæ vitæ, & gratia per Christum Iesum, sine qua, ne meritum quidem vllum; quin, & ipse Spiritus sanctus fons præmiorum, & meritorum, omniumq́ donorum, quæ à Deo descendunt in homines, ea inquam ipsa figura referatur ad sacram scripturam, & aptißimè per omnia respondeat ipsi sacræ scripturæ, vtpotè ex cuius fide, hauritur gratia; in cuius gustu, delibatur gloria; extra cuius doctrinam, non addiscitur, aut vera scientia, aut vera virtus, per cuius obedientiam cognoscitur creditur, & amatur spiritus sanctus. Certè verò, si, oraculi illius, & res, & verba, interpretari velimus de hac ipsa admirabili, &

vero Deo authore digna, sapientia, quid est, quod in eam non mirabiliter competat? Vox fluuij in primis, aperit, & ponit sub oculos, scientiæ, & eloquentiæ copiam, profunditatemq́, & perennitatem cursus sacræ scripturæ, in omnes gentes: profunditatem inquam, quæ exhauriri, & perennitatem, quæ finem accipere nunquam poßit. Nomen aquæ viuæ, indicat iucunditatem, voluptatem, fœcunditatem, gratiamq́, & virtutem intrinsecus recreandi, atque reficiendi animas verbo Dei. Splendor, ostendit gloriam, & dignitatem eius super cæteras quasque scientias mortalium. Similitudo crystalli, pulchritudinem, soliditatem, perspicuitatemq́ cognitionis, & veritatis omnium rerum, quæ in ea continentur, & tractantur. Platea porrò, quæ est via latior, militaris ferè, consularisq́, & prætoria, quàm bellè, exprimit O Viri, numerosam illius amplitudinem? Non enim, in angulis, non in latibulis, sed in ipsius mundi medio, atque ideo, omnibus populis, omnibus nationibus, summis quoque Regibus, atque Cæsaribus, qui etiam, communiter, latam perditionis viam ingrediuntur, dat leges, & iura; vt, qui, ab illis, & in credendo, & in amando, & in committendo, & in ommittendo, vel semel per contemptum, desciuerit, neque pœnitentiam egerit, pereat in æternum. Putas ne verò, mysterio vacet lignum, vitæ, ex vtraque parte fluminis? Hæ sunt ripæ, quas lambit pellucidus hic, & vitro illustrior, amnis sacrarum literarum. Vita hæc, quam degimus, &, ea, quam expectamus; Et, hic quidem, in via, meritum, illic, in patria, præmium est, & merces mortalitatis idem ipse Christus, lignum vitæ, remedium mortis, ipsa à morte resurrectio, & æterna vita. Prolixior ero fortaßis, parcite: Feror campis, non semitis. Cælißima Dei sedes, vnde est secreta illa tantarum aquarum scaturigo, an, non palam docet, vt nisi excordes simus, intelligamus, quam sit sublimis, atque adeo, mortalibus inaccessa, altitudo sapientiæ, & scientiæ sanctarum literarum? Altitudinem enim illam, solium illud excelsum, & eleuatum, quis vnquam dimensus est? Deus porrò, & agnus, Pater inquam æternus, & Filius eius dominus noster Iesus Christus, quid indicant, nisi, quòd, in his duobus

potißimùm

potißimùm versantur diuinæ literæ, in creatione, quæ est ex Deo, & in reparatione, quæ facta fuit per Christum Iesum? Vt tandem, si quis quærat, quid est subiectum in sacra scriptura, responderi poßit, Est Deus, à quo omnia; Est Christus, per quem omnia; Est opus reparationis, ad quod omnia; Est charitas, qua, sic Deus dilexit mundum, circa quod omnia. Sed, quanti momenti, est illud, ò viri, quod, ante hanc ipsam tantæ admirabilitatis visionem, præfatur Ioannes, Ostendit mihi dominus. Sanè, vix reperiri poterat aliud verbum, quod tam aptè, explicasset veritatem, certitudinemq́, ipsius diuinæ scripturæ. Quid est enim, ostendere, nisi, non obscurè, sed apertè demonstrare? Inde, Demonstrationes, appellantur rationes mathematicæ, quæ, apud philosophos, primum gradum obtinent certitudinis. Et quidem, illud quod demonstratur, videtur, nullus autem, inter sensus, certior ipso visu. Ob id, in sacris literis, Prophetæ appellabantur Videntes; quibus, & præterita, & futura, æquè ac præsentia, certißima erant. Vt propterea, quum, in diuinis rebus, cætus Prophetarum, fuerit quasi oculus humani generis, non enim, sibi tantùm, sed, nobis omnibus, & filijs nostris, & vniuersæ posteritati, videbant quæ videbant; quæcunque illi viderunt, &, se vidisse testati sunt, nobis omnibus, certißima esse debeant, atque testatißima; perinde ac ea, quæ ipsi quotidie videmus: non enim, per omnia membra videmus, sed per oculos tantùm; sicut, neque, per omnia corporis membra, audimus, sed tantùm per aures. Hoc ipso verbo igitur ostensionis, græcè ἀποδείξεως, docemur, vt aliquando concludam, esse euidentißimam, notißimam, certißimam indubitatißimam, atque adeo verißimam, diuinam historiam; qua nulla sit sublimior, dignior, plenior, amplior, iucundior, vtilior. Idq́, ex authoritate Ioannis, quem diligebat Iesus. Ille enim, rem totam, velut in tabula descriptam, ostendit, & demonstrauit. Ipse, fidelibus oculis, vidit, &, quum vidisset, ex certa scientia testimonium perhibuit; vniuersa autem olim Ecclesia, Spiritu sancto probante, & dirigente, scripsit, ac subscripsit, quia verum est testimonium eius.

QVVM igitur, in illam ipsam sacrosanctam, & admirabilem diuinæ

uinæ historiæ philosophiam, totus incumberem animo, ò sapientiæ alumni; non nuper quidem, sed olim; nam iunior fui, etenim senui, quanquam primum cœpi expauescere, & expallescere; veritus, ne me, statura pusillum, etiam si gygantis alicuius, qui proceræ arbori niteretur, altissimos humeros, conscendissem, tanta aquarum moles obrueret, recordatus tamen, Persas, temporibus Cyri, in cuius honorem totus oriens, etiam posterioribus sæculis Persarum dominum, excellentia quadam appellabat Βασιλέα, *Eufratem latissimum, & insuperabile flumen deriuatione facta, confidenter intrasse, & secure traiecisse, quæcunque ad huius pelagi amplissimum alueum naturaliter, propriéq; pertinent, quæ inquam diuinitus tradita, & credita, non humanitus inuenta, excogitataq; sunt, ad aliquot sinus, & alueos, perspicuos in similitudinem crystalli, altissimos tamen illos, & qui non cymbulas solùm, sed onerarias quasque naues tergo sustinere valeant, ex intimis ipsis sacrarum visceribus deriuari posse, atque in illis mihi nauigandum esse, magno certe ausu, at, si Deus voluerit, qui lumen prætulit menti meæ, euentu (vt reor) non pœnitendo, existimaui.*

O quantum cœli, ò quantum cognoscere terræ
Licebit, pelagum ò quantos aperîmus in vsus.

Equidem, non dico vobis ego, importunus, & ineptus; præite mihi ad creanda vobis pericula: neque dico, tumidus, & elatus; præcedam ego faciem vestram meo periculo: sed, dico, vestrum omnium, &, communis nostræ salutis amans; Venite, eamus, & in gratiam humani generis, inferamus nos ipsos, quasi vir vnus, in commune periculum. Homines estis? & ego; Deum piè colitis? & vobiscum ego. Ab infantia sacras literas didicistis? proximè, & secundum vos conabor, & ego. Audetis de Deo, & de diuinis rebus loqui, ac scribere? in insipientia mea, audeo plus ego. Qui, musculus exiguus, dum viribus violentis, mihi vim infero, assurgon leone m, ambulans in magnis, & in mirabilibus super me. Nam, quum Deum nunquam viderim, nunquam audierim, quid sit, nunquàm didicerim, quid non sit, vix perceperim, quum ne semel

mel quidem diuina passus fuerim, ò me miserum; confidentissimè tamen, quantum in me potest, impatiens religionis amor, & zelus cadentis pietatis? Ordior telam, intexo fila, & tantas deduco diuinæ historiæ glomerationes, tot annales operum Dei, ante tempora, in principio temporis, per omnes ætates temporum, & in fine quando non erit tempus. In primis inquam, & ante omnia, vt Deus benedictus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, qui nunquam non fuit, nunquam non esse potuit, à quo omnia habent vt sint, sine quo nihil est, neque esse potest, cuius ter sanctam diuinitatem absconditam ab oculis nostris, propriasq; & naturales tam Angelorum, quam hominum intelligentias excedentem; beata Seraphim reuerentissimè adorant, & velut optimo immutabilitatis statu, & mira inaccessibilis naturæ sublimitate, omnia præteruolantem, stando, ac volando circumtegunt, per incredibilem, & Deo dignam diuini amoris ecstasin, à se ipso velut egrediens, non in æternitatis fine, qui nullus est, sed in principio temporis, quod antea non erat, cælum, terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, siue visibilia, siue inuisibilia, creauerit, formauerit, digesserit; quæ etiam, ne in nihilum reuertantur, per omnia tempora continenter portat; ac sustinet; & ne ab æquissimis diuinæ sapientiæ legibus, præscriptisq; discedant, fortissimè simul, & suauissimè regit, ac moderatur. Deinde verò, vt conditis rebus supremam manum imponens, hominem totius vniuersitatis breuissimam quandam sed pulcherrimam Ἐπιτομὴν, & Ἀνακεφαλαίωσιν, ipsius opificij finem, & summi opificis viuum simulachrum, sua ipsius manu tanquam in eo effingendo mirificè delectatus, sanctum animal, è limo terræ formauerit, omnibus virtutibus, & gratijs præditum, quasi omnibus numeris absoluerit, & consummauerit: feceritq; tandem, vt græcè dicam, Ἀντεξούσιον, quo sponte sua, & sua vtens potestate, ipse sibi, & nobis omnibus, vtriusq; fortunæ faber esset, mortis author, vitæq; minister: quem, ad extremum, nolentem dum à serpente tentatur, repugnare tentatori; volentem, quum stare posset, in deteriora labi; iustissimo iudicio cadere, atque errare permiserit: vnde, corruptionum illecebris irretitus,

statim

statim inuentus est, & in se ipso corruptus, & omnium hominum, qui ex suo ipsius semine prognati sunt, vsque ad nouissimos nepotes, in animis, moribusq; corruptor, cuius modico illo fermento, vitiata, corruptaq; fuit tota massa humani generis. Vt ille idem ipse Deus, post multa sæcula, recordatus misericordiæ suæ, vniuersos homines, in vno Adamo læsi numinis reos, ideoq; filios iræ Dei, in se ipsis quoque peccati seruos, & mancipia mortis, tam sæua vtriusque tyrannide oppressos, attritosq;, & penè extinctos, per Mosen dilectum suum, reuisere incœperit, & scriptæ legis, quasi calcaribus, & fræno, hos quidem ad surgendum, velut languentes excitare; illos, vt effrænatos cohibere, ne in grauiora corruerent: quo, vtrique quiescentes agere peruersè, & discenter benefacere, participes esse possent diuinæ illius benedictionis, quam ab initio promiserat omnibus gentibus. Vt, præter rationem excitatis in fomite flammis, & ignibus, post legem ipsam, quæ vi sua esse debuerat, ingenij, virtutisq; incitamentum, nisi animi scælerum furore, quasi vino, amentiaq; flagrantes, iam incaluissent; dum omnes penè in deteriora niterentur, occasioneq; accepta, simul, ea, quæ negabantur, appetentes, &, reijcientes quæ iubebantur, se se in omnia facinora, summa cum libidine præcipitarent; immo verò præcipitati iam, atque demersi essent, ille ipsi Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, per Iesum Christum potenter erexerit, & à mortis fato liberatos, gratis viuificauerit, iustificauerit, saluauerit. Vt denique, in vna illa, Dei, per Christum, gratia, consummata, & perfecta, omnium hominum iniquitates, magnificè, ac gloriosè triumphans, largè, & liberaliter, nec non, & amantissimè hominum genus, quod iam ex nihilo creatum, non pro nihilo, sed incomparabili pretio redemerat, atque seruauerat, ad pristinam illam, à qua miserè ceciderat dignitatem, fælicitatis, & gloriæ dono restituerit. Iam enim resuscitauit nos, & sedere nos fecit in cœlestibus, qui fecit quæ futura sunt, qui adhuc facit quæ facta sunt, qui vocat quæ non sunt, tanquam sint.

HAEC sanè, sunt huius ingentis colossi membra illa, quæ ipsi zelo religionis, vel vltra vires audentes, & per nos ipsos, vt sic

loquar,

loquar, reſupinantes immenſum diuinæ hiſtoriæ corpus, ordienteſq; Ἀνάτομὴν, velut à capite, per ſingulas partes detegenda, explicandaq;, & dilucidanda ſuſcepimus. Vtinam verò, ſublimibus hiſce noſtris cogitationibus, poßim, rectè diſponendo, quaſi dare oſſa, & neruos, aptè ornando, carnem, cutemq;, & colorem inducere, demùm propriè, ſignificanterq;, & efficaciter loquendo, atque ſcribendo, tribuere eam, quæ animatas, & vocales facit ſcriptiones, vim, actionemq;, & ſpiritum. Nemo ferè, ſiue græco, ſiue romano eloquio; vniuerſam hiſtoriam, ex toto ſcribere aggreſſus eſt: veriti ſunt enim viri prudentes, vel ne vllus inquam eſſet finis faciendi libros: vel ne longiori volumine legentibus ſtomachum prouocarent; vel ne demum viderentur æmulari maieſtatem, & gloriam creatoris. Itaque ſuam ſibi vnuſquiſque particulam, in qua, & ſe exerceret, & ſtudioſis ad Dei gloriam proficeret, ſcribendo delegit; indeq;, tam multiplices, per tempora, factæ ſunt, in ipſis ſacris literis, perinde ac tranſeuntibus filijs Iſrael, in mari rubro, diuiſiones. Nos, quibus ſenio, laboribuſq; defectis, neque ætas, neque facultas multa ſcribendi ſuppetit, ſcientes etiam optima, & pulcherrima quæque, ex ipſa ſemper amabili breuitatis gratia iuuari ſolere, vt verè iucundiora ſint, melioraq;, & pulchriora videantur; non rerum, aut verborum myriadas inſtruimus, non centurias; quin neque quinquagênas, & ne decadas quidem, ſed quinque ſolùm verba loquimur. Neque vero verba. quæ Græci Τὰ ῥήματα, vocant, & ipſi partes orationis facimus à nominibus ſeparatas, ſed verba intelligimus, quaſcunq; voces cogitatione conceptas, græcè Τὰ ἔπια, vel Τὰ ἔπη. Memores nimirum ſumus doctoris gentium, in quo quum ſint præclara omnia, ſumma omnia, diuina omnia, hoc vnum ſolum ineptum eſſe non potuit, quod ſemel dixit; Melius multò eſſe, & optabilius, loqui quinque verba in ſenſu, quam mille in ſola Πολυλογία. Ecquis ſcit, quum id ſcriberet Corinthijs, ſi fortaſſe, ad hæc quinque loca, quæ etiam ab eo ſupra cæteros omnes ſcriptores, vberrimè, viuaciſſimeq; tractantur, animo menteq; ſpectaret? Certè verò, vniuerſa illa literarum alphabetaria claſsis, cuius eſt tanta vis ac poteſtas,

stas, ad conficiendum orbem scientiarum, ad tradendasq́, & capessendas omnes disciplinas, quinque tantùm, apud latinos habet elementa vocalia; vnde omnis in cæteras literas diffunditur virtus, & sonus, ad dicendum ad exprimendum, ad eloquendum. Sed & philosophi, qui de mundo, & de tota natura contemplantur, ac disserunt, quinquepartitam faciunt virtutem huius vniuersitatis, quæ mundus dicitur: nam, quatuor elementa constituunt, cum fædere, & coniugio cœli, quod, quintam naturam vocant: quæ enim sunt supra cœli ambitum, diuina putantur, & vltra mundana, Græci Μετὰ τὰ φυσικὰ *dicunt. Est & insuper ipsa* Πεντὰς, *numerus amoris, & venerationis; nempè, & iustitiæ primùm, cuius quasi machæra, in duas partes æquales secatur denarius, numerorum meta; & deinde coniugij, cuius virtute, par, & impar, perfectus inquam, & imperfectus numerus, expressa maris, & fæminæ symbola, in vnum, magno sacramento copulantur. Vt propterea, me beatum putem, cui. Dei beneficio, præluxisse videatur hic ipse numerus tantæ dignitatis, & qui, tam miris modis vndique respondeat, cum ea, quam enarramus, & pertractamus, diuina historia. Nam, & illa intus, & foris, circundata multa, & magna varietate, plena literis, mysterijs, allegorijs, anagogijs, tropologijs, ætiologijs, dum opificem mundi, simul & ipsam rerum creatarum vniuersitatem, interdum etiam eâdem narratione complectitur, non fortuitò vnquam, nec temerè, sed iustissima lance, semper, vt iuxta Mosen, tam rectè diuidat, quam rectè offerat, partitur inter Deum, & creaturas, æqualiter tribuens sua vnicuique iura. Deo in primis, quod sit ex se ipso tanquam principium; tanquam exemplar secundum se ipsum; & denique propter se ipsum tanquam finis: cæteris verò omnibus, quod neque ex se ipsis in lucem prodierint, quia creata sunt; neque secundum se ipsa considerari debeant, sed secundum exemplar, ex quo tanquam exempla ducuntur; neque demum propter se ipsa, nisi inique amari possint; quia non sunt sibi finis, sed vt inania, & imperfecta referuntur ad finem: ad ipsum inquam Deum; abs quo, & semel acceperunt vt essent; & continenter accipiunt, vt permaneant.*

  neant.

neant. Ad quem modum, ipſi quoque, quanquam quid ſtilla muriæ ad magnitudinem Aegei maris? aut quid acceſsio teruncij ad infinitas Craſi diuitias? iuxta ipſius hiſtoriæ, & quinarij numeri analogiam, rationem, proportionem, copulamus inuiolabili fœdere, ima ſummis, terram cœlo, Deum homini, creatorem creaturæ; & tamen legitimè, & ſummo iure diſtinguimus ima à ſummis, terram à cœlo, Deum ab homine, creatorem à creatura: Docemus ſanè, non eſſe duo regna, atque imperia Dei, & creaturarum; ſed regnum ipſius Dei, eſſe ſuper omnem creaturam; creaturasq́ ipſas, tam omnes, quàm ſingulas, vix eſſe aliud quicquam, quam inſtrumenta creatoris; ideoq́, niſi iniuſtiſsimi rerum arbitri, & æſtimatores eſſe velimus, contemnenda eſſe nobis prorſus omnia, præ vno creatore; illum autem vnum ſuper omnia, & ſuper nos ipſos, ſancto amore complectendum; quia æquum eſt, & ratione pleniſsimum, vt ille diligatur præ omnibus, in quo vno habentur omnia, & cuius verè ſunt omnia. Quanta hic congerere poſſem, quæ me ad hanc ipſam quinquepartitam diuinæ hiſtoriæ ſectionem, induxerunt? Sed illud tamen præcipuum erat, quòd viderem, tum veteris teſtamenti magnum illud latifundium, vno penè Moſaico Pentateucho, funditus exhauriri; Tum vim, & medullam noui teſtamenti, quinario ſimiliter eſſe abſolutam, & explicatam; Nimirum duo hæc, Chriſtum caput, rectamq́ in ipſum fidem, Euangelium docet: corporis autem Eccleſiæ partes tres, initium, ſtatumq́, & finem, complectitur reliqua librorum copia. Quid? quod & videbam vtriuſque teſtamenti immenſam illam molem, contineri eodem numero, Lege inquam, Pſalmis, Prophetis, Euangelica, Apoſtolicaq́ doctrina. Conſiderabam verò tandem (ne quid prætermittam eorum) quæ me in hac inuentione delectabant O viri, vt in Romana lingua, ad quam omnium linguarum fœlicitas ipſo iure Petri deuoluta eſt, ſic, & in lingua ſancta, nomen illud admirabile, in quo vno, oportet nos ſaluos fieri I E S V S, factum eſſe, vt ineffabile ex ineffabili, ſic ex τετραγραμμάτω, πενταγράμματον. Sanè interpoſito elemento illo hebraico ש cuius figura, pulcherrimam,

iucun-

iucundißimamq; trium florum speciem, præseferre videtur, velut symbolum, & nota supersubstantialium illorum florum, quorum virtus, & diuinitas in ipso I E S V tota corporaliter inhabitat, nonne ex . . . legitur . . . Illud porrò mihi omnem admirationem superare videbatur, quod illud ipsum literarium elementum, ea inquam ipsa litera, qua Hæbreis notatur numerus quinarius, nempe ה quæ in illo ipso antiquo Dei nomine, tam magno mysterio geminatur, apud theologos illos suos literarios, tantæ existimationis est, tantæq; authoritatis, vt eam vocent sigillum spiritus sancti; qui nimirum est nexus omnia ligans, & continens. Sed hæc fortasse verbosius. Age igitur, explicemus breuißimè quinque illa verba, ingentem theologicæ meßis aream, & hac ipsa ætate varijs disputationibus redundantia torcularia. Res ipsas quinas, sermonibus quinquepartitis, parum supra proposuimus quidem; sed enim, quantum distat à sermone verbum? Sanè, id quod sermo explicat, & dilatat, verbum coarctat & perstringit: nam verbum pars est sermonis, & ex multis verbis vnus sermo conficitur. Hinc, & hominum, & Angelorum legimus tam sermones, quàm verba. Dei ferè non legimus nisi verbum; quod quum induit carnem, tum primùm exijt in sermonem. Nunc ergo ex sermonibus eruamus quina illa verba, tanquam quinque locus, in quibus totæ versantur, & continentur nostræ in diuinam historiam lucubrationes, perinde ac vires manus constant quinis digitis, & vires totius corporis quinis sensibus. Est igitur vnum verbum, siue vnus locus, Natura, cuius vires, & nomen, quisquis oculo, non tam philosophico, quàm christiano, hoc est pio, & religioso videt, & intelligit, agnoscit non seminariam solum, & viuificam virtutem toti mundo infusam, sed in primis superas illas mentes, quas alieni Dæmonas, nostri recepto iam sermone Angelos uocant, tum communem hãc & magnam ciuitatem, quæ mundi nomen accepit, & deniq; hominem ipsum, propter quem ab initio, & Angeli & mundus instituebantur, parabantur, intendebantur. Ante omnia verò introspicit vniuersæ naturæ fundamentum & robur, Deum Optimum Maximum:

 mum:

mum: qui & ipse in sacris literis, non ab idæis, & exemplaribus re=rum, sed ab æterna filij generatione natura dicitur, extra, intra, cun=cta in se complexum; singula, & omnia intuentem ac protegentem, quem natura ipsa tota recognoscit, quem mundus non capit, quem ado=rant Angeli, homines porrò suspiciunt, admirantur, colunt. Alter locus est, qui & alterum verbum dicitur Peccatum, Angelorum quidem, & hominum, sed vel maximè nostrorum parentum; Vi=tiosa inquam illa corruptio, & contaminatio vniuersæ naturæ: ma=lum illud antiquum, & morbus læthalis, quo Natura ipsa à prima suijpsius conditione, institutioneq́ magna ex parte defecit, quo, & mundus totus pene infectus est, & vindicante Deo, per multa sæ=cula, durè, & dire inueteratus contabuit; vnde ad hunc vsque diem ingemiscit, & parturit, expectans liberari à fœdißima hac seruitute tam miserandæ corruptionis. His duobus verbis tria illa proximè accedunt, Lex ante omnia, Lex inquam Mose, quæ da=ta est ad agnoscendum peccatum, ad incitandam naturam, vt tan=dem aliquando per ipsam medici gratuitam opem curari posset semi=uiuus ille ægrotus Humanum genus. Tum sequitur Gratia, Gra=tia, quæ est verè, & singulariter gratia. Gratia inquam Christi Iesu, quæ est, & finis legis, & ipsius Naturæ sanitas, & Pecca=ti abolitio. Gloria, vltimum est verbum, in qua consummantur omnia verba; nam Gratiam quoque ipsam, consummat, & per=ficit Peccati vires, in ijs qui secundum spiritum ambulant, ne illis noceat, extinguit & enecat prorsus, à Lege porrò nos liberat, quæ non est posita iustis, sed iniustis: denique Natura nostra, tanquam per gloriam deiformis effecta, suæ ipsius integritati, & incolumitati re=stituta, pleno robore se ipsam circunducit in orbem, iungens se Deo tanquam fini; abs quo, tanquam ab authore bene condita fuerat, per quem tanquam per medium fœlicißimè reparata fuit. Profectò verò, si omnes, & legere ea libenter, & iucundè audire solent, quæ intelligunt ad se pertinere, hoc est ad humanæ vitæ institutionem, eruditionem, emendationem, vnde hauriuntur saluberrima exem=pla, monita, præcepta, consilia; necesse omninò est, vt in omnium

Christia=

Christianorum animis, magna quædam, atque incredibilis iucunditas, & delectatio pariatur; quum hæc ipsa tanta mysteria in eorum conspectum consuetudinemq́ venerint; non confusa, sed distincta, non inuoluta, sed explicata; non ambigua, sed clara, certa, firma, secura, constantia, & quæ non inter doctos viros bella nutriant, sed pacem concilient, alant foueant.. Finge cum maximo ventorum impulsu, atque impetu feruente vndarum vndique agitato mari, media nocte absque luna, & stellis, naualc bellum, in quo, neque amicorum, neque inimicorum, siue vultus siue voces agnoscantur, nihil audiatur nisi fragor nauium, concussio remorum, vociferatio nautarum, lachrymæq́ & gemitus periclitantium, irruat frater in fratrem, pater in filium, amicus in amicum, & mutuis in cæca illa pugna omnes absumantur vulneribus, proh miseram calamitatem.. Tale spectaculum facta erat Ecclesia catholica superioribus annis, non Deo quidem, & Angelis, quale exhibebat athleta ille fortissimus, quum principatus, & potestates aerias, per Christum Iesum in agone positus, singulari, & inuicto certamine debellaret, sed Satanæ, Turcisq́, & Iudæis, & omnibus malis hominibus inimicis crucis Christi, quum in foro, in symposijs, in scænis, in ludis, in priuatis & publicis laribus, id quod prope flens dicere cogor, non viri docti solum, sed lanij quoq; & fullones cæmentarij, & sordidi quique homines idiotæ, & absque literis, vini insuper potores, aleatores & scortatores, profanis vocum, & sententiarum nouitatibus, pertinaci, nec non contendendi, ac contradicendi libidine, ac studio, quisque in alterum obstinatè diceret de summis istis religionis Christianæ capitibus, de Natura, de Peccato, de Lege, de Gratia, & Gloria. Ecquanta circa hæc copia rerum? Libertas naturalis humani generis, cuius vix inanem titulum filijs Adami relictum fuisse, propter prædestinationem, propter præscientiam, & propter naturæ corruptionem hæresis docet. Vis peccati quam in ipsis etiam fidelibus, & iustificatis, adeo exaggerat, vt ne vnum quidem opus illis relinquat à Peccato purum, in prædestinatis etiam infidelibus, adeo extenuat, vt grauissima quoque illorum facinora, ab ipso Deo pro magnis meritis imputari, & dicat,

& scribat. Iustitia operum legis, cui, ut fidei totum tribuat nihil tribuit. Necessitas Gratiæ, quam sub magna pietatis specie opponit meritis; quasi superba vox sit meritum, quia meritum ex gratia, non gratia ex merito, Status beatorum, qui regnant cum agno, & agnus Dei cum illis, quum hæresis non vereatur dicere, sanctos ne videre quidem Deum; nisi quùm vestiti fuerint duplicibus, neque orare pro nobis, tametsi, ante triumphos, ante coronas orarent alter pro altero, ut omnes salui fierent. Viri, parum antea, nusquam hæc ron legebantur, nusquam non audiebantur, inscripta, notata, insculpta, in parietibus, in tabulis, in monumentis; stylo latino, barbaro, docto, indocto, copioso, conciso, arido, florido. Scientiam sibi quisque, & profunda diuini spiritus, temere vendicabat: ipsa sola repugnantia habebatur subtilitatis, & sapientiæ loco: quod quisque probabat, mox pietas, quod alij quique probassent, summa impietas videbatur. Ita, quia cogitationes hominum vanæ sunt, quæ hodie, doctrina pietatis erat, cras, erat impietatis; &, quæ hodie tanquam spiritus sancti reuelationes admirabantur, cras tanquam nostra inuenta contemnebamus, respuebamus, damnabamus; & in ijs tamen, ò quam superbè, dominabamur (ut Apostoli verbo vtar,) fidei hominum; volentes, ut homines crederent quæ nobis placerent, non crederent quæ displicerent. Et, haud dubiè, timendum erat, quia quotidie addebantur vulnera vulneribus, ne tandem aliquando, dum inuicem alter alterum comederet, inuicem quoque, quod Gallo græcis dixerat Apostolus, alter ab altero consumeretur. Hæc igitur in causa fuerunt, ut, quæ tandiu ante hæreses, de rebus istis, diuina historia dixerit, pronunciarit; ipse tanquam Εἰρηνόφιλος, *utinam aliquando* Εἰρηνοποιός, *describere tentarem; injciens ea, tanquàm coagulum lacti, si fortè dissidentes inter nos, (ut ferè olim in Babele) voces, & sententiæ hominum, in vnum tenorem, & in vnam puram, atque synceram diuinæ historiæ fidem, conuenire possent; idq́ sine disputationum tricis: nam & illæ (ut quotidie videmus) generant lites, & rixas, idola parua bellorum. Profectò verò, exemplo Stesichori vatis Himerei, in cuius infantis ore, ca-*

nere

nere visa est luscinia, contestans auspicio, eum cantus suauitate, omnes, qui ante eum fuerant superaturum; sperabam, vt, quemadmodum ille in Helenam, olim linguam, & calamum imprudenter acuerat, & exoculatus, dum palinodiam cecinisset, visum recepit; sic multi non inelegantes viri, qui in sanctam Ecclesiam, nescio, quo furore aperuissent ora, oblocuti de illius sacris, & sacramentis, perspecta hac ipsa veritate nudæ historiæ, diuino se tandem numine excæcatos fuisse intelligerent; & redeuntes ad cor, quod pijs omnibus in primis orandum, & desiderandum est, spiritalem animæ visum reciperarent, essentq; tandem illis populis ædificationi, quibus antea fuerant exitio. Sed, & illud me admodum mouebat, & permouebat; vt ad tantos scribendi labores, lætus accingerer; & me ipsum improbis conatibus, & studijs superarem; quòd considerarem animo, quantùm vtilitatis fructum, hæc ipsa diuinarum rerum descriptio, cuiuscunque sortis hominibus, esset allatura. Nam, qui erunt (vt verum fatear) illi homines, tam Αμουσοι, *qui aliquando res tantas, soli in ocio, & sine libris memoriter conferentes, non statim reflexa acie mentis, concludant, inferantq;, se ipsos indignos esse vita, & aura vitæ, nisi vitæ authorem, & seruatorem, ante omnia colendum, & adorandum putent; in quem credant, in quo spem reponant, quem diligant, cuius gratiam ambiant, iram caueant, iussa custodiant: nec tam sæpe respirent, quàm cogitent, eum ipsum Deum supra nos esse, mundo præsidere, omnium rerum curam gerere, versare cælos, tueri terras, cohibere fluctus, & maria; prouidere hominibus, bonos afficere præmijs, malis supplicia reddere, falli non posse, fallere nolle, offendi vitijs, virtutibus delectari? Ecquid humano generi tam necessarium, quàm hæ ipsæ cogitationes, semina vniuersæ pietatis? quàm hæ ipsæ contemplationes, igniculi, & flammæ ad accendendum in cordibus nostris diuinum amorem? vt vel nunquàm obliuiscamur, vel statim reminiscamur Dei nostri, cuius, quandiu meminimus, tandiu viuimus: à quo, dum recedimus, cadimus: ad quem, dum accedimus, surgimus: in quo, dum stamus, requiescimus. Pulcherrima verò tandem, & vndique admirabilis mihi videbatur in*

ipsa diuina scriptura tantarum rerum series, & per omnium sæculorum ordinem inserta catenatio. Vna enim ex alia nexa, & vsqueadeo omnes inter se se aptæ, colligatæq; sunt, vt perinde ac in cytharæ neruis, ac fidibus, vna pulsa, omnes sonent, & resonent. Et mihi quidem (ô Amici) supra quàm dici poßit, dulcis, & suauis videtur, modisq; omnibus complet aures meas, hic ipse sonus, summus, imus, medius. Vtinam verò illi, quibus sunt aures teretes, quibus nulla eruditio deest, à quibus nulla absunt dona Musarum, cum voluptate sentiant hunc ipsum iucundum, admirabilemq; tenorem, quo ex organis diuinarum scripturarum, hi quinque toni, & voces, tanta ad quenque tactum, cum gratia, concinunt, & recinunt, acutæ, graues, citæ, tardæ, magnæ, paruæ.

Natura hominis, quam Deus ipse condidit, sponte peccatum admisit, Deum amisit, excitata per legem, illuminata per gratiam, relinquitur instauranda per gloriam.

Peccatum Deus permisit, sed non fecit: quod tanquàm graue virus, & cæca tabes, naturam totam infecit; cognoscitur per legem; condonatur ex gratia; quæritur, & non inuenitur in gloria.

Lex ipsa tota à Deo data est, vt esset speculum destitutæ naturæ; ostendit, & prohibet peccatum; impletur hic tota per gratiam; ex toto in cælis per gloriam.

Gratia, est donum Dei, per Christum Iesum; robur, viresq; naturæ infirmatæ per Adam; antidotum peccati, vnde mors; scopus, & finis legis, qua dirigebamur in vitam; pignus, & arrha gloriæ, quæ est ipsa æterna vita.

Gloria est merces Dei: non acquiritur per naturam; redditur meritis ex gratia, illis qui implent legem, iustificati à peccato.

Quòd si placet, omnes hasce voces; velut in Pythagorico monochordo audire; Ecce, vt in vna chorda sonent omnia pneumata,

Deus naturam condidit.
Peccatum permisit.
Legem tulit.

Dedit

Dedit gratiam.

Daturus & gloriam.

Et quidem, mea Musa, quæ, non ut cæteræ, Μέλος ποιοῦσα *dicta est; sed nomen accepit* Ἀπὸ τῆς μώσεως, τοῦτ' ἔστι ζητήσεως, *dum pneumatica ratione, quinque hæc verba, altißimè indagaret, & meditaretur, peruenit tandem ad græcum* Πεντάλφα, *ad illam quinque angulorum figuram, quæ Antiocho Regi, in signum salutis, è cælis, & syderibus ostensa est; dum ipsius exercitus, epidemiæ morbo laboraret. Cuius græca inscriptio, quinos angulos, quinis in unam dictionem coalescentibus literis, diuino artificio implebat. Erat dictio,* ΥΓΕΙΑ; *quæ, in linguam latinam reddita, eodem literarum numero, est* S A L V S. *Huc ergo spectauimus, huc allusimus, huius tanti exempli emulatione, Pentalpha, in* Πενταλογίον, *mutauimus. Et planè, hic videtis expressum, & patens, quanquam, illius ætatis hominibus, haud cognitum symbolum, Seruatoris nostri Christi Iesu. Quem, incredibili diuini amoris mysterio, in cruce exaltatum, &, pariete inclinato, quinque foramina petræ, velut quinos characteres, in suo ipsius corpore, ostendentem, hominum genus, iam, è terris aspectat, tanquam cæleste, & admirabile Pentalpha: cuius auspicio, reparetur natura, deleatur peccatum, iustificatio legis impleatur, accipiatur gratia, quæ, & proficiat in gloriam. Quanquam, de re tanta, opto, ut amici, in sinu gaudeant, propter falsos fratres gloriosè loqui desinant. Ad hunc enim modum, ipse in hac causa sentio, ut qui in rebus consueui semper incedere medius, inter temerarios, & meticulosos; illis timidior, istis confidentior. Sed enim ò sapientiæ Antistites, decoraq́, & ornamenta religionis, vos appello arbitros, & iudices; quorum albis lapillis stamus; atris cadimus: in quorum propterea gratiam, tam sæpe stylum vertere consueuimus. Scripturi operosam istam, & penè immensam, tantarum rerum molem, diuinum inquam opificium, quod tripartitum, in Angelos, Mundum, & Hominem, uno (ut audistis) naturæ nomine, continetur; Tum, peccatum, legem, gratiamq́, & gloriam; non ne oportuit, ut scorsum, ante omnia, altè vestigaremus, poneremusq́*

ante

ante omnium oculos, hunc ipſum talem, tantumq́ Deum? ex quo vniuerſa hæc hiſtoria deducitur, in quem reducitur, in quo conglomeratur, per quem longiſsima omnium temporum ſerie, & ipſo quoque, poſt omnia tempora, æternitatis ſæculo, extenditur, continuatur, conſummatur? Ita certè, par erat, &, vt daremus gloriam Deo; &, vt ipſi videremur haud indiligentes agricolæ: qui, ne ruſticatio iacturam pateretur, & ſemen cadens inter dumeta, & vepres, in ipſo toto ſolo ſterileſceret, diuina noualia nouaremus, & præpararemus ad ſationem, terræ glebas, & agros. Immane enim erat, atque nefarium, aut prorſus exuere reuerentiam numinis, &, cum ingredientibus τὸ πάντα φάρμακον, *miſcere, & confundere illam ipſam, ab omni rerum permiſtione, & concretione liberam, ac ſolutam, diuinam maieſtatem: aut perturbare ordinem hiſtoriæ, adeoq́ totam hiſtoriam, vt qui re ipſa omnium primus eſſet, errore noſtro fieret in ſermone nouiſsimus; aut demum per negligentiam, omnia. & ſingula pertractare, quæ Deus, vel fecit, vel ordinauit, & illum ipſum factorem, & ordinatorem Deum, expetendum, & ſeligendum præ omnibus, quaſi rem incertam in ambiguo relinquere, & præterire ſilentio. Profectò verò, ſancta ſeueritas, & diſciplinæ, & iudicij, & imperij, illa inquam, quæ læuia errata libenter ignoſcit, in grauia grauiter animaduertit, iuſtè nimium decerneret, elinguandum eſſe hominem, illum præſertim, qui in dicendo, neque eſſet, neque haberi vellet elinguis; ſi de diuinis rebus, & multa, & multum loqueretur; de ipſo autem Deo, abs quo tantam materiam dicendi habuit, ferè mutus eſſet; vix labia aperiret. An verò, non multò iuſtius, ſi per hypocriſim ſuum ipſius ingratum ſilentium excuſaret dicens, De Deo audiendum eſſe, non loquendum; quia audiendo, diſcimus; loquendo, docemus: & nemini docere conuenit, niſi ſit magiſter. magiſter autem non eſt, niſi vnus Chriſtus Ieſus? Equidem, prima vox Dei ad hominem, illa eſt, Audi. Hominis contrà, ad Deum, illa; Loquere, Vt intelligamus de ipſo Deo, non tam Pythagorico, quàm Dauidico, & omnino, piorum omnium more, audiendum, & tacendum, nobis, prius eſſe, quàm loquendum. Verumenimuerò,*

vt

ut est tacendi tempus, sic est, & loquendi, loquendi verbum bonum, eructandiq; ex corde pleno memoriam abundantiæ suauitatis Domini, & offerendi illi vitulos labiorum nostrorum. Neque verò dubium esse potest, quin communiter homines, dum diuina docent, & loquuntur, interea, multa quoque addiscant; quæ, vix fortasse, nisi docendi studio, didicissent. Vt propterea, in sermone de Deo, & humiliter, & verè, coniunctum sit cum munere docendi, munus addiscendi; Deo ipso, per Christum Iesum, qui solus non didicit, quod omnes doceret, intrinsecus hos, & illos docente: hoc est, & qui studio addiscendi docent, & qui docendi studio addiscunt. Hinc, & prisca illa Orphei, numeris, & versibus ædita theologia; ut arcana quamplurima doceat; tamen ferè tota versatur in diuinis laudibus, & perorat summos illos, quorum libenter discipuli veritatis, viri pij, vbique meminisse solent, æternæ diuinitatis honores. Pythagoras porrò, italicæ olim philosophiæ ornamentum, & decus; ut nunquam philosophari solebat, nisi prius cecinisset Deo antelucanos hymnos; sic quum semel longo studio, ac labore defessus, de triangulari forma, nescio quid sacrum, & secretum inuenisset; alas animæ forsan, subleuatas tenens ad intelligibilem illum triangulum, cuius humana mens, ipsa quoque ternis prædita viribus, imago est; tanquam non ingratus numini, immolauit hecatomben. Quin, & ante ipsum, Mercurius omnium apud Aegyptios disciplinarum præceptor, ut more perpetuo, siue sciendi, siue dicendi, siue viuendi præceptiones institueret, suscipiebat vota, & sacrificia persoluebat; sic scripturus theologiam illam gentium, quam ab eo inchoatam diuinus Plato, apud Græcos perfecisse, & consummasse visus est, omnia librorum suorum monumenta, auspicatus est à maiestate, à potentia, & sapientia Dei. Quem librum, elementum esse voluit, & exordium, omnium sermonum de rebus diuinis. Indicat titulus, vel inscriptio græca, Pymander, Ποιμὴν ἀνδρῶν, Pastor hominum: unde Plato illud accepit, Vt armenta, & greges non sine homine; sic nec ipsos cœtus hominum fœliciter pasci, & regi posse sine Deo. Quod profectò, sicut ad agnitionem animi, in primis res est pulcherrima; sic

ad

ad moderandam religionem, est præ cæteris omnibus necessaria. Quis est autem, qui ignoret, quantus sit apud illum ipsum diuinum Platonem, sermo de Deo, supra sermonem de duobus illis alijs rerum principijs, Hyle, & Idæa? Non est prætereundus Maximus, Tyrius, Platonicorum omnium delitiæ, qui sermonibus illis verè aureis, quos de altißimis totius philosophiæ quæstionibus, tanta suauitate, varietate, & breuitate condiuit, vt videre videaris

Melle saporatas, & medicatis frugibus offas.

verè non tam mandendas, quàm vorandas, initium dedit à natura ipsius diuinitatis. Titulus enim primi sermonis est, Quid est Deus? Peripatetici autem, propter methodum, quam in omnibus seruasse visi sunt: ipsis etiam Platonicis, subtiliores habiti; dum, non tam religionem, quam rationem aurigam, sequuntur, & sensum, scientiamq́, potius, quàm virtutem affectant, & doctiores, esse, & videri ardentius cupiunt; in ipsa rerum cognitione, ascendentes per ipsas naturæ scalas, nunquam quiescunt, donec ad causam causarum; quæ Deus est, perueniant. Apud quos, celebre est, vt si omnia citra Deum, exquisitißima rationum subtilitate, vsque ad altißimos recessus, reconditasq́ latebras, summa cum omnium admiratione cognouerimus; fieri tamen vllo modo non posse, vt hominis mens, aliquando venari cesset: immo verò, oportere, vt, quò ipsi Deo fuerimus propinquiores, eò acrioribus stimulis agitati, irrequieto corde, per illius vestigia, ad ipsius cognitionem, velocius, concitatiusq́ feramur. Denique, Marcus ille noster, & philosophiæ, & gloriæ tam Lycæi, quam Academiæ æmulator; quum, ad decus, & laudem vrbis, & orbis Romani, interesse existimaret, res tam graues, atque præclaras, non Græcis solùm, sed & Latinis literis contineri; ideoque, ad totam philosophiam, & ad omnes illius partes, & membra, patrio sermone explicanda, quanquam serò, vt ille inquit, quod secum ipsi quoque dolemus, se totum tradidisset, non aliunde sibi viam fecit, ad aperiendos philosophiæ fontes, quàm ab altißima illa quæstione de natura Deorum. Ratus admirabili illo suo, & penè diuino ingenio, non ob aliud ferè, multa esse, apud vtriusque sectæ philosophos, non

dum satis explorata, quàm quòd perdifficilis adhuc esset, & obscura quæstio illa, de natura, de forma, de figura, de loco, de sede, de actione, deq; vita Deorum. Quæ sanè omnia, nisi prius soluta fuerint, nulla de natura, nullæ de moribus quæstiones, solui queant; illis porrò apertis, nihil esse opertum, aut obscurum: adeo sibi inuicem omnes, & singulæ quæstiones nexæ, colligatæq; sunt, & ab hac ipsa prima, præcipuaq; dependent, quæ Deum petit, & naturam Dei. Et profectò, vt iuxta Ciceronis ingenium, hoc ipsum diuinæ historiæ corpus, & singula quæque illius membra, non cæsim, sed punctim attingamus: omnes quæstiones, De natura, siue instituta, siue destituta, siue restituta, De peccato, siue parentali, siue proprio; atque adeo de culpa, de pœna, de reatu, de vitio, & omnino de malo; quæstiones De lege, æterna, naturali, humana, diuina, noua, veteri; omnes quoque De gratia, qua homo supra omnem naturæ ordinem in Christo, & per Christum constituitur, & quasi nouè creatur, vt meritò dicatur noua creatura; cuius esse, diuinum; cuius opus, meritum; cuius finis, æternum premium; Sed, & De gloria, in qua erit consummatio gratiæ, fruitio Dei, societas sanctorum, hæreditas, & dominium omnium rerum: Nam omnia vestra sunt, inquit Apostolus: Omnes inquam quæstiones, ò viri docti, quæ ad hæc vel omnia, vel singula pertinent, de quibus ab initio summa dissensione certatum est; non ne, pietate erga Deum, & religione sublata, vel nullæ prorsus sunt, vel rectè dissolui non possunt? & vniuersum hominum genus cogunt in grauissimo errore, & in maximarum rerum ignoratione versari? Nam, si non est Deus, à quo instituti sumus? cui naturam ipsam debemus? à quo leges accepimus? in quem peccauimus? in quem credimus? quem colimus? cui placere studemus? cui, honores, thura, preces, vota, sacrificia, adhibemus? cur tantopere laboramus, vt boni simus? abs quo bonitatem, disciplinam, & scientiam expectamus? Non ne verò est inanis fides, inanis religio, inanis virtus, si non est Deus? Sane Fides est quæ credit in Deum; Religio est, qua colitur Deus; vera, & perfecta virtus, quam infundit Deus: qua vtimur in gratiam Dei, vt seruiamus Deo, & accipientes tan-

dem

dem gratiam pro gratia, admittamur ad consortium gloriæ filiorum Dei. Dolo ne vos cœpimus, quum simus astuti? An veritatem nudis verbis aperuimus, quum simus Υήπιοι? Quocunque te vertas (ò homo) siue ad scientiam, siue ad virtutem, siue ad veritatem, siue ad beatitudinem, neque scientiam habere, neque secundum virtutem operari, neque assequi contemplationem veritatis, neque demum esse beati possumus, sine Deo. Deus, scientiarum dominus est: Deus, est dominus virtutum: Deus, est prima veritas: Denique, Deus est summum bonum. Ex se ipso magnus, potens, bonus: Ex se ipso dominus, beatus, & fœlix, immortalis, inuisibilis, ipsiusq; vniuersitatis rerum amor, decus, gratia, gloria,

Principium, finis, causa, vis, numerus, ordo;

cui natura paret; qui peccatum vsque adeo temperat, vt cooperetur etiam in bonum electis suis; in quem directa est lex: qui in terris gratiam diuidit in beneplacito suo; & supra cœlos, per gloriam, transfert filios, in consortium naturæ suæ. Quis scit, si fortasse huc spectat Dauidica illa sententia, Vanum est vobis, ò mortales surgere ante lucem? Ante almam inquam hanc lucem cognitionis Dei, vnde omnis lux, & omnis splendor exoritur, Vanum est surgere ad studia, ad opera, ad lectiones, ad scriptiones, fidei, religionis, virtutum, morum, doctrinarum: omnia sanè in nos promanant ex Deo. Deus est magister hominum, Deus est author omnium. Hinc, & illud apud Ethnicos

Ἐχ διὸς ἀρχώμεθα,

Et illud

A Ioue principium.

Dubium ne verò esse potest, quin doctrinæ bonæ omnes sint à Deo, tametsi quæ naturalia tractant, communiter naturales, & humanæ; quæ verò diuina, solæ, diuinæ dici solent? Scriptum est enim, Omnis sapientia à domino Deo est. Itaque vt concludam, quum viderem, quàm sit mundo necessaria, quàm suauis, & iucunda, hæc bona lux agnitionis Dei; vrgebar ante omnia, cogebar, impellebar, & diuiderem lucem à tenebris, vt discernerem inquam Deum à Dijs; Deum

verum, à Dijs falsis; Deum naturalem à factitijs, & fictitijs; à Dijs, quos populi, olim, suis ipsorum manibus, ex auro, argento, & argilla fecerunt; & ab illis, quos, hæretici èx nihilo, & pro nihilo, suis ipsorum ingenijs, & vanis cogitationibus, quotidie summa temeritate, & impietate confingunt. Quid porrò iuuat scire, quòd Deus sit, quod illæ etiam gentes nescientes loquuntur, & fatentur inuitæ; quarum oculos error, aures deceptio inuasit; nisi & illud sciamus quamobrem Deus sit: nimirum vt mundo præsit, vt rebus nostris intersit, vt ab administratione, & cura non vacet, vt nihil non agat, nihil non moliatur, vt ab ipso principio ad infinitum tempus, omnia quæ facta, constitutaq; sunt, regat, moueat, seruet. Hoc siquidem est piorum virorum refrigerium æternum, lux iucundißima; pabulum dulcißimum, & ingens velut cornu copiæ vniuersæ fœlicitatis. Nemo putet, me in capite libri scripturum de Deo, vsque adeo, vel cæcum fuisse, vt pericula non viderem; vel tam incautum, vt prorsus negligerem. Videbam, timebam, imò & anxia superstitione, ex nomine meo, triste omen accipiens, illud verebar, ne in me vel maximè competeret,

Quod pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Insit,

Quid tu exaltas cornu, & sublimibus oculis, tentas videre delicias meas? Quid arcanum diuinitatis meæ, inuulgare audes per os tuum? Sed (vt verum dicam) inter duo positus esse videbar. Viri Fratres (ò seruitutem, ò quauis seruitute diriorem neceßitatem:) Oportebat enim, vt, vel in ipsum Deum, & religionem, importuno silentio essem inofficiosus; vel scribendo de tanto numine, in me ipsum periculosus. Et æquum fuit profectò; vt mallem periculose facere, quàm turpiter delinquere. Itaque tandem, quod antea multum, diuq;, & mecum, & cum amicis meditabar, & concoquebam; prius quam ingrederer in ingentem hanc aream scripturarum, vbi tanta frumenta teruntur, triturantur, excutiuntur; priusquam ascenderem ad quinos illos, vnde tantum lumen, vbiq; funditur, diuinarum rerum apices; nullis parcens laboribus, nullis sudoribus,

vigilijs,

vigilijs, studijs; inde multa scribendi, vnde, & multa addiscendi, curiosus, & in ipsa quoque curiositate, vt cum ipso Cicerone græcè dicam, ὀξυπεινὸς; deliberaui suscipere sermonem de illa ipsa natura; non, vt Cicero dixit, Deorum, sed (vt pij omnes sentiunt, & loquuntur) ipsius Dei. Ecquid restabat, amplius, sublimius, occultius, quod attingeret, quod tractaret, de quo disserere auderet puluis, & cinis, pulex viuus, canis mortuus, homuncio, foris acutus, intus cæcus? Equidem, dum paululum respiro, vix scio, an dicere debeam, Congaudete, an condolete; Miseremini, an congratulamini, Desiderium agnoscite, an errori ignoscite. Nam, quis referat, quoties ego ipse, lassus corpore, & fessus animo, in tam sublimi, & profunda, quæ, me dies ac noctes tenebat meditatione diuinarum rerum, quum iam exijsset sermo inter doctos viros, de hac ipsa mea diuinæ naturæ ἀληθογνωσία, me tantam de Deo prouinciam suscepisse vehementer dolebam; Pudebat, pigebat, tædebat, & ferè cedens oneri, interdum verebar, ne de me tandem aliquando diceretur, Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit consummare, Certè, non rarò expaui, non semel expallui, sæpissimè velut in lucta succubui; aliquando, penè totus contabui, emarcui, exarui; ita, vt ad me ipsum conuersus, dicerem, Nec fortitudo lapidum, fortitudo tua, nec caro ænea, caro tua; nemo carnem suam vnquam odio habuit, ergo & tu, carnem tuam, vide, ne despexeris. Verumenimuero, debilitatem hanc meam sustentauit ad hunc vsque diem, ille ipse Deus, cuius vnius gloriæ, suo ipsius dono, inuictus & fortis, spiritu & corpore, seruiebam. Et ecce nunc, Deo gratias, caput exerit in spe præter spem, hæc nostra theologia; sermo inquam de Deo, vt viam faciat currui, qui hàc transiturus est, si longiora vitæ stamina nobis neuerit Deus, de operibus diuinis. Nam, quum viderem, me petere ardua, tentare periculosa, scandere inaccessa; difficilia inquam scribere, secreta inuulgare, ineffabilia loqui; ex toto inhibui cursum historiæ, & totum me dedi ad scribendum de Deo, vnde deducta est & ordinem habuit omnis historia. Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Tu, Tu, Deus meus, Tu pars mea, Tu meditatio cordis

mei

mei Deus in æternum; quem agnoscere sapientia, quem amare virtus, quem videre fœlicitas est. Suscepi autem, tractaturus de Deo, iter dierum trium, vt extra Aegyptum illam, Deorum figlinam, in vasta solitudine, profanis hominibus, qui non vnum, sed multos Deos venerantur, inaccessa, incognita, vna cum filijs Israel, ipsi quoque, mysterio, non litera Israelitæ, dedicaremus, & sacrificaremus animas nostras, hostiam viuam, & placentem Deo Aeterno, Vero, & Viuo. Et primus quidem labor peregrinationis nostræ, primus inquam liber huius operis nostri, est de Diuina Aeternitate, vt res & vox Aeternitatis quum audita fuerit mox eludat inopiam illam, & insanam quæstionem, qua Ἀθέοιται *confusi quidem, sed non correcti, adhuc quærere pergunt, Sit ne, an non sit Deus, quasi propter eorum sophismata, vel solui non poßit, vel certè nondum soluta fuerit, prima illa quæstio de Deo, An est, quum alioquin testimonia Dei, etiam videre nolentibus manifesta sint, nam cœli ipsi ostendunt, stellæ prædicant, elementa loquuntur, canunt volucres, mussantq; ipsi etiam pisces maris, & inter syluas indicant patulis ramis rigidæ Quercus, & rudes Fagi. Secundus porrò liber, ad interiora deserti progrediens, diuinæ naturæ veritatem aggreditur, vt si verè ab homine mortali dici non potest quid sit Deus, curiosis saltem aliqua ex parte satisfiat, quum verè dictum fuerit, quid non sit Deus; Quod inquam non numeretur inter ea quibus aliquid deest, vel deesse potest, & tamen non constet partibus, sed sit simplex, atque adeò ipsa puritas, & simplicitas, ab omni prorsus mistione, compositione, multitudineq; alienus; neque verò ob suam ipsius tantam simplicitatem, sit res fluxa, & euanida, sed firma, constans, & ipsa firmitas, constantia, immutabilitas: his enim tribus integritate, puritate, firmitate, perficitur ratio veritatis, vt propterea nihil in omni natura absolutè, & simpliciter, verum sit, sed solus Deus supra omnem naturam. Hinc enim Parmenides, quum de ipso Deo, altißimè, & verißimè (vt sibi videbatur) cecinisset, locuturus deinde de rebus naturalibus præfatur,*

Hactenus, & veri mentem, intemerataq; verba;
Nunc res, mortales, carmen quoque sumito fallax.

Tertio tandem libro, quo consummationem accipiunt labores nostri, Vita ipsius Dei venas aperit fecunditatis diuinæ; & , vt signatè dicat, inter tot Deos, quos ab orbe condito coluit orbis terræ, Quis nam est Deus (sanè, hoc illud est, quod vltimo loco quæri solet, de re aliqua confusè agnita) ostendit vitales origines, ideoq; personas in natura Dei, & motiones proprias diuinarum personarum, quæ sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnus, & solus Deus, Aeternus, Verus, & Viuus, in se ipso bonus, in operibus magnus, in iudicijs metuendus. Sanè verò euacuata hydria Euangelij, quæ continet metretas hasce ternas, ipsi quoque omnes, viri pij, læti, & ouantes, videbitis ante pedes vestros prostratum, extinctumq;, & iacentem, ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, vt omnino ad ipsius Dei gloriam, vna & trina diuinitas. per sæcula viuat, vincat, regnet, imperet; id quod vniuersa Christi Ecclesia per singulos dies, & horas, vno spiritu, & vna fide desiderio desiderat, expectans expectat, vt tandem aliquãdo impleatur; nã & in ipsis mysterijs, & in orationibus, hi sunt tituli, hæc elogia, quibus Deũ veneratur, colit, adorat, Aeternitas, Veritas, Vita. Vnde illæ voces Liturgiæ, Offerimus tibi Aeterno Deo, Vero, & Viuo. Oportuerat quidem, has tantas cælestium diuitiarum opes, effundere oratione perfectè diserta, & eloquentissima, plena luminibus sententiarum, atq; uerborum; quæ si uenerandam illam diuinorum oraculorũ maiestatem non imitaretur, saltem illi proximam patrum nostrorũ antiquitatem redoleret; ut tam lautum, atq; magnificum conuiuium, apparatu quoq; mundissimo, & splendidissimo exhiberemus; ne materia quæ tantam habet dignitatem, et laudem, à scriptore dedecus, & notã accipere videretur. Sed enim, & thesaurus rerum, et torrens verborum, maiora sunt, quàm vt ea ipsi, vel valeamus præstare, uel audeamus polliceri; quibus magno lucro futurum est, si nostra hæc τεχνολογία à probatissimis uiris, aut inscitiæ, aut infantiæ non arguatur, quasi repẽs humi, quasi nullo rerum pondere, nullo sententiarũ delectu, nulla verborum proprietate, denique nulla varietate lectionis ornata, sed omnis artificij pauper & inops, neque attentionem parare, neque satietatẽ discutere lectoribus possit. Libenter agnoscimus, & religioso iureiurãdo

 34

do testamur, Viri, hæc tanta res digna erat, in quam multò antè nos se se exercuissent fæliciora ingenia; Quæ etiam eripuissent me tam multis, forsan & inuidiosis laboribus, humanum genus magna ex parte tædio, errore, ignorantia liberassent, veritatem denique ipsam à periculo, ab exilio, ab obsidione fortissimè defendissent. Quod dum mecum reputo, vix possum non magnopere admirari tam multos egregios, et luculētos scriptores, qui nihil non dicunt aptè, distinctè, ornatè verè μίλιγλωσσι, verè μελίφθογγοι, varias gentiū regum, Cæsarum, historias mādasse literis, & stylo ipso à temporis ædacitate, hominumq́ obliuione vindicasse, paucos nostris sæculis extitisse, qui idem officiū, æterno illi, et sanctissimo numini, sibi præstandum esse putauerint. Rustica, iudicio meo, querela tua erit, O bone vir, quod ipse festina ambitione præuenerim, & meliorum scriptorum locum importunus occupauerim, eripuerimq́ (vt aiunt) clauā de manu Herculis. Nā viri magni quibus ipsi assurgimus, quos veneramur, quibus cōparati (verum dico) vix locustæ videmur, quum viderint tantulum hominē, tam ingens uersare dolium, quod certè herculeū robur desiderat, herculeumq́ laborem, piè (vt par est) accurrentes opem ferent; &, ne diuinis rebus, atque in primis ipsi Deo, tam insignis per me iniuria fiat, si sacros hos nemorum saltus, non violare, non conuellere, sed piè cedere, dolare, polire benè cœperimus, religionis studio perficient inchoata; si secus, errata nostra corrigere, & emendare curabunt, futuri tanti operis, & tantæ molitionis non socij, sed patroni. Non acquiescis mi Frater? Acquiesce

Nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.

Illud vnum tamen dicimus, fide bona, & cōscientia non ficta, conatos nos esse, quoad fieri potuit, vt si non decôre, at certè quàm minimè indecôre, Deum, diuinaq́ loqueremur, neque tam fuisse intentos vt multa congereremus, quàm vt pauca multum digereremus. Itaque vigilanter obseruantes, quid in canone sanctarum scripturarum contineatur, quid hauriatur ex receptis, & probatissimis catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ dogmatibus; quid ex consensu patrum, & pijs opinionibus vulgatis, demum quid plerique, tam veterum, quàm recentium siue disputationis feruore, siue pacis studio, magis quàm ex animi

 sententia,

sententia, & studio veritatis inquirendæ dixisse, & scripsisse videantur, adhibuimus non superbum, & durum, sed fidele, synceruḿq; iudicium, neque enim ignoramus oraculum illud, Si rectè offeras, & non rectè diuidas peccasti, neque animalia immunda sumus, vt vnguibus insectis literas voremus, sensu non ruminemus. Circuncisa denique humani ingenij redundantia, quæ ne parum multa scire videatur, philosophatur aliquando in erroribus, scrutatur sæpe ea, quæ ad rem non pertinent, ea quæ scire non interest hominum, & ea interdum quæ humanæ vix capit coniectura mentis, illis quoque omnibus, nostra quasi falce amputatis, & resectis, quæ & in rebus, & in verbis, vel aduersa, vel diuersa à Patribus, castè & sobriè, ab amicis paulò curiosius, à cæteris nimia contentione tractata sunt, vnde illa tandem creuit magnarum quæstionum immensa moles, qua theologica veritas non obruta quidem, sed magna ex parte, delicatis ingenijs, quæ seueriora studia pati vix possunt, obscurata fuisse videtur, neglectis porrò in totum genealogijs interminatis, quibus omnis historia in nominibus, in locis, & in temporibus, sæpe confundi solet; maximè verò omnium prætermissis, tam vocum, quàm rerum profanis nouitatibus, quibus ad fouendas hæreses nihil potentius esse solet, ea ipsa solum, quæ ad diuinarum rerum integritatem, & ad christianæ doctrinæ sanctissimum corpus pertinent, nobis enarranda putauimus. Certè enim neque viris prudentibus mos est, aut quouis cibo vesci, aut vbicunque expatiari, aut quamlibet monetam in thesauros recondere. Præter hunc autem delectum, & iudicium, quod in tanta machina adhibendum fore necessarium duximus, ne nobis quidem, neque nostro labori pepercimus, vt summo ordine, & exacta diligentia colligeremus res vagè dispersas, & disiectas, de quibus si non ornatè, & politè, distinctè saltem, & distributè diceremus, & insuper quod Diuus Paulus præcepit, haberemus in omnibus formam sanorum verborum. Non studuimus morositati contractionis, aut breuitatis, quam non ignoramus in vniuerso corpore orationis, vix vllam habere laudem, sed incubuimus totis (vt aiunt) neruis dispositioni, & perspicuitati, filoq; potissimum, & consequentiæ rerum, vnde omnis historiarum veritas, etiam si in te-

nebris

nebris diu sepulta iacuerit, seipsam tandem, velut inuicta, mundo aperit, & declarat. Fabulæ vox illa est non historiæ, O viri

Quò me cunque rapit tempestas deferor hospes.

Egimus demum, quemadmodum & oportuit, proprijs ipsius Theologiæ vocibus, & verbis, illis tamen dilucidis; vsi sumus plenis, sed tamen distinctis sententijs, dictione autem, neque fucata, neque peregrina, sed domestica & syncera; an apposite, ego quidem nescio, vos ipsi iudices eritis. Quòd verò interdum latinis vocabulis Hæbrea, sæpe Græca miscemus, dulce, & pingue merum, non in tertia vasa transfusum, sed ex ipso torculari expressum, vobis propinamus Amici, vt bibatis, vt inebriemini; Turpe verò profectò erat nostræ Theologiæ riuulos tantum consectari, & in totum fontes derelinquere; præter id, quod de diuinis rebus omnis veritas, effigiata est in illa ipsa lingua omnium linguarum matrice, quam diuinitus traditam, atque ideo sanctam nihilque omnino impuritatis continentem, hæbrei docent, & nostri consentiunt; neque dubium esse potest, quin ipsæ quoque psalmorum orationes quas ad Deum fundimus, vel ob id vnum validiores sint, & efficaciores, si in lingua sancta pronuncientur; quod sancti qui eas cecinerunt diuino afflati spiritu, quæ sua sunt cognoscentes, orent, & petant nobiscum ad dominum. Dissentientes autem penitus ab illis, qui corrupto & malè sano iudicio existimant quosdam rectè loqui quia inusitatis verbis vti solent, quamuis non ieiuna, & arida oratione, lenti, frigidique loquimur, nimirum non absque αἰτιωλογία, vocamus enim ancillas ad arcem, horridas tamen illas tametsi ex Græcis fontibus deductas in scholarum gymnasia voces, quarum ingens numerus in ipsum theologiæ regnum per contentiosas disputationes inuectus est, quas doctores prisci ignorasse videntur, non minus quàm lites, & sophismata omnia, à quibus scientes & prudentes abhorruimus semper, pro virili nostra studiosissime declinamus; indignum sanè turpe atque nefarium existimantes, quum in rebus sit tantus nitor, si contra in verbis sit aliqua fæditas, & sermonis inscitia. Profectò verò & Christus ipse, & Christi Euangelium, non sine linguarum splendore, & apparatu, illuxit mundo, & cōstat varias linguas, ac vires multiplices orationis,

tionis, quæ tanquam clarißima omnium ſcientiarum lumina, dum Ecclesia naſceretur, nouo & miro quodam fœdere copulata ſunt, quemadmodum olim vindicante Deo diſperſa fuerant, in omni ætate, ad ipſam veræ ſapientiæ dignitatem, et maieſtatem ſuſtinendam, maxima fuiſſe eſſeq; ſemper, & adiumenta, & ornamenta orationis & ſermonis, ut amore blando animorum ferociam inflectat, emolliat, vt ſenſim & leuiter alliciat, et humaniter trahat, ducat, adducat; Vnde illa exclamatio Ciceronis, O omnium regina rerũ Oratio, Cuius profectò uim eximiam, maiorem multò quam mortale pectus ferre queat, potentiorem veneficijs, armis penetrantiorem, ueociorẽ carminibus, nullo aliò remedio, quàm vel fuga, vel auriũ obturatione ſuperabilem ſentientes animi, tanquàm agitati, concußi, victi, ſponte ſua dant manus, ſeſeq; alacriter ſuauißimo illius iugo ſubijciunt, & ita ſubijciunt, vt illigati, catenati auro quidem non ferro, hoc eſt ſponte ſua, non iam proprio ſed alieno arbitrio viuant, tanquàm ſacro furore perciti, vix mente conſtent, ſe ſe & ſua negligant, ſui omnino non ſint, mori velint, ſolui nolint. Vtinam in noſtris labijs, quod de Pericle Eupolis ſcripſit, Pitho illa & ſuadela ſederet, quo magnificentius, de Deo, & proſa, et carmine loqueremur in cuius gratiã (ut dicã quod verũ eſt) neq; poetica mella, neq; oratorios flores erubeſcimus, nihil ueriti virgam illam cenſoriam.

Negant camænis, nec patent Apollini
Dicata Chriſto pectora.

Nam & pijs quibusq; uiris, vt à ſcholarum ſæpe agreſti, & incõcinna aſperitate reſpirent, interdum apud philoſophos interdum apud poetas.

Charum neſcio quid libet iocari,
Et triſtes animi leuare curas.

Ergo (vt tandem προλεγόμενα noſtra finem accipiant) quicunque mortalium inter denſas rerũ tenebras, diu verſati, perpetuoq; aſſueti, nocturnis humanarum ſcientiarum facibus, in altißimo illo, & aperto ſacrarum ſcripturarum quaſi cœlo, clarißimam Solis lucem igneis, exuberantem ſplendoribus, in ſe ipſa ſtatim contueri non poſſunt, noſtrã in primis legant Theologiam, & intra noſtras vmbras exiguos admodum & tenues ferant Solis radios, velut in aere, aut in aqua relucentes,

tes,

tes, ut sensim vegetiores facti, geminas deinde oculorum acies, Aquilarum more in ipsum solare lumen intendere; & contra micantes illius flammas contentiosa certamina subire, valeant. Nam ipsi quoque dum liberos nostros in optimis artibus, & scientijs erudimus, ante omnia solemus extra libros nobiles, & grandia volumina, docere eos prima illa elementa literarum, quarum notas primum insculpimus in ceris, et deinde puerorum manus per impressos illos literarum ductus agimus, & exercemus, tum paulatim eos prouehimus ad syllabas formandas, ad iungendas dictiones, ad componendas orationes. Sanè (ut quidam dixit) absurdè admodum & ineptè, quæruntur sublimia scientiarum fastigia, nisi prius addiscantur literæ, instrumenta sciendi. Humanitatis porrò vestræ erit, O viri docti, & eloquentes, quorum de me iudiciū (ut liberè & omni abiecto rubore dicam) summa ambitione expetiui semper, populi auribus & vulgi opinione acclamationibusque contemptis, nimirum contentus paucis lectoribus, si forte ad repetendas memoria res prius cognitas, scriptionum mearum lectionem non inutilē esse iudicaueritis, (hoc enim à vobis sperare fortasse non dedecet, maiora certe non decet,) quum res tantas, aut parum compositè aut minus diligenter scripsisse videbor; & in multis hebes fuisse, quod parum acutè viderim, in nōnullis cæcus, quod omnino nō viderim, in vestros ipsorū sinus amicè descendere, et intra pectora uestra cogitare, quàm sit difficile de Deo scribere et scribere libros, libros nō formicarios, sed apiarios, hoc est nō collectos, sed conceptos; nō congestos, sed digestos, Formicarij labores, fateor me nunquàm admodū delectarūt, in apiarijs exercitijs, viuo, gaudeo, exulto, triūpho. Hæc si benigno iudicio vestro cōsideraueritis lectores amici, et candidi, non pigebit ingenuū hominem ingenuè admonere, placidè et sedate corrigere nō sponte ignorantē; ferre opem uiro non satis per se valēti, et sanare hominē ægrotare nolentē. Fortasse enim uestro studio fieri poterit, ut quæ in me sunt exanguia, mortua, obscura, reddātur uiuida, exuscitata, illustria; quo tandem uestro testimonio confirmatus labores manuū mearū lætus manducē, et cū ingenti uestra laude audiā, Beatus es, et benè tibi erit. Ecquid in hac vita beatius contingere potest scriptoribus præclaro laudatore? Hoc demū pulcherrimū

esse

dem gratiam pro gratia, admittamur ad conſortium gloriæ filiorum Dei. Dolo ne vos cæpimus, quum ſimus aſtuti? An veritatem nudis verbis aperuimus, quum ſimus νήπιοι? Quocunque te vertas (ô homo) ſiue ad ſcientiam, ſiue ad virtutem, ſiue ad veritatem, ſiue ad beatitudinem, neque ſcientiam habere, neque ſecundum virtutem operari, neque aſſequi contemplationem veritatis, neque demum eſſe beati poſſumus, ſine Deo. Deus, ſcientiarum dominus eſt: Deus, eſt dominus virtutum: Deus, eſt prima veritas: Denique, Deus eſt ſummum bonum. Ex ſe ipſo magnus, potens, bonus: Ex ſe ipſo dominus, beatus, & fælix, immortalis, inuiſibilis, ipſiusq; vniuerſitatis rerum amor, decus, gratia, gloria,

Principium, finis, cauſa, vis, numerus, ordo;

cui natura paret; qui peccatum vſque adeo temperat, vt cooperetur etiam in bonum electis ſuis; in quem directa eſt lex: qui in terris gratiam diuidit in beneplacito ſuo; & ſupra cælos, per gloriam, transfert filios, in conſortium naturæ ſuæ. Quis ſcit, ſi fortaſſe huc ſpectat Dauidica illa ſententia, Vanum eſt vobis, ô mortales ſurgere ante lucem? Ante almam inquam hanc lucem cognitionis Dei, vnde omnis lux, & omnis ſplendor exoritur, Vanum eſt ſurgere ad ſtudia, ad opera, ad lectiones, ad ſcriptiones, fidei, religionis, virtutum, morum, doctrinarum: omnia ſanè in nos promanant ex Deo. Deus eſt magiſter hominum, Deus eſt author omnium. Hinc, & illud apud Ethnicos

Ἐκ διὸς ἀρχώμεθα,

Et illud

A Ioue principium.

Dubium ne verò eſſe poteſt, quin doctrinæ bonæ omnes ſint à Deo, tametſi quæ naturalia tractant, communiter naturales, & humanæ; quæ verò diuina, ſolæ, diuinæ dici ſolent? Scriptum eſt enim, Omnis ſapientia à domino Deo eſt. Itaque vt concludam, quum viderem, quàm ſit mundo neceſſaria, quàm ſuauis, & iucunda, hæc bona lux agnitionis Dei; vrgebar ante omnia, cogebar, impellebar, & diuiderem lucem à tenebris, vt diſcernerem inquam Deum à Dijs; Deum verum,

verum, à Dijs falsis; Deum naturalem à factitijs, & fictitijs; à Dijs, quos populi, olim, suis ipsorum manibus, ex auro, argento, & argilla fecerunt; & ab illis, quos, hæretici èx nihilo, & pro nihilo, suis ipsorum ingenijs, & vanis cogitationibus, quotidie summa temeritate, & impietate confingunt. Quid porrò iuuat scire, quòd Deus sit, quod illæ etiam gentes nescientes loquuntur, & fatentur inuitæ; quarum oculos error, aures deceptio inuasit; nisi & illud sciamus quamobrem Deus sit: nimirum vt mundo præsit, vt rebus nostris intersit, vt ab administratione, & cura non vacet, vt nihil non agat, nihil non moliatur, vt ab ipso principio ad infinitum tempus, omnia quæ facta, constitutaq; sunt, regat, moueat, seruet. Hoc siquidem est piorum virorum refrigerium æternum, lux iucundißima; pabulum dulcißimum, & ingens velut cornu copiæ vniuersæ fælicitatis. Nemo putet, me in capite libri scripturum de Deo, vsque adeo, vel cæcum fuisse, vt pericula non viderem; vel tam incautum, vt prorsus negligerem. Videbam, timebam, imò & anxia superstitione, ex nomine meo, triste omen accipiens, illud verebar, ne in me vel maximè competeret,

Quod pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Insit,

Quid tu exaltas cornu, & sublimibus oculis, tentas videre delicias meas? Quid arcanum diuinitatis meæ, inuulgare audes per os tuum? Sed (vt verum dicam) inter duo positus esse videbar. Viri Fratres (ò seruitutem, ò quauis seruitute diriorem neceßitatem:) Oportebat enim, vt, vel in ipsum Deum, & religionem, importuno silentio essem inofficiosus; vel scribendo de tanto numine, in me ipsum periculosus. Et æquum fuit profectò; vt mallem periculosè facere, quàm turpiter delinquere. Itaque tandem, quod antea multum, diuq;, & mecum, & cum amicis meditabar, & concoquebam; prius quam ingrederer in ingentem hanc aream scripturarum, vbi tanta frumenta teruntur, triturantur, excutiuntur; priusquam ascenderem ad quinos illos, vnde tantum lumen, vbiq; funditur, diuinarum rerum apices; nullis parcens laboribus, nullis sudoribus,

vigilijs,

vigilijs, studijs; inde multa scribendi, vnde, & multa addiscendi, curiosus, & in ipsa quoque curiositate, vt cum ipso Cicerone græcè dicam, Ὀξυπεινὸς; deliberaui suscipere sermonem de illa ipsa natura; non, vt Cicero dixit, Deorum, sed (vt pij omnes sentiunt, & loquuntur) ipsius Dei. Ecquid restabat, amplius, sublimius, occultius, quod attingeret, quod tractaret, de quo disserere auderet puluis, & cinis, pulex viuus, canis mortuus, homuncio, foris acutus, intus cæcus? Equidem, dum paululum respiro, vix scio, an dicere debeam, Congaudete, an condolete; Miseremini, an congratulamini, Desiderium agnoscite, an errori ignoscite. Nam, quis referat, quoties ego ipse, lassus corpore, & fessus animo, in tam sublimi, & profunda, quæ, me dies ac noctes tenebat meditatione diuinarum rerum, quum iam exijsset sermo inter doctos viros, de hac ipsa mea diuinæ naturæ ἀληθογνωσία, me tantam de Deo prouinciam suscepisse vehementer dolebam; Pudebat, pigebat, tædebat, & ferè cedens oneri, interdum verebar, ne de me tandem aliquando diceretur, Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit consummare. Certè, non raro expaui, non semel expallui, sæpißimè velut in lucta succubui; aliquando, penè totus contabui, emarcui, exarui; ita, vt ad me ipsum conuersus, dicerem, Nec fortitudo lapidum, fortitudo tua, nec caro ænea, caro tua; nemo carnem suam vnquam odio habuit, ergo & tu, carnem tuam, vide, ne despexeris. Verumenimuero, debilitatem hanc meam sustentauit ad hunc vsque diem, ille ipse Deus, cuius vnius gloriæ, suo ipsius dono, inuictus & fortis, spiritu & corpore, seruiebam. Et ecce nunc, Deo gratias, caput exerit in spe præter spem, hæc nostra theologia; sermo inquam de Deo, vt viam faciat currui, qui hàc transiturus est, si longiora vitæ stamina nobis neuerit Deus, de operibus diuinis. Nam, quum viderem, me petere ardua, tentare periculosa, scandere inaccessa; difficilia inquam scribere, secreta inuulgare, ineffabilia loqui; ex toto inhibui cursum historiæ, & totum me dedi ad scribendum de Deo, vnde deducta est & ordinem habuit omnis historia. Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Tu, Tu, Deus meus, Tu pars mea, Tu meditatio cordis

mei

mei Deus in æternum; quem agnoscere sapientia, quem amare virtus, quem videre fœlicitas est. Suscepi autem, tractaturus de Deo, iter dierum trium, vt extra Aegyptum illam, Deorum figlinam, in vasta solitudine, profanis hominibus, qui non vnum, sed multos Deos venerantur, inaccessa, incognita, vna cum filijs Israel, ipsi quoque, mysterio, non litera Israelitæ, dedicaremus, & sacrificaremus animas nostras, hostiam viuam, & placentem Deo Aeterno, Vero, & Viuo. Et primus quidem labor peregrinationis nostræ, primus inquam liber huius operis nostri, est de Diuina Aeternitate, vt res & vox Aeternitatis quum audita fuerit mox eludat inopiam illam, & insanam quæstionem, qua Ἀθέοι *confusi quidem, sed non correcti, adhuc quærere pergunt, Sit ne, an non sit Deus, quasi propter eorum sophismata, vel solui non poßit, vel certè nondum soluta fuerit, prima illa quæstio de Deo, An est, quum alioquin testimonia Dei, etiam videre nolentibus manifesta sint, nam cœli ipsi ostendunt, stellæ prædicant, elementa loquuntur, canunt volucres, mussantq; ipsi etiam pisces maris, & inter syluas indicant patulis ramis rigidæ Quercus, & rudes Fagi. Secundus porrò liber, ad interiora deserti progrediens, diuinæ naturæ veritatem aggreditur, vt si verè ab homine mortali dici non potest quid sit Deus, curiosis saltem aliqua ex parte satisfiat, quum verè dictum fuerit, quid non sit Deus; Quod inquam non numeretur inter ea quibus aliquid deest, vel deesse potest, & tamen non constet partibus, sed sit simplex, atque adeò ipsa puritas, & simplicitas, ab omni prorsus mistione, compositione, multitudineq; alienus; neque verò ob suam ipsius tantam simplicitatem, sit res fluxa, & euanida, sed firma, constans, & ipsa firmitas, constantia, immutabilitas: his enim tribus integritate, puritate, firmitate, perficitur ratio veritatis, vt propterea nihil in omni natura absolutè, & simpliciter, verum sit, sed solus Deus supra omnem naturam. Hinc enim Parmenides, quum de ipso Deo, altißimè, & verißimè (vt sibi videbatur) cecinisset, locuturus deinde de rebus naturalibus præfatur,*

Hactenus, & veri mentem, intemerataq; verba;
Nunc res, mortales, carmen quoque sumito fallax.

Tertio tandem libro, quo consummationem accipiunt labores nostri, Vita ipsius Dei venas aperit fecunditatis diuinæ; &, vt signatè dicat, inter tot Deos, quos ab orbe condito coluit orbis terræ, Quis nam est Deus (sanè, hoc illud est, quod vltimo loco quæri solet, de re aliqua confusè agnita) ostendit vitales origines, ideoq; personas in natura Dei, & motiones proprias diuinarum personarum, quæ sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnus, & solus Deus, Aeternus, Verus, & Viuus, in se ipso bonus, in operibus magnus, in iudicijs metuendus. Sanè verò euacuata hydria Euangelij, quæ continet metretas hasce ternas, ipsi quoque omnes, viri pij, læti, & ouantes, videbitis ante pedes vestros prostratum, extinctumq;, & iacentem, ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, vt omnino ad ipsius Dei gloriam vna & trina diuinitas per sæcula viuat, vincat, regnet, imperet; id quod vniuersa Christi Ecclesia per singulos dies, & horas, vno spiritu, & vna fide desiderio desiderat, expectans expectat, vt tandem aliquãdo impleatur; nã & in ipsis mysterijs, & in orationibus, hi sunt tituli, hæc elogia, quibus Deũ veneratur, colit, adorat, Aeternitas, Veritas, Vita. Vnde illæ voces Liturgiæ, Offerimus tibi Aeterno Deo, Vero, & Viuo. Oportuerat quidem, has tantas cælestium diuitiarum opes, effundere oratione perfectè diserta, & eloquentissima, plena luminibus sententiarum, atq; uerborum; quæ si uenerandam illam diuinorum oraculorũ maiestatem non imitaretur, saltem illi proximam patrum nostrorũ antiquitatem redoleret; ut tam lautum, atq; magnificum conuiuium, apparatu quoq; mundissimo, & splendidissimo exhiberemus; ne materia quæ tantam habet dignitatem, et laudem, à scriptore dedecus, & notã accipere videretur. Sed enim, & thesaurus rerum, et torrens verborum, maiora sunt, quàm vt ea ipsi, vel valeamus præstare, uel audeamus polliceri; quibus magno lucro futurum est, si nostra hæc τεκνογονία à probatissimis uiris, aut inscitiæ, aut infantiæ non arguatur, quasi repẽs humi, quasi nullo rerum pondere, nullo sententiarũ delectu, nulla verborum proprietate, denique nulla varietate lectionis ornata, sed omnis artificij pauper & inops, neque attentionem parare, neque satietatẽ discutere lectoribus possit. Libenter agnoscimus, & religioso iureiurã-

do

do testamur, Viri, hæc tanta res digna erat, in quam multò antè nos se se exercuissent fæliciora ingenia; Quæ etiam eripuissent me tam multis, forsan & inuidiosis laboribus, humanum genus magna ex parte tædio, errore, ignorantia liberassent, veritatem denique ipsam à periculo, ab exilio, ab obsidione fortissimè defendissent. Quod dum mecum reputo, vix possum non magnopere admirari tam multos egregios, et luculẽtos scriptores, qui nihil non dicunt aptè, distinctè, ornatè verè μέλιγλωσσι, verè μελίφθογγοι, varias gentiũ regum, Cæsarum, historias mãdasse literis, & stylo ipso à temporis edacitate, hominumq́ obliuione vindicasse, paucos nostris sæculis extitisse, qui idem officiũ, æterno illi, et sanctissimo numini, sibi præstandum esse putauerint. Rustica, iudicio meo, querela tua erit, O bone vir, quod ipse festina ambitione præuenerim, & meliorum scriptorum locum importunus occupauerim, eripuerimq́ (vt aiunt) clauã de manu Herculis. Nã viri magni quibus ipsi assurgimus, quos veneramur, quibus cõparati (verum dico) vix locustæ videmur, quum viderint tantulum hominẽ, tam ingens uersare dolium, quod certè herculeũ robur desiderat, herculeumq́ laborem, piè (vt par est) accurrentes opem ferent; &, ne diuinis rebus, atque in primis ipsi Deo, tam insignis per me iniuria fiat, si sacros hos nemorum saltus, non violare, non conuellere, sed piè cedere, dolare, polire benè cœperimus, religionis studio perficient inchoata; si secus, errata nostra corrigere, & emendare curabunt, futuri tanti operis, & tantæ molitionis non socij, sed patroni. Non acquiescis mi Frater? Acquiesce

Nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.

Illud vnum tamen dicimus, fide bona, & cõscientia non ficta, conatos nos esse, quoad fieri potuit, vt si non decòre, at certè quàm minimè indecòre, Deum, diuinaq́ loqueremur, neque tam fuisse intentos vt multa congereremus, quàm vt paucà multum digereremus. Itaque vigilanter obseruantes, quid in canone sanctarum scripturarum contineatur, quid hauriatur ex receptis, & probatissimis catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ dogmatibus; quid ex consensu patrum, & pijs opinionibus vulgatis, demum quid plerique, tam veterum, quàm recentium siue disputationis feruore, siue pacis studio, magis quàm ex animi

 sententia,

sententia, & studio veritatis inquirendæ dixisse, & scripsisse videantur, adhibuimus non superbum, & durum, sed fidele, syncerumq; iudicium, neque enim ignoramus oraculum illud, Si rectè offeras, & non rectè diuidas peccasti, neque animalia immunda sumus, vt vnguibus insectis literas voremus, sensu non ruminemus. Circuncisa denique humani ingenij redundantia, quæ ne parum multa scire videatur, philosophatur aliquando in erroribus, scrutatur sæpe ea, quæ ad rem non pertinent, ea quæ scire non interest hominum, & ea interdum quæ humanæ vix capit coniectura mentis, illis quoque omnibus, nostra quasi falce amputatis, & resectis, quæ & in rebus, & in verbis, vel aduersa, vel diuersa à Patribus, castè & sobriè, ab amicis paulò curiosius, à cæteris nimia contentione tractata sunt, vnde illa tandem creuit magnarum quæstionum immensa moles, qua theologica veritas non obruta quidem, sed magna ex parte, delicatis ingenijs, quæ seueriora studia pati vix possunt, obscurata fuisse videtur, neglectis porrò in totum genealogijs interminatis, quibus omnis historia in nominibus, in locis, & in temporibus, sæpe confundi solet; maximè verò omnium prætermißis, tam vocum, quàm rerum profanis nouitatibus, quibus ad fouendas hæreses nihil potentius esse solet, ea ipsa solum, quæ ad diuinarum rerum integritatem, & ad christianæ doctrinæ sanctißimum corpus pertinent, nobis enarranda putauimus. Certè enim neque viris prudentibus mos est, aut quouis cibo vesci, aut vbicunque expatiari, aut quamlibet monetam in thesauros recondere. Præter hunc autem delectum, & iudicium, quod in tanta machina adhibendum fore necessarium duximus, ne nobis quidem, neque nostro labori pepercimus, vt summo ordine, & exacta diligentia colligeremus res vagè dispersas, & disiectas, de quibus si non ornatè, & politè, distinctè saltem, & distributè diceremus, & insuper quod Diuus Paulus præcepit, haberemus in omnibus formam sanorum verborum. Non studuimus morositati contractionis, aut breuitatis, quam non ignoramus in vniuerso corpore orationis, vix vllam habere laudem, sed incubuimus totis (vt aiunt) neruis dispositioni, & perspicuitati, filoq; potißimum, & consequentiæ rerum, vnde omnis historiarum veritas, etiam si in tenebris

nebris diu sepulta iacuerit, seipsam tandem, velut inuicta, mundo aperit, & declarat. Fabulæ vox illa est non historiæ, O viri

Quò me cunque rapit tempestas deferor hospes.

Egimus demum, quemadmodum & oportuit, proprijs ipsius Theologiæ vocibus, & verbis, illis tamen dilucidis; vsi sumus plenis, sed tamen distinctis sententijs, dictione autem, neque fucata, neque peregrina, sed domestica & syncera; an apposité, ego quidem nescio, vos ipsi iudices eritis. Quòd verò interdum latinis vocabulis Hæbrea, sæpe Græca miscemus, dulce, & pingue merum, non in tertia vasa transfusum, sed ex ipso torculari expressum, vobis propinamus Amici, vt bibatis, vt inebriemini; Turpe verò profectò erat nostræ Theologiæ riuulos tantum consectari, & in totum fontes derelinquere; præter id, quod de diuinis rebus omnis veritas, effigiata est in illa ipsa lingua omnium linguarum matrice, quam diuinitus traditam, atq; ideo sanctam nihilq; omnino impuritatis continentem, hæbrei docent, & nostri consentiunt; neque dubium esse potest, quin ipsæ quoq; psalmorum orationes quas ad Deum fundimus, vel ob id vnum validiores sint, & efficaciores, si in lingua sancta pronuncientur; quod sancti qui eas cecinerunt diuino afflati spiritu, quæ sua sunt cognoscentes, orent, & petant nobiscum ad dominum. Dissentientes autem penitus ab illis, qui corrupto & malè sano iudicio existimant quosdam rectè loqui quia inusitatis verbis vti solent, quamuis non ieiuna, & arida oratione, lenti, frigidiq; loquimur, nimirum non absque αἰτιωλογία, vocamus enim ancillas ad arcem, horridas tamen illas tametsi ex Græcis fontibus deductas in scholarum gymnasia voces, quarum ingens numerus in ipsum theologiæ regnum per contentiosas disputationes inuectus est, quas doctores prisci ignorasse videntur, non minus quàm lites, & sophismata omnia, à quibus scientes & prudentes abhorruimus semper, pro virili nostra studiosissime declinamus; indignum sanè turpe atque nefarium existimantes, quum in rebus sit tantus nitor, si contra in verbis sit aliqua fœditas, & sermonis inscitia. Profectò verò & Christus ipse, & Christi Euangelium, non sine linguarum splendore, & apparatu, illuxit mundo, & cōstat varias linguas, ac vires multiplices orationis,

tionis, quæ tanquam clarissima omnium scientiarum lumina, dum Ecclesia nasceretur, nouo & miro quodam fœdere copulata sunt, quemadmodum olim vindicante Deo dispersa fuerant, in omni ætate, ad ipsam veræ sapientiæ dignitatem, et maiestatem sustinendam, maxima fuisse esseq; semper, & adiumenta, & ornamenta orationis & sermonis, ut amore blando animorum ferociam inflectat, emolliat, vt sensim & leuiter alliciat, et humaniter trahat, ducat, adducat; Vnde illa exclamatio Ciceronis, O omnium regina rerũ Oratio, Cuius profectò uim eximiam, maiorem multò quam mortale pectus ferre queat, potentiorem veneficijs, armis penetrantiorem, ueločiorẽ carminibus, nullo aliò remedio, quàm vel fuga, vel auriũ obturatione superabilem sentientes animi, tanquàm agitati, concussi, victi, sponte sua dant manus, seseq; alacriter suauissimo illius iugo subijciunt, & ita subijciunt, vt illigati, catenati auro quidem non ferro, hoc est sponte sua, non iam proprio sed alieno arbitrio viuant, tanquàm sacro furore perciti, vix mente constent, sese & sua negligant, sui omnino non sint, mori velint, solui nolint. Vtinam in nostris labijs, quod de Pericle Eupolis scripsit, Pitho illa & suadela sederet, quo magnificentius, de Deo, & prosa, et carmine loqueremur in cuius gratiã (ut dicã quod verũ est) neq; poetica mella, neq; oratorios flores erubescimus, nihil ueriti virgam illam censoriam

Negant camœnis, nec patent Apollini
Dicata Christo pectora.

Nam & pijs quibusq; uiris, vt à scholarum sæpe agresti, & incõcinna asperitate respirent, interdum apud philosophos interdum apud poetas.

Charum nescio quid libet iocari,
Et tristes animi leuare curas.

Ergo (vt tandem προλεγόμενα nostra finem accipiant) quicunque mortalium inter densas rerũ tenebras, diu versati, perpetuoq; assueti, nocturnis humanarum scientiarum facibus, in altissimo illo, & aperto sacrarum scripturarum quasi cœlo, clarissimam Solis lucem igneis, exuberantem splendoribus, in se ipsa statim contueri non possunt, nostrã in primis legant Theologiam, & intra nostras vmbras exiguos admodum & tenues ferant Solis radios, velut in aere, aut in aqua relucentes,

tes, vt sensim vegetiores facti; geminas deinde oculorum acies, Aquilarum more in ipsum solare lumen intendere; & contra micantes illius flammas contentiosa certamina subire, valeant. Nam ipsi quoq; dum liberos nostros in optimis artibus, & scientijs erudimus, ante omnia solemus extra libros nobiles, & grandia volumina, docere eos prima illa elementa literarum, quarum notas primum insculpimus in ceris, et deinde puerorum manus per impressos illos literarum ductus agimus, & exercemus, tum paulatim eos prouehimus ad syllabas formandas, ad iungendas dictiones, ad componendas orationes. Sanè (vt quidam dixit) absurdè admodum & ineptè, quæruntur sublimia scientiarum fastigia, nisi prius addiscantur literæ, instrumenta sciendi. Humanitatis porrò vestræ erit, O viri docti, & eloquentes, quorum de me iudiciū (vt liberè & omni abiecto rubore dicam) summa ambitione expetiui semper, populi auribus & vulgi opinione acclamationibusq; contemptis, nimirum contentus paucis lectoribus; si forte ad repetendas memoria res prius cognitas, scriptionum mearum lectionem non inutilē esse iudicaueritis; (hoc enim à vobis sperare fortasse non dedecet, maiora certe non decet,) quum res tantas, aut parum compositè aut minus diligenter scripsisse videbor; & in multis hebes fuisse, quod parum acutè viderim, in nōnullis cæcus, quod omnino nō viderim, in vestros ipsorū sinus amicè descendere, et intra pectora uestra cogitare, quàm sit difficile de Deo scribere et scribere libros, libros nō formicarios, sed apiarios, hoc est nō collectos, sed conceptos; nō congestos, sed digestos. Formicarij labores, fateor me nunquàm admodū delectarūt, in apiarijs exercitijs, viuo, gaudeo, exulto, triūpho. Hæc si benigno iudicio vestro cōsideraueritis lectores amici, et candidi, non pigebit ingenuū hominem ingenuè admonere, placidè et sedate corrigere nō sponte ignorantē; ferre opem uiro non satis per se valēti, et sanare hominē ægrotare nolentē. Fortasse enim uestro studio fieri poterit, ut q̄ in me sunt exanguia, mortua, obscura, reddātur uiuida, exuscitata, illustria; quo tandem uestro testimonio confirmatus labores manuū mearū lætus manducē, et cū ingenti uestra laude audiā, Beatus es, et benè tibi erit. Ecquid in hac vita beatius contingere potest scriptoribus præclaro laudatore? Hoc demū pulcherrimū

esse

esse videtur, athletam placere non theatro sed Herculi, & mimum satisfacere non scænæ, sed Roscio. Absit autem, vt quod omnes cupiunt, vnus ego non cupiam, quasi singularis ille ferus, de quo scriptum est, quod cum scæuo, & violento apro exterminauerit vineam domini צבאות. Quod si aliquis ex vobis Euribiades in nos pugnatior erit, nos illi cum Themistocle pacatiores erimus, qui libenter humana ferimus, quia imperfectum nostrum non ignoramus. Ideoq; cupimus magis à laudatissimis viris emendari, quam commendari à vulgo, & tolli in cælum laudibus, ab illis, qui non iudicio, sed temeritate feruntur, quorum laudatio nihil aliud existimanda est, quam blanda quædam (vt aiunt) adulatio Fortunæ; ex qua illi pendent toti qui nihil habent, vt coniunctum cum virtute, sic seiunctum à fortuna. Sed iam ingrediamur, non dico diuinam historiam, sed seminarium diuinæ historiæ, atque ideo totius intelligentiæ diuinarum rerum. Et ecce in limine amice lector tibi pacem, atque ideo fidem, ex nostris Botuntinis finibus ostensa præfamur oliua. Quemadmodum enim ea quæ ad moralem philosophiam pertinent, vsu & actione potius, quàm studio, & eruditione comparantur; Mathematica porrò demonstrantur euidentia sensus; Naturalia quæ Græci φυσικὰ dicunt perquiruntur rationis indagine; Sic θεῖα τὰ ὑπέρτατα quæ hominis sensum & rationem excedunt sunt omnino inaccessa mortalibus, nisi alis ipsius fidei sustentati humeros, dum in sublime feruntur, deijciant, prosternant, confringant, conterant superbas illas moles cogitationum, excelsas munitiones argumentorum, atque sophismatum, quibus cæca nostra temeritas nunquàm non spirans grandia, sæpe se impudenter extollit aduersus scientiam Dei; & erigit turres & arces, cum propugnaculis impietatis. Hæc est prima tinctura, qua tingi debet cuiusq; hominis animus, vt alios colores, figuras, lumina, imprimente Deo suscipere possit; Valete argumenta, valete, Dictum est discipulis, Audite, non Videte; Auditus est sensus disciplinæ; Præstat non videre, quàm videre. Tibi gratias domine, qui aperuisti mihi aurem, Ecce audiui, & didici, Ad te venio, Adauge mihi fidem qui adiuuisti meam incredulitatem.

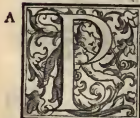

DE DIVINA HISTORIA. SIVE DE DIVINAE ESSENTIAE ÆTERNITATÆ.

LIBER PRIMVS.

CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

Deum ipsum, mundi opificem, & totius vniuersitatis Architetum, neque cum mundo, neque ante mundum, incæpisse, sed ab omni æternitate, nunquam non fuisse. CAP. I.

A RINCIPIO igitur, Antè mundi olim nascentis, nunc nouissima iam ætate senescentis, alta illa primordia; quum eorum omnium, quæ cœli, & terræ ambitu continentur, nihil extaret; nihil cõditum esset, vel supra cœlum, vel infra terram; & ne cœlum quidem ipsum, aut terra: Antè diuinã illam, & admirandam molitionem, quam post geminas annorum chiliadas, & ternas centurias, amicus Dei Moses, ad exuscitandam in animis hominum memoriam tantæ

B nouitatis, summa fide, Spiritu sancto dictante, conscripsit. Vno vniuersæ naturæ spiritu, vnaq; voce, quam, nunc tandem, audiunt ipsi quoque montes & valles, saxa, solitudinesq; respondent; erat immortalis ille, & inuisibilis, sæculorum omnium Rex, & Dominus, & longa laude canendus Deus. Ille, inquam, verus, & viuus Deus, rerum omnium princeps, fabricator, & quasi parens; quem, hoc ipso etiam nomine, maiorem, melioremq;, & mirabiliorem, existimare par est: EX QVO omnia oriuntur; PER QVEM,

omnia formantur: IN QVO, omnia continentur, & seruantur. Qui, liberà seculo, solutus à tempore; omnibus nostris temporibus, & seculis, infinito quodam suo ipsius seculo, superior, sublimior omni sublimitate, omni latitudine latior, longior omni longitudine, denique, & omni profunditate profundior, adest simul mundi partibus omnibus, cœlo, terræ, mariq;. Vnus, & immensus; omnia, & non mistus; existens vbiq;, sine loco: agens omnia, sine motu; creans, & faciens solo verbo; & non loquens, nisi semel, vnum verbum. Quod quidem, quum sit splendor, & decus, conformatioq;, & figura simillima æterni parentis, nihil reliquit in vniuersa natura rerum, quod præclara illa, & immensa ipsius Dei gloria, non vndequaque illustretur, ac splendeat: quod, aspicientibus non ostendat impressa vestigia diuinitatis: quod, etiam audire nolentibus, non miris modis, Deum clamet: vt, dum oculis carnis, intuemur ea, quæ facta sunt, excalefacti, ad eum ipsum, qui fecit, perindè ac ad magnetem chalybs, & amore, & contemplatione rapiamur. Non est hic Deus, Osyris, aut Serapis, ò sublimes animæ; non aliquis Iupiter, Pluto, Neptunus: non numeratur cum Deo Socratis, inter Lares, Genios, Heroas: nō inter Deos patrios, domesticos, tutelares: neque refertur in codicem, cum innumerabilibus illis Dijs, certis, incertis, notis, ignotis, vrbanis, rusticis, nauticis, militaribus: deniq;, nihil illi commune cum omni turba Deorum, quos, vel delusa barbaries suscepit, vel græca læuitas confinxit, vel impietas romana coluit, adorauit. Isti Dij pereant, qui cœlum, & terram non fecerunt. Hic, est ille ipse verus Deus; quem, liber creaturæ docet, liber scripturæ testatur, quem annunciat lex, prophetia ostendit, Spiritus reuelat, Apostoli tradunt, Ecclesia suscipit, & credit iam vniuersus orbis. Veh illis, qui negauerunt dominum, & dixerunt, Non est ipse. Ecquod commercium profectò, cum ipsa natura diuinitatis, habent Dij recentes, & noua Dæmonia? quæ, timor fecit, error finxit, æstimatio inuexit, laborauit ars, casus tulit, natura protulit, superstitio tenuit, tēpus aboleuit. Deus, quem loquimur, quem laudamus, cui nunc scribendo tributa pendimus, non ideo est Deus, quia hominibus cognitus; immo, ideo est natura ignotus, quia est natura Deus: per seipsum Deus: ante quem non est formatus alius Deus. Verè, Deus Deorum; magnis Dijs melior, meliorum optimus, optimorum maximus: &, vt Diuinæ Historiæ, Philosophi, & Poetæ, famulentur, ac seruiant:

Παντῶν σωθὴρ, καὶ γενέτωρ·

Nec visu facilis, nec dictu effabilis vlli.

Quem, homo, diuinum animal, quum in seipsum reflectit oculos mentis; tanquàm illius imago, & superscriptio, cognoscit, ac recognoscit, maiestate sanctissimum, exuperantissimum viribus, pulcherrima specie, authorem immortalitatis, virtutem, & robur omnium virtutum: segregatum porrò (vt Marcus ille, Romanæ philosophiæ splendor, elegantissimè dixit)

A dixit) ab omni concretione naturæ mortalis: ſentientem omnia, per ſubtilitatem naturæ, & ſpiritus; agitantem omnia, poteſtate virtutis: authoritate, ſingula regentem, & gubernantem: denique, pro incredibili benignitate, & clementia, nihil non fouentem, & cuſtodientem. Vos conuenio, vos appello, O gentes, quæcunque eſtis, cuiusq; linguæ, cuiusq; ordinis, ætatis, profeſsionis, & ſtatus; Nos, ſi inſanimus, Deo inſanimus: ſi ſapimus, vobis ſapimus. Conferte (ſi placet) conſiderate, attendite, meditamini, quæ vobis iudicanda proponimus. homines enim eſtis. Et quidem, dum priſcis temporibus, de rebus religionis diſputarent, vel Iudæus, & Chriſtianus, vel Catholicus, & Hæreticus; vno vtriuſque partis conſenſu, ſæpe deligebatur vir prudens inter Ethnicos, qui, quò liberior, eò incorru-
B ptior eſſe poterat, vniuſcuiuſq; ſermonis, ac diſputationis arbiter, & quaſi iudex: Tandemq;, diſsipata, ac diſperſa, quaſi puluere à vento, aduerſa ſententia; quum (de more) victoria penes nos eſſet, eueniebat, vt ille, qui ſedebat medius, & plerunque, à noſtris placitis, magis quàm ab alienis, abhorrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos deficeret; & magno piorum omnium gaudio, & plauſu, diuino ſpiritu plenus, noſtram cauſam, opere, & ſermone tueretur, aſſereret, confirmaret: tanta fuit, eſtq;, & erit ſemper potentia veritatis. Cur autem, non idipſum quoque, de vobis nunc omnibus, ipſi etiam confidere debeamus? præſertim, quum, neque de Euangelio, neque de lege, neque de Moſe, neque de Chriſto, adhuc inſtitutus ſit ſermo hic noſter; ſed de Deo ipſo;
C qui longe eſt ab vno quoque noſtrum, cui omnis natura militat; cuius gratia, omnes vbique homines viuimus; quem ſpiramus, quem auribus, oculisq; haurimus; ſine quo, neque mouemur, neque ſumus: creati ab ipſo, & ad ipſum; vt quem ſpiritum ab illo immerentes accepimus, eo repetente, non ingrati reſtituamus. Adeſto tu mihi, res tantas molienti, ò magne Deus; & ſit lucerna pedibus meis, verbum tuum. Verbum, quod ipſe immenſum lumen, vt tanto fulgore acies oculorum noſtrorum non hebetarentur, ſed illuminarentur, poſuiſti in teſtula carnis noſtræ, & prætuliſti vniuerſo orbi terrarum: dum ambularent in tenebris ignorantiæ, qui adhuc viuebant, & in vmbra mortis, qui iam ad inferna deſcenderant. Adeſto inquam, vt tuo conceſſu, ac munere, illi etiam populi, & nationes, quę
D te non nouerunt, illuſtrem illam, ſemper lucentem, & nunquàm deſerentem lucernam, oculis ac pedibus, nimirum fide, moribusq; ſequentes, glorificent nomen tuum; ad te confugiant, ò pater luminum; te quærant, inuocent, inueniant, videant: neque enim cerni ab hominibus potes, niſi tu illis dederis, & aperueris fores luminis tui. Hunc Deum, ò viri pij, & religionis amantes, (ad vos enim mea tendit oratio, vobis vnis mea ſcribitur Hiſtoria) hunc, inquam, Deum, quem, omnes gentes, varijs linguis, ſed vno, eodemq; ſpiritu, & incredibili quadam animorum conſenſione Τ᾽ Ἀγαθὸν, ϗ πρῶτον αἴτιον, & erumpente ex humanis pectoribus poten-

tia veritatis, Δημιυργὸν appellauerunt; an non oportuit tandē, nunquàm E
non fuisse? nunquàm incæpisse? semper extitisse? vt rebus omnibus, quæ nondum erant, initium existendi aliquando dare potuerit? Quid enim poterat, si non erat? Ecquid dedit, si non fuit? nisi dederit quod non habebat, nisi fecerit quod non poterat. Certè verò, vt in vnaquaque re, ordine saltem, & ratione, distinguuntur; sic in vniuersa natura, non ordine, & ratione solum, sed & re ipsa, duo hæc distincta, disparataq; sint, necesse est. Illud quod est, & illud quod efficitur, aut gignitur, Græci, breuissimè dicunt, Τὸ ὂν, & Τὸ γινόμενον. Etenim, hoc nunquàm est; illud, nunquàm fit; quia, quod est, non efficitur, & quod efficitur, nondum est. Postquàm igitur, vniuersum hoc, siue cœlum, siue mundus, siue quo alio nomine gaudet, nunquàm verè est, vtpote, existens semper sub tempore, ideoq; in mo F
tu, & agitatione perpetua, quod & religio, & philosophia docet; oportet contrà, vt summus ille ingentis huius vniuersitatis architectus, ex toto pertineat ad alterum extremum: ad illud, inquam, quod est, ad illud, quod non efficitur, ad illud, quod, vt non esse, sic non fuisse, nulla ratione potest. Atque ideo, vt nunquàm desinet, sic nunquàm incæpit, neque cum ipso mundo, aut materia mundi, neque ante mundum, quod multi de Angelis asseruerunt, Πλατωνίζοντες, sed per infinita secula, antequàm aliquid fieret, omnino extabat: nimirum, origo omnium originum, principium omnium principiorum. Et profectò, hoc intelligimus, quum Deum dicimus, siue sapientes, siue insipientes. Vnum, inquam, aliquod, non in opinione solum, sed extra animam in ipsa natura, ratum, firmum, & constans; quòd G
in eodem statu atque habitu, nunquàm non sit; quòd sempiterno tempore sui simile sit; quod cæteris omnibus rebus, quæcunque fiunt, vt fiant, origo sit. Haud dubiè verò, cuiusq; hominis in lucem æditi, initiati, atq; instituti, hoc est primum officium; vt hunc ipsum humani generis authorem Deum, cognoscat, cognitumq; adoret, & veneretur: persuasum habens, & quòd ipse nos fecerit, & quòd sibi, non nobis fecerit; vt & sibi, non nobis viuamus, quia sui, non nostri sumus. Hoc qui non intelligunt, abhorrentq; propterea à vera ratione, & cultu Dei; eos, iurè, ac meritò, viri sapientes, non homines vocant; sed vel lapides, inter cæcas latumias, propter imperitiam, & ruditatem animi; vel fungos, in truncis arborum, propter stuporem, & hebetudinem; aut etiam propter indomitam ferita- H
tem, Onagros inter syluas; serpentes denique, & viperas, propter insidias, & dolos, omnibus venenis nocentiores. Hic, quid fingis, vt Deum fugias, impie, Athee? Quid, inquam, fingis, temerarias illas tuas atomos, casu, & fortuitò volitantes, concursantes, conuenientes, cohærentes, vnde facta sint quæcunque sunt? Numerari inter causas potest, tam casus, quàm fortuna; at verò, & casum natura, & fortunam voluntas antecedit. porrò, prima, & genitalis origo rerum, non est, ne natura quidem ipsa, aut voluntas; sed natura, & voluntate superior, Deus. Ille, est cœli, terræq; opifex, abs-

quo

A quo omnia habent vt sint, sine quo nihil est, neque esse potest. quem meritò, omnia appetunt, ad quem, omnia tendunt, in quo omnia conquiescunt: qui propterea, sicut à quouis interitu longè abest, ita, vt omni initio, & ortu careat, necesse est. O Solon, Solon; ò Græci, Græci; liceat homini Romano, ea vobis amicè dicere, quæ olim, vir barbarus, in vestris etiam libris, ad vos, nimiùm superbè dixisse refertur. Quum essetis pueri, & nouè nati, quisque vestrum, non nisi noua, & puerilia loquebatur, videbaturq; vobis, nihil esse vestris illis Athenis, antiquius. Commemorabatis fabulas illas Phoronei, & Niobes; Pyrrhæ, & Deucalionis; iacentis mundi cineres, & reliquias, tanquam mundi surgentis origines: quia ad vos olim, nulla prisca opinio, nulla cana sapientia, nulla veræ antiquitatis monumenta peruenerant. Iam euasistis in viros, & Atticæ vestræ fines egressi, Aegyptiorum quoque, Chaldæorum, & Iudæorum historias perlegistis. Ergo pudeat, supra puerile ingenium, non profecisse maturam senectutem: & saltem pro vestræ philosophiæ dignitate, particulam enim diuinæ rationis, innataq; semina, & impulsus, nemo vestrum non habet; quod ius, & æquum est, intelligite. Nam, si ipsa veritatis inuentio, est definitio philosophiæ, illi omnes indigni sunt nomine philosophorum, qui à veritate sunt alieni. Quæ porrò veritas, illis clara esse potest, quibus sit, an non sit Deus, nondum manifestum est? De totius mundi nouitate, hæsitantibus quidem verbis, loquitur ratio; in qua, ocia secura agit fides; eamq; nobis Deo geniti filij tradiderunt; nullo territi metu, nullo decæpti errore, nulla gloriæ cupidine impulsi; diuino spiritu afflati, beati, iusti, Deo chari; digni quorum nudis testimonijs, absque omni syllogismo, & argumentatione, maior, quàm vniuersis mathematicis demonstrationibus, tribuatur authoritas. Enimuerò, hanc ipsam antiquissimam, ipsius Dei (placet mihi græcè dicere) Ἀρχαιότητα, non solum fide credimus, sed ratione demonstramus; sed oculis videmus; à natura haurimus; manu tangimus; & nisi excordes simus, omnino de ea dubitare non possumus.

Toto tempore, & ipso quoque æuo superior; DEI Antiquitas, Aeternitas. CAP. II.

HVc verò, profectò spectat illustris illa, & præclara laus; pulcherrimum illud elogium, plenum maiestatis; insignis ille titulus, honoris, & gloriæ, quo Deus in sacris literis prædicatur. עַתִּיק יוֹמִין, Παλαιὸς Ημερῶν, Antiquus dierum. Non Aegyptiorum, Atheniensium, Romanorum; nō fœlicium, infœlicium; naturalium, artificialium: non ciuilium, fastorum, æqualium, inæqualium; sed absolutè, simpliciterq; dierum. An verò non noctium, quia vespera ante mane? non horarum, quia dies ex horis? immò

verò, absolutè, omnium annorum, & temporum, & singularum partium E
ipsius anni, & temporis. Quid est enim dies ista nostra, qua oritur sol, & occidit, & in orbem ad locum suum reuertitur, nisi breue quasi compendium, & epitome quædam, vniuersi temporis? Sanè, quod partim à natura, partim ab authoritate, partim à consuetudine, didicimus; his enim tribus, nititur vniuersa hæc computandi temporis ratio; quum ipsius anni quatuor sint tempora; quibus sol, diuinæ prouidentiæ minister, amplissima cœli spatia percurrens, subiectum per varias elementorum vires, temperat orbem; abs quo temperàmento, videtur inditum nomen temporibus; in vnaquaq; die, & omnia, vices alternant suas; & singula, se se molli quodam amplexu fouent tempora. Nam, Mane, respondet Veri; Aestati Meridies; Autumnum refert Vespera; Nox hyemem. Ex his diebus, heb- F
domadæ; ex hebdomadis, menses; ex mensibus, anni; ex annis denique circunuoluentibus, lustra conficiuntur, & sæcula: quæ, quid aliud sunt, quàm magnus ille, & perpetuus temporum omnium circulus? Vt propterea, mirum non sit, si celebre est, & sacris, & profanis, dicere diem pro tempore. Et quidem, Moses, ex quo, diuinus ille, ingenij, & doctrinæ Princeps Plato, ipsius temporis ortum, vt intentè, sic delicatè, & diligenter intellexisse videtur; tametsi, generalem ab initio temporum descriptionem ponebat ante oculos nostros, in ipsa tamen mundi fabrica, nomen temporis silentio inuoluit, hebdomadam dierum commemorauit; dum aduersus eos, qui mundum ex omni æternitate fuisse, & temerè, & stultè definiunt, exertè scribit vna die Deum fecisse lucem, quam appellauit diem, G
velut tenebras ab ipsa luce diuidentem. Altera, cœli firmamentum librasse in aquarum medio, ipsis aquis, ac terra, æquæuis summo cœlo, & virtutibus, quę in eo, conditori, hymnos iubilando concinerent, ante huius hebdomadæ exordium, ex nihilo creatis. Tertia porrò, congregatis in vnum locum aquis, quæ tanquàm inamabiles paludes, omnia obruebant; iussisse, vt emergeret, & se se exereret arida terra. Tum, quarta exornasse firmamentum Sole, Luna, & Stellis. Quinta, aerem, & aquam, natatilibus, & volatilibus: Sexta, replesse terram, omnis generis animantibus: Demumq; formasse hominem, & ex illius latere, dum sopore teneretur, eduxisse Hæuam, omnium viuentium matrem: Septima, quam velut omnium vltimã, humano generi voluit esse maximè venerabilem, finem imposuisse opifi- H
cio, & in seipso, requieuisse, extra omne opus quod fecerat. Ecquid verò, sunt omnes alij dies, in vniuerso cursu temporum, quibus voluitur mundus, hoc est, & qui præterierunt, & qui expectantur, vt veniant, nisi dies illi primi, in orbem repetiti? Erat igitur Deus, & non recurrebant anni, neque menses: non labebantur dies, neque horæ: non agitabant choreas, nox & lux, neque vespere, & mane, termini dierum ac noctium, quorum perpetuis vicibus, primùm in orbe, dimensa, dinumerataq; sunt temporum spatia. Nimirum, ipse Deus, qui sæcula fecit, qui est ante sæcula, author

fuit,

A fuit, estq; ordine perpetuo, moderator dierum, ac noctium: diurnæq;, & nocturnę illius vicissitudinis: quæ præter voluptatis gratiam, & iucunditatem, tantam vtilitatem rebus omnibus affert, & aufert hominibus tædium, atque satietatem. Est quidem mundus ipse totus, prima illa informi, & incomposita deliniatione, factus antè omnes dies: sed, non propterea antiquus dierum dici potest; quem nascentem, mox excæpit sacrum illud opificium sex dierum; quod græcè vno verbo dicitur Ἑξαήμερον: opus inquam illud, omnium sapientum, studijs, linguis, scriptionibus, commendatum ad memoriam sempiternam: cuius etiam indiuiduus comes fuit ipsum vniuersum tempus, quod per dierum, mensiumq;, & annorum volumina glomeratur. At verò Deus, qui ea ipsa quoque mundi rudimenta, &
B incunabula, absque vllo termino antecessit, cur non dicatur voce illa Milesia, Πρεσβύτατος, παλαιότατος, antiquissimus dierum, annorum, temporum, sæculorum? Hæc ipsa tantæ authoritatis, & venerationis antiquitas, cuius nonnulla effigies, vel sola etiam eminentia, regnis, atque imperijs, quæ sub cœlo sunt, tantam affert dignitatem, & splendorem; est præcipua quædam singularis, ac verè propria Dei laus: quæ omnes alias laudationes, omnes honores, & vniuersam diuinitatis gloriam, occupare videtur. Vt, qui mundum hunc magnum, velut temporum aream, arenamq; fecit, & in mundo, per varias temporum vices, status, atque regna, ordinauit, dispensauit, transtulit, antè omne tempus fuerit, antè omnia imperia regnauerit, regnatoresq́, omnes, non per aliquot Aeras, Olympiadas, Iubi-
C leos, sed per infinita sæculorum sæcula antecesserit. Estq; profectò, hæc ipsa, venerandæ antiquitatis gloriosa fama, & prisca, religiosaq; fides, velut perpetua quædam, communibus generis humani comitijs, decreta, obsignataq; decuma; qua mundi opificem ritè, pieq; colentes, antiquissimam illius numinis maiestatem, tanquàm noui, & nouè nati, demississima mente recognoscimus. Nam, & hinc permoti Cacodæmones, ab initio Deum ipsum dignum inuidia putauerunt; quod illi aliquando non fuerint, ipse nunquam non fuerit. Vnde, coacti in turbam, facti diuinitatis hostes, ęternitatis non tam æmuli, quàm inuidi; bella mouerunt; perpetuisq; temporibus, hoc ipso insanabili inuidentiæ morbo laborantes, nihil non egerunt, vt Dij ab hominibus crederentur, & diuinis colerentur honoribus; callidi
D nimiùm, ipsius qui eos crearat, simulatores, & simij. Quæso vos viri prudentes, quum de ęterno Deo, loquimur; cui tribuendus est omnis honor, & gloria; ne aures vestrę ab hac ipsa voce antiquitatis, quę omnino venerationem habet, & ad nobilitatem, existimationemq; pertinere videtur, abhorreant. Nam, ne ipsi quidem Peripatetici, & superstitiosi quidem illi, qui ob frequentes tralationes pręsertim, & analogias, sępe à Platone dissentire se dicunt; quum de diuina ęternitate loquuntur, ab hac ipsa, quam essferimus voce, non abhorrent: quorum est pronunciatum illud. Ab antiquo principio, non prodire molitionem nouam: quod iamdiu tamen, non

tam hominum, verbis, quàm ipsa ratione, & potentia veritatis refutatum E est. Dum propriè loquimur, senectus est priuatorum hominum, qui longæuam & diuturnam vitam vixerunt, quanquam (vt cũ romano philosopho loquar) quid est, (proh sancte Iesu) quod diu dicere possimus in hominum vita? quæ vapor est ad modicum parens, quæ tanquam herba mox floret, & arescit; cuius dies tanquam vmbra prætereunt. Vetustas est legum, tabularum, ædificiorum: quæ etiam sua ipsorum vetustate, consenuerunt, euanuerunt, conciderunt. Antiquitas demum, est ipsius temporis, sed enim quomodo loquemur humano more; homines cum hominibus, de rebus diuinis? Non imputetur Deo, sed homini, quòd scriptura cælestis, quum de Deo loquitur, quasi de homine loqui videatur. Nam, & Deus vult à populo sibi erigi templa, & tabernacula, in quibus colatur, & glori- F ficetur: quum alioquin, ipse sibi sit templum, & tabernaculum: ipse sibi sit gloriosus, benedictus, & superexaltatus in sæcula: cuius interminata magnitudo, per infinitos campos sine vllo fine diffunditur. Nimirum, Deus, neque est manu artificis factus, neque ingenio hæretici fictus, sed suapte natura est Deus, qui vt oculorum conspectum euadit, sic, & cogitationum nostrarum magnitudinem vincit, & superat. Itaque est tempus, est æuum: illud mortalium, hoc immortalium: at Deus mortalitate, & immortalitate superior; est etiam antiquior ipso tempore, & æuo. Sed quanto interuallo distat antiquitas illa Dei, à ceteris omnibus antiquitatibus? Sanè, omnia, antiquitate antiquantur, & senescunt: ideoq; propè interitum sunt. Sola antiquitas Dei, vt & authoritate, & maiestate est venerabilis, sic & robore, & G viribus nunquàm senescit, sed semper florida est, & iuuenescens. Quàm magnus es Deus, quàm admirabilis, & quantis dignus honoribus.

Tu puer antiquus, tibiq; inconsumpta iuuentus.

Et singula, & omnia, vt abs te recedunt; senescunt, tabescunt, marcescunt; vt ad te accedunt; crescunt, vigescunt, florescunt. Ante mundum igitur, (vt audistis) per infinita illa diuinę ętatis sęcula, non erat tempus neque temporis particula aliqua, non quadrans, non hora, non Ημιώρειον, non punctum, non momentum, non vncia, non atomus: Quomodo enim erat tempus, quum non esset motus? Quomodo erat motus, quum non esset locus? Aut quomodo erat locus, si non erat corpus? Erat ne verò corpus, si non erat mundus, corporum omnium quasi vas, & receptaculum? H Non est enim corpus extra mundum. Certè verò, ne in cogitationem quidem cadit, vt antè hoc ipsum mundi tempus, quod cœli conficiunt, fuerit aliud infinitum tempus: quum neque ante motum cœli, fuerit alius motus: siquidem, neque ante cœlum fuit aliud corpus: quando, & Gręci, & Barbari confitentur, regiones cœlestes esse domicilia Dei; nam & Poetę, Deos canunt,

Omnes cælicolas, omnes supera astra tenentes.

Erat'ne verò vltra mundanum ęuum? sed quanquàm natura ęui, hoc ip

sum

A ſum tempus, & viſibilem quoque mundum pręteruolat, cuius etiam ratio, eſt ipſius temporis, & mundi huius ratione, ſuperior, non Ἄναρχος, quidem, at verò Ἀτέλευτος; ſi tamen nondum prodierant beatę mentes, ne ęuum quidem ipſum tunc eſſe potuit: quod vel eſt in illis, vel cum illis, aut certè ex illis, & circa illas, ſi tamen eſt aliud ab illis. Quàm antiquus, Deus noſter, ò viri? quo nihil antiquius: qui antiquior eſt omnibus: antiquiſſimus dierum, temporum, ęuorum: Non modo enim antè ſolem, ſed antè ęuum, permanet nomen eius: antè illas inquàm, tot & tantas, ęuitates, ęuiternitates, ſempiternitates: antè ſanctos illos ſplendores, antè Luciferum: antè principium totius ęui: antè initium vniuerſi temporis. Tempore enim, & ęuo, vt maior, & melior, ſic modis omnibus prior, atque ſuperior,
B & à ſe ipſo ęuum, & tempus ab ęuo, perpetuo ordine ire iubet. Qui, & in ęuo, & in tempore, omnia, & ipſa quoque temporis pręterlabentia ſęcula fecit; ſingula diſtinxit, omnia ligauit, rebus aptauit; in mundo diſpoſuit, & ordinauit: vt propterea mirum videri non debeat, ſi qui ſignauit & curricula, & curſus temporum, ſi qui temporibus ſpatia, initia, media, periodoſq; pręſcripſit, quum tandem voluerit, rotas, & quadrigam totius temporis ſiſtere poſsit; & ſciat mundum hunc totum ſoluere, qui ligauit. Ecce vobis, ſancta illa omnibus ſemper colenda, ſuſpicienda, pijs porrò amanda, deſideranda, & ſperanda omnium ſęculorum primigenia mater, ſyderum, & totius ęui particeps, atque omnium regina rerum ęternitas: nullis numerata cronographis, nullis rationibus computata: quę neque deficere nouit;
C neque ſatietatem afferre poteſt. verè ętas Dei, quę non eſt digna niſi Deo, & qua non eſt dignus, niſi Deus: antè quem nihil erat, & qui ſi eſſe deſineret, aliud quicquam eſſe non poſſet. Qui propterea dicitur A. & Ω. Alpha ſine Alpha: Omega ſine Omega: principium inquam ſine principio: finis ſine fine. hoc eſt primus & nouiſsimus; ſenex & iuuenis, nec genitus, nec interiturus vnquàm. Qui à ſęculo in ſęculum eſt ſemper Deus; ab ęuo ad ęuum; à mundo ad mundum: ante tempus pręteritum: poſt tempus futurum. Deus mundi quem cernimus: Deus mundi quem innouandum expectamus: nullo non ſęculo Deus, nulla non ętate Deus: in generatione, & generatione Deus: Deus, quem terrenus ille Protoplaſtes formatorem habuit: quem propago perpetua filiorum eius, agnoſcit genitorem:
D quem in illa quam Gręci dicunt Παλιγγενεσία, ſeri nepotes, tanquàm reſurrectionis authorem, venerabuntur, & colent. Deus, qui ſemper erat: qui ſemper erit: qui nunquàm non eſſe poteſt: omnium rerum pater, omnium temporum triumphator, & dominus: cuius, vt magnitudo eſt infinitas, vt natura bonitas, vt voluntas ęquitas, vt vita beatitas; ſic tota ętas, eſt Aeternitas.

Infinita

Infinitæ Aeternitatis ipſius Dei, inſignis, & præclarus titulus, Sæcu- E
lum ſæculi, & ſæcula ſæculorum. CAP. III.

Os nunc, dum in altum inuehimur, viri, adeſtote
animis, vt adeſtis corporibus: legite, aduertite, intel
ligite. Nam, ſicut ea, quę, in natura rerum, ſunt pro
pè nihil, præ nimia eorum exiguitate, facilè effugiũt
oculos noſtros, & elabuntur è noſtris manibus; ſic,
quæ ad Deum pertinent, & omnia, & ſingula, pro
ſua ipſorum immenſitate, à nobis neque teneri, neq;
compræhendi poſſunt. Et quidem, tempus, & mo- F
tus, percipiuntur ſenſu; æuum, non niſi mente: at verò ęternitas, vix ap-
pręhenditur ſine exceſſu mentis. Sanè, humani ingenij imbecillitate de-
preſsi, dum ſimulacrum aliquod mente concipimus, quo tantulum ad diui
nę æternitatis cognitionem illuminemur, neſcio quo pacto, priuſquàm te-
neatur effugit, & antequàm intelligatur euaneſcit. Recidimus enim proti-
nus in tempus, & tempora, agitantes animo dilationes, & diuturnitates, re-
putantes cras, & heri, & cæca, atque incredibili importunitate, meditantes
anfractus temporum varios, & annuos orbes ſeculorum: quum, re ipſa ni-
hil eſſe, aut cogitari poſsit, tam diuerſum, vel ab ęternitate, quàm tempus,
vel à tempore, quàm Aeternitas. nam, quę communio eſt, aut motus, cum
ſtatu, aut ſtatus, cum motu? Itaque, non definitio quidem, ſed mera eſt ver G
borum circunſcriptio, quum in ſacris literis, pro ęternitate legimus ſęculum
ſęculi, vel Sęcula ſęculorum. Si enim horarum ſpatium, eſt dies; dierum:
menſis, menſium annus, annorumq; tandem ipſum ſęculum; Aeternitas,
quæ nullatenus compręhenſa à tempore, omnia omninò compręhendit tē-
pora, an non pulchrè, apteq; conuenit, vt ab vltimo, ac ſupremo, partium
temporis quaſi compendio, nomen accipiens, à ſæculo inquàm, quod an-
nos, menſes, dies, horaſq; complectitur, dicatur, & ſęculum ſęculi, & ſęcu-
la ſeculorum? Hæbraicè quidem eſt, עַד & עוֹלָם, vna ו interiecta, gręcè
Aἰῶν αἰώνων. Hac etenim voce indefinita, quam nulla temporum perio-
dus metitur, nullus numerabilis numerus compręhendit; plenè, quoad ca-
pere poteſt hominis ingenium, exprimunt, & pręclarè ſignificant ſacrę lite H
rę, infinitam illam annorum innumerabilitatem; quam neq; à preterito tē-
pore quando erat, neq; in futurum quouſq; erit, finire ipſi, aut numerare
vlla ratione non poſſumus. Prętereà, quod, quemadmodum dicitur Cœ-
lum cœlorum, ſupremum illud cœlum, quod loci ſublimitate eminet ſuper
omnes cęlos; vt ſancta ſanctorum dicimus, quę maiore religione coluntur,
quàm ędes ſanctę, & numina ſancta: vt appellatur Canticum canticorum,
ſacrum illud Salomonis שִׁיר הַשִּׁירִים, quod meliora, & mirabiliora canit,
quàm vulgatę cantiones: deniq;, vt inter profanos, Ars artium vocatur, &

Scientia

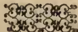
A Scientia scientiarum, quę dignitate pręstat cęteris artibus, & scientijs vniuersis; ita profectò, hac ipsa suauissima, geminatę vocis, & numeri, concinnitate, & iucundo quasi lepore, quum diuina oracula dicunt sęculum sęculorum, magna cum gratia insinuant, quàm, modis omnibus, vniuersa sęcula, & vniuersas ętates, ętas ipsa, & sęculum ęternitatis, antecellat. Et, qua nā ratione, non antecellit, ò viri? Est enim prima ętas, quam nulla pręcessit: vltima, quam nulla sequitur; septima, tanquam Dei, & animarum sabbatismus, ac requies: octaua tanquam temporum victoria & triumphus, in cuius gratiam pro ogdoade, canitur victoriale carmen, Ἐπινίκιον, למנצח. Quāquàm, vt veriora dicamus; ętas ęternitatis, neque prima est, neque vltima, neque promiscuè, & communiter est efferēda cum cęteris ętatibus: melior
B super millia dierum, vna ac singularis prę omnibus diebus, ęstimatione potius digna, quàm numero: tanquàm tota dies, tota plena dierum; & dierum, qui non habent vesperam: quin potius, quorum matutina, perenniq; luce, lucescit omnis pręcedentium dierum vespera. Ob id, à sanctissimis vatibus, regnum Dei, quum sit ęternum, dicitur regnum omnium sęculorum: cuius immensi fines, & orę, protenduntur à sęculo, per sęcula, in sęlum: adde, & antè, & post sęculum. hoc est, ab ipso initio, ex quo sęculum cępit, quando viuens in ęternum, creauit omnia simul: per omnes ętates, & decursus sęculorum, in quibus, ęternus Deus operatur, transferens regna, & imperia, mutansq; tempora, & ętates: vsque ad finem, & consummationem totius sęculi, quando cœli, & terra soluentur. Quin, & ante-
C quàm fierent sęcula, quum in scientia, & verbo Dei, vocarentur quę non erant, tanquàm essent; & fierent, quę futura sunt; denique, quum etiam pręterierit hęc mundi facies, & iuxta allegoriā, reuertente domino nostro, in die plenę lunę, à nuptijs suis, ipsi quoque admittemur accincti lumbos, cum lucernis in manibus, vt fruamur ea, quam expectamus, vita venturi sęculi. O amici, rogo vos, fuit'ne vnquàm tam longa dies? ęterna, antè tempora? ęterna, cum tempore? ęterna, post spatia omnium temporum? Etsi verò, diuina ęternitas, interdum quidem, animis nostris concipitur, velut ętas anteacta, quasi nascente mundo cesserit tempori; interdum expectatur, tanquam subire debeat, & succedere in locum temporis, quando erit nóuum cœlum, & noua tellus; haud dubiè tamen, & nihil habet, vn-
D de pręterijsse dici queat, nisi quòd nunc primùm non incipit: & nihil, quod ad futuri rationem pertineat, nisi quod reuelanda est ijs, qui sensibilem mundum nouerunt, vt intelligibilem quoque videant: sed fixa quadam simul, & perenni immutabilitate, quam sermo eloqui non potest, cum omnibus sęculis perdurat eadem semper: neque particularum fluxione flaccescit; neque assimili quodam vigore adiecto roboratur, neque ętatis cursu extinguitur; vt hominum vita. Eandem quin potius ęquabilitatem longissimè seruans, per omne ęuum in seipsa subsistit: immo verò, non tam subsistit, quàm est ipse status firmissimus, atque tutissimus:

mus: nihil habens fluxi, expers omnium partium, in quo tanquàm in si- E
nu vastissimo, omnia consistunt, & conquiescunt. Porrò, quanquàm
nullis ętatibus succedit ęternitas, neque ęternitati alię succedunt ętates;
quippe quia, ęternitatem nulla ętas antecedit; & accedente quauis ęta-
te, ęternitas nunquam decedit, quid tamen prohibet, quo minus, abusione
quadam, & (vt Gręci dicunt) Καταχρηστικῶς, dicatur sęculum, etiam si à
sequendo dicta sunt sęcula? Etenim, ipsam ęternitatem, incredibili qua-
dam aucupatione ambitioneq; sequitur mundus ipse totus: vt dum peren-
ni rerum succesione, vices alternat suas, illud saltem circulo consequatur,
quod recta linea assequi nullatenus posset. Contrà verò, ipsa ęternitas (vt
sic loquar) sollicita quadam zelotypia, nullum non consequitur mundi
sęculum, vt peracto temporum circulo, omnibusq;, eò tandem, vnde pri- F
mùm exierant, recurrentibus, sola tandem supersit ęternitas, & prętereat
figura totius sęculi. Sunt'ne, tantum temporum periodi sęcula? Spatium
triginta annorum? Vnius hominis vita? Annus quinquagenus? Centum
anni? Integra annorum chilias? An non & ipse mundus, cuius sunt omnia
sęcula, interdum dicitur sęculum? Nam vtriusq; Testamenti literę, mun-
di desideria, negotia, iudicia, meritò, sęcularia vocant. Equidem, alia est
ratio sęculi, quàm mundi: tamen in ipso mundo, non secus, quàm in ma-
ri, vnda, vndam, sęcula se inuicem sequuntur, & persequuntur; dum in or-
bem vadunt, & veniunt, nox & dies; mane, & vespere,

Ver, æstas, autumnus, hyems, & mensis, & annus.

quoàd iubente Deo, cœlum, & terra transibunt, & in magna hac mundi G
scęna, fiet sęculorum omnium catastrophe. Tunc enim destruetur tyran-
nus mundi, tempus, & regnabit ęternitas sola: quę, vt nunc ętas de ętate,
& sęculum de sęculo, sic de ipso toto tempore, magnificè, & gloriosè triũ-
phabit: non iam fortasse sęculum sęculorum, quando nulla erunt alia sęcu
la, sed ipsa sola tam sęcula, quàm sęculum: quando, vt leuissimi rores, &
cadentes guttulę, in profundum maris, sic in illud vnum sęculum, absorpta
erunt omnia sęcula. Iam, quid hic miscetis fabulas, & deliramenta vestra,
homines valentuli, & verè, animo valetudinarij, de sęculis sæculorum, de
æternitatibus ęternitatum? Dicite, vnde vobis nati sunt, tot, & tãti Αἰῶνες,
quot (vt vobiscum lusit sacri nominis heros) Aeneia, vix fœtus, scrofa, ge-
nerauit? Pudeat. Pudeat cognoscere, vel nominare plusquàm vnum sęcu H
lum ęternitatis. Quid est autem illud sęculum, nisi ipsa ęternitas? neque
enim est aliud apud populos, tempus hyemis, quàm hyems: neque apud
philosophos, aliud est elementum terrę, quam terra: sed, & apud Theolo-
gos, corpus carnis, est caro; & natura Dei, est Deus. Effertur autem, nunc
numero vnius, nunc plurimorum sęculorum, ęternitas, ea ipsa ratione,
qua in sacris literis, nunc dicitur vna dies, nunc longitudo dierum: quum
re vera non sit, neque dies, neque sęculum: neque multi dies, neque mul-
ta sęcula: vtpotè, neque tempus, tota simul existens: neque temporis par-
ticula

A ticula aliqua, principio carens, & fine: neque vllo modo indigens temporum, omnium temporum virtus: sed, extra tempora, seriem continuationemq; temporum ambiens, & continens: ac denique, intra tempora, velut ahænea quadam cathęna, fugientia rerum sęcula ligans, & retinens; & iungens immutabili ordine, ventura lapsis, & lapsa venturis. Est tota principium', ęternitas, ò viri; est tota finis'; pars eadem, eadem totum; & absq; vllo discrimine tota ęqualis: est integra, & tamen non composita; est perfecta, & tamen non incępta; est simplex, & tamen solida; infinita, non euanida; nunquàm inconstans; nunquàm sibi dissimilis; nunquàm à se ipsa dissentiens; mutans omnia, & singula tempora; principium vnde exeunt, terminus ad quem redeunt: ideoq; neque exiens, neque rediens: vna dies,
B innumerabiles dies, tempus sine tempore, sęculum sine sęculo. Tempus, inquam, est, ęternitas illa Dei, quia omnia tempora temperat; intermiscẽs, & vetera nouis, & noua veteribus; ipsa vetustissima veterum, & nouissima nouorum: sęculum autem, quia longissimum est spatium, quo nullum lõgius cogitari potest; cuius etiam virtus omnia sęcula secat; non secus quàm lignum fissile, ex adamante facta securis. Vna dies, & sęculum, quum dicitur, ęternitas, intelligite perpetuitatem, & simplicitatem: quum dicitur multitudo dierum, & sęculorum, intelligite non orbem, vel circulum, sed immensitatem, & infinitatem. An verò, quia infinitudinem habet, ideo non est finis? Immo vero finis est: sed cuius non est alius finis, Gręci dicũt simplicissimè, sed doctissimè τέλος ἄτελες. An mensura non est, quia est
C immensa? Immò mensura est, sed mensura, quę mensuram non habet; Dicam gręcè, est Μετριότης ἀμέτριος. Ne quęre, in hac mensura, partem post partem; nam ne partem quidem habet ęternitas. Mensura est, sed indiuisibilis: sicut & duratio dicitur, quanquam immobilis. Vocate (si libet) quantitatem; at continua fingi potest, discreta non potest: diuidere anima potest, diuidi res ipsa non potest: omnino autem, principio, & fine careat, necesse est; quia ipsa simpliciter principium, & finis est. Vultis, vt breuiter concludam? simplicissima sunt enim veritatis verba, neque varijs ęgent circunlocutionibus, aut interpretationibus. Est mensura Dei, ęquata Deo. Est mensura omnium, excedens omnia. Metitur Deum, velut propè, & iuxtà po-
D sita; procul, & per analogiam, metitur cętera.

Solius

Solius Dei propria, & mundo, non nisi impropriè, & abusione loquendi, communis Aeternitas. C A P. IIII. E

RGO hìc Deum adora, ò homo: nam in his tenebris, & caligine, posuit latibulum suum: ne cuipiã, in apertum sanum ipsius diuinitatis ingredi liceat, qui non pius & religiosus, lustrauerit sacram hanc syluam, & reuerendum quasi lucum Aeternitatis. Equidem si in subtiliori, quo scholastica theologia vtitur, dicendi genere versarer; multò altius exordiendum mihi fuerat: vt in primis, & ante omnia, F Deum ipsum, in conspectum omnium hominum ponerem; tum de illa ipsa naturę simplicitate, vnitate, infinitateq́, tractarem: quę haud dubiè, omnia, ęternitatem ipsam, sicut & vniuscuiusque rei creatę substantia, tempus suum, quod durationem vocant, naturali quadam intelligentia antecedunt. Nam ęterna illa permansio, & si (vt suo loco dicemus) res alia non est ab ipsa natura Dei, durans in omne æuum, nunquàm fluens, sed spatio potius, & vetustate durescens; tamen ferè extrinsecus, illam ipsam diuinitatis naturam circunstare, contrà hęc alia quę diximus, ad illam ipsam diuinam substantiam, intrinsecus pertinere videntur. Quod clarissimè illi docuerunt, à quibus, quę ego percurro, diligentissima subtilitate sunt omnia perpolita: quorum studium fuit emedullare vniuersam G theologiam, & (vt Gręci dicunt) Μεθοδεύειν ἐπιστήμην. Verumenimuerò, crassa quędam philosophia historia est; quę propterea non protinus ingreditur alta penetralia Regum: sed iure suo casta, & verecunda, primùm ambulat in porticu, astat aulę, explorat portas, & non nisi à longe odoratur arcana. Itaque, & decorum est, & Deo dignum, vt ab omni ęternitate, altissimè repetita historia temporum ęternorum, antequàm lucidissimum illud sacrarium diuinę maiestatis attingamus; in densissimo hoc, sine luce luco, quem caligo, venerabilem, vmbra, lętissimum facit, in ipsa inquam sęculorum arce, quę est ęternitas, sanctissimum, & augustissimum Dei numen adoremus. Profectò enim, vsqueadeò ipsius diuinæ naturæ propria est, singularis hæc, & vnica prorsus dignitas æternitatis, vt quoties Deum, diuinaq́; loquimur, absque æternitate, infans, & H muta sit in ore nostro, omnis de diuinis rebus historia. An non ita est? Nam, quamuis per tempus, & tempora facta sunt quæcunque facta sunt; neque enim in æternitate fit aliquid; ipse tamen Deus, vt in nullo est tempore, quasi compræhensus temporibus; sic ratione quadam Deo digna, & incompręhensa filijs terræ, in nullis omnino temporum finibus, sed extra omnia tempora, in ipsa regione æternitatis operatur: vt simul, (quod patres nostri vbique notare solent) & in tempore abs Deo fiant quæcunque fiunt,

A fiunt, & ipſe tamen æternum faciat quæcunque facit: quia Deus æternùm
facit, vt nouè fiant, cui dicere facere eſt, quo iubente, fiunt quæcunque
fiunt. Et hanc quidem dignitatis gloriam, & honorem, qui, vel Deo ipſi
ademerit, vel mundo, quo apud philoſophos, vix eſt quicquam antiquius;
cōmunem fecerit; nihil illi beatior futurus eſt Deus, quàm priſci illi, quos
Caſcos Latini vocant; Romulus, Hercules, Liber, & Tyndaridæ fratres,
per apotheoſin in cœlum relati, cum reliqua turba virorum, & mulierum;
quibus cęca gentilitas, dum ab erraticis dæmonibus regeretur, totum pro-
pè cœlum compleuerat. Hinc, ne ille quidem ipſe, vitæ voluptariæ, atque
adeò beluinæ præceptor, Epicurus, hominis ſenſum, & rationem, ita exue-
re potuit, vt quoties de Deo loqueretur, non ſemper diceret, eum eſſe bea-
B tum, & æternum: vt ſibi quoque, gemina hac ratione, beatitatis, & æterni-
tatis, illa ipſa diuinitatis natura, nobis, qui Dei ſatu orti ſumus, ſublimior,
atque præſtantior eſſe videretur. Quin, & in ipſa Teucria, inter Muſſul-
manos, Saracenos nomine, re Agarenos, omnium gentium lutulentos ma-
ximè, & impuros, præfecti, cuſtodesq; Mahumetanæ ſuperſtitionis, & pro
Deo, velut publici excubitores, quotidie, antelucanis horis, ex altiſsima
quaque turri, per ſingulas vrbes, & oppida canunt; nec tam verè canunt,
homines prorſus Αμουσοι, quàm ingrato, & horribili prope ſono, vociſe-
rantur, Solus Deus fuit ſemper, Solus Deus futurus eſt ſemper. Quibus
acclamationibus, tecta omnia replent; vt nigras illas, & infelices animas,
ſocordem illam, & ignauam multitudinem, ad dedecora natam, tantis no-
C minibus dignam ira Dei, & merſam in profundum ignorationis, & tene-
brarum, excitent ad laudandum, glorificandumq; Deum, noſtri generis
parentem. Et ſi enim, eos in figura beſtiæ aſcendentis de terra, vidit Ioan-
nes, non alijs tamen cornibus, quàm velut agni beſtia illa munita erat; ꝙ
innatam illis malitiam, & crudelitatem (hæc enim ſunt Turcarum arma)
tegere, & adumbrare nitantur, prætextu, & velo religionis, & obediētiæ;
quæ ſunt arma agni, & eorum qui ſequuntur agnum; quorum ſocietatē,
hircus ille fœtidus, diu tenere non potuit. Heus tu Peripatetice, qui de
tempore, & multùm, & multa dixiſti, in æternitate obmutuiſti, & ob-
ſtupuiſti; ad te enim eſt mihi ſermo. Ad ſtatuendam impiam illam tuam
D mundi æternitatem, de qua aduerſus priſcam Chaldæorum, & Aegy-
ptiorum ſapientiam, effrenata quadam audacia, & impudentiſsima te-
meritate nugaris; dicens mundum, aut omnino non factum, aut ratione
quadam vix intelligibili, ſemper factum eſſe; hoc eſt, faciente Deo, na-
tura, poſteriorem eſſe, æternitate non eſſe; originis principium habuiſ-
ſe, temporis non habuiſſe, vtroque autem modo nunquàm non fuiſſe;
oſtendendum tibi in primis erat, qui te omnium philoſophorum criti-
cum, & Ariſtarchum conſtituiſti; quòd naturæ ipſius Dei, quæ neque in
eo quod eſt, neque in eo quod agit, vllo vnquàm pacto mutatur; & mun-
di ipſius, qui totus verſatur in motu, poſsit eſſe vna menſura vitæ, & æta-
tis

tis, æternitas. Certè (vt græcis vocibus, & ipse vtar) Αφθαρτος esse potest; ideoq; sempiternus. At verò Αποίητος esse non potest, ideò non æternus. Quomodo enim, æternum esse potest id, quod nunquam idem est? quod subinde mutatur? An non initium habuit? Nonne aliquando non fuit? nonne ea ipsa ratione qua aliquando non fuit, sibi relictum, aliquando non erit? aut certè, per se se, aliquando non esse, semper potest, & poterit? Appella perpetuum, non abnuo: appella sempiternum, non cōtradico: Immo verò, historia ipsa, neque perpetuitati, neque sempiternitati repugnat: quin ex ijs, quæ narrantur, & rebus, & temporibus, & locis; verbis, sententijsq; in vtraque ratione consentit; vtrunque sanè asseuerare, & licet, & decet. At, quàm magnopere inter se distant, ac differunt, Mundus æternus, & mundus perpetuus, ac sempiternus? quanquàm præclarè Cicero, Mihi (inquit) ne diuturnum quidem quicquam videtur, in quo est aliquid extremum. Audistis iam, quàm sit simplex, & indiuidua mora æternitatis: in qua, neque collectio est, neque vlla collatio. non est, inquam, collectio partium temporis, neque collatio animæ ratiocinantis. Certè verò, vix intelligitur, vel sempiternum sine collectione, vel perpetuum sine collatione animi, conferentis diuturnitatem, ex eo, quod est Diu, continuationemq;, temporis spatio, vel aliquando intermissam, vel nunquàm interruptam. Sed, satis florum, & pigmenti; nunc loquamur non diserta, sed fortia. Audite Amorrhæi, (hoc enim titulo, cuius interpretatio est) loquaces, per allegoriam vocat Philo, subtiles hosce philosophos, nempè peripateticos, qui se verborum obscuritate tuentur, & caliginem vbique offendunt lectoribus, quum alioquin comes veritatis, qua virum Dei ornat Moses, sit claritas. Audite inquam, & vos Peripateticorum alumni: nondum enim (vt video) completa est iniquitas Amorrhæorum, audite iā tertiò. Quomodo intelligi potest, vt sit æquæuus Deo mundus, & (vt aiunt) coæternus, nisi admisceatur cum mundo natura Dei? nisi sit mundus ipse Deus? idem (vt quidam dixit) rerum naturæ opus, & rerum ipsa natura. vt propterea liceat adorare Cœlos, & Elementa, Solemq;, & Lunam, & Stellas, tāquam particulas diuinitatis, de illa ipsa natura Dei, & Ομυσία Θεῶ? Sit porrò per vos demonstratum, quòd ita sit, quòd nullus sit ordo inter Deum, & mundum, nisi qualis est inter solem & radium: inter corpus, & vmbram: quòd verè, & propriè mundus sit æternus: studio igitur vestro, & opera vestra, attollit caput, barbarica hæc, & planè insana mundi Αποθέωσις; ex qua palam consequitur sentina illa malorum omnium Αθεότης, in quam tandem, velut in caudam, desinit vniuersum corpus monstrosæ, & corruptæ doctrinæ. O gloriosos labores, ò præclara vestra ingenia, & planè (vt quidam dixit) peripatetica. Et quidem, O Stagirites, te principem in ius voco, quem in alijs omnibus, velut in dicendo neruosum, admirabiliq; rerum, & verborum sciētia, & copia, flumen fundentem aureum, ego olim maximè, admirabar, & ne Platonem quidem

excipiebam.

A excipiebam. Quid indicat tua illa amandatio, & relegatio Dei, vt perpetuò, saltatorium illum suum verset orbem; nisi, quòd Deum, cuius inclusione contentus non eras, tollere è mundo voluisses? Sed quem tollere eru buisti, inclusisti. Qua ratione, præter rationem, per summam inscientiam, & imprudentiam, à mundo Deum, à Deo gloriam, & ab hominibus vniuersam aufers pietatem, res indigna philosophis. Neque verò tibi licet, quia philosophando, de more semper inambulas, vsque adeo fauere motui, & tempori, vt inuideas suos honores semper stanti æternitati. Vos ergo viri, qui timetis Deum, audite. Illi, qui in hunc mundum, quem cernimus, græcam illam Ἀγεννησίαν καὶ ἀναρχίαν inducunt; dicuntq; eum esse sine principio, & sine principe, ij, quum non videant lumen luminum,
B non bonum omnium bonorum, non principium omnium principiorum, denique non finem omnium finium, de tota hominis fęlicitate dissentiāt, necesse est. Qui etiam tandem ignorare coguntur, quid agant, quò tendāt, vbi requiescant; nescientes enim quò vadant, quomodo possunt viam scire? At verò Ἀναρχία Dei est, fundamentū, & basis veræ pietatis, & fęlicitatis humanæ. Da ἀναρχίαν mundo, nihil homine miserius. Da Deo, nihil est beatius. Solemus ipsi, quosdam populos appellare Aborigines, quasi sine origine, quod eorum ignoretur origo: qui, vagi & errantes, ex varia gentium colluuione, in vnum aliquem locum conuenerint, illicq; posuerint sedes, & constituerint domicilia. In hunc sensum, celebratur summus ille Rex, & Sacerdos, cui titulus erat. מֶלֶךְ צֶדֶק vocant enim eum sacræ
C literæ, Ἀπάτορα, ἀμήτορα, ἀγενεαλόγητον quod quamuis homo esset, & filius hominis, & natus de muliere, tamen nemo homo sciret, vnde tam chara Deo soboles duxisset originem; quo patre satus, qua matre natus esset, talis ille, tantusq; filius. Non sic mundus, non sic: est enim verè initio temporis factus, & non in ipsa æternitate creatus: &, quod vniuersa natura testatur, factorem habet ipsum Deum. Sed profani, quum primùm illum vniuersi orbis diluuium ignorent, quòd, præter libros sacros, soli barbari (sic enim promiscuè, cum cæteris quibusq;, magna despicientia vocantur à Græcis, Berosus Chaldæus, & Metasthenes Persa) fidelissima historia descripserunt, quid mirum, si fidem quoque creationis mundi, non susceperint? Sint itaque illis, omnes creaturæ aborigines, at verè omnia originem
D ducunt ab ipso æterno Deo: qui per Iesum Christum verbum suum, virtutem suam, dexteram suam, fundauit terram in fortitudine, vt persistet immobilis super nihilum: erexit orbem in sapientia, vt quantum supereminet loco, & situ, tantum cætera corpora virtute, & qualitate præcellat: & in prudentia, extendit cœlum, vt tanquam amplissimum tentorium, omnem hunc mundum inferiorem operiat, ac tueatur: denique omnia, & singula, quæ ab initio fecit, suo ipsius arbitrio, mutat, reficit, perficit, conficit. Iam, (vt reuertamur, vnde discessimus) sunt in scripturis sanctis, montes æterni, portæ æternales, pacta æterna. Est ignis æternus, supplicium æter-

num, delictum æternum. Legimus,& vitam æternam, Euangelium quo- E
que,& testamentum æternum. Oratores porrò,& Poetæ, nihil habent in
ore frequentius, quàm nomen æternum, & honores æternos, vani homi-
nes, & gloriosè loquentes. Porrò Υπερβολικῶς, & analogia quadam, ve-
lut magna ipsius diuinitatis participatione, nomen habent, in primis, pro-
pter originis antiquitatem, superæ illæ mentes; quæ in æternæ diuinitatis
vestibulo, quasi Dij secundi, perpetuò assistunt dominatori vniuersæ ter-
ræ. Ex ipsa porrò immortali incorruptibiliq; natura, hominum animæ,
quæ delatæ foris, corpulentæq; materiæ expertes, suapte natura morte ca-
rent. Ob ipsam figuram, quæ clausa vndique, principium,& finem igno-
rare videtur, orbes, & spheræ cœlestium corporum, æternæ dicuntur.
Tum, ab ipsa plena coagmentatione partium omnium, dicuntur æterna F
elementa, quæ, secundum se tota, nunquàm in tempore contabescunt.
A firmitateq;, & robore compositionis, quæ diutisimè resistit ædacitati
temporis, montes, & saxa. Vnde verò dicitur Inferorum ignis æternus,
nisi ab ipsa perenni actione, quia nunquàm extinguitur? sicut mors æterna
dicitur, quia mori nescit cum omnibus illis damnatorum penis, quas pro
meritis Deus exigit, illi exoluunt; quæ à constitutione mundi paratæ dæ-
monibus, miserorum animas torquere possunt, interimere non possunt.
Ex promisione tandem æternorum bonorum, Euangelium Christi, &
testamentum nouum, æternum dicitur, vnde,& redemptio æterna,& pō-
dus gloriæ æternum. Ecquis nostrum ignorat, in ipsius Dei scientia, &
voluntate, cui nihil nouè accedere potest, omnia esse æterna? Enimuerò, G
hoc est esse æternum,(vt Græci dicunt) non Απλῶς, sed Κατά τι. Neque
prætereundum est, licentia quadam,& abusione, quam ex Græcis catachre
sin dicimus, dum verbis propinquis vtimur quasi proprijs, consuesse nos
per Ομωνυμίαν, vocare æternum, mundum ipsum,& tempus. Siquidem,
ex continua illa succesione, quæ est dispositam in orbem perpetuum, eodem
quasi filo, & nunquàm variato ordine, in ipsa instabilitate stabiliter perse-
uerat, vsque ad consummationem sæculi; vnde anni ipsi, & tempora,
nonnullàm ipsius æternitatis adumbrare videntur imaginem: vt meritò
diuturnæ ætates, æterna tempora, & æternitates dici posint, iuxta quem
sensum,& Deus ipse dixit, Ne fortè sumat de ligno vitæ, & viuat in æter-
num. Hæc quum ita sint, res ipsa iam loquitur. Etenim penè, in ipsis na- H
turæ tabulis incisum insculptumq; est, absolutè,& simpliciter, Deum verè,
& propriè æternum esse; (quis enim iam dubitet?) & probatum planè est,
& manifestum; eorum, quæ extant, nihil penitus esse æternum præter
Deum: vt neque extra mundum sit tempus, neque extra Deum sit æterni-
tas: illa æternitas quam laudamus, ad quam suspiramus, de qua libenter,
tam multa cogitamus,& scribimus.

Diuina

A *Diuina æternitas, quæ ſempiternitate maior, & ſublimior, vix nudis negationibus deſcribitur, æternùm durat, & vltrà.* CAP. V.

VIDERAT in ſole ſuo hæc omnia, ſpeculator Dei, Moſes: diuinus ille Moſes, quem, & Lyceum agnouit, & Porticus; Academia venerata eſt; & nullæ philoſophorum ſcholæ ignorauerunt. Viderat inquam, lyncæis oculis (nos enim noctuæ ſumus) in
B hac ipſa æternitate, quę trāsfertur ad creaturas, quàm diſtat ab indignitate creaturæ, maieſtas, & gloria Creatoris. Ob id, quum domita Aegypto, ſibi ceſsiſſet purpureum mare, in fugam terga vertiſſet, & ingenti, ac memorando miraculo, ſe arandum præbuiſſet victoribus; ore magno Deum ſonans, & ſanctiſsimum illius nomen celebrans carmine, incipiens ab ampliſsima Dei maieſtate, & poteſtate, & tanquàm in inſignem conum pyramidis, deſinens in hanc ipſam pertinaciſsimè durantem æternitatem: quia intelligebat huius vocis לְעֹלָם, quæ æternum æuum ſignificat, tantam illam, quam audiſtis Ὁμωνυμίαν, deſtitutus verbo, & nomine, quo pro dignitate exprimere poſſet, infinita illa ſpatia diuinæ æternitatis; leuauit ca-
C pita noſtra, ſupra omne id, quod hæc ipſa æternitatis vox ingerit auribus: ſupra omne id, quod mens mortalium, de ipſa æternitate videre poteſt; quæ, nonniſi finita videt, & videndo metitur: dixitq; Deum regnare in æternum, & vltra לְעֹלָם וָעֶד. Εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, in ſæculum, & in ſæculum, & adhuc, vel, & amplius: ſiue (vt diuus Hieronymus tranſtulit) & vltra. Ecce vobis integros numeros, ò viri; quibus clauſit votiuā illam, & omnium antiquiſsimam panegyrin, dum inter choros, & choreas filiorum Iſrael, ipſe præcentor (quod nemo vnquàm antea feciſſe ſcribitur,) religionis, & pietatis ergò, præpotenti Deo canticum gratulationis offerret, dicens lingua illa ſancta, qua etiam loquebatur Deus,

יהוה ימלך לעלם ועד

D Κύριος βασιλεύων, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι,
Dominus regnabit in æternum, & vltra. Hos numeros ſonuerunt aquæ, totus æther audiuit, ipſæ etiam rupes, ipſæ ſyluæ, & arbuſta ſenſerunt. Quid eſt autem, dominum regnare in æternum, & vltra, niſi, regnare vltra omnia, quæ dicuntur æterna? vltra omnia, quæ æternitatis vmbram, aut imaginem præſeferunt? vltra omnia, quæ nonnihil de ipſa æternitatis ratione participant? Extende quàm in longinquum potes intuitum mentis tuæ, ò Homo, in omnia tempora: vide, numera, & metire maxima ſpatia omnium ſæculorum, quæ, interdum, ob diuturnitatem, æternitatis

nomine censentur: collige simul omnia (inquit Moses): & si fortasse ob- E
ruet te immensus ille annorum numerus, ita, vt vltrà progredi non valeas, & propterea putes te alicubi debere consistere, Deumq;, ac Dei ætatem, & regnum illis terminis contineri; scito te falsum esse; adhùc enim, vltra illos fines, & terminos, viuit, & regnat Deus. Quòd si, viribus resumptis, multiplicabis adhuc annorum annos, ætatum ætates, & sæculorum sæcula, & ex multiplicatione illa, efficies summam aliam multo maiorem, idq; semel, & iterum, & tertiò, & infinitis vicibus; adhùc tibi dico, vltrà omnes hos numeros, omnesq; mensuras, regnaturum esse, regnareq; æternum Deum. Denique, nunquàm extendere adeò poteris annos æternos, siue antè, siue retrò, hoc est in tempora præterita, & futura, quin, plus vltrà, semper, sinè vllo termino, & fine, sese extendant spatia vitæ, & im- F
perij ipsius Dei. Qui, sua ipsius æternitate, æterna omnia præteruolat; qui, vnicuique æternæ rei, æternitatis est author; qui æternus erat, iam tum, quum ea, quæ æterna dicuntur nondum essent; qui nisi foueat, diu esse non poterunt; qui nisi seruasset, iam non essent; qui nisi continenter sustentaret, ac regeret, mox conciderent. Regna omnia, & imperia, vt regionum ac nationum oris, & finibus continentur, sic temporum quoque suas metas habent, ac terminos; initia, progresiones, status, inclinationes, ruinas. At verò Deus, cuius est dare, & adimere regna; omnium rerum Rex, & regnator; per quem Reges regnant, & regna regnantur; qui, & tantis prodigijs, regnum nouum sibi parat, in admirabili hoc exitu Israel de Aegypto; vbiq;, semperq; regnabit; per seip- G
sum Rex, & dominus; nullas metas habens, nec rerum, nec locorum, nec temporum. Qui viuit, & regnat לְעֹלָם וָעֶד in æternum, & vltrà; hoc est, vt regni eius, nullus vnquàm sit futurus finis. Profectò verò, & si tam nostri quàm alieni, dum liberius aliquando loquuntur, abutentes de more, verbis similibus, & propinquis, pro certis, & proprijs, absque vllo discrimine, & tempus, æuum, & æuum, tempus, æuum quoque æternitatem, & æternitatem æuum appellare solent: siquidem, vox ista ætas, quæ propriè ad tempus pertinet, per dictionis concisionem, videtur esse æuitas, & æuitas æternitas: vnum hoc tamen, indicare videtur eiusdem æternitatis crebrius positæ, distinctionem quandam: quod, iam tum ab initio (id verò nunquam animo obliuiscendum est, sed percipiendum intelligentia, & memoria custodiendum) ipsis hebræis vna quinquagena an- H
norum, vt alia multa omittam dicta est עלם sine ו, quasi decurtato nomine æternitatis. Et græcis deinde, dimidiata eiusdem æternitatis voce, sempiternum æuum, quo cælites fruuntur, appellabatur Αἰων; vnde Αἰώνιος, & Αἰώνιον, deriuationes, quum vera æternitas digna Deo, plenum, & integrum vtriusque linguæ nomen habuerit, sicut supra præfati sumus, hebraicè quidem עוֹלָם cum ו, græcè verò Αἰων Αἰωνων. Quid est enim Αἰων Αἰωνων, nisi semper existens, vltrà omnia semper existentia? hoc

est

A est לְעֹלָם וָעֶד in ęternum, & vltrà? Quod vt de Deo congruè lingua grę-
ca diceretur, ducta deriuatione, nō Εκ τοῦ αἰῶνος, sed Εκ τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώ-
νων, non tam Αἰώνιος, quàm Προαιώνιος, & Υπεραιώνιος, dictus est Deus.
Nam, inter ipsas quoque gentes, philosophorum nobilissimi, & qui prę
cęteris quasi Dij habiti sunt, sicut omnia quę videmus, & tangimus, collo-
cabant sub rota temporis, hominum animas, inter ęternitatem & tempus,
cœlos, & superas illas mentes in ęternitate, ita Deum ipsum statuebant su-
pra, vel vltra ęternitatem. Vos appello, vos conuenio, ò pietatis amantes,
an vobis satis esse, aut videri potest, ad Dei gloriam, & honorem, si illud
tantùm dicatur, quod fuerit semper? quod sit semper? quod futurus sit
semper? Etenim, si Τὸ semper, aduerbium est temporis, vt quando, &
B aliquando, quis negare posit, ipsum quoque mundum esse semper? fuisse
semper? & futurum esse semper? Erit'ne igitur ęqualis Deus mundo? &
mundus Deo? Quid? An non, et ipsum quoque tempus, semper fuit, est,
et erit? Nam, omni tempore fuit tempus, et omni tempore tempus erit.
Alioquin enim, et erat tempus, quando nullum erat tempus; et similiter
tempus erit, quando nullum tempus erit, quod quis dicat? Itaque diuino
edocta spiritu, sancta mater Ecclesia, non contenta medijs hisce sempiter-
nitatis honoribus, in hymnis quos Deo canit, clara voce confitetur, et prę-
dicat, eum esse gloriosum, benedictum, et superexaltatum, non solum
semper, sed Εμφατικώτερον, in sęcula quoque omnium sęculorum, dicam
gręcè Εν ἀρχῇ, καὶ νῦν, καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων; inde procul dubio affir-
C mans sempiternitatem, hinc ęternitatem. Est sempiternus Deus, quis id
neget? et altiore ratione quàm mundus, et tempus: nam hęc non erant, et
Deus erat: hęc non erunt, et Deus erit: ob id natura Dei à gręcis Theologis
appositè, quod et latini notarunt dicta est Οὐσία, Quid enim est Οὐσία,
nisi Οὖσ' ἀεὶ? Sed, quia hoc illi nomen videtur esse commune cum mul-
tis, nam et in campo naturę est Αείζωον; meritò factus est illi ęternitatis ho-
nor, peculiaris et proprius, vt verè multa, quę fecit Deus, sint Αΐδια, sed
esse non posint Συναΐδια θεῷ, hoc est ęquata Deo. Quod si non decet,
vt in re tam angusta simus angusti, nonne & ratio suscipit, & docet fides,
& sempiternum, & ęternum aliquid, & dici, & esse, non ex se ipso, sed ex
alio? Αποίητον inquam, & Ακτιστον, sed tamen non Αγέννητον; hoc est,
D carens initio temporis, sed non principio originis? Ergo, hęc ipsa natura
Dei, sicut ęterna est, quia erat antequàm diei succederet dies, & temporum
spatia voluerentur; ita ratione quadam est vltrà, vel supra ęternum: quia
non solum est Αποίητος, & Ακτιστος, sed prorsus Αγέννητος, infecta, & ne
genita quidem: vt quæ neque esse aliquando incepit, neque vt esset alicun-
de accepit, in quo profectò est, & Πρότερος, & Υστερος, ne minimam qui-
dem in tanto regno societatem admittens. Sic enim ab irreligiosa illa, in-
eptaq; , & prorsus ridicula causarum infinitate disceditur, quam tanta rerū
series, atque ordo admirabilis horret, ac refugit: dum intelligimus, quod

Deus, sit non solùm Ἀπάτωρ, & Ἀμήτωρ, sed verè Ἀγενεαλόγητος, immo verò Ἀγένητος, ἄκτιστος, ἀποίητος, ἀναίτιος, & ἄναρχος, vtpote Ἀρχὴ ἀρχῶν, ἄρχων τῶν ἀρχόντων; non ex aliquo, neque ex nihilo, sed per se ipsum, & ex se ipso. Non ita tamen, vt tanquàm Αὐτοφυὴς, ipse, se ipsum aliquando non existentem, fecerit, genuerit, procrearit; sibi materia fuerit, vnde fieret; se vt esse posset, quomodolibet adiuuerit; sed vt omnino authorem, & principium non habuerit; neque genitali naturæ semine eruperit in lucem, neque casu, aut sorte fortuna prodierit; neque virtute, & consilio (quod ad artem pertinet) factus, elaboratusque fuerit. Ἀπόφασις est, Deum esse ex seipso; sed exponenda est per Κατάφασιν; Dei nullum principium, nulla origo. Quòd, si in natura rerum, prima mutatio generatio est, cuius quasi tractu, res educuntur in lucem; neque enim mutari potest in aliud, quod nunquam fuit aliunde mutatum, quum naturali quadam intelligentia prius concipiatur vnde inchoata sit, quàm quo terminata mutatio; profectò, Deus vt est absque origine, ita procul abest ab omni mutatione. An verò, aliquid mori potest, quod mutari non potest? Quæ enim mutatio maior, quàm mortem subire; quàm morte intercipi? Sic tandem igitur (vt græca breuitate dicam) Ἀγένητον, probat Ἀκίνητον, & Ἀκίνητον Ἀθάνατον. Vt, quia Deus æternus, per se se extat, idcirco natura eius per omnia firmissimè sibi constans, nulli sit penitus mutationi obnoxia: vnde & consequenter æternum perstet, ab omni corruptione morteque libera: abs qua procul absunt & rugæ, & senium: quæ semper matura, & semper firma, nihil sentit vel fragilitatis, vel imbecillitatis. Ecquid ergo aliud cogitandum est, esse illam ipsam Dei æternitatem, nisi hoc ipsum quod dicimus, quod ex ipso Deo sensu, menteque abstracti, concipimus, quod ex ipsa diuinitate quasi effulget, & efflorescit, perinde forsan, ac in iuuenili corpore gratia formæ, & iuuentutis: nunquàm natum esse, nunquàm aliter se habere, & nunquàm occumbere posse? hoc est (vt tribus verbis græcis omnia complectar) illa ipsa Ἀγενησία, Ἀκινησία, Ἀθανασία, Non nuda inquàm illa negatio, quam solam, voces ipsæ præseferunt, natiuitatis, mutationis, interitus; sed vis potius firma, & solida, quam pro nostra imbecillitate, alijs quàm negationum conceptibus, intelligentia assequi posse, ferè desperare videmur: robur inquàm inuictum, & inexpugnabile; quo æterna natura Dei, vt esset, nunquàm indiguit alienæ opis; in eo, quod est, tutissima perseuerat, extra omne periculum posita, vsque adeò, vt per quascunque temporum mutationes, ne tentari quidem, aut periclitari queat, siue intus, siue foris: quo demum, aut paulatim languescere, aut repente, etiam si totum cœlum concidat, concidere, deficereque omnino non potest. nimirum, per se se, super omnia extans, atque eminens, absque origine, expers omnis passionis, & supra sortem mortalitatis, cuius fatum, (vt quidam dixit) nobis omnibus, quasi Tantalo saxum, semper impendet. Putandum ne verò est, aliud esse Deum, & aliud æternitatem? quasi Deus, vt sit æternus, indigeat

A geat ęternitate, & quia est ęternus, sit subiectus ęternitati, compręhensusq́; intra ambitum æternitatis: quemadmodum ea, quæ temporaria sunt, indigent tempore, subiecta sunt tempori, & ab ipsa temporum amplitudine superantur? An potius, æternitas illa Dei, sicut prior est, atque superior omnibus alijs, quæ quomodolibet dicuntur æterna; ita si cum ipsa diuinitate conferatur, ad quam omnia tandem referenda sunt; aut modis omnibus eadem est, aut certè, re ipsa non est alia natura, quàm natura diuinitatis? Vt propterea, hic talis, & tantus, tantæ inquam antiquitatis, & venerationis Deus, non aliundè, sed ex se ipso, & per se ipsum, sit æternus; sicut ex se ipso, & per se ipsum est Deus: ne vel diuinitas, ipsa æternitate, vel æternitas, diuinitate, quomodolibet antiquior esse videatur. Vna res sola, est neces-
B saria huic ingenti vniuersitati rerum, ò viri, quæ mundus dicitur; tanquàm, omnium eorum quæ sunt, fundamentum, & basis: vis, & firmitas stabilium, origo, & vita mobilium. Deus ille est; Αἰὼν αἰώνων: non Deus, & Αἰὼν αἰώνων; Ratiocinando, cogitatione distingui possunt, duæ res esse non possunt. Et quidem, si in hac ipsa vna natura, aliquo modo licet, ratione colligere, & ponere gradus, & ordines; quanuis humanum ingeniū, vt primas vtrique defert, sic priores modo quodam deferre videatur æternitati, quàm rei æternæ; sicuti, & calori quàm calido, & vitæ quàm viuenti; re ipsa tamen, non ideo est Deus, quia est æternus; sed contrà potius, ob id quod Deus est, æternus: vt non diuinitas ipsa æternitatis, sed ipsius diuinitatis sit indigena ęternitas, Τὸ ὄν, est Deus. O Αἰὼν, æternitas: hæc vox
C est ex illa voce, & ęternitas ex diuinitate. An non igitur verum est, Deum esse in æternum, & vltra? nam, Deo non æternante, æterna non esset ne æternitas quidem ipsa. Sic, sic, iuuat ire altius, qui ad summa nituntur, & penetrare ad intima sacraria rerum, qui diuinæ veritatis lucem inquirunt: quam Deus ipse, & vniuersa natura, ne hominibus aliquādo vilescere posset, in profundo abstrusit. Deus benedictus, si cum rebus temporarijs conferatur, æternus est, & dicitur: at si cum æternis, dicitur æternitas: si verò cum æternitate, author æternitatis.

Analogia diuina æternitatis, ad tempus, & ad præsens, præteritumq́, & futurum, in circulo temporis. CAP. VI.

D

TINAM modò ipse possem (ecquis est, qui possit?) non dicam cum dignitate laudare, sed, vel designare symbolis, vel verbis exprimere, aut demum intelligentia, & ratione assequi hanc præclaram ætatem, hunc florem sæculorum, apicem hunc vniuersi temporis, decusq́;, & fastigium omnis sempiternitatis, æternitatem. Victus sum iam hoc ipso initio, ò viri: & planè victum, atq; obrutum, me esse confiteor; Quem verò non obruat

tantæ rei magnitudo, quę, & videri non poteſt, & modum, & menſuram E non habet, & principium, & finem ignorat? Sed, quod pictores facere ſolent, dum ſubtilitate pingendi defatigati ſunt oculis, exeamus in publicũ, & extra cancellos libero cœlo, & aperta luce fruamur: vt paulatim colligamus vires, & ſecretiora ingreſsi, quæ operta ſunt aperiamus, & videamus de tantis tenebris ſplendeſcere lucem. Res enim, (vt videtis) lucem iam cupit, ornatum refugit: quam, perſpicua breuitate concludere, dignum viro; longioribus adhuc verbis, in ſepiæ morem, quaſi Ariſtotelicis ambagibus occultare velle, ineptum, & pucrile videatur. Itaque, poſtquàm ſine memoria temporis, ægrè admodum de ęternitate cogitare ſolemus; de illa inquam, (vt græce loquar) Συνεχεία vitæ; quę exiſtens ex ſe ipſa, non aliunde originem habens, tantarum fortitudine virium, nullo vnquàm tẽpore deficere poteſt: diuina oracula illius infinitionem, altiſsima quadam, ratione, ſignificarunt explicandam eſſe mortalibus; &, quoad licet, ferè definiendam tribus temporibus, hoc eſt omnibus in vnum collectis. Ecce vates ille aquilifer, dilectus domini, tria hęc verba. Eſt, Erat, Erit, præſens inquam, prçteritum, & futurum, velut pia thura, deuotus obtulit primogenito mortuorum, & principi Regum terrę, tanquàm vero, & ęterno Deo. Qui eſt inquit, qui erat, & qui venturus eſt. Quem ſecutus noſter ille Mercurius, interpres Prophetarum, & magiſter orbis, Apoſtolus Paulus, Ieſus Chriſtus (inquit) Heri, Hodie, & in ſęcula: communia planè omnia Deo, qui mundum cum tempore fecit, non propria verbo, per quod fecit. An verò, non vulgatum eſt, & celebre, etiam apud gentes, antiquum illud G carmen, quod de Deo interrogatus Apollo, reſpondit? F

Ἦν Ζεὺς, ἔστι καὶ νῦν Ζεὺς, καὶ ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ,

Erat Iupiter, Eſt & nunc, & Erit, ò magne Iupiter. Et quidem, ſi omnes lineę, & puncta, quę à centro ducuntur, cum inter ſe tantò diſtent interuallo, vbi ad centrum redeunt, colliguntur in vnum; quid mirum ſi in ipſo temporis orbe, prçteritum, inſtans, & conſequens, quum inter ſe ſe lineę paralellę videantur, coeunt tamen in vnam illam, vnde tanquam ab origine, & principio exeunt, atomam & inſectilem ęternitatem? Ecquis non videat, quàm diuerſa ſint Τὸ, Eſt, Τὸ Erat, & Τὸ Erit, in circulo temporis, & in centro ęternitatis? quanquàm Romanus philoſophus, neſcio qua ratione ſemel dixit, tempus eſſe ęternitatis portionem. In tempore H enim, tranſeunt, veniunt, abeunt, redeunt: pars altera alteram pellit, fugat, auertit: & fluxu perpetuo, vna pręcedit, comitatur altera, tertia ſubſequitur: ob id, non eſt in rebus ſubiectis tempori ἡ Τὸ συνεχὲς vitę, ad quas vita ipſa, quaſi guttatim ſtillando fluit, ſed eſt in ipſo Deo; qui eſt vita, qui poſsidet vitam, qui eſt poſſeſsio vitę. Nam, in ipſa Dei ęternitate, tempora perſtant, non fluunt: quia illa nunquàm fluit, nunquam refluit. Ita, quum in tempore tria ſint, in ęternitate ſunt vnum: atque ideo in tempore ſunt propria creaturarum, de quibus nunc dicitur Eſſe, nunc Fuiſſe, nunc

Futurum

A Futurum esse. Mutantur enim omnia,& commutantur, etiam quę continentur æuo; & acquirunt, & amittunt, si non in eo quod sunt; certè in eo quod agunt. Dei verò, non aliter sunt propria, quàm, vt in illam ipsam æternitatis abyssum, tanta profunditate vsqueadeò absorbentur, vt iam non sint tempora, nec partes temporis, sed vna tota ęternitas. Rogo vos, diligenter audite, nam ad hæc nondum descendisse, fortasse turpe est. Cœlestes illæ, diuinæq; legiones Angelorum, & hominum, quæ in summa quadam æterni, ac prępotentis Dei vicinitate, consortioq; versantur, ad intelligendam tantæ huius æternitatis rationem, nullis ęgent analogię adminiculis, nullis comparationum, proportionumq; luminibus. Theologiam sanè hauriunt ex pleno illo fonte, & capite Deo, non delibant ex angustis, & sitientibus riuulis creaturarum: ipse Deus illis est lumen, est lux, est fons lucis; theologiæ, & omnium scientiarum sol: ipse in eis videt: ipse ab eis videtur; ipse est obiectum, speculum, vis, virtusq; videndi. Nos illi sumus, ò mortales, qui exules, & extorres à regione vitæ, & lucis, ex rebus sensibilibus, ad summa quæq; intelligibilia, per analogiæ pedagogiam vehimur, vnde, & sublati in alta illa subsellia, quasi ex corporum planitie, reptantes; quum tandem aliquando, ascenderimus ad excelsa cacumina montium, velut insolito labore lassuli, anhelantem spiritum ducimus. Itaq; hoc vnum maximè cauendum est, & prouidendum, ne quod facilè, cuiuis etiam acuto, & perspicaci accidere potest, dum non cernimus consequentia, repugnantia non videmus, in ipsa ęternitatis intelligentia, aliqua nos temporis

B (margin letter beside "tientibus riuulis")

C analogia decipiat. Homines enim sumus, hoc est (vt sanctissimus Vates dixit) graui corde, & iuxta Poetam,

Terrea progenies.

Nulla certè alia, vel vox, vel ratio, conuenientior est tempori, quàm motus, quàm lapsus, quàm transitus. Nam ipsum quoque quod vocant, Nunc, pręsentis temporis, (vnde olim Nuncini, vt ab heri, Hesterni, à Cras Crastini) in fluxu est, & quasi per Διάρροιαν, nunquam idem permanet in toto tempore; si tamen totum dici potest, cuius omnes partes nunquàm constant; quod ita labitur, vt perstare non possit; quod vix est, ferè non est; quod non est nisi transeat; quod vbi constiterit, iam non erit. Itaque temporis cursus, non alius ferè est, quàm fluminis: quod ita fluere, labiq; vide-

D mus ante oculos nostros (exemplum mortalitatis nostrę, ò viri) vt nunquã sint eędem penitus partes pręterlabentium aquarum. Nam, si nihil aliud, certè tria hęc, ad rationem temporis pertinent; successio inprimis, vt in flumine perennis aquę decursus: tum partes succedentes, & fluentes, seorsum acceptę, ac discretę; altera prior quę fluxit, altera posterior, quę expectatur vt fluat: deinde vero eędem, vt continuatę, & cohęrentes ipsi Nunc, pręsentis temporis; quod ipsum quoque actu fluit, & labitur: illius quidem finis, & terminus, huius autem initium, & caput. Hinc, communi loquentium vsu, si non abusu verius, pręteritum, pręsens, & futurum, dicuntur tria tempo-

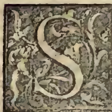
pora, ex quibus, ob id intelligitur, & ferè efficitur vnum corpus temporis: E
(quum extra animam, nunquàm sint simul omnia) quia, vt prędiximus, ipsi Nunc, quod est in præsenti tempore, & præteritum tempus, & futurum, hinc, inde, illud tanquàm fini, hoc tanquàm initio, perpetua continuatione cohæret, & copulatur: quam continuationem si tollas, vagabitur quidem anima per imagines sibi præsentes temporum, & innumerabilia fortasse sęcula, vel transijsse, vel futura esse, delusa mirabitur: sed vbi erit, in rerum natura, cum ratione temporis, ipsum tempus? Hæc quum ita sint, profectò, ò viri, etiam si initio, fineq; careret, vt asseuerant qui apud Græcos dicuntur Οἱ ἐκ τοῦ περιπάτου, & noue de tempore philosophantur Platone relicto; in quo vno, legitimo tantorum philosophorum successore, iure hæreditario regnasse videtur vera philosophia; infinitum ne esse potest F
tempus? an non efficitur potius? Efficitur inquàm infinitum, in orbem iens, & rediens, sine vllo fine, quum vnaquæque circuitio cœli, siue diurna, siue annua, punctum habeat, vnde incipit, & in quod desinit. Non sic igitur æternitas, non sic: illa enim infinitio non eget, vt circulari itione, & reditione progrediatur semper vlterius, nunquàm per vices intermittenda, continuanda quin potius, instar temporis per clausulas, & inter puncta morarum. Nam secundùm se totam, actu est infinita, nullo loco capienda, nullo tempore definienda (græcè dicendum est ad orationis eloquentiam) Ἄπειρος, καὶ ἀόριστος, si tamen non Ἀπειρία magis Καὶ ἀοριστία. Etenim, si longitudinem aspicias, est tanquàm linea, non colore intincta, non figura designata, sed mente concepta, cui nullo ex latere adsint G
puncta, siue orbiculi: hoc est principium, & finis temporis: si latitudinē, & ambitum, est tanquàm sphæra immensæ magnitudinis, extra quam propterea nullum est tempus: si profunditatem, est tanquàm infinitum corpus, quo omnes temporum dimensiones, & spatia continentur. Iam, quæ tandem societas ò viri, ordinis huius successionis in tempore, cum æternitate ipsius Dei? Ecquod tempus rogo, per se se, in ipsam competit æternitatem? An futurum, quod nondum est? An præteritum, quod iam deest? An præsens, de quo, haud temerè dubitaueris, est' ne? an non est? Quid enim tam fluit, & labitur, quàm Τὸ est temporis, quod, multò velocius transit, nictatione oculi? Equidem, nisi ora impiorum, tanquàm sepulchra patentia, & fœtoris plena vererer, vnde, horrescentibus etiam H
capillis nostris, audiuntur interdum infandæ illæ voces, non est Deus, tam liberè, & constanter de ipso Deo, negarem, Est, tempus præsens, quàm verè de omni creatura, nego tempus illud indefinitum. Erat. An verò, non certos habet fines Τὸ Est temporis? quorum cancellis ita circunscribitur, vt illùc aditum habere non posit, neque quod præterijt, neq; quod expectatur vt veniat? Procul dubiò autem, nullis angustijs claudi, vel definiri potest Deus: cui est hæc ipsa, quam audistis, infinita vitæ diuturnitas, & æternum sine fine spatium, in quo non est (vt Paulinis verbis vtar) Est, & Non;

A & Non; sed est in illo, Est. Atque ideò tandem, nihil est tam alienum ab ipso Deo, quàm quoduis tempus: Et similiter, nihil est tam alienum à quouis tempore, quàm Deus: cuius, Tò Est, neque cum præterito tempore vnquàm præterijt, neque labitur cum præsenti, neque ita expectatur, vt verè non sit cum futuro. An enim, quia Deus erat, ideò interijt, quasi iam non sit? An, quia est, propterea euanescit, tanquàm diu durare non valeat, An, quia venturus est, ob id tanquàm nondum sit orietur? Immo verò, quia erat, tanquàm Ἀγέννητος, quæcunque tempora signaueris animo, cum illis temporibus erat: neq; aliquandò erat, quandò ipse non erat. Quia est, tanquàm Ἀκίνητος, necesse est vt sit, & nihil falsius cogitari potest, quàm quod non sit. Demum, quia tanquàm Ἀθάνατος erit, idcirco in fine sæculi

B manifestabit seipsum hominibus, qui eum videbũt facie ad faciem: tuncq;, apparebit, quòd sit sempiternitatis author, & modis omnibus immortalis: qui, si etiam infinita tempora essent post mundum, adhuc in illis temporibus semper erit, & nunquam deficiet, vt aliquando nõ sit. Sic enim ouans, mecum ipse cogito, cogitandumq; puto, vt qui non titubanter sequor, præssa patrum nostrorum vestigia, (neque profectò mihi fit aliquid verisimilius) quòd diuina æternitas, sit velut lignum quoddam, in flumine fidenter positum, & infixum: aut potius altus quidam scopulus, & quasi Marpesia cautes in mari: quàm, firmissimè collocatam, agitat quidem semper, sed frangere, sed loco mouere nunquam potest, nec vis, nec impetus sonantium fluctuum, & procellarum: immo verò, vt sit quasi terra ipsa tota; cu-

C ius naturalem immobilitatem, & nunc, & antea, per omne tempus, fluitantes aquæ, omni ex parte circunfluunt, sed franguntur potius, sorbenturq;, & concoquuntur in visceribus terræ, quàm vi concutiant terram. Quàm valde differunt, ò docti viri, in ipsa æternitatis significatione, seorsum singula, & omnia simul tempora? singula, æternitatem vix indicant; omnia non ineptè describunt.

Diuinæ æternitatis nota, EST, & HODIE. Definitio, tota simul possessio perennis vitæ, nunquam captæ, nunquam finiendæ. CAP. VII.

D

Ic, paulatim, incipit altè emergere, & erumpere latè foras, fons & origo fontium. Qui sitiunt, veniãt, & bibant in silentio, dulces aquas, tam iucundæ cognitionis: homines, iumenta, Græci, barbari, sapientesq;, & insipientes. Hic est fons, O viri, fons largus, & exundans, fons perennis, atq; perspicuus, ipsum Esse: phrasim Græcorum sequor, quibus est vice nominis Τὸ εἶναι. cuius puros latices, vix tanquàm canes Aegyptij, non nihil delibauimus: cuius planè virtute, & significatione,

ficatione, exprimitur ipſius æternitatis Τὸ ἀκίνητον; vnde fluit Ἀθάνατον; E
quo demum confluit Ἀγέννητον. hoc enim triplici nodo, vt audiſtis ſuperius, plenum ſe in orbem diuina nectit æternitas, vt ſit ſine principio, ſine mutatione, ſine fine. Quid tu hic fruſtrà refers priſca illa hieroglyphica Aegyptiorum, Perſarum, Græcorumq́;, & Romanorum? Circum, vel Sphæram, Puellam, & Anguem? Particulæ ſunt hæc perfecti, ſed non perfectæ; nam, ætatem puellarum, ſenectus obſidet: Anguis, immenſo etiam orbe moritur; & ſphæra ſolida, & planus circulus, alicunde rotundatur. At verò, Eſſe, dicam & cum Cicerone, illud quod eſt, pro eo quod græcè dicitur Τὸ ὂν, & Ens à cæteris reddi ſolet; neque particula eſt; neque particulam exprimit, ſed totum eſt, & totum ſignificat: nihilq́; prorſus relinquit, quod pro ipſius æternitatis, vel gloria, & maieſtate, vel luce, & intel- F
ligentia, à mortalibus deſiderari poſſe videatur. Id quod eſt, cogitate, ò viri, & æternitatem totam breuiſsimo compendio cogitaſtis. Hæc vna eſt, ipſius quod æternum eſt & dicitur, atque adeò ipſius æternitatis, tota ratio, tota vis, tota neceſsitas, antiquitas firmitas. Ratio inquàm, vis, neceſsitas, antiquitas, firmitas Τοῦ ὄντος, vel Τοῦ εἶναι. de qua dum fuſius loquor, quæſo vt aures veſtras ſitientes inueniam. Igitur in vnaquaque re, quæ in generatione, & corruptione verſatur, Τὸ ἀνούσιον, præcedit, Οὐσίαν, & Τὸ ἄζωον, ζωὴν, ſimiliter quoque Τὸ ἀναίσθητον, αἴσθησιν: & Τὸ ἀνόητον, νοῦν, καὶ νόημα: accipit enim eſſe, quum non eſſet; vitam, quum non viueret; ſenſum, quum non ſentiret; mentem quoque, quum non intelligeret. Verùm enimuero, in vniuerſa rerum natura, neceſſe eſt, vt & Οὐσία, & Ζωὴ, G
& Αἴσθησις, & Νοῦς, antecedat quicquid eſt Ἀνούσιον, Ἄζωον Ἀναίσθητον, Ἀνόητον. Sic generatim, ætate quoque ſuperiora eſſe videntur, quæ natura ſunt meliora; & præcedunt tempore, quæ anteferuntur honoribus. Nam, & viri pueris, & liberis parentes, & apud gentes Dij ſemideis, & hominibus hæroes antecedunt. Sed, & in cœlo, ſyderum ortus eſt ante occaſum: & in vita generatio ante corruptionem: & in ipſo ſæculorum orbe, intelligitur ratio principij ante rationem finis: quanquàm in circulo idem punctum, vtranque rationem complectitur. Quòd ſi Τὸ ὂν, vel Τὸ εἶναι, illud tandem eſt, quod ordinem retinet, ſeruatq́; naturam; profectò neceſſe eſt, vt ſiue antè inſpicias, ſiue retrò, id quod eſt, ſit ſemper vltra omnia: hoc eſt primum (vt aiunt) in generatione, in corruptione verò poſtremum: ferè H.
inſtar cordis, quod tradunt in vtero primùm formari, & nouiſsimè mori. Et quidem, ſi, id quod non eſt, quod non viuit, quod non ſentit, quod non intelligit, ne percipi quidem poteſt, niſi per id quod eſt, per vitam, per ſenſum, per mentem; ni mirum obliquum per rectum, priuatio per formam, vt tenebræ quoque videntur per lucem, vt ſilentium auditur per uoces, & ſonos; fieri ne poteſt, vt id quod eſt, prodeat ex eo quod non eſt? quod viuit, ex eo quod non viuit? quod ſentit, ex eo quod non ſentit? quod intelligit, ex eo quod non intelligit? Scilicet, melius eſt non eſſe, quàm eſſe,

A non viuere, quàm viuere, non ſentire, quàm ſentire, non intelligere, quàm intelligere. Hoc ipſum eſt haud dubiè, quod ſubodorata eſt omnis philoſophia antiquorum, cuius erat pronunciatum illud, quod Græci Ἀξίωμα dicunt. Oportuiſſe, vt antè primam rerum conditionem, aliquid extiterit; vnde alia prodire potuerint; & ſi nihil præfuerit, nihil effici potuiſſe; quia ex nihilo nihil efficitur. Quòd ſi philoſophi illi, qui de natura loquebantur, materiam in principium, & ſubiectum in efficiens commutaſſent, quid dici potuiſſet verius? quid vel ſenſui, vel rationi conuenientius? An verò non eſt hæc illa Dei æternitas, quam quærimus? quam inuenimus? quam ſcribimus? Quum enim tria ſint, quorum rationes nemo neſcit; illud in primis, quod non eſt, neque eſſe aut fieri poteſt, vt aliquandò ſit,

B quod Græci Ἀδυνάτον, noſtri, trita iam voce, Impoſsibile vocant; tum illud quod non eſſe, æquè ac eſſe natura poteſt: quod græcè Ἐνδεχόμενον, latinè contingens dicitur, cui accidit, vt ſit; & denique tertium; cui natura eſt eſſe, & non poteſt non eſſe: quod Ἀναγκαῖον, hoc eſt neceſſarium appellant; profectò Deus benedictus, in hoc ſupremo gradu firmiter poſitus eſt, & intemeratè collocatus. Qui, iuxta etymon vocis huius, Neceſsitas, vel Neceſſe, neque eſſe ceſſauit vnquàm, neque ceſſat, neque æternum ceſſabit, aut ceſſare poterit. Verè neceſſe eſſe, immo verò ipſius eſſe, tota, & abſoluta neceſsitas, quum reliqua omnia ſint modis omnibus, & Δυνάτα, & Ἐνδεχόμενα, hoc eſt, & poſsibilia, & contingentia (vtrunque enim idem ſignificat apud philoſophos.) Ecquid mihi dabitis filij hominum,

C qui adhuc diligitis vanitatem creaturæ, & quæritis mendaciũ contra Creatorem? Quid (inquam) mihi dabitis, quod niſi forſan comparatè (& vt Græci dicunt) Κατά τι, neceſſarium dici poſsit, in vniuerſa natura rerum? Certè enim, omnia quæcunque ſunt, anteà non erant, & ſibi ipſis relicta in actum neque erupiſſent, neque erumpere potuiſſent: ſed vt exiſtant habẽt Deum ipſum authorem, ex cuius arbitrio prodierunt; abs quo etiam ita continuè pendent, vt (quod & quidam Ethnicus dixit) eorum eſſe ſit fieri verius. Nam Deus, ipſum eſſe non dono dedit, ſed mutuauit, immo verò mutuat in dies, & horas, vt omnino reddere teneantur, quoties ille quod ſuum eſt repetere voluerit: In Deum ſolum, igitur referenda eſt hæc ipſa neceſsitas, quia citrà Deum, omnia eſſe, æquè ac non eſſe poſſunt: at Deum

D eſſe neceſſarium eſt. Neceſsitas planè beata, & amabilis, ò viri, qua Deus neceſſario eſt, & aliquandò non eſſe omnipotenti impotentia nunquàm poteſt. nam tantùm abeſt, vt neceſſariò eſſe, nolit, vt etiam ſine fine gaudeat, quòd non ſolum non eſſe, ſed neque aliter eſſe, vlla ratione non poſſit. Nullum hic fatum, nullæ leges fataliter definitę, nihil violentum, nihil inuitum. Non eſt aliquid triſte quod præmat; non aliqua neceſsitas, cui Deus pareat; nulla vis, quæ cogat. Ipſa diuinitas, eſt tota neceſsitas: quia nunquàm Deus eſſet, ſi aliquandò non eſſe poſſet: Vt non ſint duo, ſed vnum, æternitas, & neceſsitas: adde, & immutabilitas. Ratione, & modo

ſignificandi

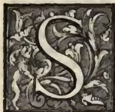
significandi distingui possunt, re non possunt. Sanè, æternitas significat, E quòd semper sit; immutabilitas, quòd in eo quod est, mutari non possit; necessitas quòd fieri omnino non possit, vt aliquandò non sit. Ita demum vnum hoc verbum, Est, totam illam, quam diximus, trium temporum glomerationem, complectitur: propter quod, & Τὸ hodie, nota temporis præsentis, ob id quod vim habet omnium temporum, merito est, (vt Græci dicunt) Αἰσθητὸν θεόγνητος διλοτικὸν, & quasi χαρακτηριστικὸν: quod, si non decorè; at certè præ cæteris minimè indecorè, exprimere, & significare videtur illam ipsam diuinam æternitatem. An non dies omnes, & omnes annos, hoc ipso hodierno metimur? omniaq;, & transacta tempora, & futura, ad hunc ipsum quem agimus hodiernum diem, referimus? Dicitur enim Heri, ea dies, quæ hanc hodiernam antecessit: & Cras, illa ipsa quę F sequetur: & haud dubiè, Crastina dies, oriente sole, quum aduenerit, tum dicetur Hodie: sicut & ea, quæ vltimo loco præterijt, Hodie dicebatur, quæ nunc dicitur Heri. Dubitari ne verò potest, postquàm de singulis diebus aliquandò dicitur Hodie, quin si vno tempore dies omnes simul essent, simul omnes, Hodie, dicerentur? Hinc, & Paulus Apostolus, theologorum sol, ad totum humanæ vitæ tempus pertinere docuit oraculum illud: Hodie si vocem eius audieritis. Quin, & æternam illam filij Dei generationem, ipsam quoque æterni parentis sobolem, sua ipsius æternitate, nulla non ætate præsentem, & eos qui præibant, & qui sequebantur, præsentissima æterni Euangelij luce, admirabiliter illustrantem, summus ille genitor, his verbis extulit, vt diceret, Ego hodie genui te. Nam Heri euanuit: Cras nondum venit: Hodie præsens est, sicut id quod est. Ex eo enim, G & præteritum incipit, & in eo futurum conquiescit; vt propterea, ad id quod est, Τὸ Erat, & referatur tanquàm ad originem; & Τὸ Erit, tanquàm ad finem: quia res futura est, vt aliquandò sit, & nunquàm præteriret, nisi esset. Philosophamur? Immo vero, Θεολογούμενα sunt hæc, dixit Græcus ille Theologus, non Φιλοσοφούμενα. hæc inquam, quæ tractant Τὸ ὂν προαιώνιον, οὐδὲ φύσιν, οὐδὲ θέσιν, οὐδὲ κίνησιν, hoc est, neque naturam, neque positionem vel statum, neque motum: sed illud, quod, æternum, est illud quod est. Et quid est, illud quod est? Principio, fineq; carens, nec tam carens, quàm non egens, æternum in se ipso, & secũdùm se ipsum, ipsum (si ita loqui licet) sui origo, suæq; causa substantiæ; quod antè mun- H di tempora, cum mundi temporibus, post mundi tempora, omnis mutationis expers (admirabiles tuos lepores, dissimulare non possum, Græcia.) Ταυτῶς, ἁπλῶς ἀμερῶς ἡνωμένως. hoc vnum semper est, quod semel est, quod præsens est, quod totum est, quod simul est, quod transire non potest. Etquàm præclarè, Seuerinus ille, vir consularis, cui tantopere debet, & gręca philosophia, quam latino sermone propagauit; & romana eloquentia, quam, vt potuit, seruauit è media barbarie; diuinam hanc æternitatem, velut ipsius numinis sacrarium, insigni, & glorioso titulo condecorans, appellauit,

A pellauit, interminatæ illius,& perennis vitæ possessionem, eamq; simul totam, & perfectam. Non est possessio in tempore, ò viri: nam quæcunque temporaria, tanquàm poma decidua, nullo stabili fundamento nituntur: & varijs subiecta casibus, nunc his quidem affluunt, nunc ad illos refluunt, & in orbem agitata aliquandò, omnino defluent. Possessiunculam constituere possunt, possessionem non possunt; nisi fiduciariam forsan, & plenam spei: vtinam non etiam sæpe sæpius, spei dubiæ, falsæ, inanis; tāquàm bullæ aquarum, enascentis simul & euanescentis. Diuina illa æternitas, spe non nititur, æternus Deus, tutò, certòq; tenet, ac possidet, hoc est in posse suo (vt aiunt) habet. Itaque, æternitas, ipsa est certa, firmaq; possessio. At quorū bonorum? Vitæ, inquit, non inamabilis huius nostræ vitæ, quam,
B mors dura,& dira, nunquàm non obsidet: cui,& patentes, & secretas molitur insidias: aduersus quas, & singuli, & omnes, (vt quidam Ethnicus non ethnicè dixit) ciuitatem apertam, & indefensam habitamus; sed vitæ perennis,& immortalis, immo ipsius, qua Deus fruitur, beatæ perennitatis, & immortalitatis. Hæc est illa vita, qua nihil bonis viris charius: cuius iucundißimo nomine recreamur: in qua bona omnia contineri facilè existimamus: cuius etiam gustatu vno, affecti interdum pij animi, vsqueadeò mente excedunt, vt (quod & gentium philosophi subodorati fuere) ne tēpus quidem ipsum, neque motum, vllo modo percipiant. Et vnde apud Græcos tantus ille Ἐπαινος ζωῆς, tanta illa laudatio vitæ, nisi propter illam æternam vitam? quia æternitas est tota vita, tota plenitudo vitæ, plena pos-
C sessio totius vitæ, simul tota (ne ab illo ipso tanto philosopho, theologoq; discedam) hoc est non accepta per partes, neque incepta, quia Ἀγεννησία, perfecta verò, idest tuta ac secura, quia Ἀκινησία, adde, & nunquam finienda, quia Ἀθανασία. Sanè, Deus, neque ad occupandam, aut posidendam illam vitam, paulatim, & quasi gradibus inuolauit: neque partitorem habuit, ex quo, neque partiarium cum quo, siue temerè, siue æquabiliter, siue pro rata portione, æternitatis possessionem acceperit: neque demum, aut ex alieno arbitrio pendet, vt illam vitam viuat, aut iure, aut iniuria prohiberi potest, ne sine fine viuat. Ite, ite nunc mortales, animalia Ἡμερόβια, exigua, caduca fragilia, exempla imbecillitatis, folia cadentia, & inanes terræ fungi: & quum quisque vestrum sit mancipium mortis, aduersus eum,
D qui posidet æternam vitam, caput erigite, toti insolescite. Papè, Nihil est hominis vita, nisi ipsa tota calamitas, & tamen quum illi blando vultu fortuna semel arriserit, oblitus paria esse, in secunda fortuna, altum sapere, & in lubrica via, cursu certare, ac velut nesciens, res humanas agitari perpetua rotatione, & circulo: ideoq; putans se semper fortunatè agere, animo, & verbis intolerandæ arrogantiæ plenus, nihil nō sibi tribuit, nihil non Deo detrahit, O bone vir, Vndè tam immanis, & cæca barbaries? Γνῶθι σ᾽αὐτον, Homo quum sis, existima te esse mortalem, atque ideò subiectus esto æterno Deo, qui solus, potest te facere immortalem, si voluerit. Verè, si tota

hominum

hominum vita comparata ad ipsum tempus breuissima est, & fugacissima; E
si tempus, & ætas vniuersa ipsius temporis, ne particula quidem est, sed imago tantum ipsius æui; si æuum, vix vmbra quædã est tenuissima ipsius æternitatis; quid esse putatis, vestras, ò Homuli, vitas, si cum illa ipsa æterna Dei vita conferantur, nisi quod Psaltes cecinit, Ἐξουδενώματα? Sicut dies hesterna (inquit) quæ præterijt. Sanè quod præterijt, non est, nihil est, & pro nihilo computatur. Ne succensete, quæso, homini vera loquenti; Veritas non erubescit. Et quidem, pulchra laudare par est, & turpia vituperare. Pulchrè, virtutes omnes: scælera omnia turpia. Vt inter spinas tribulus; vt lilium inter flores, sic inter pulchritudines eminet modestia, inter turpitudines superbiloquentia. F

Eorum omnium, quæ de æternitate dicta sunt, epilogus, & panegyricus ipsius diuinæ æternitatis. CAP. VIII.

SED ECCE vereor illustres animę, dum nimium fortasse sagaces sumus, & laborantes, sudantes, currentes; diuinæ æternitatis vestigia, odoramur, & perlustramus omnia; neq; interim in ipsa venatione progredimur, sed ingredimur, & egredimur, velut per gyros dedalei labyrinthi; vereor (inquàm) ne aliquis existimet, nos inter venatores inertes esse numerandos, & vix dignos, quos delicatè alant nemora, saltus, syluarum comæ, & vada piscosa. G Videtis iam, quàm grandi volumine crescit de diuina Historia liber: & quum diu, multumq; fuerit in manibus nostris, nondum tamen aliquid locuti sumus de ipso Deo, quem summa religione, & studio, velut assidua venatione quærimus, & requirimus, vt ex eo viuamus. Totus hactenus sermo fuit, vt sic dicam Χρονογραφία Dei: quum illa ipsa æterna ætas, sicut supra dicebamus, circunstet solũ, non ingrediatur intrinsecus illam ipsam purissimam, simplicissimamq; diuinæ naturæ substantiam. An verò non meminimus facetæ illius græcæ sententiæ, Ἴσον εἶναι μέγα τὸ βίβλιον, μεγάλῳ τῷ κακῷ, paria inquam esse, & nihil, vel parum differre grande malum, & magnum librum? Porrò, si iudices estis; & nos quidem reformidamus vestrum illud subtile, & peracre iudicium: H festinate lentè, maturate: & antequàm feratis sententiam, considerate attentius, quanto interuallo distant res humanæ à diuinis, & diuinæ vicissim ab humanis. Phocion quidẽ ille, quo vix sanctior fuit quisquàm inter doctos ex Ethnicis; quem nemo vnquàm, aut ridentem, aut flentem vidit, cuius in dicendo vim, Athenæ miratæ sunt; rectè docebat; oportere, vt sermones de republica, de bello, de pace, de agris, hoc est de rebus profanis, quales passim tractari solent ab Oratoribus, sint persimiles nummis; qui eò semper chariores habentur, quo illis est pretium maius, &

missa,

A massa, tam numero quàm mole minor. Ob id sanè, frequenter admodum, theatro iam pleno, expectatus, vt oraret, obambulabat foris cogitabundus; intentus in hoc vnum, vt circuncisa vndique oratione, eo sententijs augustior esse videretur, quò esset angustior verbis: sicq; dum in eum, omnes ora tenerent, expectarentq; oracula, crebris ipse sententijs, non tam orare, quàm de cęlo in terras, velut nouus Iupiter tonare, & fulgurare videretur. Verum enimuerò, de ipso Deo, & de omnibus rebus diuinis, quæ longè, longeq; absunt ab oculis mortalium, quæ auditu tantùm percipiuntur, & fide; in quibus vel maximè locum habet illud Poetæ,

Segnius irritant animos, demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus;

B quoniam caro ipsa corrupta, vitiataq;, refugit ab ipso Deo; omnesq; hominum sensus, & cogitationes ad malum propensæ, abhorrent à via Dei, arcta nimiùm ipso initio, & duris obsita rubis, ac sentibus; quis ille est, inter pios, & cordatos viros, qui nolit, & loqui, & audire multùm, & multa, insatiabiliter? Habent hoc proprium diuina quæque, ò amici, vt longa narratione, illis, vis quædam in homines, magna, & incredibile pondus accedat. Nam, vt in corpora ferrum, sic in animos gladius verbi Dei, nō tam simplici ictu, quàm longa mora imprimitur, inculcatur, infigitur: quos pia crudelitate sensim interficit; & vitali confossos vulnere, sensim quoq; exuscitat in vitam. O ter felices eos, & viuos, & mortuos, qui in seipsis diuini amoris vulnus acceperunt. Itaque, præuaricatio mihi erat, de optabi-

C lissima illa, & amabilissima æternitate, in cuius specie beati exultant, in cuius fide iusti viuunt, ea tantùm breuiter, mediocriterq; attingere, quæ, in legentium, audientiumq; animis, erant perpetuò inculcanda, infigenda, repetenda. Idq;, vt Deum super omnia amare, & eum solùm ambire, nobis ipsis vim inferentes, aliquādo totis viribus niteremur; vt nos ipsos odio habere, vt mundum contemnere, vt mortem meditari inciperemus: vt dolores, labores, & aduersa quæq; ferendo, vinceremus: denique, vt in spem illam certissimam respirantes, magno, & forti animo, ingentia huius vitæ tædia consolaremur. Ecquæ tam longa posset esse narratio, etiam, si dicenti non inesset, aut feruens Demosthenis oratio, aut diues illa Ciceronis lingua, quæ nouas subinde voluptates, admirationes, & plausus, satieta-

D tem nunquàm, nunquàm tædium, oscitantiam, aut torporem afferebat; vt non breuissima videretur pijs animis, qui mundo mortui, Deo viuunt? qui ad ęterna illa tabernacula toto corde suspirant? quorum sunt dulces illæ lachrymæ, & gemitus; Educ de carcere animam meam; Trahe me post te; Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? quibus inquam, misericorditer diuino vulnere sauciatis, nihil est aut desiderabilius, aut delectabilius, quàm audire vbi dilectus pascat, vbi cubet in meridie: hoc est in æternitate: vt & ipsi secum tandē aliquando pascantur: pascantur inquā, ab illo, & ex illo; qui idem simul est, & pastor, & pascua; reficiens, refe-

ctio; mensa, panis, cibus, potus; vita, & via vitæ. Sed omnino tandem E progrediendum est vlterius in sylua, vt inueniamus dilectum foris, procidamus ante eum, & intueamur vultum eius: ipse vero nos erigat, & amplectatur, dicens; Surgite, Ego sum, nolite timere: & iam posthàc nemo nos superbè despiciat, aut contemnat. Antea autem, per Ανακέφαλαιωσιν, claudendus est sermo de ætate, & sæculo huius dilecti nostri. Ecquis mihi tribuat, vt vel album vertar in alitem; aut certè puris aspersus roribus, induar veste candida; quo niueus totus egrediar, & inter sacros olores, oratione casta, & verecunda, ipse quoque non indigna æternitate canam? Tu me Dn̄e æternitate superior, viuo flumine, quod ipse es, ablue: candore tuo dealba animam meã: comple corda doctrina tua: aperi ora sermonibus tuis: vt si veram, plenamq; intelligentiam, aut mente assequi, aut F verbo in lucem proferre non possum; concipiam saltem, & reddam imaginem proximam veritati: & inter sapientiæ, & eloquentiæ opes, inter sententiarum, verborumq; numeros, tanta maiestas grandescere incipiat in ore meo; dum breuissima panegyri, plenissima Christianę theologię fluenta, effundo super terram, vt descendant, tanquam imber, & ros super gramen. Vos Dei amantes, si non fideliter colligo, quæ de ipsa æternitate, longo, latoq; sermone seminaui; ignoscite mihi primùm, deinde admonete, corrigite, docete me: vt lætus, & hilaris, vestra cum gratia, ab æternitate transeam ad loquendum de ipso æterno Deo. Itaque, sicut amplissimus locus, vna ambeunte superficie, multa corpora circunscribit, quæ conueniunt, & congregantur eundem in locum; ipsum quoque generale G tempus, omnia loca, & propria, & communia vndique capit, & tenet; quæ, etiam quòad motum, quem philosophi lationem dicunt, metitur; terram inquam, & maria, & cœlos; nam idem est tempus, cœlo, terra, mariq;: sic, infinita illa æternitas, suapte natura multò amplior toto tempore, quàm tempus loco, quàm locus corporibus, omnino omnes temporum circuitus ambit, & continet: quos etiam non ex se quidem, sed à se tamen emittit; adeò inuicem implicitos, & colligatos; vt centrum vnius, sit initium circunferentiæ alterius: præteritum inquàm præsentis; præsensq; futuri. Intrinsecus quidem, æternitas, nullam communionem habet cum temporibus; temporum omnium Αναρχία, ἀμεσότης, ἀτέλεια; extrinsecus tamen est domina omnium temporum; ipsa Αρχὴ, ipsa Μεσότης, ipsa H Τέλος. Atque ideò, neque Χρόνος, neque Αἰὼν, neque etiam Αἰώνιος, sed Προαιώνιος, sed Μετ' αἰώνιος, sed Υπεραιώνιος, quam profectò maiestatem, communis illa, & facilis, ipsiusq; romanæ linguæ splendore digna vox, Aeternum, significare videtur. Quid est enim Aeternum; si sonum attendas (neque enim sentit auris, duarum vocalium in prima illa syllaba conglutinationem) nisi extra vtrunque terminum, à quo, ad quem, incipiendi, & desinendi? Vt iure, ac meritò, quia extremorum, extrema sunt nulla, & terminorum nulli sunt termini; nobilis illa æterna ætas,

à se

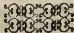
A à se emittens, & ad se reuocans omnia tempora, tanquàm vtrinque terminus, sit vtrinque interminata, vtrinque incompræhensa, immo, & ipsum Τὸ ἀπεριόριστον, καὶ τὸ ἀκατάληπτον, nullis contentum regionibus, nullis compræhensum rationibus. Ecquàm multi fuerunt, qui exactas mundi ætates, primaq; , & extrema sæculorum præcedentium, vel nuda, & simplici historia, cuius fides, notitia, & ratione temporum præcipuè nititur: vel doctis, artificiosisq; fabulis, vnde demum tam variæ opiniones, & ratiocinationes de temporibus; descripserunt, numerarunt, penè dixeram finierunt: at verò ætatem æternitatis, tanquàm vtrinque terminis, finibusq, carentem, nulla vel hominum, vel Angelorum chronologia, sed solus ipse Deus reduxit ad calculos; qui etiam numerauit dies sæculi, pluuiæ B guttas, & arenam maris; ipse quoque, omni ex parte, principio, fineq; carens. Nam ne Angeli quidem ipsi, quorum origines nulla temporis dies antecessit, ipsius initium viderunt; neque finem terra & cœlum, quorum creatione initium habuit prima ætas temporis, aut ipsi homines, in quibus, & fingendis, terminata est diuina cosmopœia; & beandis, fœlicissimè omnis creatura consummationem accipiet: quæ ingemiscit, & parturit vsque adhùc. Audite viri. Nobis, ne ipsi quidem vltimi temporis fines, finiti sunt, sed infiniti: adhuc enim theatra resonant, & voces vbique referuntur. Quando hæc erunt? Et, Quod signum consummationis sæculi? &, Non est nostrum, nosse tantæ rei tempora, vel momenta. At verò Deo, ipsa quoque vniuersa infinitio æternitatis, finita est. Ille enim, vt seipC sum quis, quantusq; sit, ex toto compræhendit, sic etiam compræhendit quanta, & quota sit sua ipsius æternitas: nisi tamen fas, & iura vetant, in re modis omnibus infinita, ad intelligentiæ lucem, vsurpare finitas hasce voces, Quanta, & Quota. Iudicate nunc inter nos, & gentes atheas, quæ, ipsi tempori, nescio qua cæcitate, & errore, tribuunt id ipsum, quod diuinæ æternitati omnino tribuendum erat. Tempus inhæret rotundo volubilió; mundo: mundus compositione varia constat, & ordine: ordo series est, & textura rerum, quæ sunt in vniuersa natura: natura paret Deo, & quasi pedagogiam disciplinamq; sequitur, diuinis legibus, anthoritateq; firmatam; diuinæ leges, naturæ iura præscribunt, & ea fieri iubent, quæ vt fierent, vestra illa, (si dicere licet) ò philosophi, fata decreuerunt: D ex fatis denique, non alia fiunt in tempore, quàm ea quæ semel decreta sunt in æternitate. Ita demum, princeps locus est æternitatis: vis omnium est æternitas: omnia referenda sunt in æternitatem: omnia pendent ab æternitate. quæ (vt sic loquar) iacit rerum semina supra mundum; quorum deinde fœtum & prolem, non tam facit, quàm suscipit ipsum tempus in mundo: & per cursus anni, solis, lunæq;, apud profanos, & per definitos status, naturæ, legis, gratiæ, apud fideles. Quouis te verte, ò homo, perindè ac in thesauro intacto, & locupletissimo, ex cuius archa ingentes pecuniæ depromi quàm facillimè possint, & quæ præterire tem-

pora, & quæ futura expectantur, & quæ instant, in ipsa æternitate reposita continentur: vbi etiam velut in speculo, hoc est vno, & eodem tenore, certa, fideliq; præsentia, in illius luce leguntur, & facta, & faciunda. Sanè de excelso illo sancto suo, Deus benedictus, neque præterita respicit: neque prospicit futura: sed similiter, hoc est simpliciter, cuncta aspicit, aut fortasse verius circunspicit. Vt, in rota ipsius temporis, æternitas, velut punctum sit medium; cuius immobilis simplicitas, semper æqualiter est præsens omnibus temporibus: & cuius immobili simplicitati, semper est æqualiter præsens circuitus omnium temporum. Punctum in linea, refert momentum temporis: idcirco in diuersis partibus lineæ diuersa puncta, quia non idem est. Nunc, in fluxu temporum. At verò, punctum extra lineam, & in circuli medio, vnde æqualiter respiciuntur F omnes partes circinatæ rotunditatis, simile est æternitati: quæ eodem modo compræhendit omnes temporis partes: licet inter se se non eodem modo se habeant, sed vna præcedat, sequatur altera, ò beatam æternitatem. Sub cœlo ipso, quod temporis arcem, & lepidè & congruenter appellamus; nihil est, quod non cedat tempori, quod non tabescat in tempore, quod non atterat vis temporum dura, & dira: singula enim tempus habent suum, quo fiant, vt sint; quo decurrant, quandiu sunt; quo transeant, vt iam non sint; quo in contraria mutentur, vt alia sint; ad extremum, superat omnia tempus ipsum longum, & ineluctabile; magnus inquàm ille anguis, qui apud gentes, caudam sub guttur attractam occultat, dum tacitè proserpens, homines fallit, & nullo ædito strepitu omnia G vorat. Quid? Nos omnes sub tempore sumus, an non videtis? Et tanquàm in feruenti pelago positi, inter fluctus, & vndas temporum, hùc, & illùc ferimur, rapimur, volutamur: heu nos miseros: nam Ixionis instar circumagimur: immo verò, non secus quàm pilæ, in aquarum gurgitibus, nunc sursum, nunc deorsum impellimur, & durisimo temporis imperio, cui omnia parent, perpetuum torquemur in orbem. Adueniet tandem, adueniet, ò boni, optabilisima illa æternitas: præclara illa piorum hæreditas, & verè diuina sors: & ex hac ipsa instabilitatis rota, in solidum illud, & firmisimum centrum translati, non tam sciemus, quàm videbimus, experiemur, tangemusq; ipsum æternum, & totam rationem ac naturam æterni æui: qua, quicquid vbique erit, idem omnino, & sem- H per erit: & neque aliud, neque aliter esse poterit. Etenim iubente Deo, ędax rerum tempus, amplius non erit, absorbente, & decoquente tempora omnia, omnipotentia æternitatis: non secus forsan, quàm serpens ille viuacisimus Mose, qui tanto miraculo, omnia serpentum genera, & Οὐραῖον quoq; illum, solo afflatu oẽs serpentes interimentẽ, quem Aegyptij Υπέρβολικῶς ἀθάνατον vocant, diuina quadam potestate deuorauit. Eia ò mortales, Quis est nostrum, cui iam tandẽ non libeat, hanc ipsam diuinã æternitatẽ, tanquàm expectatisimã terram viuentium, tanquàm paratũ nobis

A portum fœlicitatis, atque perfugium, & præsidium salutis, nauigantium more, animis lætis, atque gaudentibus, amoris, & honoris gratia, salutare? Salue, ò temporum domitrix, ò vitæ, necisq; domina, ò hominum spes, diuorumq; decus æternitas: quæ tuo numine beas cælites: quæ tuo nomine sustentas mortales; quæ das leges, & iura mundo; quæ in immensa hac naui mundanæ Reipublicæ, es clauus imperij. Tibi, respondent sydera, redeunt tempora; & nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tenue, transcurrit in orbita mundi, vel tuo munere vacuum, vel tuis non subiectum oculis, vel tuo non parens imperio. Tu, solium illud excelsum Dei benedicti, quod conuelli, quod confringi, quod loco moueri nulla virtute potest. Tu, rerum omnium parens, omnium sæculorum virtus;
B omnium principiorum potestas; vniuersæ naturæ sospes, & superstes. Tu, arx, & præsidium mundi; refugium mortalitatis nostræ; portus firmissimus omnium creaturarum; quæ, nisi fortitudine tua fulcirentur, tenerentur, in nihilum conciderent. Quanta est fœlicitas tua, quanta laus & gloria, ò immensa regina æui: vt nunquàm ex futuris pendeas, nunquàm præterita indoleas, sed semper fruare præsentibus: quæ nusquàm nō ades, cui nihil non adest, abs qua nihil abesse potest: ex qua omnia ducuntur, ad quam omnia reuertuntur. Πάμφορος, παντίςροφος. Quàm exultabunt ossa nostra, viri fratres? quàm gaudebimus, & gratulabimur, alter alteri, dum superatis vndarum fluctibus, non solùm retusis, sed infractis fortunæ telis, cohibitis viribus stellarum, dissolutis vinculis necessitatis, re-
C tractatis quin etiā licijs fatorum, quæ inextricabilibus nodis contorta, prçmere nos, atque vrgere videbantur, in antiquam illam patriam reduces erimus; ad quam, in hoc exilio positi, intra nos metipsos altùm gemimus, & suspiramus. Tunc profectò laudabimus, benedicemus, & verè, cum populo Dei, sabbatizabimus.

Lætumq; choro pæana canemus.

Sauè, licebit tunc, iuxta Euangelium çternum, quodammodo bellicum canere, & coram Deo, & Angelis Dei traducere irrequietas temporum pugnas, ac rerum omnium perpetuas vicissitudines. Vbi est tempus, victoria tua? vbi est tempus, triumphus tuus? Triumphus temporis, naturç motus. Virtus motus, rerum inanitas. In rerum statu, quieuit motus.
D Absorptum est tempus, in victoria çternitatis. Aeternitas vincit; Aeternitas regnat, Aeternitas imperat, firmans omnia, implens singula; quç nos fecit temporales, vt faceret çternos. Aeternitati gratias, Aeternitati laudes, Aeternitati triumphales honores.

E

Vis & sensus diuini oraculi ad Mosen, Ego sum qui sum: Dices, Ille qui est. CAP. IX.

VCVSQVE deducta res est: hucusque peruenimus, properauimus, aduolauimus, & sana, & salua sunt omnia, vt videtis; Deo gratias. iamq́; , non longè est Deus omnipotens; qui in sublimi illa ęternitatis arce, (dicam alienis numeris, quę ipsi etiã Prophetę, aliena lingua locuti sunt.)

Vno, eodemq́ alte solio, atque in sede reducta,
Tergeminus residens, facie venerabilis ipsa
Irradians, sacrum superis inspirat amorem: F
Candida cęsaries olli, ceu mollia lanę
Vellera, splendenti, vestisq́ simillima luci,
Intacta niue candidior, niueoq́ ligustro.

Posthàc igitur, non est animus vorare viam: suspenso quin potius gradu, & placidè incedemus. Nam, & humanę mentis hebetudo, donec paulatim assuescat, ad iubar illud immensum, ipso initio cęcutire solet. Et tantam puritatem non recipiunt inquinati animi, ni successu, & mora temporis, expientur, & mundentur a sordibus. Ipsum porrò corpus, quod corrumpitur aggrauat animam: obturatq́; spiritui alueos, & ostia, ne extemplo haurire posit diuinas, quę illi cęlitus à Deo emittuntur auras. Apex quoque humanę intelligentię, adeò imbecillę est virtutis, vt pauci G admodum, iiq́; , supra hominem, singulari quodam Dei munere euecti, profundam illam inaccessę lucis caliginem ingrediantur. Ipsi demum optamus in spe, preter spem, non tanquàm viatores fessi, & anhelantes, sed tanquàm ciues sanctorum, & domestici Dei, admitti ad conuiuium illud instructum, & apparatum de ipso ęterno Deo vero, & viuo: vt illic perscrutemur, quoad possumus, discumbamus, pascamur & nos. Vtinam conuiuij Rex,

Deposita grauitate tremenda, pulcher Iesus
Dilectus Rex ille hominum, Rex ille deorum,
Quem authorem rerum, seruatoremq́, Deumq́
Diui omnes celebrant, positis de more corollis, H
Atque ita connexi manibus, plaudente chorea,
Perpetuum carmen dicunt.

pro incredibili erga nostrum genus benignitate, & gratia, dignetur manifestare seipsum nobis, & cenare nobiscum: vt lęti, & hilares accipiamus omen, futuros nos aliquando tandem commensales cõuiuij illius cœlestis, & ęterni, de quo Basilius Zanchius nostro ęuo Orobiorum & cenomannorum splendor, oraculi illius Euangelici interpres, Beatus qui manducabit panem in regno Dei, cecinit.

Fœlix,

A *Fœlix, qui potuit cœlestum accumbere mensa.*

Intereà porrò, vos, qui, non ad eximendam epulis famem, sed ad obsonandam deambulationibus cœnam, in hæc nostra excurritis, meum in sinu vestro gaudium, quæso gaudete omnes. Neque enim, ab illis principia auspicamur, quæ internuntij vates, Apostoli, aut Prophetæ dixerunt de ipso Deo, sed ab ijs, quæ per seipsum, oraculo suo, voce sua, Deus omnipotens, de maiestate sua, deq; substantia suæ ipsius naturæ, nobis mortalibus (prò quanta indulgentia Regis) reuelare dignatus est. Vnus pro omnibus, & instar omnium Moses, ea audiuit, intellexit, retulit: quem, ille præ omnibus, sapientiæ antistitem esse voluit, & vt esset, effecit. Ob id sanè, vt illos sequar (quos mistagogos vocant,) Moyses ægyptia lingua accepit no-
B men ab aquis: nam, & fons sapientiæ Christus Iesus, sedebat ad aquas; & ipsa sapientia in sacris literis per allegoriam, aqua dicitur, quæ instillatur cęlitus, & potata vertitur in fontem salientem aquarum viuentium; sed, & ingenia, quę pręceptis sapientię imbuuntur, comparantur à Prophetis, plantis, & arboribus, quę in amœnissimis hortis, sunt aquarum huberrimis, & nunquam inarescentibus riuis, irriguæ: pręter id, quod apud profanos poetas, procul à fontibus, nullæ sunt literarum deliciæ: Hinc in tanta celebritate habetur fons Castalius, Aganippe, Permessus, Pegaseus:

Vatum Pierijs, ora rigantur aquis.

Et Cycnea vox, quæ tantæ suauitatis esse dicitur, maximè in extremo senio, vbi auditur, nisi ad stagna aquarum? Propterea enim viri sapientes,
C atque suauiloquentes, appellantur Cycni ad flumina. Quid, quod ipsis quoque Musis tribuitur Aonia regio, plena aquarum, & fontium: Et quid aliud sunt Nymphæ, quàm numina lymphæ? Necesse igitur erat (vt ad vos reuertar, ò viri prudentes) qui & ipsi ad sacrum, & patentissimum fontem Iacob, sedetis dies, & noctes, & bibitis suauitatem aquarum, tanquàm mel de petra: quis enim alio nomine vocet mellitam, immo verò super mel & fauum dulcem doctrinam Christi? Necesse inquam erat, vt futurus sapientię antistes, illum ipsum ęternum Deum, de quo scripsit magnus ille Sirach, omnis sapientia à domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum, infinitamq; illam sempiternitatem, potestatem, diuinitatem, cognosceret clarius, apertius, plenius, quàm cæteri omnes, qui eum tot an-
D tea ętatibus, & sęculis præcessisse leguntur; ne Abraham quidem ipse excipio, ò viri, neque Isaac, neque Iacob; tres illos hęroas, tam multis illustres virtutibus, & tantis celebres laudum pręconijs. Illi enim (vt quod verum est dicam) suis vbique contenti exiguis casulis, pellibus, tentorijs, velut aduenæ, & peregrini super terram, per omne æuum priuatam vitam traduxerunt; tametsi pro ingentibus eorum meritis, vbique terrarum, clariores quàm olim Romæ, Saturnini Graccorum, & Flacci, summi viri, & primarij ciues, habebantur: id quod indicant pompæ funerum, & tumuli; causæq;, & controuersiæ, in quibus magno, & vnanimi partium consensu, eli-

gebantur arbitri honorarij, & iudices. Et singuli quidem, suas ipsarum E familias, & domos, in officio continebant, instituebantq; recta fide, & optimis, ac Deo ipsi acceptis moribus: ad ipsam quoque humanitatem, & mansuetudinem animi, cicurabant quotquot cum illis conuersabantur, quantumuis agrestes, & barbaros homines: tamen, nunquàm ad id muneris abs Deo electi sunt, vt in Christi typum, cuius doctrina est lex, & lux, vniuersum humanum genus, diuinarum legum septis, atque repagulis, intra rationis ambitum coercerent; habenis, ne deflecterent ab orbita, assiduè mo rarentur; speq;, & motu, quę duo; sunt & ipsarum legum virtus, & rerum publicarum anima: abstractum à scelerum turpitudine, excitarent, compellerentq; ad pulchritudinem ipsarum virtutum. Prouinciam hanc duram, & perdifficilem, suscepit, vocante imperanteq; Deo, Moses, ma- F gnum quoddam, & nouum, naturæ, immo verò non naturę, sed diuinæ gratiæ, miraculum. Sanè, pręter illud, quod sua ipsius sementina die, pater eum genuit, mater concepit, & antiquo iure tradux traducem tetigit: operante Deo, qui illum ad res tam sublimes, elegerat, nihil ferè, illi commune erat cum alijs hominibus. Summa erant illi omnia, augustissima omnia. Renatus erat ex aquis, quum vix natus esset ex sanguinibus: inclusus fuerat mystica archa, vix exclusus ex carnali vtero: exceptus fuerat in regia apud gentes, ad salutem; quum ex humili, & casabunda taberna, expositus esset à Iudæis, in maximum, & miserrimum naufragium: Eruditus fuerat in occulta philosophia, in scientia syderum, in numeris, in figuris, in Hieroglyphicis literis, & in omnibus disciplinis Chaldęorum, & Aegy- G ptiorum; vt ne magicis quidem artibus, neque peritia coniectandi ex astris; à quopiam decipi posset; vt virtutum naturalium ferè nihil ignoraret; vt quasi ambidester, diuinis humanisq; artibus vteretur; quibus condocefacti Aegyptij, & Iudęi, iam non rebelli ceruice, onus, & iugum detrectarent, atque depellerent; sed scirent, suis ipsorum capitibus impositum esse sempiternum dominum, quem dies & noctes timerent, ac formidarent. Denique, destinatus fuit legatus, & nomothetes Dei, vt inde, diuina virtute, signis, & sermone potens, implacabilem illum tyrannum domaret, & sterneret, portentis terribilibus; hinc, tanquàm sacrarum legum, & diuinę voluntatis interpres, indoctam Iudęorum multitudinē, longa Aegyptiorum consuetudine, pessimis moribus inquinatam, & male olentem H apud Deum, corrigeret, emendaret; & ad veram religionem, simulq; ad mutuam beneficentiam, & beneuolentiam, (in his enim duobus omnia pendent,) ęquissimis institutis paulatim traduceret. Quid dicam? Datum illi fuit, vt publicam in orbe personam, Dei nomine repręsentaret; vt pro Deo loqueretur; pro Deo daret leges, & iura; indiceret, ediceret, iuberet, prohiberet, absolueret, condemnaret, occideret, viuificaret. Parua loquor; Deus, vnum Mosen, in toto orbe terrarum, ex animo amicum, vereq; beneuolum, vnum maiestati suę fidelem iudicauit, cui fide-

ret;

A ret; cui ſe, & ſua ipſius ſecreta concrederet: cum quo, tanquàm cum ſe ip-
ſo loqueretur: cui ſe placido vultu, in petra, quę Chriſtus eſt, familiariter,
& amicè videndum exhiberet; quem per lucem corruſcantem, ex aſpero
ſenticeto, hoc eſt, per euangelicam doctrinam, ex ſenticoſa Chriſti carne,
& cruce, ſcintillantem, erudiret, inſtrueret. Quàm grauiter Philo, Eſto
(inquit) hic titulus proprius Mosè, Homo Dei. Homo enim erat Moſes,
non Deus, neque Deo miſtus: ſed maior quouis homine, minor vno Deo:
qui, non tam ſe ſe agebat, quàm diuino numine agebatur, in omni vita ſua:
quem Deus ſibi ad vnguem formauerat: qui præ cęteris ſe ſe committe-
bat, & commendabat prouidentię, & curę Dei: quem totum poſsidebat
Deus: in quo nihil erat ſęculare; nihil Aegyptium, aut profanum: qui vi-
B uebat animo, non corpori, diuinam mentem, diuinis verbis, diuina verba,
diuinis factis ſignificans: vt admirabili quadam velut muſica, cor, lingua,
& manus, ſibi inuicem librata, reſponderent; neque vlla eſſet diſcrepan-
tia, aut orationis à vita, aut vitę ab animo. Quæ olim, in alijs vatibus, di-
uiſę erant, Theologia, & Θεουργία, eas, homo Dei, totus diuinus, in ſe
ipſo coniunxerat. Erat theologus, erat Θεουργὸς, ob id, Dei dono, inſi-
gnis cornibus tempora, & illuſtris ſplendoribus oculos. Theurgicam ſanè
poteſtatem, cornua indicabant, vt eſſet terrori ipſis etiam Dæmonibus:
theologicam ſapientiam pręſeferebant radij, quibus erat dilectus Deo &
hominibus. O magne Moſes.

Vatum, quem plurima turba
C *Effert, atque humeris extantem ſuſpicit altis.*

Certè, proximè, & ſecundum Chriſtum, noſtrę ſalutis authorem, &
conſummatorem, nemo vnquàm alius, tam neceſſarius humano generi,
quàm Moſes. Adam, fuit humani generis parens, Chriſtus, ęternum erit
dominus, & magiſter. Moſes, ad hunc vſque diem, eſt communis om-
nium in Chriſto credentium, pędagogus, Ex Adamo, natura; ex Chri-
ſto, gratia; ex Moſe, rudimenta naturę, ad gratiam. Adam terrenus, de-
coxit nobis; Adam cœleſtis redemit nos; Moſes, inter cœlum & terram
medius, indoluit debitum noſtrum; & lętabundus, oſtendit pecuniam in
ſacculo, ad redemptionem noſtram. Per illum Adam, naſcimur filij mor
tis; per Chriſtum, renaſcimur filij vitę; per Moſen, non ſolum agnoſci-
D mus peccatum, & ſtipendium peccati mortem; ſed, & videmus ante ocu-
los noſtros, pendere vitam noſtram, vt odio habeamus mortem, & diliga-
mus vitam. Ecquàm magnum oſtium, ò viri, generi noſtro aperuerat Mo-
ſes, ad ſalutem; niſi occaſione accepta, veterator ille, ille ſerpens callidiſsi-
mus, incendiſſet ignes, & fomites; vt per antipariſtaſim, peccatum reuiui-
ſceret: & quod dextera manu, datum erat, ad vitam, ſiniſtrè excipientibus,
verſum fuiſſet in mortem. Hic igitur ipſe talis, & tantus Moſes, tam Deo
charus, & cui tam charus erat Deus, qui tot, & tanta ſecreta ſcripſit de Deo,
de verbo ſuo; de Spiritu ſuo, de opificio ſuo, qui diuinarum legum tabu-
las,

tas, Iudæis ędidit, & inuulgauit: quarum inclyta fama vniuersum orbem E
cū ingenti Dei gloria peruagata est: Nam est carmē illud Poetæ Aethnici.

Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.

hic inquàm, ille est, qui, quum mitteretur in Aegyptum, quasi alter Deus, vt filios Israel, de fœdissima illa, & ignominiosissima barbaræ gentis seruitute, liberaret, fidei prudentia rogans dominum; Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis, Deus patrum vestrorum, misit me ad vos; si dixerint mihi, Quod est nomen eius, quid dicam eis, postquàm, neque mihi dicere, neque illis audire licebit, arcanum illud tuum sanctissimum nomen, quod reuelandum erit suo tempore, à filio tuo, domine Deus? Ex ore ipsius Dei, audiuit id, quod nemo vnquam alius, ante eum audierat, Ego Ero, qui Ero, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם. F
ò Moses: Dices filijs Israel, Misit me ad vos, Ille Qui erit. Quàm pauca verba, ò viri; sed quàm multa mysteria. Rex Aegypti, olim virga furoris mei, nunc superbè nimium exaltatus super filios meos, factus & ipse, robustus venator ouicularum mearum, non diu erit, Cito veniet dies sua, in qua dicetur, Bestia quæ fuit, non est: At Deus vester, semper erit. Hunc audite, timete, colite; in hunc credite. Ecce misit me, vt liberem vos in manu forti, & brachio excelso. Sic fatus est Moses, in lingua sancta, ex orę Dei. Sed nos, iam græcè, latineq; loquamur, cum tempore præsenti. Εγὼ εἰμη, ὁ ὤν, ὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς ἰσραηλ. ὁ ὤν, ἀπέσταλκε μὲ πρὸς ὑμᾶς. Ego sum qui sum, dices filijs Israel, Ille qui est,
misit me ad vos. Et quidem, ipsi quoque Hebræi, docent, diuisis, & com- G
binatis literis, hoc ipsum nomen, quod iterum atque tertiò repetitur, esse compendium nominis illius, quod ineffabile vocant, & complecti omnes differentias temporis Fui, Ero, Sum. Ecquis compręhendat illud, Qui sum? illud, Qui est? Quàm magnum est, quàm immensum? quàm imperscrutabile? Hæc est altitudo, hoc profundum, hoc vastissimum illud chaos, infinita illa abyssus, obscura inquam & tenebrosa vorago incompręhensibilis diuinitatis: quæ in ęternitate latet, & in qua latet Aeternitas: quæ sęcula voluit, & reuoluta resorbet: in cuius immensitatem, profunditatem, infinitatemq;, qui aspicit, non habet vbi mente consistat, & in contemplatione destituitur: cuius vadum tentari potest, inueniri non potest; in
quo aqua multa, nauigatio longa, pericula plurima, littora nulla. Dicas H
quicquid ad Dei laudem pertinere videatur, quòd sit magnus, beatus, potens, sapiens; nisi dixeris, Ille qui est, nihil dixisti: dicas hoc, & illa; huic per illa, nihil addidisti: nihil aliud dicas, quam, Ille qui est; nihil penitus de ipsius Dei maiestate, & gloria detraxisti; adeò tota diuinæ naturæ substantia, soliditas, in hac ipsa Οὐσιονυμία, summatim colligitur. Ille, qui est, Ego sum, qui est, Quid est enim, Ego sum qui est, nisi, Ego solus sum? qui ex me ipso sum? qui æternus sum? qui non esse non possum? qui primus, & nouissimus sum? Esse, meum est, quia ipse mihi, ipse omnibus sum:

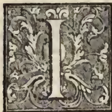
A ſum: ex quo ſunt quæcunque ſunt, ſine quo, quæ non ſunt, nunquàm eſſent: & quæ ſunt, in nihilum laberentur, & caderent. Abſoluta planè ſignificatio, clariſsimis verbis cōteſtata, conſignataq; æternitatis Dei. Nam, vis, neruus, & tota ratio verbi illius, quod ſubſtantiuum Grammatici vocant: quod in hoc Dei oraculo, ſecundo loco repetitur, quod prædicati loco ponitur, quo tanquam illuſtri, & ſuperlato cognomine Deus appellatur; quid eſt aliud, quam illa ipſa Οὐσία? Et quid aliud inſinuabat Deus, hoc ipſo arcano verbo, quo ſe ipſum velut breui quadam finitione, ferè circunſcripſit, niſi ſe ipſum eſſe: & neceſſe eſſe, vt ipſe ſit ſemper: neque aliud quidpiam eſſe, niſi per illum: quia ille non habet vt ſit: ſed eſt ipſum eſſe: ſine quo tam nihil eſt, quam neque ipſum ſine ſe ipſo eſſe poteſt.
B O' Plato, ò Plato, ò græcæ philoſophiæ ſol, Ecce loquor tecum: arguo te: & ſtatuo contra faciem tuam. Quum in ægyptum profectus eſſes, illicq; legiſſes ex Moſe אֶהְיֶה Qui ſum, Qui eſt, græcè Ο ὤν, cur Athenas reuerſus, tanta exiſtimatione, & gloria florens, vt quaſi Apollo Pythius putareris, mutato articulo ſimul & genere, ſcripſiſti tuum illud Τὸ ὄν, & Deum appellaſti, non illum qui eſt, ſed illud quod eſt? Superbè ne, vt quæ à noſtris didiceras, non aliena furta, ſed propria inuenta crederentur? Timide ne, vt non in te quoque inſanirent Deorum cultores? Aſtute ne verò potius, & malitioſè, more græco, vt quum ambigerent populi, eſſet ne Deus vnus, vel multi Dij; tu velut duabus ſellis ſedens, cenſor, & arbiter de religione iudicare, & pro libito nunc Deum, nunc Deos aſſerere poſſes? Hæc
C quidem, forſan iuſtè, in Platonem dici poſſunt, ò viri; ſed nos mitioris ingenij ſumus: & cauemus, quam maximè, ne ſiniſteritatis, aut etiam malignitatis ſuſpicione, notari mereamur. Quid enim prohibet, vt putemus Platonem, dextero illo ſuo ingenio, vel cogitaſſe, ea quæ indiuidua vel ſingularia dicuntur, poſſe multiplicari, ipſam verò formam cuius indiuidua ſunt, quam neutrum nomen ſignificat, neceſſario eſſe vnam ſolam? vel exiſtimaſſe forſan hoc ipſo neutro nomine obſtruenda eſſe ora eorum, qui ludebant in Dijs, & maribus, & fœminis; in quibus mirum quam inſaniebat antiquitas? Porrò verò negari tandem non poteſt, quin indiuidua ipſa, quæcunque ſunt ægeant participatione ſpeciei, vt ſint: atque ideo credi par eſt, Platonem, qui de rebus diuinis tractabat, tanta ſententiarum copia,
D flumineq; verborum, vt Θεῖος, iam tum appellaretur, ſignificare voluiſſe, quod nihil ſit Deo prius, nihil fortius, nihil melius, nihil denique in ipſa etiam natura notius. Immo verò, quod Deus ipſe, ſit primum, & antiquiſſimum omnium, omnium vis, & robur, omnium amor, omnium lux, omnium vita: cuius participatione, omnia ſunt, viuunt, agunt. Sed iam deſinamus Πλατωνίζειν. Aegypte demens, quæ cœlum nunquam, nunquam ſydera aſpectans, Deum, ne aliquando quidem cogitare poteras, defixis ſemper in terram oculis, vnde tibi abſq; nube, & imbribus, perpetua erat, & ingens rerum copia. Perfide Iſrael, qui, vt ſcelere ſaltem Aegyptios ſuperares,

perares,

perares, quum te illi viribus, atq; potentia superarent; Deum, ipsum sciẽs, E
& prudens ignorabas, quem Moses quotidie prædicabat, quem patres tui ab initio coluerunt. Tenebræ vestræ, lumen nostrum; infidelitas vestra, nostra fides; vestrum scælus, nostra salus; Deo gratias. Interrogante enim Mose, quo nomine significari vellet Deus, & respondente numine, Dices Ille qui est, iam intelligit vniuersus orbis, tantum abesse, vt Deus non sit, vt ille ipse solus sit, & nihil sit præter eum: qui per seipsum est: cuius participatione sunt quæcunque sunt: cuius virtute durant quæcunque durant, cuius beneficio erunt quæcunque erunt; quia ille semper erit, sicut semper est, & semper fuit, אֶהְיֶה Est ille qui est: Fuit ille qui fuit: Erit ille qui erit.

F

Usque adeò naturale esse ipsi Deo, vt verè, & propriè sit, vt quod non sit ne cogitari quidem possit. CAP. X.

GNOSCITE ò boni, & æqui literarum censores, contractioni, & breuitati meæ, dum de immortali, & excellentissima natura illius, verba facio, qui est pater verbi, qui dat nobis verbum. Multa, si vellẽ, huc in vnum, & natiua, & adoptata cõgregare possem: ipsa enim materia facit ingenium: sed, puto me vobis gratiorem futurum, quod nonnihil omisero, quàm quod nihil omiserim. Certè vero, & G
rustica est, & inurbana illa manus, quæ, & honorem decutit syluis, & ex toto spoliat pomis arbores, pampinis vuas, agros floribus. Illud vnum porrò, vt ex toto præteriri non debet, sic neque differri vlterius potest; quod eorum, quæ dicta sunt, propter affinitatem, quasi appendix, ad secundam mensam pertinebit: & quia in eo nihil est nisi pertenuè, collocabitur inter bellaria scholasticarum subtilitatum. Vniuersa natura rerum, inter generationem, corruptionemq; posita, velut quæ perpetuam choream ducit in oculis ipsius Dei, nunquam sui similis, nunquàm eadem, sæpe vultus variat suos, & diuersas personas ostentat; simulachrumq; est potius, aut, si recipitis, simile simulachro, quam corpus firmum, quam res ipsa solida, quàm ipsa permanens veritas. Deus ipse, qui naturam condidit, & naturam administrat, de quo Plato elegantissimè (vt solet) dixit Ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, H
quod sit vltra essentiam; ille est qui solus verè, & propriè existit; vtroque enim aduerbio, maiores nostri dilucidè, & distinctè vsi sunt, cum ingenti eorum laude & nostro fructu. Hoc sanè est verè esse, nunquam nõ fuisse, nunquam non futurum esse; nunquam aliter esse; ita vt nullo vnquam tempore, nisi mentiendo dici posit, Non est, Non erat, Non erit: Aliter est, Aliter erat, Aliter erit. Quid est autem esse propriè, nisi, non aliunde pendere in eo quod est; non participẽ fieri eius quod est; esse ens principale;

A cipale; nitiui propria; esse, & durare per se ipsum; vt, quum singularum rerum singulæ sint proprietates, esse sit illius proprium, aliorum mutuum? Dicam breuiter, & strictim. Verè, refertur ad esse, vt non sit falsum, non fictum, non vanum, non sit vmbra, sit res, sit corpus, non eminentia, subsistat, non euanescat. Sanè, nota sunt simulachra pugnæ, quibus, etiam ad verum discrimen, & ad iustam aciem, aliquando assuescimus: ob id enim apud Maronem, ille

Multa modis simulachra videt volitantia miris

At verò, quod dicimus Propriè, refertur in eum qui est, hoc est in ipsum Deum, cui ita est naturale, vt sit, vt ipsum esse, dici posit, ac debeat, Dei propria, genuinaq; natura. Omne enim quod habemus, aut est pro-
B prium, aut est mutuum: & quidem, quod mutuum, non est perpetuum: quia quod perpetuum est, est & proprium: vnde & certa illa, atque determinata rerum vocabula, penè nata vnà cum ipsis rebus, dicuntur nomina propria, Ecce apud eundem Poetam

Propria hæc si dona fuissent.

Et illud,

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Iam ad vos est mihi sermo, ò Filij hominum. An non ita est, quod nihil verè, & propriè sit, nisi solus Deus? Nihil stabile sub sole: præterit figura huius mundi: generatio venit, generatio præterit. Est ne igitur in mundo solida, & stabilis veritas, an potius inconstans, & incerta vanitas,
C quæ videntium oculos fallit, dum sibi grandia videre videntur, & inania vident? nisi tamen vsque adeo erroribus imbuti sumus, vt, quod interdum profani etiam scriptores conquerebantur, vanitati veritas, & falsæ opinioni, diuturnitate temporum confirmatæ, cogatur cædere ipsa etiam natura. Sed audiamus ipsum concionatorem, Regem, & filium Regis, ad dementatum hominum genus, in morem bacchantis, ipso concionis initio, exclamantem. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ecquid amplius habet homo, de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole, nisi solam vanitatem? Nam quicquid acquirit, præterit, & prætereundo, possessorem fallit & eludit. Ecquę alia est ratio vanitatis? Habetis Dei vatem sanctissimum. Somniatores frustra locuti sunt, vanè consolabantur: & Poetam.
D sed illos

Expectata seges, vanis elusit auenis.

Et iterum

Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit: vanum etiam atque mendacem improba finget.

Est, & locus ille Ciceronis, Memini, neque vnquam obliuiscar noctis illius, Tibi vigilanti, assidenti, mœrenti, vana quædam miser, atque inania, spe falsa inductus pollicebar. Certe verò lex, psalmi, Prophetæq;, & Euangelia, atque etiam apostolicæ literæ, in hoc totæ sunt, vt non populari trutina,

ri trutina, ſed quaſi ſtatera aurificis, iuſto libramento explorent, & expen- E
dant, hinc pondus immobile veritatis Dei, inde tenues, & inanes auras vanitatis creaturarum: ne ſpes noſtras collocemus in re inani, ſed ſolida, hoc eſt non in creaturis, ſed in ipſo Creatore: vt non computemur cum viris illis diuitiarum mancipijs, qui cum dormierint ſomnum ſuum, aperientes oculos ſuos, nihil inueniunt in manibus ſuis. Ob id, tam ſæpe legimus, cor vanum, homines vani, cogitationes vanæ, ſpes vana, vana ſalus. Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Vir vanus erigitur in ſuperbiam. Nota eſt demum vox impiorum, Vanus eſt, qui ſeruit Deo. Et illa iuſtorum. Vani ſunt omnes homines, quibus non ſubeſt ſcientia Dei. O nos beatos Viri, ſi velut lapide lydio, diſparata vanitate à veritate, iam aliquando ab iſtis picturis, & imaginibus; animum ad rem, & veritatem ipſam traduxe- F
rimus: vt, quemadmodum in rerum natura, ſic in cogitationibus, & mentibus noſtris, (ne ab orbe ipſo toto diſcrepare videamur,) altas agat radices veritas, & in auras paulatim effluat, euaneſcatq;, vniuerſa vanitas. Nihil hic agimus de vanitate peccati, qua penè in nihilum vertimur: aut de vanitate humanæ vitæ, cuius, vt Ethnici loquuntur, ineuitabile fatum eſt mors, quam ne ad Iouis quidem veſtibulum, ſi tanquam ad aſylum confugies, euadere non poteris. Sermo eſt de communi vanitate, quæ eſt ipſa mutabilitas. Veritas profectò, ſolius eſt Dei, vanitas indiuidua eſt comes omnis creaturæ: cui ſubdita eſt etiam nolens: vt, muto quodam eloquio, non eſſe nobis quieſcendum in creaturis, ſed trãſeundum per creaturas ad creatorem, doceat nos hic ipſe mundus, qui nunquam in ſe ipſo quieſcit: G
quemadmodum Deus benedictus, quum ſex diebus verſaretur in condenda natura, nũquam quieuiſſe legitur: ſed quum finem impoſuiſſet coſmopœiæ, tum primum requieuit, extra omne opus, quod patrarat. Et quomodo quieuiſſet in vanitate, in vacuitate, ille qui eſt Παντῶς τὸ ὄν, οὐδαμῶς μηδὲν? Ecquæ requies, ipſi etiam homini eſſe poteſt, in vacuo; quando, & ipſe quoque, niſi repleat eum ſpiritus Domini, nihil aliud eſt, quam terra inanis, & vacua? Ne putate rogo Fratres, vana eſſe quæ dicimus, ob id quod de ipſa vanitate loquimur; non eſt vanus qui dicit Omnia vanitas: neque eſt mendax pater eius, qui dicit Omnis homo mendax. vterque, homo eſt qui loquitur, ſed ambo, eo quo ſupra hominem viuunt, ſpiritu, ſupra hominem loquuntur: verè ſe ipſos excedentes, diuini vates, diuina H
ſapientes: poſiti animo, & mente, vt extra cœli ſoliſq; vias, ſic extra mendacia, & vanitates. Vanus eſt qui loquitur de vanitate pro vanitate, contra veritatem; Ille non eſt vanus, qui loquitur contra vanitatem pro veritate, & ex ſpiritu veritatis: ſed iam receptui canendum. Alia igitur omnia, præter Deum, tanquam vana, & vanitas, modo ſunt, modo non ſunt: Deus, & ſolus eſt, & ſolum eſt: neque vnquam, neque vlla ex parte, non eſt, neq; non eſſe poteſt. Οὐσία, plena τοῦ ὄντος, ἐξουσίαν ἔχων τῶν ὄντων: ex ſe ipſo poſsidens tanquam ſuum, id totum quod eſt: ſine quo, neque

perſtant

A perſtant in eo quod ſunt; neque eſſe incipiunt quæcunque ſunt. Hinc vir
ille, inter orientales maximè Deo charus, qui, licet inter barbaras nationes,
vnde originem duxerat, verſaretur, innatam tamen, & inueteratam barba-
riem, moribus, pietate, diſciplinaq; deleuit; hoc vno inſigni nomine Τοῦ
ὄντος, Deum ipſum adorabat, cuius eſt illa dulcis, & clara vox, Nonne tu
qui ſolus es? Sed & Delphi, ſuo illo Apolline, clari, & illuſtres in omnibus
gentibus, vbi templum ingrederentur, hoc ipſo verbo Εἶ, quod templi po
ſtibus, grandibus inciſum literis, ſe ſe legendum tranſeuntibus oſtentabat,
Deum ipſum, ſumma religione, ſalutabant. Significare enim videbantur,
Tu ſolus es, qui non eſſe non potes; à quo omnia, quum per infinita ſæcu-
la nunquam fuiſſent, vt primum eſſent, acceperunt. Huc itaque illud ſpe-
B ctare videtur, quod ſymbolica theologia docet Deum habitare in meri-
die: quod & ſupra inſinuaſſe me obliti non eſtis, ò Viri. Nam Deus non
habet mane quod illuceſcat: non veſpere quod occidat: lux ſemper plena
diei, in qua tenebræ non ſunt vllæ: in qua nihil cedit, nihil decedit; cui
nihil accedit, nihil ſuccedit; apud quam, non eſt tam quotidie, quam ho-
die; neque hodie labentis temporis, ſed ſemper ſtantis æternitatis, quod,
non ſemel venit, vt ſemel eat; neque aliquando vadit, vt iterum redeat;
ſed, idem æternum manet, vt æternum maneat. Dies perennis, qui nullis
inchoatur exordijs, nullis clauditur finibus: dies ſolſtitialis, cui neque ac-
ceſſio fit vlla, neque vlla deceſſio: dies omnium maximus, qui lucet ſingu
lis, fulget vniuerſis: non primus inter dies, ſed vnus omnium dierum: dies
C qui non eſt factus, ſed per quem alij omnes ſunt facti; cuius præſens, & in-
deficiens lumen, ſæcula omnia, quaſi multi dies, ſed tanquam dies vnus,
vna, continua, nunquam defecta, nunquam interciſa luce colluſtrat: in ſe
ipſum rediens, à ſe nunquam recedens, omnia lumina ad ſe reuocans. Sed
nolim vobis videri ſtultus, & obliuioſus ſenex, qui de veritate dixerim, de
proprietate tacuerim: duo enim proponebamus, quod naturale ſit Deo,
eſſe verè, & propriè. Quid eſt igitur tandem, quod Hebræi, inter Dei
laudes, tantopere efferunt præclarum illud trium literarum nomen, שדי,
quod, Græci ferè eſt, Αὐταρχὴς, niſi, quia Deus non ſolum verè, ſed &
propriè eſt: quia neque ab alio habet vt ſit; neque eſſentiam habet qua ſit;
ſed neque æget, vel ente vel eſſentia, vt eſſe habeat: quin potius, nihil ha-
D bens, eſt omnia; & nihil eſt quod ille non ſit: atque ideo, ſibi omni eſt ex
parte ſufficiens: qui, nullius rei indiget, quo, cætera omnia quantumuis
huberrimæ fœcundiſsimæq; naturæ eſſe videantur, nunquam non indi-
gent. An verò, in aliqua creatura eſſe Αὐταρχία poteſt? Sed, tametſi diuus
Paulus, humiliore quodam ſenſu Αὐταρχίαν, pertinere docet ad Chriſtia-
ni hominis laudem, vt qui paruo contentus victum, & veſtitum diuitias
putet: apud philoſophos tamen ſimpliciter, & ſine addito id quod eſt
Αὐταρχὴς, oportet vt ſit etiam Αὐτοτελὴς, ſe ipſo perfectum: quod titulus
eſt ſolius Dei: Solus igitur Deus ſibi ipſe ſufficit: nimirum per ſe ſe exiſtẽs;

per

per se se absolutus, & perfectus, vt hinc euidentissime appareat, quòd ipsum esse, sit omnino proprium ipsius Dei, non commune alijs rebus: sicut ex illa immutabilitate apparet, quòd verè non extet nisi solus Deus. Et quidem lingua sancta Dei, in qua (vt dicebamus) scriptum est, Ero qui ero. (Aleph enim litera א quæ præcedit, ex præcedit, ex grammatica Hebræorum, indicat quod אֶהְיֶה sit futuri temporis,) spectauit & expressit hanc ipsam, quam futurum tempus manifestè ostendit, cùm sempiternitatis securitate, proprietatem. Contrà, peregrinæ linguæ græca, & latina, in quibus legitur tempore præsenti, Εγώ ὁ ὤν, Ego sum, qui sum, respiciunt vnam illam, ad quam omnino proprietas, & perpetuitas consequitur, diuinam veritatem. Sanè omnis philosophia docet, nunquã nos homines de Deo ipso magis mentiri, quàm cùm obliti præsentis, præterita futuraq; loquimur: quippè, qui omnibus præsens, & quo nihil præsentius, omnia velut præsentia, & coràm posita, videt, continet, possidet; quem, & semper, & vbique præsentissimum, tempora, loca, acta, neque præterita fugiunt, neque futura latent. Iunge omnes æditiones simul, ò bone, & ecce habes alas, quibus, volare possis ad intelligendum esse Dei, & verum, & proprium. Manifestior hebræa est, & facilior, cuius scopus est proprietas: Græca est multò sublimior; cuius finis est veritas. O Deus meus, ò veritas, ò immutabilitas, ò proprietas, ò sempiternitas. Tu es Τὸ πᾶν, reliqua Τὸ μηδὲν. Nihil verè est, quod ipse non sis. Ob id concipis, & facis singula, quia es omnia: es quicquid sum ego: es quicquid ago ego: es quicquid sunt omnia; & quicquid agunt omnia. Quid, si audacius dicam, Ipse es quicquid est, & quicquid non est, quia es ipsum Τὸ ὄν, quo, sunt quæcunque sunt, &, quo, esse possunt, quæcunque non sunt: &, quia in te non differt, illud quod es, ab eo quo es, verè solum es, & solus es. Nam, cætera, non sunt Απλῶς, sed, Κατά τι; nimirum, quia abs te habent non nihil illius quod est, quod ipse es. Iam, quæ tanta inscitia, animis nostris inesse potest domine Deus, vt te non esse cogitemus? te, in quo viuimus, in quo mouemur, in quo sumus: quem cœli, & elementa loquuntur, quem belluæ prædicant, & ipsi quoque muti pisces maris? Per ego vos, per vestram fidem, per vestram salutem, per vestram deniq;, quam tantopere colitis, philosophiam, adiuro obtestorq;, ò filij hominum, audite. Si verè in ipsa natura, & non in hominum opinione duntaxat, ecce vobiscum philosophice ago, si hæc duo contradictoria sunt, Esse, & Non esse, cogitari ne potest, vt id quod est, sit id quod non est? vt lux inquam sit tenebra? vt forma sit priuatio? vt plenum sit inane? Hoc profectò dicit, qui dicit Deum non esse. Vnde verò moueri potest cogitantis animus, ex ipsa natura Dei, quæ obiectum est huius cogitationis, vt inde, se se tam impudenter exerat, vt dicere non vereatur Deum non esse, aut etiam non esse posse? cuius neque causa præcessit vlla, neque priuatio, neque potentia: qui, nullam intrinsecus relationem habet ad ipsum non esse; tanquam, vel

inde

A inde originem duxerit, vel in eius finibus aliquando moratus fuerit? Verè nihil prohibet, vt cogitemus animo, quòd in vniuerso nulla creatura extet, & tractemus de omnibus, perinde ac non essent, quoniã res ita habet, fieri posse, vt omnino non extent, quæcunque extant. Et si enim, creatura, quemadmodum non est per se Ens; sic neque est (vt Logici loqui solent) per se non ens, quandoquidem aliena virtute, & esse induit, & non esse exuit: illud tamen verissimè dicitur, quod omnia citra Deum ex se ipsis tam sint non entia, quam non sint entia; vt, quæ composita sunt, initium habent, finem habere possunt, & Deo indigent, qui initium fini, & finem coniungat initio. At verò, Deus, quo colore cogitari potest, vt nõ sit, in quo neque initium, neque finem, neque partes, vlla inuenit cogitatio:
B immo verò, in quo nihil inuenit aliud quàm esse, quàm semper, quàm vbique, quàm totum, quàm omne, & perfectum: in quo, nihil commercij, nihil communionis, cum ipso non esse, cum ipso nihilo, cum ipso imperfecto? Est ne vero Deus, quo nihil maius cogitari potest, quo nomine gentes Deum ipsum, iudicio, fama, & prædicatione circunferunt, si vere illud non est, quod vt aliquando non sit, ex ratione sua cogitari non potest? Equidem sæpe sæpius, dum nostra libertate abutimur, ab ipso Deo, quem semper ante oculos habere oportuerat, ita mentem auertimus, vt non nisi ea quæ corporeis sensibus videmus, cogitemus animo: tum certe negligimus, & imprudentes, non cogitamus Deum. Quis hoc ignorat? Interdum, & superbè cogitamus, quòd non sit aliquis Deus,
C quòd casu ferantur omnia; mundusq; ipse totus, sit absque vllo principio, & sine vllo principe. Heu, quanta est libertas hominis? quanta potestas? Non nè dicit malum, bonum, & bonum, malum? lucem tenebras, tenebras lucem? Et sicut scriptum est, delitias computat esse sub sensibus? hæc omnia, verissima esse, verissimum est. Sed enim, vt hæc omnia manifesta sint, quid præstantissimæ naturæ Dei, cum tanta caligine, & ignoratione mortalium hominum? Finge homo quantum audes, aude quantum potes, ille verò qui est, nihil habet in sua ipsius natura, vnde, quòd non sit, cogitari aliquo modo possit. Nondum ne intelligis? Accipe verbis clarioribus: tu te Deum cogitare putas, sed, quum Deum non esse cogitas, aliud cogitas, quod non est Deus: creaturam cogitas, & putas te
D cogitare creatorem: perinde ferè, ac imprudens ille, & stultus homuntio, qui dum inhiat cumulandis terrenis opibus, nihil nisi labores, & angores animo versat, & iudicio, & opinione falsus retur tum se maximè de optatissima fœlicitate cogitare. fel habes in manibus fili mi, & clamas mel mel; species decepit te, ò Fili hominis. quod cogitare te dicis, habet nescio quid simile Dei; Sed non est Deus: nam & fel videtur esse simile melli, sed tamen quantum distat à melle? Quod suapte natura cogitari potest, vt non existat, non est Deus. Deus est illud quod est; quod non potest non esse; quod non potest cogitari non esse; immo vero, quod cogi-

tari non poteſt, niſi cogitetur eſſe, quia eſt ipſum eſſe; & nihil de Deo in- E
telligit qui non intelligit ipſum eſſe.

Aduerſus inſipientem qui dixit in corde ſuo, Non eſt Deus. *CAP. XI.*

AM ne vides bellua? iam ne ſentis? Quid adhuc muſſas? quid inſana murmura rodis? Quid dicis in corde tuo, Non eſt Deus? O nimium mutus, ò nimium loquax. Non dum cognouiſti? non dum reſipuiſti? non dum ſublatis oculis intellexi- F
ſti, nihil eſſe tam voluntarium, quàm quod ipſe depreſſa voce loqueris, Deum non eſſe? nihil tam neceſſarium, quàm quòd publica naturæ vox, & omnium gentium lingua teſtatur, & prædicat, Deum eſſe? Ecquid eſt, ſi is non eſt, quo omnia ſunt? An res caleſiunt, ſine calore? An illuſtrantur, ſine luce? Itaque ſi aliquid aliquando eſſe potuit, poteſt; aut poterit, non ne ſtatim conſequitur, vt Deus ſit? Nam nulla res, ſe ipſam facere poteſt, vt ſit, quum non eſſet: tam ergo nihil eſſe poteſt, ſi Deus non eſt, quam omnia eſſe poſſunt, ſi Deus eſt. Et tu quidem, qui tam magna ſpiras, vt dicere non verearis, Deum non eſſe, ſi ille non eſt, tu quomodo es? & quis es, & vnde es, & vbi es? Tu ne inquam es, & talis es, & tantus es; & G
Deus nihil eſt? Tu tam ſtultè arrogans, & tam arroganter ſtultus, in te rationem, & mentem ineſſe putas, in toto mundo non putas? Quid enim dicere te arbitraris, quum dicis, Non eſt Deus? Non eſt anima in homine, non eſt pater familias in domo, non eſt præfectus in vrbe, non eſt Rex in regno. Et quomodo viuit homo? quomodo perſtat domus? quomodo non eſt deſerta vrbs? quomodo non eſt viduatum regnum? O delirationem incredibilem, ò nimis altas inſipientiæ ſtirpes. Non eſt Deus; Non eſt carina in naui? non eſt in animali cor? non eſt fundamentum in ædibus? non eſt ſol in cœlo? non eſt dominus in vniuerſo? Quomodo verò non ſoluitur nauis? quomodo mouetur animal? quomodo ſurgunt ædes? Quomodo ſplendet cœlum? quomodo adminiſtratur vniuerſum? H
Non eſt Deus? Ergo eſt circulus ſine centro? eſt linea, & nullum punctum? ſunt numeri, & non eſt ipſum vnum? Non eſt Deus? Sunt Τὰ ὄντα, & non eſt Τὸ ὂν? Sunt ſingula, & non eſt Τὸ πᾶν? ſunt omnia, & non eſt Τὸ ἓν? Ecquis tandem ferat, & patiatur ineptam hanc tuam ſtultiloquentiam, ò inſipiens? aduerſus tantam illam orbis terræ fidem, & conſenſum, quo integræ nationes, & populi, vno ferè ore, de ipſo diuino numine, mirabiliter ſentiunt, & loquuntur? Vox tua eſt contra omnes, & contra te ſunt voces omnium. Et iuſtum eſt quidem, vt orbis

terræ

A terræ pugnet contra inſenſatos: qui dum audent belligerare cum Deo, inſcientes, & imprudentes, repugnant vniuerſæ naturæ. Non eſt commentum principum, aut literatorum hominum, ad continendas in officio plebes, religio, & cultus Dei ô Impie. Initium habuit cum ipſa humana natura; non minus quam ſermo; prærogatiua, & priuilegium hominis proprium, quo maximè cunctis animantibus antecellit. Ob id, ab ineunte ætate, certa quadam pietatis vmbra, verſante ſemper ante oculos noſtros, naturali inſtinctu, & ſinguli, & omnes, ducimur, ferimur, impellimur, ad cognoſcendum, colendumq; Deum noſtri generis parentem: non ſecus, quam vel ſubrumi agni, vel noſtri infantes, antequam dediſcant loqui Buas, & Papas, & Tatas, & Mammas, accurrere ſolent, dum eſu-
B riunt, ad ſuas ipſorum genitrices. Genus enim Dei ſumus, qui corpora noſtra è limo finxit, animas noſtras ex nihilo creauit, nos omnes verbo veritatis genuit. Deus verè eſt pater noſter, cuius ſacroſanctam imaginem, noſtris præcipuè inſculptam animis, cum magna, & incredibili gloria circunferimus. Et propterea, niſi vel opinionum impietate, vel improbitate ſcælerum, paruulos illos igniculos reſtinxerimus, quos à natura nobis iniectos, grandis ab origine morbus ſopitos tenet, ſalutaris gratia ſuſcitat, & accendit: nihil tam ſæpe agitant humanæ mentes, nihil tam libenter modis omnibus verſant, quam ipſum Deum. Deo ardent corda, Deum canunt linguæ, ad Deum anhelamus, ad Deum ſuſpiramus: Deum denique eſurimus, & ſitimus: cui etiam in maximis tribulationibus poſi-
C ti, quum neſcimus, & ne cogitare quidem poſſumus, quid agere debeamus, ſupplices manus tendimus, & genibus pronis aduoluimur; quaſi, videamur, ſimul Deum hauſiſſe animis, & lac ſuxiſſe faucibus. Quanta colligatio ô Deus, quanta ſocietas, religionis cum ipſa tota cognatione naturæ? An verò non cernis inſipiens, vt iam aduerſum te inſurgant impijſſimæ quæque gentes, apud quas tantum abeſt, vt nullus ſit Deus, vt etiam legamus innumerabiles Deos? O infauſtam, & mali ominis vocem, vereq; (vt aiunt) mali corui malum ouum. Non eſt Deus. Si diceres, Chriſtum non eſſe Deum, Iudæorum ſuperſtitio, ad hunc vſque diem, tota tecum inſaniret: tibi blandiretur Mahometes, Celſus, Porphiriusq;, inter philoſophos, tuam ipſius cauſam tuerentur: eſſetq; forſan aliquis Arius,
D inter noſtros falſos fratres, qui pro te hæc impia bella ſuſciperet. Sed, quum tam inſulsè loquaris, Non eſt Deus, fabula eſt quicquid dicitur de Deo, ægri ſomnium eſt, putare eſſe aliquem Deum, quis comedere poteſt rem tam inſulſam, & nullo ſale conditam? Quis vel guſtare poteſt tam lætale venenum, quod vix guſtatum affert mortem? Nemo homo tibi fauebit, nemo te defendet: immo verò nemo erit, qui, extremam hanc impietatem vſqueadeo diſsimulare valeat, vt non ſtatim inſultet in inſipientiam hanc tuam, in tuam hanc animi quaſi inſanabilem inſanitatem, & dicat, plenus ira, & zelo; Vah qui deſtruis fidem Dei, qui de-

turbas ex antiqua possessione Deum. Vah pestis, & funus humani generis, qui dum vis homines facere liberos à metu numinis, facis seruos omnis iniquitatis. Quid potuisti vnquàm, humano generi pernitiosius cogitare, quàm non esse Deum? cuius religione, & cultu omnes hominum societates, natæ sunt, auctæ, retentæ? Sed, ò viri prudentes, poterit ne vlla docti aut indocti hominis oratio mouere ex opinione hominem impium, qui sine Deo vitam degit ferarum more? Itaque, verendum est forsan, ne qui animo candido cum insipiente luctamur & congredimur, vt reprehensus, conuictus, fractus, agnoscat nihil esse, vnde sibi sapiens videri possit; sinistrè demum à vobis excipiamur: & dum longiora cum eo miscemus colloquia, ipsi quoque iuxta Salomonis parœmiam videamur insipientes: quasi, vel confidamus insipientiam ipsam resipiscere posse; vel timeamus, ne homo insipiens euertat magnam illam diuini numinis fidem; quæ iam vbique gentium recepta, altas egit, firmasq; radices. Quid enim insipientius cogitari potest, quàm tot prudentum hominum, atque adeò vniuersi humani generis vitam, opinionem, doctrinam, sensus mores, ex vnius insipientis hominis tam incondito, & ingrato sermone, pendere? Interea porrò audiamus ipsi, fortissimum illum Dei militem, & vatem sanctissimum, qui, vt machæra præliabatur prælia Domini, sic voce, & fidibus, diuina canebat. Is igitur in impios illos, & sine Deo viros, Protagoras, Epicuros, Diagoras, Theodoros, Lucretios, Lucianos, altius insurgens pro Deo, cui & spiritu & corpore, seruiebat; summo iure, eorum insanam mentem, censoria, & verè regia authoritate notauit: quòd tam arroganter & stultè, non modo Christum, cum Iudæis, & Deum Iudæorum, cum gentibus, negauerint, sed absolutè, & simpliciter, diuinum numen, vel ex toto sustulerint, vel an esset, dubitauerint. Videte autem in primis, quàm graui indignatione concitatus, factus velut animo impotens, iracundus, contumeliosus, superbus, (hoc ipsi aduersus se ipsos odium, & supercilium merebantur) vniuersam illam impiam, & imperitam multitudinem, vix pro vno homine habendam esse iudicauit: tum verò non clàm, sed palàm, in medio terræ, in conspectu solis huius, in oculis omnium hominum, impressit eis in faciem; vulnus, & plagam insipientiæ: cuius fœda, eaq; luculenta cicatrix, neque manibus elui potest, neque curatione tolli, neque diuturnitate vanescere. An non audimus. אָמַר נָבָל. Dicit insipiens. Quot נְבָלִים, fuerunt ab orbe condito, quot רְשָׁעִים, quot לֵצִים, dicam græcè, quot Ἄθεοι, Θεομάχοι, Certè, hic vsurpari potest Hemistichium illud Ennianum,

E F G H

It nigrum campis agmen.

Et quidem, hac ipsa ætate nostra, inter paucos viros, quos ab ipsius virtutis splendore & gratia, niueos, & candidos nominare solemus, agminatim conspiciuntur homines impij, non solum inueterata carie, & putredine

vitiorum

A vitiorum nigricantes, sed densissimis scælerum omnium nubibus, horrendisq; fumis decolorati, exusti, atque nigerrimi: digni propterea, quos, ipsi, atro carbone notemus, & iuxta Poetam,

Quos, pater omnipotens, speluncis condat in atris.

& tamen Dauid נָבָל nominat, numero inquam vnius non plurium: cur autem hoc, nisi, quia, vt pro toto populo habendus est vnus, qui rectè sapiat, sic turba quæ desipit, vix pro vno haberi debet. Ob id, & in Euangelio, vnus tantum repræhenditur in numerosa illa plebe, quæ aduersus dominum murmurabat, quod pares fecisset nouissimos primis: & vix vnus eijcitur è cœlesti conuiuio, quod sordidus irrupisset ad mensam, non indutus vestem nuptialem. Iam verbera, & vibices videamus, perditi huius

B hominis, qui dicit Non est Deus: Quæ profectò insipientia, comparari potest huic insipidæ scientiæ, & impiæ sapientiæ? Nam, quid tam insipidū, quàm diuina non sapere? Ecquid illi dulce sapiat, cui tanta dulcedo non sapit? Voca tu illum, emotæ mentis hominem, fatuum, delirum; iuxta septuaginta interpretes Ἄφρονα; cum alijs græcis Μαινόμενον; Μωρὸν: Ἀνόητον; certè, Spiritui sancto appositè admodum, in latina lingua dicitur insipiens; cui non sapit palatum, cui cor non sapit, cui nō sapit pectus, qui verè nihil sapit. Idem est vir bonus, & sapiens; idem est malus & insipiēs; corruptus iudicio, peruersus sapientia, conspurcatus tetro sapore, cui bona turpia, & mala videntur honesta. In lingua sancta, est נָבָל, est & נָדָב. Voces sunt contrariæ; contrariæ sunt & res, quæ significantur his vocibus.

C Chaldaicæ interpretationis נָדָב, est iustus: נָבָל, est impius. Hebræis נָדָב, est gratus נָבָל, est ingratus. Arabibus נָדָב, est benignus, & liberalis; נָבָל est immanis, & immitis. Quæ simul omnia, & deteriora quoque, competunt in eum, qui diuino amore non tangitur; qui Dei obliuiscitur; & beneficia quoque, quæ abs Deo accepit, se accepisse negat: similis illi temulento, & perfido viro Nabal, qui, quum tanta à Dauide Rege beneficia accepisset; durus, pessimus, & malitiosus (sic enim dicit scriptura sacra) per ingrati animi crimen; quod ne vxor quidem eius Abigail negare ausa est, insolescens, non erubuit dicere, Quis est Dauid? Et quis est filius Isai? Verè typus Iudaici populi, qui vua fellis ebrius, spiritui sancto resistens, dura ceruice, & indomabili corde, stultus factus est: & vsqueadeo insanijt, vt mali-

D tiosè tandem diceret, dum in Christum baccharetur, Hunc nescimus vnde sit: Vnde illud, Heccinè reddis Domino Deo tuo, popule stulte, & insipiens? Ob id, Rex ille sapientissimus, cui, ne iota quidem mysterio vacat; mentem dissimulauit, cor accusauit, cor in ius vocauit, cor condemnauit. An non legis אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ Dixit insipiens in corde suo? Sic, & diuinus ille Prophetarum interpres, ad Romanos, Ἀσύνετος αὐτῶν ἡ καρδία. Insipiens (inquit) cor eorum. Sane affectionum animi, quæ à Græcis Πάθη, à Latinis morbi dicuntur, cor ipsum est symbolum & sedes, ipsa autem mens, fons & origo intelligentiæ. Atque ideo, docemur Atheos ho-

mines, non tam per ignorantiam dixiſſe, Non eſt Deus, quàm, dira cupiditate flagrantes, in votis habuiſſe, vt non eſſet Deus; vt non eſſet, qui de excelſo ſancto ſuo in terras proſpiceret; qui humana curaret, qui vniuſcuiuſque rationem haberet, quem nemo euaderet, qui bonos præmijs, malos pœnis afficeret. En, quàm fœdum ſaporem redolent, hæ putidæ carnes, hæc triſtia cadauera: dicam hæbraicè, ex integro. אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים. Indicat profectò hęc omnia quę diximus, ꝙ ab illo ipſo amabiliſsimo diuinę naturæ nomine, quod omnis creatura veneratur, Propheta abſtinuerit; formidabile illud iudicij, atque iuſtitiæ, quam vnam perfidi, & transfugę prę cæteris timent, expreſſerit. An non videtis? Dixit inſipiens (inquit) in corde ſuo, Non eſt אֱלֹהִים, non inquit dixiſſe inſipientem, non eſt יְהֹוָה, ſed dixiſſe, non eſt אֱלֹהִים non eſſe inquam, qui requirat, non eſſe qui intelligat, non eſſe qui iudicet. E F

Scilicet, is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Vileſceret Deus, ſi hæc minima naturæ attenderet: Sic enim, in ſacris literis legitur, dixiſſe impios. Si eſt ſcientia in excelſo? Dominus non videt nos, Dereliquit terram, & in cœlis habitat. Vniuerſa, æquè, eueniunt iuſto, & impio, bono, & malo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti. Et Poeta quidam, non contemnendus carmine, induens perſonam hominis impij, cecinit.

Nam, quum res hominum tanta caligine volui
Aſpicerem, lætosꝙ diu florere nocentes, G
Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.

Hoc demum, quia eſt colophon omnis improbitatis, & ipſius impietatis profundum; idcirco, נָבָל, dum tanti ſcæleris conſcientiam ferre non poteſt, loqui lingua non audet; nutu non ſignificat; non eructat venenũ, quo imbutus eſt: ſed, callidè improbus, omnia circunſpectans, quicquid increpuerit pertimeſcens; nam conſcientia timorem parit, & ſuum quemque ſcælus exagitat: diligentiſsima animi intentione conſiderans, ne videatur, ne audiatur, concoquit in corde ſuo hæc impia conſilia; ſecum ſolus tractat, hoc ſummum impietatis crimen. Crimen, non hominis amentis, ſed malæ mentis: non inſani, ſed malè ſani. O me miſerum, ſi eſt Deus, vtinam non ſit Deus. Ecquis ſcit, an ſit Deus? Figmentum fortaſſe eſt, quòd ſit Deus. Non eſt aliquis Deus. Abi in malam Crucem, impie, tu nihil es, & nihil eris. Deus autem te nolente, ſemper erat, ſemper eſt, & ſemper erit. H

A

Id quod est, vel ipsum Ens, dici de Deo, & de creaturis, quia omnia sunt Entia Deus essentia. CAP. XII.

Oc demum, est ordine rem scire, tractareq; aptè, & congruenter, viri fratres; ab eo, quod primùm est ordiri, progredi ad omnia, perducere ad extremũ, & nouissima conferre primis. Quod, dum ipsi modo, post primam orationis excursionem, facere aggredimur, attentos vos esse cupio: satis enim (vt arbitror) ad consolandos pios, quorum omnis spes in
B Deo est, oratione pathetica confusus est impius, per quem tristis ille rumor increbuit, Non esse aliquem Deum. Nunc ad cõferendum cum creatore, creaturam, iterum in sublime ferimur, vt exploremus, excutiamus, explicemus intelligentiã Τοῦ ὄντος, latinè, illius quod est; quatenus dicitur, de ipso æterno Deo, & de omnibus rebus quæcunq; sunt. Quum igitur, in vniuersa natura rerum, sint quatuor gradus, & quasi scalæ, quibus ab ipsis creaturis ascendimus ad Creatorem, Esse, Viuere, Sẽtire, Intelligere; nemo vnquam dubitare poterit, siue hominis intelligentiam spectet, siue ipsam rerum naturam, quin totius huius ædificij sit primarius quasi lapis, & in fundamento locandus, id quod est; siuè, substantiuata (vt aiunt) participij voce, dicere mauis, ipsum Ens: quando quidem
C cætera, velut concreta sunt, & (vt sic loquar) ex ipso ente, quasi corporata. Quid est enim viuere, nisi proprium, & definitum esse, eorũ quæ viuunt? & sentire eorum quæ sentiunt? intelligere quoque eorum quę intelligunt? quum ens, & esse, magna illa, & penè immensa sua ipsorum amplitudine, qua spatiantur per totum orbem, nisi per illos velut alueolos, in angustum adducantur, non modo hæc omnia in vniuersum contineant, sed simul quoque amplectantur ea, quorum fortasse non minor est numerus; quæ neque intelligunt, neque sentiunt, neque viuunt. An fingi potest, extare aliquam naturam, vitæ, sensus, mentisq; participem, & ipsius entis expertem? An necesse non est, vt quicquid numeratur inter ea, quæ sunt, non nihil omnino, de illa ipsa prima, & antiquissima entis ratione, participet?
D Sunt genera, sunt species, sunt horum notiones, & ideæ, formæ similiter, quæ ab idæa deducto nomine, Τὰ εἴδη, dicuntur: sunt singularia, quæ ca duntsub conspectum oculorum nostrorum: sunt communiter accidẽtia: Est tempus: est motus: quamquam fiunt verius: quorum fluxu perpetuo, tota natura iam iam lapsura est; lubricum sanè, & periculosum in multos annos ingressa. Prætereo ea omnia, quæ, Græcis dicuntur Τὰ ὄντα ἐν δυνάμει: illa quoque, quorum essentia, non tam est res in ipsa natura existẽs, quàm cõceptus, mentis compositio, & veritas in anima. Eorum igitur omnium, quæ proximè recensebam, Τὸ ὂν est quasi genus; cuius collatione,

alia quæuis genera, ea quoque, quæ simpliciter prima dicuntur, species potius vocanda sunt. Ex eo quod est, omnis diuisio nascitur; ad id quod est, omnis resolutio terminatur; ente, vniuersa continentur, & compræhenduntur. Ens est, quod primum cognoscimus; quod primùm nominamus; vnde omnia pendent; sine quo nihil sunt: quo tandem, si additamenta seponas, ne cogitari quidem potest aliquid, maius, aut melius: immo verò, quod seorsum acceptum, & consideratum, est melius omnibus: nam illud sine alijs, quale, & quantum est? alia verò quid essent sine illo? tametsi in eo fundata, & collocata, excellunt ipsum solum. Nonne ita est? Continetur in Socrate homo, in homine animal, in animali corpus, in corpore substantia, at verò Ens in omnibus. Vnicuique rei, proprij sunt termini ac fines, quibus inuicem altera ab altera distinguitur ac separatur: vt in campo naturæ, hæc vnam classem sibi vendicet, illa aliam: accidentia quoque ipsa, maximè verò qualitates, intrinsecus, & extrinsecus, ea sunt, quibus manifestum est, quod vna res, non sit talis, qualis altera. Sed enim, esse simpliciter, & antecedit, naturali quadam intelligentia, tum esse hoc vel illud, quod definitam naturam; tum esse tale, vel tale, quod qualitates proprias significat: & re ipsa, subijcitur atque substernitur illis omnibus, tanquam omnium, basis (vt dicebam) & fundamentum. Tolle Ens, sustulisti omnia; pone Ens, posita est matrix omnium. Hinc tanta illa, in quibusq; rebus naturæ sagacitas, qua, bona appetentes, & declinantes à malis, sibi tantopere, & prouident, vt diu sint, & cauent, ne vnquàm non sint. Immania cætæ, contemptibiles vermes, platanus alta, lenta salix, saxa, ignes, aqua, terra, quibus nullus est sensus, in hoc vnum totis viribus incumbunt, vt se se, in eo quod sunt, tueantur, vt perniciem vitent, & quæ illis perniciem afferunt, longè, longeq; repellant. Omnis enim natura, etiam si sensum diligendi non habet, neque odiendi, hanc procurationem habet ingenitã, vt ipsa seipsam seruet, vt sequatur quæ illi prosunt, vt quæ obsunt declinet, denique, vt esse custodiat, non esse refugiat. Cur me auocas frater, ad miserum mortalium genus, in quo non pauci, dum, è miserijs, & necessitatibus, in quas illi plerunque coniecerunt se se, scientes & prudentes; statim, pro libidine exire non possunt, vitiosa animi impotentia, à temperantia, & virtute plurimum dissidente, emori cupiunt? Nam illi quoque, si certò putarent, se nullos prorsus, & nusquam futuros esse moriendo, æquiore fortassis animo paterentur miseriam sempiternam, quàm eligerent perire funditus, è numero eorum quæ sunt, & verti in nihilum. Quid enim, tam dirum, vagatur ante oculos nostros, quàm omnino non esse? Quòd si, tam magnum est, & tam nobile munus hæc ipsa prima participatio diuinitatis, hic ipse primus rerum gradus, hoc ipsum inquam esse, quod naturę omnes, (vt audistis) augustè, sanctèq., venerantur, & colunt; qualis, & quantus, est hic ipse Deus; qui, si loquendum est propriè, non est Ens, sed ante Ens, & supra ens; Αρχίτυπον, forma principalis, absolutum exemplar, & (vt sic loquar)

A loquar) pulcherrima illa facies; vnde ens,& eſſe,quaſi ſimulacrum,& ima-
go deducitur: de quo propterea tam ſæpe audiſtis, quòd ſemper ſit, quòd
verè ſit, quòd proprie ſit; quòd ſimpliciter ſit, quòd ſolus ſit, & nihil ſit
præter eũ? Ecquæ eſt illa pulcherrima facies,niſi Οὐσία, Οὐσιότης, Οὐσιαρ
χία; Οὐσία τῶ͂, ὄντων; οὐσιότης οὐσίας; ὑπερουσιότης οὐσιότητος. Hæc ſane
ratio, ſublimis, venerabiliſq;, & Deo non indigna prorſus exiſtimari de-
bet,poſtquam humanum ingenium altiorẽ in terris,aut inuenire, aut hau-
rire non poteſt: tametſi homines illiterati, & (vt antiqui loquuntur) pro-
ſani, aſſueti ſenſibus, & in rebus ſenſibilibus occupati,dum à mundo,ſupra
mundum,vtcunq; traducũtur,ægrè admodum, Ἐν τοῖς οὖσιν, οὐσίαν,ęgrius,
Οὐσιότητα, agerrimè Ὑπερουσιότητα videre poſſunt: quorum eſt illud in
B libris gentium Τετράπεζαν videmus, Τετραπεζότητα, non videmus. Iam
ergo videtis ò viri docti, vobis enim, muſiſq; vobiſcum contenti ſumus;
videtis inquam, quam differunt, Eſſe, quod dicitur de Deo ipſo, & quod
dicitur de creaturis. Hoc ſiquidem,animi ratiocinantis opera, extare, &
eminere videtur ſupra decem genera, quæ Græci Κατηγορίας appellant;
quum, re ipſa, ſeparatum à rebus,quæ claſsibus illis continentur,non mo-
do non conſtet, ſed ne exiſtat quidem. At verò,illud, per ſe ipſum, abſq;
omni mentis agitatione,in ſe ipſo ſubſiſtit,extra omnia,ſupra omnia,& ta-
men commune omnibus. Quomodo inquam commune? non quod il-
lud ipſum, de omnibus dicatur,ſed,quod eo ipſo nihil non fruatur, ſingu-
la participent,omnia gaudeant. Non eſt ita commune creaturis eſſe Dei,
C quaſi,vt illa ſint,ipſum omnibus,& ſingulis inſit; ſed,ita, vt ſit primum &
principale,ex quo quæcunque ſunt, accipiunt vt ſint,&,ſi illud non ſit, ni-
hil aliud eſſe poſsit,& ne id quod eſt quidem. Quo fit,vt ea quoque,quæ
in mundo maximè extare videntur, comparata ad id quod eſt Deus, ad id
quod dicitur verè, & propriè de Deo, ſint vſque adeo debilis eſſentiæ, vt
Ἀνούσια, verius dicenda ſint, quam Ἐνούσια, Cõtra Deus dicitur Ἐπιούσιος,
ſupra omnem eſſentiam, compræhendens omnes eſſentias,decus,& ſplen-
dor omnis eſſentiæ, hoc eſt, nullum non complectens eſſe,& nullam exclu
dens eſſentiam. Quia enim, nulla eſt forma, ſiue inhæreat, ſiue denomi-
net, ſiue referat, quæ, rei illi cuius eſt,non aliquo modo largiatur vt ſit, eſ-
ſe ſiquidem munus eſt formæ: is qui ſimpliciter ipſum eſſe compręhendit,
D compræhendit quoque eſſe viuum, eſſe ſentientem, intelligentem bonũ,
ſapientem: quæ ſingula, à ſuis ipſorum formis proficiſcuntur; hoc eſt, à
vita, à ſenſu, à mente, à ſapientia, à bonitate; atque ideo, Deus eſt forma
formarum, & exemplar omniũ exemplarium; quod,de ipſo æterno Deo,
omnis philoſophia teſtatur, & ſacra, & profana. Et quidem, ſi melius eſt
eſſe, & viuere, quàm eſſe ſolum; & ſentire, quàm viuere ſine ſenſu; & in-
telligere, quàm ſentire abſque mente; qua ratione, cæteris rebus, natura
diuina præcellere poſſet, niſi, modo, & ratione,quàm ipſe ſolus nouit,eſ-
ſet hæc omnia? Quid? Eſſet ne Deus quidpiam aliud,quàm potentia quę-

dam sola, & recipiendi facultas, quàm deinde formarent, vita, sensus, intelligentia, quæ extrinsecus adueniunt ipsi Enti? Habeat hos honores, indignitas materiæ, non maiestas æterni Dei: nam, & philosophorum sententia est, materiam, nihil non esse potestate, Deum, nihil non esse actu, sed Θεοφρετῶς. Quicquid igitur, (vt concludam) in mundo est, aut etiã extra mũdum, vna illa sempiterna natura Dei excepta, ens dicitur, ens est: at verò, ipse Deus, solus, & est, & vocatur essentia. Sic, sanctissimus ille Hieromysta, Deus (inquit) qui exordium non habet, essentiæ nomen verè tenet. Digna profectò, atque æquissima distributio rerum, & rationum: vt, quum non possit creatura coire in vnam naturam cum creatore, neq; ratio essentiæ, esse vna cum ratione entis, in hac ipsa bipatẽti, apertaq;, & minus scrupulosa partitione naturæ, creator sibi essentiam vendicet, ens relinquatur creaturis. Nam, quid est Ens, si vocem, & aurem consulas, nisi esse habens? Ecquid est essentia, eodem, ex vi vocis, aurium iudicio, nisi esse entium? Quæso vos, viri docti; posthac ipsæ rerum formæ, quæ comparatæ ad composita, essentiæ dici consueuerunt, dum cum ipso Deo cõferuntur, non iam essentiæ nomine gaudeant, sed cum cæteris rebus, entis appellatione contentæ sint; vtpotè, à summa illa essentiæ sublimitate, atque simplicitate, per rerum, & rationum iuncturam, qua nulla caret, magna ex parte degenerantes. Est enim solius Dei propria, summa illa puritas, simplicitas, sinceritas: quæpropterea facit, vt ipse solus Deus, tãquam insigniter clarus, & illustris, hoc ipso velut suo proprio, & certo vocabulo Οὐσία excipiatur à multitudine eorum quæ sunt, quasi à plebe: & tanquàm cœli, & terræ regnator, cum gloria, atque prædicatione, efferatur apud omnes gentes: publico orbis testimonio atque consensu, adeptus si non honorem, saltem nomen honoris. Verè est nomen honoris, nomen grauissimum, sanctissimũ, præclarissimum, Essentia. Nam, omnia quæcunque sunt, summa, media, infima, tanquàm deductiones, & deriuationes Dei, diuina dicuntur: sicut & lineas concentricas appellamus, quæ ab vno ducuntur centro; & sigilli nomen habet, illa, quæ ceræ imprimitur sigilli forma; Vultus quoque appellatur, illa imago quam speculum reddit ex vultu. Et tamen, hunc honorem reseruamus essentię, vt nihil cõfiteamur esse de essentia Dei, nisi Deũ ipsum: vnde illa vox, cœlo ædita, & iucundissima terris, Ὁμούσιον, de filio Dei, quem non factum, non creatum, sed genitum, prædicamus ex illa ipsa substantia, & essentia Patris. An non est infinita maiestas huius nominis, & significationis, essentia? Nihil est vsqueadeo nobile, & præcellens, nihil vsque adeo sublime, & gloriosum, inter creaturas, vt decerptum dici possit ex illa ipsa summa essentia diuinitatis: quum tamen nihil sit, tam vile, tam abiectum, nihil tam exiguum, aut indignum, quod non sit aliquo modo, exemplum æterni Dei. Authoritate essentiæ, Deus est segregatus ab omnibus, bonitatis excessu, se se, vt vult, diffundit per omnia, & in omnibus.

Quàm

A

Quàm significanter & apposité Deus dicatur Ens, Essentia, Res, Substantia, Forma, Natura. C AP.XIII.

HABETIS, vt puto, & tenetis id totum, in quo rei cardo vertitur: sicut enim ille qui negat, proximè, & secundum solem, ignem esse calidissimum inter corpora, (quanquam sol virtute dumtaxat calidus est, neque in seipso habet qualitatem caloris, vt neque Saturnus frigoris,) non dum, vt corpus ca lefaceret, appropinquauit igni; nondum aliquid
B didicit de natura ignis; nondum vel res calidas cũ igne, vel cum rebus calidis contulit ignem; ita, quicunque dicit Deum nõ maxime extare inter omnia quęcunque extant, non modo non videt Deũ, non modo nihil intelligit de natura Dei, sed omnino ita incuriosus est, & negligens ipsius æternæ diuinitatis, vt, neque Deum cum rebus, neque res cum Deo, componere, conferreq; meditatus fuerit, vel semel in omni vita; dignus propterea, qui sibi relictus, labatur, & ruat in hoc profundum baratrum ignorationis: quo tandem præbeat se ipsum miserum, & acerbum spectaculum: &, qui tam altè se se efferebat, inani tumidus gloria, prostratus, & abiectus humi iaceat, sitq; ludibrio vniuerso orbi. Sane ex ijs, quæ longè, lateq; ostendimus, Deum esse, primum, & maximum omnium eo-
C rum quæ sunt, & per eum alijs conuenire, vt sint, tantæ est necessitatis, vt mutari, tantæ veritatis, vt negari; tantæ demum in ipsa rerum natura, certitudinis, & euidentiæ, vt ignorari omnino non possit; si modo homines ad hoc ipsum venerabile Dei nomen studio, & meditatione, vtcunque assurgant: & qui vsque adeo sapientes sunt in creaturis, non ex toto desipiãt in creatore. Adhuc tamen in sudata veste, tantisper laborandum mihi est, ò viri pij, vt iuxta sacras literas de ipso Deo, quatenus extat, quòd huius primi libri scopus est, ipsam quoque veram, & non inanem philosophiam sectantes, tum scitè cogitare, tum significantibus uerbis loqui ualeamus. Restringemus autem, ea quæ de ente, & essentia dicta sunt; uelut eruditi, auream illa sententia, quam, Poeta nobilis notauit carmine,

D *Laudato ingentia rura,*

Exiguum colito.

Quoties igitur æternus Deus, in se ipso gloriosus semper, & super exaltatus in sæcula, comparatur ad ea quæ non sunt, toties numeratur inter ea, quæ communiter habent ut sint, quæ Græcis dicuntur Τὰ ὄντα: dum autem ad hæc ipsa confertur, recensetur extra ea; &, non Ὂν solum (hoc enim simplici nomine, fortassis, absque articuli pondere, exprimendũ est Ens, quod in decem prædicamenta diuiditur) sed ad declarandam illius excellentiam, & sublimitatem, adiecto, articulo, Τὸ ὂν dicitur; quia omnia

nia per illum sunt, & ex illo: tandem uerò, dum comparatur ad ipsum Τὸ E
ὄν, vocatur, Τὸ αὐτὸ ὄν. Αὐτὸ ἄνθρωπος, est exẽplar hominis; Αὐτοζῶον.
viuentis; Αὐτὸ ὂν entis: nimirum, rationes, viresq; ipsius esse, absque vlla
proportione transcendens. In quem sensum, Deus ipse dicitur etiam. Αὐ-
τὸ ζωὴ, Αὐτὸ αἴσθησις, Αὐτὸν ὢς, Αὐτοσοφία, Αὐτὸ ἀγαθότης, & Αὐτὸ
ἀλήθεια, voces quæ ad verbum redditæ in latinam linguam, sicut & illæ
aliæ Οὐσιότης, ὑπερουσιότης, vix illud effugiunt, quod frequẽter audimus
apud Momos, Βαρβαρίζειν. Inde igitur intelligimus, nihil omnino esse in
creaturis, quòd non ratione quadam sublimiore inueniatur in creatore,
& de ipso creatore dicatur. Habet autem vox illa, Τὸ αὐτὸ ὂν vim huius
siue græcè, siue latinè scribas, aut loquaris, Οὐσία, Vsia. Iam enim Theo-
logi omnes, romana ciuitate palàm donasse videntur, Vsiam, sicut, & La- F
tini rhetores essentiam. Significatq;, quòd Deus sit fontana plenitudo
omnium eorum, quæ sunt; sicut quia dicitur vita, intelligitur esse fons vi-
tæ, omnibus quæcunque viuunt: qui, si seipsum in seipso continuisset;
neque manasset foris, nihil omnino viueret, nihil esset in vniuersa natura
rerum: & tamen ille esset, & viueret, cuius esse, & viuere, ex seipso est, ne-
que illi aliunde venit. Et res quidem ita habet, vt audistis. Verumenim-
uero, magna ratione, Deus, abstinuit à voce illa absoluta essentiæ; &, se
se, nomine contracto, appellauit Ens, & Ille qui est. Solida enim, & fir-
ma loqui oportebat Mosen ad populum: ideoq; Deus qui nõ tam Mosen
quàm promiscuam plebem erudiebat in Mose, concreta, & quasi corpora-
ta, non simplici, & absoluta voce essentiæ, suæ ipsius diuinitatis numen (vt G
par erat) significauit. An non videtur essentia ipsa, rudi vulgo esse opus
ratiocinantis animæ, magis quàm res existens extra animam? Omnino, au-
tem, quàm paucissimos inuenias, qui, non putent, essentiæ rationem col-
locandam esse inter secundo intelligibilia: quod in ente sit essentia, sicut
in viuente est vita, in sapiente sapientia, lux in re lucida, & calor in calida:
quum alioquin, Deus, sicut non habet vnde sit, sic non habeat cui insit: for
ma quidem omnium, sed ea quæ est extra omnia, hoc est typus, & exem-
plar, segregatum à rebus quas format, & perficit. Atque ideo, ex ipso no-
mine Entis, facilius multò quam ex ipso nomine essentiæ, intelligi potest
Deum ipsum non inhærere, non alteri cuipiam niti, subsistereq; in seipso,
& per se ipsum. Nunc dicemus de re, & nihil omnino præter rem. Vt H
enim hinc incipiam, Res vsqueadeo dicitur de ipso Deo, & de tota natura
Dei, vt etiã transferatur ad personas diuinas, & dicantur à patribus tres res,
quæ nos beatos faciunt, & quibus fruendum est, Pater, Filius, & Spiritus
sanctus. Videtur autem ratio rei ad animam dici, & ab anima cuius est re-
ri; & ratare, hoc est ratum habere, cui irritare, & reprobare directè oppo-
nitur. Hinc, tam sæpe veritatem cum re, & rem cum veritate coniungere
solemus, dicentes, Res ipsa indicat, Res ipsa loquitur, nimirum, opponen-
tes rei verba, præsertim inania, & falsos rumores. Locus ille notissimus
est

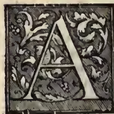
A est Ciceronis. Vides quam argumentatio tua distet à re, atque ab ipsa veritate. Et ille Liuij, Et istud quoque, dictu, quam re, vt pleraque alia, multo facilius, ob id fortasse, sapientibus græcis finitimæ sunt voces rerū & actionum Πράγματα, καὶ πράξεις. longinque admodum rerum, & verborum Πράγματα καὶ ἔπεα. Quid ergo, tam reipsa verum, tam alienum à verbis inanibus, tam ratum, & constans; denique, quid vsqueadeo tam in animis omnium populorū certum, firmum, & immutabile, quàm Deus ipse; quem esse, omnes ducunt animo; renturq; esse rem certā, perceptam, firmam, indubitatam, ratam, atque etiam gratam? Quo ad nomen substantiæ, non est, vt quispiam hæreat, seductus à notha illa, & adulterina substantiæ ratione, quæ ad categoriam pertinet; hoc est, vt acciden-
B tibus subijciatur, substernaturq;, tanquàm illorum fundamentum, & basis, Υπόστασις, græce dicitur. Nam, quæ communio accidentium cum Deo, cui nihil, & qui, nulli accidere potest? Ecqua categoria includitur Deus, qui non est quid, neque aliquid? neque vno aliquo genere, sed neque pluribus, immo verò neque omnibus continetur, vtpotè cuius nulli sunt fines, nullæ oræ, nullæ regiones, aut termini? Prima sanè, & legitima ratio substantiæ, quæ nullis clausa est categorijs, sed egreditur omnes categorias, huc spectat, in hoc sita est, quod sapientes omnes probant, nulli improbant, vt suis subsistat, viribus, vt non indigeat alienæ opis, vt sibi soli nitatur, & hæreat: ratio absoluta prorsus, quæ, omnem contractionem pariter & relationem ignorare videtur. An igitur non est Deus substan-
C tia, propriè q;, & maximè substantia, verissime substantia, quando ea quoque quæ inter substantias omnes extare, & eminere videntur, si conferantur cum ipso Deo, minus multo quàm accidentia sunt? atque ideò solus Deus est simpliciter Ens: reliqua omnia putantur esse pro nihilo; vt accidentia dicuntur esse Κατά τὶ, comparata ad substantiam, ex qua habent vt sint, & vt insint, sine qua neque inessent, neque essent. Υπάρξις græcè dicenda esset substantia Dei, quæ ad naturam pertinet, potius quàm Υπόστασις, & Προϋπάρξις, verius quàm Υπάρξις. Descendendum modò est, ad formam, & ad naturam. Ecquis est, qui audeat detrahere ipsi Deo, nomen, rationemq; formæ? Ecquid tam verè est forma, quàm ipse Deus? forma formarum, forma formans omnia, forma nulla alia forma formata,
D forma formosissima? Certè, organum illud Spiritus sancti, & vas electionis, dixit, vt formam hominis, sic formam Dei. Quid enim tam expers materiæ? quid tam pulchrum? quid demum tam commune, & tam participabile, quæ tria, formæ maxime propria esse putantur, quā ipse Deus? Adde & rationem exemplaris: hæc enim non est nisi formæ, estq; dignissima ipso Deo: ad quem si conferantur quæcunque sunt, rogo quid sunt aliud quàm materia? eaq; rudis, & incomposita, impedita, deformis, & vt græca æditio habet apud Mosen Αόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος. Nam tunc maxime formantur res, & perficiuntur, quum Deus velut vltimam manū

imponens

imponens operi, imprimit in illis intrinsecus, nonnihil (vt sic loquar) formæ suæ, pulchritudinis suæ, diuinitatis suæ, mox enim fit vt sint omnia digna Deo, & placeant oculis Dei: de quibus meritò dicat vetustissimus ille, & tantæ venerationis scriptor; Vidit Deus quod essent valde bona. Nam per filium suum, qui iam tum in principio in forma Dei erat, tanquam per verbum plenum idearum, emisit, & expressit tantas in vniuersitate rerum species: & tanquàm per imaginem naturalem, in hominum animis, suam ipsius formam quasi signat, & imprimit; vt per illum, suæ ipsius substantiæ characterem, efficiantur Θεοείκελοι, & Θεοειδεῖς. An vero Forma est, & Natura non est? Forma dicitur Θεοπρεπῶς, & Θεοπρεπῶς Natura non dicitur? Immo verò, summi illi theologorum vertices, & Christianæ religionis firmissima columina, quum lóge sublimius de ipso etiam F naturæ nomine sentirent, quàm philosophi, quos velut nimium teneros, hæc ipsa creatæ naturæ facies, hæc ipsa pulchra, & nimium iucunda rerum vniuersitas, velut splendente fuco, miserè fascinauit: æternã illam, & præpotentem diuinitatis substantiam, naturam appellauerunt. Nota est illa vox apud Cepham columbæ filium, cui non caro & sanguis, sed Deus pater, sui ipsius, & filij, atque adeo vniuersæ diuinitatis mysteria reuelauit Θεῖα φύσις, diuina natura. Inde edocti qui Apostolos secuti sunt, filij, nepotes, & pronepotes, Σοφὸς, vt in prouerbio est, Ἄλλος, ἀπ᾽ ἄλλου, putantes de Deo, tam castè, & religiosè, quam etiam propriè, & appositè loqui, quoties opus erat, non minus frequentabat hanc vocem Natura Dei, quam philosophi dicere soleant Natura hominis, aut Angelorum. Non G ob id quidem, quia Deus, & in verbo suo ante sæcula, & in communi illa materia principio temporis, fecerit: perq; omnes ætates in toto orbe faciat quæcunque facit: hæc enim ad artificium diuinum spectant, non ad naturam: neque item, quia in lauacro aquæ in verbo vitæ, Deus nos sibi gignit filios: sanè, hæc ipsa spiritalis regeneratio, in Dei voluntatem, non in naturam referenda est, iuxta illud. Voluntariè genuit nos verbo veritatis; vt simus initium aliquod creaturæ eius: sed, ob id vnum naturæ nomen tribuebant ipsi Deo; quia Deus, ex suo ipsius vtero, in æternitate sua, gignit sibi simillimam prolem: estq; in illa ipsa substantia Dei, multo verius, quã in humana natura, Pater, & Filius: vnde omnis paternitas, & filietas, in cœlo, & in terra nominatur. Quid tu hic opponis mentem naturæ, vel natu- H ram menti? Mens vtique Deus est, eaq; prædita intelligentia, & voluntate: an verò intelligentia & voluntas, non etiam natura est? Vtique, dum ad agendum accedunt, & inuicem comparantur in agendo, aliter se habet natura, quam voluntas; propter quod, & in ipsa ratione causæ, opponuntur, agentia Φυσικὰ, & Προαιρετικὰ; sed in eo quod sunt, ipsius naturæ, res, & nomen, ipsam quoque voluntatem ambit, & cóplectitur. Et Deus quidem, vt ad nos conuertitur, vt nos respicit, vt ad nos, & in nobis agit, hoc est, in rebus creatis, extra suam ipsius substantiam, (hæc sanè illius est

A velut secunda facies, secunda contemplatio, secunda proprietas;) voluntariè prorsus agit, non natura: at in seipso, & ad se ipsum, in rebus suis, in altissimis vbi habitat, in summa illa caligine, in quam nemo inferre potest oculos; in prima inquā illa consideratione, qua Deū intelligimus esse sibi omnia, pelagus omnium bonorū; (hic est enim vultus ille quē quærimus: quē requirimus: hæc est illa maiestas, quā videre desideramus.) Deus, omnino, natura prius agit, q̄ voluntate. Vt tandem, colligendo quæ dicta sunt, ne in corpore orationis dispersa, nunc in fine è manibus elabantur; huc enim fortasse spectabat Salomon, quum in orationibus epilogos præferret exordijs. Deus benedictus dicatur Res, quia nihil in vniuerso tam ratū, & constans. Id Quod est, quia nihil tam cōmune, & participatum ab om-
B nibus quæcunque sunt. Dicatur Substantia, quia nihil tam sibi soli nititur, & stat suis viribus. Essentia, quia nihil tam necessarium, tam primum, tam independens, dicatur Forma, quia nihil tam pulchrum, & decorum, charumq; , & amabile. Demum, Natura, quia gignendo, & producendo, nihil tam modis omnibus potens, aut tam fœcundum, quam ipse Deus.

Deum ipsum, vt esse, sic & agere supra omnem, & totam philosophorum naturam. CAP. XIIII.

BITE hinc procul ingratissimi hominum, quicunq; estis, abite. Abite inquam sacrorum, & religionū
C hostes, qui refractis claustris pudoris & reuerentiæ, dum diuinum numē agnoscere recusatis, cuius infinita benignitas, velut sol quidam tepidus, & lętus imber, terram vestram, nunquam non fouet & irrigat; ab ipso Deo, quo nihil est mundo manifestius, ad occultam, multiplicemq; naturam deficientes, & impiè prætexentes tantas vires, & iura, voce, menteq; sacrilega, inclamatis; Non est alius Deus, quàm natura: natura est parens rerum omnium: omnia parent naturæ: Quanta est vis, & potestas naturæ, in cœlo, in terra, & in mari? Tantum abest, ò dilecti Dei, vt natura ipsa, quam nō nisi prosanæ gentes, tanquam numen agnoscunt, & venerantur, sit ipse Deus, vt,
D nisi Dei virtute agitaretur illa ipsa tota natura, intrinsecusq; agitata calesceret, haud dubiè, sterilesceret protinus: neque iam esset natura, nisi nomine, & titulo: frigida (inquam) & effœta viribus, ex qua nihil omnino nasci posset: quum alioquin, virtute Dei adiuta, & fecundata, polleat tanta vbertate, & copia generandi, vt etiam fide careat: Occulto enim modo, & planè diuino, magnum illum, & potentem naturæ vterum, implet diuina maiestas: vimq; illius vberem ciet: quam, & recisam interdum exuscitat: vt, plena semine, efficiatur quotidie parēs nouarum rerum; sicut etiā, ratione quadam longe superiore, mentibus nostris, amanter infundit semen,

men, & genituram spiritalem; vt virtutis,& pietatis fœtus, per nos, in nobisconcipi, formariq; posit, grauidante Deo. Quem, ob id, virum, & sponsum animarum nostrarum appellarunt sanctißimi vates: à quibus, ea quoque anima, vidua censetur, quæ, vel diuinum semen ingrata non excipit, vel eo excepto, indiligens abortum facit. Magnum quidem est, diuesq;,& præpotens naturæ regnum, in ijs omnibus, quæ Græci Φυσικὰ vocant: est enim illi natura Φύσις; & pullulantia, dicuntur Τὰ φυόμενα. Siquidem, earum rerum, quæ solito cursu, & non præter ordinem fiunt, aut gignuntur, natura ipsa communis est procreatrix, & quasi parens: ab orbe condito vim habens, siue ingenitam vnde gignat, siue innatam, vnde nascendi principium esse posit. Hoc est enim, (vt aiunt, qui etymologiam sequuntur, rationemq;,& originem verborum indagare soliti sunt.) Hoc est inquam natura, nascitura, genitura, & origo nascendi. Nam,& in rebus viuentibus potißimùm, quarum generatio natiuitas dicitur, vsurpari communiter solet naturæ vox: tametsi, quidam vim generandi, non naturæ tribuunt, sed animæ: cuius gradus paulo est altior, quanquàm ne illa quidem absolute egreditur fines naturę. Verumenimuerò vos interrogo: antequam cōderetur mundus; nata ne erat illa ipsa tota natura? an potius, ne in illa quidem prima rerum conditione nasci potuit, sed verè facta fuit? quia, nulla erat intrinsecùs naturæ vis, nullum ingeniū, nulla indoles, nulla virtus, vnde, quasi sua sponte nasceretur; sed sola Dei potestas, qua, velut principio efficiente, non gignente, produceretur extrinsecus. Erat enim solus Deus ante naturam,&, non nata de Deo, sed, à Deo facta fuit vniuersa natura: qui, etiam ea fecit, quæ græcè dicuntur Πρὸ ὑφεστηκότα naturæ. Et fecit, potestate illa sua regia, rex regum, plenißimè sui iuris existens, nō aliunde vlla ratione dependens: cunctaq;, pro suo ipsius arbitrio administrans: vt, illo primo principio, apertā significationem daret sui ipsius altißimi principatus. Ecquantum vobis debemus sacra rubeta: sic, pro moris suaue olens feratis amomum: in quibus, Moses, arcanum illud æternæ sempiternitatis oraculum,& audiuit,& intellexit. Sanè, instructus quantum homini capere fas erat, de diuina maiestate, adoriri cœpit immensum istud opificium mundi: credens calamo, & cæris, res tantas: dignas, quas, vt pauci intelligunt, sic plurimi legant, omnes credant. Nisi enim perspectam habuisset vim illius verbi אֶהְיֶה, Erat, Est, Erit: nunquā illud aliud pronunciasset בָּרָא, Fecit, Creauit. An non videtis grandiloquum illum Ioannem, suæ ipsius Euangelicæ enarrationis initio, de Deo, & de verbo Dei tam sæpe repetere Τὸ Erat? Mox aperire humano generi, Deum ipsum, per verbum suum, fuisse Architectum huius ingentis vniuersitatis? Omnia (inquit) per ipsum facta sunt; &, sine ipso, factum est nihil. Vbi nam legimus, de natura, vel aliqua, vel tota, Τὸ Erat? Inter ea igitur numeranda est, & omnis & singula natura, de quibus dicitur, Omnia per ipsum facta sunt: vt, Dei, sit facere, naturæ, fieri: quia, qui erat facit; quod

non

A non erat, efficitur vt sit. Quid hic obijcis, quod de ipsa natura, de materia inquam, quæ, terræ nomine, in cosmopœia significatur, scripserit Moses, Terra erat; sicut Ioannes, de verbo Dei, Verbum erat? An verò non pudet, similibus strophis ludere in re diuina? Terra quidem erat, sed, quum iam facta fuisset: In principio enim, (inquit Moses) Deus, qui ante illud principium, erat principium sine principio, fecit cœlum simul, & terram: &, hæc ipsa cœli, & terræ creatio, principium fuit, & caput vniuersæ creationis rerum. Intuere autem, qualis tum erat? Erat (inquit) terra inanis, & vacua. At vero Deus quam plenus erat, etiam antequàm quicquam faceret? Quod factum est (inquit Ioannes) in ipso vita erat, O' dignũ Ioanne verbum. Quod vides totum, ò homo, & quod non vides totũ, id omne, in Deo erat, & in se ipso non erat. Ecquanta magnitudo Dei, in quo B æternùm erat, estq; nunc, & semper erit, mundus sensibilis, & mundus intelligibilis. Audi Poetam, nostræ ætatis theologum, dignum fortasse, qui cum aliquibus antiquis conferatur, in hymno ad Deum, hoc Euangelistæ verbum interpretantem.

Quicquid enim per te consurgit, nouimus in te
Duxisse æternam Rex clementissime vitam;
Nec quicquam, vita posset contingere metam,
Ni prius idæa viuens transmittier alma
Iussisses; veluti nunquam vas fictile, formam
Posse dedisse potest, figulus ni mente reuoluens
C *Prompserit externo visu, quod possidet intus.*

Sed, ecce, ne digrediamur, videtis quàm stultum sit, loqui de natura sine mundo, vel aliter quam de mundo: tum enim condita est natura, quando conditus est ipse mundus; neque aliud est natura, quam id quod voluit, vt esset, Deus; vt, neque minister sit naturæ, neque comes, sed Dominus. Iam, si placet definire ipsam naturam, appella, naturæ nomine, quod tibi magis libet, ò homo, Animam mundi, sensu, & voce Platonica; vel, vt ille, inter Arabas Iatrologiæ Princeps, dixit; Datorem formarũ. Quicquid aliquo modo est; Omnia simul, quæcunque sunt. Mundum sensibilem, qui est plenus rerum; intelligibilem; plenum idæarum. Quod intrinsecus cietur, & quod ciet; Cœlos, & elementa, quorum fœcundissima virtu-D te nihil non procreatur. Corpora inferiora, quæ superiorum impressione formantur, & quasi sigillo expressa, eduntur in lucem: Viuẽtia omnia quæ seminarium habent, quo propagare, & propagari possint. Semẽtem ipsam seu sationem, vel seminationem. Vim vel facultatem, instar ignis, nunquam ociosam: sed semper, ad gignendũ ex similibus similia, progredientem. Rationem, vel proprietatem perpetuam, & innatã, qua, & se diligunt omnia, & se, vt nunquam deficiant, tueri, munireq; cupiunt; ideoq; ipsius sempiternitatis æmula, sine vllo præceptore, sollicita sunt, vt profutura sequantur, fugiantq; contraria. Alia enim non puto esse, quibus, iure tribui

posse videatur, hoc ipsum naturæ nomen. An verò, non hæc omnia, & singula, Deus fecit? res creauit? formas dedit? vires impressit? certis, & proprijs muneribus insigniuit? Ergo, ò agmen adulantum, ò philosophi inquã adulatores naturæ, detractores, & vituperatores Dei, quæ tanta ineptia fuit, quæ amentia, nequitia; vt ima summis paria facientes, summa imis perturbantes, miscentes, confundentes, lutum figulum diceretis, figulum, lutum appellaretis, vno nomine, architectum, & ædes exprimeretis, Deũ, & naturam vna voce vocaretis? Quam doctius, noster Maro, distinxit Deum, ab ipso mundo, & ab vniuersa natura, canens E

Deum n'anque ire per omnes
Terrasq́, tractusq́ maris, cælumq́ profundum
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum F
Quenque sibi tenues, nascentem arcescere vitas.

Sed, & quum dixit,

Principio cælum, ac terras, camposq́ liquentes
Lucentemq́ globum lunæ, titaniaq́ astra,
Spiritus intùs alit, totamq́ infusas per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet;

non ne ostendit, tam præstare Deum vniuersæ naturæ, quàm præstat anima, humano corpori? Appellat enim Deum, Spiritum, mentem, fontem animarum, originem omnis vitæ, vnde omnia mouentur, aluntur, sustentantur. Hemistichium vero illud

Numero Deus impare gaudet. G

eodem spectat, quanquam secretiore ratione, significat enim harmoniam mundi, & numeros illos, concordi discordia, inuicem admirabiliter concinentes, & consonantes, pendere ab ipso Deo; qui iam ab initio, elementorum inter se pugnantium litem composuit; tum naturam ipsam totam, & singulas eius partes, ac membra, numeris pariter imparibus, potentissimè, sapientissimeq; ligauit, ad suam ipsius gloriam. Vnde prodijt carmen illud Nasonis.

Hanc Deus, & melior litem natura, diremit.

Quin & ipse Aristoteles, in explicandis rerum viribus, & functionibus, Deum, & naturam, tanquam duo distincta principia, sociali fœdere coniungere solet: nimirum, qui de naui loquuntur, qui de curru, adiungunt nautam naui, aurigam currui: quasi sit anima nauis nauta, & currus auriga. In quem sensum, celebratur aureum illud Pythagoræ verbum, Deum, esse Ψύχωσιν τοῦ παντός. Itaque philosophi illi, qui inter Deum, & naturam, mundumq; corporeum, nullum discrimen agnoscere voluerunt, & ipsius diuinitatis laudes, quas inuisibili Deo reliquas facere debuerant, mundo tribuere non sunt veriti, verè cum ipso mundo, de cuius admirabilitate tot, & tanta scripserunt; qui collatus ad Deum nihil aliud est quàm vanitas; euanuisse, euanescereq; videntur. Quorum adhuc H

huc

A huc extant, & leguntur ab omnibus de mundo verba illa. Sacer eſt, æternus, immenſus, totus in toto, immo verò ipſe totum, finitus, & infinito ſimilis: omnium rerum certus, & ſimilis incerto; extra, intra, cuncta complexus in ſe, idemq; rerum naturæ opus, et rerum ipſa natura. O te miſerum Plini: ò te infęlicem, quem tanquàm Πλανὸν, et Πλανώμενον, in tuam gratiam græcè loquor Παντὲς φιλόσοφοι καταγελῶσι. Quid porrò, putas, moliebantur illi alij tanti nominis Μωρόσοφοι, qui Deum, et naturam ipſam tam arctæ neceſsitudinis vinculo colligabant, vt nunquam alterum ab altero, ne ad momentum quidem, vllo diuortio ſeiungi paterentur; niſi hoc vnum, vt Deo ipſi voluntatem, et libertatem detraherent; vt naturalem illi neceſsitatem appingerent; vt vim omnem diuinam, quam etiam

B ſupremo cęlo affixerant, intra naturæ fines, ſumma cum Dei indignitate coercerent, et perſuaderent orbi, nihil poſſe Deum ſine natura, ſicut nihil natura poteſt ſine Deo: quum alioquin ipſum Deum à natura tota, vt Regem à regno, vt Imperatorem ab exercitu, in qua reſuos ipſorum manes teſtes inuoco, (adeſtote iurati) quaſi manu, diſiungere penitus, ac diſparare debuiſſent. Quippe qui, omnibus ſolutus legibus, nulla neceſsitate preſſus, nullo fato cohibitus, quæcunque voluerit liberè exequitur: immutabilis manens, et mutans omnem totamq; naturam: cui propterea (vt ipſi etiam Ethnici, viderunt, et intellexerunt) parent motus cęleſtes, obediunt maria, terraq;, et omnis hominum vita obtemperat: ſine quo, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus, nec re-

C rum natura omnis, nec ipſe tandem mundus eſſe poteſt. Sed enim quid moror? Sapientes Græci, iam in ore omnium hominum poſuerunt, aliam eſſe ſcientiam de natura, & aliam de Deo. Illam, velut æditam, & non æditam, Magni Alexandri præceptor, dixit ab ipſo appellatam fuiſſe Περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως. Hanc, velut vniuerſæ philoſophiæ principem, & reginam, omneſq; alias ſcientias, ſapientiæ titulo antecedentem, nemo non vocat Τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Quid ad hæc reſpondere poteſtis? At verò, tandem poſt omnia, res ipſa loquatur; non loquantur verba, vel noſtra, vel aliena, ô Philoſophi. Illa ipſa natura, pro qua pugnare ipſi dicitis, quum veriſsimè aduerſus eam pugnetis, & repugnetis; vt fidem faciat vniuerſo orbi, quam, ſua ipſius vis, & poteſtas, cum

D infinita illa præpotentis numinis virtute, & maieſtate, comparari omnino non poſsit; vſque adeo libens, ac lubens, militat diuino imperio; vt, ſæpe ſibi, vim inferat, & vltra vires audeat ſuas: vt, ad ipſius Dei nutum, pleraque in ipſius ditione ædantur præclara facinora, & præter, & ſupra, quodam modo etiam, contra naturam; idq;, natura ipſa, non diſsimulante, aut conniuente; ſed, bona fide potius, & in clariſsimo ſole, tanquam non ingrata, aduerſus Dei hoſtes bella gerente. Mirum, profectò mirum, ò viri pij, nihil omnino, vniuerſæ naturæ videri tam proprium, & naturale, quam, velut pediſſequam Dei, in cunctis obedire Deo, ſequi

 Deum,

Deum, & contra se potius multoties agere, quam aliquando recedere ab E
obedientia mandatorum suorum. Indicat Aegyptus, spectaculum iræ Dei, vindicantis inaudito miraculo, suam ipsius perfidiam, & impietatem. Vidit enim, & quis non admiretur? quasi rabidas tigres, sæuire muscas: palustres ranunculos, ferire in morem aspidum: insanire locustas, vt truces leones: demum, & vinarios culices, æquare armatos vnguibus vrsos. Vnde, miserè afflicta, affecta, confecta, defecit: &, præ furore, cacomagi illi, rerum nouitate pauentes, quos Moses patefecerat, prætulerat, domuerat, exclamare cœperunt coram superbissimo Rege, Non est hæc vis naturæ, ò Rex; Digitus Dei, est hic; ad frangendos, & conterendos rigentes animos populorum tuorum; vt domiti, & condocefacti, discant subesse Deo: ad exigenda supplicia tuæ impietatis, qua dixisti, F
Dominum nescio, & Israel non dimittam: Denique, ad excitandam, tam ingenti miraculo, in omnes fines terræ, sui ipsius nominis celebritatem, & gloriam; qua omnes nationes discant, non esse arma paria Dei, & hominis; &, tenuioribus, aduersus potentiores, ius esse petendum à numine. An non vides ò Rex, quam dirè, & fortiter, hæc minuta animalia, in corpora Aegyptiorum, quasi tela vibrantur: &, vt magno impetu aduolant, sic, infixa cuti, pertinaciter hærent, donec satientur eorum carnibus, & sanguine? In Aegyptum, & Aegyptios, ab ipso Deo armata natura desæuit: & ad ipsius perniciem, supra proprias vires, cœli ipsi, & omnia mundi elementa conspirant. Quid hic referam, ò Dei amantes, & colentes, egressum è suis finibus ignem, adhibuisse cœlestes G
rores, vt in camino, quasi in pomerio, refrigeraret pueros Deo charos? Quid recensere necesse est, vel immites Leones, quorum solo aspectu terremur, & consternamur, oblitos leoninæ ferocitatis, blanditos fuisse viro desideriorum Dei? vel piscem marinum velut Dei fugitiuarium, quum, nihil sit natura taciturnius piscibus, impetu facto, hominem Deo contumacem, cœpisse, tenuisse, & reddidisse? vel denique iumentum illud, tam indoctum, & indocile, erudiente Deo protulisse mysteria, & magum instituisse, quem dorso vectabat? O Deus, ò Deus, ipsi quoque anseri, & gracculo, donaturus, Cycni, si libeat, sonum. An verò notissima non sunt ingentia illa rerum miracula, & imperante Deo, sol steterit? vt Iordanes, fontem versus retrofluxerit? vt mare, conspecta H
virga Mose aufugerit? vt per medium eius, exercitus Dei, sicco pede transierit? Hæc semper Memphis, Babylon, Solima, semper Iudæi semper Christiani, semper omnes gentes loquentur: nulla vnquam tacebit vetustas, nulla vnquam inobscurabit obliuio. Vos date Deo gloriam: Sancta sanctis; profana, profanis. Sit gentibus natura, vel mundus Deus; dicant caput cœlum, ventrem mare, terram pedes: aures in æthere collocent, oculos vocent Solem, & Lunam; Ficta sunt omnia ad summam iniuriam diuinitatis. Nam, & ab initio ille ipse Pythagoras, qui, primus, se

philosophum

A philosophum dixit, quum alij, sapientiæ titulo, superbè gloriarentur, Deum esse incorporalem manifestissimè declarauit: In cuius laudem Epitaphium extat,

Mente cœlus adyt, & quæ natura negare
Hominibus visa est, oculis ea pectoris hausit.

Nos porrò scimus, quia natura eramus filij mortis. Deus nobis vitam dedit: Natura sumus peccatores: Deus peccata nostra sustulit. Ite, ite, & præ ancilla perdita, contemnite benignissimum hærum: præ natura corrupta tota, contemnite æternum Deum. Et philosophi quidem, nondum definitum habent, fuerit ne humano generi melior parens, aut tristior Nouerca, natura; nos contra certo scimus, quia pater optimus est nobis Deus.

B Nam, si ex natura nobis ingenita, sumus homines; ex Deo nos inhabitante, supra naturam euadimus boni homines. Ecquantum distat à bono homine, communis homo? Tantum ergo distat à natura, Deus. Vniuersa vanitas omnis homo viuens: At homo bonus, vnus cum Deo efficitur spiritus. Cõmunibus hominibus dicitur; Vos nihil estis, & nihil eritis: Iustis & sanctis dicitur. Omnia vestra sunt, siue cœlum, siue terra, siue mundus.

Deo ipsi, potius quàm naturæ, tribuenda, quæcunque in natura fiunt: etiam si cursu naturæ fiant. CAP. XV.

C EQVIDEM, ipse quoque agnosco ò naturæ amantes, & studiosi, ingentia ipsius vniuersæ naturæ iura, præconia, laudes, vires. Ecquis est mortalium, cui iucundum non sit, & amabile, celebrare naturam ipsam; nisi qui temerè potius agitur quam agat? qui neque arte, neque rationibus viuit? qui sequitur impetus furentes, & ipse furens? qui amat, & colit propriam voluntatem, radicem, & altricem malorum omnium, vnde ipsa quoque fuit corrupta, & vitiata natura? Quis enim ignorat, cæcam, & imprudentem temeritatem, dum tarditatis impatiens, viribus gloriatur suis, & quod libens aggreditur, nolens extinguit statim, & enecat, maximè contrariari ipsi naturæ? quæ consultrix semper, &

D prouida vtilitatum, oportunitatumq; omnium, in omnibus quæ molitur, lenta quadam festinatione procedit, & maturitati, & perpetuitati studens, lætos semper & fœlices expectat rerum euentus? Ecquæ est artium ratio, quæ diligentia, quod acumen, quod, non sibi, artificij sui exempla petierit ab ipsa natura, artificiosa planè artifice rerum omnium? Profecto, illi, qui Deorum statuas, & simulacra fabricantur, naturalem hominis staturã, speciemq;, sibi ante oculos posuerunt: qui struunt ædes, & palatia, contemplati sunt in ipsa natura, cacumina montium, auium nidos, alucaria apum,

 soucasq;

foueasq; ferarum: Sutores, & Zonarij, aspexerunt naturales vestes, arborum cortices, volucrum pennas, squammas piscium, riparum, & syluarum amictus densissimos: sed & illi, qui domi se se oblectant, cultione paterni hortuli, foris mirati sunt lætissimos, quos natura tulit, agros, & cum rauco aquarum murmure, ingentia rura. De impetu, & furore, quid dicemus? Nam nullus est impetus, nulla vis, nullus furor qui procedente tempore nō tandem ipsa naturæ potestate frangatur: & experientia est testis: nihil vel maturescere, vel diu durare, vel demum fœliciter perfici posse, aduersante repugnanteq; natura. Voluntas porrò hominum (nanque, infra hominē, nulli inest hæc libera appetendi vis) sponte sua amplexa malum, adhæret malo: & sua ipsius manu sibi creat omnia mala, sæpe in suam ipsius perniciem, fines recti transiliens: Contra verò naturæ genius, aduersus omne malum, perpetua bella & suscipit, & gerit: quasi equus non intractatus, & tener, sed domitus, & vetulus; qui, doctus audire vocem sessoris, vt ille iusserit, stet, currat, volet, vertat, transmittat, pugnet, vincat, vnde & videatur eques ipso Bellerophonte melior. Omnino enim mala, quæ in naturæ ditione contingunt, tam sunt præter intentionem naturæ, quàm ea, quæ in regno voluntatis perpetrantur, nisi voluntaria sint, mala esse non possunt. En, quanta est natura; omni arte prudentior, potentior quouis impetu, ac violentia, voluntate firmior, atque adeò ipsa etiam fortuna felicior. Sed enim, ò Viri, inter tantas naturæ laudes, legitimas, veras, certas, nunquam obliuiscamur, nunquam deponamus; iaculorum certamina, sapienter à nobis laudari non posse, nisi etiam ornemus laudibus validos lacertorum toros; quibus, & torquentur, & vibrantur iacula: vt, qui naturam laudat, Deum ipsum in primis laudare meminerit, abs quo agitur, &, ad quem tendit vniuersa natura. Non est Αὐτεργὸς natura, ò philosophi, non est: sed Deus, velut insignis, iaculo & gyganteis lacertis, ille est, qui librat naturæ tela; qui & dirigit, & iaculatur ad scopum; vt illius ictus deerrare nūquam possint, tanquam positi procul à temeritate, præter impetum, supra artem, & extra humanam voluntatem. Et, quid est natura, vt à prædictis causis distinguitur (numeratur enim, vobis docētibus, & ferè, primum locum obtinet inter causas) quid inquam est, nisi admirabilis quædam ratio artis diuinæ, indita rebus? cuius virtute tam singula quàm omnia ad proprios fines impigrè, velut concitata feruntur: vt, quanuis, mente sensuq; careant, absq; vllo errore tamen, & citra omnem doctoris operam, illos assequantur: perinde ac missiles sagittæ, aptatæ neruo, fortiterq; & prudenter impulsæ. Nota est, poetæ illa admiratio.

Alis alapsa sagitta est,
Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casus ne, Deus ne
Attulerit.

Et profectò, boni philosophi dixerunt, opera naturæ, esse opera intelligentiæ;

A gentiæ; intelligentiæ non errantis; Dei inquam benedicti: qui, quum ex eorum placitis, tanquàm summus, præpotens, immensus, supremum cœlum inhabitet, quo omnes alij continentur, mouentur, regūtur (nam alijs intelligentijs tribuunt cœlos inferiores,) etiam si omnia quæ in mūdo sunt, aberrarent à scopo, solus quæque dirigeret in fines suos: tam omnibus naturis, & intelligentijs maior, ac melior, quam toto quoque mundo, vt supra audistis, antiquior, atque superior. An verò, est alius Deus, qui operatur supra naturam, & alius, qui operatur cum natura? Ille ipse Deus, qui super aridas, & sitiētes terræ glebas, ex improuiso pluit, quum tres annos perpetuos, cœlum fuisset æneum in terra Israel, ille ipse est, qui quotidie, nubium, & ventorum ministerio, aduocat aquas maris, & effundit super faciē
B terræ, ad vsum cunctarum gentium: Ille qui semel fecit, vt Aaronis virga repente floresceret; ille est, qui solito naturæ cursu, frondæ, ac flore, ligna, & plantas, vestit, & ornat, per singulos annos: & qui olim cadauera rursus animauit, & eduxit è tumulis, ille est, qui hodie animat viua quæque nascētia, & ex vteris matrum educit in lucem. Iam, si fas est ima summis, & imis summa componere; quod est natura cum arte; id ferè est Deus cum omnibus causis naturalibus. Quæcunque fiunt, cœlo, terra, mariq;, natura quidem vniuscuiusque rei, sua ipsius virtute facit, & perficit; ignis vrit, emollit aqua, saxa lædunt, alūnt cibi, plantæ generant, animalia sentiunt. Quis id neget, absque ipsius creatoris iniuria? Dei enim perfecta sunt opera: & vnumquodq;, cuius est opus, est gratia operis: & benedixit Deus
C omnibus, vt sibi similia procreare possint: animal, animal, planta, plantā. Enimuero, sicut Deus, qui naturam sine ipsa natura fecit, & multa, & magna interdum, operatur in regno naturæ, in quibus illa vim patiendi tantū præbet, non agendi; ita, natura ipsa, in omnibus ijs, quæ natura fiunt, vbi ipsa maximè operari videtur, continenter æget diuina ope, velut emendicatæ pecuniæ suffragio; quæ, si se subtraxerit naturæ, natura quoque se subtrahit operi: neque potest, vel prosequi quod cœperat, vel consummare quod prouexerat. Natura, applicat artem, & instrumenta artis; Deus applicat naturam, & vires rerum naturalium: atque ideo, nisi Deus incipiat, natura non incipit. Rogo, attendite, quanquam instrumentis artium, artificio, & scientia dari potest, vt applicata ad materiam artis, dum ipsius ar-
D tificis industria, & manu mouentur, promptè, expediteq; seruiant operi, tamen dari non potest, vt absque artifice, ipsa se moueant, & agant artificiosa opera. Similiter igitur à maiestate diuinæ solertiæ, omnibus naturis dari potuit, vt adiutæ, & directe diuinitus, suis ipsarum viribus vtentes, propria munera tam diligenter & exquisitè perficiant, vt nihil industrius, exactius perfectius, fieri posse videatur: sed, vt sine Deo, vel tantulum agere possint, ne Deus quidem ipse, dare potuit. Itaque quum tantam rerum naturalium classem, augeri cernitis, propagatione perpetua, hoc est consuetò naturæ cursu, ac legibus; ne putate, naturam solam esse quæ tāta ef-

 ficiat,

ficiat, ea ipsa virtute, quam semel accepit ab ipso Deo: Deus est, qui paulatim progreditur agendo cum natura, condescendens imbecillitati naturæ; qui, si solus ageret, statim, velut omnipotens, perficeret, quæcunque semel aggrederetur. Deus denique est, qui perficit actionem, per ipsam vim naturæ, tanquàm per instrumentum, quo etiam vtitur, vt libet. Sentit illa vim Dei; ille verò, E

Et præmere nouit,
Et laxas dare nouit habenas.

Liberi non ægent parentibus, quorum semine prognati sunt, vt cũ adoleuerint, gignant nepotes, & pronepotes: at vniuersa natura, vel ex toto otiabitur, vel frustra aggredietur opus, nisi Deus, laturus opem, præueniat semper, & quasi præuolet; vt faciat quidem, sed faciente Deo, quo non faciente, non faceret, quia ille facit, vt faciat. Non ita tamen, vt ab ipso Deo, F prius tempore vnum fiat, aliud verò ab ipsa natura: sed, quod exemplo videri potest, dum multorum opera nauis trahitur, & deducitur in portum, eodem tempore, & simul efficiatur totum virtute Dei, & virtute naturæ, Deus porrò, origine saltem prius, efficacia verò, & magis, & melius, agat, quam ipsa tota natura. Vos appello, qui dicitis, Deum efficere, vt res sit; causas secundas, vt hæc vel illa sit: esse inquam simpliciter deberi Deo; gradus autem, & modos, causis secundarijs; quòd diuina illa virtus ad minima quæque non descendat, & non penetret, sed tanquàm summa, summis tãtum insistat. Vos inquam appello, & conuenio. Almus iste sol, nobis conspicuus, qui mundo longè, lateq; collucet, nonnè corporibus omnibus, & G molem largitur, & formam, & figuram, & colorem, & vim, & motum? non solus quidem, sed tamen, in ordine causarũ naturalium, ferè primus? Deus igitur, qui multò magis solem superat, quàm primum exemplar antecellit imaginem, & imaginem depictam ex imagine; radios suæ virtutis diffundens, per intima quæque rerum omnium, quomodo non serit, vel plantat, non, esse solum, sed mensuras, pondera, viresque omnes, & omnes numeros illius quod est, in omnibus, & singulis rebus? In eo enim, nõ tanquàm in subiecto accidentia, non tanquàm in materia formæ, sed tanquàm deriuationes in cõtinente, in exemplari, & in causa, sunt omnes gradus, vt dictum est, Τοῦ ὄντος, vnde etiam prodeunt, ad omnia, & singula quæcunque sunt: vt propterea nihil sit, quod ab ipso Deo nõ dependeat, H & ipsum Deum non recognoscat authorem. Indè, meritò in diuinis eloquijs, vbi tanquam in altari sanctissimo, & religiosissimo, nunquam non fumant æterno Deo pia thura, & lucent purissimi ignes; ipsa quoque tonitrua, fulmina, pluuiæ, venti, ignes, plantæ; semen quoque ipsum, & genitura; quin & æducatio plantarum, atq; etiam iumentorum; quæ haud dubiè, non ad miracula spectant, sed ad naturæ opera; vtpotè non supra naturam ædita, sed in natura, & cum natura, & per naturam; omnia hæc inquam referuntur in Deum; illiq; offeruntur, tanquàm perpetuæ quædam

victimæ,

A victimæ,& iuge sacrificium: Audite viri,quàm eleganter, in re tanta locutus fuerit Iobus ille sanctissimus: Quum ipsi (inquit) ex vtero matrum nascimur, Deus, nos, quasi mulget in semine, perinde ac circunfusam niuei lactis copiam. Natos, Deus præmit, & coagulat, quasi caseum: pelle, & carnibus vestit ad vitam: deniquenervis munit,& ossibus ad robur,& tuitionem vitæ. Quid,quòd non homines solum gignit, & fouet,& in vtero matris, membra nostra compingit, & format oculos,& plantat aures,& nares, tornat,& ora; sed,& coruos pascit, & lilia vestit, & de cœlo tonat, & respicit terram, & facit eam tremere, & tangit montes, & fumigant: & ligat aquas in nubibus,& generat stillas roris,& gelu: & rigat montes de superioribus suis: & emittit fontes in côuallibus; & vestit fœno agros; & dat
B escam iumentis,& inebriat terram,& germinare eam facit. Ecquid adhuc dicitis,causas secundas præparare materiam, Deum inducere formã? quasi verò, formæ in generatione naturali à foris inducantur, & non potius intus educãtur? natura enim educit cum Deo,& Deus præparat cum natura; vt totum sit Dei,totum sit naturæ; neq; enim, admiscenda est hic cum generatione creatio,vel cum creatione generatio. Siquidem, præter hominem,rem maximè diuinam,in nulla generatione rerũ naturalium,aliquid propriè creat Deus: vt omninò,& illud ipsum Τὸ εἶναι rerum, sit etiam ab ipsa natura,quia non fit ex nihilo; vt ab initio quum crearet Deus cœlum, & terram: sed,ab eo die,communi cursu fit semper, ex eo, quod medium est (vt diximus) inter Τὸ ὄν, & Τὸ μηδέν; quod dicitur à Græcis philoso-
C phis Ὂν ἐν δυνάμει; id quod est in potentia; fit inquam semper, naturali cursu, naturaliq; virtute; sed auspice Deo; qui,vt est sua ipsa natura, sic est supra reliquas omnes naturas. Quocunque voles te verte, ò homo, & in omnibus naturæ finibus, occurret tibi Deus: vbique videbis Deum, operantem in omnibus rebus,existentem, & quasi insertum in omnibus naturis. Nihil ab illo vacat; opus suum ipse implet. Cœlestia in primis, quæ sunt prima naturæ membra: tum,ea quæ versantur inter cœlum,& terrã: tertio loco, ea quæ solo continentur: nam, quæ extra hos terminos sunt, velut extra mundum ipsum, ad ditionem naturæ non pertinent: vnde, & dicuntur Τὰ μετὰ τὰ φυσικά, maximè diuina, &, ad Deum, non ad naturã spectantia. Dic tu, ò Aristoteles, Deum, & naturam nihil frustra agere;
D intellige alia esse opera Dei,alia naturæ; doce, in mundo esse duo regna, naturæ vnum, Dei alterum: hæc tua natura quam Deo socias, (rationem ipse videris) si commentum nõ est, si aliquid est, aut Deus est, aut ex Deo, & ad Deum: quæcunque sunt, diuina sunt omnia, Deus in omnibus, in Deo omnia, Deus omnia. Ita, non est nisi vnum regnum Dei, quo ipsa etiam regnatur vniuersa natura: quia nihil natura facit, quod Deus ipse nõ faciat,vt eadem sint opera Dei,quæ & naturæ. Neque verò,naturæ ipsius opera, Dei esse dicuntur,quia Deus,sit illa ipsa tua natura: sed, ideò tribuẽda sunt Deo potius,quàm naturę,ne quispiã arbitretur semel iussisse Deũ,

vt

vt hæc & illa fierent, idq; ab omni æternitate, tum verò per tempora se po- E
suisse curam, & exequutionem omnem in ipsam naturã, hoc est, in cœlos, & elementa reiecisse: quo, quid dici potest falsius? Certè verò, & in omni militia, ordo, vis, bellum, victoria, triumphus, iure, ac meritò, sunt potius referenda in Ducem, quam in militem. Non militat natura sibi, sed Deo, ò viri. Deus solus, est dux, & imperator totius militiæ, cœli, & terræ, marium: qui, exercitu potens, & classe formidandus, molitur, parat, disponit, deducit, mouet, & dirigit singulas legiones, & ipsum quoque totum robur vniuersæ naturæ.

Quæ ratio & proportio inter Deum ipsum, & naturam. CAP. XVI. F

HOc saxum iamdiu voluimus: hâc incudem iamdiu tundimus: vt illi tandem, vel doceantur, vel cõfundantur, qui, de natura, aduersus Deum, hoc est, de figmento aduersus figulum, multiplicant loqui sublimia, gloriantes. Quamuis autem, non more solum rhetorico, leuiter, & populariter, persuasisse, sed, demonstratione propè mathematica, vigilanter, fortissimèq; probasse putamus, sempiternã Dei virtutem, atque diuinitatem; &, iam planum, & perspicuum factum est, ipsius naturæ, cuius virtus, vndequaque est comprehensa finibus, ac termi- G
nis; & ipsius Dei, qui omnes compræhendit fines, ac terminos, nullam esse rationem, proportionem, comparationem; tamen, vt in morem nutricis, mansa quæque inseramus in ora legentium; ecce ante oculos vestros, ò sapientiæ alumni, ipsius æterni numinis, & naturæ conditæ, clarissima symbola, vel exempla; almum hunc solem, & lucẽtem globum lunæ; quæ duo lumina, illustrant cœlos, & vegetant terras. Memini, non nihil huius similitudinis, me obiter insinuasse superius; sed, eò magis tota placebit, quo latius eam prosecuti fuerimus, vsque adeò aptè conuenit, & præ omnibus alijs mirè quadrat. Equidem, non ex Phœbo, orta est Phœbe; nam Phœbum, & Phœben Deus fecit; ipse tamen Sol, quem, antiqui, dum tralationibus ludunt, cor cœli vocant, Homerus appellat Διὸς τέκος, sacræ literæ, H
quasi proprio nomine dicunt Φῶς, אור, nõ modo vas luminis, sed ipsum lumen, siue lucem; solus inter omnia corpora, est fons lucis: qui, ex se ipso lucens, & nõ ex alio corpore lumen accipiens, suum ipsius splendorem, ferè, tanquam pecuniam publicam, cunctis syderibus fœnerat. Quem, tametsi Græci, communiter, deducta voce ab Hebraica עֶלְיוֹן, quæ excelsum sonat, fortasse etiam, ab Helia, dum in curru super æthera veheretur, accepto exemplo; nominant Ἥλιον, & Ηέλιον, latinitas nihilominus, quod tantam claritatem solus obtineat, solem appellauit. quanquam, & huc alludere

A ludere videtur, illud Grecorum cognomen Ἀπόλλω; significat enim Ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Luna porrò, velut terra quædam cœlestis, aut, si mauis, terrestre quoddam cœlum, vt mortalitatis, & immortalitatis, sic lucis, & tenebrarum, confinium est: quæ, noctis tempore circulos absoluit suos, & per occasum solis, nobis lumen præbet: cuius cornua, nunc nascuntur, nunc crescunt, nunc euanescunt, nunc redeunt; quia non habet vnde ex se ipsa luceat: propter quod, & dicitur Luna, quasi (vt nobilis naturæ interpres, acutè interpretatus est) luce lucens aliena. Itaque, Deus benedictus, cui est honor, & gloria in sæcula sæculorum, tanquam sol inuisibilis, in quem multo melius quàm in hunc nostrum solem, conuenit exclamatio illa Varronis. O' summe sol, qui totam hanc mundi compagem, tuis ra-
B dijs illustras: & illa laudatio Thracij Orphei,

Πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις.

quippè qui vitali calore omnia fouet, & admirabili virtute regit; tanquã naturæ custos incorruptus, excubitor vigilantissimus; sospes perpetuus; qui, nihil non videt; nihil non audit; omnia, singulaq; dispensat; ex se ipso simpliciter, & per se ipsum, est plenus luminis, immò verò totus lumen. Vniuersa aũt natura, ipsius lunæ instar, eatenus lucet, quatenus diuina luce ꝑfunditur: si tñ, vt veriora loquar, non luce, sed fumoso potius quodam lumine participat. Obscura sanè sunt oĩa q̃ creata sunt: Lumen accipere norunt: dare nesciunt: quorum esse, vsque adeo exiguum, & tenue est, vt, quod philosophi de sua ipsorum hyle, vel sylua, dicere solent, mediũ quo-
C dammodo videatur inter esse, & non esse. Illud quod omnino non est, quod non habet, vt scholæ loquuntur, essentiam aliquam: hoc est, cuius non est exemplar in ipso Deo, eo enim (vt aiunt) respicit esse quod dicitur essentiæ: illud inquàm, est nox cæca, & infausta, profundissimis tecta tenebris, nullis illustris, aut reuerenda syderibus. Deus contrà, est clarissima, & æterna dies, luculenta, solida, integra, quæ nunquam vesperascit, sed neque nubibus vllis violatur, aut fœdatur. Quæ igitur, inter hęc extrema collocata sunt, & singulæ inquam, & vniuersæ creaturę, & luce, & tenebris, & die, & nocte participant, vt, quæ, suapte natura, magis opaca quã Luna, solis beneficio illuminantur, & aprica fiunt. Neque enim, esse ipsum, in sua ipsius sinceritate, puritateq;, & vnitate recipiunt; sed ex vtroque per-
D mista, partim numerantur inter ea quæ sunt, partim inter ea quæ nõ sunt. Sunt enim, ex vna illa mensura, et gradu quem habent, non sunt ex innumerabilibus numeris, et gradibus, quibus, et seorsum, et simul, deficiunt omnes ab ipso Creatore. Atque ideò, quemadmodum media nocte, dum Lunam videmus, nunc crescentem, nunc deficientem, nunc diuiduam, nunc maculosam; ex ipsa Luna, præclarum illud, et aureum lumen solis, cogitamus animo: quod, etiam, vt primum cœlo exoritur, læto clamore salutamus: eam verò, quam paulo ante cum ingenti admiratione tanquam reginam syderum venerabamur; ne dignaremur quidem vno gyro oculorum

lorum nostrorum, si cerneretur sole præsente; vnde, et illa fugit protinus E
conspectum hominum, vt quæ videri forsan erubescit in præsentia tanti luminis, pleni, perpetui, indeficientis: ita profectò, ratio exigit, vt, hac ipsa nocte vitæ nostræ, qua (vt videtis) in carcere obruimur tenebris, expectantes diem futuri sæculi, hoc est beatæ æternitatis; quum sublatis oculis, & animis, mundum aspicimus, contemplamurq; cœlum, & cœlestia, per tantos radios, & sparsa rerum lumina, ad fontem illum æternæ lucis, iusta veneratione assurgere debeamus. Dic tu Maro, vatum decus.

Vos ò clarissima mundi
Lumina.

Dic vt Moses, prophetarum Alpha. Fecit Deus duo magna luminaria; omnino tamen, ex vno fonte lucis, quanquam gemino sydere, omnia diei, F & noctis spatia illustrantur. Quid, quod Luna, luminare minus, formatur ex sole, in prima illa confusa deformitate, & inchoatione rerum, iam iam nitescente. Et hyemes, & æstates, non Lunam sequuntur, sed ascendentē, descendentemq; solem, vnde, & duæ illæ solis portæ, Capricornus inquā, & Cancer, ille ascendentis, hic descendentis tantopere celebrantur in cœlo? Denique apud Aegyptios, hieroglyphica illa Isis, quæ, in physica, non fabulosa theologia est, vel terra, vel tota potius natura rerum, hieroglyphicos quoque hyeme luget Osyrim; hoc est, solem; dum illius orbata lumine & calore, quasi in se ipsa stuporem cōtrahit: suiq; ipsius fontes, & riui, non secus quàm in pulcherrimo vultu attoniti oculi, vberius manare, & lachrimari videntur: agri quoque viduati cultu, squallentem, & mœstam faciem ostentant: quòd, absente sole à naturæ regno, vel omnino absint, vel G frustra adsint cætera lumina. Quid dico lumina? Aethnici dicunt & Numina. Nam non nisi diuersæ solis virtutes, & effectiones, nomina dedere numinibus: vt propterea, non solum omnes cœli splendores, sed & omnes Dij gentium pariter, apud sapientes illos antiquissimos, referātur in ipsum solem: Sol sit in omnibus: omnia sint in sole: sint solaria omnia: sol sit omnia: verè Ηλιος, quasi Τῆς ὕλης κύριος; dominator vniuersæ materiæ, quæ demum vna est rerum natura. Ad hunc modum tandem igitur, sol solis, sol inuisibilis, Deus benedictùs, solis exemplar, & effector, qui, vt diuina eloquia canunt, fabricatus est auroram, & solem, ex se ipso, sibi ipsi ab omni æternitate lucebat intrinsecus; vt per tempus, & tempora, omnia H quæ ille voluisset, extrinsecus lucere possent ex eo, & per eum. Neq; enim esse Dei, est sicut illuminare, vel sicut calefacere, tametsi actus est, & is qui maximè Energia dici debet, sed est sicut lucere, & calere; quæ natura saltē, aut origine, actiones illas antecedūt, ex quibus, materia extrinsecus lucem, caloremq; suscipit. Et quidem, ille ipse sol, etiam dum Lunam non illuminat, sibi lucet: Ignis quoque tametsi, interdū nihil illi adhibeatur, quod calefaciat; in se ipso tamen, nunquam calore caret; vtpotè, natura calidus, & fons caloris: ob id enim, quæ calescunt, semper ignescere videntur. Ita

A ergo Deus, quia illius natura est, vt sit, quum etiam nullos extra se emitteret suæ ipsius diuinitatis ignes, vel radios, erat semper in omne æuum. Neque enim, ideo ipsi sumus ò viri, quia Deus est; sed, quia, bonus quum sit, non in ipsa æternitate sed in principio temporis semetipsum communicãs & quasi diffundens, ignipotens creauit ignes, & effudit lumina pater luminum. Iam, vt quæ altè iacent, paulatim eruamus è fodinis, si ex vna natura vnum; & ex alia gignitur aliud, quàm ineptè, ò philosophi, iungitur Deo natura comes: & postquàm gaudetis, hac ipsa naturæ voce, cur non potius dicitur Deus ipse absolutè natura, natura simpliciter, natura omniũ naturarum, ex quo, & singula, & vniuersa nascuntur, qui est vis, & potestas plenissima rerum, parens, & sator omnium, origo, & radix, vnde pro-
B deunt non solum actiones omnium potestatum, sed, & multo antea potestates omnium actionum. Quamuis enim communiter operatur per cœlos, per Angelos, per ministros, per instrumenta, per omnium rerum vires, sicut & ipsa natura, tamen ingentia illa miracula rerum, quæ supra cõmemorabam, sunt linguæ quædam cœlestes, quæ, nutantibus mortalium animis indicant, & testantur, & quòd non indigeat naturæ ministerio illa ipsa vis æterni, & præpotentis Dei, &, quàm exiguum sit id totum, quod causæ inferiores præstant, quando operantur simul cum ipso Deo, si cum eo conferatur quod facit Deus. Neque enim, simile est veri, Deum acturum aliquando quidpiam supra omnem naturæ vim, nisi etiam dum agit cum ipsa natura, excederet mirum in modum vires naturæ. Quærite phi-
C losophi, quantum potestis, aliam quandam naturam, diuini regni consortem, oleum, & operam perditis. An verò obliti estis doctrinæ vestræ, magnam illam, & amplissimam syluam naturæ, quæ vt materia, sic & natura dicitur, vim esse patiendi, non agendi? Deus ergo imprimit, illa recipit: Deus agit, illa patitur: Deus imperat, illa paret. Atque, ideo, illa est natura, qua mouentur, quæcunque mouentur: quum alioquin ipsius Dei virtute, moueant quæcunque mouent; sine quo nè illa quidem mouerentur, quæ ex illo solum, & non aliunde habent, vt moueri possint: quin, neque illa ipsa materia extaret, vnde est in omnibus, quæ mutantur huiusmodi vis; si tamen vis, & non infirmitas potius: nam, vt mouere est virtutis, sic, cedere mouenti, debilitatis est argumentum. Putas ne, homo, ad Deum
D non nisi res diuinas, naturales omnes, ad ipsam solam pertinere naturam? Non sic res habet, non sic. Non diuiditur ex æquo iurisditio Dei, & naturæ: nihil quidem agit natura sine Deo: at Deus (vt vult) agit cum natura, & sine natura: Itaque, naturalia dicuntur, quæ causam agentem, & propinquam, in communi sylua, & campo naturæ, habent, ad quam proximè referantur: quæ verò ab ipso Deo sine alterius naturæ opera, aut ministerio, fiunt, diuina meritò vocare solemus. Vt propterea, in eis, Deus, sit vis illa maior, quæ vnamquamque naturam, ipsam quoque totam exuperat; at verò in illis, dicatur ratione quadam, & ipse natura; vtpotè, sese non nihil

hil attemperans virtuti naturæ; & vbique, solito cursu naturæ procedens, E
nihilq; agens, quod ad miraculi rationem pertineat. Ea enim solum, quæ miracula dicuntur, sunt supra naturam: tametsi homo, altissima quadam ratione dicitur mundi miraculum: cuius generatio prorsus naturalis est, & absque vllo miraculo. Audite, Deus est Ens, & supra Ens: est substantia, & supra substantiam, ita igitur est Natura, & supra naturam. Quid? An non dicemus suo loco Deum esse Idæam; & supra idæam? esse fatum, & supra fatum? esse fortunam, & supra fortunam? Iuuat ò amici, allophylorum prata deflorare, eruere ex terra aurum, aut ex arena lapillos, vt ex ipsis etiam Aegyptiorum spolijs, & ex tyri, Aethiopumq; opibus, ab ipsa religionis, & sapientiæ arce mille propugnacula pendeant, & omnis armatura fortium. Nobis, non vobis laborastis ò gentes: Mella vestra ipsi comedimus: dulces vestros nidos sæpe reuisimus: aratra vestra nostros agros coluerunt: vellera vestra, filios nostros variegatis vestibus induerunt. Nos inquam exercitarunt inuentiones vestræ: nos exacuerunt ingenia vestra: disciplinę vestrę nos excoluerunt: studia vestra nostros conatus adiuuerũt: nos in labores vestros introiuimus: quæ ipsi seminastis nos metimus. sed, vos seminastis inter spinas, ideo amissa messe, omnis vobis fructus interijt; at nobis, qui spinas vestras cõbussimus, ex bono semine, quod, vestris manibus, omnium rerum sator, in mundi agro seminauit, in dies magis, ac magis inundant campi, crescitq; & abundat spica messis. Fili hominis, dum nunc tandem sententiam istam claudimus, & peroramus, ausculta, atque animum aduerte sedulò: non enim in fictis causis versamur, sed in veris litibus pietatis, & impietatis, illam fidelis historia docet, hanc inanis philosophia tuetur. Quoties incidit sermo de comparatione, siue naturæ, cum Deo, siue Dei cum natura, nega naturæ omnia, da Deo omnia; quia Deus est antę naturam; sine Deo nihil est tota natura: Deus est vis tota naturæ, abs Deo totus mundus regitur, & (si ferre potest latinæ linguæ castimonia,) tota natura naturatur.

In impiam philosophorum catenam, Deum agere, vt vult, & vniuersam causarum seriem nihil posse sine ipso Deo. CAP. XVII.

TOLLITE iam philosophi, vestrum illum ordinem, H
quem tanto supercilio, dicitis naturalem; catenam illam vestram, quam iactatis auream: vestram illam multiplicem, quam in omnibus necessariã ducitis, causarum coniugationem. Recedant hæc vetera de ore vestro. Date & ipsi gloriam Deo, cuius munus est, & sophia, ad quam anhelatis, & philosophia, cui dies & noctes incumbitis. Gloria mundi Deus, causa omnium causarum, origo omnium originum, principium omnium principiorum.

A principiorum. Ideoq; non est redigendus in ordinem cum cæteris causis: sed si non à plebeis, & vulgaribus, in quorum numero omnes illi habendi sunt, qui à pietate sunt alieni, à doctis viris, qui tanquàm flores sunt in vniuerso hominum genere, eximendus est extra seriem omnium causarum: ipse per se ipsum, æternùm, exemptus, & solutus omnibus legibus, qui dat omnibus leges, & iura. Doleo super vos, philosophi nobiles: Dolet mihi cor, dolet animus, & verè omnibus literarum studiosis dolendum puto, quod, quum in vniuersa natura, oculatissimi esse videremini, perspicaciores Lyncæo, & Argo; toti oculei, immo vero ipsi oculi, quin & oculissimi; non ea tamen videre voluistis, quæ cæcus ille nunquam satis laudatus Melesigenes, Deo fauente vidit. O vitiosos philosophorum oculos, viri fra-
B tres, qui lucem reformidarunt, ó ex toto cæcos, qui non viderunt. Et diuina quidem, à nobis mortalibus remota, neque oculis aspici, neque tangi manu, neque vllis corporis sensibus percipi possunt; sed tamen, habet suos oculos mens, vt & suas aures, et fauces, quibus videre, audireq;, et gustare diuina quæq;, et Deum ipsum, ipso opem ferente valeamus. Homerus igitur, cui natiuitas, vel à melle, vel à melodia, seu ab vtroque potius, primum illud nomen dederat, quod fundere deberet poetica mella, et spargere ab ore pegasium melos, nō excæcatus quidem ab ineunte ætate, vt Didymus, sed ab ipsa natiuitate cæcus, fortasse, vt ipsa quoque Dei gloria, priscis illis sæculi in illo clarescerer: et per illius linguam, plenam eruditionis, et sapiētiæ, in omnem Græciam latè propagaretur, mirum, quam precelso animo,
C aditum istud sacrum, penetrauerit; quàm sanctè, & religiosè, contra hanc philosophorum catenam de admirabili, & inuicta Dei virtute, ac potestate disseruerit. Docuit nimirum, Deo ipsi nullam necessitatem incumbere: nullam vim inferri posse: totam catenam, seriemq; causarum, necessariò subesse Deo: nec quicquam moliri posse, nisi continenter illi adsit ipse Deus. Neque verò profectò, minus est admirandum, quanto dicendi artificio, hanc ipsam sublimem theologiam, ad gratiam, & leporem, fabularum mysterijs, colorandam, pingendamq; iudicauerit, & re ipsa, omnis generis floribus colorauerit, ac velut acu pulcherrima varietate depinxerit. Dignissimus sanè, qui, propter doctrinam consecrandam immortalitati, nasceretur in myrrha; propter suauitatem, & iucunditatem poematis, mo-
D reretur in viola; propter singularem ornatum, & incomparabilem picturę gloriam, post fata migraret in pauonem. Sed iam videamus quanta cum gratia, & maiestate fingit, Quum inquit, roseis digitis Aurora terras illustrare cępisset; Iupiter conuocauit concilium Deorum, & Dearum; quibus magno silentio auscultantibus, vult, & ore minaci, concutiens caput, hunc in modum locutus est. Audite Dij omnes, Deæq; pariter, quæ dicturus sum; & nemo vestrum, siue mas, siue fœmina, aut orationi meæ reluctari nitatur, aut illius quod perficere mihi animus est, executionem remorari. Si quis vestrum, suppetias tulerit vel Argiuis, vel Teucris, hunc ego,

vel

vel deijciam ad ima terrarum, vbi altisimum barathrum est cum portis fer E
reis, tanta profunditate demersum, quanta distantia est à cœlis ad terras;
vel saltem vsque adeo turpiter,& deformiter cedam, vt ignominia summa
sit illa futura, redire ad cœlos, tam fœdè, & insigniter cæsum. Ita magno
vestro malo intelligetis, quam sim valentior ego, & hominibus, & Dijs.
Quod si fortasse, mihi irato, & minanti non creditis, &, vel singulos, vel
omnes Deos, Deasq; iuuat experiri, quātæ sint meæ vires; agite, restem au-
ream è cœlo suspendite ad inferos: eaq; appræhensa, me hinc detrahere in
terram, quantum potestis cuncti tentate; vestris nixibus id nunquam effi-
cietis: at verò, si mihi id facere in mētem semel venerit, ego solus, in terras,
& in maria, vos vniuersos, ex hoc cœli vertice dabo pręcipites: quin,& ip-
sam restem circumligatam, cum ipsis quoque inferis, traham ad summita- F
tem huius olympi, vobis etiam reluctantibus. Vt omnes tandem videatis
quantum Deos simul, & homines potestate, & libertate pariter antecello.
Quid hic addere necesse est, ò boni philosophi, vel ad doctrinam, vel ad
ipsius doctrinæ lucem, & intelligentiam? Duo illa carmina græca notare
sat fuerit, ex quibus tota sententia pendet.

Εἰ δ' ἄγε πειρήσασθαι θεοὶ ἵνα εἴδετε πάντες
Σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες.
Καὶ τὰ λοιπά.

Similia porrò his sunt, quæ in eodem Homero leguntur, parte alia pul-
cherrimæ picturæ Iliados. Nam Iupiter inquit Deorum pater,& hominū,
Hectorem miseratus, dum largo vulnere percussus, redderet sanguinem, G
ad Iunonem conuersus toruo vultu sic fari cœpit, ò inexhaustæ malitiæ ca-
put, ò omnis doli artifex,

Non memor es, quum te de summo pensilem olympo
Demisi? Vt quà pedes geminas, graue pondus, ad imos
Appendi incudes? manibusq́, tenacia vincla
Ex auro inieci: aereis tu nubibus altè
Pendebas: fremuere Dei, per ahenea cæli
Templa, indignantes: neque te dissoluere quisquam
Eualuit.

Ecce igitur quàm manifestum est, summam illam maiestatem, positam
esse extra omnem necesitatem ordinis,& catenæ causarum; vtpote, cui re H
sistere non possunt, neque Dij, neque Deæ; &, quæ sola domat, & Deos,
& Deas. Et quidem, Deus, non est prima causa tantum: sed simpliciter,
& sine vlla additione causa: illa inquam causa, de qua adagium factum est:
Nihil fieri sine causa potest. Nam, sine omnibus alijs causis, quid est, quod
fieri non posit, si Deus voluerit? At, sine Deo, etiam si tota series nitatur,
nihil effici vnquam poterit. Sit philosophus Φιλομύθης, hoc est amator
fabularum; &, in Platone, referat solem olim occidere solitum, vbi nunc
oritur; futurumq;, vt alias oriatur, vbi modo occidit, Hæ fabulæ, in ore

A Christiani Theologi, non iam fabulæ sunt, sed blasphemiæ: ideoq; illud tantum dicimus, quod abest ab omni fabula, solem esse opus Dei, vt, & totum cœlum; similiterq; cœlorum omnium concitationem, & conuersionem: Deumq; propterea, flectere posse solem, & cœlos omnes, in quam ille voluerit partem, dextram, sinistram, anticam, posticam, supernam, infernam: quin, & sistere omnes illas, & totas cœlorum moles; imperareq; Angelis suis, vt & à motu, & ab vniuersi orbis agitatione, quiescant; quod, & aliquando faciet. Nouimus insuper, huius immensæ, atque inuictæ potestatis Dei ipsius, datas esse magnas significationes humano generi; ob id vnum, ne sempiterna illa virtus, atque diuinitas teste careret; vnde ipsi homines non iam cœlo, aut soli, vt olim, sed ipsi Deo, cui cœli,
B & virtutes cœlorum ad nutum obediunt, hymnos & laudes, cum ingenti iubilo, & gratiarum actione decantarent. Et quidem, illa vna significatio satis esse deberet pro innumerabilibus: Nam Lucifer, ille cœlo, & toto mundo superior, princeps vniuersæ militiæ cœli, & vt perstemus in metaphora, primus annulus catenæ secundarum causarum; qui, tantæ virtutis, & maiestatis erat, vt sibi videretur, facile fieri posse, vt ipsi Deo per omnia similis euaderet; quum superbè nimium elatus, seditionem inter legiones illas cœlestes concitasset, & iam versutus, nouam necteret catenam, qua se se altius sustolleret in cœlum, & Deum ad ima detraheret; infinita illa numinis potestate, catena ligatus est ad mille annos: ita, incidit in laqueum quem parabat; suis ipsius funibus constrictus est; &, quod ne
C Ethnicos quidem ipsos, vt ipsi scitis, ex toto latuit; proiectus in tartara, ex Angelo, migrauit in Satanam. Ecquid aliud dicemus amplius? Vt persuasum est iamdiu philosophis, elementa non agere sine cœlo, & inter cœlos principem illum orbem agitare sequentes, & mentes animos, & animos corpora; sic, diuina historia docet, Deum nihil non mouere in vniuerso orbe, nihil moueri posse sine Deo; eatenusq; solum agere, mouereq; ipsam rerum naturam, quatenus, antea, diuina quadam, tametsi nobis ignota, & non percepta motione, cietur. Neque enim, Deo ipsi, vlla incumbit necessitas auxilij, neque causæ efficientis, quæ illum adiuuet facientem: neque temporis, aut loci, in quo faciat: sed neque, aut formæ, per quam, aut materiæ, ex qua, neque exemplaris, ad quod, aut motus, cum
D quo; siue demum finis, propter quem, & cuius gratia, moliatur hæc tanta rerum miracula, quæ in mundo quotidie facit. Ex seipso enim, tanquam ex magna penu, vt qui est Ens, & Essentia, profundit vniuersas opes, viresq; causarum: omnium effector, virtus, motio: omnium Ἰδέα, & Εἶδος: omnium radix: vim præbens omnibus: omnium omnia: à quo, (vt dicebam superius) nihil vacat: qui, vniuersum se ipso implet; cuius est omne quod est: extra quem, nihil est; per quem accipit vt sit, idipsum etiam, quod propè nihil est, hoc est vltima materia. Supra materiam, est ea, quæ interius ciet, agitatq; natura; Supra naturam est anima; supra ani-

mam ratio; supra rationem mens; supra mentem intelligentia. Deus, est E
supra omnia, innumerabilibus modis, vtens sua illa immensa potestate: illuminans intelligentiam, sanctificans mentem, rationem exacuens, vita animæ, potestas formæ, opifex materiæ, dominus vniuersæ naturæ. Quod si, ipsi cupitis, vt rationes rationibus nectam, certè, imago in speculo, moueri non potest, nisi se se moueat vultus, qui est extra speculum: inde enim orta est, & inde seruatur: sic ergo, postquam res naturales, sunt simulachra, & exempla diuinarum idæarum, vt artificiales naturalium (nam ex Deo semel conditæ, ex Deo quoque tenentur, ne concidant) quo modo mouere se natura potest, vt aliquid agat, nisi Deus ipse primus se se exerat ad agendum? Ob id ipsa quoque natura, tametsi intenta in sempiternam illam maiestatem, præ nimio stupore, & admiratione, gaudet qui- F
dem diu religioso silentio continere, quod sermone explicare non potest; tamen postquam à Deo semel condita, ab eo etiam perpetuò tenetur, regitur, administratur; venerabunda, dum tantum numen salutat, & colit, tanquam non ingrata creatori, prostrata in humum, erumpit tandem, &.

Fundit opes, mundumq́; beat, tam diuite lingua

replens cœlos, & terras gloria eius. Et quidem, aliæ causæ, vim agendi non habent simpliciter, sed tantum relatæ ad ea, quæ ab illis efficiuntur: nam, comparatæ ad priores illas virtutes, & naturas, à quibus traxerunt originem, causarum nomen amittunt: sicut, & ipsa effecta, subeunt nomen, rationemq; causæ, quoties referuntur ad illud, quod ab eis pendet, vt existat in natura rerum. Porrò Deus, qui est extra totam rerum vniuersi- G
tatem, vtpotè dominus vniuersitatis, simpliciter est causa, absolutè causa: nulla ratione efficitur in seipso, sed est solùm in omnibus, & per omnia, causa, & effector. Et perspicuum est quidem, in quouis ordine aliarum causarum, quod, ea, quæ plura efficit, tametsi & illa effecta est, causa dicitur potius, quàm effectus: è diuerso, illa, quæ pauciora facit, frequentius dicitur effectus, causa insolenter, & rarò. Inter ea porrò, quæ ipsæ causæ efficiunt, quæ prius veniunt in lucem, priora dicuntur; quæ posterius, posteriora: sic, & inter causas, quæ prius efficiunt, primæ dicuntur, quæ secundò, secundæ, quæ postremò, postremæ. At, præter Deum, nulla est causa, omninò prima, sed, in suo genere tantum prima est, quæ prima dicitur. Deo enim, nihil est prius, immo Deus est primus omnium. Quod H
si, philosophia idipsum docente, quicquid est in aliquo ordine primum, est causa omnium, quæ sequuntur successione quadã; an aliquid est, quod Deus ipse non efficiat? cuius non sit origo? cui non det vt existat? quanquam non omnia, eodem vel temporis, vel dignitatis ordine efficiuntur. Agnoscamus, Agnoscamus tandem, Deum esse fontem fontium, &, vt Græci lepidè dicunt, Πηγὴ πηγῶν: vnde omnia manant, quæ fiunt, & quæ facta sunt; quæ fiebant, & quæ in posterum fient. An enim aliquid effici potest, quod effectorem non habeat? Ecquis est effector, nisi qui

A efficit? Efficit nè verò, vel natura, vel ars, nisi efficiendo trãsmutet? Trãsmutatio, non nè exigit tempus? Tempus, non nè est ex æternitate? Deus non nè est æternitas, & (vt supra dicebamus) author æternitatis? Sed, quid est, quod Stoicus ille Poeta, mihi in aures submurmurat?

Fato stat Iupiter ipse.

Et iterum,

Se quoque, lege tenens, & sæcula iussa ferentem.

O consuetudo mentiendi, quantam iucunditatem habuisti in vesanis poetis, quum pena abesset, & licentia consequeretur. Sit vniuersa natura corporea, per se se subiecta necessitati; sentiat mundus inferior, superioris mundi vires, & imperium; cuius tela superare, retundere, aut declinare,
B omnino non posit; mundus ipse quoque superior, tanta necessitate præmatur agendo, quanta inferior patiendo; porro Deus, & inferioris, & superioris mundi author, & opifex

Sedet interea conditor altus,
Rerumq́; regens flectit habenas
Rex, & dominus, fons, & origo,
Lex, & sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.

Ecquid scæleratius excogitari potest, ò Viri, quàm, vt summa illa, & summo principe digna libertas, derogetur ipsi Deo, vt mox secũ auferatur vnà
C cum illud, & verè sanctissimum, admirabileq; commercium, quod est homini cum maiestate diuina, dum sperat, metuit, colit, adorat, deprecatur? An vero, recepta in ipso quoque Deo, vt in cæteris naturalibus causis, agendi necessitate, habebit quicquam virium, hæc nostra fides, hæc nostra spes, hæc nostra charitas, & pietas; vt summo illi rerum principi, amoribus, desiderijs, colloquijs, misceri aliquo modo valeamus? &, nõ potius, (id quod vnicè molitur impietas gẽtium) erit ex toto vanus, quisquis mortalium seruit Deo, si non potest non agere id quod agit, neque aliter quàm agit. Ex se ipso est, ex se ipso agit: non agit naturaliter, non necessariò, non voluntate humana, sed voluntate diuina, ratione Deo digna. Non est minister, neque comminister: non est seruus, neque conseruus, est dominus, est prin
D ceps, agit, vt decet dominum, vt decet Principem.

Quem, non externæ pepulerunt fingere causæ,
Materiæ fluitantis opus; verum insita summi
Forma boni.

Ob id, nihil est in mundo, simpliciter, & absolutè, necessarium: quia, & hæc prima causa, nihil extra se agit simplici, & absoluta necessitate; &, omnis illa tanta naturæ necessitas, huic diuinæ voluntati, in quam, omnia, vt sic dicam, conijciunt oculos, dicto citius, paret, & obtemperat. Illa, est ineuitabile fatum rẽrum omnium, cui, & sol aliquando stetit, & Luna:

cui, absque gelu duratæ sunt aquæ: cui, virtutis suæ oblitus est ignis: cui, & E
flumina subsiderunt, & mare dulce factum est, & ferrum natauit, & ru-
pes, & saxa conuersa sunt in fontes, & latices aquarum currentium. O' cau-
sa, causarum, ò causa sine causa, ò causa supra omnem causam. Causa, quæ
moues, & non moueris: quæ efficis, & non efficeris. Causa, cui, rerum sta-
bilium stant causæ: cui, rerum mutabilium immutabiles manent origines:
cui, rerum temporalium sempiternæ viuunt rationes: ante initia sæculo-
rum, ante primordia initiorum, ante origines primordiorum, ante scaturi-
gines originum. *Αἴτια ὑπεραίτιος, ἀρχὴ ὑπεράρχιος*. Humanum genus,
te supplex colit, & adorat, ò Deus, agnoscens, & confitens, Quòd, ma-
gno iure, dignus es hoc titulo Causa causarum; quia absolutè, tu solus es
causa, non eorum solum, quæ fiunt; sed eorum omnium, quæ aliud fa- F
ciunt. Quòd, ne vnum quidem eorum quæ sunt, vlla causa facit sine te;
Illud solum quòd nihil est, & quo ipsi in nihilum penè vertimur, sine te
authore; quanquàm, ne sine te quidem permittente, fieri potest. Quòd,
nulla fatorum series, est tam intertexta, quam non retexere, nulla tam re-
texta, quam non detexere possis si velis. In manu tua, cuncta sunt posita ò
Deus, & tuæ voluntati, quis nam resistit? Tu excelsa deprimis, tu depressa
extollis: tu euellis, tu destruis, tu dissipas, tu feris, tu plantas, tu

Diruis, ædificas, mutas quadrata rotundis.

Ecquando erit, ò viri pij, vt philosophi, & hæretici, philosophorum
hæredes, hæc omnia intelligant; & cadant squammæ perfidiæ, & impie-
tatis ab oculis eorum? vnde, & surgant velociter, vt Deo gratias agant. G
Tandemq́; , vna illa catena tenebrarum, qua velut Aegyptij, mente, &
animo ligati sunt, de suis ipsorum manibus euanescat, nosq́; , illos audia-
mus, clamantes & exultantes. Nunc scimus verè, quia Deus vltionum
liberè egit.

Aurea catena rerum omnium, DEVS, omnia trahens, ligans, tenens, omnium amor, desiderium, bonum, finis. CAP. XVIII.

NEMO putet, nos erubescere catenæ nomen; quod, à
captiuitate ductum, duriorem etiã, & diriorem red-
dit ipsam captiuitatem. Vincti, & captiui sumus om H
nes, qui Christo nomen dedimus: &, in eo ipso, qui
nos fęlicissima sorte captiuos fecit, in faciem quoque
Regum, & Cæsarum, sancta quadam (vt sic loquar) su
perbia gloriamur. Gloriamur inquã, & gaudemus;
dum, pro nomine Iesu, perferimus catenas, vincula,
cõpedes, verbera, ferrũ, ignes: postq̃ amor ille noster, vt nos ab æternæ mor-
tis cõpedibus liberaret, in vincula conijci, ligari, detineri, duris sentibus cõ-
figi, clauis trabalibus in altũ suspendi, nõ indignũ existimauit. Ecquis vnq̃

solui

A solui cupiat ex his catenis? quis non cũ ingenti gaudio circunferat has catenas? Quid dico catenas, & non potius, torques, monilia, armillas, coronas, christianæ nimirum virtutis, & fortitudinis insignia, pręmia, decora, ornaměta? Sed, paradoxa fortasse videbuntur ea q̃ dicimus, hominibus alienis, & profanis, ô beati: oculis enim purgatis, & longè sublimioribus opus est, ad hæc diuini amoris miracula intelligenda: quos, qui non habent, sunt cęcis similes, &, vt vulgò dicitur, absunt præsentes. Interea igitur, dum sancta hæc, & diuina mysteria nostri amoris, suo loco meditanda relinquimus, oportunè, quod ipsis etiam profanis gentibus vtile, & iucundum fuerit, tractandum nobis est de catena mundi, à qua, vt ego quidem existimo, nimiùm turpiter, philosophi, delapsi sunt ad catenam Dei, non distinguẽ-
B tes inter mundum, & Deum. Et quidem, mundus ipse totus intextus est, & contextus; & ipsa vniuersa natura, vndique est multiplicibus inserta catenis. Quis id non videat? Nam in tanta compage rerum naturalium, vix inueniri potest aliquid, separatum prorsus, & non connexum cũ alijs: sunt quin potius omnia mundi membra, quasi in crispa coma, cincinni, sexcentis nodis intorti: nihil enim est, quod non agat, & patiatur, quod non tribuat, & recipiat: quod nõ sit causa effectrix, & effectus: vnde, & eadem res penitus, tanquam causa, antecedit, & tanquam effectus, sequitur: idq; si non semper tempore, certè semper natura, origine, ratione, dignitate. Quid, quòd in chao illo, terræ inanis, & vacantis, cui vesani Poetæ æternitatem dederunt.

C *Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,*
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus,
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

nunc autem, tanta cum pace, & concordia, grauia, leuia, rotunda, recta, frigida, calida, pro cuiusque rei natura & virtute agunt, mouentur: nimirum, vincta, & colligata, continuatione diuini spiritus; quod, omnibus vinculum est, & catena iucundissimi amoris: quo, trahuntur, vt coeant singula; ligantur, vt fiant omnia; tenentur, vt perstent & singula, & omnia: ex quibus, tãdem, vno ordinè, tam pulchrè, & benè dispositis, admirabilis quædam, & verè diuina harmonia perficiatur. Elegantem admodum tãtæ rei similitudinem, perhibere mihi videtur lapis ille

D *Quem, magneta vocant, patrio de nomine Graij,*
Magnetum, quia sit patrijs in finibus ortus.

is enim, ferro admotus, quasi spirãte affectu, durissimũ chalybem ad se trahit, & suspẽdit: quo, & alius trahitur, & suspenditur; & deinceps alius, vt ferè vnius momenti spatio, lõgo quodã nexu, catena fiat annulorũ; quã, nũquã satis mirentur oculi, nunquã satis mirentur animi. Ex nostris, quidã politissimæ literaturæ, id carmine expressit, &, vt ipse reor, felicissimè, hunc in modum. *Ceu ferreus olim*
Annulus, arcana quem vi, magnesia cautes

Sustulerit, longam nexu pendente catenam E
Implicat; & cæcis inter se conserit hamis.

Verè siquidem, cœli, elementa, animantes, saxa, agri, plantæ, dum, ab ipso Deo tanquam à magnete, fortissimè simul, & suauissimè trahuntur ad suum ipsius amorem; & seorsum singula, & simul vniuersa, tanquàm excitata per omnipotentiam diuini amoris, vt conuertantur ad illud commune bonum Πᾶσιν ἔφετον, πᾶσιν ἔρασον, πᾶσιν ἀγάπητον; in vnum simul conspirant; perinde ferè, ac vnius corporis membra, quæ vno spiritu viuificantur, custodiuntur, animantur, vt sint vnum animal; aut, tanquam fides vnius citharæ, quæ graues, acutæ, mediæ, dum vna artis peritia pulsantur, vnum ex omnibus conficiunt melos; siue demum, quasi vnius reipublicæ ciues, qui, non tam formidine legum, quàm amore ipsius virtutis, F in officio, religiosissimè perstant; &, nullis vnquàm negotijs auocari possunt, vt aliquid intermittant, quod ad officium spectet: in quo colendo, omnem vitæ honestatem, & in negligendo, omnem turpitudinem sitam esse intelligunt. Ecquis profectò referat, quàm aptè, & ordinatè, rerum, quæ in mundo sunt, species, cohæreant, connectantur, constentq́, & perseuerent, ac muneribus satisfaciant suis; ita, vt ex contrarijs motibus, vnum efficiant admirabilem, incredibilemq́; cōcentum, & Deo dignum? Nam, quæ superiora sunt, generatim, inferioribus prouident, vt illis nihil desit: inferiora, ad superiora conuertuntur; vt ab illis aliquid accipiant: paria, velut fœdere amicitię sociata, sibi inuicem, bona sua communicant quàm libentissimè: & singula quæque, vehementer, & amanter, aduersus contra- G ria, se se tueri student, quàm maximè possunt, vt non deficiant. Negate, si potestis, ò philosophi: Sunt autem hæc, quatuor rationes amoris; &, si dicere placet, quatuor amores: Græci, breuissimè explicant. Ἔρωτα προνοητικὸν, ἐπιστρεπτικὸν, κοινωνικὸν, συνεκτικὸν; Latini, dicerent. Amor, qui prouidet: amor, qui conuertitur: amor, qui communicat: amor, qui continet: Estne verò, nouum, amorem dici vinculum, rete, catenam, laqueum? Extat oraculum illud: In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Et illud, Expandit rete pedibus meis. Apud profanos vates, famosa sunt Cupidinis, & Veneris retia, plena insidiarum, quas, cœcus ille puer, & insana mater, orditur. At, naturalis amor, quo se se res inuicem complectuntur, nihil habet impurum, nihil periculosum: est extra H omnem culpam, & extra omnem pœnam. Omnes porrò amores, omnes illæ catenæ rerum, quibus arctissimis se se vinculis constringunt omnia, ex illa vna admirabili, fortissimaq́; catena dependent, quæ est amor Dei, verè fons omnium amorum. Nemo nescit, in ipsa natura esse mutuos rerum amores, mutua odia: hinc tantæ sympathiæ, & antipathiæ, in herbis, in plātis, in lapidibus; quin, & in belluis, & in piscibus, in hominibus, in ipsis quoque genijs: quas, quis non maximè admiretur, etiam si maximè videatur sapiens? Sed enim, hic ipse naturalis amor Dei, amor est, omnibus cōmunis,

A mnnis,& singulis ferè proprius: quo, velut delicatissimo cibo, quæcunque facta sunt, aluntur, nutriuntur: nam superæ mentes, & animi hominum, ratione; belluæ, sensûs iudicio; plantæ insita appetitione vitali: saxa demum, & reliqua omnia, quæ id tantum muneris participant, vt extent, eo ipso quo sunt, non elicito quidem aut imperato actu, sed indita quadam propensione, inclinationeq;, & quasi pondere, in Deum feruntur, Deum amant, cuius intuitu, faciunt quæcunque faciunt. Sequuntur enim eum, non secus, quàm oues bene saginatæ, ex pascuis, sequuntur Tytirum. Deus, pastor est ouium; qui, super ingentem hanc vniuersitatis lyram, tendit arcum bonitatis suæ; &, sui ipsius amoris sagittas ardentissimas, per omnia immittit, & iaculatur, hubertate plenitudinis suæ, implens, & inebrians
B omnem creaturam. Omnes amores ex hoc amore; omnis bonitas, ex hac bonitate; omnis pulchritudo ex hac pulchritudine; & denique, omnis voluptas, ex hac voluptate; cuius velut torrens, nihil non rapit, nihil non tenet. Et cœlum quidem ipsum, tam immensę magnitudinis corpus, quanta facilitate, & velocitate mouetur, vt Deo pareat, tam à sinistra in dexteram, quàm à dextera in sinistram, hoc est ab occasu in ortum, & ab ortu in occasum? Sol, nunc nobis excubias facit, nunc illis, qui è regione, aduersis vestigijs, stant contra nostra vestigia, quos Antipodas vocant. Luna, ordine perpetuo, nunc curuatur in cornua, nunc plenum orbem ostentat, nunc æqua portione diuiditur, nunc videtur nulla. Ignis, nunquam non incendit aera, nec tamen aqua siccatur. Flumina omnia, intrant mare, &
C tamen mare non redundat. Mare ipsum, exurgit apertis ostijs suis, & tamen, arena tenuissima confringuntur tumentes fluctus eius. Aquæ, erumpunt quasi de vulua, & procedentes, inundant agros, colles, & montes; & tamen, tota tellus suspensa manet, medio librata spatio: Tempora, transuolat, & tamen dies, & nox perseuerat; Generatio venit, & generatio præterit; & tamen, terra, quæ scæna est, vbi hæc omnia fiunt, ne quatitur quidem, sed in æternum stat. O' maximas, atque imperiosissimas, easq; occultas, & incognitas vires amoris. Res certè admiratione dignissima viri. Nam, quum ipse Deus, nullius rei prematur inopia; bonorum nostrorum non indiges, cecinit Rex ille fortissimus, quum affluat, & exuberet omnibus bonis; sua ipsius vox est. Ego ostendam tibi omne bonum: tamen,
D omnia quæcunque sunt, supra quàm dici possit, æternum amans, & dili-gens, ideoq; faciens, fouens, custodiens; nam si odisset non fecisset; & si odiret non seruaret; in se ipsum, omnia, insatiabiliter conuertit, dirigit, reflectit, reducit. Quid? omnibus inijcit, neque solum inijcit, sed infigit, sed infixos relinquit occultissimos quosdam, &, qui euelli, aut extrahi nulla ratione possunt, diuini amoris aculeos. Quibus, dulcissimè vulnerata natura, quem alium cuperet, quem amaret, in quem suspiraret, nisi in ipsum Deum? In cuius amoris gratiam, iam tum ab orbe condito, pulcherrimam choream ducere cœpit, per cœli strophas, & antistrophas, & ad hunc

vſque diem, mundus ipſe totus, perpetuò recinit, ſaltatq́; ad concinnitatem, & concentum ſphærarum cœleſtium. Quæ, dum Poetarum plectra, & plectri ſimiles, linguæ, quoad fieri poteſt, ſtudent imitari, implent, & artificioſis carminum numeris, aures, & incredibili Muſarum lepore, atque innumerabilibus gratijs, hominum animos. Vtinam, hanc mundi muſicam, ipſi quoque aliquando ſentiremus, ò dilecti Dei: vt, ſtudio, & emulatione excitatis animis, cum ipſis vatibus, diuina patientes, magnalia Dei, numeroſè, & cum omni gratiarum cumulo, caneremus. Nam, quis alius eſt finis naturæ, in his cœlorum ſonis, & numeris, niſi canere iucundiſsimũ hymnum æterno Deo; &, nullo vnquàm die, nulla vnquàm nocte, non agere ſabbatiſmum, in illius obſequijs, & irrequietis laudibus? vt, vel ſuo ipſius exemplo erubeſcere homo poſsit, ſi velit; qui, Deo ingratiſsimus, & omnium belluarum, ac ferarum inſipientiſsimus, ſolus diuinos amores refugit, & Dei cõtemptor, & oſor, à veneratione numinis, ſuo ſe vitio alienare non veretur. Heus tu, quicunque es. Tibi, qui de more, contra omnis naturæ morem, tam ſæpe auerteris à Deo, tibi inquam præſcriptum eſt, vt, vno ſaltem hebdomadæ die, ad illum, tua ſponte conuerſus, ſanctiſsimum illius nomen, amanter, fideliter, religioſeq́; colas, & glorifices; cur illum ſaltem diem nõ religioſè (vt par eſt) perpetua obſeruatione cuſtodis? Ecce magnus hic mundus, vna lege contentus fuit; quam in eo ſemel inſculpſit Deus. Iam enim Deum reueritus honore perpetuo, in illius obſequijs nullum non diem feſtum agit; nulli illi non ſunt læti, & feſti dies; quibus, ſemper Deum adorat, Deo famulatur, Deo agit gratias, Deo ducit choros. An verò, vel fallimur ipſi, vel fallimus? Sed, quis hoc ipſum non videat? Quemadmodum enim heliotropium, ſolaris herba, ad orientem ſolem, ſuo ingenio manè conuertitur, interdiu ſequitur ſolis iter, ad veſperam quoque, velut amoris, & zelotypiæ plena, curioſè videt, vbi ſuus ille ſol occidit, vt & illa ſecum occidat; &, quod demum, magna admiratione non vacat, nubilo etiam obumbrante diem, dùm aquila non videt ſolem, illa tamẽ ſolem videt, & citra errorem, cum ſole ſemper gyro voluitur; Sic, in campo ipſius naturæ, omnia quæcunque ſunt, & quæ ſentiunt, & quæ non ſentiunt, tanquam afflata diuinis odoribus, ipſum Deum omnia amantem, omnibus ſupra quam dici poſsit amabilem, totis viribus amant, quærunt, ambiunt: ad quem iucundiſsimo quaſi curſu, & perpetua contentione mouentur: vſque adeo, vt fœdum, & turpe exiſtiment, in hoc ipſo amoris certamine, alterum ab altero ſuperari. Venite, venite, & videte omnes, qui diligitis Deum: videte inquam ſpectaculum iſtud viſu digniſsimum, & admiratione pulcherrimum: quàm vniuerſa natura, toto hoc tẽporum interuallo, à principio ſæculi, ad finem vſque, velut in faciem Dei, ſemper intenta, vultũ tantæ maieſtatis, verecundè, & reuerenter obſeruat: quàm, ad nutum Dei, cum gaudio ſimul, & tremore agit, & agitur: quàm, diuino imperio promptè, ac libenter auſcultat: & ne latum quidem vnguẽ

ab

A ab eius legibus præscriptisq; discedit: & denique, sicut dixit almus ille, & naturæ, & scripturæ interpres, Apostolus, quàm, ipsius Dei incredibili desiderio fatigata omnia, doloribus quasi parturientis ingemiscant, donec fœlix illa, & suprema dies adueniat, in qua, diuini circini ratione, certissima, & constantissima, claudatur hic magnus & aureus sæculi circulus: atq; à puncto ad punctum, ducta, terminataq; linea, primum, & vltimum grçcæ literaturæ classis elementa, coeant in vnum Deum; & omnia illuc recurrant, vnde altas ducunt origines; sitq; Deus tandem, & appareat omnia in omnibus. Nimirum, vena, & scaturigo omnium, vnde, vt essent acceperint; author, et effector à quo prodierint; exemplar ad cuius similitudinem efficta fuerint; propositum, et finis cuius gratia de nihilo emerserint;
B sed, et quasi forma, qua extiterint, viguerint, vires suas exercuerint; demum, locus, et quies, vbi, reuelata gloria filiorum Dei, propter eos quoq; nouabit omnia, et imponet finem desiderio, metamq; laboribus. Quid hçsitatis? Ipsi quoque currentium aquarum riui, omnes tandem recurrunt ad fontes: et labentia flumina, quò magis increscunt, et exundant, eo velocius ad mare refluunt, vnde fluunt: sed et sphæra, vel orbis, voluitur, et reuoluitur circa centrum, vnde lineæ singulæ producuntur: numeri quoq; quorum species, vi vnitatis explicata, subinde excrescunt in infinitum, in ipsam demum resoluuntur vnitatem: quin, et ipsum lumen solis, quod à solis globo procedit, redit etiam ad solem; et, tum maximè in centro solis viget totum, quum dispersum per partes, vix in aere lucere videtur. Itaq;
C quid est, cur mirari debeamus quum omnia sint deriuationes Dei, si omnium quoque finis, et terminus sit ipse Deus? Vnitas, abs qua numeri, in quam numeri. Centrum, ex quo lineæ, in quod lineæ, sol abs quo lumina, in quem lumina, et verè pater luminum. Πάντων γενέθλη, ἀρχὴ παντῶν, παντῶν τὲ τελευτὴ Dicam quam breuissimè. A quo, Ad quem, inde Ων, hinc Αγαθὸν. Hæ sunt duæ rationes, Ratio entis, ratio boni: Hæ sunt duæ relationes, Relatio principij, relatio finis, Deus, quia est ens, principium est, ex quo omnia, quia est bonum, finis est, in quem omnia: græcè breuissimè dicerem, Εκ τῆς οὐσίας, τὰ ὄντα, ἐκ τῆς ἀγαθότητος, τὰ τέλεια. Nam, quæ est ratio principij, nisi entis, quod est omnino primũ? Quæ est autem ratio finis, nisi bonum? quia si tollis bonum, tollis finem.
D His relationibus, coniunctæ sunt duæ negationes; principio Αναρχία; fini Ατέλεια; vt sit Deus, principium sine principio, finis sine fine; hoc est, quod et supra dixisse me recolo, Πρῶτος, et Τελος, primus, et vltimus. Vltimum quidem esse videtur, Mors, sed, est vltimum quod consumit, Deus, est vltimum quod consummat. Mors triumphum agit de rebus; in Deo, res omnes triumphum agunt de morte. Quid iactas Francisce famã, et supra triumphum mortis, triumphum famæ? Habet et suam mortem fama, quin et tempus, quo omnis fama languescit, extenuatur, extinguitur. Vnicus est triumphator omnis mortis, Deus, solus æternus, solus immortalis.

talis. Mors omnia soluit: Deus omnia ligat, & religat. Catena, quam E
nunquam vidistis, & ne somniastis quidem, ò philosophi, Catena supra montes, supra nubes, supra orizontas, supra cœlos, & deorsum etiam attingens, & ligans ipsos quoque inferos.

Vnde ductum hoc ipsum nomen tantæ venerationis, virtutisq́, & significationis, DEVS. CAP. XIX.

INVENIMVS Deum, ò beati. Gaudete, & mecum, iam tandem, exultantibus animis; ingeminate dulcem illam, & plenam boni ominis, vocem, Deus, Deus. Sic, positis anchoris, nautæ, qui paulo ante, F
inter fluctus aquarum, timẽtes dira naufragia, huc, & illuc, vnam terram, ad suam ipsorum salutem, ipsis quoque oculis requirebant; dum profundum æquor egressi, applicant ad litus, lætissimo vultu, terram canunt, & recinunt; vnde illæ toties repetitæ iubilationes, & plausus sociorum naualium, græcè Γῆν ὁρῶ, latinè Terram video. Sed enim, nondum conuiuium clausimus: nondum ad hæbraicum סֶלָה, ad græcum Διάψαλμα, peruenimus. Illud adhuc superest, quod & exigunt catenati labores nostri, vt, post omnia, quæ diximus de Deo, explicemus vires, & significationes huius nominis Deus: ostendamusq́, in eum, qui hoc ipso titulo cognominatur, & cuncta, & singula competere, quæ dicta sunt G
de Deo: alioquin, peruicacibus ingenijs, quorum perfricta fronte, & indomabili contumacia, supra quam ferre possumus, fatigamur, quomodo manifestum fecisse dicemus, quod Deus sit? Sanè, fugitiuum seruum, fugitiuarius qui quærit, etiam si inueniat, nunquàm certus esse potest, quod inuenerit, nisi certò sciat, illum ipsum esse quem quæsiuit. Quid sit res ipsa, quæ Deus est, ad huius primi libri velut præcognitionem non pertinet. Radix, & virtus nominis, ea est, quæ nobis omnino est præcognoscẽda; antequam, quæstionis illius, sit, an non sit Deus, religiosam decisionem, pijs, & certis rationibus affirmatam, in tuto ponamus. Nam, & philosophi ipsi, de inani tractantes, antequàm dubium illud; An in amplissimo vniuersitatis regno, locum habeat inane, vel vacuum; negando definirent, H
quanta dixerunt; vt, quid significetur nomine inanis, aut vacui, re ipsa nõdum cognita, explicarent. Et si verò, non ignoramus, theologiam gentium, sicut, & philosophiã, à barbaris sumpsisse originem; ab ipsis inquàm magis Persarum; à Gymnosophistis Aethyopum; à Druidis Gallorum; nam, & constat, eos, qui primas fores aperuerunt philosophiæ, natos esse in extrema barbaria: Sanè, Phœnix fuit Ochus, Thrax Orpheus, Athlas patriam habuit Libyam, & Mercurius Aegyptum: tamen, quia, & philosophiam, & Theologiam, Græci ipsi, vt militiam, & ciuilia iura, Romani excoluerunt;

colucrunt;

A coluerunt; ordiemur à græca illa voce, Θεός, vnde, hæc Romana Deus,
fluxisse videtur, crassa litera Θῆτα in Δέλτα mediam, ob magnam elemen-
torum cognationem, de more mutata, neque enim, inter eas, lis vnquam
vlla, aut contentio fuit; vt ad eam dirimendam, necessaria fuerit, ipsarũ vo
calium concertatoria, forensis, & iudicialis sententia, quemadmodũ inter
Σίγμα, & Ταῦ. Profectò igitur, magnum oportet, vt sit sublimeq;, & glo-
riosum, hoc ipsum, de quo loquimur, nomen, præsertim, cum articuli põ-
dere, apud Græcos, apud Latinos verò, quibus nullũ nomen non est Ἀνάρ-
θρον, cum pronominis emphase, Ὁ θεός, Ipse Deus. Siquidem Ἕλληνες,
illi veri, & legitimi Græci, inter quos primùm adoleuit philosophia, nan-
que, apud Pelasgos omnium antiquissimos, qui & Thessali dicti sunt, bal-
B butire visa est, deinde vniuersa Græcia in qua floruit, & cæteri omnes, qui
more infantium gestiebant Ἑλληνίζειν, quorum commercio philosophia
ipsa ferè consenuit; admirabili quadã conspiratione, & consensu, diu, mul-
tumq; cogitantes, quo nomine, velut certo indice, & proprio quasi chara-
ctere, mostrare possent, designareq;, & appellare summum illum orbis prin
cipem, qui mundũ administrat: cuius est imperium in omnes visibiles, inui
sibilesq; naturas: haud quidem, absque afflatu numinis, & naturę instinctu,
conuenerunt in hanc vocẽ, Ὁ Θεὸς, quanquàm sępius neutro genere, diui
nitatem illam vniuersi mundi moderatricẽ appellabant, Τὸ θεῖον. Indicant
porrò, & palàm ostendunt, diuitias, & thesauros, honoremq;, & gloriã in-
gentis huius cognominis, quatuor illa verba, Τὸ τιθέναι, Τὸ θεῖν, Τὸ θεάσθαι,
C & Τὸ θεωρεῖν, omnia verius quàm singula, radices, matrices, seminaq;, &
vteri, in quibus, & ex quibus, hæc ipsa sancta Θεογονία, concepta, forma-
taq; fuit. Quid est enim Θεάομαι, & Θεωρῶ, nisi video, obseruo, specta-
tor sum? Et quid est Θεῖν, aliud quàm currere? & Τιθέναι, quam pone-
re, & collocare? O amice lector.

Dixi signa tibi, tu condita mente teneto,

Certè his tantum acceptis auditione, & sensu, etiam si nihil aliud ipsi in
medium afferamus, significatio magna fit, quod Deus, benedictus, sit sum-
mus ille Θεάων, & Θεωρὸς, qui sui ipsius contemplatione, & visione bea-
tissimus, pro humani generis salute, nihil non videat, nihil non obseruet;
scrutator cogitationum, cordium, & renum; vsque adeo, vt nulla creatu-
D ra sit illi inuisibilis, vt nihil effugiat oculos suos, vt nemo dicere possit, Si est
scientia in excelso? Dominus non videt nos.

Cui ex alto cuncta tuenti,
Nulla, terræ, mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat
Vno mentis cernit in ictu.
Quæ sint, quæ fuerint, veniantq;,
Quem, quia respicit omnia solus
Verum possis dicere solem.

Deinde,

Deinde, quod sit ille Θεῶν, ille hyperion, ille cursor promptissimus, E
expeditissimus, ita nobis dicto audiens, vt pro sua ipsius incredibili bonitate, quoniam nihil est, quod sine eo peragere queamus soli; vbicunque simus, simul atque velimus, accurrat; opemq; ferat; continenti cursu, etiã sequens fugientem; &, quadriga sua, cuius equi, sunt, Gratia, Pax, Vita, Salus; sistens fugam; vt non fugiamus à conspectu, & oculis patris: incitãs etiam, ad currendum in via virtutis, & sic currendum, vt, contingentes metam, optatum brauium compræhẽdamus cursu: Ad extremum, quod sit ille Τεθηκὸς, qui, in magno hoc mundi theatro, omnia, & singula, admirabili ordine, distribuit, collocauit; vt inconcussa firmitate, & perennitate, per omnia sæcula durent, tanquàm, quæ in illius stabilitate, & securitate, collocata sunt. Hoc est enim profectò illud, vt de reliquis interea F
taceamus, quod barbari nostri, minimè barbari, veræ philosophiæ, & sanctæ religionis parentes, admonebant, vt gentes, oculis in altum sublatis; contemplarentur animo. Positio inquàm, & situs totius mundi, & singularum partium eius: munitiones quoque, & ornatus. Inde, futurum, vt infinitam illam supremi numinis potestatem, agnoscerent, cuius proprium nomen, nunquam audierant. Et hoc quoque, illud est, quod primùm, permouit illos populos, vt numine, quæ, nulla adhuc nomine nota, venerabantur, ab hac ipsa rerum positura, græce Θέσει, quam Ἐν τῷ κόσμῳ; non vehementer admirari non poterant, cœperint appellare Θεὸς; quasi Κοσμοθέντας, τὰ πράγματα πάντα. Sic, ex voce Θέστος, per sincopã, nata est vox ista Θεὸς. Vox, planè, æternæ cuiusdam firmitatis, atque om- G
nino incommutabilis potestatis; cuius quasi neruo, rerum omnium vires, tanquam lacerti fluidi, agitati, & quassati motionibus continuis, regũtur, & sustinentur ne concidant. Et, qui nam claui, vel ærei, vel adamantini, immo verò, quæ solida tigna, quæ densæ trabes, tam immensa pondera ferre possent, cum incolumitate vniuersitatis, & compaginis mundi; nisi esset hic ipse Deus, omnia implens, & tenens; glutinator, glutinamentum, glutinumq; tenacissimum; immo verò ipsa tenacitas, & ipsa etiam tenacitate tenacior, & (vt breuiter pij in templis ad horam orationis nonam, dulcissimè canunt;) Rerum omnium tenax vigor. Sanè, omnibus, & singulis rebus, inuicem bella gerentibus, seq; inuicem perpetua vicissitudine immutantibus, mundus ipse, vt Cicero doctissimè simul, & elegantissimè di- H
xit, tam arctis, tenacibusq; vinculis, cohærere, & velut firma quadam contignatione, necti, iugariq; non posset, nisi cõtineretur, vno illo diuino spiritu, omnia permeante, & implente, ad quem magno iure clamare cogimur. O', quã bonus, & suauis est, spiritus tuus, in nobis Domine. Ecquã apta, & decora similitudine, dictum est, ò viri, quemadmodum malum punicum, contegitur, & communiter vnius corticis quasi cute, & corio; & grana eius, tam singula, quam omnia, idem cortex interioribus pelliculis seruat, & continet, loculis alioquin intercæpta, ac distincta; sic vniuersis

orbis,

A orbis, Deo ipſo, mundum omnem foris ambiente, & protegente, cuſtoditur intrinſecus; &, Deus, viciſsim, ſingula mundi membra, quibus locus eſt, ſuus cuique proprius, varijs modis ſe interſecante natura; admirabili ratione, & Deo digna, quod & in catena noſtra inſinuauimus, continuatũ, conſertumq; tenet. Hoc non eſt opus naturæ creatæ, non humani artificij; proprium eſt ſolius diuinæ virtutis, &, ne à nomine, quod tractamus recedere videamur, Τεθηκότος θεότητος. Ita verò, intelligimus, in hac ipſa vetuſta, & annoſa naturæ imagine, Deum ipſum, non tam depictum foris in extima ſuperficie, quàm inſculptum intrinſecus, in ipſis naturæ viſceribus; nimirum, cuius fortiſsimo clypeo, tota rerum natura ſeruatur. Idq; profectò, multò mirabilius, quàm ſcuto Phidiæ, in quo, illius imago ſcul-
B pta erat, egregium illud Mineruæ ſimulachrum quod tantopere vniuerſa antiquitas celebrauit. Ecquis ſcit, ò viri docti, an clariſsimus ille ſtatuarius Phidias, neſciens quidem, quid faceret, ſed, quod de figulo, in libro Hieremiæ, dixit diuus Hieronymus, Deo volente, figurans parabolam, exiguum quendam typum, mundo reliquerit, quo, intelligeremus omnes, quemadmodum Deus naturam teneat, ac ſuſtentet: dum benignus, ac propitius, fortiſsimam illam ſuam, inſuperabilemq; virtutem, exhibet Θεμελιοῦσαν, τὰ, ὅλα, καὶ συσφύγγουσαν, hoc enim propriè, ſonat Epitheton illud, quod, Deo tribuunt, ſacræ, & profanæ literæ. Παντοκράτωρ. Et ſi verò, Latini, Παντοκράτορα, vna voce omnipotentem reddere ſolent, ſi tamen, vim huius nominis, ſignificanter exprimere volu-
C mus, Deus dicitur Παντοκράτωρ, quaſi, omnia tam extra complectens, quàm intra connectens, vtrinque inquam tenens, firmans, conſeruans, ſtabiliens Θεμέλιως, θεμελιώτης ipſa Θεμελίωσις. Et hæc quidem, dicta ſint de græco nomine Dei, Θεὸς Θεότης. Iam, ſi romani ſermonis vocem, inueteratam, & corroboratam, quæ Deus eſt, erigimus aures, & animos, planè apparet, non parum ſignificanter principem illum, qui omnem hunc mundum regit, tanquam cauſa cauſarum, rerum omnium opifex, & vt ille cecinit,

Mundi melioris origo.

vna omnium voce appellari Deum. Quid eſt enim Deus, ſi vel ſonum ſolùm attendas, niſi diues? Diues inquam ſimpliciter, diues rerum om-
D nium: qui dat omnibus: qui nullius indiget: qui à nullo accipit: ideoq;, ſolus, veriſsimè liberalis, nullius vtilitatis intuitu, nullius ſpei gratia, largè, munificè, regaliter, aperit manum ſuã, et omnia implet bonitate, dãs affluenter etiam ingratis. Hinc Varroni, quum de romana lingua ſcriberet, diues dictus eſt, quaſi diuus: quod, perinde ac Deus, circũfluat omnibus copijs, et in omnium rerum abundantia viuat: alienamq; inopiã, et miſeriam, nihil ipſe interea, incõmodi, aut detrimenti in ſe ipſo accipiẽs, leuare tam velit, q̃ poſsit. Et, vnde quæſo, ſęculo illo pacatiſsimo, et politiſsimo, quo, cadente ſynagoga, et deflorеſcente lingua ſancta, nouellę gentiũ plantulæ,

plantulæ, nascebantur; &, literæ humaniores, græcæ, & latinæ eruditionis, E florebāt prosa, & carmine; ætas profectò, si dicere fas est, digna Christi natalibus; &, quæ vocaretur plenitudo temporis; vnde inquam, natum est, vt adulatione fœdissima, principes, Mœcenates, patroni, & benefici quiq;, Dij vocarentur à vatibus, & fermè colerentur pro Dijs; nisi, quia hoc ipsum Dei nomen, nomen est liberalitatis, & beneficentiæ. Iupiter à iuuando dictus est: Deus à dando. Nota sunt carmina illa poetarum.

Nanque erit ille mihi semper Deus.

Deus nobis hæc ocia fecit.

Si quis Deus, & similis Dijs:

An verò, tritum non est per omnes vias, & vicos, Homo homini Deus? Age verò, cur non credamus, à verbo græco Δεόμαι, quod est, indigeo, F desidero, peto, occasione accepta, latinos, pia quadam violentia deduxisse nomen Dei: cuius ope, nemo non indiget; ad quem omnes confugiunt; quem omnes creaturæ vocant, & inuocant, ipsi etiam pulli coruorum. Est & Græcis, Δέος, timor, ò viri docti; &, credere par est, Romanos, qui, quoad poterant, Græcorum imitabantur, & voces, & sensa; neque, in imitatione subsistebant, sed æmulabantur; &, si Ciceroni credimus, non rarò contendentes, quæ à Græcis acceperant, faciebant meliora; ipso etiā Deo, iam tum, principem illam vrbium, præparante, ad christianæ religionis & pietatis custodiam, & tutelam; quum intelligerent, populos, in officio cōtinendos esse, timore non tam hominis, quam numinis; grauissimo, & prudentissimo iudicio, summam illam potestatem, cui cœli, & terræ parēt, G appellauisse hac ipsa voce timoris, mutata ad leporē, quarta vocali in quintam: Vt, hoc ipso nomine Deus, hoc ipso inquam timore, & tremore, velut breuissimo quodam theologicæ doctrinæ rudimento, instituerent, initiarent ad religionem, & cultum Dei, vniuersum orbem terrarum. Certè in sacris literis legimus, Initium sapientiæ timor domini; in profanis,

Primus in orbe Deos fecit timor.

&, vt omninò non recedamus à Græcis, videmus idem elemētum inchoare Θεὸν, & Θάνατον. Quid porrò horribilius morte? cuius vel sola vox, auditio, cogitatio, memoria, terret, & terrendo exanimat. Ita, quoties Deum audimus auribus, toties, Theta græcum meditantes animo, neque enim ab re dicitur litera mortis, quippe, quæ, sua ipsius figura, circulum vi- H tæ, linea intersecat media; par est, vt semper pauidi, in Deum ipsum coniectos habentes mentis oculos, seruiamus illi in timore; &, ne exultantes quidem in diuinis laudibus, exuamus prorsus timorem; immo, cum tremore operemur salutem nostram; ne, de nostris meritis, aut viribus, præsumentes, efficiamur digni morte, & pereamus à facie iræ Dei, sicut fluit cera à facie ignis. Ecquis non timebit te, ò rex gentium? Leo rugiet, quis non timebit? Dominus locutus est, quis non formidabit? Hinc populares illæ voces, Loquere tu nobis; Non loquatur dominus, ne fortè moriamur. An

verò

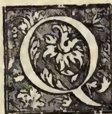
A verò non affixerunt sacræ literæ,& hoc ipsum terroris epitheton, ipsi Deo? Rex magnus,& terribilis, super omnes Deos, inquit Psaltes. & iterú, Terribili,& ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ, Quid? Num non quotidie canitur, Sanctum, & terribile nomen eius? Audite adulterinæ plantationes, audite, turpi scælerum marcore tabescentes hęretici, & hæreticorum discipuli: plenitudo diuinitatis, nó est illa vna vestra, quam, ad obscenæ vitæ licentiam, & patrocinium, fingitis, lenitas, patientia, misericordia in peccatores: sed, si vna tantum voce, breuitatis gratia vtendum est, ad explicandam diuinitatem, quatenus respicit humanú genus: iustitia, vel iudicium, potius est, quod, humano generi, exhibet Deú totum,& perfectum; hoc est, & patrem,& dominum: Patrem misericor-
B diarum, dominum vltionum: patrem benignitate, Dominum seueritate: patrem diligendum, dominum formidandum: diligendum quia placatur, formidandum, quia irascitur: diligendum, quia non vult mortem, sed pœnitentiam peccatoris: formidandum, quia ad æternam vsque mortem, punit peccatores impœnitentes. Quid dicis Marcion, quid dicis? Iustitiam in homine laudas, in Deo non laudas? Non est bonus iudex, nisi sit, & misericors,& iustus; & est bonus Deus, quum sit misericors tantum, & non iustus? An non est bona iustitia, & vindicta, quum bonus est iudex? qûo ergo erit mala in Deo, si bonus est Deus? Ad πάθος pertinet in homine,& misereri, et irasci: atq; ideo vtrumq; propriè est humanum, neutrum diuinum: iam tu responde mihi, cur illud ad Deum transferre licet, hoc non li-
C cet? Detectus es, mihi crede, frater: neque dicere proderit, Ludens feci. Talem, Deum depingis, qualem velles: nimirum, cui peccata placerent, qui peccati minister esset, qui ad peccandum homines irritaret, in cuius facie, ipse peccare, quem contemnere,& irridere impunè posses. Sed, ille, talis est, qualem esse oportuit,& qualis esse voluit: amat bonos, odit malos, irascitur scælestis, furit in ingratos, misericors est errãtibus,& dissimulat ignorantes. Equidem, ò viri, misericordiæ,& vltionis, quasi duarum filiarum Dei, vna est mater,& matrix bonitas; atque ideò, Deus, quia est simpliciter bonus, tum miseretur, quum bonum est misereri: tum irascitur, quum bonum est irasci. Bonitas est, quæ vtrunque concipit, sed iustitia vtrunq; iudicat,& distinguit. Cur miraris? Nam, ab initio Deus, tanquam bonus,
D creauit mundum; & tanquam iustus, distinxit membra mundi: vt, magno mysterio, Moses, quo, non sapientior alter, in diuino illo opificio, nominauerit Deum אֱלֹהִים, quod, est nomen iudicij, & iustitiæ. Siquidé, & situs, & habitus, & motus, & status, & ortus, & occasus rerum, indicia sunt, creatoris non temerè suas profundentis opes, sed admirabili sua ipsius sapientia, singula distinguentis rectè,& ordinantis. An vero, nó & distinguitur in ipsa lege, geminum illud præceptum; Diliges Deum,& Timebis Deum? Sic,& distinguitur ante oculos ipsius hominis, ignis, & aqua, bonum, & malum, vita, & mors; dum, relinquitur in manu consilij sui,

vt,

vt,ad quodcunque velit, porrigat manum suam. Similiter, & distinguit E
Deus, illud quod pollicetur obedientibus, & illud quod præuaricatoribus comminatur: percutiens idem ipse Deus, sed & sanans: occidens, sed & viuificans: humilians, sed & subleuans. Hinc igitur, græca illa Δέησις, præcatio, supplicatio, humilium, & timentium Deum, vt liberet à morte, vt restituat vitam: cui propterea, timentes, genua flectimus, caput inclinamus, & supplices manus tendimus: amantes autem, pro acceptis beneficijs, corde, ore, & opere, quod, holocaustum est Deo suauissimum, magnificè gratias habemus, agimus, referimus.

Prouidentia, virtus, & ratio nominis DEI, ipsis quoque cæcis gentibus nota, per vmbram Fati, Sortis, & Fortunæ. F

CAP. XX.

VAM grauis, quàm sancta, quàm plena veræ pietatis, & religionis Θεονυμία, viri fratres. Nomen gratum philosophis, iucundum theologis, amabile, & venerabile omnibus Christianis: nomen celebre laudibus, & nullo vnquam casurum tempore. Sed, videte, ne fortasse existimetis, hoc ipsum iam ferè vbique domesticum, & familiare nomen, Θεός, Deus, esse illud verum, propriumq., & naturale; G
quo, diuina maiestas, se ipsam nominat; quo, Angeli, quo diui, quo Prophetæ, eam venerantur, inuocant, colunt, laudant. Etenim, si diuina natura, non initio solùm temporis, sed, & originis principio caret, nihilq; propterea, aliunde, in se ipso accipere potest intrinsecus; postquàm hoc ipsum nomen, Deus, tametsi cognomen verius dixeris, & nouum est, & factitium; tantaq;, vt audistis, ingenij subtilitate, & dexteritate, compositũ à Græcis; quos meritò viri docti Ονοματοθήρας appellant, & Ονοματοποιὺς, nominum inquam sagacissimos venatores, & in illis fingendis, & componendis, artifices fœlicissimos, & inuidendos; necesse est, vt, summus ille cœli, & terræ moderator, cuius sacrosanctam maiestatem, hoc vno titulo, & cognomine contenti, religioso silentio veneramur; si non à nobis, H certè à se ipso, à choro cœlitum, vocetur alio quodam sanctiori, ampliorìq; nomine; quod illi, vt virtute, & significatione proprium, sic, sæculo quoque, & sempiternitate, sit æquæuum. Ecquam argutè, elusit semel, docta barbaries, ineptam, & morosam græcitatem? Quærebat importunè nimium, & arroganter Græculus. Quid erat cum Deo tuo olim, antequã mundum faceret? Non erat solus, respondit barbarus; erat, cum Deo ipso, nomen eius. Planè, græcos edocens, & Latinos, non nisi summa temeritate cogitari posse, naturali ingenio inuentum esse, vel traditum nomen

proprium

A proprium ipsius æternæ diuinitatis: quod, Deus ipse solus, per se ipsum, mortalibus reuelauit. Sanè, ne ab vniuerso quidem genere nostro, etiam si omnes homines, & qui mortui sunt, & qui viuunt,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis,

in œcumenicam synodum vocarentur; vt, ordine, rogati singuli sententiã dicerent: concipi posset sanctissimum illud, atque separatissimum nomen Dei, quo, ipse, seipsum nominat. Præclarè admodum, Plato. Tres inquit negationes, sunt propriæ ipsius diuinitatis; Ασώματος, Αρρητος, Ανώνυμος, Incorporea, Ineffabilis, Innominabilis. An verò, non oportet, vt naturale Dei nomen, illam ipsam diuinitatis naturam, non circunscribat solum, & vtcunque declaret, sed plenè, atque integrè definiat; complecta

B tur totam, & perfectam notitiam ipsius Dei? Sic sanè, O Ανθρωπος (exemplum enim, subijciendum erat, ad intelligentiæ claritatem) sic inquam, ipsius hominis græcum nomen, & vocabulum proprium, sumptum à forma, à materia, à fine, totam ipsam hominis essentiam, intrinsecus, & extrinsecus metitur, & comprehendit: significans nimirum, quod homo, corpore sit sursum erectus ad agẽdum, &, quod animo supera aspicere possit ad contemplandum, in quibus tota prorsus consistit ratio hominis. Vt propterea, hoc ipsum nomen, sit velut annulus quidam regius, velut exigua quædam, sed prætiosissima gemma, quæ; tam ingentis colosi, quantus est homo, plenã reddat imaginem: Ecquod simile nomen, habent mortales, naturali notum intelligentia, quo, vnanimes moueantur, ad celebrã-

C dum summum illum vniuersi orbis dominum, Regemq; potentem; cuius virtute, concipere animo, & explicare sermone, norint, id totum quod verè est ipse Deus, deniq; infinitam illam maiestatem, dignis efferre possint laudum præconijs,

Tu digna tibi persoluere dona
Sola potes rerum inuentrix, & firma potestas.

Nam, si nobis intelligere, & effari liceret, ter sanctum illud, & admirabile nomen, quod significat, & exprimit principem illam naturã æternæ diuinitatis, haud dubiè, corde, & ore, exultantes in Deum viuum, per fora, per vicos, illud vnum totis animis caneremus: & cætera taceremus, tanquã indigna Deo; nisi forsan, memoriam abundãtiæ suauitatis eructantes, ex ma

D gno illo rerum omniũ thesauro, memoria, depromeremus singula quæq;, etiam minima, quæ facerẽt ad Dei laudem: &, si necessitas non vrgeret, cõfitendi, laudandi, prædicãdi, his enim tribus modis, Dei nomine rectè vtimur, non abutimur; sanctam illam maiestatem reueriti, proprium nomen ipsis quoq; Angelis, & Angelorum primatibus tremendũ, intra cordis nostri arcana, velut Πυθαγορίζοντες, perpetuò custodiremus. Et quidem (vt rem tantam ponamus ante oculos omnium,) verba illa, quæ legimus in sacris literis, Dij estis. Deum Pharaonis. Supra omne id quod dicitur Deus; Dijs non detrahes. Deus venter, Deus huius sæculi, indicant, extare appel-

lationem aliquam secretiorem, sanctioremq;, & antiquiorem: quæ nō sit E
vsqueadeo cōmunis, sed maximè propria, illi soli qui verè est Deus super omnes Deos: cuius est illa vox, etiam apud prophanos philosophos, O Dij Deorum. Hinc, inuētę sublimes illæ voces, ipsi romano eloquio forsan, nisi longius vtatur verborum circumlocutionibus, inaccessæ: quas, ex Theologiæ visceribus, obstetrix Græcia prudenter eduxit. Ὑπέρθεος, ὑπερθεότης, θεαρχία, vt quū hæc ipsa simplex, & nuda nuncupatio, Θεὸς, & Θεότης, ex tanta communitate, ferè facta esset ambigua, nō deesset theologis, qui, de supremo numine, neq; indignè, neq; incertè tractare cupiebāt, hęc ipsa mira grandiloquentia verborum; cuius excelsitas, superior est & Deo, & diuinitate: cur nō dixi, & deitate? Nam hæc vox Deitas, absolutior est, atq; secretior; tametsi Diuinitas est notior, & elegātior. Certè verò, appella (vt libet) in lingua latina, Θεότητα, hoc est, vel diuinitatem, vel deitatē; F
constat, tam à Græcis, q̄ à Latinis, accipi quidem, pro illo ipso Deo; sed tamen in neutra lingua, hanc ipsam agnominationem, sumptam esse à secretissima, & longè, longeq; separatissima natura diuinitatis: sed potius, ab operationibus quas videmus, & tangimus. Ab efficientia inquam, à dispositione, à conseruatione: quæ omnia tandem, in vnam prouidentiæ rationē coeunt: exeunt à prouidentia, referuntur ad prouidentiam, & ad prouidētiam omninò, spectant, & pertinent: vt nimium verè, omnis theologia, testatum habeat, naturam Dei esse inexplicabilem, græcè Ἀνεκφώνητον, ipsam verò Θεωνυμίαν, hoc est, nomen Dei, Deum inquam, non esse nomen naturæ, sed prouidentiæ. Quid est, quod audio à tergo, hominem non po- G
litum, in cœtu, & frequentia scholarum, interpellantem me? Cur, in ipso Deo, distinguis essentiam, à prouidentia? Vna res est Deus, & quicquid est Dei. Sed, quisquis es, tibi facie ad faciem loquendum est: neque enim, ipse vnquam abhorrui à scholis; neque nunc doceo vitare scholas; in quarū exercitationem, ita me olim studiosè dedi; vt, modo vehementer doleam, intra priuatos parietes (apertum profectò arrogantiæ signum, & argumentum nimiæ temeritatis) sese continere magnam partem eorum, qui studēt vniuersæ encyclopediæ; & in re etiam theologica, q̄ paucissimos esse, qui velint tradere se publicis præceptoribus, dolandos, expoliendos, & imbuendos, vt inquit summus ille gētium doctor, & magister, in doctrina sana, & iuxta formam sanorum verborum. Inde enim, oriuntur, &, mea quidem sententia, crescunt hæreses in Ecclesia Dei: quas, per ignorantiā forsan, disseminat genus hoc hominum, ij inquam sine scholastica exercitatione doctores; qui (vt cum diuo Hieronymo loquar) antequā discipuli fierent, magistri esse voluerunt, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant: in quos, mirè quadrat philosophicū illud. Ad pauca respicientes, de facili enunciant: sed hæc, parerga sunto, ò amici; quæ etiam rogo vos, vt ipsi quoque amicè excipiatis, zelum nostrum corrigentes, secundū scientiam vestram; nam, ex abundantia cordis os loquitur. Ad rem autē. Quoniam,

A niam, ratio (vt aiunt) formalis, essentiæ, quum sit absolutissima, ratione
prouidentiæ, quæ omnino nos, & nostra respicit, illa ipsa acie mentis, quæ
subtilitate sua, & separata coniungit, & coniuncta disseparat; inuenitur esse
multò prior, atque etiam multò sublimior; tibi ne, mirū videri debet, ô bo-
ne, si, & eo ipso nomine, quod à prouidētia sumitur, est multo maius, & me
lius, nomen diuinæ naturæ vel essentiæ? Nomen inquam; quod neq; ab ho
minibus, neq; per hominem inuentum, aut traditū fuit: nomen, quod nul
lus angelorum excogitauit: nomē, quod ne ipse quidem Deus sibi ipsi im-
posuit: sicut neque ipse se fecit: quia æternus est Deus, & æternum nomen
eius: neque tempore, neque natura, neque origine, neque vlla ratione po-
sterius. Erit alibi, locus de nomine naturæ Dei; nunc, de Θεωνυμία loqui-
B mur: quæ & toties diximus, & dicemus, est nomen sumptum à prouidētia.
A loco inquam illo, qui, inter omnes vniuersæ, & naturalis, & moralis phi-
losophię locos, priscis illis temporibus, mirum q̃ torsit omnia ingenia philo
sophorum, atque adeò omnium hominum. Nemo homo non quærebat,
non dubitabat, non interrogabat, Est ne mundus, diuina prouidentia con
stitutus? Regitur ne casu, aut prouidentia mundus? Respicit ne terras, &
hoc præsertim miserum, atque afflictum mortalium genus, mens illa supre-
ma, quæ Deus dicitur? Quàm plena catenarum, hæc quæstio ô viri? Mihi
videre videtur hydram illam multorum capitum, cui aliquot recisis, totidē
renascebantur. Annexa enim mox illi fuit, quæstio hæc altera, de Deo, &
Dijs. Sit ne vnus Deus, vel multi Dij? Et prodierunt in medium, quis
C credat? Triginta Deorum millia, & inter hos Deos, trecenti Ioues. Hæc
porrò quæstio, peperit nouam quæstionem, illam inquam de natura Deo-
rum, Hi, cœlestes omnes dicebant Deos: & hos secundum regiones cœ-
li, quater quatuor diuidebant: illi producebant Deos, cœlestes, terrestres,
infernos, marinos, fontanos, fluuiales: alij, tria tradebant Deorum genera:
fabulosum, quod Poetę finxerūt: naturale, de quo philosophi loquuntur;
quod à populis remotum, nullo includitur loco, nullo finitur tempore: ci-
uile, & populare, traditum à principibus, ad retinendos cætus & societates
hominum. Primum sanè genus, pertinet ad theatra: Secundum, replet cœ-
los, & terras: Tertium, colebant in templis flamines, & archiflamines: Gręę-
ci dicunt θεοὺς, μυθικοὺς, φυσικοὺς, πολιτικοὺς, nam & triplicem theolo-
D giam faciunt Μυθικὴν, Φυσικὴν, Πολιτικὴν. Subinde igitur, ex hac ipsa
quæstione, catenatio facta est, alterius quæstionis, de diuinatione. An quæ
futura sunt, Dij ipsi nouerint; an quæ futura nouerint, certò sint euentura?
Et demum, vtrum necessariò eueniant, quæ illi euentura esse prædixerint,
aut potius accidere posit secus, q̃ ab ipsis Dijs prædictum sit. Hic nè verò fi-
nis? Immo verò, hic consecutione quadam necessaria, annectere cœperunt
quæstionem illam, quæ, vtinam tandem aliquando finem sit habitura: illam
inquam, nimium importunam, & inquietam, quæ tanquam serpens, adhuc
nexat se nodis. Ecquantas in orbe tragœdias, quantos olim ignes, & flam-

mas excitauit? vtinam verò non & nunc excitaret: quæstionẽ dico Περὶ τοῦ E
ἐφ' ἡμῖν; sic enim Græci loquuntur, huius quæstionis, vel disputationis, au
thores, & parentes, de eo quod in nobis est, hoc est, in nostra potestate; id,
quod scholæ dicerent, de libero arbitrio; nã, & prophani philosophi tra-
ctarunt, Περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου; de voluntario, & inuoluntario. Sanè
enim, si diuina Πρόγνωσις, & Πρόνοια, præuidentia inquam, & prouiden
tia, ratam, firmamq; certitudinem, & necessitatẽ habet; ne Deum falli pos-
se aliquando dicamus, vt perstent oracula, & diuinationes, magna pars reli
gionis, & cultus, vt ipsi scitis, quis locus relinquitur contingentię rerũ? atq;
ideo quid esse in hominibus potest voluntarium, liberum, spontaneum?
immo verò, quid non est necessarium, coactum, violentum, si omnia huma
na negotia, ex ipsius prouidentię velut cœlestibus habenis, vincta, & mode F
rata, nobis, nostro consilio, aut arbitrio, nihil liberè facientibus, sed supremo
numine, in cunctis nos regente, & (vt sic dicã) aurigante, gubernãtur? Hinc
porro exorta est tanta illa, & tam aspera disceptatio, nõ definita olim, neq;
percepta, sed lubrica, atq; ambagiosa, & in qua Stoici præ cæteris æstuabãt,
de fato, de fortuna, de sorte; & illa de virtute, de fine hominis, de immor-
talitate animæ, de futura vita, de præmijs bonorum, & malorum. Quæ tan-
dem, velut extremam caudam, secũ traxit per difficiles illas alias, & per ob-
scuras quæstiones, plenas nodis, quos neque expedire ingenio: neq, dissecа-
re gladio poterant. De obseruationibus eorũ, qui, se se Chaldæos, aut Ge-
nethliacos appellant, in genitura hominum, in cætu, circuitu, transitu, stel-
larum; errantium præsertim, quæ maxime fatales dicebantur; de cœlorum G
influentia, de complexionibus corporum, de animorum affectibus, de oc-
cultis viribus rerum, de oraculis, de miraculis, de responsis, de dæmonibus,
de genijs: de laribus. Ex quibus omnibus, vt ipsi scitis, originẽ habuit vni-
uersa magia, cum suis præstigijs, sortilegijs, augurijs, aruspicijs, prædictioni-
bus, præsensionibus; quibus tanto tempore dementatus fuit totus orbis ter-
rarum: dum fallaces homines, siue prospera, siue aduersa euentura dicerẽt,
spe, & metu, alienas detinebant aures, suasq; auro locupletabant domos.
Haud dubiè verò, vt concludam, quod molior, quanquàm peregrinæ il-
læ voces, fatum, fortuna, sors, tempus Ἀνάγκη, δίκη, αἶσα, μοῖρα, Adra-
stiaq;, Nemesis, & reliquæ, quæ in omnibus illis quæstionibus dissoluen-
dis, aut ventilandis, cœco illo sæculo, populares erant, alio tendere vide- H
bantur, quàm ad Deum; re ipsa tamen, omnes illi, & primi, & turbæ, etiam
obturatis oculis, quod de Ariolo illo filio Beor, altissimè scripsit Moses,
dum hæc dicerent, Deum non videndo videbant; &, nescientes quid di-
cerent, in his omnibus, adumbrata diuinæ prouidentiæ mysteria loque-
bantur. Res quidem tantas digerere, non est præsentis operis, ne-
que temporis ò viri: sed tamen, vt à fato incipiam, quod Εἱμαρμένην
Græci dicunt, an non significatur voce fati, diuinum decretum? iux-
ta Poetam,

A *Si te fata vocant,*
an non series causarum, vt causæ causa nexa, ordine sempiterno, rem ex se gignat, vnde, & præterierint, quæ facta sunt, & quæ instant fiant, & sequantur quæ futura sunt? Huc enim illud spectat,

Quo fata trahunt, retrahuntq́, sequamur,

Quis igitur nostrum non iam in ipso fato, videat vim illam diuinam, ab omni æternitate decernentem verbo suo? (Semel enim locutus est Deus, & idipsum secundò non repetit) vniuersamq; catenam rerum immutabili virtute tenentem; &, ad omnia, mirabiliter admouentem machinas, & instrumenta visibilia, & inuisibilia; vt ordinatè, numerosè, super omnia horologia cœli, immo verò supra ipsum cœli motũ, ratis, & certis legibus,
B inoffensoq; tenore, fiant quæcunque fiunt? Quod si fatum, fortasse nihil horum est, sed ipsa natura tota, neque enim ineptè scripsit Maro.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

neque Cicero. Præter naturam, præterq; fatum, profectò constat, vel voce ipsa, naturam ducere nos ad authorem Deum; cuius simulachrum est, abs quo condita fuit, abs quo seruatur, ad quem refertur: Fortunam porrò, quis, Deum ipsum non legitimè vocet? eamq; prosperam simul, & aduersam: cuius prospero flatu, si rectè vtimur, ad optatos prouehimur exitus, qui, si reflauerit, miserè, & miserabiliter affligimur? Sanè, Deus, occulto iudicio, quod etiam, ad fortunæ rationẽ pertinet, vt de ea loquuntur philosophi; cuius vult, miseretur, &, quem vult, indurat; transferens regna,
C deponens reges, suscitans de terra ægenum, & erigens ad tanta fastigia; vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Num, & nomen sortis indignum est Deo? Ipse, est sors nostra, pars nostra, hæreditas nostra; qui, nos vocauit in partem sortis sanctorum: nam, quum essemus filij mortis, Deo versante vrnam è cœlo, cecidit sors super nos, & annumerati sumus, cum filijs vitæ. An non est Deus Μοῖρα nostra? Parca nostra? quæ, appræhendens digitis fusum, torquet, & voluit nobis stamina vitæ; &, nunc, viris sanguinum dimidiat etiam dies, & nunc, pijs adijcit etiam multos annos. Quid? An non potest dici omnium rerum tempus, Deus? qui, omnia facit suis temporibus? cuius ordinatione perseuerant tempora? ad quẽ, omnia tempora pertinent, sine tempore? Huc spectat græca illa appella-
D tio Αἶσα. Quid est enim Αἶσα, nisi Αεὶουσα, semper existens? Nonne verò, hoc est nomen Dei Οὐσία? Οὐσ' ἀεὶ? Ἀνάγκη ne non est Deus? Et, quæ alia necessitas, fingi potest, præter Deum ipsum? qui, solus, non esse nõ potest, quum omnia non esse, æquè ac esse, possint; &, cui omnia quæcunq; sunt, necesse est, vt obsequantur, & pareant. Quid dicemus de voce numinis? Verè, Deus est numen, qui nutu suo concutit terras, & tremefacit olympum; cuius supercilium, est ipsum imperium vniuersi orbis. Dubitari ne verò potest, quin ipse Deus, cuncta finierit, terminarit; ita, vt, neque numero, neq; magnitudine, quicquam sit infinitum in rerum natura, præ-

ter ipsum solum? cuius sapientiæ non est numerus, cuius magnitudinis nō est finis? vt propterea, magna ratione dicatur Πανωρώμνη. Δίκη, tandem Adrastiaq;, & Nemesis, in quem conueniunt, nisi in Deum ipsum? qui, solus, est Deus iustitiæ, solus, iustitia ipsa, solus, insolentiæ, & arrogantię vindex; qui, vt humano more loquar, feruet ira, & furore, aduersus eos, qui tumore animi elati, dum magna spirant, alios, & ipsum quoque Deū, superbè contemnunt. Denique, extra controuersiam positum est, Deum ipsum esse vim illam maiorem, cui mirabilia quæque insperata, & inopina ta tribuebat antiquitas: vt, si magno terræmotu, montes & valles hiassent; si inferi, viuos homines absorbuissent; si, imbres ruentes, eluuionibus, vrbes, & prouincias obruissent; si, excursiones, aut etiam recessus maris, in insulis, & continentibus, notabiles mutationes fecissent, si, conflagrationes cœlestes, aut etiam crateres montium, tanquam torrentes ignei, integros populos exussissent. Eia, qui diligitis Deum, videte, quanta est maiestas Dei, qui, tanquam lux mundi publica, etiam in medijs illis tenebris, lucebat, vt illuminarentur; & tenebræ, eam non compræhenderunt. Sed videte hoc quod præcipuum est. Quàm magnum, quàm sanctū & terribile est nomen ipsius Dei, hoc inquam nomen, Deus, tantarum, vt diximus, agnominationum, compēdium, & summa: Certè verò ob id, tam græcè, quàm latinè quadriliterum est, perinde ac illud ipsum, proprium, & naturale nomen, quod in lingua sancta est יהוה. An verò, mysterio caret, quod nominis huius initium, est quarta, classis alphabeticæ, figura, Δ, quæ, Δέλτα dicitur? Sane, ad initiandos homines, vni, & trino Deo, fortasse, necessariū erat, et ipsum trigonum. Admodum profectò sacra figura, quæ, et cœlo fulget, tribus stellis, in æquilateri trianguli formam positis; quibus, nomen Δέλτωτον; et in terris, olim visa est, tribus constans inter se se implicatis triangulis? vnde, prodijt diuinum illud Pentalpha, quod, in salutis signū, ab Alexandro, accepit Antiochus, dictus Sother Rex Syriæ. Ecce triangulus salutis, illius salutis, quam, sacris illis, numero quinis, fontibus, è sua ipsius corporis fodina, tanquam ex beata minera thermarum, effudit Christus Iesus; iam tum natus, dum, primum iubente Augusto, describeretur vniuersus orbis, sub Cyrino, præside Syriæ. Cedant, Cedant iam tandē, omnia illa gentium nomina, huic vni nomini, DEVS. Non obijciatur aurum Aegyptiorum; sed, recudatur in meliorem formam, prophana verba supprimantur; sancta intelligentia retineatur. Deus, vbique, et semper, tutò, ac iucundè, canatur, scribatur, legatur, audiatur.

Omnes

A *Omnes olim gentes, & populos, vt studio, & opinione dissentisse in Dijs, sic, natura duce consensisse in ipsum Deum.* CAP. XXI.

XIGITIS nunc, vt video, vestro iure, amici lectores; vt iam aliquando, tollentes omnes remoras, loqui, & tractare incipiamus, de illa ipsa, vera, & propria natura æterni Dei. Verumenimuerò, præclareadmodum, & sapienter scriptum est, Qui credit non festinet. Nos, Deum ipsum nōdum videmus, in numero credentium sumus; ne igitur, quęso, ipsi
B in diuina historia festinemus, vt præpropere scire velimus, Quid sit Deus. Hoc ipsum potius, quod Deus sit, quod, tanquam in columna, basim, velut fundamentum in ædibus, & sicut carinam in naui, firmisimum esse oportet; siquidem, & mysticos Ecclesiæ pedes, quibus totum corpus penè nititur, spiritus sanctus, aurichalcho similes facit; stabiliamus adhuc, magis, ac magis, ex ipso gentium, ac populorum consensu; vt, quæstionem illam, quæ, in corpore theologiæ, primum locum obtinet, An sit Deus; diuina historia, publico orbis testimonio, fœlicisimè absoluat. Sic enim, impij quique, vel Athei, veriti, ne ipsis tacentibus, lapides clament, & crepitantes, impetu facto, contundant eorum ora, exclamare cogentur, sicut cupimus, Testimonia tua, credibilia facta sunt nimis,
C ò Deus. Verè enim magna hæc, & vnanimis gentium, ac populorum in omnibus regionibus, & sæculis fides, atque consensio de Deo, lex, iudiciumq; naturę putanda est: nam, non aliter confirmaretur diuturnitate tēporis, neque, cum ætatibus hominum inueterare potuisset. Mēdacia, &, quæ fucum habent, tanquam putres fungi, citò nascuntur, & citò pereunt: neque enim, vim solidam habent, qua resistant temporis malleo: porrò, ipsa veritas, &, quæ veritate nituntur, perinde ac palma, arbor illa nobilis, quæ non cedit ponderi, sed surgit aduersus pondus, multo quidem cum tempore, profertur in lucē; sed, quo magis demum præmitur, eò fortior, summa vi, & contentione perdurat, & longa tandem ipsius temporis exagitatione, splēdescit. Quàm bellè, proh sancte Iesu, dixit homo ille nouus,
D qui, amabili quadam violentia, philosophiam, è Græcia in Latium migrare coegit, vt, secum in ocio, Romæ degeret. Quàm bellè inquam, dixit. Opinionum commenta, delet dies; naturæ iudicia confirmat. Hoc, est naturæ iudicium, ò homo, quod, non est supra te, neque procul abs te positum: sed, propè te est, in corde tuo; quod, & ipsæ gentes (vt diximus) ostēdunt, naturaliter scriptum in cordibus suis, Numen quoddam esse, prudentisimum, æternum, & beatum, quod Deum dicimus: cuius admirabili prouidentia, administrentur, ac procurentur, & quę in cœlis sunt, & quę in terris; ea verò, quàm maximè, quæ ad homines pertinent. Certè verò,

opiniones Deorum, fuerunt violenti quidam impetus, &, hominum quasi E
furores, atque ideo parum diuturni; nam, Dij Deos pellebant, noui veteres, Romani Græcos, Græci Aegyptios. Religio, cultus, & fides Dei, est, ipsa saltem inclinatione, naturalis; vtpote perpetua: accessione quidem temporum, incrementa suscipiens, quasi aurora, quæ crescit in diem perfectam, & plenam lucis; sed tamen, in sua ipsius radice, quæ, rectè substātia dicitur, & Υπόστασις humanæ fęlicitatis; nempe, quòd Deus sit, & quod inquirentium se, sit remunerator; æternùm perseuerans: tanquam sol, qui in se ipso nunquam eclypsim patitur. Communem sermonem, homini quidem natura dedit; aptum, & elegantē, non dedit. Ratione enim, & exercitatione fit, vt, qui natura loquuntur, arte, & vsu eloquantur: cōtrà porrò, vera cognitio Dei, cultusq; pius, & syncerus, ipsius diuinitatis, F
Dei munus est; sed, natura, quæ ipsam religionem dare non potuit, instinctum ad religionem, & dare potuit, & verè dedit. Et quidem, id quod omninò res ipsa loquitur; tanta est naturæ coniunctio, necessitudo, affinitas, inter ipsum mundi opificem Deum, & ipsius diuini opificij miraculū, hominem; vt, non solum in ijs viris, vel hæroibus, qui, infra se sensibilia, in se rationalia, supra se spiritalia contemplantur, & sapiunt; quos, iure, ac meritò Deo charos, & Deo genitos, antiquitas appellabat; sed, in promiscua & communi multitudine virorum, & fœminarum, quam (vt adagio dicitur, consultò veritas, & sapientia fugit; in scæleratis quoque & facinorosis hominibus, quos, Apostolus vocat filios iræ Dei; in bonorum virorum hostibus, & aduersarijs, qui, & ipsam virtutem, & fontem vir- G
tutis, Dei cultum execrantur; denique, in ipsis etiam barbaris nationibus, quæ, ex toto Deum ferè ignorare videntur; insideat semper animo, & nunquam non versetur ante oculos, intenta quædam, & vehemens cogitatio in Deum, & desiderium insatiabile cognoscendi Dei. Quid, quod in illis etiam altissimis quæstionibus, quæ omninò supra nos sunt, Quid sit Deus, & Qualis, & Quantus; ex ipsis & mirabilibus, & memorabilibus historijs, legimus, omnes gentes, fuisse, iam tum ab initio, occupatissimas. Apud quas, illud quoque persuasissimum erat, eos, præ cæteris omnibus, dignos existere, qui homines dicerentur, & vniuersis hominibus imperarent; vtpotè, ingenio præstantes, excellentesq; virtute, & moribus; qui, Dei, & diuinarum rerum studiosiores essent; qui Dei co- H
gnitione, & cultu, nihil antiquius ducerent; qui palàm, & coram populo, abundantes sonantibus verbis, vberioribusq; sententijs, honoratè, honorificè, & grauiter, de Deo ipso, multa; magna, & glorianda prædicarent. Videbantur enim, quoties præclara illa, verè diuina, & domina rerum, eloquendi virtute, suauitate sermonis, & persuadendi potentia, ad philosophiam, ad religionem, ad sapientiam, vnde in beatæ vitæ portum peruenitur; traducebant profanum vulgus, quod ad mortalia semel progressum, ad diuina regredi vix potest: toties ex feris, belluis, ex mutis

lapidibus,

A lapidibus, ex aridis fungis, id quod etiam est in fabulis Poetarum, insigni miraculo suscitare nouos homines. Hinc, & principes illi, qui rerum potiebantur, nondum leoninam induti audaciam, sed astutam sub pectore gerentes vulpem, vt simplicioribus populis fucum facerent, & continuandæ tyrannidis gratia, callidè, sese insinuarent in eorum animos: vix dici potest, quanta vafricie, quum à nulla re magis abhorrerent, quàm à religione; nihil magis tamen, præseferrent externo cultu, quàm religionem, & eam ipsam pietatem, sanctitatem, fidem, summa hypocrisi simularent foris, quam odio vatiniano persequebantur intus. Eos imitati sunt posteriores Romanorum monarchæ; qui, perpoliti quum essent humanioribus literis; putarenturq́;, non fortunæ munere, sed probitate morum, ad
B summum illud culmen honoris, meritò peruenisse; vt, apud populum quoque, maiorem authoritatem, & gratiam consequerentur, obligabant se, & suos, religione; ambitiosissimè de Deo, & de rebus diuinis tractabant; referebantq́; in Deum, & diuina oracula, quæcunque illi, populis credenda, facienda, & cauenda, è proprio capite somniassent, & finxissent. Vnde, tanta olim superstitio, fusa per gentes, oppresserat omnium ferè animos; atque, anilibus fabulis, ariolationibus, obseruationibus, hominum imbecillitatem adeo occupauerat; vt, nemo ex vera, & constanti ratione, religiosus esse crederetur, nisi primum aniliter, &, cum incredibili sollicitudine, anxietate, atque miseria, esset superstitiosus. Interroga Scithas, Armenios, Persas, Hyperboreos: Quum enim de cæteris rebus summis,
C imis, terrenis, cœlestibus, sacris, profanis, nunquam conuenire, sed, alij semper alia sentire videantur; &, non modo gens, genti, vrbs, vrbi, sed neque domus, domui, neque vir, viro, neque demum, quispiam sibi ipsi, semper, & ex toto consentiat; in tanta nihilominus opinionum cõtentione, & pugna, de ipso diuino numine, omnes, si non acumine ingenij, & exercitatione rationis, certè, diuinatione quadam, & communi naturæ iudicio, idem sentire, idem credere, idem dicere consueuerunt. Vt, quamuis nulla doctrina, aut disciplina eruditi simus, hanc ipsam tamen prænotionẽ, vel informationem, habere videamur ab ipsa natura; quod omninò Deus sit, qui si non sit, nihil sit, vel esse posit. Iam, si conuenias summos illos doctrinarum Principes, qui per omnem antiquitatẽ floruerunt, quot quot, in
D ipso homine, pręter tam multas sentiendi vires, agnouerunt esse rationem, ac mentem, eamq́; coluerunt, velut solam homine dignam; qua, & corporalia quæq;, eaq́; præsentia, & absentia; incorporalia quoq; appræhendimus, percipimus, meditamur; quemadmodum illius, tanquam rei præstantissimæ, diuinitatem, & immortalitatẽ crediderunt, & probauerunt; sic, de diuino numine, & sempiternitate illius virtutis ac diuinitatis, firmissimis demonstrationibus, asseruerunt, nullatenus, nisi magna impietate, & ingenij peruicacia, posse dubitari. Tria hæc, Numen diuinum, Prouidentia; & animorum nostrorum Immortalitas, apud illos, adeo inuicem coniun-

cta

cta erant, & complicata, vt, summa fide rectam rationem secuti, arbitrarentur ea diuelli, dissociariq; non posse; quod, qui alterum è medio tollere, vel infirmare tentasset, is, re ipsa doceret, cæterorum fidem, non esse solum concutiendam, sed euertendam. Homines illi in primis, qui Dei prouidentiam sustulerunt, ad extremum, ex ipsis etiā mortalium animis, euellere nitebantur Dei fidem; & persuadere similiter, hominum animas, non secus quàm iumentorum, cum ipsis corporibus esse interituras: esseq; propterea fabulas inanes, quæcunque de futura vita, de piorum præmijs, &, de supplicijs scæleratorum, vnanimi consensu, theologi, Poetę, & philosophi, per omnia sæcula docuerunt. Deinde verò, Epicurus, velut publicus humani generis hostis, quum doceret ante omnia, nihil superesse moriente corpore; quo, nihil dici potuit, efficacius, ad subruenda fundamenta sanctorum cœtuum, ciuitatum, societatis, & amicitiæ, vniuersæq; innocentiæ, & virtutis: tandem, ipsum Deum, humanarū rerum cura non tangi; Omnia, absq; numine, & casu geri, inimica Deo opinione, sed necessaria quadam, (vt ille etiam rebatur) consecutione; sentiebat. Ex cuius officina, videtur prodijsse, carmen illud arrogantissimum, Cæsaris Dictatoris. E F

Nunquam se cura Deorum
Sic præmit, vt vestræ vitæ, vestræq; saluti
Fata vacent.

Neque dubium, quin & inde etiam, abysso abyssum inuocante, sui ipsius sequaces, & discipuli, negauerint esse Deum. Quanquàm autem, artes ipsæ, quæ, non contemplatrices sunt, sed effectrices, vim firmam, & efficacem non habent, ad ipsius veritatis cognitionem, potissimum de rebus diuinis; tamen, vt nihil desit, post principes, & rerum, & doctrinarum, si eas in consilium aduocaueris, vna voce, vnoq; consensu, & singulæ, & vniuersæ, testabuntur, quod nulla sit ars, quæ non referatur in Deum; vt, quoniā Deus est, rerum omnium author & opifex, omnia idcirco sint plena nominibus diuinis, rationibus diuinis, arte diuina. Quid est enim profectò, illud, quod antiqui, Vulcanum fabrum, Apollinem ducem chori, belli potētem Martem, & frugum dominam, Cererem, faciebant, nisi, quod, nesciētes quid dicerent, hoc dicebant. Hoc inquam, nullam esse artem, quæ numine vacet; nihil addiscere homines sine Deo; omnia referenda esse in Deum; quem, non in omnibus muneribus recognoscere, extrema sit impietas: quia, eo neglecto, omnem etiam viuendi rationem, ab hominibus negligi, atque ignorari, necesse sit. Sic, ad authorem, opificemq; suum, natura recurrit, sic, dominum recognoscit, dum, quos videt superstitiosè delirantes in Dijs; impetu, & machinis, reuocat ad agnitionem, & cultum ipsius Dei. Multi quidem, cum ea ipsa natura, quam, vt parentem, & magistram sequi debuerant, tam ingratè egerunt, vt, hæc ipsa innata pietatis semina, nulla ratione adolescere paterentur; vnde tam abiecti iudicij euaserunt, vt nihil de numine sentirent, quales fortasse illi fuerunt, quos, G H

A Vlisses, Homericum prudentiæ humanæ exemplar, ideoq; Πολύτροπος, καὶ ποικιλομήτης, in ignotam terram descendens, conscensa specula, scrutari cœpit.

Num fera gens, nullasq́, vnquam mollita per artes,
Iustitiam ne colunt, & sancti iura verentur
Hospitij; ac numen cælestum mente capessunt.

Sed enim, si obscurari potuit hæc agnitio Dei in aliquibus hominibus, extingui tamen non potuit apud integras nationes, & latos populos. Quibus, etiam athei illi, vel anumines, qui ad magnas hasce naturæ voces, obsurduerant, non secus habebantur, quam Aelurus, inter Leones, Noctua, inter aues, Cercopitecus, inter homines. Homines inquam, dicebantur no
B mine, & vultu, quum, reipsa, communi iudicio, censerentur agrestes, indomitæq; feræ, quæ, ab omnibus beneuiuendi legibus, præceptisq; & rationibus, abhorrerent. An non sic dixerunt, ipsi quoque summi gentium oratores, & philosophi? Nulla vnquam gens fuit tam immansueta, & fera, nullus populus tam immanis & agrestis moribus; cuius non mentem, à principio aliqua imbuerit, ipsius diuinitatis opinio. Quid necesse est hic, distinguere populum à populo? gentem à gente? Nos, populos distinguimus; nos nationes separamus; ipsi, agris, & vrbibus, metas, terminosq; præscribimus; denique regnorum, & prouinciarum, finitores, ipsi sumus. At verò, Deo, vna domus est mundus ipse totus; in quo, tanquam altisimus sol, longè, lateq; collucens; cuius, vix vmbræ sunt, hi occidentes, redeun
C tesq; soles; vbique terrarum, procul etiam ab vrbibus, inter syluas, in cryptis, in foueis, in plagis omni habitatione desertis; nullos non homines; etiam agrestes, & feros, moribusq; intractabiles, luminibus irradiat suis; spargens in nobis, dum nascimur, sui ipsius notitiam, & memoriam sempiternam. Audite. Deus benedictus, (quod, quanta possum voce, testificor, proclamo, denuncio,) non solum in Græcia, & in Italia, sed, in omni quoque barbaria, agnosci cupiens, iam tum ab initio, quando (vt Apostoli voce vtar) dimisit gentes ingredi vias suas; hoc est, vt nullis descriptarum legum aggeribus, nullis munitæ institutionum obicibus, atque repagulis, pro libero voluntatis arbitrio, ratione duce, honestè, vitam transigerent; per omnes quoque ætates, suæ ipsius diuinitatis testimonia clarisima, certisi-
D maq; reliquit; cœlo nos tegens, terra sustentans, refrigerans aqua, fouens calore, perflans spiritu, dans de cœlo pluuias, & tempora fructifera; semper, & vbique benefaciens, implensq; cibo, & lætitia, corda mortalium; vt, nemo Deum non agnosceret; nemo non laudaret, omnes diligerent, colerent, venerarentur, admirarentur. Hinc itaque, prodierunt tam multa illa præclara ipsius Dei cognomina, quibus, vbique terrarum, in signum communis fidei, & consensionis, laudabatur à gentibus, & populis; antequam, (vt cum Prophetis loquar) dirumperentur cœli, & notum fieret nomen eius. A philosophis quidem, qui theologiam naturalem profitebantur,

tur,

tur, vocabatur Deus Αὐτὸ ἀγάθον: Ipſum bonum: Idæa boni: genitor ſo- E
lis: lux lucis: pater diei: principium vniuerſitatis, Rex, & generis,& loci, ſubſtantiarum intelligibilium: ſol mundi viſibilis: mens & animus mundi inuiſibilis: vnitas ipſa: veritas,& omnis veritatis exemplar: immortalis vita, fons vitæ, & immortalitatis: ſingularum, & cunctarum rerum author, cauſa, origo, principium effector, forma, finis: omnia implens,omnia ornans, omnia perficiens. Ipſum Omne, Plenum, Totum, Perfectum: vnde eſt eſſe omnibus quæcunque ſunt, his quidem clarius, illis autem obſcurius. Iſtis planè agnominationibus, vbique ſcatent philoſophorum libri, platonicorũ præſertim; qui, ſi diuo Auguſtino credimus, ad noſtra dogmata, in cunctis propius acceſsiſſe videntur; quanquam,Diuus Hieronymus, hanc gloriæ palmam,tribuit ſtoicis: ſed, quis iudicet, inter tantos he- F
roas, chriſtianæ Theologię nutritios,& quaſi parentes? Plebes verò,& populi, (neque enim præteriri ſine piaculo poſſunt,) cognominabãt Deum, à natura optimum, à poteſtate maximum; à viuacitate, omnia ſentientẽ, & mouentem; à ſcientia, & ſapientia, latos habentem oculos. Vt eſſet omnibus timori, vocabant fulminatorem, vltorem, nubes congregantẽ, ventos cientem; vt eſſet amori, & honori, appellabant animam mundi; vbique præſentem, omnia implentem, inuictum, cœli,& terræ opificem, victorem, ſtatorem, ſaluatorem, liberatorem, expiatorem, hoſpitalem,ſodalitium, præſidem amicitiarum, cuſtodem vrbium,tutorem hominum. Dominum, Regem, Altitonantem, Bellipotentem. Quid, quod philo-
ſophi, & populi ſimul, iam tum à principio, deducto nomine,ab hebraico G
illo יְהוָה, per omnia ſæcula, cõuenire viſi ſunt, in hoc ipſum nomẽ,quod, vt Græcis Ζεὺς, ſic Latinis eſſet quadriliterum, Iouis, niſi vna litera, duas ſedes impleret. An vero ignoramus vim huiuſce nominis, ò viri? Dic tu eam Cratyle, ſed phiſicè, non poeticè. Iupiter Poetarum, ille homo inanis, ne grauiora dicam, de quo, tandem Homerus, ſubodoratus ex Moſe, eum qui eſt, atque ideo,eos qui non ſunt,negligens, & contemnens, nauſeabundus cecinit quaſi palinodiam, dicens,

Quique Ioui fidat, magna hunc dementia cœpit.

Indignus eſt, de quo,in diuina hiſtoria loquamur. Sed enim, philoſophi omnes, ne Ariſtotelem quidem excipio, vix dici poteſt,ſpreto prorſus obſcęno illo homine, quàm, in hoc ipſo nomine Iouis, ſibi cõplacuerint, H
Ariſtoteles ipſe poſt Platonem, duabus (inquit) vocibus efferimus hoc nomen. Ζῆνα, & Δία: nam hæ duæ voces, è regione collocatæ, illud ſonant, quod eſt vera, & vnica gloria magni Dei, nimirum PER QVEM VIVIMVS. Sanè, Ζῆναι, Viuere eſt, & Δία Per, Ecce communis Iupiter, ò viri, hoc eſt, compoſitis vocibus, Iouis, nomine, Pater, titulo: nam & dicebant olim Neptunus, pater; Saturnus, pater; Liber,pater; pater inquã omnium, Iupiter, Dieſpiter, diei pater, temporis inquam creator: nam,à parte, totum intelligitur. Hic eſt, Deus Deorum, vt aliquando finiam.

Quem,

A Quem, Ὕπατον Κρειόντων, vocabant gentes, de quo, interpretante Apostolo, loquebatur ille, qui de Ioue dixit, Ipsius enim genus sumus; Homerus porrò quum ait,

Iupiter, accepit summum super æthera cælum,

non nisi de hoc ipso æterno Deo, intellexit; qui, solus, emphaticos dicitur ipse Deus: quia solus, verè est; solus, est verè Deus, verus, & viuus. Vnde illud apud eundem Homerum,

Nec mihi, si Deus ipse,
Deleto senio, iuuenis promiserit annos,

Deus, ignotus re, & nomine; iuxta titulum illum aræ, Ignoto Deo: notus, hoc ipso nomine Iupiter. Iuuans pater. Vnde, & tam sæpe Plato, & B Socrates, iurabant per Iouem. Qui, tam altè collocatus est, vt, ipsi etiam Angeli, comparatione facta, in terra esse videantur: vnde, in sacris literis, vox illa, primatis olim Angelorum, In cœlum conscendam. Proh sancte Iesu, quanta est maiestas, huius mystici Iouis, quanta est dignitas, huius nostri, æterni, & veri Dei.

Illum ipsum æternum Deum, vnum solum esse, &, in rerum natura, duos omnino esse non posse. CAP. XXII.

C SED, quid iuuat, ò mortales, hæc omnia, quamuis altè emersa, probasse, & demonstrasse; sciræq;, & credere, quòd Deus tantæ authoritatis, & maiestatis sit, quòd antequàm quicquàm faceret: nunquàm non fuerit; quòd vbi etiam omnia deficiãt, ipse eodem semper statu, & habitu futurus sit; si, nondum in diuinam historiam relatum est, quod non sit, neque esse posit nisi vnus ęternus Deus: quando, luxuriantibus hominum ingenijs, iamdiu innumerabiles fuerunt ex auro, argẽto, & argilla facti; &, nunc quoque, plures non desunt, ex nihilo, & pro nihilo, hæreticorum temeritate, & impietate, conficti Dij? Verè, hoc est primum caput, credulitatis nostræ, vt sic loquar, cum alienis hominibus. Creduli enim, vocantur Christiani omnes; quasi, cæterorum cognitio sit D scientia, Christianorum opinio; cæteri sapiant, Christiani desipiant; cæteri, in credendo graues sint, & prudentes, Christiani sint imprudentes, & leues: quum alioquin, Christianus, eo ipso, quòd sapientiam mundi, stultitiam esse ducit, &, quòd stultum est Dei, supra omnes philosophię apices, venerabundus, admiratur; credens in Deum, & nunquàm sine fide, disputans de Deo, solus sit sapiens: tametsi, & ille, supra quàm dici posit, gloriatur in domino, quòd vocetur credulus Dei, sicut & vocatur puellus Dei: vt, qui per omnem vitam, etiam sensu canus, tanquàm malitia paruulus, committit se totum curæ Dei, &, omnem cogitatum suum, iactat in Deũ,

quem

quem credit habere patrem. Verè, inquam, ô Viri, vt, quæ ad hunc locũ non spectant, prætereuntes, ordine prosequamur quod cępimus, hæc est prima, Christianæ sapientiæ, & religionis notitia; hæc est prima, ad Deũ, sanctè pieq; colendum, ianua; vt discamus primùm, & sciamus (nam hæc duo, sese consequuntur, Discere, & Scire;) Deum esse vnum, & solum: neque posse diuinam naturam, multiplicari in plures Deos, & ne in duos quidem. Sunt in sacris literis, quod, & non tacuit diuus Paulus, Dij multi, & Domini multi: &, alios quidem, participatio, alios verò, nuncupatio, alios porrò, vsurpatio, fecit. Sunt apud sapientes gentium, Dij falsi, nihil præter nomen, diuinitatis habentes, nempe idola. Sunt & dij minores, quos vocant Deos, natura dissolubiles: atque ideo, ab illo primo depẽdentes, & secundos: dæmones inquàm, intelligentiæq;, & Angeli. Illi in primis, qui, lumina cœlestia perpetua vertigine circunferunt: & illi, qui aerijs amicti corporibus, humani generis principes, & custodes, vagantur toto orbe terrarum. Hinc, apud gentes, Θεογονεία; θεῶν γένεσις; ortus, satus, genealogia Deorum. Verumenimuero, summus ille deorũ Deus, cuius infinitæ sapientiæ, inuentio est, id totum quod videtur, & quod non videtur; (vnde illa exclamatio, Ὦ θαυμαστὸν σοφιστήν. O admirabilem artificem, ò stupendæ sapientiæ architectum) ille magnus Deus, qui omnia regit, & gubernat, Τοῦ παντὸς κυβερνήτης, quo nomine Deum vocat Philo Iudæus. Ille qui, & semel creauit, & perpetuò conseruat omnem creaturam: quo sanè titulo, extulit Deum, philosophus ille nobilis, qui, à diuinitate loquẽdi, Theophrastus dictus est: Si vultis audire illius verba, sunt, G
Θεία ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα, καὶ ἔστι καὶ διαμένει. Ille demum, qui non est natus ex nihilo, neq; ex aliquo; sed, in omne æuum, fuit semper Deus; quasi, nunquàm non nasceretur à se ipso, & per se ipsum: propter quòd, à vetustissimis philosophis, appellabatur (vt supra dicebamus,) Αὐτόγονος, Αὐτογενὴς, Αὐτοφυὴς, tanquàm, ex se ipso semper existens; hanc nimirum æternitatem, sonat illa, eiusdem in seipsum reciprocatio, à se nasci, ex se existere. Ille inquàm Deus æternus, vnus solus est, & alium similem omninò nõ habet; sed, nec habere potest. Ecquàm beata hæc ipsa quoq; impotentia, qua, vt non potest non esse Deus, sic, non potest non esse vnus; quia, si non est vnus, neque est Deus. In hoc sanè, cõuenit inter omnes, vt sit Ἀξίωμα, & radix theologiæ, non reuelatæ solùm, sed & naturalis, quàm esse Deum, H
tam esse vnum. Quum enim, duplex sit ratio philosophandi, per resolutionem vna, per compositionem altera, vtraq; via incedentes, qui ante nos inter gentes philosophati sunt, & ipsi ascenderunt, & nobis ostenderunt pulcherrimam speculam; vnde diuinam vnitatem, tanquàm omnium rerum fontem, atque primam originem, latè videre, & lustrare valeamus. Nam, in primis descendentes, deducebant ab ipso vno Deo, cœlum, terrã, mare, solem, lunam, hominum genus, & minima quæque alia; tum ascendentes, per tantas rerum species, & formas, quasi gradibus redibant ad ipsum

A sum infinitum Deum: perinde, ac, si quispiam visa immensitate maris, co-
nijceret primum, inde ortum habere omnia flumina, & tantam aquarum
hubertatem, qua alluitur terra, & fœcundatur omnis mundus: deinde ve-
rò, ex fluminibus ipsis, quorum perennitatem admiraretur, rursum argue-
ret, non aliunde tantam aquarum copiam manare posse, quam ex ipso pe-
lago, & ex latissimis illius fontibus: vnde, per meatus subterraneos, serpe-
rent vndique innumerabiles scaturigines. Siquidem, & omnis multitudi
nis virtus est vnitas: & omnis magnitudinis punctū: & necesse est, vt vnus
sit motor omnium mouentium, vna causa omnium causarum, vna origo
omnium originum: ideoq;, est vnus verus, & magnus Deus, existentiam
Οὐσία, viuentium vita, operantium virtus. Et quidem, fidelium, ac pio-
B rum virorum, omnia studia, omnes vigiliæ, contemplationes, meditatio-
nes, dictiones, scriptiones, huc tendunt; vt, ex tanta rerum multitudine,
homines ducantur quasi manu, ad cognoscendum vnum illum omnium
conditorem; &, ex multis amoribus creaturarum, abstrahantur, & rapian
tur, in vnum amorem ipsius Creatoris. Qui vnus, est auctor animæ, & cor-
poris, vt simus; illustrator rationis, vt intelligamus; largitor veræ virtutis,
vt bene, beateq; viuamus; sine quo, neque possumus subsistere, neq; iuuat
intelligere, sed neque expedit viuere. Quod sanè, quum intelligeret ma
lorum omnium fons, Diabolus, ille inquam, qui, sese, ex Angelo, diabo-
lum fecit, ad euellendam diuinæ vnitatis religiosam fidem, vt, qui, & nobis
salutem, ac pacem, & Deo honorem, & gloriam inuidebat; semen bonū,
C & optimum, quod Deus, ab initio seminauerat, in communi agro huma-
ni generis, in mentibus inquàm primorum parentum, nocte, & tenebris,
quas indiligentes illi agricolæ, sibi fecerant, superseminauit lolium infęlix,
opinionis multorum Deorum. An non meministis serpentinæ illius vo-
cis, Eritis sicut Dij? Non sicut Deus, inquit, sed sicut Dij. Inde igitur, ad
iniuriam diuinitatis, quam vnam colere, & adorare par erat, vani homi-
nes, de quibus meritò scriptum est, Dominus nouit cogitationes hominū,
quoniam vanæ sunt, excogitare cœperunt, idola, formas, speciesq;, Deo-
rum. Ecquis scit, si, vt de more, communiter, omnes, nobis ipsis blandi-
ri solemus, quod diabolus futurum pollicebatur, vt essent Dij, illi iam tum,
falsa imaginatione decepti, opinabantur se esse Deos? Ità, procedente tem
D pore, quo, nihil ferè est potentius, ad augendam superstitionem, & ad mi-
nuendam religionem; vt sibi per omnia satisfacerent, vt alijs etiam place-
rent, tum falso romore, qui eundo vires acquirebat, tum opinione, quæ an-
tea eos occupauerat, ducti, à ratione pœnitus auersi, idola, quæ concepe-
rant animis, fabricabantur exterius, ex terra, limo, lapidibus, lignis demū
ex ære, argento, & auro. Sic, primum, orta est, & creuit paulatim, Πολυ-
θεότης, in vniuerso orbe; non aduertentibus illis hominibus, quàm sit ri-
diculum, fingi ab hominibus Deos, quum Deus ab initio finxerit homines.
Quantas vobis debemus gratias, ò rationalium piscium electi, & fortunati

piscatores:

piscatores: qui, ex cæcitatis ignorantiæq; profundo, per sacrosanctã Euangelij, miraculorumq; sagenam, nos omnes tandem post multa sæcula traxistis ad tutos, & amicos Christianæ religionis portus. Etenim, respirantes, velut emersi ex mari magno, in quo Leuiatan olim, cætæ, & reptilia sine numero colebantur pro Dijs, libertatis, ac reparatæ salutis nostræ, canentes triumphum, non iam, multos Deos, cum profanis gentibus, à quibus propterea, athei olim dicebamur, sed, vnum solum Deum, quem ipsæ gentes ignorant, vna voce, vnoq; spiritu, fidei, & religionis, benedicimus, laudamus, adoramus; &, cum ingenti gratiarum actione, eaq; , & priuata, & publica prædicamus. Prædicamus (inquam) vnum, & verum Deum, dicentes, Valete Dij: valete & vos cultores Deorum. Nos vobis athei sumus, quia ignoramus Deos vestros: at vos estis simpliciter athei, quia ignoratis eum, qui est simpliciter Deus. Vnus solus est Deus: vnus solus est pater omnium: vnus solus est super omnia. Et nunc, te precor magne Deus, cui vni sunt nomina mille, mille iura, mille vires, vt ea mihi suggerere digneris, quæ, vim habeant quàm maximam, ad liberandas, à falsa Deorum superstitione, gentes, & populos; sintq; pulchra, & præclara, ad stabiliendam de vera religione sententiam: eam, quam, tu ipse, per tuos Prophetas, atque etiam, per te ipsum, homo factus, innumerabilibus oraculis, & miraculis, docuisti, statuisti, confirmasti. Adhuc nè verò, in tanta luce vnius Dei, audet præceps furor, & insanabilis mania, pro Deo, numerare Deos? pro vno, duos? neque duos tantùm, sed plurimos? eosq; non modo differentes, sed diuersos? neque solum diuersos, sed repugnantes, & aduersarios? Profectò, quemadmodum, si nullus sit Deus, nullus erit rerum ordo; ita, si sint Dij multi, inter illos quoque, seditio oriri poterit, &, habebit, vnde insultet impius. Non est prouidentia, sed fortuna, casusq; in omnibus. Vt verè, non sit minoris periculi, Πολυθεότης, quàm Αθεότης; nã, & facilè populi quiq; , efficiuntur Αθεοῖται, qui primùm, fuerint Πολυθεοῖται. Fac porrò tu, ò homo, esse plures Deos, certè, necesse est, vt, inter se se, aliqua ex parte differant, etiam, si sint tam sibi inuicem similes, quàm ouum ouo: alioquin, si nullo pacto differunt, quomodo duo sunt? Iam, si verè duo Dij sunt, &, re ipsa, inter se differunt; quomodo pares esse ex toto possunt? Quod, si alter excedit, nonne diuinitatem alteri, vel adimit, vel diminuit? immo verò, eo ipso adimit, quo diminuit: nam ille, qui minor est, quomodo Deus est? quando Deus est id, quo maius neque esse, neque cogitari potest. Hinc, ipsa quoque demens Aegyptus, nimirum, torrente veritatis rapiente etiam impiorum animos, hieroglyficum naturæ Dei, faciebat stellam, non stellas; oculum, non oculos; anguem, non angues. Vnus est sol, vnus est mundus: vnus quoque est, & non alius, Deus. Quin, & natura duce, omnes homines, illi etiam, qui literis expoliti non sunt, quum secum habitant, quum ad se redeunt, quum seriò agunt, quum iurant, quum optant, quum gratias agunt, vnum Deum nominant; tollentes

A tes manus, & oculos, ad cœlum, ſedem Dei, vnde & ipſi genus ducimus. Indicant, (quod magnus Afer notauit,) antiquæ illæ voces', Deus videt, Deus reddet, Si Deus dederit, Quod Deus voluerit. Iudica Deus, Adiuua Deus. Et poetæ quidem, atque etiam philoſophi, qui, in gratiam populorum, per varias fabulas, tam ſæpe ludebant in Dijs, non nè extra fabulas, tenore perpetuo, canebant Deum?

Dabit Deus his quoque finem.
Deum nanque ire per omnes
Terrasq́, tractusq́, maris.

Profectò ille Deus, qui finem laboribus imponit, qui mœrentes conſolatur, & recreat afflictos, an non eſt ille vnus, & verus Deus, de quo vates ſan-
B ctiſsimus cecinit, Dominus ſoluit compeditos, Dominus erigit eliſos? Secundum multitudinem dolorum meorum', in corde meo, conſolationes tuæ, lætificauerunt animam meam, domine Deus. Ille Deus, qui omnia permeat, qui nihil non implet, an non eſt ille vnus, qui dicit, Cœlum & terram ego impleo? Cœlum, mihi ſedes eſt, &, terra, ſcabellum pedum meorum. An verò non eſt Homeri carmen illud, quod & Ariſtoteles ipſe citauit?

Οὐκ ἀγάθον πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω
Εἷς βασιλεύς

Illius inquam Homeri, ex quo, tanta Deorum multitudo propagata eſt, cum Muſeo, & Orpheo, vniuerſæ poeſis authoribus. Sed, & Plato, de epi-
C ſtolarum ſuarum notis, ſcribens ad Siciliæ tyrannum Dionyſium, non nè dixit; Signum epiſtolæ ſeriæ, Θεὸς, non ſeriæ Θεοί. Quanq̃, vt ingenuè loquar in re tanta, vnde pendet humani generis ſalus, quis iam cõtinere ſe poſsit, vt non exclamet. Pudeat, pudeat vos philoſophos, & Poetas, qui, religionis, & ſapientiæ gentium magiſtros, vos eſſe iactabatis, vbi maximè apertos, liberosq́;, & ſimplices eſſe oportuerat, vſque adeò obſcurè, vafrè, & ambiguè eſſe locutos, vt, ne noſtro quidem tempore, ex veſtris ſcriptionibus nobis conſtet, Deo nè, an Dijs potius, dederitis manum. Ecquis eſt veſtrum, ò gentes, tam indoctus, vel tam corrupti iudicij, qui, non videat, poſtquàm hoc genus hominum, tam ambagioſum eſt fabulis, & dialogis: dum nunquàm ſimilia dicit; dum ſubinde perſonas mutat, & nunc
D vnam, nunc alteram induit; dum Carnadeo more, & pro veritate, & contra veritatem loquitur; dum miſcet iocos ſerijs, & ſeria iocis; dum dominante in eis Φιλαρχία, & Φιλονεικία, perpetuò quiſque ſecum, & alter ab altero diſſentit; quis inquam eſt, tam cœcus, qui non videat, vbi de religione tractatur, non eſſe fidendum, neque poetis, neque philoſophis; à quibus vanitas, & opinio haberi poteſt, fides, & certitudo non poteſt? Quòd ſi, nec ſic quidem, vinci vultis, ò gentes, ſi adhuc, in veſtra illa miſerabili cœcitate præſiſtitis, & illis omnino putatis eſſe fidendum, quos magiſtros habuiſtis; quos creditis vera dixiſſe de Dijs; ergo, in veſtræ perfidiæ

mercedem, illos tandem habete Deos, quos, ipſi, vobis deceptis, deceptores tradiderunt: nempè, ſcortatores, inceſtos, bellaces, furaces, peieratores, temulentos, iracundos, inclementes, impotentes. Ecquem non pudeat, tales exiſtimare Deos, quales, ne homines quidem, in ea, quam ipſi etiam inſtituerunt republica, ſuo ipſorum iudicio, ferri debent? Vt propterea, ò viri docti, & pij, ſi de quacunque re, alia ſcire non poſſumus, quàm ea, quæ didicimus, & de Deo à philoſophis, & Poetis, qui inter mortales ingenio, & literis excelluiſſe viſi ſunt, plerunque addiſcimus, quæ falſa, quæ impia, quæ à religione, & cultu diuinitatis abhorrentia, concludendum ſit, mortales, à mortalibus, veram notitiam de ipſo Deo haurire non poſſe, niſi ad prophetas, & ad ipſa diuina oracula recurratur; à quibus quoties philoſophi, & poetæ hauſerunt, nunquàm niſi vera locuti ſunt. Audi, audi Iſrael: Audite, audite gentes, Deus veſter, Deus vnus eſt, non vnus Iudæorum, alter gentium, ſed vnus ſolus, Iudæorum ſimul, & gentium. Vt mare ægeum, tyrrhenum, ionium, verè non tria maria, ſed vnum ſunt mare; quod, ex ipſis locis, & regionibus homines propter debilitatem ingenij, & naturæ ignorationem, in partes plurimas diſtraxerunt; ſic, vnum eſt diuinum numen ſolùm, & quanquam ex triplici religione, & cultu, dicitur, Deus Iudæorum, Deus Chriſtianorum, & Deus Turcarum; quaſi religione diuiſa, diuiſus ſit etiam ipſe Deus; tamen, ſectæ, & ſchiſmata, contentioq́;, & zelus, hominum, animos diuidere poſſunt, diuinam vnitatem ſcindere non poſſunt. Ecquis ſcit, ſi, cæco illo ſæculo, quo, barbari, cœlum & ſydera, græci, mortuos homines, pro numinibus adorabant, ij, qui, præ cæteris, ſapientes habebantur, vanitate vulgaribus conceſſa, veritate ſibi reſeruata, quum gentes, inter Neptunum, Plutonem, & Iouem, honores, & opes, perinde, ac inter filios familias, hæreditatem partiebantur, intelligebant eſſe vnum ſolum Deum; cumq́;, aliquandò, dici Neptunum, quatenus, maria, & ventos, tenet, temperat, ſiſtit, ſternit: interdum Plutonem, vel Ditem, vt regnator eſt orbis terrarum, & ipſa quoque inferorum regna mouet, quatit, concutit: demum, & ſæpius, Iouem, quia regiam cœli habitat. An verò, & ipſum Neptunum, Plutonemq́;, non Iouem vocant, manifeſtè indicantes eſſe vnum ſolum Deum? Namque, & hac ipſa ratione, hominis anima, quum ſit vna, triplex dicta eſt; quia, ratio in capite tanquàm in arce, principatum tenet: ira viget in pectore; cupiditatem ſubter præcordia, ipſe etiam Plato collocauit. Non ſunt tres animæ, ò viri, in homine; ſed, in vna anima, continentur multiplices vires, vt & trigonum continetur in tetragono, & tetragonum in pentagono: vt quid igitur multiplicamus Deos, & non potius, dicimus, eſſe infinitæ virtutis, & efficaciæ, illum ipſum vnum Deum, qui præſidet mundo? Ecce, & oraculum ſybillinum.

Eiς

A Εἷς μόνος, εἰμὴ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος.

Numera ô homo, vt libet, bonum, & malum, lucem, & tenebras, montes, & valles, cœlum, & terram, corporalia, & incorporalia, quæ videntur, & quæ non videntur; Num propter tam multas creaturas, fingemus multos creatores? & non potius, quoniam omnia conueniunt in vnam rationem creaturæ, cõfitebimur infinitam maiestatem, & diuinitatem vnius creatoris? Vnus Deus est, qui facit pacem, & creat malum, qui mala vertit in bonum; qui format lucem, & creat tenebras, & qui distinguit lucem à tenebris. Vnus est Deus montium, & Deus vallium; & qui rigat montes de superioribus suis, & emittit fontes in conuallibus. Vnus est creator cœli, & terræ, & qui fingit corpora nostra tanquam figulus, & facit Angelos suos spiritus. Vnus inquam, qui verbo, quo potuit, ratione qua disposuit, voluntate qua iussit, omnia quæ videntur, & quæ non videntur, & semina mundi, & germina, non formauit solum, aut digessit; sed, quia nihil erant antequam fierent, verè de nihilo fecit; vt, verum sit, quod ipsi quoque gentium theologi, cecinerunt

Πάντα ἔκγονα ἑνὸς,
Τὸ ἓν πάντα φορεῖν
Η μονὰς ῥίζα πάντων.
Omnia sata ab vno;
Vnum proferre omnia;
Vnitas radix omnium.

C An non Philosophus ille, cui titulus Δαιμόνιος, antiquam illam famam commemorare, quamquàm & impetere solitus est? Vnum esse, id totum, quod est; &, non multa, sed vnum solum, esse rerum omnium principium? Huc, huc tendebat vetus illa doctrina Πάλαιος ὁ λόγος, non esse nisi vnum Deum, qui est vnicum principium, ex quo omnia prodierunt. Sanè, & inter præcipuas Dei agnominationes, hæc ipsa vna est, vt Deus dicatur, sicut Τὸ ὂν, ita Τὸ ἕν. Ex vno homine, repleta est vniuersa terræ facies genere hominum: ex vno trigono omnes figuræ polygoniæ oriuntur; ex vno cono pyramidis, demittuntur ad basim tam multæ lineæ, & superficies: demum ex illa ipsa atoma, & indiuidua vnitate, innumerabiles species numerorum multiplicantur. Sic, vnus Deus, originem D dedit omnibus, quæcunque sunt, & dabit omnibus quæcunque erunt. An verò non etiam sunt vnum omnia, vt non sit nisi vnum ab vno? Equidem, Deus est vnus Creator, & millies cẽtena millia rerum, omnia inquam, quæ sunt citra Deum, paria, & imparia, materia & forma, naturæ, & indiuidua, numerantur, & computantur tanquàm vna creatura. Alcibiadee Silene, audi, crede mihi: te te, eo ipso quo demonstrasti, destruxisti; de Deo, & innumerabilis Dei sobole, tanta portenta confingens, & tantas nænias, quantas ne audire quidem ipsi auribus possumus. Frustra nobis prædicas tot tetradas, ogdoadas, decurias Συζυγίας συμφωνίῳ πλήρωμα, βύθον,

tanquam mera,& occulta diuinitatis mysteria, Nobis, non est alius Deus, E
præter eum, cuius est illa vox, Videte quod ego sim solus, & non est alius
præter me; Ego primus, Ego nouissimus, Ante me non est formatus, &
post me non erit, & præter me non est alius Deus. Dicas quicquid velis,
perfide, Deos, ipsi ignoramus, & omnino ignorare volumus: nos, filij
Abrahæ sumus, fides Abrahæ, fides nostra; Abraham, docuit nos leuare
manum ad cœlum, & dicere, Benedictus Deus, qui fecit cœlum, & terram: hoc ipsi facimus, & in signum religionis, & cultus, iureiurando, alligamus fidem nostram, vni illi Deo; ante quem, non erat cœlum, neque
terra; immo, qui erat, per infinita tempora, ante cœlum,& terram; &, qui
tandem quum voluit, non ex materia, (Ite procul materiarij,) sed ex nihilo, fecit, & formam, & materiam, & ipsum totum cœlum, & totam terrã; F
iterumq́;, quum voluerit, spiritu oris eius, transibit,& redibit in nihilum,
vniuersum cœlum,& vniuersa terra. Hæc est nobis religio, hæc professio,
hæc sapientia, hæc vita, hoc studium.

Hæc nostra salus, hinc viuimus, hinc animamur,
Abnegare Deo hunc titulum, super omnia solum
Credimus esse nefas, & sale, cespite, thure
Ridiculos adorare Deos,

quorum iam omnis memoria perijt, cum ipso terribili sonitu, & vniuersa
pompa imaginum, templorum,& sacrificiorum; qua, occupãte mundum
diabolo, & angelis eius, tanta superstitione, etiam à regibus, & à philosophis colebantur. Notum sit vobis, ò mortuorum assertores Deorum, ò qui G
iuratis per Solem, per Iouem, per Adonidem, per Daphnæum Apollinem.
Hoc scitote, qui instruitis ludos, panegyres, hecatombas, olympiadas: hoc
sciat cœlum, sciat terra, sciat vniuersus chorus angelorum, quod nos non
colimus Deos, figmenta Poetarum, ludibria philosophorum, inuenta hominum, fœtus, & proles dæmonum; sed colimus vnum verum, & viuum
Deum; cuius instrumentum est, cœlum, terra, & vniuersa natura: idq́; ad
salutem humani generis, quod præ omnibus rebus esse curæ Deo, ille ipse
Deus ostendit caro factus,

Cede profanator numinis, iam cede negator,
Vno Dei arbitrio cœlum extat, atque rotundum
Mouetur, seruantq́; suos vaga sydera cursus. H

Certè verò, eleganter dixit Macedo ille, cui cognomen est Magnus, neque mundum duobus solibus posse regi, neque duo summa imperia, saluo
statu orbis terrarum haberi posse. Ecquis ignorat, quod, nec Roma quidem, duos fratres ferre potuit, neque vna Sparta duos Lysandros? Quid?
Domus Abrahæ, vt Isaacum retineret, Ismaelem eiecit, et in Rebeccæ vtero, duo gemelli, antequàm nascerentur, bella gesserunt.

Nulla fides regni socijs, omnisq́; potestas
Impatiens consortis erit.

Itaque,

A Itaque, cum hoc ipso Deorum numero, non iam videremus Κόσμον, sed Ακοσμίαν; hoc est, non ornatum, compositumq; mundum; non in mundo ordinem certum, atque firmum; non perpetuam constantiam, & æquabilitatem; sed, temeritatem vagam, & ingratam; sed continuas pugnas, sed ingentia dissidia, & irrequietas fluctuationes; quibus, vel omnia funditus ruerent, vel ea tantùm superessent, quæ pugnando, & repugnando, aduersus rerum acies, in conflictatione superassent. Non sunt, non sunt, neque esse possunt duo summi Dij, ne (vt argutè quidam ex nostris dixit) vnus omnipotens faceret alterum nullipotentem. Ecce verò tandem, quasi certus index vnius Dei; Vnius hominis, vna mens; vnius domus, vnus pater familias, &, cuiusuis grandis exercitus, imperator vnus. B Quin, & Apum examina, etiam dum incerta volant, & cœlo ludunt, non duces habent, sed ducem, cui obediunt; & ipse quoque aduenæ grues, quarum discessu, pacis inducias habet gens pygmea; quum maria trãsmittunt, loca calidiora petentes, ordine literato, vt Πάνσοφος ille dixit, vnam sequuntur. Sed, finiendum est tandem aliquando. Ergo, propone humano generi, tres status, & illos quidem optimos. Imperet optimè multitudo, optimè imperent pauci, optimè quoque imperet vnus, an nõ optabilior vltimus status? Quòd si fortasse videndum est, inuitis nè imperet, an volentibus, certè, vt sit necesse in hominibus, quia præses, quasi curator est, illi quibus præest, curantur; in Deo necesse non est, quia Deus non tam est curator paucorum, quàm pastor omnium. Nos populus tuus, & C oues pascuæ tuæ domine Deus. O' vtinam, aliquando efficiamur omnes, ouile vnum, sicut, tu, re vera es, Pastor vnus.

Sempiternæ virtutis, & maiestatis, ipsius Dei, publicum spectaculum, mundus, & ea, quæ sunt in mundo.

CAP. XXIII.

D T VIDEO, ò amici, qui nostra legitis, & non negligitis, dum ad conuiuium largè, & liberaliter, amanterq;, & prolixè nimium, excipio vos, fatigati estis iam corpore, & fessi animo. Date veniam, & sustinete adhuc modicùm, vt, fusa vndique, & strata impietate, surgentes à mensa, læti, & hilares, canamus Deo forti, epinicium liberatæ pietatis. Iuuat, iuuat assuescere Deo, ò filij hominum: iuuat assuescere diuinis laudibus: iuuat super omnia assuescere diuino amori; vt, quoniam æternus Deus, humani generis pastor, vos, æternùm, vsqueadeo charos habuit, vt hoc ipsum mundi opificium, in tantam molem erectum, vobis habitandum, possidendumq; dederit, vos, tanquam rationabiles, & sine

dolo oues, bona fide, Deum (vt par est) charissimum habentes, non tam in E mundo, mundum, admirantes, videatis, quam, ex mundo, Deum, sapientes, agnoscatis, colatis, diligatis. Magnus quidam liber, est hic mundus, scriptus intus, & foris; plenus, nimirum, corporum, animarum, spirituum, seminum, formarum, virtutum, apparentium, non apparentium: isq; liber, non est signatus, sed apertus; oblatus græcis, & barbaris, scientiq; literas, & nescienti; suntq; singulæ naturæ rerum, velut quædam literæ, vel figuræ; non excogitatæ ab hominibus, neque designatę arbitrio hominum; sed, ex rationibus æternis diuinæ sapientiæ, descriptæ digito Dei viui; in quibus, tanquam in tabulis, monumentisq; publicis, sigillo quodam (vt sic loquar) impressa videtur certa diuinitatis nota. Neque verò profectò, tã subtili disputatione ægent, quasi intelligi non possint, nisi à paucis, quàm F humilem potius disciplinam exigunt, vt, mente non impia, legantur ab omnibus. Quid enim, si ab initio, gentes, expertes erant philosophiæ? si non præstabant acumine ingenij? si magnificis philosophorum titulis seductæ erant? si de mendacij fuco, veritatis colorem mentiente, iudicare non poterant? si à studio penitus, atque à literis, & ab omni eruditione vacabant? Mundi huius voces, liberæ erant, & incorruptæ; eæq; non in lycæo solum, neque solum in academia, aut in porticu, sed, vbiq; terrarum, in animis castis, in puris, & benè præparatis pectoribus, intrinsecus audiebantur; è quibus, priscis etiam illis, & fabularum plenis sæculis,

Dum nemora indigenæ fauni, nimphæq; tenerent,
Gensq; virum, truncis, & duro robore nata G
Queis neque mos, neque cultus erat.

admirabili ipsius diuinitatis arte, nõ septies tantùm, vt in porticu illa olympia, quam, Ἑπτάφωνον vocant Græci, sed centies resonabat vocalissima illa Echo, Deus, Deus, Deus. Deus inquam, hæc omnia fecit. Deus, mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit. Deus, appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera. Deus, sedet super gyrum terræ, &, habitatores eius, sunt quasi locustæ. Deus, extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos sicut papylionem, ad inhabitandum. Deus, fluminibus dedit impetum, & vehementissimo imbri cursum; ille fecit ventis pondus, dedit viam procellis sonantibus, fecit luminaria, in ministerium cunctis gentibus, animalia pusilla cum magnis, H reptilia quorum non est numerus, hominem vt dominaretur omnibus. Ecquis facilè dicat, quàm miris modis, omnia & singula, quæ in mundo sunt, Deum ipsum, velut digito ostendant, &, vt possunt, loquantur. Ea sanè, quæ, vix habent vt sint, Deum indicant, velut corpus, inanes vmbrę: quæ viuunt, tanquam sparsa vestigia pedum, hominem vltrò citroq; cursantem: quæ sentiunt, perinde ac nutus, & renutus, summos principes, quorum cilia, sunt pro decretis patrum, pro iussis populi: quæ demum intelligunt, perinde ac resultantes in speculo imagines; quid si dicam, tanquam

A quam chara parentis soboles, quæ, ipsa vultus similitudine, exprimit genitorem? Respice ô homo Dei, altissima montium iuga, in eisq; magnas saxorum moles, suspensas, & excauatas. Ingredere frequentes lucos, & altam proceritatem syluarum; Contemplare inter belluas, maximos Elephantos, & immania cete. Vide hominem, virtutis, & philosophiæ colẽtem, qui, animo adhuc in corpore constitutus, corporeas voluptates contemnat, &, cupiditatum dulces insidias, vitet: non nè illicò, animum tuum, quædam religionis suspicio sollicitabit? non nè subibit mentem, fides, & veneratio diuini numinis? non nè, è terreno hoc domicilio, aliquid supra cœlos inspicies, & perculsus intrinsecus, exclamabis, Hæc maiora sunt, & sublimiora, quam, vt esse, vel fieri, sine numine possint? Non

B omnibus quidem hominibus, commune est, vt, Deum aspicere possint in creaturis, quasi in speculo, vnde, speculatio forsan nomen accepit: Adamo hoc datum erat, antequàm se se immisceret tantis illis quæstionibus: nunc, munus est beatorum, quibus, Deus, est in omnibus, omnia. Ob id enim, dedignantur, in creaturis aspicere aliud, quàm Creatorem, quo aluntur, quo fruuntur; quem possident, quem amant; in quo requiescunt, in quo beati sunt; qui est illis Sol, Luna, Stellæ, Cœli, Elementa; &, vt ille dixit ad Mosen, omne bonum, lux, vita, delitiæ, amor, honor, thesaurus, opes. vnde illæ voces: Quid mihi est in cœlo, &, à te, quid volui super terram? Tu es Deus cordis mei, & pars mea, Deus, in æternum. Neque item, vident Deum omnes, ex creaturis, quomodo ipsi, ex sublimi quadam spe-

C cula, multa procul aspicere, videreq; solemus: Magno, & excellenti ingenio viri, hoc possunt; qui, non dæmonum quidem virtute, illis insidente (habet enim, & diabolus, equos suos, quibus, est Πάρεδρος, vt Eusebius dixit,) sed, naturali prudentia, & dexteritate, res maximas, & quæ procul absunt à cognitione aliorum hominum, præteritas interdum & futuras, leuibus quibusdam coniecturis admoniti, subodorantur statim, &, absque errore, de illis syncerum iudicium afferunt. Porrò verò, quis ille est, tam parum docilis, qui, longa quadam ratiocinatione, velut circunductus, per ipsas creaturas, quasi, per sublimes quasdam scalas naturæ, ascendere nõ valeat ad montem domini, ad domum Dei Iacob? Hoc est enim, quod Apostolus, & grauiter & apposité dixit, à creatura mundi, hoc est, vel ab orbe

D condito, vel ab homine, & creationis termino, & omnium creaturarum compendio, per ea, quæ visibilia facta sunt, non quidem, si tantum cogitẽtur, quod ad sensum, sed si intelligantur, quod ad mentem pertinet (illud est animalis hominis, hoc rationalis) ipsius Dei inuisibilia, non inspici, sed conspici; id est, collatione facta, &, vt philosophi loquuntur, discurrendo, videri posse, & considerari. Considerari inquam, non assurgendo statim per lineam rectam, ex inuisibilibus ad inuisibilia; sed, sursum, deorsum, à latereq; in latus, per ea quæ nota sunt, ad ignota, meditatione currendo, & recurrendo, conferendoq; inuicem ima summis, parua magnis:

&, demum, compositione facta creaturarum cum creatore, opificij cum E
opifice, arguendo, inferendoq; ex ordine tantarum rerum, incredibilem illam Dei sapientiam, ex magnitudine infinitam potestatem, ex rerum vtilitate, & voluptate inæstimabilem bonitatem. Quin ascendendo ex perpetua, qua mundus nunquàm nõ agitur, vicissitudine, ad stabilissimum illud æuum ęternitatis: ex rerum innumerabili numero, ad Dei ipsius summam vnitatem; ad veritatem ex vanitate, ad constantiam, & firmitatem ex motu, denique, (nolo enim, in amplissima hac porticu, diutius spatiari) ex nihilo ad totum; hoc est, ex varia, & multiplici indigẽtia singularum rerum, & vniuersæ naturæ, ad illud, quod, per se ipsum, & in se ipso, est, vt ipsi quoque Ethnici dixerunt, & nos sæpe repetimus, Τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον.
Ecquàm præclarè, omni disputandi subtilitate remota, grauissimus ille philosophus, Aristoteles, excellenti quadam diuinaq; ratione, permotus, ad F
contemplandum magnum hunc mundum, diuina prouidentia constitutum, Si essent (inquit) aliqui homines, qui, cœlum nunquam, nunquam solem, lunamq; vidissent, sed, habitassent semper in subterraneis specubus, quanquam ornatis, pictis, instructisq; omnibus, illis rebus, quibus illi, abundant, qui à nobis beati putantur; accepissent autem auditione, & fama, esse supra terram ipsum Deum; eumq; longè præstare omnibus hominibus, non ne, vehementer accenderentur desiderio, exeundi ad supera hæc loca, quæ ipsi incolimus; vt, magnum hoc numen, vt, vim hanc diuinam, intueri possent? Si igitur, eruptione tandem alicubi facta, terrarum,
& montium, quales sæpe, in Aethneis montibus, multas factas fuisse, non G
ignoramus, ex illis abditis sedibus, ex illis latumijs, & cauernis egrederentur, & repentè, vno oculorum conspectu, terras, maria, cœlosq; viderent; viderent paulatim excrescentem nubium magnitudinem, vim ventorum, Solem, Lunam, Stellas; viderent omnium luminum ortus, & occasus; atque adeo, dies, & noctes; intelligerentq;, perpetuis temporibus ratos esse, & natura immutabiles hos ipsos rerum cursus; contemplarentur pulchritudinem mundi, & singulorum membrorum eius; ordinemq;, maximè rerum cœlestium; profectò, statim admiratione, & lætitia pleni, exclamarẽt, & dicerent, Vera sunt quæ nobis narrabantur de Deo, & hæc tanta opera, quæ videmus, ipsius Dei esse, arbitramur, & credimus. Ergo, nisi frustra
sumus homines, cœlesti inquam animo, & diuina mente præditi, &, non H
ad agendum solum, sed ad contemplandum præcipue nati; quemadmodum, ex ipsorum animalium sensu, & motu, vitam corporis, & penè animam videmus in corpore: sic, dum oculos nostros erigimus ad cęlos, dum conuertimus ad maria, dum retorquemus ad terras, denique, dum omnia mundi membra, & supera, & infera, alta mente circunspicimus, statuamus animo, ò viri docti, & pij, quòd magna illa sacerdos, & Sabæorum regina docuit; Salomonem quempiam hic esse, & plusquàm Salomonem; mentem inquam vnam, & prudentiam admirabilem; cuius sapientiæ, sit opus,

quicquid

A quicquid in tantis,& tam bene instructis ædibus mundi,aspiciendo, respiciendoq;, miramur. Concludamus,esse præpotentē aliquem,ęternumq; Deum; qui omnia fecerit, qui omnibus præsit, cui, & singula omnia pareant; cuius præstantißimo numine, quasi nutu, immensa hæc rerum moles agitetur; abs quo mundus,& vniuersa natura admirabili quadam ratione disponatur, ac regatur; cuius sempiternitatem naturæ, & beneficæ potentiæ diuinitatem,ac maiestatem, vocalißimo velut innumerabilium linguarum eloquio,mundus ipse totus,enarrat,atque euehit laudibus. Vt anima, se se ostentat in corpore, vt mens, lucet in anima, vt verbum, splendet in mente; sic,Deus,vbique radiat, vbique videtur,vbique fulget, &, nihil est in vniuersa rerum natura, quod, non aliquos præseferat æternæ diuini-
B tatis splendores. Scientiæ,& artes,sunt velut fulgores quidam, & lumina mentis, in homine; Motus, & sensus, sunt velut radij animæ in corpore; tam variæ igitur, & multiplices naturæ rerum, innumerabiles emittunt radios, ipsius diuini numinis, qui, ante oculos nostros, foris emicant,in magno hoc mundi vultu. Libet nunc mihi, velut ex æditißima specula, vnde tot gentes, quæ Deum ignorant,infra me positas aspiciam, tactus dolore cordis intrinsecus, inclamare

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca.

Quid statis? Quid cogitatis? Quid facitis? Tanto quot annis studio, festinatione affectata, & ambitiosa, ad emendam vnius horæ voluptatem, quam perpetua forsan pœnitentia consequatur; expectatis bacchanalia,lu-
C percalia, saturnalia, spectacula Pythia, Dionysia, Panathenæa; pompas, ludos, dies festos sibariticos; in quibus, videatis equos, vrsos, elephantos, arrectis vice manuum pedibus anterioribus, ad tibiæ sonitum, ædere gestus quosdam,& motus,ad numerum, saltatorios; sed, & coram vobis, vt Corybantes, curetæ,& omnino pantomimi, chorea, cantu, manu, pede, oculis,nutibus,saltent bellicum quiddam; duros labores,& gloriosos triūphos Herculis: impositum Ossæ Pelion, ad rescindendum cœlum; vibrata à Ioue fulmina, aduersus gigantomachiam; extinctum à Theseo Mynotaurum; Pyrrhum illum, tantum Achillis filium, quo bellante superbū ruit Ilion, antea inexpugnabile; obscœnum, & infame adulterium Martis,& Veneris,in conspectu Deorum. An non, hac ipsa commemoratione
D sola,erubescunt ora vestra, oculi, genæ? Hanccine vitam? Hoscine mores? Hanc dementiam? Quæ voluptates? quæ spectacula? Prorsus indigna viris. Hæc, hæc sunt spectacula, hæ panegyres, theatra, ludi, qui ad nos homines pertinent: ad quos,nos,Deus quotidie, suæ ipsius gloriæ diuitias monstraturus inuitat; vt permulceamur, & perfundamur incredibili voluptate. Immensa cœli spatia, globi, & agmina stellarum: occidentes, & redeuntes soles. Regina syderum, & soror Phœbi, Phœbe; timendi crines stellæ cometæ; pacifera Iris; nubes splendentes radijs, & auro; constans conuersio astrorum inerrantium; indeficientes temporum vicißitu-

dines;

dines; admirabiles fontium perennitates; amnes perlucidi, qui aridam E
terræ faciem, & ipſa quoque viſcera, curſu irrigant perpetuo; refluum mare, profundum, & immenſum; terrarum concuſsiones, & tremores; herbeſcentes, & halantes floribus, viriditates ſyluarum; plantarum, & animalium in agris, & montibus tanta varietas; aquarum iucunditates, & innumerabiles gratiæ. Huc, huc venite, properate, concurrite, ſi veras voluptates quæritis, ò filij hominum. Depicta quidem, hæc omnia videre poteſtis in fictis ſpectaculis veſtris; quin, & in ſpeculo, vos ipſi, mundũ hunc totum, extemplo, veſtra (vt ſic dicam) manu, facere, & quaſi creare poteſtis. Quid tam facilè in natura re ipſa gignitur, quàm in ſpeculo, omnia, artificioſa manus conuerſione, fieri ſimulantur, & finguntur? At, quàm præſtat verus ſol, verus mundus, imagini ſolis, & mundi, in ſpeculo, & in pictura? F
Solem in ſpeculo, natura facit, Solem in pictura, facit artis imitatio. Verus ſol, eſt ille, quem fecit Deus. quàm pulcher, quàm formoſus ò viri? Verè, oculus mundi, cor cœli, &, vt dicunt Græci, Διὸς τέκος, Iouis filius. Qui, tanquam ſponſus, vndequaque decorus, circumamictus auro; lætiſsimo vultu, dum circumvagatur orbem, procedens de thalamo ſuo, in quo Poetæ fingunt dormire Auroram, & Solem,

Thitoni croceum linquens Aurora cubile,

ipſi videmus, quàm totum cœlum & terram pariter exhilarat: ob id enim, ſæpe ad hilaritatis, & iucunditatis gratiam, vates, ſua ipſorum poemata, ab ortu ſolis auſpicantur.

Sol ſurgit, linquens formoſas æquoris vndas, G
In cælum ſolidum.

Carmen eſt Homericum,

Ηέλιος δ' ἀνόρουσε, λιπὼν περικαλλέα λίμνην
Οὐρανῶ ἐς πολύχαλκον

Vereq;, etiam ex ſacris literis cõſtat, nihil eſſe in cœlo, pulchrius, admirabiliusq; ipſo ſole, vnde illud, In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Hunc ſolem igitur, ò mortales, præ omnibus ſyderibus, hoc ipſum cœlum, præ alijs creaturis, hunc denique totum orbem, quo, nihil eſt maius, aut melius, in vniuerſa natura ſenſibili, aſpicite, luſtrate, videte, contemplamini; &, conſpicietis ſimul inuiſibilia illa, quæ dixit diuus Paulus, Τὰ ἀόρατα θεοῦ, exemplaria, & ideas; mundum inquam intelligibilẽ, medium, inter hunc H
quem loquimur, & ipſum Deum; nam, diuina omnia ſupra mundum, naturalia in mundo, communi ſententia, eſſe dicuntur. Quid? Non exemplaria tantum huius mundi, videre licebit, ſed oculis, mundo ſuperioribus, aſpicietis & illam ſempiternam virtutem, maieſtatemq; Dei; atque adeò, ipſum Deum: nam, mundus illius eſt, velut lumen in ſole, hic autem ferè extra ſolem. An non, diuinus ille Pſaltes, dixit ad Dominum, Mirabilia opera tua, &, anima mea, cognoſcet nimis? Certè, & Poeta quidam ex alienis cecinit,

Nam

A *Nam quum dispositi quæsissem fœdera mundi*
Præscriptosq; mari fines, anniq; meatus
Et lucis, noctisq; vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera.

Est quidem mundus, pro ratione corporis, sicut Philosophi probant, totum omne, & perfectum: ob id enim, est vnus solus mundus, cœlum, terra, mare: neque fingere licet plures mundos, siue, vt vnus sit extra alium, & vacuum inter eos; siue, vt mundus, mundo, sphera, spheræ, & orbi, orbis inseratur, sine vacuo. Verumtamen, pro ratione substantiæ, naturæq;, & illius quod est, siue entis; vos ipsos appello philosophos; qui, docuistis, B spiritus & mentes præstare corporibus, quantum deficit mundus, à ratione, & conditione perfecti? Quoniam autem, non solum est corporatus mundus, sed dimensiones omnes habet, non mathematicas tantum, sed physicas; quis dubitat, quod diuidi possit? si tamen aliquis diuisor accesserit? Mouetur autem perpetuò, & nunquam quiescit quod haud dubiè præsefert indigentiam, & priuationem: nam, quod non indiget, cur mouetur, & non potius quiescit? Materia porrò, ea est, qua subijcitur motui mundus; nam, formæ, mouere est, ideoq;, pura forma non mouetur, sed solum mouet: neque dubium, quin, sit ratio formæ, materia ipsa nobilior; &, id quod mouet, longè melius eo quod mouetur. Quòd si demum, compositus est mundus, & partibus constat; non ne dissolubilis est tanta compa-C ges? quod, & de Dijs minoribus, constanter asserit Plato. Ecquanta demum, est in ipsius mundi partibus, repugnantia, & contrarietas? in sole, & luna, in motu firmamenti, & stellarum, quæ errantes dicuntur? in ipsis denique elementis, & qualitatibus elementorum? Vt propterea, poetæ, hæc ipsa intestina rerum bella, alta mente cogitantes, quæ in suo Timæo, Plato, per allegoriam doctisimè, & elegantisimè figurauit in bello inter Athenienses, & Atlanticos, dixerint, nescio, an ratione naturali, an per Ενθουσιασμὸν, an potius edocti nostris oraculis.

Vna dies dabit exitio, multosq; per annos
Sustentata, ruet moles, & machina mundi.

Sic Lucretius. Lucanus autem

D *Sydera syderibus concurrent; ignea pontum*
Astra petent; tellus extendere littora nolet
Excutietq; fratum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum, bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi; totaq; discors
Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi,
Antiquum repetens chaos.

Audet nè verò, homo doctus, rem non simplicem sed compositam, cor poratam, quantam, materiæ participem, bellis continuis intrinsecus sem-

per

per obnoxiam, varijs ſubinde mutationibus agitatam, caſuram aliquan- E
do, & interituram, dicere, vel in corde ſuo, ex ſe primùm extitiſſe, per
ſe ſe conſiſtere, & non aliunde pendere? Leuate, leuate capita veſtra, ò
viri. Ipſa mundi facies, palàm teſtatur, mundum, habere agentem, con-
tinentem, regentem, ſeruantemq; cauſam; eamq; non fortuitam, ſed cer-
tam; neque naturalem, ſed voluntariam, neque multiplicem, ſed vnam;
neque ſecundam, ſed primam. Ecquæ nam, eſt prima cauſa, niſi Deus?
Deus, quoniam verè eſt, nunquàm enim non erat, atque ideo nunquàm
non erit, nunquàm efficitur. Mundus contrà, & quæ ad mundum perti-
net natura, eſt enim velut anima mundi, vis inquam ſeminaria, & viuifi-
ca, infuſa per omnes artus huius vaſtiſſimi, & penè immenſi corporis; quia
verè non eſt, erat enim quando non erat mundus, & erit quando præte- F
ribit figura mundi huius; non tam ſemel factus eſt, vt aliquando eſſet, quàm
perpetuò fit, ne mox non ſit. Diligitis mundum viri? Delectat vos mun-
dus? Ecquem non delectet? Ecquis non diligat? Quàm pulcher mun-
dus? quàm magnus? quàm plenus? quàm innumerabilis multitudo rerum
in mundo? quàm incredibilis hubertas, atque fœcunditas? Quàm admi-
rabilis ordo, atque connexio? Ad hæc omnia, in quibus conſiſtit illa Χά-
ρις, illa elegantia mundi, quæ, Κοσμιότης dicitur, quæ, cogitari ſatis po-
teſt, exprimi vix poteſt: aperite oculos, admouete aures, apponite cor; ſed
tandem, poſt hæc, iucundiſsima, velut ſex dierum ſpectacula, eo enim
numero conditus eſt mundus; tanquam ſabbatizantes diem ſeptimum, ex
hiſce diuinitatis radijs, atque ſplendoribus, tranſite ad infinitam illam ma G
ieſtatem; ad magnitudinem (inquam) ſtatus æterni Dei; cuius magiſtra-
tu, & magiſterio, totus mundus, vt ſic dicam magiſtratur, regiturq;, &
gubernatur. Eructate verbum bonum, dicite, canite, Delectaſti me do-
mine in factura tua.

Pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens, ſimiliq; imagine formans.

Quàm magnificata ſunt opera tua Domine. Quàm magna multitudo
dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti diligentibus te. Impleta eſt terra poſ-
ſeſsione tua. Inebriati ſumus ab hubertate domus tuæ. Omnia in ſapien-
tia feciſti. Ordinatione tua perſeuerat dies.

Tu numeris elementa ligas H

O'Deus, tibi ſoli hymnos, dies, noctesq; canimus: Tibi ſolennitates
inſtituimus, dies feſtos celebramus, templa, & aras extruimus, pro heca-
tombis animas noſtras ſacrificamus.

Vnde,

A

Unde, in mundum, irrepserit tanta ignoratio Dei, & cultus Idolorum. CAP. XXIIII.

VDITE nunc, spectatores mundi, & contemplatores Dei; audite inquam, & intelligite: nam aduesperascit, inclinata est iam dies, &

Alta cadunt de montibus vmbræ;

neque verò ineptè, græcis, noctes dicuntur Εὐφρόνες, prudentes, & bene sentientes, iuxta illud dauidicũ, Nox nocti indicat scientiam. Res ita habet. Iam
B tum, ab ipsa prima origine mundi, in mundo erat lux illa vera, & viua Christus Iesus, fons vitæ, fons lucis; & vita illa, erat lux hominum, vt illuminaret omnem hominem venientem in hunc mundũ; sine cuius lumine, neq; homini sufficere poterant mundi spectacula; quia non satiatur oculus visu, non auris auditu; neque homo sufficere poterat mundi spectaculis; quia, cunctæ res difficiles, & summi etiam viri, nõ possunt eas explicare sermone. Verumenimuero, & si, lux, erat præsens oculis, tamen oculi, non erant præsentes luci; quia non videbatur ab homine, oculo corporis; nimirum, inuisibilis, intelligibilis, quin, & incomprehensibilis, sicut Deus; non enim sunt duæ luces, sed vna lux, Deus, & Christus. Itaque homo, velut pulcherrima mundi specie dementatus, existi-
C mans nihil esse posse, vel pulchrius, vel melius mundo; immo verò pro certo habens, nihil esse supra mundum, spes, & amores, voluptatesq; omnes, collocabat in rebus mundi; sic, paulatim, homini, velut cœco, visus est mundus quasi Deus, & neglectus fuit, atque contemptus, verus Deus. Nõ repentè, & è vestigio, homines, transfugæ fiunt, & desertores, ò viri; tametsi fama est, circæis poculis hominem subitò migrasse in verrem, vt, & poeticum figmentum fuit, comestam Isidis rosam, vertisse asellum in hominẽ. Sensim nascuntur, & sensim occidunt, tam scælerum, quàm virtutum radiculæ. Humanus enim animus, dum, generoso quodam spiritu, aliquando sublatus in altum, in se ipsum totus colligitur, & occlusis corporis sensibus, quasi clausa extrinsecus arca, solutus, ac liber, excurrit foras, & euolat, dif-
D fusus cogitationibus, & consilijs, consideratione spectans absentia, meditatione scrutans abscondita, contemplatione descendens ad inferos, rediens ad terras, ascendens in cœlos, adhærens Christo, coniunctus Deo; tãtum abest, vt res corporales magnopere esse expetendas existimet; vt, potius secum habitans, & se in se videns, ipsum quoque Deum, per eam, quã in se ipso videt imaginem, supra se quidem, longè longèq; positum, sed tamen amanter, & familiariter, velut cognatum, intueatur; ideoq; magnopere gaudens, & exultans, quòd in eius charitatem & gratiam se receptum esse confidit; despectis omnibus corporum imaginibus, atque adeò rebus

ipsis corporeis, quas magno interstitio intra se positas videt, & miratur, E prorsus relinquens omnes terras, mente conuersatur in cœlis, vbi, inuisibilia tantum, & spiritalia, contemplatur, & sapit. Contra verò, vbi sæpe abiectus & ignauus, à suæ ipsius nobilitatis splendore degenerat, oblitusq; propriæ dignitatis, tanquàm filius illæ, malæ frugi, à se ipso peregrè proficiscitur; hoc est, mentis exul, vacat sensibus, &, vt viciniora quęrat, meliora relinquit; dum denique, ipsis etiam sensibus corporis abutitur, vt profundat, perdat, pereat; ruens totus in corpora, in cogitationes, affectiones, cupiditates, voluptates corporeas, tanta corporum societate, quasi diro contagio affectus, & contaminatus, euadit totus animalis, carnalis, caro: vt propterea, in obliuionem illi veniant spiritalia omnia, & ille ipse quoque, spirituum omnium pater, Deus: cuius maiestas, & beneficentia, ob id saltem, quia, & ipsa corpora alit, auget, sustinet, apud F eum in assidua commemoratione esse debuerant; fitq; in totum expers spiritalium contemplationum, amorum, desideriorum. Certè verò, illi, qui, gulæ impudicissimæ student, inhiantq; condiendis cibis, & luxuriosius struendis ferculis, tanquàm pleni semper ganearum, nidore, ac fumo, magnam sibi vim inferunt, si, aliquando ad conuiuia vocati, sensum auocare nituntur à potationibus, ab odoramentis, à strepitu, à saltatione; vt, (quod) hominis frugi perpetua est laus, ipsi, vel semel, sobrietatem, & abstinentiam seruent. Ad hunc ergo modum, distractus animus ab immensa hac rerum corporalium turba, & colluuione, si quando paulo altius, se se à terra erigere studet, omnino, vel bacchari sibi, delirareq; videtur, vel, G præ nimia consuetudine, ab illis penitus se se explicare non potest; vt, qui factus plebeius, plebeia sentit, ac loquitur, nihil aliud esse existimans præter ea, quæ videt, quæ audit, odorat, tangit; &, ne cogitans quidem inuisibilia illa bona, quæ, vt minime familiaria sunt, atque domestica sensibus, sic, mentium nostrarum, spectacula sunt pulcherrima, atque omni admiratione maiora. Irrepit sensim, in animos nostros, viri fratres, blanda illa hominum pestis, Dei obliuio, atque intermissio cogitationis viarum eius: irrepit inquam, nam, nobis forsan nescientibus, vel certè parum aduertentibus, dum nimium intenti sumus in corpora & imagines corporum, in reptilium morem latenter ingreditur, &, vt cubilia sibi, nidosq; construat, incipit, insitas, & salutares opiniones euellere, nouas, & noxias inserere. Sic, crescunt in cordibus nostris, malarum cogitationum H ingentes syluæ; latibula ferarum inuisibilium; quæ, noctes, & dies, nos bello petunt; surguntq;, & adolescunt, vitiorum omnium plantationes, traduces, & propagines feracissimæ; quarum vmbræ, densæ, & graues, paulatim, vsque adeo inuoluunt cœlum nostrarum mentium, vt, tandem ne lumen quidem vllum rerum incorporalium aspiciamus: perinde, ac si aliquis natator, in vastum gurgitem, se se abijciat, vbi immensa aquarum moles, illi immineat desuper, &, nihil videns, præter ea, quæ intra se in

profundum

A profundum sunt posita, nihil etiam supra se, penitus vel in altissimo cœlo, esse existimet, oblitus prorsus, eorum, quæ, parum antea, breui gyro circunducens oculos, secum tacitus reputabat, dicens, Quanta ô Deus, est, tua hæc, cœli, & terræ admirabilitas? Profectò verò, antiquissimum illum nostri generis parentem, cuius nobilissimus animus, curia, & sedes erat, templumq; & ara Dei; nunquàm, callidissimus ille serpens, tametsi vndique serpebat, ab ipso Deo, penitus alienauit, nisi, quum illius oculos, cœco, & insano desiderio pulcherrimæ arboris inescasset. Tum enim, oblitus diuinæ legis, quam non auribus, sed mente audierat, gustauit interdictum pomum, vnde & seri nepotes, ad hunc vsque diem, dentibus obstupescunt: adeò magna sunt fomenta impietatis, tum corporales ille-

B cebræ, quibus, sensus nostri capiuntur, & deliniuntur; tum portionis illius nostræ, qua in Deum sustollimur, contemptio; & demum rerum omnium inuisibilium, quæ, cum ipso Deo, tantam cognationem habent, despicientia. Quid? Impij illi Titanes, & Cyclopes, humanę naturæ monstra, quàuis vt immanes erant corpore, sic animo agrestes essent, & feris moribus; nunquàm tamen, bella mouerunt aduersus Deum, capti obliuione tantæ maiestatis, nisi, quum primùm, videntes filias hominum, quod pulchrę essent, tanquam equi emissarij, in earum libidinem exarserunt; eo prolapsi audaciæ, & impudentiæ, vt fandi, nefandiq; immemores, contra omnia diuina, atque humana iura, promiscuè iungerentur, more brutorum; hoc est, cum filia, cum sorore, cum sacris virginibus; neque inirent,

C aut seruarent socialis tori fœdera; neque celebrarent legitimas nuptias; neque accenderent faces nuptiales; quin potius, venerandam illam, & solennem matrimonij dignitatem, polluerent, violarent, stupro, adulterio, incęsto, & (quod turpe est fari) mascula venere. Hos demum, secuta græcorum posteritas, dum Cerere, & Baccho, cum omni voluptate, licenter abutitur; inde enim, ortum habuerunt apud nostros populos, tam re, quàm vocibus, græcari, & græca symposia: quæ, vtinam ipsam quoq; Romanorum castimoniam, grauitatemq;, et omnem disciplinam domesticā, non penitus sustulissent; libidinibus ardens, exæstuans, furens, cuius propterea, in sacris literis, est velut symbolum, fœtens, et sordidus hircus; vsq; adeo fœdè, et turpiter, insanijt, vt, ipsam quoq; obscęnam, et procacem car

D nis concupiscentiam, quam nostri Venerem nominarunt, tantorum inquā scælerum parentem, indigitare, Deam facere, et diuinis honoribus celebrare, non erubuerit. Vnde prodierunt, et Veneris sagittæ, et violenta arma Cupidinis; turpis, et obscœna materia poetarum, corruptio, et pernities adolescentium. Ita est, viri Deo amabiles, ita est. Dum à consuetudine rerū diuinarū, aciem mentis abducimus, et indulgētes genio, libertatem, quam dono Dei accepimus, in occasionem damus carnis, efficitur statim, vt, vel corporalibus voluptatibus seruiamus, vel inhiemus opibus cumulandis, vel cœca honorum ambitione detineamur, &, iam nobis stultitia esse incipiat,

quicquid

quicquid prius de Deo,& de cultu Dei,tanto studio, metuq;, & religione E cogitabamus. Hinc nefariæ illæ voces: Recede à nobis,viam scientiarum tuarum nolumus. nam, semel,& iterum vocati, atque inuitati, ad epulum diuinæ contemplationis, quo nihil deberet nobis esse iucundius, ipsum etiam vocantem, inuitantemq; Deum, & vultu auersamur, & manu repellimus. Et, ille quidem in primis, qui effrenata libidine fœdus, ac maculosus, non pudore, & temperantia, sed fronte, & supercilio, tenebricosas illas suas turpitudines, non sine dolo, & fallacia,ad excusandas excusationes in peccatis, contegere studet; vt diuinas theorias recusare absque rubore possit, mysterij sanctitatem prætendens,Vxorem (inquit)duxi. Vtinam, non potius scortum, & pellicem, satiandæ libidinis ergò, absque vlla ratione prolis, fidei, sacramenti, clàm, furtiuèq;, rapuerit; cui iuxta parabolã, F Aquæ furtiuæ dulciores sunt,& panis absconditus suauior. Ille alius,quem miserè habet cœca, & perdita habendi cupiditas

Vna
Quæ, miseros homines, facit transcendere fines
Iuris.

iuga boum emisse se dicit; cuius anima infœlix, nullum non passa seruitutis,& ignominiæ iugum,cum languidis bubus ipsa quoque insana bucula, non profecturis laboribus,terram fodicat,& procul à cœlo posita,rẽ,spem, & se quoque perdit. Superbus demum, & gloriosus, Villam emi, inquit; verè, indignus vrbe, dignus villa; vbi, consumpta substantia virtutum, et gratiarum, factus mancipium diaboli, pascat porcos, et, immolet dæmonijs animam suam. Ecce igitur fontes impietatis. Quemadmodũ enim, G qui in profundum gurgitem se se immittit,quò descendit inferius, eò,longius recedit à nostro hoc cœlo,et minus fruitur hac luce, hac aura, his hominibus; ita, gentes illæ stolidæ, et impiæ, quum semel abs Deo,affectu,et amore in totum recessissent, in deteriora semper labebantur; in vanitate, et superstitione, quam primùm excogitauerant non persistentes;sed,eam, gradum quendam, sibi, et aditum facientes ad aliã; et, paulatim per quasdam impietatis, et idolatriæ scalas, si tamen scalas,et non præcipitia verius, ruentes in profundum malorum. Nam,quum cœlo primùm,soliq;,et lunæ,diuinos tribuerent honores,eò statim deuoluta res est, vt, et æthera, et aerem, et quæ in aere continenter fiunt. H

Ardentemq; polum flammis, cœloq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Syderis, & terris mutantem regna Cometen.

quin,et aquam ipsam, tandem,et aridam tellurem,adorarent. Tum, ventum est ad homines, terræ filios,et ad mutas etiã animantes. Quid? Nũm, non item ad hominum,animaliumq; figuras? hominum inquam, non viuentium modo, sed et defunctorum? An non,ad lapides, et ad ligna? An non etiam, ad pisces? non ad volucres? non ad Αμφίβια? An nõ demum,

A ad reptilia? Et (ò incredibilem cæcitatem) ad imagines reptilium? Et, quæ pars reliqua erat? Quid restabat? Humana ignorantia, quo vlterius progredi poterat? quando, gloriam, soli Deo debitam, transtulerat ad statuas, & imagunculas? quando, incommunicabile Dei nomen, imposuerat lignis, & lapidibus? quando, Deum vocauerat, effictam similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium? Neque tamen hic finis! Quid, inter mutas animantes, nocentius angue? quid, abiectius cane? quid, tam immane vt Crocodilus? quid tam fœdum, vt Cercopithecus? & hæc, numinis loco fuisse, apud Aegyptios, historiæ vniuersæ testantur. Præter id, quod, & in hortis adorabant cæpas, quarum, odor ingratus, lachrymas excutit ab oculis: quin, & allium, quo, B parricidæ, apud poetam nobilem, vesci iubentur, vt, ipso anhelitu, cæteris hominibus parricidia prodant. O', deplorandam impietatis insaniam. ò infelicissimum tantorum studiorum fructum, quo, vilissima quæque, digna putauit Aegyptus. Aegyptus illa vestra, ò sapientes mundi, scientiarum parens, digna inquam putauit, sacratissima, & nunquam satis colenda Dei appellatione; nulli non passim, & publicè, diuinitatis potestatem faciens, eamque, omnibus prætereuntibus, posito pudore, prostituens. Et quidem, illi ipsi irreligiosi viri (si tamen viri) summa impietate, in eorum animis dominante, Deum benedictum abiecerant prorsus: qui, neque sempiternæ illius maiestatis, & potentiæ admiratione commouebantur; facti velut trunci, & stipites: neque delectabantur contemplatione tantæ C sapientiæ; cuius, ea est suauitas, vt ne illius quidem satietas satietatem afferre queat: neque demum, diuinæ illius bonitatis incendebantur amore ac desyderio; quum alioquin, sui ipsorum peruersè, ne dicam impudenter amantissimi essent; &, aliorum quoque amoribus turpissimis, non solum submitterent animos, sed per impudicam impudicitiam, quam audisse etiam turpe est, seruirent flagitiosissimè. Putas ne verò, terrebantur religione, & metu diuinorum iudiciorum, quibus Deus in impios tandem effundit omnes irarum habenas; conuersa, si ita loqui licet, in diritatem, clementia; & ferè victa, patientia illa sua, qua ad resipiscentiam expectat, allicit, ducit, trahit? Putas, præmebantur scælerum pondere, aut etiam angore conscientiæ vrgebantur, vt, ad diuinam misericordiam, in cuius am-D plissimo sinu, viuit, & gaudet miserum, & afflictum hominum genus, supplices confugerent, & precibus, ac sacrificijs, tantis piaculis expiarentur? Immo verò (quod, penè incredibile videri potest) effrenes illi, & præcipites animi, indomita illa & ferro duriora pectora, domicilia superbiæ, & sedes luxuriæ, despiciebant diuinas promissiones, tanquam incertas, & infidas: minas contemnebant, tanquam tumidas, & inanes: deniq; leges, & præcepta negligebant, tamq; superuacanea, parum vtilia, & hoc ipso legis, & præcepti nomine grauia, & odiosa, atque à dignitate, & libertate humanæ conditionis, abhorrentia. Ita demum, velut abruptis omnibus retinaculis,

naculis, miſeri quidem cæci illi, ſed minimè miſerandi, peccata peccatis, E
ſcelera ſceleribus, cumulantes, ſordeſcentes in ſordibus, ipſi toti, feces, & ſordes; percuſſerunt fœdus cum morte; &, cum inferno fecerunt pactum. Vitio planè, ac vindicta, dignè, &, pro meritis conſequens eos, qui ex hominibus migrant in belluas, facti iuxta dauidicũ verbum. Sicut equus, & mulus, ſenſu, & non ratione viuentes; aſpicientes tantum præſentia: de futura vita nihil cogitantes; &, vt tandem dicam, Deum non colẽtes, ac, ne cognoſcentes quidem. Ea profectò, eſt vera pœna, quæ, nihil eſt niſi pęna, quam, in diuinis eloquijs legentes, meritò contremiſcimus, tradidit eos Deus. Dimiſit eos Deus. Reliquit eos Deus. Abiecit eos Deus. nimirùm, vt eant in adinuentionibus ſuis, ſecundum deſideria cordis eorum. Sic enim, canunt diuina oracula. Et, nulla quidem pœna, aut eſſe, aut cogitari poteſt maior; F
ſed tamen, ad eandem quoque pœnam pertinet infinita illa vorago, & charibdis, plena innumerabilibus gurgitibus vitiorum: in quam ruunt præcipites, ea neceſsitate, quam ſibi inſcientes, & imprudentes inferunt; dum, ex funibus peccatorum, paulatim efficiunt velut reſtem quandam; qua, inextricabilibus nodis ligati, & irretiti detinentur, ne, vllo vnquam tẽpore diſſolui poſsint. An non audis peccatorem illum, clamantem, & dolentẽ. Funes peccatorum circumplexi ſunt me? Fit perpetuus quidã peccandi circulus, ò viri, vt, abyſſo inuocante abyſſum, & ſanguine tangente ſanguinem, peccata peccatis, prima ſecundis, ſecunda tertijs, & deinceps præcedentia ſequentibus, ſine vllo fine puniantur, &, qui moribus viuere voluerunt non iam humanam, & rationalẽ, ſed, muto pecore dignam vitam, animo quoq;, G
& cogitatione obruteſcant, &, tanquam boues comedant fœnum, amores, libidines, adulteria, ſtupra. Omnis caro fœnum, fœnũ omnis vita carnalis, duplex cubile, improbus venter, vtraq; venus. Heu, quæ pęnæ, ò mortales, quæ vulnera, vlcera, dedecora. Et, in his omnibus petulãtes, & vndiq; erubeſcendi non erubeſcunt: implentur facies eorum ignominia, & non pudefiunt. non pudefiunt fronte, neq; mente; perit illis frons, frons meretricis, frons eorum. Sic porrò, ornat, & decorat Deus, iuſtitiæ ſuę regnum, inuitis hominibus, vnde homines, illud polluere, & dedecorare ſtudent, permittente Deo. Quanta eſt potentia tua ò Deus, quanta maieſtas? Quid mihi modò moleſti eſtis, ò Sophiſtæ. Virtus omnis, eſt ſibi virtus & præmium; cur peccatum nõ ſit ſibi peccatum, & pœna? Et, illud quidem, quod, in actu H
peccati, ad rationẽ culpæ pertinet, ſimpliciter ex nobis eſt; illud verò, quod ad pœnam, non tam eſt ex Deo, quam ex ira Dei; cuius camino, ignes ipſi ſubijcimus; cuius ardori, flammas ipſi, miniſtramus. Cur non dicam, ex ipſo quoque peccato, quod peccamus, quando ſuapte natura peccatum, eſt internitio animæ, languor corporis, corruptio, & peſtis, vtriuſque hominis? Sed, quærat qui volet, ſubtilem quempiam, vt perſpicaci oculo, ſic mira dexteritate virum, qui inter hæc diſcernere, atq; etiam diſtinguere norit, ſimilis ſagittarijs, & funditoribus ex balearibus inſulis; qui,

capillum

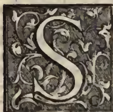
A capillum capitis, funda percutere, & per medium diuidere, nescio an verè, an hyperbolicos potius, an circulatoria forsan iactatione pollicentur. Nos, ecce læti properamus ad finem; &, quæ ad claudendam cœnam scitu pulcherrima, & iucundissima meditamur, ad ipsum integrum filum historiæ præcipuè pertinentia, non subtilia, sed crassa admodum, & corpulenta erunt. Sanè, Deus, per admirabilem illam prouidentiam, cuius suaui manu regit, & disponit omnia, condescendere voluit nostræ humanitati, quæ, vitio stomachi, spiritalia cuncta fastidientis, prorsus exuta mentem, in ipsam carnem, tota, vt diximus, degenerauerat; ideoque Deum, & diuina penitus ignorare, cogebatur: Et, non contraria contrarijs, quod, ipsum quoque medicorum vulgus, de more facit, sed, similibus curauit similia: id, quod iatrologiæ antistites, didicerunt, sæpe ad artis medicæ gloriam, tollentes dolores doloribus, & venena venenis. Vt enim, huic crassæ ignorantię, quæ vniuersum ferè hominum genus occupauerat, citò, tutè, & iucundè mederetur, his enim modis, elucet summa medicinę virtus, atque præstantia; crassescere nobiscum, & ipse voluit, atque in corpus densari, tenuissimus alioquin spiritus. Idque, vt concretus, & compactus in carnem, contundi etiam posset, dilatariq; & extendi; factusq; malagma, & dolores, & corruptiones nostras, ad se traheret, humorum erodentium copiam leniret, maturaret, digereret, naturam foueret & roboraret; vt, iam restituto ad pristinam valetudinem stomacho, chara inde, & amabilissima sanitas, redundaret ad totum hominem; sicque, ipsi, recuperaremus sensum, ad cognoscendum Deum. O', si quis mihi daret, ad tantæ rei enarrationem, eloquentiam, quam cupio; ò, si possem, pro dignitate mysterij, loqui mysteria. Iuuate me vos orationibus, ò adoratores veri Dei, qui irridetis idola, qui colitis Iesum Christum. Ille est. Ille est, qui, spiritalem animæ nostræ gustum, per ipsos dæmonas, communes humani generis inimicos, & inuidentissimos nostræ salutis, malacia prius corruptum, stupidum, & deprauatum, quo, vterque homo, sic immutatus erat, sic deiectus, vt, diuina omnia, illi stultitia viderentur, expurgauit, restaurauit, corroborauit; vnde, & totum hominem sanum fecit. Aduocate, quicunque estis, medicos corporum, consulite, rogate, si vnquam, ex corrupto stomacho, accidit magna quædam alienatio in sensu gustandi, quin, secum trahat, & oculorum, & aurium, omniumque membrorum corruptionem? ascendentibus, nimirum, ad caput, nigris vaporibus, quibus, spiritus incrassantur, obnubilantur, inficiuntur. vnde, immutati etiam mēte, ipsi ægri; & integras vigilant noctes, & die, vix alternos claudunt oculos, sicque, vexati perpetua insomnia, sæpe delirant, & aliena loquuntur. Ecquis dicat deliria gentium, dum de ipso Deo, de anima, de religione, de fœlicitate, verba facerent? Sed hæc sunt in eorum numero collocanda, de quibus ille Arabs dixit. Melius est quædam nescire, quam scire. Gratias agamus omnes, Iesu Christo, qui, humani generis & medicus,

I ij &me-

& medicamentum, nostros gustatus, quibus parum antea, non nisi insipida sapiebant, &, insuaues, ac tetri odores, gratissimi, ac iucundissimi videbantur; qui, vsque adeò corrupti erant, vt, malè affecti, verterent amarum in dulce, & dulce in amarum; tanta facilitate, & fœlicitate, suo ipsius salutari antidoto purificauit; vt, iam feramus, & æquis auribus audiamus præconium illud pietatis. Gustate iam, gustate: nam cui cor sapit, sapit & palatum; gustate inquam primùm, & deinde videte, quàm suauis est dominus; qui, habet omne delectamentum, omnem suauitatem, omnem saporem; immo verò, qui est omnis delectatio, omnis suauitas, omnis sapor, super omnia, quæ videntur, audiuntur, odorantur, gustantur. E

Gustu magis animi, quàm speculatione mentis, cognosci Deum; idquè, per fidem Christi; non per sapientiam mundi. F

CAP. XXV.

SED satis, hucusque, superque satis, volantibus verbis egimus, viri patrès, & fratres; vt, ex diuina historia, mortales, nube amictam hanc auream lucem, videre, hoc purum Dei verbum corporatum audire, ex ligno, & fructu, suaue olentia opobalsama odorare, & aerium, cum melle, & cera, Christi dulcissimum fauum, gustare possint. Satis, superque satis, G per agros, & per vias, sparsimus semina huius sacrosancti mysterij diuinæ dispensationis, & humanæ salutis: cui suauissimam memoriam, tanquàm vnicum, in tantis huius seculi calamitatibus, oblectamentum, atque solatium, stantes, sedentes, & ambulantes, die, nocteque, pia deuotione recolimus, & frequentamus. Nunc figimus pedem, vt in rem hanc tantam, insistamus mente, & animo. Cur enim, non ipsi quoq;, præ hilaritate, & exultatione spiritus, dicamus quinque illa verba, quæ, sanctus senior, Deo plenus, in monte excelso, dum ingentem animi motum, explicare oratione non posset, neque tamen, silentio, illam tantam plenitudinem euanescere, aut defluere pateretur, loquentibus cum Iesu sub nube Mosè, & Helia, de excessu, ipse supra nubes, & supra omnes cæ- H los, in excessu positus, eructauit? Bonum est nos hic esse. vnde, Thabor, & Hermon, ad hunc vsque diem exultant, sicut arietes. Verè, bonum est & nos hic esse, ò montes Dei; vbi, non iam ad Lunæ exiguum, & nocturnum lumen, hoc est, non ad rationes frigidas, & sæpe delirantes cæcutientis naturæ; sed, ad lumen immensum, & meridianum, ipsius gratiæ, & in feruore solis, & diei, qui Christus est, cuius gloriam, & regni æterni speciē, ipsi vidistis, oculis spiritus, videre licet Deum, quo nulla aura tenuior; iam corpus solidum, & verè carnem factum; è figura inquam, & forma diuinæ naturæ,

A naturæ, in vtero matris figuratum in hominem; vt nos homines, quum cogitatione, amore, desiderio, mera caro esse videremur, iam per eum liquescere inciperemus, & tenuari in animam; sicque paulatim migrantes in spiritum, tandem vnus cum ipso Deo spiritus effecti, cognosceremus Deũ, sicut & cogniti sumus ab ipso Deo. Sed, dicendum est adhuc magis explicatè, & planioribus verbis, tantum sacramentum ò viri. Totus olim homo carnalis erat; non sapiebat quæ sunt spiritus; carnem sentiebat, carnem sapiebat, non recedebat à gustu carnis. Iam, cuius carnis? Vt audiuit sibilum illum draconis antiqui, futurum esse, vt homines Dij fierent; continuò, optare cępit, vt sibi, & non alteri diuini honores tribuerentur; putabat nihil esse homine pulchrius, optabat quoque, vt nihil haberetur homi-
B ne maius, aut melius, nimirum, auersus ab ipso Deo, & conuersus in se ipsum, dum humanæ naturæ plus æquo blandiretur, fastidiebat quicquid erat supra hominem. An verò, peruersè se ipsum amanti homini, homo animus est, vel anima, & non potius totus caro? Certè odit animam suam, qui diligit iniquitatem; quæ verò tanta iniquitas, quàm insana illa Φιλαυτία? Ecce, ecce caro. Datus est propterea, homini, Deus homo; &, iam, non est alius Deus, quàm Deus homo: vt postquam gestit, amens, & impius hominis animus, colere hominem tanquam Deum, eum, hominem pius, & sapiens colat, qui est verus Deus; & inuocet nomen Dei hominis, non minus quàm nomen proprium, & naturale veri Dei. Hæc omnia igitur repręsentat iucundum illud, quod parum antea vidistis Christi spe-
C ctaculum, ò Dei amantes, quod, coruscante omnium mysteriorum luce persusum, immo verò, omnium mysteriorum lux, & fons lucis vniuersæ theologiæ, omnem omnino sensum exuperat. Ecquàm bonum est, & quàm iucundum nos hic esse, hic viuere, hic immorari, hic immori; vbi iam strata iacent omnia idola, omnia dæmonia, antiquæ deceptiones, & ludificationes humani generis; vbi iam cognoscitur verus Deus; qui, fidei malagmate, per Christum Iesum medicatur animas nostras, lethali infidelitatis morbo laborantes; &, liberatas ab errore, deducit in viam veritatis; vt ad extremum, tanquam in portum reduces faciat ad æternam vitam. Eia Philosophi theatrales, quanta disimilitudo, & differentia inter spectaculum vestrum, & nostrum, inter mundum, & Christum? Mundus
D primo quoque aspectu, id totum quod ipse est, ostentat, at Christi nostri quanta est maiestas, absque eo quod intrinsecus latet? Et ille quidem est spectaculum naturæ, hic gratiæ; ille oculorum, hic mentium: ille scientiæ, & disputationis, hic fidei, & contemplationis. Ex mundo nata est Φυσιολογία, ex Christo Θεολογία. Et, procul dubio, bonis philosophis mundus, tanquàm diuinum opificium, opificem etiam à longe demonstrare potest; sed, oculos quibus videatur, omnino dare non potest; exigit apertos oculos, non aperit, tantùm abest, vt vim videndi largiatur mortalibus. Porrò, Christus theologiæ fons, nimirum Ὁ λόγος, Ὁ θεὸς, etiam cæcos,

& prorsus exoculatos homines, exoculatos inquam, mente, & corpore, admirabili virtute, & potestate illuminat: creans ex luto oculos, lumen infundens oculis, erigens vim oculorum; vt, natantes in luce, incitentur ad videndum, aspiciant re vera, & omninò videant ipsum in primis Christum, & simul in Christo Deum. Ite modo vos, & vt coronetis nimpham vestram philosophiam, efferte, quantum potestis, spectacula mundi. Nobis, non est animus, coronare reginam nostram theologiam; cui, hæc vna corona est, vt sciat, se omnem humanæ sapientiæ gloriam superare; vt fateatur, se ab ipsa Dei magnitudine superari: atque ideo, absit, vt extollamus quicquam aliud, quàm hoc vnum, insigne, præclarum, & apparatissimum, in quo omnia consummantur. Iesu Christi spectaculum. Dignum profectò, cui, aspera quaque hyeme, faueat insolito nitore cœlum, campis virentibus terra, & pacatis fluctibus tranquillum mare. Nimirùm, vt, istis velut ipsius naturæ, quæ Dei gratiam adorare, vtrunque gestit, vocalibus hieroglyphicis, intelligat orbis terræ, homines, quos innumerabiles vndique, & mundi pressuræ, & angores conscientiarum, circundederunt, tanquàm dolores inferni; certa, ac perpetua pacis serenitate, tranquillari, per hunc ipsum Christum Iesum: insuper, & illos qui super facies carbonum ipsa scælerum magnitudine denigrati sunt, eiusdem Christi gratia, nitescere virtutibus; velut specula repercussa solaribus radijs. Et denique eos, quorum animæ, & spiritus, præ timore diuinorum iudiciorum inarescunt, spe quæ non confundit, quam Christus Iesus in nobis quotidie parit, & partam fouet, reuirescere; perinde ac hortos, & herbas, pluuia emissa cælitus. Et verò, si tantam dulcedinem affert animis pijs, desiderium gustandi manna illud absconditum, vt etiam hyblæa mella, ipsius comparatione amariora videantur absynthio, quid erit, ò suaues amici, quid erit, quando gustabimus, quando comedemus, quando bibemus, & inebriabimur torrente voluptatis eius? illo, nobiscum cœnante, & nos secum cœnantibus; introductis nimirum, à rege conuiuij, qui ipse est, in cubiculum suum, & inunctis, omnibus vnguentis suis? Quid est, quod aures tuæ horrent, ò fili hominis; &, tantopere audire refugiunt, cœnam, cubiculum, conuiuium, mensam, cibumq́; & potum, odores, sapores, gustus, & omnino sensus corporeos, in cognitione Dei? quasi, spiritus quum sit, in sua ipsius natura, carnem & ossa non habeat, nullis humanis sensibus percipi posit; præsertim verò gustatu, qui est maxime animalis, vtpote non sine tactu, immo verò quidam tactus. Adhuc ne verò, es tam alienus à sacris, tam prosanus, immo verò tam carnalis, tam caro, vt, penitus ignores, in interiori homine, esse & oculos, & aures, & dentes, & ora; pectus, vterum; quin, & mammas, & vbera, atq; adeò & gustus, & tactus, & complexus, & oscula? Profectò, sanctum illud diuini amoris epithalamium, quauis sanctitate sanctius, quauis iucunditate iucundius, nimirum, quod in spiritu canit sponsus, & sponsa, sodalesq́; sponsi, & adolescentulæ sponsæ, Christus

& Eccle-

A & Ecclesia, Angeli, & animæ; quod, pauci illi perfecti, quorum, est solidus cibus, dum vident, vident sancta sanctorum, dum colunt, colunt sabbata sabbatorum, sicut dum audiunt, audiunt cantica, canticorum; quid aliud, tam frequenter sonat, quàm venustos oculos, candidulos dentes, lactea colla, & niueos lapillos, pendentes ab auribus? An verò, non vbiq; redundat vnguentis, odoramentis oblectamentis? crinibus, pedibus, cruribus, fœminibus? amoribus amplexibus, suauiationibus? Ergò nè, tam frigidè philosopharis, ò homo de sensibus hominis? de sensibus inquàm tuis? Hoccine est cognoscere te ipsum? Scire, quia cum belluis vides, audis, odoras, tangis, gustas? Quàm multo sublimius, ipsi quoq; philosophorum principes, edocti à prophetis, intellexerunt, in anima, & spiritus ho-
B minis, esse sensus, longè meliores istis corporalibus; quibus, non videmus nisi colores, lucem, & tenebras; nõ audimus nisi sonos, voces, & ipsa etiam silentia; non tangimus nisi calidum, frigidum, molleque, & durum, asperum, & lene: non olfacimus nisi odores, & fętores corporum, non gustamus nisi dulce & amarum, & qui inter hos extremos medij sunt sapores; An non, etiam in istis sentiendi motibus, excellunt nos mutæ animantes? Dysticon illud notum est, & celebre,

Nos Sus auditu, Lynx visu, simia gustu
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Audi vero Apostolum, quo titulo efferat sensus interioris hominis, exercitatos (inquit) ad discretionẽ boni & mali. Num verò, corporales sensus, tan-
C tam vim habent, vt discernant non solum lucem à tenebris consonantiam à dissonantia, dulcedinem ab amaritudine, sed & bonum à malo? hoc est virtutem à vitio rectè factum à peccato? Interrogo vos, quid amamus nisi bonum? quid odio habemus nisi malũ? Et amorem quidem, & odiũ, simulq;, quod bonum si dignum amore, & malum odio, ratio ipsa, & doctrina speculari potest, at sentire nõ potest. Verè beati, spiritales animę nostræ sensus, oculi, aures, ora, nares, & fauces; quibus, datum est, vt, per alimoniam illam misticam, mellis, & lactis, qua, infantiæ suæ initio pastus fuit noster Hemanuel, non tam arte, quàm experientia, norint reprobare malum, & eligere bonũ. An verò, non in rebus naturæ, certius operatur expertus, quàm artifex? Atq; ideo, eadẽ, vel certè consimili ratione, Deum & diuina certius co-
D gnoscit qui sentit, quàm qui intelligit. Neq; enim temere optasse se, credit Salomon, qui, tantis sapiẽtiæ thesauris, ab ipso Deo, super omnes mortales, diues effectus fuerat, vt diuinarũ rerum sensum haberet. Optaui (inquit) & datus est mihi sensus. Vtinam verò, non locũ inter nos habeat illa querela, quæ in mysterijs, omninò inepta esse nõ potest. Non est vox, neq; sensus. Nam, & Dauid monet. Sentite de domino in bonitate. Et Apostolus hoc (inquit) sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Et quidem, ò viri, quibus, per Dei gratiam, videre videor, iam excitatum palatum, & patefactas animæ fauces, quas, in alijs forsan, carnis desideria, adhuc stringunt, & obsi-

dent; physiologus qui, naturas apum, plantarumque, herbarum, & florum, summo studio, & pertinaci labore considerat; speculetur quantum E
velit, qualis, & quanta sit aerij mellis gratia, dum fauo recens expresso, flore thymi flagrat, & redolet, nam tralatione pulcherrima legimus; Dulciora, super mel, & fauum. Poetica mella, Museum dulce mel; sit, & secum in labore, & diligentia, socius melitu rgus, qui apiaria exercet, qui curat apes, qui custodit fauos; eo vno excepto. quod, generaliter nemo non intelligit, mel esse omnium rerum dulcissimum, nunquàm, ab illis, distinctè sciri poterit, quàm sint dulcia, cœlestia dona ipsius mellis, nisi in ipsa quoque mellatione, gustando percipiant, quod, proprio quodam genere saporis, qui cum alijs conferri minimè potest, dulce sit mel. Ecquis igitur, scire possit, quàm sit verè, omni suauitate suauior Deus benedictus, nisi, qui spiritali sensu gustat, qui attactu quodam sentit, cui vt apposite dicam, sapit iucundissimus ille Dei sapor, abs quo, princeps virtutum F
omnium sapientia, in lingua latina, nomen accepit. Græcè dicitur Εὐσέβεια, quę sanè vox, non tam, rerum diuinarum scientiam, & speculationem sonat, quàm, ipsius Dei pietatem, religionem, & cultum. Quis porrò, Deum animo colit, & citra hypocrisim, cui diuina non sapiunt? cui autem sapit Deus, nisi ei, qui Deum vel gustat, vel delibat? Delibat, is qui timet, initiatus in scholis sapientiæ, in cuius mandatis, iuxta Dauidem, cupit nimis; gustat, qui diligit, &, dilatato iam corde, atque expassis spiritibus non tam cupit currere, quam, re vera, promptus & alacer, currit in via mādatorum eius; non quasi in incertum, sed, ad scopum destinatum, ad propositum sibi brauium æternæ vocationis. Quàm doctè, dicitur à philo- G
sophis, quod sentire sit pati? nam, & græca theologia, vocat diuina sentientes, diuina patientes Θεοπαθεῖς. An verò non est Πάθος, timor, & amor? Cōfige timore tuo carnes meas, (inquit Psaltes.) De amore autem, nunciate dilecto, inquit dilecta, quia amore langueo. Est, velut confixus cruci, qui timet; qui vero amat, amore languet. Fęlix languor amoris, beata infirmitas amantis. O' vos, nimium beatę animæ, quæ, diuini amoris vulnus accepistis. Ecquis mihi det, vt sim languens Lazarus, si modo, ad Iesum dicant geminæ illæ sorores, ecce, quem amas, infirmatur. Nam infirmitas diuini amoris, non est ad mortem, sed ad mortem mortis: ad mortem peccati, cui, vt qui viuit moritur, sic viuit qui moritur. Ecquis nolit, H
hanc mortem sibi magis imperari, quam eripi? vt peccato mortuus, Deo viuens, Deum solum sentiat, diligat, querat, ambiat, cogitet, somniet, meditetur, contempletur? Nolite errare fratres, substantia Dei intelligitur, non sentitur; sed, quoad in terris viuimus, credimus magis quàm intelligimus; tunc intelligemus plenè pro viribus nostris, quum videbimus eum sicuti est. Interea igitur, gustemus saltem, quàm suauis est, quàm bonus, quàm benignus, quam amabilis. Audistis, quòd cuique nostrum sint duo ora, duæ fauces, & linguæ; quaterni oculi, totidem manus, aures, na-

resq;,

A resq;, & pedes: audiſtis inquam, quemque noſtrum, eſſe geminum hominem, non dico, ex noſtris myſterijs, veterem, & nouum, terrenum & cœleſtem, filium ſæculi, & filium Dei; ſed, ex ipſis quoque gentibus, interiorem, & exteriorem, verum hominem, & ſimulachrum hominis; &, vt ex Moſaica Geneſi, interpretatus eſt Plato, maſculum, & fœminam; nam interior dicitur vir, exterior mulier; Profectò igitur, ne fruſtra, in nobis, ſint hæ ipſe ſpiritales ſentiendi vires, quando fruſtra non ſunt corporales, neceſſe eſt, vt ſi non in Deo, omnino, circa Deum, ſint obiecta ſpiritalia, quæ non intelligi ſolum mente, ſed, ſenſibus animi, percipi poſint, videri, audiri, tangi, odorari, guſtari. Venite gentes, venite; currite, currite; currite inquam in odorem vnguentorum ſuorum, quæ, ſpirant ſuper omnia
B aromata. Videte mirabilia, quæ fecit in creatione mundi, in antiquitatibus iudaicis, in diluuio aquarum multarum, in exitu Iſrael de Aegypto. Audite oracula, quæ ædidit humano generi, per Angelos; legem vitæ, quam dedit per Moſen; Euangelium, quod inuulgauit per filium ſuum. Tangite veſtimenta eius, omnes creaturas, quarum ſymbolis tegitur; ſacras ſcripturas, quarum fulgoribus exornatur; omnes ſanctos in quorum vita, & doctrina mirabilis, & glorioſus, apparet vniuerſo orbi. Ecquis dicat, quot, & quantæ virtutes exeunt de fimbrijs, ne dicam de phaleris, tantorum veſtimentorum? Odorate ſacra, & ſacramenta, ad curandos morbos, ad leniendos dolores, ad confortandos infirmos, ad extinguendos fœtores peccatorum, ad nutriendas delicias virtutum. Deni-
C que debeo ne dicere? tamquam amici, & familiares effecti, audete; ſanè, vt Poeta dixit,

Audacem faciebat amor.

Et diuus Paulus, Charitas, inquit, omnia ſperat: audete inquam, & dicat quiſque veſtrum, non illud quidem ſolum, Da mihi liberos alioquin moriar; ſed iſtud potius. Da mihi te ipſum, alioquin morior

Da fontem luſtrare boni, da luce reperta
In te, conſpicuos animi defigere vultus.

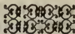
Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. Nemo timeat audire. Ne appropies huc. Noli me tangere; audietis illud potius, Miſereor ſuper turba, Si dimiſero eos, ieiunos, deficient in via. Itaque, intrabitis ad illum,
D &, dabit vobis, ædere de ligno vitæ, quod eſt in medio paradiſi, de cuius fructu, comedunt, de cuius ſucco bibunt, quicunque ſalui fiunt. Quis ſcit ò homo Dei, ſi ſentiens amorem tuum agglutinari amori ſuo, ſi videns te eſurire & ſitire eum ſolum, ſi audiens illas tuas voces. Cucurri in ſiti. Concupiſcit, & iam deficit anima mea, in ſalutare tuum; amator & ipſe factus animæ tuæ, eam lauet aqua, & vngat oleo; induat verſicoloribus, calciet hiacyntho, & deſponſatam ſibi deducat in ſublime per aera, elongatamque à terrenis affectibus, introducat in cellam vinariam, inebriet poculo amatorio, ruat in amplexus, excipiat oſculis, & irroret melle, &

lacte,

lacte, pectus, & ora. Tunc, tunc exclamabis, מַן הוּא · מַן הוּא ? Quid est E
hoc, quid est hoc? Deus meus, vita mea, dulcedo mea spes mea, salus mea. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti diligentibus te. Ascondisti in cœlis, effudisti in terris; ante tempora Deus solus, nouo tempore factus homo, nunc, & per omnia tempora, & quando nō erit tempus Deus, & homo. Hic ne verò, possum ego esse mutus, vbi omnis creatura loquitur, ò viri? Non tacebo, non quiescam, domine Iesu Christe, donec egrediatur in theatrum, tanquam orbis splendor, vultus tuus; & sermo, quem de te; & per te concepi, si non vt lampas, saltem, vt tenuis quædam scintilla accendatur. Sciat, sentiat, sapiat, quicunque velit, in rebus diuinis nemo scire, nemo sentire, nemo sapere potest sine Christo. Christus est qui illuminat scientiam, qui exacuit sensum, qui infundit saporem. F
Tolle Christum, & insipida est sapientia, & cæca scientia, & stupor omnis sensus: ob id enim, in Christo Iesu, carnem induit æternus ille Dei Ὁ λόγος, vt apertè significaret, nos non alia quapiam ratione, sed solo Christi Iesu commercio, Ἀποθεοῦσθαι; fieri, inquam, diuinos, &, vt scripsit summus theologus, primitias creaturarum Dei; atque, ideo, dignos esse, qui cognoscamus Deum, quia, vt nemo videt solem sine sole, sic nemo cognoscit Deum sine Deo. Ecquis planè non videat, & in theologia naturali, & in scripturis, quibus Iudæi gloriantur, quàm sit vanum, & fallax humanum ingenium, nisi per Christum regatur, & ducatur vbique, velut per Theseum quendam, vel filium eius, in inuio illo, & ancipiti labyrintho? Indicat, in antiquis philosophis, vbi de Deo loquuntur, tanta illa Ἀλεοσχοπία, in iudaicis porrò fabulis Λογολεσχία incredibilis. Nam, quum inter G
Iudæos, duæ academiæ sint, Cabalistica, & Talmudistica, sicut inter Græcos olim, philosophia italica, & Ionica: Cabalistæ enim, sublimibus speculationibus; Talmudistæ præceptis, & legibus incumbunt; quid est vtrunque illud regnum, in quo, tam superbè, & arroganter, illi, & isti, regnare se dicunt, nisi regnum nugarum? &, earum quidem, quas, magno pretio, emere solent à nugiuendis mulierculæ? Compatior tibi, Iudæe frater, compatior; qui lambis petram, sed mella non suggis ex petra: calcas pedibus vuas in torculari, sed non exprimis sanguinem vuæ, in quo lauare possis stolam tuam; teris spiceam messem, sed, ne vides quidem granum frumenti, quod è manibus tuis elabitur, & cadens in terram, tantum fructum affert mundo. Habes quidem Mosen, sed, qui te arguat, & condemnet; Legis prophetas, sed, quos non intelligis. Custodis archiuum, & chartophilacium, sed, quod publicum est testimonium, aduersus duritiam tuam, pro veritate Christi. Iam, quid tandem restat, ò viri, ò mulieres, ò nurus, & anus, ò philosophi, ò principes, ò sapientes, & insipientes, nisi, vt concludam. Christus, venit in mundum, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus Deum. Ecquem sensum, dedit? Immo verò, quem non dedit? Aperuit oculos, & sustulit velum, vt intelligamus scripturas, in quibus latet Deus. H

Purgauit

A Purgauit fæces peccatorum nostrorum, quibus, impediebamur, ne gustaremus diuinos odores. Sanauit palatum nostrum, vt, sentiamus suauitatem amoris sui; &, nullum præter eum quæramus amorem; nullam, præter eum, amemus pulchritudinem. Verè, lux mundi Christus, quæ & lucet, & calet; lucet, ad intelligendum, calet, ad amandum; inde scientia, hinc sapientia. Quatenus lux lucet, est symbolum veritatis; quatenus calet, bonitatis. Veritas intelligitur, bonitas gustatur, & amatur. Quid porro, in omnibus rebus, tam difficile cognitu, quam veritas? Et, quid tam facile sentitur, & amatur quam bonitas? Sed, bonitas ducit ad veritatem, quia vt pulchritudo est splendor, & radius bonitatis, sic bonitas ipsius veritatis. Pulchro ducimur ad bonum, bono ad verum. Non est aliud bonum, B quàm verum, sed alia est ratio boni, & alia veri, & vtrunq; quidem, suaue, bonum amanti, verum cognoscenti. Incipite, incipite tandem aliquando, Iudæi, & gentes, græci, & Barbari; & adiuti in primis expiatique orationibus, gustate in Christo, & per Christum, quam bonus est Deus; tum, suo tempore, videbitis, quæ sit, secundum veritatem, natura ipsius Dei. Nemo, despondeat animum, nemo dicat. Idiota sum, & sine literis. Deum, non tam docet eruditio, quàm vnctio; non tam capit arguta scientia; quàm munda conscientia. Absque lectione & libris, inter quercus, & fagos, Deus, & diuina cognosci possunt, absque deuotione, & amore, etiam in scholis, & templis, non possunt. Hic est gustus, quo supereminet scientiæ charitas; cuius virtute, ille etiam qui non cognouit C literaturam, introiuit in potentias domini. Et quidem si fueris, in diuinis & humanis disciplinis, eruditior, quàm ille olim literarum helluo, quem etiam nostri heroes, omnium hominum doctissimum appellant, Varro; si fueris prudentior, quam Cotta Ciceronis; aut demum consilio ingenio & sapientia abundantior quàm Crassus; nisi gustes diuina mella, nunquam illuminabuntur oculi tui, vt clarè videas Deum. Lege sacros libros; Ionatas, donum columbæ, accepta Spiritus sancti gratia, qua contra Allophilos, viriliter strenueque pugnabat, extrema etiam pueritia, secutus militiam, non vrbanam, sed puluerulentam, vbi primùm intinxit manum, in fauum mellis, & conuersis ad ora digitis, gustauit paululum de melle illo, quod ex alto manabat ad terram, protinus, mirante exerci- D tu, illuminati sunt oculi eius, vt non solum videret, sed & discerneret. Lumen, fides; lumen, intelligentia; lumen ex lumine, intelligentia ex fide; credamus, vt intelligamus, quia scriptum est. Nisi credideritis, non intelligetis.

Nulla

E

Nulla Apologia defendi posse illos, qui, Deum ipsum, etiam ante Christi tempora ignorauerunt.
CAP. XXVI.

VANTA est virtus fidei, ò anima mea? quanta? quanta? Est lux, est dux, est anteambulo. Quid est, Didyme, quod dicis. Nescimus quò vadis, &, quomodo possumus viam scire? Ecce tibi fides, & finem in primis, ire volenti, & deinde, semitã, eunti, indice monstrat digito. Nam, Christus, F
quatenus homo factus, est nobis via, qui, in se ipso, nobis quoque est æterna vita, quatenus Deus. Sic sanè, lux illa vera. Exurgite, inquit, accedite, illuminamini: Per me, ambulate, ad me venite, in me requiescite. Ego via, ego veritas, ego vita. Viri, nihil est in Ecclesia, ante hanc fidem; nihil sine hac fide; nihil tam necessarium humanæ saluti, quàm hæc fides: christianæ gentis, vt omnium gentium nobilissimæ, sic & antiquissimæ, primordium, semen, genitura; &, vt ita dicam, ouum; vnde, excuduntur generosi pulli aquilæ, qui, lambunt pretiosum sanguinem Christi Iesu. Est christianus quispiam, sine spe, & sine charitate; quanquam, eò ipso, Iudæo quoque, & Turcha deterior, quò, viuit ex pane, & vino ipsius Christi, & G
ostentui habet Christum, & conculcat sanguinem Christi. Sed enim, quæ pars, illi homini, esse cum Christo potest, qui, est penitus extra Christi fidem? Nam, qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hæc autem, prima est portio, & vis spiritus Christi, fides; ideoque non est spes, neque charitas, vbi deest fides. Ecquæ nàm; virtus vera, hoc est, pura, & sincera, absque sceleris corruptione, & quasi fermento, esse potest, etiam in bonis moribus, vbi deest lumen ipsius fidei, agnitio æternæ illius: & incommutabilis veritatis: quæ, sola posidet, &, sine qua, ne attingitur quidem summum hominis bonum; neque enim alius est nobis oculus, quo Deus, & diuina videantur, nisi fides. Oculus, nimirum, dexter, quem, vt litera, sic mysterio, eruere nitebantur fi- H
lijs Israel, incircuncisi illi, & immundi, dæmonum imagines, & membra, vt, nos, qui prius oleastri, nunc inserti in oleam, & circuncisi corde, Dei gratia, iam Israelitæ sumus, sublata Christi fide, cum cæteris gentibus & profanis populis, ambularemus per deuia; &, ipsi quoque sapientes mundi, quorum eruditione, & philosophia, qui in præputio erãt, gloriabantur, procul à centro in circuitu ambularent; &, tam in statuendo fine hominis, quàm, in eligendis medijs ad attingendum illum finem, varios sequerentur errores; non secus, quàm greges auium, & agmina ferarũ,

im men-

A immensas regiones aeris,&, infinita terræ spatia vagãdo pererrant. Quid? Agente totis viribus, summo illo principe tenebrarum, qui, nihil tam inuidet humano generi, quàm, illam, cuius ipse æternis fulgoribus excæcatus est, lucem; non Ethnici soli, sed, ipsi etiam secundùm carnem Iudæi, ex quorum semine prognatus est Christus, amissa hac fide, alienati iam erant ab ipso vero Deo; &, vt propheticis tralationibus vtar, in tenebris strauerant lectulos suos; conuersi in vasa testea, opus manuum figuli; Tenebræ, factæ erant super vniuersam terram, habitabatque vniuersus orbis in regionæ vmbræ mortis; donec, tandem, nouissimis diebus, vidit omnis caro salutare Dei. Christum Iesum, inquam, lucem veritatis, viam vitæ, & vitam ipsam; vt, ex ipso, &, per ipsum, illuminarentur, & excitarentur: il-
B luminarentur ad veritatem, ne aberrarent; exercitarentur ad vitam, vt à laboribus requiescerent. Ec quot radios, quot lumina, antè & retrò, emisit in omnes nationes, alma hæc lux, Christi fides; antequam, euangelizante Christo, coruscum caput, patenter exereret; soluta, & libera è cancellis legis, quibus conclusa tenebatur, vt, communi incredulitate, obnoxius esset Deo omnis mundus, &, Deus ipse misereretur omnium. An exiguum in primis lumen, Moses, tantę apud circuncisos, & præputiatos populos admirationis; omnium, qui, apud Græcos scripserunt, vetustissimus; à quo, & Homerus, & Plato, mundanæ sapientiæ principes, tot, & tanta mutuati sunt; cuius libris, adiuti quamplurimi, & philosophorum, & poetarum, falsas de Dijs opiniones mutauerunt, veram de vno Deo sententiam tenue-
C runt? An non, multa, & magna lumina, Sibillæ; quæ, tot, & tanta, de Deo, & de Christi mysterijs, cecinerunt apud gentes, quot, ferè, & quanta, Prophetæ, prędicauerunt apud Iudæos. Orpheus, quem Homerus, imitatus est, quum, de Deorum mulitudine, palinodiam cecinit; quum, de vno, soloque Deo, carmen composuit, non ne, religioni, & fidei, testimonium perhibuisse videtur? Quid dicam de Socrate? ex quo, tanta apud Platonē colliguntur testimonia de vno, & vero Deo, quem Christiana religio sola colit, propter quod, & ijsdem criminibus, qusbus olim christiani accusabantur, accusatus est. Vt, meritò, insignis ille philosophus, & martyr Christi Iustinus, existimet aliqua ex parte Christum fuisse cognitum Socrati. Porrò, Plato, Socratis discipulus, quem, & Atticum quendam Mosen, ap-
D pellant, quanta dixit, de verbo Dei, de vno & æterno Deo, de genitura mundi, & temporis, de animorum immortalitate, de vita futura; quæ, non eadem quidem sunt, quæ tradita custodimus decreta veræ pietatis, sed tamen, non abhorrent prorsus ab ea fide, quam Christus docuit, & nos religione suscipimus, & credimus. Profectò verò, philosophi omnes, qui, de ipsius Dei, & diuinarum rerum veritate, præclarum aliquid loquebantur, & in dicendo sibi constabant, ostendebant, se esse participes rationis æternæ, scientiæque & sapientiæ Dei, quæ Christus est; cuius semina, nemo non habet, qui, in rebus tanti ponderis verum intelligit; cuius instincta

nemo

nemo non agitur, quicunque, sapienter instituit alios, in pietate, & cultu E
religionis. Clarissimum porrò lumen, affulsit fidei Christi Iesu, atque
adeò notitiæ veri Dei, quum, velut apes melliferæ, collecti in examen seniores
illi, ipso etiã septuagenario numero, venerabiles, in alucario, quod,
apud pharum parauerat Deus, tanto (seclusis etiam cellulis.) Spiritus sancti
miraculo, post fusas ad Deum purissimas preces, ne eos à veritate aberrare
pateretur, fauum illum dulcissimum condiderunt, interpretationis diuinæ
scripturæ; nimirum, vt, per linguam græcam, ætate illa, omnibus nationibus
familiarem, Christus Iesus, tot antea sæculis, velut infans, clausus hæbraicæ
legis vtero, & ferè notus in Iudæa solùm, tandem aliquando, æderetur
in lucem vniuerso hominum generi; &, ecclesia, quæ ex circuncisione,
& præputio congreganda erat, haberet hebraicam, & græcam mensam, hebraicos,
& græcos fontes; vt, hinc Iudæi, indegentes, manducarent eandem F
escam, & biberent eundem potum, æternæ vitæ. Quin, & desertoribus factis
Iudæis, nullus esse posset, de eorũ ingenio, suspicioni locus, apud Ethnicos,
sed securè, & absque omni metu pharisaicæ fermentationis. Græci, &
Romani, alijque omnes, apud septuaginta interpretes, Christum legerent,
audirent, viderent: perinde, ac olim, antequam seditio exorta fuisset, illum
legissent, in propria hebræorum lingua, apud Mosen, & Prophetas. Siquidem,
& ipse Philo, in vtraque lingua, & doctissimus, & disertissimus, tantam
authoritatem illis tribuit, siue res, siue verba perpendas, quãtam Prophetis;
&, eos etiam, Dei Prophetas appellare, non veretur. Sed, si antiquiora
quærimus, quæ, pijs tamen animis, semper sunt noua, semper admiranda, G
semper veneranda. Quando diuidebat altissimus gentes, quando
separabat filios Adam, non ne constituit terminos populorũ, iuxta numerum
Angelorum; vt, singulis gentibus: & regnis, singuli præessent Angeli?
quorum prouidentia, fide, charitate, nemo ad agnitionem veritatis non
veniret, nemo, Angelorum caput Christum, non adoraret, nemo, per Dei
gratiã, non saluus fieret. Et, vnde quæso, pugna illa, plena pietatis, & charitatis,
inter Angelum, principem Persarum, & Michaelem, principem Iudæorum;
nisi, quia vterque orat, & optat pro populo sibi credito; ille, vt Iudæorum
perpetua consuetudine, & conuictu, Chaldæi, dediscant veteres
impietates; hic, ne Iudæorum pietatem, & bonos mores corrumpant Chaldæorum
colloquia mala; impleaturq; illud, ipsi, nõ conuertentur ad te, sed H
tu conuerteris ad eos. Sed enim, non deerit fortasse, qui dicat. Ecquis, inuisibilem
illam Angelorum maiestatem, extra populum sanctum Dei; inter
immundas gentes, videre vnquam potuit? Itaque, vt Angelos prætereamus,
an, non est notius, quam, vt multo sermone referatur, Danielem, cuius
vultum intuebantur omnes, tanquam vultum Angeli, stantis inter illos,
missum esse in Babylonem? in illam Babylonem, ex qua, originem habuerat
idololatria, in qua, gigantes, Deũ ad bella prouocauerant, quæ, sanctum
illum Dei populum, tot annorum hebdomadas, durissimo iugo seruitutis,

A uitutis, & captiuitatis, oppresserat? Iosephum porrò, viuum Christi typum, quem, propterea forsan, antonomasia quadam, Rex sapientissimus, virum vocat, nam Christus, solus, est vir; cæteri, si cum illo conferantur, vix homines: quis nesciat, singulari quodam diuinæ prouidentiæ munere, destinatū esse ad Aegyptios? non solùm, vt in diuturna illa frumentaria caritate, per Aegyptum, horreum orbis, vniuersum hominum genus saluaret; sed, & magis, vt liberaret populum illum à fame verbi Dei; vt erudiret principes illos, tam cæca in idolis impietate laborantes; &, senes suos, inueteratos dierum malorum, iuuenes sensu, senes malitia, quorum exemplo, omnis populus, tanquàm diro contagio inficiebatur, doceret prudentiam; notitiam inquàm, & cultum veri Dei, sine quo, infans est omnis sapientia,
B & imprudens, vniuersa nostra prudentia. Nefas erit, preterire silentio, duos illos Heroas, Iob, & Sem, ambos, in circuncisos, ambos, præputiatos, ambos, Christi viuas imagines. Præteribimus nè verò, grandæuum illum, vnius equalem, altero antiquiorem, authorem circuncisionis, sapientium omnium patrem, & Chaldæorum gloriam: abs quo, tertia mundi ætas nominatur,

Senile pignus, qui dicauit victima,
C *Adiecta cuius nomen auxit syllaba,*
Abram parenti dictus, Abraham Deo,

qui, & ipse, in præputio, nemo enim ante eum circuncisionis signaculū acceperat; fuit pater & exemplar fidei in Deum, & Christum Iesum. Ecquāta dixit, quanta fecit, quanta tulit, vt hanc fidem, salutis humanæ ianuam, inter gentes, quæ, cœlos, elementa, atque etiam simulachra, colebant, fortissimus Dei athleta, assereret, defenderet, extenderet? Ob id præliabatur prælia domini, non illud solùm, exemplo docens, vt, ea, quibus nihil habemus charius, sacrificemus Deo; quemadmodum ille, vnigenitum filium, quem vnicè diligebat, quia, eum, velut posteritatis suæ obsidem, ipsius Dei dono acceperat; vt ipsi Deo obediret, immolauit: sed, hoc quoque admonens, vt, in eum aspicientes, qui, fortis pectore, & armis, barbaras gētes, quæ idola colebant, bello strauit; ipsi quoq;, aduersus impiorū turmas, aduersus scælerum acies, inuisibilesq; potestates dæmonum, quæ nos perpetuo bello petunt; ad ipsius Dei gloriam, qui, docet manus nostras ad prælium, & digi-
D tos nostros ad bellum, strenuis animis pugnare nunquam desinamus. Hinc enim, dum à cæde recenti reuerteretur ouans, recepta fratris sobole, quam captam sorte bellica, vinculis, & dura seruitute premebant superbi Reges; vix, dici potest, quantam benedictionis gratiam consecutus sit: nimirum, vt onustus opimis spolijs, sic gloriosus ingentibus meritis: quæ, labore patre, & virtute matre, inter arma, & bellorum acies, per diuinam gratiam, sibi comparauerat.

Sanè sanctissimus ille
Dei sacerdos, Rex, & idem præpotens

Origo

Origo cuius, fonte inenarrabili. E
Secreta, nullum prodit authorem sui,
Melchisedech, qua stirpe, queis maioribus
Ignotus, vni cognitus tantum Deo:

vt, pro illius victoria, & triumpho Deo ageret gratias, non de more, sed præter morem, litauit hostiam laudis, obtulit nouum oblationis genus. Immolauit enim, non immundas carnes, aut fœtidos sanguines belluarum; quod, olim, & sacri, & prophani faciebāt; sed, mundissimum, purissimūq; sacrificium panis & vini; quo, nihil habet maius, aut sacratius, christiana Religio, flos vniuersitatis omnium religionum; in qua, Deus immutabili iure iurando, imposuit supremam manum. Quid Isaac memorem? Quid Iacob, & cæteros Patriarchas, & Prophetas, quibus, tam multis, & miris F
modis loquebatur Deus, vt, per eos, tanquàm per cœlestes tubas diuino inflatas spiritu, pietas, atque religio inuulgaretur in orbe terrarum? Nemo illorum, erat lux; tamen omnes testimonium perhibebant de lumine; patres loquentes cum filijs, & filij cum nepotibus: Sed, vnus ille homo Dei; sic enim vocabatur Abraham, sufficiet pro omni posteritate seminis sui. Ascendamus, ante illa tempora; ante nobilissimū illud, cuius iam iam me minimus, par amicorum, & Heroum, & fortasse parium, magis, quàm similium; ascendamus inquàm, ad priscum illud sæculum, ad primam illā, & originalem mundi ætatem, inter profanos, vix notam barbaris, ignotā, Latinis, & Græcis; (nam, omnes homines, erant, vt sacris verbis vtar, labij vnius) Deus enim, vniuersam Christianæ pietatis substantiam, ante om- G
nium mortalium oculos, deliniauit, & planè figurauit, memorando miraculo; nempè, in archa, in diluuio aquarum multarum, & in ipso Noè, qui, in diebus suis, inter scælestos illos, & nefarios homines, quorum plena erat facies orbis terræ, vnus inuentus est iustus; & in tempore iracundiæ Dei, factus est reconciliatio humani generis. Etenim, si ad compendium redigantur mysteria nostra, non nè his tribus ferè contineri videntur, Cruce, Baptismo, & reconciliatione per Christum Iesum? Et, hæc quidem omnia, in se ipso, tanquàm speculum clarissimum, repræsentabat vniuersum hominum genus, eo tempore, in archa lignea, renatum ex aquis, &, seruatum per aquas, in figuram baptismi, crucis, & Ecclesiæ; quibus præsidijs, ex huius perpetuæ mortalitatis naufragio, felicissimè seruamur in æternam vi H
tam. Et, dubitari certè non potest, quin hæc omnia intellexerit magnus ille pater Noè in Mosaica genealogia, à protoplaste decimus, tamquàm omnibus absolutus numeris, & alter protoparens, verè autem phœnix, qui, perindeac viuacissimus ille ales, in tam longæua sex centorum annorum ætate, nostrum genus reseminauit. Vir profectò beatus, qui iuxta etymon proprij nominis, in Christi symbolum, nostra requies, & consolatio, sustulit è medio inimicitias nostras, placauit diuinum numen, &, nobis, vini solatia dedit; quo etiam, vsque adeo inebriatus est ipse prius, vt in domo

sua,

A sua, à filijs suis denudaretur, & illuderetur, (ingentia nostræ fidei mysteria, velata profanis reuelata sanctis.) Illi verò ante omnes, cuius paterna traditione imbuendum erat hominum genus. Quem mirum non est, si & fabulæ, & historiæ gentium, nunc tralationibus, nunc hyperbolis, vocant patrem Deorum, maiorum, & minorum, Cęlum, Titana, Ianum bifrontem, authorem humani generis, semen, & chaos mundi. Ecur non credamus eum eruditum fuisse de vniuersæ theologiæ scopo, & fructu, quod, Græci dicunt, θεὸν θεωρεῖν ἢ θεραπεύειν? Nam & pacificatoria legatione fungebatur, inter Deum & homines; & (quod scriptura testatur) pactis, paulò antea, aliquot dierum inducijs, Deus, secum tractauerat, vt veteres finiret iras, vt animos quos collegerat, poneret; vt omnibus parceret; vt nemi-
B nem perderet; vt, qui ex suo ipsius semine prognati essent

Nati natorum, & qui nascerentur ab illis

diuinas præceptiones, institutionesq, professi, ita demum viuerent, vt constituerent nouam rempublicam, & Deo charam: quum alioquin vetus ille homo, fuisset superiorum omnium, atque adeò, totius humani generis, exterminator, & extinctor. Ita, demum, de rebus diuinis apprimè doctus, annosus ille senex, Noe, post tantam illam aquarum cladem, vnde omnia luctus, omnia squallor; Deo fauente, incolumis, egressus ex Archa, &, ex altissimis montibus, descendens in subiacentem planitiem, vbi vidit spectaculum illud miserum, hoc est, tantam euisceratorum hominum multitudinem, vota, quæ ante diluuium piè susceperat, cessantibus aquis, re-
C ligiosè persoluit. Erexit enim aram Deo, obtulit sine labe victimas, &, suffusus oculos fidelibus lachrymis, parentauit parentalia, iusta persoluit, celebrauit inferias, & supremis officijs, expiauit manes mortuorum; inscripsitque in lapide, rem gestam in monumentum perpetuum. Tum, ne aliqua ex parte, languere in officio videretur, & præterire εὐκαιρίαν, hoc est, oportunitatem temporis, oratione grauissima, nō tam longa, quam neruosa, & plena aculeorum, coram vniuersa familia, quæ, tum, illi erat pro totius mundi theatro; tantam Dei causam, & tantum hominum scelus, audientibus terra, & cœlo, spectanteque tota illa belluarum, & volucrū multitudine, quæ secum ex archa egressa fuerat; perorauit. posuitq;, sub filiorum oculos, totius humani generis, atque adeò, omnium rerum, origi-
D nem: sempiternam virtutem Dei, quæ de nihilo cuncta creasset; incredibilem patientiam, quæ tandiu pertulisset in filijs terræ tam horrēda facinora; denique vehementiam furoris, & iræ, quæ, toties prouocata, iudicio tandem, heu nimium iusto, aquis cœlestibus, suffocasset, deleuissetque flagitiosum illud sæculum. Quo demum exemplo, tam manifesto, & euidenti, magnus ille, venerabilisque sacerdos, opere quidem, & sermone potens, sed longe potentior authoritate paterni imperij, inflammauit eos, ad iustitiam, & pietatem; quibus, Deus & colitur indulgentissimus pater, & placatur iudex iratus; vt, his quasi duabus claui-

bus, (nam, & antiquitus depingebatur Ianus tanquam clauiger,) fa- E
uente Deo, regnum cœlorum fęliciter aperirent. Neque verò, semel tan-
tum eo munere perfunctus est; sed, per omnem vitam, quæ illi etiam post
cladem aquarum longissima fuit, nempè, quinquaginta annorum solariū,
supra tres centurias; suos ipsius filios, & nepotes, qui illi quotidie in tam
magno numero nascebantur, vt viderentur quasi herbæ germinantes, ne
dicam fungi repente è cœlo, & terra nati; viuentes in fraterno sodalitio, in
suis ipsis patrijs laribus, & incunabulis, vna æducatione, & doctrina, libera-
liter instituebat, formabat, imbuebat. Ex quo, eandem, omnes animis fi-
dem, hauserunt, eandem religionem imbiberunt, eandem doctrinam di-
dicerunt, tenuerunt, coluerunt. Quæ, deinde, propagata natura, quum
vniuersus oriens, vbi, primùm, quàm maximè habitabatur orbis, & homi- F
nibus, & iumentis plenus esset, &, nouas sedes, nouè nati, sibi quærere co-
gerentur, illeq;, tanquàm mundi hæres, ac dominus, mitteret quotidie in
diuersas regiones, noua quasi examina populorum; breuissimo temporis
tractu, cum ipso humano genere disseminata est in omnes terras. Occupa-
uit enim, tenuit, ac possedit Sem, illius primogenitus, Asiam à Tanai, ad
Nilum. Chamus, Africam à Nilo vsque in angustias Oceani, & Gadium:
Europam Iapetus à Gadibus, & Tauro monte ad Tanaim. Sic sanè, altis-
simo ingenio, & prudentia, iudicauit pater, dignum esse, vt, tribus filijs
subijcerentur, implerenturq; suo ipsorum semine, tres mundi partes, in
quibus sanctissimæ Trinitatis fides, humanæ vitæ anima, & spiritus, esset
inuulganda. Nam, ex terna illa sobole, duæ, & septies decem generatio- G
nes, ter, nouè, ex primogenito, ex medio ter denæ, &, ex nouissimo quin-
denæ semel, exortæ sunt: indeq;, mundus, paulatim, in totidem vel linguas,
vel certè διαλέκτους linguarum, (sanè διάλεκτος, nō tam lingua est, quàm
linguæ διόρθωσις,) procedente tempore diuisus fuit. Iam tum enim, age-
bat diuina prouidentia, vt pararetur orbis, ad eam fidem, quam, nouissi-
mis diebus, prædicaturi erant eodem numero, legati Dei, magistri nostri;
quos mitteret in omnes gentes verus ille vitisator, qui, & vitis; renascentiū
pater, &, resurrectionis nostræ spes vnica, Christus Iesus. Ecquantam sta-
tuam, tibi faciet populus christianus, sanè pater, quantam tibi columnam
eriget, quæ res tuas loquatur, ò amabilissime duorum seculorum hæres?
Hæc sanè, lætissima, & suauissima cognitio Dei, & diuinarum rerum, ò H
amici charissimi, est misticum illud vinum, quod lætificat cor hominis,
cuius fœlicissimo omine, in nostra Italia

Hæsperiam, Graij, cognomine dicunt
Oenotrij coluere viri,

euasit cœlo par terræ domina, & rerum pulcherrima, Roma. Nemo enim,
dubitat Ianum ipsum, sub quo, cęperunt aurea secula; cui, totius orbis con-
sensu, vrbes, statuæ, templaq; & aræ dicatæ sunt, in cuius tutela, proximè,
& secundum Deum, viuebat, humanum genus; vt, ex eo omniū heroum

nobi-

A nobilißimo, originem duceret Romanus populus, omnium populorum victor,& triumphator,incoluisse Italiam,inque Vaticanum,& Ianiculum, primas exposuisse colonias. vbi, exiccata iam humo, & torrefacta terra, perinde ac in Armenia, vnde venerat, & vbi primum requieuerat archa, eo ipso docente Theologiam, & vino, ingenium faciente, atq; excitante, viri,& mulieres, queriq;, & puellæ, liberioribus animis exultantes, Deum, & diuina canebant. Quid? Ipsæ etiam canebant rupes; ipsa arbusta resonabant. Et, gens Itala, vt temperata cœlo, & corpore, sic sublimis ingenio, & æquißimis moribus, cępit esse discipula veræ pietatis: Vbiq; fumabant aræ, vbiq; tituli,& altaria erigebantur, nusquàm non offerebantur pia thura, sacrificabantur innocentes agni, litabatur etiam panibus, vina funde-B bantur; & illi quoq;, qui, de Deo loqui nesciebant, diuina, in latio, tacere vix poterant. Iamq; vrbs illa beata, omnium princeps vrbium, columna facta est religionis,& cultus veri Dei. Vinea electa domini צְבָאוֹת iuxta Prophetam, plantata in sanguine, vnde omnes Christi vites succum humoremque accipiant, vt fructum ferant ad salutem.

Sic tandem, sublata tuo pater optimè ductu,
Vitisator venerande, tua tibi vinea crescat
C *Occupet omne solum,* } Lucida culta petat,
Prole noua vigeat, }
Nunquam vel rapidos soles, vel frigora brumæ
Sentiat.

Ratio nunc admonet, vt, ad primum illum nostri generis parentem ascendamus, vt exaltetur Deus. Credi nè verò potest, quod, diuina prouidentia, quæ, vt & philosophi ipsi testantur, ac docent, sicut non abundat in superuacaneis, sic in necessarijs non deficit, ipsi Adamo, ad spectaculũ, & ad conuiuium, propter corpus, mundum dederit, &, propter animam, Christum non dederit? quando hominis vita, corpore,& animo continetur, & anima, plus est quam esca, & corpus, plus quam vestimentum? Duo hæc spectacula certè, ò viri, in vno illo communi homine, vt supra dicebã, proposita sunt omnibus hominibus. Mundus, & Christus: ille oculis, hic animis: vt oculi exterius, animi pascerentur interius; &, ex mundo, homines, transirent ad Christum: ex Christo penetrarent ad Deum. Sic, nata est D duplex sapientia, scopus vnius, erat mundus; alterius, erat Christus, vtriusq; porrò finis, Deus: Et mundus quidem, simulachrum erat, in quo repræsentabatur natura, & vis naturæ; At Christus, exemplar est verius, quod & repræsentat,& cõtinet,& efficit, plenitudinem omnẽ diuinæ gratiæ. Quàm, excedit naturam gratia? Quàm, superat omnes gratias, author gratiæ. Sanè verò, qui est author gratiæ, est & naturæ. Ita, ex mundo, per Christum, fide duce, & ratione comite, mortales agnoscere debuerant Deum creatorem; at ex Christo,& per Christum, immo, & in ipso eodẽ Christo, videre etiã poterant reparatorem. Vt, per speciem, & formam mundi, diuinam po-

tentiam, sapientiamque & bonitatem admirarentur, at verò, per gratiam E
Christi, per vitam, per doctrinam, per crucem, per passionem, per mortem, incredibilem illam, & verè nimiam Dei erga nos charitatem, toto corde diligerent, memoria commendarent, laudibus celebrarent. An non vobis in mentem venit lux illa prima, cuius aspectu, repentè exhilarata sunt, terra & cœlum. An non, lignum vitæ, quod in Patriarchis floruit, germinauit in prophetis, fructificauit in nobis? Obliuisci ne ego possum, ò sapientes mundi, ò philosophi, ò astrologi, ò magi, quòd, quum nondum conditus esset homo, nam referente Mose, post omnia conditus est, quarta illa die, qua lumina mundi, vel creata, vel perfecta sunt, ne à quopiam ignoraretur Christus, effigiauit Deus in cœlo, in circulo Zodiaco, in signo Virginis, almam nostram Θεοτόκον, Christi matrem, & F
Christum ipsum ad vbera eius pendentem, atque adeo, totum Christi puerperium. Inde enim, sicut scriptura refert, cœperunt cœli enarrare gloriam Dei, cœperunt laudare Deum astra matutina, & iubilare omnes filij Dei, nimirum, quia depictum in cœlo videbant, quod, quandoque, exculptum in terra viderent. Christum inquam, qui, est splendor gloriæ Dei, eumq; natum de virgine, Deum & hominem. Hæc siquidem est nostra fides, quam indicat gemina illa spica, quam vestro testimonio, ò inspectores astrorum, manu gestat infans illius virginis, propter quod, & Hemanuel dicitur, hoc est. Nobiscum Deus. Quid? Ex duobus cœli polis; polum Antarcticum, non ne stellis supra quam dici posit lucentibus, & collocatis in modum crucis, figurauit Deus in firmamento, vt, ne extremi G
quidem illi antichthones, alieni essent à fide, & virtute mysteriorum Crucis Christi? Ite, ite filij hominum, & pudore deposito, excusate patres vestros, auos, abauos, tritauos, quod ignorauerint Christum, & propterea Deum cognoscere, non potuerint. Iustificat semetipsum Deus, in iudicijs suis, & toties vincit, quoties dicatur à nobis.

Peroratio pro æterno Deo, contra gentes, & Deos gentium.
CAP. XXVII.

EXVRGE hoc tandem loco, ò alma veritas, quæ omnia vincis, quæ vinci ipsa non potest: Exurge inquàm, & quasi victa patientia, erumpe. Siccine Philosophi? Siccine Sophistæ? quod duos habentes oculos, potuisset quique vestrum, vno mundum, altero Christum aspicere, per vtrunque, Deum cognoscere, & adorare, ex toto spreuistis Christum? ex toto coluistis mundum? ex toto neglexistis Deum? facti adulatores naturæ, contra prædicatores gratiæ; H

assertores

A aſſertores fati, contra cultores veri Dei? diſsimulatores vitiorum, contra operatores virtutum? nundinatores periturae famae, contra negotiatores aeternae vitae? Ecce audiſtis, intellexiſtis, non eſſe mundum ſine Deo, atque ideo, non vt impij putant, ſine lege, ſine rege, ſine ſacerdote, ſine ſacrificio. Iam, qui ad intelligendam infinitam illam maieſtatem aeterni Dei, tantis ſplendoribus non illuſtratur, caecus eſt: qui tantis clamoribus non excitatur ſurdus eſt: qui tantis rationibus non permouetur ſtultus eſt. Quid adhuc obſtrepitis Μωρόσοφοι? Quid adhuc moleſti eſtis Deo, & mihi. Conſuetudo ne veſtra dicendi, ſentiendi, agendi, praeiudicium aliquod afferre poteſt veritati? veritati antiquae? veritati aeternae?

B Ecque ſpatia temporum, quae interualla locorum, quae priuilegia regionum; quae opiniones philoſophorum, praeſcribere poſſunt, aduerſus hanc ipſam, firmiſsimam, immutabilemq; ſententiam, omnis philoſophiae, legum, poetarum, atque adeo vniuerſae naturae iudicio, in coelo, & in terra, decretam, dictatam, pronunciatam? nimirum? Neque nullum eſſe Deum; neque multos eſſe Deos; ſed vnum ſolum eſſe verum Deum: qui nunquam non fuit, nunquam non erit: cui nullum tempus dedit initium, cui nullum dabit finem: ne ſi nullus ſit Deus, nullus ſit rerum ordo: ſi Dij multi; ſit inter illos quoque ſeditio. Hic deſinunt boni philoſophi; ſed hic incipiunt Chriſtiani; quia illi ſapientiam quaerunt; hi eam tenēt, & poſsident; cuius etiam cupitis fruuntur amplexibus. Viri, ipſe nunc vobiſcum lo-

C quar. De quaeſtione, an eſt Deus, iam ſatis mihi multa dicta eſſe videntur; itaque tempus vrget, vt breuiſsimè concludamus, & peroremus; tum, ad reficiendum memoriam colentium Deum, tum, ad curanda, ſi fieri poteſt, alioquin refricanda, vulnera impiorum hominum; qui nullam diuinae religionis, nullam humani officij rationem habent; Dei oſores, peſtes orbis, deteſtabiles vmbrae, auſpicia mala. Supra nos quidem igitur Deus eſt, cauſa cauſarum: ſupra naturam: ſupra fatum: vniuerſae creaturae amor, bonum, finis: neque ex nihilo, neque ex ſe ipſo, neque ex aliquo alio, factus, natusue, aut conditus: tam ſine origine, quàm ſine initio: abs quo omnia, & originem habuerunt, & initium: qui, propterea, magno iure dicitur, ille. Qui eſt; quia non eſſe non poteſt: ex quo, eſt quicquid

D eſt, & eſſe poteſt, quicquid non eſt: nam, per ſe ſe praeter Deum, nihil omnino eſt: ſed ſunt ex Deo omnia, abs quo, etiam, adminiſtrantur, & reguntur omnia. Verum enim vero, vt ſupra nos ſit tanta illa aeternitas, & maieſtas, via tamen, quae, ducit ad Deum, non eſt procul à nobis, neque extra nos: intra nos eſt, & à nobis ſumere poteſt initium; niſi homines eſſe deſinamus, religionem ſponte deſerentes, quae, cum animo, & mente, naturaliter iuncta eſt: fixa quaſi clauo trabali, deuincta iure, munere, ortu, fine, voluptate, neceſsitudine. Fac primùm, agnoſcas te eſſe hominem, ô fili hominis, & facilè agnoſces ipſum Deum. Neque enim, errauit ille, qui

dixit.

dixit. Mirabilis facta est scientia tua ex me, ò Deus. Quòd si te ignoras, ò E
homo, &, septa rationis egressus, abis, & pasceris non tam cum gregibus, quàm (quod apposite Spiritus sanctus dixit) post vestigia grægum, nô modo, comparatus iumentis insipientibus, sed, abiectior, & vilior factus omnibus grægibus, & iumentis, vt qui rationem habes, & ratione non vteris; quid mirum, si Deum quoque ignoras, quem, & si, omnia modo quodam sentiunt, non cognoscunt tamen verè, nisi, mente præditi, Angeli, & homines. Audi fili hominis, tu, Deum extra omnia quæris; ego inter homines hominem quæro. Et, mihi quidem Diogenis lucerna deest, qua, inter tantos hominum vultus agnoscam verum hominem, tu, si te ipsum vides, ipse lucerna es, qua Deum videre potes. Itaque, curandus tibi est ante omnia, in vniuersum totus animus tuus, ò homo, affectiones prauæ velut pi- F
tuosi quidam, & redundantes humores, qui, & stomacho tumultum, & capiti grauedinem afferunt, sunt exiccandæ; quò, & spiritales fauces, nullis imbutæ saporibus, aliarum rerum gustus dediscant, Dei addiscant: & oculi ipsi, sani, & integri, iam desuescant à tenebris, assuescant lumini: vt, in lumine, quod est ex Deo, videant lumen, quod est Deus. Non videtur lumen sine lumine, non videtur Deus sine Deo. Lux quidem clarissima, est ipse Deus, ò viri, & facibus non æget, vt videatur; nos, qui, quotidiana con suetudine assueti sumus tenebris, ipsi sumus, quibus opus est lumine; vt, paulatim, ad tam immensum illum splendoré, erigore possimus infirmas oculorum acies. Neque porrò, mens, & ratio hominis spiritalis, qui iam, gustauit, quàm suauis est dominus, adhuc Lya est lippis oculis, sed, vel illi succe- G
dit, vel ipsa certe efficitur Rachel, decora facie, & venusto aspectu, cui & nascitur speciosus ille Beniamin, adolescentulus, in mentis excessu, delicatæ, & sublimis contemplationis sacrum symbolum. Contra impij, non simplici quidem ignoratione, sed corrupto iudicio, & conscientia deprauata, veram Dei cognitionem, & bonas, ac salutares opiniones, quasi sopitos ignes, in suis ipsorum pectoribus, non modo suscitare negligunt, sed, scientes, & prudentes detinent, nequa scintilla veritatis appareat, cui us accedente lumine, erubescere cogantur, quòd se in tenebris, & sempiterna nocte cęlauerint, quum in clarissima luce versari potuissent. Inde autem, vitiorum omnium tristi succo, teterrimoq; sapore contaminati, ne ferre quidem possunt suauitatem diuinorum odorum; verè canes, alieni à reli- H
gione & fide, vita porrò, & moribus sues fœtidæ, lotæ in volutabro luti: inde osores, hinc contemptores æterni numinis; vtrinq; indigni, qui, à Deo admittantur, ad contemplationem diuinarum rerum; ne, qui sancta contemnunt, etiam conculcare audeant, nè, qui odiunt sanctos, in eos quoq; deseuiant. Fugiendum tibi est, ex infami illa, & nefaria Epicuri schola, ò homo. Auocandus animus, non à societate, quidem, quàm Deus coniun xit, & amicitia; sed, à iugo durissimo, quod, ex peccati tyrannide patitur & à miserabilis seruitute ipsius corporis. Deserendæ sunt superuacaneæ co-

gitationes

A gitationes terrenæ, animales, diabolicæ: opum, inquam, diuitiarum, honorum. Ipsa demum peruersa, & temeraria sapientia carnis, in totum abdicanda est, atque reijcienda: sed, & hæc ipsa putida caro, quæ, velut domesticus hostis, tantos nobis morbos creat, & tanta pericula; conterenda est, & domanda; &, nunc quidem cohibenda frænis, nunc autem incitanda calcaribus; vt, assertus tandem in veram, & amabilem libertatem, non iam amplius, carnalis, ex rebus ipsis, quibus caro afficitur, neque, ex rerum imaginibus, quas, animus dies & noctes versat animalis, sed, extenuatus in spiritum; haustisq; auris spiritalibus, ascensiones in corde tuo disponere, mentem à terris subducere, &, attollere ad cœlos, Deumq; ipsum, agnoscere, & contemplari possis. Etenim, si passerculus, dum libertatis amans, auia quæ-

B rit, toties recidit in terram, quoties, vel tenui filo, alligato pede, auolare conatur; quibus ipsi alis, transiliemus terras, & petemus cælos, si mentes nostras, carnis illa non prouidentia quidem humana, & facilis, sed immanis, & dura, atque insatiabilis cõcupiscentia, alligatos, astrictosq; retineat; lanx profectò, quæ, si in Critolai libra, sola in altero latere poneretur, suo ipsius iniquo pondere, & grauitate, quicquid in homine naturalis est virtutis, ad inferna deprimeret? Vana nè dicimus, ò viri prudentes? Vos enim, etiã à principio arbitros esse volebam, in hac causa pietatis, & cognitionis ipsius Dei. Si quid est, quod nobis obijci possit, afferte; si nihil est, vt ipsi arbitramur, & iam plenè confidimus; quoniam, fortasse, non audetis aduersus philosophos magistros gentium & populorum, proferre sentẽtiam, fal-

C tem, silentium dicite. Nos, neque Deo tam ingrati, neq; vllis hominibus tam iniqui sumus, vt, vel ipsam veram pietatem, in qua vna; omnis beatæ vitæ via posita est, summorum etiam philosophorum ingenio, & ratione, ex cogitari potuisse, superbius opinemur; vel, ea, quæ, humanæ conditionis vires excedunt, ab ipsis etiam philosophorum Coryphæis, acerbius exigamus. Sed enim, quis dissimulare valeat, nisi planè simulare velit, quod, quum illi tantum ingenij, & sapientiæ sibi arrogarent. vt, alto supercilio, diuinare auderent, & æstimare, præteritas, futurasq; ætates totius sæculi; dispositiones & mensuras orbis terrarum; elementorum vires; vicissitudines temporum; annorum cursus; animalium naturas; iras bestiarum; vim ventorum; cogitationes hominum; virgultorum differentias; & occultas her-

D barum proprietates; illud vnum, nunquam intelligere voluerint, quod, qui fecit hæc omnia, tam magna, tam bona, maior quoque, melior, & admirabilior, sit illis omnibus, &, maiora sibi, melioraq; reseruauerit, quàm creaturis indiderit. Hoc certè, si intellexerunt sapientes græcorum. Deum ipsum, ea saltem ratione glorificare debuerunt, vt, non facerent sibi Deos, quæ, Deus ipse, pro nobis, fecerat; &, quæ creata fuerant, vt nobis famularentur, & seruirent, non illis abuterentur, vt ea venerarentur, & colerent. Profectò verò, vt liberè picam, græculi illi philosophastri, nihil vnquam, minus in omni eorum philosophia quæsierunt, quàm cognitionem Dei.

Alij

Alij, ingenita forsan, & innata, ipsi certè, affectata Dei ignoratione tenebātur: cuius religionem, & cultum, non modo asserere noluerunt, verum etiā sustulerunt: errantes, & in errorem mittentes, & coniuratis animis, aduersus pietatem, quanta poterant impietate bacchantes. Nam, quum esset notus in Iudæa, Deus, &, in Israel, magnum nomen eius, vbi palam, & publicè, origo mundi, opificium, & opifex, omnisque diuina historia, mira illa Prophetarum grandiloquentia prædicabatur; ipsi, contra, quibusuis gigantibus superbiores, illum ipsum Iudæorum Deum, Deum quendam, incertum, & ignotum; scripturam sacram, recens natam, neque sententijs grauē, neque verbis eloquentem; denique, non modo prophetas deliros, sed, & sublimem illum Mosen, omnium ingeniorum fontem, & vniuersæ philosophiæ oceanum, hominem garrulum; verbosumq; & λογοδαίδαλον, appellare non sunt veriti. Quin, & vniuersam illam Iudæorum gentem, ingenita nobilitate claram, venerandam antiquitate, timendis regibus, & magnificis triumphis illustrem, insignem sapientia, & insuperabilem bello, fœdissimis, & conuitiosis, vocis insanæ maledictis, insectari, atque molestè incessere consueuerunt: dicentes, quod essent circuncisione curti, sabatismo saturnij, ritibus & sacris superstitiosi. Quibus, superbè reiectis, ad quos, vt accederent, erat multò commodius, quibus vt adhærerent, erat æquius ac verisimilius; ad Aegyptios, ad Persas, ad Indos, ad Aethiopas, apud quos, & magicæ artes; & nefariæ curiositatis studia, vigebant, non longa modo, sed, & periculosa nauigatione, penetrarunt. Neq; verò fortasse, ob aliud, quam, vt per maleficia, & incantationes, per diuinationes mortuorum, per commercia dæmonum, per superstitiosas obseruationes syderum, deniq;, per occultas vires herbarum, lapidum, metallorum, noua rerum miracula ipsi quoque facientes, gloriam veri Dei, quem, audierant fecisse magnalia in Aegypto, mirabilia in terra. Cham, terribilia in mari rubro; quantum in ipsis erat, obscurarent; dæmonum; benè docti, &, consulti discipuli, qui, ab initio, ipsi coli voluerunt, Deum colere noluerunt. Equidem, scio, quòd, integros populos, in colendis suis ipsorum numinibus, errare docebant; &, de summo hominis bono altius quidpiam sapere ipsi videbantur, quàm sentiret vniuersa plebecula; tamen, instigantibus dæmonijs, quorum se miscebat tristi commercio, gaudebant fugiēdis colloquijs, accipiebant pernitiosa consilia, iniquo, & infideli arbitrio regebantur; re atque opere, alienis accedebant erroribus; &, in ipso cultu Deorum, quorum vanitatem intelligebant, nescio qua animi timiditate, læuitate, prauitate, insaniebant cum cæteris. Quid dico cum cæteris? non solum enim in consilium impiorum ibant, sed & præibant: hoc est, & consentiebant impietati, & ad impietatem suo ipsorum exemplo ducebant, trahebant, cogebant, impellebant: verè antesignani impietatis, errorum omnium pestilentiæq; magistri; qui, diutissimè, in cathedra irrisorum, ipsi quoque, diuinarum rerum, adeoq; totius religionis irrisore consederunt: vnde, ad hunc

vsque

A vſque diem, per omnes gentes, effunditur tantarum hæreſum, quæ inde manarunt, pus, & ſanies. Videbantur ſapientiæ ſtudioſi, & erant imperita multitudine ſtultiores; quum illa, aliquam ſaltem religionem teneret, ipſi nullam ſuſciperent, falſam ſimularent, veram diſsimularent. Qui, quum, tanta abs Deo talenta gratis accepiſſent, plura, & maiora etiam accepturi, ſi acceptis, vſi, non abuſi fuiſſent, debuerant amplecti patrocinium orbis terræ: &, zelo zelantes pro gloria domini, agere verbis, & exemplis, vt, dementatæ gentes, eorum ope, ab erroribus, & à perfidia, liberarentur. Illi verò, per ingrati animi crimen, in quo dum hominum genus erit, deeſſe non poterit, qui eos reprehendat, & accuſet, erant curioſi in creaturis, incurioſi in creatore, opificij admiratores, & contemptores opificis, amatores B mundi, & diuinitatis oſores. Sanè, vſque ad hyperbolas, laudabant rerum ſpeciem; mundumq; & præclara omnia, quæ in mundo ſunt, non loquebantur ſolùm, verum etiam perſonabant: at verò, pro Deo, & diuinæ maieſtatis honore, vix labia mouebant; quaſi, loqui metuerent, quaſi, balbi vel muti eſſent: quaſi, parum haberent quod dicerent; hoc ipſo, ingratiores, quàm, ſi omnino tacuiſſent. Videntur enim, ſcientes & prudentes, Deum contempſiſſe, idola coluiſſe, veram religionem ſuſtuliſſe, falſam tenuiſſe; recognoſcere noluiſſe, quem ignorare vix poterant, noluiſſe intelligere, vt bene agerent. Et quidem ipſæ etiam gentium hiſtoriæ, teſtantur, eos, qui verſabantur in honore, & gloria, laudibusq;, gratia, & authoritate florebant, quoniam ab ipſo Deo, & à vera religione defecerunt, vbi vitam C honeſtè traducere debuiſſent, turpiſsimè vixiſſe, ſe ſe totos, in ſtupris, & libidinibus, volutaſſe; corpora, & animos, in omnis generis flagitia ingurgitaſſe; nihil non perpetraſſe ſcæleſtum; nihil non atrox, immane, atque nefarium: vſque adeo, vt omnibus vitijs tandem infames fuerint; nulla turpitudinis labe caruerint; &, vniuerſæ poſteritati, reliquerint non tam librorum, quam ſcælerum monumenta perpetua. Neque verò, profectò, aliunde erumpebat, tam putris & tabifica ſanies, non aliunde, eructabat tam deteſtabilis peſtis, niſi, ex largis illis, atque corruptiſsimis fontibus impietatis; cuius, dirum vlcus, & mortifera plaga, longè, lateq; patens, graſſabatur, & ſerpebat per omnes populos: quum in ipſum diuinum numen, quòd non tepidè, neque inſtrenuè, ſed, totis animis, venerari oportuerat, D publicè, & palam ingratiſsimi eſſent; terrena prorſus, non cęleſtia ſaperēt; corrupti intus; & foris; ſibi, & mundo, fœtentes, atque demum ipſi Deo deteſtabiles, & abhominandi. Nemò enim, ferè erat, quem religio delectaret; qui, ſtudio veræ pietatis, & fidei ſe traderet: qui, virtutem coleret; qui à flagitijs abſtineret; qui, Deum ſolum ſui ſpectatorem, & iudicem requireret; qui, mundum, &, quæ mundus miratur, ſancta quadam ſuperbia, velut Deo natus, deſpiceret, atque contemneret. Sanè, egreſsi à facie Domini, quod, de Caino legimus, impietatis principe, & quaſi patriarcha; ſponte inquam, fugientes, ac reſpuentes clariſsimam illam lucem, quæ, om-

nium oculis, se se ingerit diuinæ cognitionis, in ea nocte, quam sibi fecerant, cæca nimium, horribili, atque tartarea, meritò, sibi ipsis relicti sunt; traditiq;, in suam ipsorum, non tam libertatem, quàm viuendi licentiam. Propter quod, in suum ipsorum exitium ingeniosi, pererrabant terras, quod de eôdem Caino scripsit Moses, ne semel, quidem in primis, resupino vultu aspicientes cœlum, sed, vt cætera animantia, quæ, in humum prona, natura finxit, terrena toto animo sapientes; tum verò, per omnem vitam, incedentes passibus ambiguis, quasi temeritatis captiui, &, volubili globo insidentis fortunæ mancipia: homines, planè, rotundi, atque instabiles; absque consilio, & absque prudentia; neque mente, neq; lingua, neq; oratione, neque opere consistentes; ambulantes inquam in adinuentionibus suis; nunc huc, nunc illuc, secundum sua ipsorum desideria; quasi cymbulæ, sine magistro, & fracto gubernaculo, nescientes, quò, quà, quid, quomodo, cur, &, quamobrem agerent; perinde ac is, qui currit in incertum, qui pugnis aerem verberat. E F

Qui passim sequitur coruos, testaq;, lutoq;
Securus, quò pes ferat, atque ex tempore viuit.

Ecquis dicat, ò viri, quàm infeliciter nauigarint, ad quæ saxa impegerint, quibus illisi sint fluctibus, in quos inciderint scopulos, ad quas tandem syrtes, in quod profundum infernæ voraginis, corruerint, præcipitauerint, se se viuentes coniecerint? conscelerati oculos, contaminati manus, corrupti corpora, & animos, tantis libidinibus, facinoribus, flagitijs, vt, ne numerando quidem, inuictus ille Dei præco, Paulus, ea percensere potuerit, tantum abest, vt, quisquam nostrum, orando complecti valeat. Iacebat virtutis regnum, in squallore, & luctu; confinia virtutis, & vitij, dumis, & æuo, obsita erant; vitiorum imperium, longè, lateq;, dominabatur, & vigebat. Nulla iam erant virtutibus bella cum vitijs; sed, is, honore, & gloria, plurimùm ante cellere putabatur, qui, scælerum numero, magnitudineq; præstaret. Agebatur summa contentione, inter eos, qui hoc stadium currebant, (quis verò non currebat? quis non insaniebat?) vt cursu, cursum vincerent, vt vitium vitio superarent; adeò in ipsis scæleribus vinci, turpe, & ignominiosum, vincere verò, & excellere, pulchrum gloriosumque putabant. G

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca. H

An verò, non hæc adeò manifesta sunt, quæ diximus, vt, qui ea negauerit, sensu ægeat; perinde ac qui, dixerit ignem non calere, solem non lucere, hominem viuere, & non spirare? O' si vobis, Dei amantes, vel semel, audire licuisset, nouam illam Aspasiam, nouã Christianæ religionis sybillam, uirgunculam inquam illam, Costi Regis filiam, dum curam Maxentio Rege, & vniuersa concione, pro Deo vero, orationem haberet, aduersus philosophos, qui, cum populo, & plebe, conuenerant, celebraturi orgia, ea die, qua, centum Peloponnesi vrbes, laborantes pestilentia, vt propitios haberent

A berent Deos, centenas mactabant victimas. Pro sancte Iesu, quæ sapientia, quæ eloquentia sponsæ tuæ, in cuius labijs, tu, largè, diffuderas omnes gratias; vt ex illis, melle dulcior manaret oratio. Animus ille angelicus, quæ sensa concipiebat? os illud roseum, quæ verba resonabat? Veh vobis, quot quot estis, perditi homines, filij iræ, mancipia mortis; qui, tanquam mutæ animantes, tanquam expertes rationis pecudes, hodierna die, tanta frequentia conuenistis ad has hecatombas; vt, lapides & saxa, quæ, oculos habent, & non vident, quæ habent aures, & non audiunt, quæ, neque sibi neque vobis bene, aut male facere possunt, pro Deo vero, à quo, vobis, bona omnia, speranda, mala omnia, timenda sunt, tanta, impensæ, & sacrificiorum, pompa, colatis; ipsum verum, & viuum Deum, cuius ad imagi-
B nem, omnes conditi sumus, cuius opificium est mundus ipse totus, & quicquid in mundo cernitur, aut etiam intelligitur, ex toto negligentes, aut quod periculosissimum est, prorsus ignorantes. Itaque, decet ò Rex, vt, tu, cuius imperio, tot gentes, & populos, dicto audientes esse voluit Deus, ille verus Deus, præter quem non est alius Deus; in illius gratiam, scias imprimis te esse hominem, non Deum, sed sub Deo, qui, in omnes quidem homines, sed, in reges quàm maximè, vt ipsorum exemplo, cæteri terreantur, discantq; timere Deum; vires exercet suas. Sic enim, scriptum est, de illo; terribili, &, qui auferat spiritum principum, terribili apud Reges terræ. Tum, ad mentem conuersus, mihi enim, quæ puella, duodeuiginti annos nondum nata, in concionem hanc, pro tua salute veni, ò Rex; oblitus esse
C videris, & dignitatis humanæ, & maiestatis regiæ: intelligas, nô esse Deos, sed dæmonia, humano generi inimica, quæ tu ipse colis: deniq;, vt, Deum ipsum verum, qui videri non potest oculo, sed intelligitur mente, recognoscas, & adores, tanquam vniuersi orbis Imperatorem, authorem rerum, directorem actionum, lumen omnium mentium, & iustissimum iudicem meritorum, & demeritorum nostrorum. Neque porrò satis est, vt tu ipse vnus, Deum colas; sed oportet, si vis esse Deo gratus, vt infinitam illam maiestatem, cuius gloriam cœli enarrant, terreq; & maria confitentur; cognosci, coli, adorariq; facias, ab omnibus, qui tuo subsunt imperio: alioquin testatum habe, audiente cęlo, & terra, in conspectu solis huius ò Rex, Qui ignorat ignorabitur: & qui negligit, negligetur. Video vos cogita-
D bundos, ò philosophi, qui Regi assistitis: sed, hic, impiarum cogitationum vestigia figite. Vani sunt omnes homines, & per omnem vitam laborant in vanum, tandemq; euanescunt in auras, omnes eorum cogitationes, nisi eis subsit scientia Dei, tanquam fundamentum, & fundus; dicam apposite, tanquàm saburra, qua mentes, & animi, velut magnæ quædam, & onerariæ naues, ad certam mensuram, accipiant grauitatem, & pondus. Veh illis qui sine Deo, suo se iudicio regunt; nam inopes consilij, & rationis, temere vndique aguntur, & circunferuntur, quo opiniones auocant, quo cupiditates trahunt, quo libidines impellunt, quo perturbationes rapiunt; plu-

ma

ma (vt aiunt) & vento læuiores, in ipsa sola læuitate constantes: dum enim E
mente vacui, & tumentes alta superbia, non ponunt Deum adiutorem
suum, tanquàm fumosæ flāmæ, tanquàm montibus assimilata nubila, tanquàm nubes sine aqua, tanquàm arbores infructuosæ, omnes de se ipsis primum, grandia pollicentur, sed, tandem, eludunt omnem expectationem. Id, ne vobis æterno vestro damno contingat, oblatam vobis, & vniuerso humano generi, per Christum Iesum, salutem, ne quæso despicite. Hactenus, filij mortis fuistis, vasa in interitum, digni, in quos effunderetur phiala iræ Dei; ecce, viam ostendi vobis, qua, potestis transferri de morte ad vitam, & esse hæredes regni cœlorum. Posthac, inexcusabiles eritis, coram Deo, & Angelis eius, nisi, agnitis veterum patrum vestrorum erroribus, & relicto idolorum cultu, in quo miseri, cæci, & duces cæcorum, conse- F
nuistis; iam iam, vnusquisque vestrum, conuertatur ad fidem veri Dei; quam, Christus Iesus, per Apostolos suos, docuit in omnes nationes orbis terræ. Nolite errare philosophi; Vnus est Deus; vna est ad Deum via, Christus Iesus; neque aliunde salus. Sic orabat, & perorabat (vt ego quidem puto) hac ipsa die, qua, illius ouationem, & triumphum, anniuersaria festiuitate celebramus, virginum gemma, sponsa regis regum, gloriosa Catherina. Et hic, ipse secum finem dicendi facio, ò viri. Vos plaudite, exultate, iubilate; dicite versus, canite hymnos, explete numeros, ducite choros.

ΜΕΤΑ` ΧΑΡΑ͂Σ, ΜΕΤΑ` ΧΑΡΑ͂Σ

Explicit Liber Primus.

DE DIVINA HISTORIA·
SIVE
DE DIVINAE NATVRAE VERITATE.

LIBER SECVNDVS.

CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

Deus verus, idem ipse, qui æternus; veritas eius, natura eius; facies, cognitio, definitio, infinitio. CAP. I.

A
ICTVRVS iam, de illa ipsa, vera, & propria natura Dei, cuius, ipse, paulò ante, meditabar dies antiquos, & annos æternos in mente habebam; quem, Diuina Historia referebat, fuisse ante mundum, tanquam opificem. esse cum mundo, tanquam conseruatorem: futurumq; post mundum, tanquam finem, ad quem, suspirat mundus, & vniuersa natura. Vnde nunc primùm, & mihi facilius, & vobis iucundius, & tantæ rei conuenientius, auspicabor alteram hanc diem tridua-
B næ nostræ peregrinationis, quàm, à gratiarum actione, & gratulatione? Vt, parati in diem tertium, nempe gratiarum non immemores, digni simus, qui, cum filijs Israel, ipsi quoque, non litera, sed spiritu, Israelitæ, ingrediamur vastam, atque desertam solitudinem; &, extra vniuersæ naturę lata confinia, extra corpora, & res corporeas, quæ, Dij tui sunt; O Aegypte, contemplatione soliuaga, meditantes infinitam illam fœcunditatem vitæ, vitalesq; origines ipsius æternæ diuinitatis, vnde in vnitate, Trinitas illa sanctissima; ternos mentium nostrarum apices sacrificemus Deo nostro, ter vni, & semel terno. Gratulemur inuicem, ò sacra capita; &, Deo benedicto, quantas possumus, agamus gratias; postquàm, tanti itineris,

quod, christianæ pietatis ergo, vobis, hortantibus, iubētibus, cogentibusq; E
suscepi; vix vnius diei cursum peregimus, &, Deo iuuante in periculis, cōsolante in laboribus, excitante ad pugnam, donante victoriam, inter ouationes tandem, & triumphos, non secus, quàm typica Hierico, inter bellicas tubas, ante oculos nostros, tota corruit, &, quam nulla carmina restituant, strata, discerptaq; apud inferos iacet impietas. Illa impietas, inquā, velut in caudam turpissimam, desinunt singula quæq; monstra vniuersæ impietatis: Illa, quæ, inimica Deo, & inflata contra omne id quod dicitur Deus, erecto collo, & pingui ceruice armata, aduersus historiam, concurrebat in aciem; malediceq;, & contumeliosè dicebat, non est Deus; quin, & perridiculum, sæpe interrogabat, An est Deus? Et quidem, sicut hactenus, in crepusculo fidei; tanquam communis sortis homines, vidimus F
posteriora Dei, quem, in papilionibus mundi, temporis, & vniuersæ naturæ, absconditum, coluimus, adorauimus; ita, nunc, exoriente sole in cordibus nostris, per illuminatæ fidei intelligentiam, tāquam filij excelsi, omnes, incipiemus videre, non iam terga, sed vultus, & ora Dei. Et quoniam, ab occursu faciei, cognoscitur, albus ne, an ater homo; naturali illi desiderio satisfacientes, quo, omnes, in Deo vero, beati esse cupimus; in tanta, & tam confusa multitudine Deorum, distinctò cognoscemus faciem illius, qui est verus Deus: ipsumq;, animo, amore, sermone, separabimus à cæteris; perinde ac ignem ab aqua, ac lucem à tenebris, ac diem à nocte: Quid? (non enim habeo, quod maius dicam) perinde ac verùm à falso. Sustulit natura omne commercium inter verum, & falsum, ò viri: G
& magnum chaos inter vtrunq; cōstituit, vt, infinito interstitio separata, neq; alterum cum altero vnquam misceri, neque, alterum in alterum, subinde mutari posit. Nam, si vnum, ad alterius complexum adduxeris; vt, siue arte, & ingenio; siue vi, & violentia, in compositionem veniant; omnino vel vtrunque, vel certè alterum destruetur; &, tertium illud quiddā, quod ex vtroque facere fortasse moliris, nulla vnquam ratione constitues; adeo inuicem diuersa sunt, & disparata. Indicat, homo verus, & pictus; adulator, & amicus; catholicus, & hereticus. Ecquæ naturæ, tam disparatæ, vel esse, vel cogitari possunt, quàm, Deus, & Dij; quàm simulachra, & figmenta Deorum, &, vna illa facies ipsius Dei, qui verò natura solus est H
Deus; qui, & verius cogitari quàm dici potest; & nunquàm tam verè cogitatur, quàm verè est? Hæc est illa facies, illa veritas, illa nuda, pura ab omni errore, claraq;, & distincta cognitio æternæ diuinitatis; quam vnam in omni vita quærimus, & requirimus; ad quam, dies & noctes, toto pectore suspiramus; quam, dum sequimur boni sumus, dum assequemur beati erimus. Facies, plena luminum, finis omnium studiorum, & scientiarum: facies, plena gratiarum, finis omnium bonorum, laborum, amorum, desideriorum. Facies tandem, de qua Moses ad Dominum: Si inueni (inquit) gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. Lætetur, lætetur cor,

quæ-

A quærentium dominum. Quærite faciem eius semper, & viuet anima vestra, ô viri pij. An non habetis oraculum; Hæc est vita æterna, vt, cognoscant te solum verum Deum? Ecquid profectò miserius contingere nobis posset, quàm, à falsis Dijs illudi, quàm, falsa Deorum opinione beari? Certè verò, cognitionem fruitio sequitur; non est autem fruitio, absque diuino amore, neque diuinus amor, tendit in Deos fictos, sed in verum Deum. Quem iccirco diligere iubemur, fide non ficta, quia, illa est, quæ sancto inspirata spiritu, perducit ad cognitionem filij Dei; per quem cognoscitur, & Pater, vnus, solus, verus Deus; vnum, solum, verum, & summum bonum, quo fruimur, quod posidemus, in quo beati sumus. Non est enim summum, quod non est & verum; &, necesse est, vt careat ratione bonitatis,
B quod alienum est à ratione veritatis. Vos, qui iandiu cognouistis, & dilexistis verum Deum, & cogniti estis, & dilecti ab ipso vero Deo, pijs illum aduocate precibus; vt nos quoque vobiscum, per cœlestem, & pretiosum tantæ admirabilitatis lapidem, Christum Iesum, potentisimè, ad se trahat; & animi nostri ferrum, rubigine primum detersa, splendore induat suo; vt, gratia duce, & fide comite, quasi præcedente Angelo, & comitante columna nubis, ad exoptatisimam illam diuinæ naturæ veritatem, si non ex toto pertingimus, aliqua ex parte saltem attingamus. Ignorabimus libenter, quid sit, sed pati omninò non possumus, vt etiam ignoremus quid non sit. Alieni, nunquàm non rogant, nunquam non vrgent, Quid est Deus? Vnde est? Vbi est? Quantus est, corpore, animo, vita? Et vsque adeò,
C importunè interrogare solent, vt temerariam illam quæstionem an est, quam, φύσει, πίστει, καὶ λόγῳ, hoc est, natura, fide, ratione, elusimus, reiecimus, dissoluimus, tanquam suum ipsorum Hyppolitum, ab inferis quoque reuocare velle videantur, nisi, statim subijciatur sermo de quæstione. Quid est: quæ, haud dubiè, veritatem petit, naturæ ipsius æterni Dei. Quid dicam? Omnes scientiæ, ad quas, tantopere natura ferimur, quum finis earum, sit contemplatio veritatis, quam per rerum causas, atque principia vestigare nituntur, sicut ab ipso Deo, sic ab ipsa diuina veritate depẽdent, & ad illam referuntur: quia, ipsa, est prima veritas, quæ, ratione, origine, dignitate omnes, cuiuslibet naturę veritates, antecedit: cuius cognitio, non tam scientia dicitur, quàm sapientia, & intellectus. An verò, secus
D est de ipsis virtutibus? Ecquid est virtus, nisi quod, & latinæ vocis etymon, indicat, veritatis intuitus? si Socrati creditur, qui primus inter Græcos, de virtutibus, introduxit sermones, & scholas. An verò, non est etiam in Christiana sapientia, prima virtus, cognitio diuinæ veritatis, sine qua vix vera est aliqua virtus, etiam in optimis moribus? Ecquid est viuere, secundum veritatem? Porrò, quam aliam viuendi regulam, veritas ipsa præscripsit, quàm diuinum amorem? qui, si vt illa iubet, summus fuerit: hoc est ex toto corde, ex tota anima, omnium virtutum gemmas, & splendores ostendet; lucebitq; in eo, insignis ille potisimum, quem, philosophi,

tanta eloquentia celebrant, quadratus numerus; quo anima decoratur, & velut equorum quadriga, sustentatur, ac vehitur super cœlos. Nam is, qui, vt par est, Deum amat, per temperantiam, se se exhibet integrum, atq; incorruptum; per fortitudinem inuictum, & inuincibilem: sagacem, & cautum, per prudentiam; deniq., quod ad iustitiam pertinet, humilem, atque subiectum ipsi Deo dilecto suo. Rem insinuasse sat est, ò amici. Ipsi enim videtis, quàm similes sunt, vt sono, & voce, sic re, & ratione, virtus, & veritas. Nam virtus, si vera fuerit, iustificat: si simulata, condemnat. Et quid prodest agnouisse veritatem, si, virtutis viam deserueris, aut neglexeris? Veritas, illa est, quæ cognoscit: virtus est quæ operatur. At nisi cognitio præcedat, operatio non sequitur. Illa ergo incipit; hæc proficit: illa destinat ad scopum: hæc currit ad brauium; in vtraque est meritum, ex vtraque est premium. Quàm porrò pulcher, est circulus, & chorus, quem faciunt? Nã veritas ducit ad virtutem: virtus reducit ad veritatem: quia veritas illuminat, ad operationem virtutis: & finis virtutis, est visio veritatis. Ecquod est gaudiũ vitæ beatæ, si non est, de illa diuina facie, & veritate? Anima mea, in mentem tibi veniat mistica drachma, & lucerna. Perdidisti drachmam? quære lucernam. Illa, est virtus; hæc est veritas. Veritas inquam diuina, tibi lucerna, lux in se ipsa. Lux magna, cuius virtute, lucent quæcunq; lucẽt: hoc est, sunt quæcunq; sunt. Lux clara, cuius illustratione, mentes omnes intelligunt quæcunq; intelligunt, &, omnia intelliguntur, quæcunq; intelliguntur; deniq;, lux bona, cuius influxu, & bene viuunt, qui bene viuũt: & beati sunt, qui beati sunt. Ecce viri, ecce, quàm magni refert, adire hæc alta penetralia diuinæ veritatis. Et profectò, magno nunc iure, tentare debemus, vt, exiguum illud, quod est in nobis diuinum, reducere, & coniungere valeamus, ad infinitum illud Dei, quod est supra, et extra mundum, vt in summa illa, & inaccessibili, quam, super omnem intellectũ, & super omne intelligibile, habitat, æterna luce, contemplemur ipsius diuinæ naturæ veritatem: sine qua, vt audistis, sicut non est perfecta scientia, sic, neque est solida virtus, quum alioquin, sine virtute, nemo possit esse beatus. In creaturis, aliud est verum, aliud, veritas; sicut, aliud est calidum, aliud caliditas; excellitque veritas verum, quia nihil sine veritate verum est; &, mutari potest id quod verum dicitur, quum veritas ipsa mutari non possit. At verò, in Deo, idem est uerum, & ueritas; sicut æternum, & æternitas, Quærimus diuinam ueritatem? quærimus Deum uerum. Eia fratres, de æterno Deo locuti sumus; incipiamus aliquando loqui, de uero Deo: & deinde loquemur de Deo uiuo, qui tamen, non est alius, quàm Deus uerus; sanè, idem est homo uerus, & homo uiuus. Omnis turba scriptorum, & primi illi quoque, qui, ingenio, & doctrina, præluxerunt cæteris, dum ordine, & methodo, uarias tractant rerum naturas, & proprias earum ueritates explicant, atque ex tenebris educunt in lucem, sapienter admodum facere putantur, si ab ipsa definitione ducant exordia; ex qua proficiscuntur,

A tur, in qua continentur, & ad quam resoluuntur omnia, quæ optimis, & præclarissimis digna sunt ingenijs. Sed enim, quis mortalium, vsque adeo insolescat, vt audeat definire diuinam substantiam, vel naturam; & dicere, quid est Deus? Nemo quidem est labijs tam incircuncisus, & immundus, animo tam corrupus, & contaminatus, qui, cum Syrophenissa, cum Elephantiaco, cum Publicano, fortis, & fidens, non audeat accedere ad Deum, appropinquare Deo, laudare Deum, & enarrare magnalia Dei. Notissimæ sunt diuinæ illæ laudationes, in quas, passim soluunt ora, non iusti solùm, & electi, Dei, sed, & peccatores, & menstruatæ. Rex regum, Dominus dominantium, Pater noster, Dominus cœli, & terræ, Deus omnipotens, fons omnis bonitatis, incommutabilis ratio, summa beatitudo,
B Creator mundi. Sed, laudationes finem non habent; definitio ipsa, est finis. Itaque Deum, laudare possumus, definire non possumus. Omnes, qui laudant Deum, aliquid dicunt de Deo: porrò, ne Apostoli quidem, aut Prophetæ, dicunt, quid, ipsius Dei. Certè verò, τὸ quid, est finis quidam, & terminus ipsius τῦ ὄντος. Deus igitur, quum sit τὸ ὂν, & τὸ ὑπερῶ ὂν; Essentia dici potest, quid, non potest. Dicatur quid, & quiditas (voces, quas scholæ reboant) de qualibet natura creata; At verò, essentia; indefinita, & res, & vox, dicatur de infinita natura, & substantia Creatoris. Nam, ne vna quidem philosophorum secta, vnquam fuit, quæ, non attribuerit primo principio, qualecunque illud finxerit, infinitum, & rationem infiniti. Et, ipsi profectò, si toti verteremur in linguas,
C aut, coruscaremus linguis, nullumq; vnquàm de ipso Deo, loquendi finem faceremus; qui tamen sumus, vt arbitremur definire posse naturam Dei? O' Phaeton, Phaeton.

Tu licet indulgeas ausis;
Consilium tamen est, abstinuisse meum.

Metire prius mundum, collige solis, & terræ mensuras, numerum arenæ maris, elementorum vires, rerum omnium fines; &, vbi, cuncta tibi, intra mundum dimensa, dinumerataq; fuerint; tum primùm aude egredi de mundo: affer tecum rationarium codicem, pone lineas, & calculos; signa, numera, appende, & si potes, scrutare, quantus est Deus. Deus, quem nemo vnquam vidit, tametsi, non longè est ab vno quoque no-
D strum: qui, foris administrat omnia, quum intus sit vita, & virtus omnium: qui in sole posuit tabernaculum suum, alioquin, in seipso habitans lucem inaccessibilem. Cuius maiestas, implet terram, & cœlum: cuius pax exuperat omnem sensum: cuius sapientiæ, non est numerus: cuius vix imago, est spiritus; cuius vmbra, mundus; cuius iudicia, abissus. Ecquis vnquam hominum, exhauriet mare vasculo? quis, metietur terram palmo? quis sistet cęlum capillo? furor est, profectò, furor, cogitare homuntionem, vt Dei fines videat, qui suos non videt: vt, Deũ metiatur, qui suã mẽsuram ignorat: vt, capiat diuinitatis terminos, quos non capit ipse mũdus.

Sed enim, vna hæc nobis relicta est via: postquam enim, corpora illa indiuidua, ex quibus omnia generari dicebat Democritus, definiuntur ipso indiuiduo; ipsa inquam ratione indiuidui; hoc est, quod diuidi non possunt; hæc est enim definitio puncti, punctum est, cuius pars non est; cur nobis quoque, dicere non liceat. Cuius finis non est vllus, ipse est Deus? Audiamus diuinum illum, Iudæorum vatem; pastorem, & regem; poetam, & sacerdotem; armigerum, & lyricum; Dei patrem, & filium; Dauidem inquam, hæc, de Deo, non tam meditata, quàm, cœlo dictata, canentem: Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Hæc ipsa Dauidica laus, est definitio ipsius diuinitatis; vera, propria, æquata, atque adeo digna Deo: quæ, ponit ante oculos nostros, nescio an dicam, finientem infinitionem, ant infinitam finitionem ipsius Dei. Nam, & Salomon, patrem secutus; Glorificate Deum, inquit, quantum potestis; maior est enim omni laude. Si, quod ad mundum pertinet, Deũ definire, animus est; dicamus, mundi rector. Si, quod ad Angelos; Angelorum dominus; si, quod ad homines, bonorum salus, malorum vindex: & totius humani generis procreator, & parens. At verò, si in se ipso, & ad se ipsum, absque vlla relatione, nobis mortalibus definiendus est, congrua, certaque, & sola, definitio, hæc est, quam audistis, infinitas, immensitas: nũc enim, non distinguimus infinitatem ab immensitate. Ignotæ sunt nimis vltimæ illæ differentiæ, quibus, res à rebus distinguuntur, & separantur; ideoque, periculosæ sunt rerum definitiones; porrò verò, sunt vniuscuiusque naturæ proprietates quædam, verè proprietates, hoc est, prope res; nihil enim tam prope rem, quàm quod proprium est rei.

Balat ouis, hinnit equus, canis latrat.
Spumat aper, fluit unda, ridet homo, sibilat anguis.
Indomitæ rancant tigrides, rugiuntq; leones.

Et philosophi ipsi, quum plerunq; non habeant veros terminos, & definitiones; si per huiusmodi propria, rerum naturas, circunscribant, non ineptè facere putantur. Quum ergo, vna ex primis diuinæ naturæ proprietatibus, mortalibus verò, omnium fortasse notisima, sit, hæc ipsa, quæ ad magnitudinem pertinet, infinitudo; nam simplicitas ad substantiam spectat, estque natura potius, quàm proprietas. Profectò, nemo vnquam melius, absolutius, facilius, definiet ipsum verum Deum, quàm, qui ex immenso mari, velut in extremum sinum se contrahens, tantum numen castè, & sanctè veneratus, admirationeq;, & stupore perculsus, tandem ab excessu, velut euigilans, & respirans, breuisime dixerit, infinitum.

Illustre quiddam, & maximum,
Rerum cacumen occupans;
Quod nesciat finem pati;
Cui lux & æthra inseruiunt;
Sublime, celsum, interminum;

Antiquius

A *Antiquius cælo, & Chao.*
Legite vos, perlegite; scrutamini, perscrutamini in philosophorum libris, omnes, & singulas rerum definitiones (rogo, ne expauescite ad hanc vocem, nondum enim forsan inuenerunt magni illi σοφοί, tot definitionum, quot, mundus habuit, amicorum paria,) verè autem, ne vnam quidem reperietis, alicuius tam propriam, tam æquatam, quàm est hæc ipsa, Dei per infinitatem finitio; medius terminus, ad eam, quam de diuina natura credendo quærimus cognitionem, vel scientiam: scientiam inquam, quæ perducat ad rem: rem, quæ aperiat rationem: rationem quæ monstret viam: viam, in qua videamus veritatem: Veritatem denique, per quam, apprehendamus, & vitam. Illam vitam, ò viri, qua, ingredientes cubiculum
B Regis, accedente lumine gloriæ, agnoscemus notitia vera, & distincta, hunc ipsum infinitum Deum. Qui est, qui erat, qui venturus est; hoc est æternum. Qui sedet super omnes cœlos; & cui non est similis in Dijs: hoc est verum. Cui omnia viuunt; &, qui, non est Deus mortuorum, sed viuorum: hoc est viuum; ideoque, vnum, & solum Deum, cui, nihil omnino commune cum Dijs.

Infinitudo simul, & veritas diuinæ naturæ, caligo lucida, & nox illuminans ad cognoscendum ipsum Deum.

CAP. II.

C

LVCESCIT, ò amici, lucescit; & lucescit valde mane, quum adhuc tenebræ sint super terram. Exultemus tanquam filij lucis; sed nostræ conditionis memores, timeamus, & prouideamus, ne iterum ruamus in tenebras: qui, vt nunc lux sumus in domino; sic in nobis aliquando fuimus tenebræ. Quærimus cognoscere naturam Dei? In mentem nobis veniat, caligo illa lucida, & nox illuminans, quam, patres nostri, dum de diuinarum rerum cognitione tractarent, cum tanta verborum, & sententiarum maiestate commemorarunt: cuius, ipsi, in no-
D stro hoc cœlo, exemplum videmus, dubiæ lucis crepusculum, confinia diei, & noctis. Deus verus, est totus lux, & totus dies: Deus infinitus, est totus nox, & totus tenebra; veritas simul, & infinitudo diuinæ naturæ; Ecce lux, ecce nox; ecce, in mentibus nostris exoriens sol aureus: ecce ingruentes super nos tenebræ, & extincta penè sydera. Ecquæ radiantia lumina, videmus ex veritate Dei? Ecquas tenebras patimur, dum erigimus oculos nostros, ad illam infinitatem diuinæ naturæ? Diuina veritas, aperit oculos etiam cæcorum, vt uideant. Diuina infinitudo, eorum, qui dicunt, uidemus; operit oculos, ne uideant: Illa inuitat, hæc deterret;

Illa illuminat, hæc hebetat. In se ipso quidem, ò viri, Deus est lux lucis, sol solis; qui, neque lumine æget, vt videat; neque à tenebris patitur, ne videat: At verò, ipsi, ad illam lucem noctuæ, non Aquilæ sumus; quorum oculi, per corporum simulachra, & imagines, velut per opaca feruntur, & nocturnas quasi latebras quærunt; quia diuinam lucem non sustinent: Ne igitur contentiosa certamina subeuntes, tanto splendore, & gloria superati, per infinitatem illam lucis, nimium visibilis, nimium fulgentis, atque adeo nobis, neque visibilis, neque fulgentis, caligare tandem, & cæcutire cogamur; vtriusque habenda est ratio, veritatis, & infinitatis diuinæ; Vna sit nobis calcar, vt quæramus, & vestigemus; altera sit frænum, ne immittamus nos, quod parentes nostri, heu nimium ausi, fecerunt; infinitis quæstionibus; vnde, & tandem, nostrum mane, vertatur in vesperam; & importunè accedentes, ad interdictum lignum scientiæ, confusi, & pudefacti, amittamus, quod nobis præparatum est lignum vitæ. Adagium notum est, μὴ κινεῖν ἀκίνητα Periculum, & pœnam, indicant sacræ literæ, qui tetigerit montem, lapidabitur. Atque, ideo, vt superiore libro, crassa quadam philosophia, per simplicem historiæ telam, Deum ostendi vobis, sic non irrumpam aliquando in secretum conclaue ipsius Dei; & non tentabo dominum Deum meum, quem sancta Seraphim, & supra, & infra, extensis alis operiunt; vt, temerarijs scriptoribus, qui, ex aditis abdita efferre solent, ad maiestatem illam, omnem aditum penitus interdicant. Videre non possumus dominum, sedentem super solium excelsum, & eleuatum? sufficiat nobis scire, quia maiestate eius plena est terra;, &, quod ea, quæ sub ipso sunt, replent templum: replent inquam, diuinis radijs, splendoribus, caloribus, odoribus. Et, cur diuinorum odorum iucunditate, & gratia, non ipsi quoque mortales, contenti simus, quando, & pulcherrima illa Rachel, quæ, clara aspectu, mente excedit Deo; quum, odoratum illud pomum, gustare non posset, quod tantopere concupierat, quod balsama, ambrosiamque spirabat; ad illius tamen odorem, velut, multa illa, & fragranti recentis odoris suauitate, fœcundata, generauit? Certè verò, si pomum illud pulchrum visu, & ad vescendum suaue, per impotentiam animi muliebris, quod fas, & iura vetant, temerè aggredimur, si inquam, importuna curiositate, scire, dicereque tentamus. Quid est Deus, deficimus: si æstimare volumus, non possumus: si comparamus, erramus: si definimus, ipsa etiam definitione crescit; vt, qui, inter finita, inuenitur infinitus; ipsius infiniti, est infinitio; ipsa infinitione, est infinitior; cui, etiam omnes infinitiones, finitæ sunt. Nam, sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatur Deus super omnes cogitationes nostras, & super omnes indagines cordium nostrorum. Quin, quo superbius ascendimus ad cor altum, eò magis indignata diuina maiestas, velut effugiens nostros, & affectus, & aspectus, ipsa quoque in altum se se rapit, vt importunitate in

nostræ

A nostræ inquisitionis euadat. Non potest quidem Deus, ab homine mortali, quæri nimis: qui, ab omnibus quæsitus semper, nunquam inuentus est satis: sed tamen, illi, quærendo, nimij sunt, qui, improba quadam, effrenata: atque præcipiti audacia, quærũt scire quæ Deus noluit sciri, quærunt non ignorare, quæ Deus voluit ignorari. An verò est quisquam hominum, qui, vniuersum hunc aerem, vnquam spirauerit? Quis ergo ille est, qui, in totum, & ex toto, illam ipsam diuinam veritatem, & infinitudinem intellexerit? In infinitudine est veritas, in veritate est infinitudo. Infinitudo, inquam, est vera; veritas, est infinita; quia Deus, vt est natura Deus; sic est natura verus, & natura infinitus. Sed antea, de ipsa diuina infinitate, tum de diuina veritate, di-
B cendum mihi esse videtur; vt, alma hæc dies, quæ nobis illuxit cognitionis Dei, à tenebris transeat ad ipsam lucem; quando, & Mosaici illi dies, mundi nascentis exordia, & litera, & misterio, sicut scitis, ante mane, habent vesperam. Et ad intelligentiam quidem ipsius diuinæ infinitionis, illi, qui sunt docibiles Dei, non tam ascendendo, quàm excedendo, è terris auolare solent; sed, nos ex illis sumus, qui, scalis indigent, vt, vsu rerum, & sensuum, per ea, quæ facta sunt, inuisibilia Dei intelligere valeamus. Itaque, hoc ipso initio, diuinæ naturæ infinitatem, in apertum deducemus, ex nomine, & ratione finis. Nam, & apud philosophos, obliquam lineam, recta iudicat; silentium, docent voces, ac soni; &, quid sint tenebræ, aperiunt splendores, ac lu-
C mina. Initio igitur, illud, quod in magnitudine dicitur terminus, illud est, vnde originem habuit vox ista finis; sanè, & puncta terminant lineas, & lineæ superficies, & superficies corpora; inde, primùm dicti sunt termini agrorum, Regionum, Orarum; lapidésque terminales, deinde communi populorum vsu cœperunt appellari fines; vnde, confines, confinia, vicinitates. Factus tandem est, & terminus Deus; in cuius tutela, apud Ethnicos, fines agrorum esse existimabantur. Et procul dubio, Ciceroni, terminare finire est. Si ijsdem (inquit) finibus, gloriam meam, quibus, vitam, essem terminaturus. Vsurpata est postmodum, vox finis, & translata ad illud, quod Græci τὸ οὗ ἕνεκα; nostri, cuius gratia, & causam finalem, vocant: ad quod, tanquàm ad ter-
D minum, refertur illud, cuius est finis. Sic enim, & idem Cicero, de Epicuro loquens, cui, malorum, dolor, bonorum, voluptas finis erat, dixit quàm elegantissimè; quod, bona, voluptate; mala, dolore terminaret. Perfectio denique, & complementum rei, cœpit gaudere hoc ipso nomine finis; quod res incepta, & nondum confecta, eo ipso, quo fine caret, à ratione perfecti deficiat. Nam, & sacrificium, extremam exigit caudam, &, in laude orationis, ponitur, quod sit conclusa, & terminata epilogo. Hinc demum, & forma ipsa, quia rem consummat, & perficit, finis dicitur. Contra, materia, quia ad inchoationem spectat, neque tam con-

consummat, quàm consumit; ex ea enim, omnis interitus, & omnis cor- E
ruptio; vilissima res est, plena obscuritate, & sordibus; inde solum honoris, vnde, & finitionis capax. Nam, & ipsis philosophis, consumptio, vltimum quidem dicitur; at finis, nisi impropriè, non dicitur. Hæc omnia, vt planè videtis, ad finem spectant, extra animam. Porrò, in ipsa quoque anima, quoniam, hæc quidem sentit, illa verò intelligit, &, per species, & similitudines omnium, omnia quodammodo efficitur; sunt rerum omnium fines, finitionesq́;, & infinitiones. Subiectam nobis immensam planitiem, dicimus non posse finiri, aut terminari oculis; poeticos numeros, metimur terminatione aurium; &, inclitam gloriæ famam, dicimus, vix terminari astris, & ipsis totis cœli regionibus. Inde, tandem, natum est, vt de rerum naturis, enunciatio propria, dilucida, & breuibus com- F
prehensa verbis, in qua nihil desit, nihil redundet, quæ, maximè constat genere, specie, differentijs, proprijs, constitutio definitiua, vel definitio, atque etiam terminus, dici consueuerit apud sapientes. Nam, Græcis, termini sunt τὰ ὅρη, inde definitio, ὁρισμὸς, dicitur: &, illos orbes, qui, cœlum, quasi medium diuidunt, Græci ὁρίζοντας, nostri, finitores, appellant. Vide iam homo, vide, quibus aggeribus, aut terminis, in primis cingas ipsum Deum; quum, Deus ipse, ripis cingat, & circundet omnes regiones; cœlos, terras, maria, &, penitus omnia; non minus existens extra omnia, quàm im omnibus. Omnium vis, & virtus, omnium finis, & terminus. Ὕπατος, ὑψιλος, ἀκρότατος, ὑπέρτατος. His enim vocibus, Græci vtuntur; hoc est, summus, supremus, excelsus, altissimus. G

Quem, cœlorum aurea sedes,
Sublimisq́; tenet, cuius se dextera tendit
Oceani ad fines:
Qui culmina cœli
Alta colens, terris nunquam tamen ille sit absens

Deinde verò considera, cuius gratia, sit ipse Deus, quando omnia sunt propter Deum? Qui etiam extra ordinem existens, ordine omnia regit, curat, administrat; sicut in naui gubernator; sicut in curru auriga; sicut præcentor in choro; sicut in ciuitate lex; sicut Imperator in exercitu.

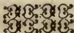
Quem de radicibus imis
Concussiq́; tremunt montes: nec pondere quanuis H
Immenso sint, ferre queunt.

Quam denique formam habere; & cui formæ subijci tanquam materia potest, vt perfectionem, & finem inde accipiat, æternus Deus? qui eo ipso, quòd primùm est, perfectum quoque sit necesse est. Et ita perfectum, vt omnibus, quæ perfecta sunt, non antiquitate solùm, sed, dignitate quoque, &, honore perfectionis antecellat. Et, quidem, hæ sunt voces, quibus nuncupat finem Græcia Πέρας, quo ad locum; Ὅρος, quo ad tempus; Τέλος, quo ad naturam. Inde Πέρατα τῆς γῆς, fines terræ,

quibus

A quibus circunſcribitur terra . Inde Ορισμοι, definitiones, Τελείωσις,
quoque, & Τελειώτης, perfectio, & conſummatio,perfectorque,& con-
ſummator: quæ à theologis, etiam, transferuntur ad ſacra religionis mi-
ſteria, &, ad Chriſtum ipſum, ſacrorum principem; Απ᾽ ἀρχῆς, καὶ τελειώ-
την, vt vtar vocibus magni Gregorij : hoc eſt incipientem,& conſum-
mantem ſacra omnia. An verò non ſtatim patet, Deum eſſe, & Απέ-
ραντον, & Απεριόριστον, & Ατέλειον, non receptum, non incluſum,non
contractum : infinitum, infinibilem, nullius finitionis capacem ? Natu-
ra illa (vt omnia percurram latius) implet cœlos, & terras ; maria, & om-
nia, quæ in eis ſunt. Vita illa, tranſcendit omnes vitas,&, continet omnes
vitæ imagines,& rationes. Poteſtas illa, abſque omni proportione, ex-
B cedit omnes alias poteſtates . Mens illa, finit, & numerat omnes, etiam
nobis innumerabiles numeros. Eſſentia illa, eſt pelagus infinitum; quod
non incipit,non deſinit, non extenditur, non contrahitur; exundat om-
nes foſſas, & aggeres, præterit omnia littora, omnes alueos, & omnino
omnes vniuerſæ naturæ areas : collocata eſt ipſa diuinitas, extra omne ge-
nus, extra omnes generum limites, ac terminos, ſine differentia, ſine ſpe-
cie, ſine quantitate, ſine qualitate; abſque ſitu, habitu,loco,tempore,mo-
tu. Non poteſt lineari figuris, non claudi punctis, non circunſcribi angu-
lis : non terminatur viſu; non tenetur tactu ; non ſentitur inceſſu , non
comprehenditur intellectu; vincens ſcientiam noſtram, maior omni lau-
de, maior omni corde. Eia, fratres; non caret fine Deus, quaſi inceptus;
C ſed finem non habet, tanquàm ex ſe perfectus. Ipſe eſt finis, finiens om-
nes fines, nullis finitus, nullis finiendus finibus: qui nullum finem habet,
quem non grediatur; nullum in quem dirigatur; nullum, quo perficiatur.
Quæſo vos, ne ſimiles ſimul ſomnianti; vt accipiamus pro vero, veriſimi-
le; pro re, vmbram; pro Deo; Idolum . Idola, quæ humana finxit ma-
nus; producta malleo, compacta glutino,ſtabilita clauo, comprehendun-
tur intelligentia, memoria, ſenſu . At, verus Deus, qui eſt ſuper omnes
creaturas, eo ipſo quo verus Deus, infinitus eſt, & finem habere non po-
teſt . Videte, ne aberretis à Deo vero, quia nullum habet Deum, qui
non habet verum. Non eſt enim Deus, qui non eſt verus; vt non eſt ve-
rus, qui non eſt æternus, qui non eſt viuus. Pſaphon, non eſt Deus, ò
D viri. Heraclianus, non eſt Deus; Symon, non eſt Deus . Neque de-
mum, temulentus ille, Deus eſt; qui, quum ſemel audiſſet oraculum,
quo, ipſis Dijs ſurdis, & mutis, ſubornato autem templi antiſtite, ſaluta-
batur Παιδίος, velut impinguatus caput oleo adulationis, vocem ambi-
guam, temere interpretatus eſt, filius Iouis; &, excuſſo Dario, velut tan-
ta fœlicitate ebrius, credens ſe eſſe inſertum, in Deum, arroganter opta-
uit, & petijt, vt thure, & alijs diuinis honoribus coleretur. O' vecor-
dem, ò cæcum, ò omnis diuinæ cognitionis expertem. Sed, quàm lon-
ge digreſſus ſum: ecce redeo. Quis ſibi non gaudeat, &, ipſi Deo non

totis animis gratuletur, quantasque potest, maximas habeat gratias; quod E
tantus sit, quantum esse oportuit? tantæ inquam magnitudinis, & maiestatis, vt, quantus sit, à nobis, ne cogitari quidem possit? Ipse, se finiat, ipse se terminet, & metiatur, ò viri. Nos in potestate eius sumus, & esse volumus: quæ, qualis, & quanta sit, libenter, & reuerenter ignoramus. Nam, ne vicariam quidem illam, quam, propter nos, in terris reliquit, scientes terminos nostros, superbè discutere non audemus. Et quidem, si rem attenditis, nihil certius; si rationem, nihil firmius; si Deum, nihil dignius; si nos, nihil euidentius, quàm, quod Deus, iuxta ea, quæ dicta sunt, omnia, & singula comprehendat, tanquam terminus; perficiat, tanquam forma; &, tanquam id, cuius gratia, ordinet, atque dirigat à fine ad
finem: ideoque, sit finitor omnium, & omnino non finitus: nimirum, F
existens ex se ipso, & ad se ipsum; ipse sibi, vt principium, sic & finis; ipse totum, & perfectum; totus, in toto; perfectum in perfecto; intra, & extra complectens omnia: causa non habens causam: forma non habens formam; finis non habens finem. Causa, abs qua omnia accipiunt, ut sint; forma, per quam, omnia habent, vt pulchra sint. Finis, ad quem omnia conuertuntur, vt bona sint; cui propterea, ad faciendum, perficiendum, & reficiendum, quicquid illi libuerit, adest & facultas, & facilitas infinita. Aeternitas, est propria ipsius Dei, quatenus primum principium est, vnde; alia principia originem habent. At verò, infinitas, conuenit Deo, quatenus finis est, ad quem, omnes alij fines referuntur. Sicut ergo, quia
primum principium est, aliud principium non habet, abs quo aliquid ac- G
cipiat; ita, quia vltimus finis est, finem non habet vllum, ad quem aliquo modo referatur. Ratio primi principij, est omnimoda Αναρχία. Ratio vltimi finis, est omnimoda Ατέλεια. Habet quidem, & Aeternitas, nonnullam infinitatem, & (vt verius loquar) est nonnulla infinitas: porrò vero, hæc ipsa, quam loquimur, infinitio, simpliciter infinitio est; non secundum durationem, (vt aiunt) solum, qua Deus nunquam non est; sed, secundum essentiam, qua nihil non est; secundum magnitudinem, qua nusquam non est; & secundum vigorem, vel virtutem, qua nihil non potest.

A *Vt numeris mensuris, & ponderibus, terminata, omnia citra Deum; sic omnino, & simpliciter, interminatus, verus Deus, omnium numerus, mensura, pondus.* CAP. III.

Icce vobis signum diuinæ infinitatis, ô verè pietatis amantes. Cogitet de illo secum, etiam, atque etiam, anima quæ potest: Quæ inquam potest; nō enim quæuis potest: nam, stultus nō intelliget hæc. Ecquantus stultorum numerus, præsertim in rebus diuinis? Vera est enim, de philosophis gentium,
B Paulina illa sententia. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν? Dicētes se esse sapiētes, stulti facti sunt. Itaq;, viris pijs, & eruditis, quibus, cogitare diuina, diu, multumque, viuere est, hoc fuit semper, illius infinitudinis, quam scribimus, signum, & argumentum, certissimū; quod, Deus benedictus, in admirāda illa cosmopœia, quum ante omnē diem, in communi quadam, & confusa velut glomeratione, creasset omnia simul; vt deinde, singula quæq; disponens paulatim vniuersæ creaturæ faciē daret; prouidens eo ipso dierū numero, in quo, nihil deficit, nihil redundat; ne, quid mundo deesset, ne, quid superesset; quibuslibet rebus posuit suos fines, & terminos; prescripsit inquā, et singulis, & omnibus creaturis, numeros, mensuras, & pondera; ipse, per se se perfectus vltra
C omnes numeros, magnus vltra omnes mensuras, & pollens robore, ac viribus, vltra omnia pondera. Quod sanè nobis declarandū est paulò apertius, vt nemo non intelligat, quod ab omnibus credi, à multis sciri, doceri, & defendi par est. Diuina illa maiestas, ad manifestandā suā ipsius æquitatē, iustitiamq;, & sapientiā, quasi nō iuridiciales, sed negotiales partes exerceret; & totius negotiationis, atq; cōmercij, ratio reddēda esset hominibus, propter quos, tantū cōdendi orbis negotiū adoriri cęperat; numerorū ratiocinatiōq́ diligentissimè cōputauit, librauit pōdere & statera, mēsusq; est palmo, & pugillo, omnia & singula mundi mēbra; ligans, aptansq; inuicem, numeros numeris, mensuras mensuris, & pondera pōderibus. Legimus apud Poetas,

Nec circunfuso pendebat in aere telus,
D *Ponderibus librata suis.* &
Tu numeris elementa ligas.

Salomon autem, pro omnibus hominibus, Deo gratias agens, dicit. Omnia in sapientia fecisti. Et moses, in illa ipsa mundi architectura, Deum ipsum, non vocat יהוה. neq; sed אלהים quod nomen iudicij est, & sapientiæ; ad quam, haud dubie spectant tua hæc numerare, ponderare, metiri: Neque enim, citra hominem, cui vni rationem tribuit Deus, qua itur ad sapientiā; aliud animal est quod numerare nouerit, ponderareque, & metiri. Omnino autem, in numero pondere, & mensura, tribus velut Dædaleis claustris,

ſtris,abſcondit diuina ſapientia, omnes,rerum,dum fiunt,compoſitiones, E
miſtiones, complexiones; ſimilitudines, diſsimilitudines, contrarietates;
multitudines,paucitates,æ qualitates: omnes,dum factæ ſunt, modos, ſpecies,ordines; ſubſtantias,virtutes,operationes;inclinationes, motus, mutationes; egreſsiones, progreſsiones,regreſsiones; vitas,periodos, mortes. Quid? Concluſit numeris,ponderibus,menſuris,ipſas etiam rerum neceſſitates,libertates,mala,bona,media,vtilia,honeſta,delectabilia;ipſas quoq; delectationes,dolores,labores. An non iudicia,& præcepta? imperata,& interdicta? præmia, & ſupplicia? Omnia,vt breuiter dicam,quæcunq;,aliquo modo ſunt,in vniuerſa natura rerum, ne materiam quidem, quæ, eſt prope nihil,excipio; excipio peccatum ſolum,quod,ſolùm nihil eſt,quod priuatio eſt ſpeciei,modi,& ordinis,ideoq; numeri, menſuræ & ponderis; F
Omnia inquam. Τὰ ὄντα, ſuos habent numeros,ſuas menſuras,ſua pondera: quibus,vt à primæua origine inſtituta ſunt, admirantibus, & ſtupentibus philoſophis,qui,naturæ clauſtra perfringere ſemper tentant, ſed nunquam poſſunt,per occultiſsimam diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ diſpoſitionem,quæ, vt libet, verſat cœlos, tuetur terras, moderatur maria, aurigatur omnia; incredibili penè ordine, ſtatis menſuris, numeris, ponderibus,curſus peragunt ſuos; non deficiunt,non excedunt, ſeruant confines, clauſtra non frangunt; quod ſuum eſt tuentur,aliena non inuadunt. Non hic locum habent,fratres, menſuræ,pondera,& numeri, in genere moris, fines, & termini.

Quos vltra, citraq;, nequit conſiſtere rectum. G

De natura ſola ſermo eſt. Ab illa enim prima, conditi orbis hebdomada, Deo vſque nunc operante per verbum ſuum, eſt cuique creaturæ proprius numerus, hoc eſt,gradus, quo extat, tanquam res vna. Eſt propria menſura,hoc eſt,certa forma,vel ſpecies, qua diſtinguitur à cæteris, conſtituta inter cæteras, tanquam determinatum, ſignatumq; membrum, huius ingentis corporis,quod eſt mundus. Eſt, & proprium pondus,hoc eſt particularis ordo,quo,iuſta ratione, refertur ad ipſum Deum, principem totius vniuerſitatis, & ordinis; vnde, accipit omne quod eſt, vt in ſe ipſo ſit vnum,vt ab alijs diſcernatur,&,vt ipſi vniuerſo, atque etiam partibus eius, incredibili admiratione congruat. Quàm mirè latent,hæc omnia, in viſceribus rerum, ò viri? Quàm ignota ſunt mortalibus; donec veniat dies H
illa,qua,idem ipſe Deus, qui ab initio concluſit,in fine ſæculi, clauibus iudicij,& miſericordiæ, huius tanti labyrinthi fores aperiet,& clauſtra reſerabit. Tunc enim, penetrabimus arcana rerum, mirabilia mundi, adminiſtrationem Angelorum, & Dei. Tunc, computabimus cuiuſq; naturæ numeros, menſuras, & pondera; vires inquam,formas,rationesq;, & virium, & formarum; vt,tandem,reuelata facie,&, apertis omnibus vniuerſæ naturæ ſecretis,erubeſcere cogatur,ò inſane gentes,occulta illa veſtra, quæ, pollicitis tantùm diues,tantopere ſe ſe efferre ſolet,magica, & inanis philoſophia.

A phia. Hæc,ò viri docti, quæ à nobis dicta sunt,profectò,nemo negare potest,nisi,qui,à regno veræ sapientiæ, sit penitus extorris. Quum ergo, res ita habeat; quum inquam ita habeat,nonne pudet dicere, Deum ipsum, omnium moderatorem,& finitorem,qui,omnia signat,numerat, ponderat,metitur;ipsum inquā Deum,esse cum cæteris rebus,sub signo, & claustris? esse cohibitum,clausum, circunscriptum? esse finitum, terminatū, redactum,in ordinem? O quàm magis necesse est, vt, ipse talis, & tantus Deus,totius mundi currus,& auriga,currus inquam ad sustentandum, auriga autem ad dirigendum, vel, omnino sit extra,& vltra omnes carceres, vel,si ipse quoque inclusus est septis,postquam,ipse se ipsum,in has finiū, & terminorum angustias, deducere non potuit, aliunde, ea ipsa vincula, B eas ipsas sæpes acceperit. Planè verò, non est verus Deus, si alius est quispiam,qui eum,cum tanta indignitate, in carcerem coniecerit; qui, ei terminum assignauerit; qui,ei fines præscripserit;absquo,inquam,id ipsum, quod est, quod potest, quod agit, redactum sit in ordinem; hoc est inter parum,& nimium,ad certam quandam regulam,& mensurā,numerumq́;, & pondus. Est igitur, est, est inquam interminatus, & simpliciter infinitus,Deus verus,numerus quidem (vt almus ille Pater dixit) sed sine numero. Nimirum,ipsum vnum,omnium numerorum virtus.Mensura similiter,sed sine mensura; hoc est,simplicissimum punctum,centrum,& radix vniuersæ magnitudinis. Denique, & pondus sine pondere: nempe spiritus,apex mentis,vnde,omnia pondera,corporum,spirituum, rerum, ver- C borum, cogitationum. Certè verò numerat innumerabilia,Deus; cuius sapientiæ, non est numerus: qui, numerat multitudinem stellarum, &, omnibus eis nomina vocat. An verò non metitur cœlos, & terras? ipse, cœlo excelsior,longior terra, latior mari, & inferno profundior? Porrò constat,quòd librat montes,quod, & litera, & misterio,dat pondus vētis, &,quòd tribus digitis appendit molem aquarum, atq; adeo omnem creaturam; ipse alioquin, auræ sibilo tenuior, sub quo tamen, curuantur qui portant orbem. Hæc est ratio bonitatis, & perfectionis creaturarum, ò viri, vt, in suo genere singulæ, ideo perfectæ sint, quia, omnes, de ipsa Creatoris bonitate,& perfectione,vna quæque,pro rata,participant. Pro D rata inquam, quia siue numeres,siue appendas,siue metiaris; hoc est, si exquisitissimè,secundum omnes mathematicas, & in iudicando æquissimas rationes, perscruteris,constabit semper, ab ipso Deo vnicuique rei datum esse,vt sit,hæc quidem magis; illa minus, moderata, speciosa, ordinata: moderata in se ipsa, speciosa inter alias, ordinata porrò ad ipsum Deum. At verò perfectio diuinæ naturæ,alterius est rationis;quippe quæ, omnes, & arithmeticas,& geometricas rationes, atque proportiones, supra quàm dici,aut cogitari possit,exuperat; non quanta,neque quota,non inuenta, neque disposita,sibi soli æquata. Nam, si numeres, vbi de Deo sermo est; omnes numeri in nullo sunt numero. Si metiaris: in Deo, illud quàm

maximè

maximè locum habet; Suo se pede metitur. Si appendis; ne iudicio quidem mentis, vel animi, sciri potest, quàm graue sit ipsius Dei pondus. De quo ille scripsit, Semper quasi tumentes super me fluctus, Deum timui, & pondus eius ferre non potui. Quid miraris? si valde bona sunt, quæ Deus fecit: quia, à bono, in bono, & ad bonũ; An nõ mõstrat ratio, vt sit sine fine magis bonus Deus, ex quo bona, per quem bona, & ad quem bona? Nihil est non perfectum, sicut nihil nõ bonum: sed Deus, tam summè perfectũ, quàm summum bonum est: quo superius, & cui par, neque est, neq; esse potest; ideoq; infinitum est. Certè verò, quemadmodum, si ex vna face, plurimæ faces accensæ fuerint, communicatur quidem omnibus lumen, sed tamen, nullum patitur fax illa prima, dispendium; ita, nõ decrescit diuinum illud lumen, tametsi, inde, & hominum, & Angelorum mentes, accendantur, atque impleantur splendoribus: sed, eò magis forsan, non sibi quidem, sed nobis, plus lucet, apparetq; euidentior infinita illa maiestas æternæ lucis, quò, per eam, diuersis participandi gradibus, & mensuris, plures multorum ponderum lampades, & plura etiam numero specula, cœlo, & terra illustrantur, ac splendent. Quicquid id est, quod Deus largitur creaturis, scitote, esse, quasi commune, & longè minus eo ipso, quod sibi diuina maiestas retinet, tanquam sacrum, & separatum; atque ideo, quum infinitudo, gradus non habeat, quibus vnum infinitum, sit altero maius, vel minus; necesse est, vt mensum sit, & definitum, illud, quod conuenit rationi ipsius creaturæ, quod autem, proprium est ipsius Creatoris immensum esse oportet, & infinitum. Est rei calidæ pars, ipse calor; &, lux, similiter, rei lucidæ pars quædam est. Nam, & calentis, & lucentis naturæ, rationem, essentia lucis, & caloris, tanquam forma ingreditur, illiq; inhæret. Non sic Deus, non sic; quanquam, propter varios attingendæ diuinitatis modos, & gradus, dum hæc quidem magis, illa verò minus, Deum ipsum imitantur, ac referunt, quæcunq; in rerum natura extant, participationes Dei, modo quodam, & sunt, & dicuntur. Propriè enim, non participatur diuinitas ipsa, sed pro sua cuiusque natura, & modo, ab omnibus, vtcunq; attingitur: perinde forsan, ac eandem vocem, & percipiunt, & proferunt, multorum aures, & linguæ; & idem centrum plurimæ ambiunt lineæ; & eandem faciem ostendunt diuersa specula. Vt, sit tandem ipse Deus, iuxta sublimem illam, veteremq; theologiam, Ἀμέθεκτος, μετεχόμενος, hoc est imparticipate participatus, tanquam punctum à linea, tanquam sigillũ à cera. Vtrunque porrò, Deo dignum, &, vt singularem illam naturam, foris omnis communionis, & societatis expertem, sibi seruet, ac retineat, velut maximè vnus; &, vt se ipsum, ad quæuis alia, miro modo diffundat, tanquàm maximè bonus; quin potius: tanquam ipsum bonũ. Quid enim, tam singulare, quàm ratio vnius? Et quid tam commune, quam ratio boni? vtrunque autem ratio infiniti. Et quidem, illi ipsi quoque, qui, inter Peripateticæ sectæ præcipuos, numerantur, ex perpetuo motu huius tam

in gen-

A ingentis, multiplicisq; rerum machinæ, demonstrasse se putant, vim illam primam, puram, & simplicem, sicut æternam, sic, nullo vnquam tempore, mouendo, agendoq; defessam, vigore potentiaq;, non durandi solùm, sed agendi quoq;, sine fine pollere; ne, si illi virtutis, finem, metamq; posueris, aliquando fatigata æstu, & hebetata labore, vel, concidat prorsus; vel, ad resumendas vires, & recreandos spiritus, quiescere aliquantulum, & interspirare cogatur. Videre non potuerunt præclara illa ingenia, quod ab ipso Deo, sine vllo fine, perpetuo, & irrequieto cursu, mentes accipere possint, vt semper intelligant; hominum animæ, vt semper ratiocinentur; naturæ, vt alternis generandi, corrumpendiq; vicibus, se se perpetuò seruent: materia, vt nouas subinde induat exuatq; rerum formas; ipsum quoq; tempus, B vt sine fine in orbem eat, et redeat, nisi, ipsa sit vigore vel virtute simpliciter infinita. Infinita verò esse non potest Dei virtus, nisi sit ipsius Dei infinita essentia, vel natura: tum, ne duo sint, quæ vnum sunt, Dei virtus, & Deus: tum, ne id quod est quasi germen, sua ipsius radice maius, aut melius esse videatur. Quis enim intelligere potest, vt, finitæ naturę, sit infinita potestas? Vos, ne hic singula philosophorum dicta disputate, quæso. Quod contra nos est, ex verbo fidei refutate. Quod pro nobis est, læti excipite; &, Deũ ipsum, infinitæ virtutis esse cognoscite. In quo, creationis ratio, fidesque consistit: vt, quia independentis est, & illimitatæ virtutis, discriminare possit infinitam illam, eius, quod est, &, eius quod non est, intercapedinem, atque distantiam: atque, ex eo, quæ omnino non est, quicquid velit, efficere, C valeat; corpora, animas, spiritus. Profectò verò, Dauidicum illud oraculum, Deus dominatur in virtute sua; rationem reddere videtur, huius tantæ infinitudinis, diuinæ naturæ. Quia enim, ipse Deus, vt existit in virtute sua, absque principio, sic, dominatur in virtute sua, absque principe, neq; vllum recognoscit dominationis suæ authorem, vel moderatorem; vt Angeli, cœli, elementa, homines; hæc enim omnia, dominantur in virtute aliena, vnde, & metas habent, & rerum, & temporum, & locorum; propterea, quum sit per se se dominus, vbique dominus, semper dominus, sua ipsius potestas, arctari, limitariq; nulla ratione vnquam potest, aut poterit; quò minus, Angelos cœlos, elementa, homines, &, ipsam totam rerum vniuersitatem, vastare, perdere, dissipare, atq; etiam, in nihilum redigere, momento D possit, si modo velit. Omnipotens, nomen eius, omnia, quæcunq; voluit, fecit. Apud Deum, non est impossibile omne verbum. Subest tibi, quum volueris, posse, ò Deus. Quid hic habes, quod cauilleris; Quid erigis caput, fauste, parum fauste, nobis omnibus, &, Deo ipsi pariter infeste? Si Deus est infinitus, quomodo totus? quomodo perfectus? quomodo notus? Ecce, ipsi clauum, clauo retundimus; nodum, nodo dissoluimus. Interrogò te fastuose. Quid est extra Deum, vt non sit totus? Quid deest Deo, vt non sit perfectus? Quæ natura non loquitur Deum, vt sit ignotus? Est ne verò tibi tam notus Deus, vt sit comprehensus? Est in se ita perfectus, vt sit

& factus? Est demum & sibi & tibi ita totus, vt constet ex partibus? Quod E
si illa ipsa natura æterni Dei simplex est, & tota est, perfecta est, & facta
non est, nota est, & ne Angelis quidem comprehensa est; an non verè infi-
nita est? Alioquin, dic tu fauste, qui veritatem agnitam ambitioso certa-
mine superare conaris; Dic tu (inquam) qua ratione finitur Deus? finitur
ne partibus? vt in vnum coalescat? causa, vnde quod habet accipiat? cor-
pore, per quod subsistat? subiecto, cui insit, vel adsit? loco, vbi sit? tem-
pore quando sit? forma, per quam hoc, & non aliud sit? Denique, an ideo
finitur, quia ordinatur, & refertur ad aliud? quia clauditur aliunde? quia
contrahitur per materiam? quia exhauritur per mentem? Sed concluden-
dum est aliquando. Agitate mensuram animis. Hæc enim communis quę-
dam ratio est, & numeri, & ponderis: nam vtroque metimur, & ad vtrun- F
que mensuræ nomen accommodare solemus. Considerate, quæ ad men-
suram pertinent simplum, duplumq́; & triplum. Mementote verbi illius,
fiat in me spiritus tuus duplex: Illius quoque. Non dedit illi Deus spiri-
tum ad mensuram. Profecto vero, illud, quod ad mensuram habet spiri-
tum, virtutem, magnitudinem, essentiam, non est spiritus, non est virtus,
non est magnitudo, non est essentia; sed participat rem, & nomen spiritus,
virtutis, magnitudinis, essentiæ. Quid est autem, participare spiritum,
virtutem, magnitudinem, essentiam; nisi spiritalem, potentemq́; magnum,
& (vt absolutè dicam) Ens ex parte esse, ex parte non esse? Sanè enim, vbi
accesserit quod perfectum est, iam euacuatur nomen & ratio eius, quod ex
parte est. Indicat, quod vnaqueque res crescit, & decrescit, adaucta, vel G
diminuta mensura illius, cuius participatione donatur. Porrò Deus, non
ex parte, sed secundum se totum, est Ens, & essentia verius, est spiritus, vir-
tus, & magnitudo: neque in ijs vnquam vel crescit, vel decrescit. An non
ergo oportet, vt sine omni mensura habeat essentiam, spiritum, magnitu-
dinem, virtutem? quod, haud dubiè, est esse pœnitus immensum, & infini-
tum. Quælibet virtus superioris ordinis, si ad inferioris ordinis virtutes
conferatur, infinita quidem dici potest. Nam superas mentes, quia limi-
tatæ per materiam non sunt, ipsi infinitas vocamus. Materiam contraria
ratione, quia infinitas per vices, formas suscipere potest, dicimus infini-
tam. Ipsamq́; hominis mentem, quia intelligit, tum illud quod vniuersa-
le dicitur, potestate continens infinita, tum ipsam quantitatem cōtinuam, H
quæ per diuisionem, & quemlibet numerum, qui per additionem, & infi-
nitum multiplicari potest, quid prohibet, ne ὑπερβολικῶς. Infinitam di-
camus? Sed enim, nulla res est citra Deum, quæ, vt comparatè, & quod
Græci dicunt κατά τι, sic sit simpliciter infinita. O filij hominum, qui,
à fine in finem, sine vllo fine, appetendo, amando contenditis: &, quum
infinitos gradus pertransire non liceat, putantes semper, quolibet bono es-
se aliud melius absque vllo fine, vel termino, nunquam peruenire potestis
ad finem optimum, in quo inueniatis requiem animabus vestris. Respi-
cite,

A cite, cognoſcite errorem, ſiſtite curſum. Non proceditur in infinitum in finibus, ſicut neque in principijs: ſed, ea eſt ratio infinitudinis, vt, in infinitum excedat finis vltimus cæteros fines: ſicut & primum principium eſt omnibus alijs principijs ſine vllo fine potentius; & prima forma ſimiliter, ſine fine pulchrior, & ſpecioſior omnibus formis. Ordo rerum, aſcendit à principio ad principium, ſed vſque ad primum principium; non enim temerè vagatur natura, per principiorum gradus, & ſcalas, abſque vno primo principio; quod propriè ſolum principium dicitur; quia ratio principij, eſt ratio primi. Ita ergo, non per gradus innumerabiles, itur à fine ad finem, ne abſque fine natura pererrans, nunquam perueniat ad vltimum, in quo conquieſcat; ſed, idipſum primum principium, quod eſt B Deus, eſt etiam vltimus finis; inde producens, hinc terminans: Terminans inquam, ſubiecta formis, motibus formas, & finibus proprijs motiones. Vtrinq; porrò, omnia dimetiens; quia, ex eo, quod efficit tanquam principium, & terminat tanquàm finis, abſque vllo errore cognoſcuntur numeri, menſuræ, & pondera rerum: quibus alijs alia præferenda, vel poſtponenda ſint: dum inquam, hæc magis, illa minus, à diuina illa, & infinita perfectione recedunt. Magna pondera, magni numeri, magnæ menſuræ, in rebus magnis: Exigua pondera, exiguæ menſuræ, exigui nnmeri in rebus exiguis. Mediocria pondera, mediocres menſuræ, mediocres numeri, in rebus mediocribus. O' Salomon, Salomon; quum ad Deum diceres, omnia diſpoſuiſti in numero, in pondere, & in menſura; Quàm expeditius C dicere poteras, omnia diſpoſuiſti in te Domine. Vobis, ò viri, in mentem veniat, Mane, Thecel, Phares. Numeratio facta eſt. Appenſus es in ſtatera. Diuiſum eſt regnum tuum. Pondera porrò, tu quiſquis es, pondus ignis; menſura flatum ſpiritus, reuoca ad numerum diem, quæ præterijt: Hæc omnia facit ſolus verus Deus. O' fortiſsime igitur, ò magne, ò potens domine Deus. Tu bonum, tu perfectum, tu principium, tu terminus. In te, in tua manu, in tua ſapientia, diſpoſita ſunt omnia. Tu inueniſti, dum creaſti; diſpoſuiſti, dum collocaſti; perfeciſti, dum ornaſti. Ad hanc vſque diem, ò Deus, & ſingulis partibus vniuerſitatis, & ipſi quoque toti vniuerſitati, præſcribis fines, præfigis modos, præbes ſpeciem, & omnia ad te trahis tanquam ad quietem. Tuo pondere, omnia alia pon-D dera rapiuntur; tua menſura, omnes aliæ menſuræ cohibentur; tuo numero, omnes alij numeri formantur. Ideoq; tu limites neſcis, tu metam non habes, tu circunſcriptionem ignoras, tu capacitatem noſtram excedis. Abs te ſingula, quicquid habent, accipiunt; tu, nihil accipis, ideoq; totum habes. O' Deus meus, verè magnus es, & excelſus, & non habes finem: Qui capis omnia: quem nemo capit hominum.

Diuina infinitudo, sua ipsius comprehensione finita; mortalium animis, & cogitationibus, nullo vnquam tempore finienda. CAP. IIII. E

ERE', nemo hominum capit, quid sit illa ipsa natura æterni, ac veri Dei: neque qualis, aut quanta. Nam, & inter homines', Dij sunt, & Deo geniti, quotquot, fide capiunt, rectè credunt, &, in Spiritu sancto, dicunt Dominum Iesum. Vnde, scitæ illæ, & oportunæ interrogationes Dei, sub imagine humana, quem dicunt promiscuè, & communiter homines, esse filium hominis? Vos autem, huma- F na sorte maiores, ac meliores, quē me esse dicitis? Adeò supra hominē est; ò viri, mente adijsse cęlos &, quod natura nō potest, adita reserare ipsius diuinitatis, quæq; intrinsecus arcana latent, penetrare, fidei, & intelligētię claubus. Itaq;, infinitā illam diuinæ naturæ magnitudinem, quæ, spiritus in cęlo, cœlū, & terrā implet; quæ omnia sine fine excedit, & antecedit: quę vbique adest, & nusquam circunscribitur: quæ quaternis corporū dimensionibus, verecunda tralatione significata, intra se ipsa nihil nō capit, & cōtinet, nemo vnquā animo, & cogitatione, cōprehendit, sed ne cōprehendere quidem potest. Apprehendere possumus, comprehendere non possumus: quia homines non Dij sumus. Et quidem, quū finitum, & infinitum ad magnitudinem pertineant, sicut simplex, & compositū ad substantiam; nonne, G quæcunq; magnitudo cōprehenditur, finitur? Et si enim, dicitur aliquid alio magis, minusue comprehendi; tamen, cōclusum intelligimus quicquid est cōprehensum: perinde ac res, quæ, prę henduntur, & stringuntur manu: nam, & inde comprehensionis nomen deductū est, vt propterea Dialecticā pugno, Rhetoricam extentæ palmæ similem esse dicerent; quòd Dialectici comprehensè loquantur, quæ Rhetores fundunt latius. Quod autē pugno concluditur, non ne finitur? At, quod finiri, vtcunq; potest, Deus non est. Enimverò postquàm in sacris literis, vix aliud quidpiam est lōgitudo diuinæ magnitudinis, quàm æternitas, siue dierum, siue bonorū; postquam vix aliud est latitudo, quàm charitas, vel potestas; sublimitas; quàm dignitas, vel maiestas; profundum, quàm sapientia, iustitiaq;, & iudicium; tam infi- H nita vna, quàm altera: immo idipsum infinitum vna, & altera; nec minor vna, quàm duæ: nec infinitiores omnes, quàm singulæ; Nonne immanis quædam est, & intoleranda arrogantia, atque adeo illi penè par, qua Rex superbiæ, inuisus Deo, & hominibus, dixit; Ponam super astra solium meū, & ero similis altissimo; tam angusto pectore versare tam ingentes animos, vt putemus exporrigere nos posse ad illam longitudinem? extendere ad illam latitudinem? attingere sublime illud, & altum? denique scrutari immensum illud profundum ipsius diuinitatis? Tam breues sumus; O'

viri,

A viri, tam anguſtè ſedemus, ſub ima tellure vitam degimus; in profundiſſima rerum omnium ignoratione verſamur; & ad græcam illam diuinæ naturæ Καταλῆψιν, quam, verbum, verbo reddentes, comprehenſionem, dicimus; perueniemus? Deum ipſum, quantus, quantus eſt, in totum &, ex toto, tantuli homines percipiemus? nihil in tanta abiſſo relinquemus incognitum? incognitum nobis, cognitum beatis, cognitum Angelis, & Angelorum primatibus. Et vbi eſt dignitas theologiæ? vbi eſt gloria Dei? Nonne verò tota periclitatur, ſi quanta, quanta eſt, exhauriri poteſt ab homine? Audacter dico, ò mortales. Vos Dij eſtis, ſi hanc ipſam Dei magnitudinem cogitatione veſtra finire poteſtis. Et ille, ſi veſtra cogitatione finitur, non iam Creator, eſt, ſed creatura. Erigimur, ò amici audite, erigi-
B mur; latiores fieri videmur, neſcio qua fiducia, & ſpiritu inflamur, perinde ac clarus Iaſon, inuento apud Cholcos aureo vellere, dum ſupera, atque cœleſtia cogitantes, ad Deum aliquando ſuſpirare incipimus. Tum autem diuinarum rerum comparatione, noſtra hæc velut exigua, & minima deſpicientes, ſtatim obliuiſcimur eſſe homines, & placentes nobis ipſis, putamus nos eſſe Deos; tantam habet oblectationem delibatio diuinarum rerum, atque adeo ipſius etiam naturæ conſideratio, & contemplatio, naturale quaſi quoddam pabulum animorum, atque ingeniorum. Sed enim bibuli lapides, quantum in ſe recipiunt aquæ? Quàm exiguum humorem deducit bibula arena? Colligunt ne verò Oceanum totum, & ipſa quoque Oceani littora bibulæ nubes? O homo, ille ipſe verus Deus, cui ni-
C hil deeſt, cui nihil ſupereſt, cui nihil adimi nihil adiungi poteſt;

Quem præter non eſt alius, qui cuncta creauit,
Cuncta fouens, atque ipſe ferens ſuper omnia ſe ſe;

vt ad intelligentiam noſtram refertur, eſt verè Ακατάληπτος imò verò, ipſum. Τὸ ἀκατάληπτον, & ipſa, vt abſolutius loquar, Ακαταληψία: ſicut in ſe ipſo, & ſecundum ſe ipſum, eſt non tam Απέραντος, ἀόριστος, ἀτέλειος, quàm ipſa Απεραντία, ἀοριστία, καὶ ἀτέλεια. Ignorari à nobis ex toto Deum Οὐ ῥᾴδιον. At ex toto comprehendi, non iam Χαλεπώτατον, ſed verè eſt Αδυνάτον. Quod ſit, ab vnoquoque noſtrum; ſed, quid ſit, & quantus ſit, præter id quod infinitus eſt, ne vniuerſis quidem mortalibus cognoſci, percipi, credi, affirmariq́; poteſt. Quem propterea, tunc dignè
D æſtimamus, quum inæſtimabilem dicimus; tunc dignè laudamus, quum præ ſtupore animi in ſilentio adoramus; quia nimium verè dictum eſt, quicquid de Deo dignè dici poteſt, eo ipſo indignum eſt, quò dici poteſt. Excelſior cœlo eſt; & quid facies? Profundior inferno; & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari. Sed, vt ſuperſedeamus rei, & inſiſtamus ſolùm nomini; quàm infinitum eſt Dei nomen? Nomen illud in primis, quod Tetragrammaton dicitur; nomen illud duodecim, & illud duarum, & quadraginta litterarum? ſeptem illæ decades, & vna illa præ cæteris, principalium nominum, quæ à ſanctis patribus tantopere celebrantur?

A quod ſit, ò viri pij. Neq; enim per difficiles haſce, & arduas diſputationes vocauit nos ad ſalutem Deus benedictus, qui omnes ſaluos fieri, & ad veritatis agnitionem venire cupit. Ex libris porrò philoſophorũ conſtat, quod nomina, quæ de Deo aliquid aſſerunt, etiã ſi nullam relationem includãt, vt iuſtus, ſapiens, bonus; efferunt magis ea, quæ, velut circa diuinã ſubſtantiam ſunt, quàm illam ipſam diuinã ſubſtantiã. Ea verò, quæ negant, aut vim negationis habent, vt ingenitũ, immortale, æternũ; non tam pertinent ad quæſtionem illã, qua in primis quæritur, quid eſt Deus, q̃ ad illam, qua proximè quærendũ eſſet, vnde eſt, & quomodo eſt ipſe Deus. Ecquã differt ſubſtantia, & modus ſubſtantiæ? Hoc eſt notũ, illud ignotum. Notũ inquam eſt, quod Deus nullũ authorem habeat; quod Dei nulla ſit origo,
B nullum principium; quod per omnia ſęcula fuerit, quod poſt omnia ſæcula futurus ſit. Sed hoc eſt, quod ſciri ab hominibus non poteſt, quid Deus ſit. Iam, ſi ad communem animorũ conceptionem, tertio loco recurris, ex ea vtiq; Deum eſſe habemus; ſed tamen, quid ſit, nõ habemus; quod palam indicant tot diuerſæ, & aduerſæ de Deo, & de nominibus diuinis opiniones. Quid enim, ſi in vnum illud, omnes animorum ſententiæ conueniãt, quòd Deus ſit cauſa omnium cauſarum, lumen omnium rationum, finis omnium actionum; per quem omnes naturæ habent vt ſint; omnes rationes vt verè ſint; omnes actiones vt bonæ ſint: præter quem, nulla natura ſubſiſtit; nulla ratio inſtruit; nulla actio proficit: ſine quo omnis ſubſtantia concidit; omnis ratio cæcutit; omnis actio deficit? Sunt ne verò aliud hæc
C omnia, quàm relationes quædam, quibus Deus ad nos refertur? At verò, ab omnibus rationibus abſolutiſsimam eſſe oportet, illam ipſam diuinam ſubſtantiam; qua, vt nihil prius, ſic nihil abſolutius. Denique, quoniam in hac ipſa diuinæ ſubſtantiæ cognitione, vt video, intolerantiſsimè gloriaris; Ecce te vrgeo, dic mihi aliquid, de ijs, quæ, tibi ſunt ſub pedibus, ante oculos, ad aures, ad manus; & tunc, tibi facilè credam, loquenti de natura Dei. Dic ſubſtantiam terræ, pęnitus ne defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat; quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat; centrũ orbis, mundi quaſi templum, altrix omnium. Dic ſubſtantiã aeris ventorum ſedem, aream vaporum, niuium theſaurum, animantium refrigerium, vehiculum deniq; viſionum, & auditionum. Dic ſubſtantiam
D cęli, circulos, circuitiones, acceſſus, receſſus. Dic ſolem, excubitorem orbis, moderatorem temporum, omnia fouentem, parentem viuentium, & animantiũ. Dic Lunã, ea enim, nũc radiata tota, me intueri videtur, & admonet, vt mentionem ſui faciam. Dic inquam, quæ ſit ſubſtantia Lunæ; quã, aliqui dixerunt, eſſe terram multarum vrbium, & mõtium. Dic ſtellas, nõ ſatas, non plantatas, non inſertas, nõ firma aliqua radice ſolidatas, ſed repẽte Dei iuſſu in cęlo creatas, perituras quoq;, ſi ille voluerit, cũ omnibus cęlis, perinde ac ſtipula à vento raptatur, & à turbine. Dic animã, & corpus tuum. Tenes ne quid ſit animus? vbi ſit? & denique, ſit an non ſit? Et

 ſi eſt,

si est, partes ne habeat? an simplex vnusque sit? Nam, in vtranque partem multa dicuntur, dum vnusquisque in suo sensu abundat. Dic etiam si potes, quæ substantia neruorum, quæ venarum? Perseca, aperi, diuide totam substantiam corporis tui; dic, qui sint situs partium? quam vim quæq; pars habeat? Sed descende ad humiliora. Dic cicadas, locustas, formicas, apes. Dic versicolores columbas. Dic gruum figuras, artes, motus. Dic stamina aranearum Dic pendulum bombicem. Denique, dic soricem, tantæ vilitatis animalculum; cuius fibræ, numero dierum Lunæ respondent. E

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, uitaque atque immemor usus, F
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.

Quòd si nulla humani ingenij acies, tanta est, vt exigua hæc, & penè contemptibilia naturæ, penetrare posit; an non extremæ est impudentiæ, ò homo, si ad diuiuam substantiam, maiestate, dignitate, quæcunque summa sunt, prætergredientem; ipse, magnitudine, velocitate, feruoreq; ingenij, pertingere posse confidas, si quid sit Deus ignorare erubescas, si deniq; de diuinis rebus profitearis te ea scire, quæ, velis, nolis, omnino nescias? Hæc omnia, eo spectant, ò viri, vt intelligamus, quemadmodum communiter humana lingua, de vnaquaque re, quæ mens ipsa concepit, vix explicare sermone potest; sic in rebus diuinis, humanas cogitationes quantumuis vigilantes, & accuratas, ipsa tamen æternæ diuinitatis magnitudine, longè, G longeq; superari: vt propterea, si pietas, & religio pateretur, atque adeò ipsa etiam natura nostra, cui nihil est antiquius, quàm gustare, quæ sunt Dei, spirare Deum, viuere Deo, atque adeo loqui de Deo; nihil tam necessariũ esset hominibus, quàm præ nimia benè dicendi cupiditate, in diuinis rebus agere alta silentia: ne aut verborum inopia, & indignitate, aut cogitationũ tenuitate, vilescere putaretur, & mens imago Dei, & theologia, sermo de Deo. Signum autem est; Nam, quum pij omnes docti, & indocti, Deum ipsum glorificare pariter cupiant, & in ipsa pietate, & cultu, alter, altero studeat esse religiosior; nemo tamen vnquam, tam cæcus inuentus est, qui ad loquendum de rebus diuinis, ad enarrandam illam ipsam diuini numinis maiestatem, se satis dignum arbitratus fuerit, &, ad tantum munus, alijs præ H ferendum esse putauerit. Quin, illi ipsi præ cæteris, quos ad summam diuinarum rerum cognitionem peruenisse, verisimile videri poterat; quò magis eminebant supra cæteros, eo maiorem infirmitatem, dicturi, patiebantur: eo minus, se cognitarum rerũ magnitudini, orationis copia, & dignitate respondere posse, confidebant. Et vnus quidem in sacris literis, os tenerum pueri accusat: alter balbutire se dicit: est qui ostendat polluta labia, & qui ante omnes contestetur. Terra, & cinis ego sum, plurimarum palmarum homines, & omnes, & singuli; qui toties victores fuerunt, quo-

ties

A ties de Deo locuti sunt. Hoc est enim vincere in sermone de Deo, vinci à magnitudine Dei. Et quidem illud vnum, vbique, & semper diuina spectat historia, vt ostendat Deum, non hominibus, sed sibi soli esse plenè cognitum, perceptum, & comprehensum, quia lineam infinitam, in infinitum, omni ex parte porrectam, & extensam; oculus ille solus complecti potest, cui est acies, & vis in acie infinita. In tanta enim illa infinitate, diuinitatis, nihil effugit perspicacissimam diuinæ intelligentiæ aciem; & acutissimus ille diuinæ mentis intuitus nihil videt, nihil intelligit, quod sit extra illam ipsam diuinitatis abyssum. Propter quod, ipsæ etiam scholæ, imbutæ altissimis diuinorum eloquiorum sensibus, sicut constantissimè affirmant Deum esse sibi originem, & principium; quod tamen ritè, more in-
B stitutoq; maiorum, interpretantur, diuinam naturam vt extet, non aliunde habere originem; sic sobriè, & castè docent, Deum, sibi ipsi vndique finitum esse, & terminatum: quòd, vt est sine fine intelligibilis, sic se ipsum sine fine intelligat. Circunferentia nimirum, nihil amplius ambit, quàm centrum: & virtus sola centri, continet totam circunferentiam. Vt hæc ipsa in ratione intelligibilis, & in ratione intelligentis infinitudo, velut inter vtrunque peræquia proportio, finitio dicatur, ac terminatio ipsius diuinitatis; contra verò infinitus excessus Dei, & infinitus defectus hominis, pariunt hanc ipsam, quam diximus Ἀγνωσίαν, ἀκαταληψίαν: Nunquam enim eo perueniet homo mortalis, vt in cognitione ipsius diuinitatis proficere non semper possit, qui quum consummauerit, tunc ferè incipiet: tan-
C tum abest vt fontem exhauriat, vt ipse non adhuc esuriat, vt non adhuc sitiat, vt desinat haurire aquam, vt dicat, vidi finem. Profectò verò, omnis illa terna infinitio Dei, Ἀπειρασία, ἀοριςία, ἀτίλητα, ad quam hæc quarta consequitur, Ἀκαταληψία; de qua, reliquiæ cogitationis, diem festũ agunt huic nostro conuiuio; fundamentum est, cui nititur tota fides, tota sapientia, totus intellectus christianæ theologiæ: in quod, reducenda sunt difficillima quæque, & eorum quæ sunt supra hominis captum, in quibus ratio fide perficitur; & eorum, quæ naturali ingenio sciri possunt, in quibus fides ratione iuuatur. Ex infinitate, omnia deducuntur: in infinitatem, omnia resoluuntur. Sanè, vniuersa doctrina veritatis, & pietatis nostræ, cuius, tanta est præ cæteris doctrinis gentium admirabilitas, vt, meri-
D tò, mundus clamet. Quæ nam doctrina hæc noua? dum prædicat in Deo veritatem, trinitatem, communitatem, proprietatem, paternitatem, filietatem, omnipotentiam, creationem; tanquàm in vnicum suum centrum, respicit in hanc ipsam omni alia infinitate infinitiorem, diuinæ naturæ infinitudinem: Circa quam, plena oculis ante, & retro, tota reuoluitur: ad quam, reducitur: in qua tota colligitur, & quasi conglomeratur: ex qua denique, latè explicatur, declaratur, defenditurq;, & confirmatur. Tolle tres illas naturæ infinitates à Deo; fac Deum esse finitum, limitatum, redactũ in ordinem; quomodo intelligi poterit, vt sint vera hæc prima principia

Christianæ sapientiæ, Deum esse trinum, & vnum? Deum esse patrem, & E
filium? Tolle quartam, quæ ad nostram intelligentiam spectat, infinitatem; fac Deum esse mortalibus cognitum, perceptum, comprehensum; an non comprehensa statim, cognitaq;, & percepta erunt, & hæc omnia? Vbi ergo erit fides? vbi erit huius vitæ peregrinitas? vbi speculum in enigmate? Quæ erit differentia viæ, & patriæ? mortalium, & beatorum? viatorum, & comprehensorum? Est, est infinitus Deus, ò mortales, sibi quidem Ἀπέραντος ἀόριστος ἀτέλειος, sed non Ἀκατάληπτος, at nobis etiam Ἀκατάληπτος ἀγνώστος, καὶ ὑπεράγνωστος. Desideramus fratres, sed deficimus: sequimur, sed non assequimur. Conatus multi, sed vires exiguæ. Omnes videmus Deum, sed vnusquisque intuetur procul. Stetit quidam, inquit, vir ille simplex, rectus, ac timens Deum; cuius non cognoscebam F
vultum. Imago eius coram oculis meis; & vocem, quasi auræ lenis, audiui. Quòd si ea, quæ nobis promissa sunt, inuisibilia bona, vix fide capiuntur; spe non attinguntur, charitate non comprehenduntur; desideria, & vota nostra trascendunt; obtineri quidem possunt, sed finem habere non possunt: vsque adeo magna, vt mensurari; vsque adeo multa, vt numerari; tam pretiosa, vt ne pondere quidem, æstimari valeant. Quid dicendum de Deo ipso? Ecquæ verò sunt illa bona, illæ opes, illi honores, illæ voluptates? An non illa ipsa diuina substantia, in eo ipso, quod est, mortalibus nunquàm visa, nunquàm audita, nunquàm intellecta, æternum bonum, verum bonum, summum bonum, imò verò omne bonum? Quod, propterea, ratione plenißimum est, vt etiam incognitum amemus, supra G
omnia; hoc vnum scientes, quòd nobis satis esse debet, quia in illo habemus omnia.

Quàm infinitus, tam verus, & certus Deus; quo nihil verius, nihil certius; vt & nihil infinitius.

C A P. V.

SED, hic iam finem, de infinitate sermo noster accipiat; &, quod ratio, & tempus exigit, vestigemus oculo, ac nare, peregrinam illam, & quam H
semper fugientem sequimur, & persequimur veritatem æterni Dei. Neque enim, cum ignauis, & abiectis illis, numerari libenter patimur, qui, quum sibi de sacro, & venerabili philosophiæ nomine blandiri soleant; in vestigandis tamen naturæ miraculis, laboris improbi, quem arcana studia exigunt, impatientes; fecisse se satis arbitrantur, si oratione altius exaggerata; reijciant singula quæque in infinitas illas, & occultas, quas vocant, naturæ, vires, & proprietates

A in illisq; altum dormiunt, & subsistunt, quasi conchilia affixa saxis. Hominis philosophari cupientis, munus, ò viri, non est, vt in hac ipsa indefinita, vniuersali, remotissimaq; causarum cognitione, acquiescendum sibi esse existimet; sed si proprias, intimasque omnium naturalium rerum causas, cum paucis illis.

Quos aequus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad aethera uirtus,

attingere non potest; ad medias saltem, & propinquas, aliquas, si non omnes, quaerendas, & requirendas, cum veris philosophis, indefesso studio, & inuicto labore adnitendum illi est, vt, cum laude dicere possit.

Vnde tremor terris; qua ui, maria alta tumescant
B *Obicibus ruptis; rursusq́, in se ipsa residant.*
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni; uel qua tardis mora noctibus obstet.

Quae ratio fontium? Quae ventorum? Quid grando? Quid pluuiae? Quid mare salsum? Quid flumina dulcia? Quid fulgura, tonitrua, fulmina?

Defectus Solis uarios, Lunaeq́; labores.
Vnde hominum genus, & pecudum, unde imber, & ignes?
Arcturum, Pleiadasq́, Hiadas, geminosq́, Triones.

Quis, & vnde, rerum consensus, & dissensus? de sensuũ sympathia, & antipathia: de contagio, & de differentijs contagionũ: de fomite: de coloribus iridis, & collo columbae: de analogia rerũ in agendo: de Magnete: de Echo-
C neide. Hic sanè est ille philosophus inter oẽs homines, vnus iudicio Poetę.

Faelix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Itaq;, ne nobis quidẽ, qui, Deum verum scribimus, & loquimur, sistendum est in hac ipsa vniuersali, remotissima, &, quae omnẽ sensum refugit, infinitione naturae Dei. Sed, omnino procedendũ vlterius: vt, si exactè, & distinctè, scire nõ possumus naturam, & substantiam Dei; tamen, nõ eandem illam cantionem, cum taedio, iterum, atq; iterum audiendam, repetamus. Deus est substãtiae pelagus, infinitum, innominabile, ineffabile, & quod cõprehendi omninò non potest. Quin potius, ex ipsa infinitate, quae (vt aiunt) modus est diuinae naturae, ad illam ipsam, vnde intrinsecus prodit ueritatẽ, dicendo, audiendo, colloquendo, quo ad possumus, assurgamus. Pulchrè
D admodum, Philalethes ille Plato; suauissimum esse dicebat de ueritate loqui: Sed pulcherrimè forsan Polemon; de ueritate audire, existimauit multo esse iucundius. Nam, quum nonnullos uideamus, (utinam nõ quamplurimos uideremus,) qui, in hoc unum toti incumbunt, ut nunquam non fallant, nunquam non mentiantnr, struant semper dolos, technasq; ordiatur, & stratagemmata, ad obruendam ueritatem, ad circumueniendos fratres; nemo tamen adhuc inuentus est, (testes uolo mihi sint mendacissimi illi, ut in prouerbio est, Cretenses, Cilices, Cappadoces, Κάππα τρία κάκιστα) qui falli se uelit, qui sciens, & prudens, circunueniri se dolis, & frau-
dibus

dibus patiatur; qui non cupiat ex animo in studijs, in commercijs, in con- E
uictu, non defraudari ueritate, audire ueritatem, frui dulcedine ueritatis; usqueadeo ipsis etiam coniuratis ueritatis hostibus, placet audita ueritas; & gaudent se detexisse veritatem illi homines, quorum ora, & linguæ, nę colorem quidem vllum habent veritatis. Ecquid porrò dulcius humano generi contingere potest, vna illa honesta, & sancta, quam virtus gignit, & continet, amicitia? quam profectò si ab hominibus tollis, solem è mundo sustuleris. At amicitia, veritate, & fide nititur. Quæ vbi adest, conglutinat; vbi abest, dissoluit. Fuco enim, dolis, & fraudibus, dum aliud versamus in animo, & aliud in ore habemus, amicitia ipsa (quod & Ethnici dixerunt, (tanquam venenis extinguitur, & enecatur prorsus. Sed, de diuina nobis, non de morum, aut fori veritate, in præsentia loquendum est; vt F
vestras sublimes animas, ò sapientiæ alumni, ædificemus; vt proficientibus addamus calcaria; &, vt ipsis etiam initiatis, vel hoc ipsum tantum lumen, quod à longe positi, aspicere valeant, ostendamus. Dicere in foro, & facere veritatem, virtus est, qua homines dicuntur veraces: cuius mira quadā suauitate, incantantur emptores à venditoribus, & ab ementibus venditores; vt ex vtrisque, ferè vnus animus fiat: vnde, & merces commutentur, atque commercia crescant, ad commoditatem rerum publicarum, atque adeo totius humani generis. Hinc illa lex Ἀγορανόμον, ædita Athenis, Ἐν ἀγορᾷ μὴ ψεύδειν. At, Deum esse verum, aut veritatem, non est virtus: Merces est, & premium vniuersæ virtutis. Illud sanè spectat perfecta, & consummata virtus hominum, vt tandem perueniat ad videndum, G
& possidendum Deum uerum, Deum virtutum, Deum, cuius est totum quod est optimum. Imagines, & simulachra, quæ ex Πρωτοτύπῳ depinguntur, vel describuntur, communi loquentium vsu, quem, & sequuntur sacræ litteræ, dicuntur deducta ex vero. Et ipsum illud primum exemplum solum, dicitur verum, cuius cætera Ἀπόγραφα, verisimilia sunt magis, quàm vera. An non legimus apud diuum Paulum, exemplaria verorum? Certè verò Romanus ille Philosophus, quum animum (inquit) ab ista pictura imagineq; virtutum, ad rem veritatemq; traduxeris; quum ergo, multi similitudine, participationeq;, Dij sint, & dicantur, nos vnam illam veram, primam, perfectam, simplicem, absolutamque diuini numinis veritatem, quærimus, cuius imitatione, participatione, similitudine, illi Dij H
sunt, quibus ipse verus Deus, sedens in sinagoga Deorum, & Deos diiudicans, dicit. Ego dixi Dij estis; cui dixisse fecisse est. Diuinus ille, apud gentes, Plato, dicere solitus erat; duos esse mundos, intelligibilem vnum, in quo veritas habitaret; Sensibilem, alterum, quem non vera, sed verisimilia implerent, & occuparent: ex illo serenitas scientiæ in cordibus paucorū illucescit; ex hoc in stultorum animis, opinionum nubila, tenebræq; consurgunt. Et nubila quidem opinionum, excecauerunt olim gentes, quas etiam diu tenuerunt in cultu, ex fide verisimilium Deorum; nos opinio-

A nes omnes dedignamur, ad ſcientiæ lucem,& ſerenitatem aſpiramus. Deũ verũ, non veriſimilem ſcribimus: illum loquimur, illius nudam, ſimplicemq́; veritatem, humano generi, ex ſacris literis aperire, declarareq́; tentamus, capientes, vt quiſque tandem dicat, complacui mihi in veritate tua, ô Deus meus. Eſt veritas in ſacris literis, verbum, ratioq́;, & ſapientia genita à Deo verò, quæ in ſe ipſa candor lucis, vapor virtutis Dei,&,ſi quid habet ſimbolica theologia, vapore,& candore ſubtilius, in regione iſta craſſiſsima, nouiſsimè, propter nos denſari cœpit in carnẽ; ſuoq́; tẽpore, naſcẽs de paradiſo deliciarum Dei, (quo enim alio nomine, appellem ſanctam illam glorioſæ virginis aluum?) locum fecit oraculo, veritas de terra orta eſt. Hæc eſt veritas de veritate, ô viri,& lux de luce; de qua, piæ illæ olim patrũ B noſtrorum precationes ad Deum. Emitte lucem tuam,& veritatem tuam. Lucem; ad illuminandos fideles, veritatem, ad implendas promiſsiones; Lucem, quæ deducat ab inferis, veritatem, quæ adducat ad ſuperos; Lucẽ, quæ errorum tenebras diſcutiat, veritatem, quæ, nos in diuinarum rerum ſcientia,& fide, inſtruat,& confirmet. Et de cœlo quidem deſcendit, vt mundo vitam daret, Chriſtus Ieſus, lux de luce, veritas de veritate, Lux miſericordiæ, veritas iuſtitiæ; Lux influens ad merendum; veritas promouẽs ad remunerandum; veritas, qua, homo apparet reus,& iuſtificatur Deus; nobis verax, in ſe verus; veritas, qua ipſi veſcimur,& in eam mutamur; veritas, quæ mentes noſtras reficit,& in ſe ipſa non deficit. Vnde illud, veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic eſt verus Deus,& vita æterna. Sed-C enim, nihil hoc loco, nobis, aut religioni noſtræ proprium tractamus; commune eſt quod ſcribimus; quia nunc primùm de diuina natura exorſi, nõdum attingimus diuinas perſonas, aut earũ notiones, characteres, proprietates. Atque ideo, ante oculos noſtros verſatur veritas communis, abſoluta, totius diuinæ naturæ: qua Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus, ſunt, non dico ſolùm vnum verum; ſed & vnus verus: ſicut vna æternitate, ſunt vnus æternus:& vna immenſitate, aut infinitate, ſunt vnus infinitus,& vnus immenſus. Erit locus,& tempus aduerſus eos, qui ſemper ſunt dicentes,& nunquàm ad ſcientiam veritatis peruenientes, proferendæ in lucem veritatis Chriſti; quum poſt peccatum & legem, libro, qui in diuina hiſtoria, implebit Muſarum numerum, diuinam per Ieſum Chriſtum gratiam, pignus, D & arrham, æternæ, quam expectamus, futuræ gloriæ, enarrando deſcribemus. Tunc enim, illo nobis præferente lumen, gradatim per ſuas ipſius ſcalas, ſurſum verſus aſcendentes, hæc omnia perorabimus. Verè hic homo iuſtus erat. Verè filius Dei erat iſte. Verè, tu es Deus abſconditus. Verè dolores noſtros ipſe portauit. Surrexit dominus verè. Quin & oraculum illud ſuum cantabimus in iubilo; caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus. Interea igitur, audite, quicunque eſtis filij hominum, Iudæi, Gentes, Græci, Barbari, ſapientesq́;,& inſipientes; Explicabimus enim abſolutè,& ſimpliciter, antiquam illam veritatem Dei, quam, nondũ

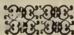
inuul-

inuulgatis religionis noſtræ myſterijs, philoſophi gentium, in iniuſtitia E
detentam, in mendacium deinde turpiſsimè commutauerunt: non illud
ſolùm, quod de veritate Dei actu, (vt aiunt,) vel habitu credebant, & intel-
ligebãt animo, ore, & opere diſsimulantes; ſed, quod multò erat ſceleſtius,
palam aſſeuerantes, non eſſe ſupra mundum hunc ſenſibilem, aliquem ve-
rum Deum; ſeruienteſq; propterea Dijs falſis, & contemnentes illum æter
num, & verum Deum; cuius nomen, eſt ante omnia ſæcula, benè, ſanctèq;
edictum, aliorum interdictum, ò ſcelus, ſcelerum; Illud, erat diffiteri, hoc,
mentiri. Inde, veritas erat apud illos captiua, hinc, ne quidem viua. O' di-
uina veritas; (liceat mihi exclamare;) Tu non inuenta, reperta es. O' pi-
ma præda, & recens, fratres; accurrite. Non ſortem ducamus; in commu-
ne potius fruamur hac ipſa venatione, gẽtibus proiecta, nobis pretioſa. Re- F
perta eſt diuina veritas, ò viri docti, in fonte puteali ipſius altiſsimæ, & pro
fundæ infinitatis. Nihil enim eſt, tam ſimile, & cognatum infinito, quàm
verum. Immo verò, ipſa veritas, eſt illa ipſa tota, quam audiſtis, infinitas.
Infinitas virtutis, quæ omnia vincit, & ſuperat, vinci ipſa, & ſuperari non
poteſt. Infinitas æternitatis, quæ neque aliquando incipit, neque aliquan-
do deſinit, ſemper eſt, ſemper erat, ſemper erit Infinitas eſſentiæ, vel natu-
ræ, abs qua, creaturæ omnes, in mendacium, & in falſitatem etiam inuitæ
degenerant. Nam, & pulcherrimam faciem, pictores omnes (ne Apellem
quidem ipſum excipio) rarò, niſi in peius effingunt. Vt propterea, ſi Deus
eſt infinitus, omninò ſit & verus. Qui enim Deus verus eſt, finitus eſſe
non poteſt: & infinitus non eſſet, niſi verus eſſet. Quid dico verus, & G
non potius veritas? quando ſimiliter eſt æternus, & æternitas, quin, & au-
thor ipſius æternitatis? Ecquam verò præſtat ipſi æternitati veritas, & ratio
veritatis? Quemadmodum enim locus, & tẽpus nobis ferè accidunt, quos
loca continent, & tempora metiuntur, (pertinent enim ad prædicamenta
illa vltima, vbi, & quando;) ita, Deo ipſi ferè adſunt extrinſecus, quæ ana-
logiam cum loco, & tempore habent, immenſitas, & æternitas. Veritas por
rò, diuinæ naturæ, neq; adeſt, neq; ineſt, ſed ipſa eſt. Eſt inquã illud, quod
vnum maximè petit quæſtio, quid eſt, qua quęritur non accidens, ſed ſub-
ſtantia rei. Eſt illa ipſa puriſsima, & ſimpliciſsima excelſitas æternæ diuini
tatis. Dicam græcè Ὑπερθεότης, & Θεαρχία: hoc eſt, ille ipſe ſummus di-
uinitatis apex; qui, ne veſtigium quidem ſenſibus noſtris reliquit vllum, vt H
quis, qualis, quantusue ſit, ſiue colore per oculos, ſiue ſono per aures, ſiue
per nares odoribus, ſiue demum guſtatu ſaporum, aut tactione frigoris, &
caloris, aliquo modo iudicare valeamus. Non quærimus viri, veritatem di
uinorum oraculorum, iudiciorum, promiſsionum, quibus diuina Maieſtas,
ſuſpici, timeri, amariq; voluit; non doctrinæ, quam tradidit; non ſacramen
torum, quæ inſtituit. Quærimus vnam ſolam veritatem æternæ diuinitatis,
cuius imaginem, Dijs ſecundis dare potuit; exemplar, non potuit: veritatẽ
illam quærimus, quam ipſe Deus credi iuſsit; videri non permiſit. Ecquid

porrò

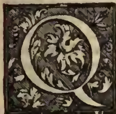
A porrò veritate illa, aut certius, aut firmius? Veritas infinita: certitudo infinita. Nihil Deo verius; Nihil Deo certius. Non eſt certum, niſi verum: falſa, omnia incerta. Quod veriſsimum eſt, vt certiſsimum ſit, neceſſe eſt. Quid tu opponis verſute? Infinitus Deus, ergo incertus, vel ſimilis incerto? Adeo ne, ſe mutuo conſequuntur Ακρίβεια, & Κατάληψις, Αδηλότης & Ακαταληψία? Adeo ne, pugnat infinitum cum certo? & incertum cum finito? Sunt animi hominum incerti; ſunt incerti caſus; ſunt incerta conſilia; eſt incertus Mars. Quid incertius vulgo? An non incertæ prouidentiæ noſtræ? Quid? Nulla ferè eſt natura in mundo, quæ dum illius veritatem, ſtudio, & inquiſitione veſtigamus, non mentes incertet noſtras. Hinc antiqua illa Academia, quæ nihil ſciri poſſe exiſtimat, quæ de
B omnibus dubitat: quæ, omnia, perinde ac ſtellarum numerus, ſit ne par, vel impar, incerta eſſe cenſet. Hanc deſperatam philoſophiam, ipſi nunquam ſecuti ſumus: quę confundit vera cum falſis: quæ ſpoliat hominem iudicio; priuat approbatione; omnibus orbat ſenſibus: Sed tamen eam opponimus libenter temerariæ illi philoſophiæ, quæ omniũ rerum citra Deum, veram, & certam cognitionem ſibi arrogat, Deum ſolum, quem non cognoſcit, in præiudicium humani generis, incertum eſſe, atque forſan etiam falſum, impudenter, impieq; proclamat. Ecquid tam certum, quàm quod oculis cernitur? An non oculis videmus quod cernimus? Profectò verè, certum, à cernendi verbo deducitur. Inde deriuatur, & verbũ credendi, vt propterea
C ipſius certitudinis, non ſit vna ratio, ſed gemina; cernentium inquam, & credentium. Beati cernunt: mortales credunt: vtriſque certus Deus: Illis per euidentiam; iſtis per fidem: per fidem inquam, quam ab illis hauriunt, qui viderunt. An verò deſunt nobis lumina, quibus certò cognoſcamus, & quaſi cernamus illam ipſam diuinam infinitatem? illum ipſum infinitum, incomprehenſumq; Deum? cuius gloriam canunt cœli, & terræ: quem benedicunt Angeli, & homines: cui ſacerdotales manus, quotidie offerunt illibata thura, & incruentas hoſtias. Vt enim prætereamus lumen gloriæ, quod beatorum eſt, non mortalium; lumine prophetiæ, diuini vates, conſpicui oculi corporis noſtri, quos propterea ſacræ literæ, videntes appellant, cognoſcunt, & vident præ nobis omnibus, illum ipſum Deum, non ſecus,
D quàm à nobis ipſis videtur ſol in cœlo, color in pariete, candor in niuibus: Lumine gratiæ, quod vix coruſcat in animis, videtur à pijs mentibus, vt tremulus in aquis ſplendor, & quoduis aliud ex ſole reſultans Απαύγασμα: Lumine fidei, quod obſcurum quidem eſt, & enigma habet; videtur communiter perinde ac ea, quorum ſpecies, clauſis oculis, ita verſamus animo, quaſi coram nobis poſita in meridie cernerentur. At verò, ante hæc omnia, ineſt mortalibus omnibus lumen rationis ingenitæ: quod & ipſum, æternæ lucis deriuatio eſt, ac radius; quo illuſtrati ex creaturis, & per creaturas, ſi volumus, videamus Deum; vt communiter multa per alienam ſpeciem, coniectare ipſi, præſentireque ſolemus, quando,

do, & belluis quoque, & auibus, diuinum quiddam inest, vt futura E
quoque præsagire videantur. Miluus in cœlo (inquit sanctissimus vates) cognouit tempus suum. Turtur, hirundo, atque ciconia, custodierunt tempus aduentus sui. Quid? Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Heus tu qui de natura tam diligenter scripsisti, in ipso Deo, authore omnis naturæ, tam indiligens fuisti; an non tibi hæc sufficere debuerant, ut certus esses, quod Deus uerè sit; tametsi nemo adhuc mortalium, certus fuerit, quid in ueritate ille sit? Sint omnia alia circunfusa tenebris, & omnino (ut græcè dicam) ἄδηλα; at uerè, non tam manifesta Delos, quæ mersa mari, repentè conspicua facta est, unde, & nomen accepit; quam manifestus Deus, qui, se ipsum tanquam sol, è medijs etiam tenebris, ostendit ignoranti sæculo. Historiæ testantur, & ma- F
gnus orator refert, fuisse Deli complures, qui gallinas alere permultas, quæstus causa, consueßent, & quum ouum inspicerent, quæ illud gallina peperisset, discernebant. Dij multi sunt, ò uiri; &, plerosque, ouorum similitudine fallunt. At est ars, est inquam ars, non ignota etiam semidoctis hominibus, discernendi à falsis Dijs, uerum Deum. An non, & quæque mater, consuetudine oculorum, discernit geminos; etiam, si inter se, tam similes sint, quàm fuere Seruilij? Sed, age, prosequamur quod cœpimus; non enim in omnes recalcitrandum, quot quot nobis calcem impegerint. Adesto tu mihi de ueritate loquenti, priorum fautrix, studiorum dux, & comes, amica ueritas: neque recedas à corde meo, aut à labijs meis; ne à picturis, & imaginibus tuis, quibus, tam sæpe mortales, per incogitantiam, G
deceptos se, & falsos esse quæruntur; ipse quoque seductas, mendaciorum inconcinnitate, labefactem sermones meos, &, à uero, lapsus ad uerisimile, dum excusationes quæro, serò quærar, anima mea impleta est illusionibus. Ecquod numen in uocem, uiri, aut potētius, aut præsentius (ut de ipsa Dei ueritate loquar) quàm illam ipsam, nobilem, uirginem, incorruptam in omne æuum, æterno Deo simillimam, coniunctissimamq; ueritatem? Ecquis sum ego, me miserum, ut de ueritate uera loquar, falsitatis amans, & mendaciorum architectus, sicut Adam exemplum meum; nisi, ueritas ipsa, desuper, sonoro tonitru suo, intonet in aurem interioris hominis mei; & rumpat in primis surditatem meam, ut audiam uocem suam: quam, deinde uerba pura resignent in codice meo; ut, qui, ea tandem legerint, palam, & H
lumen eius, & suas ipsorum tenebras, uidere posiint: & omnis mundus intelligat, nos non religione cæca, sed ratione certa adorare Deum æternum, & uerum, offerreque, & litare animas nostras ipsi Deo, ut æterno, sic & uero.

Ratio

A *Ratio Diuinæ veritatis, & analogia ad Bonitatem, Vnitatem, Diuinitatem.* CAP. VI.

QVVM igitur (vt altisimè exordiar) Vnum, Verum, & Bonum, ambitu, & latitudine, paria sint ipsi Enti; quo etiam loco, & gradu, inter doctos habentur Res, & Aliquid, quæ transcendentia vocant; consentaneum esse uidetur, vt quod omnibus hisce commune est; ipsum Verum, neque genus, neque speciem, sub ipso Ente constituat; sed B tamen supra id, de quo dicitur, & omninò supra ipsum Ens, quidpiam afferat additamenti. Alioquin enim quomodo tantas Περισσολογίας, vel Ταυτολογίας vitabimus in sacris litteris, in quibus legitur, Accedamus cum uerò corde: Veri adoratores: Beatus qui inuenit amicum verum: Honora uiduas, quæ uerè uiduæ sunt: Diligamus opere, & ueritate? Iam porrò manifestum est, ipsum Vnum, negare diuisionem sui ipsius, quasi indiuiduum; contrà, Aliquid affirmare diuisionem sui ab alijs, quasi aliud quid, Res certè, naturam indicat, cuius est velut actus quidam, idipsum, quod significatur nomine Entis, hoc est, Esse. Porrò, Bonum, relationem habet; relationem inquam conuenientiæ, & proportionis, ad omnia quæcunque exstant: Nam hæc ipsa est C boni ratio, Τἀγαθὸν, ἐφ' ὃ πάντες θέομεν, ad quod omnes currimus, Οὗ πάντα ἐφίεται, quod omnia expetunt. Quum ergo ratio Veri, & ratio Boni, vsque adeo finitimæ, & cognatæ esse uideantur; quænam alia potest esse ratio Veri, nisi similis quædam relatio conuenientiæ, & conformitatis cum omnibus rebus? Atqui, Bonum, per se se quidem, ad se uocat omnia, tanquam res obuia, patens, & palàm exposita in campo uniuersæ naturæ. Sed maiestas, Veritatis, tanquam res sacra, & religiosa, licet sit in omnibus rebus, vt & ipsum Bonum; tamen, neque trahit, neque uocat ad se, sine interuentu, & opera ipsius mentis; quæ in Deo quidem actu, sed in homine non nisi potestate, est omnia: vt dum omnia intelligit, tanquam Proteus quidam, & materia (vt aiunt) in genere intelligi- D bilium, in omnia se se mirabili potestate transformet; & in omnibus percipiat veritatem; nihil unquam agnoscens, nisi sub ratione Veri; sicut neque voluntas quicquam amat, nisi sub ratione Boni. Sensus quidem (O' Amici) feruntur super id, quod est in natura Verum. Sic enim, & doctè cecinit Poeta Philosophus.

Apparet; primis ab sensibus esse creatam
Notitiam ueri, neque sensus posse refelli:
Qui, nisi sunt ueri, ratio quoque falsa sit omnis.

At verò, ipsam Veri rationem, nequaquam percipere possunt ipsi sensus,

ſus, qui alia cum alijs non conferunt, vt neque ipſi ad ſe redeunt. Spiritali virtute hic opus eſt: Illa inquam virtute, quæ quatuor literis, tanquam imago Dei, Νοῦς, & dicitur, & ſcribitur, quæ ſuper omnia fertur, per quam res inuicem conferuntur: quæ, etiam ad ſe ipſam, circulo completo reuertitur: Ipſa ſola eſt, quæ percipit, & indicat veritatem. Pone è regione, naturam, & intelligentium, vt uultum, & ſpeculum, ſi, rem, vt eſt, mens aſpicit, & aſpiciendo, tanquam ſpeculum terſum, in ſe ipſa repræſentat; repræſentat inquam æquatè, hoc eſt, vt nihil hinc, nihil inde emineat; hæc ipſa, vtrinquè inter exceſſum, & defectum, æqualitas, ipſa eſt, quam quærimus Veritas. Nam diſtortiones, & inæqualitates omnes, vt ad prauitatem, ſic ad falſitatem pertinere, exiſtimandum eſt. Neque enim temerè dixit Cicero, Inter rectum, & prauum idipſum intereſſe, quod inter verum, & falſum. In quem ſenſum forſan, praua in directa, & aſpera in vias planas, adueniente Deo, mutanda fore, prædicebant diuina oracula. Nam, & in ſacris literis, plerunque idem ſignificare videntur Rectum, Iuſtum, Verum: Et, quæ à ſenſibus abſtracti, concipimus, Rectitudo, Iuſtitia, Veritas. Sic enim ſcribitur, Pondus habebis iuſtum, & verum: Modius æqualis, & verus erit tibi: Iudicia domini vera, iuſtificata in ſemet ipſa: Iuſtitiæ domini rectæ. Propter quod, & ſæpe, miſericordia Dei, & ueritas opponuntur in Pſalmis, quia Veritas, diuina iuſtitia eſt; quæ omnia recta, & iuſta exigit ab homine. At miſericordia, quæ contra ius fiunt, remittit hominibus. Inde porrò æquitas, vtriuſque temperamentum, non tam ſceleris, quàm pœnæ miſereſcit, vt qui perierat propria iniquitate, aliena miſericordia viuat: Vnde illud, Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi. Miſericordia, & veritas ſuſceperunt me. Illud porrò in quo fundatur hæc ipſa Veritatis ratio, quid eſt, ſi rem ſpectamus, niſi proprium eſſe, quod res ipſa, vel ex ſe habet, vel à ſua ipſius cauſa mutuò accepit? Huic, ſi accedat (vt iam iam dicebamus) æquatio iudicij, & intelligentiæ, completa eſt tota ratio veritatis. Tum autem conſequitur lux illa magna, quæ ob rerum cognoſcendarum obſcuritatem, & difficultatem, dicitur erumpere quaſi ex tenebris; manifeſtatio, inquam, agnitio, & declaratio, tam illius, quæ fundat, quàm illius, quæ format veritatem: quod & ipſum, Veritas dicitur: Vnde Veritas Dei, cognitio Dei. Non enim cognoſcit Deum, qui vel neſcit, vel ignorat, (aut quod eſt utroque grauius) errat circa veritatem Dei. Et generatim, ſi aut non eſſe quod re ipſa eſt, aut eſſe quod non eſt, quiſpiam dicat; ſi cœlum ſtare, terram moueri aſſeueret; ſi virtutem fœdam, ſcælus pulchrum exiſtimet; ſi Therſitem Aeacida, & Eſopum Alcibiadem appellet; hæc inquam omnia, ad falſitatem pertinere cenſendum eſt; niſi ſubſint ſchæmata græca Παράδοξον, ὑπομονή, εἰρωνία: quibus, vſque adeo frequenter iocabatur magnus ille veritatis amicus Socrates, vt interdum illis hominibus, qui iocoſa à ſerijs non diſtinguebant, nihil videretur aut ſtoli-

A stolidius, aut mendaciloquius. Ecce, Viri, magna pars eorum, quæ de ipsa ratione Veri, hoc loco nobis dicenda erant. An verò ex ijs, non statim videtis æternam illam, ipsius diuinitatis veritatem? Absolutissima est ratio diuinitatis, sicut & ipsa Ὀντότης: absoluta (inquam) ab omni affirmatione, negatione, relatione: At Veritas ipsa, non sic, non sic inquam. Nam relationem habet ad intelligentiam: ad intelligentiam nimirum, non humanam, sed diuinam, in primis; cui ex toto conspicuam se se offert, vt secundum se totam, & secundum omnia, quæ in ea sunt, æquatè, ideoque verè intelligatur. Vnde rationes æternæ, inuisibiles, immutabiles, quas Idæas uocant, veræ formæ, & primigeniæ imagines rerum. Deus porrò est primũ intelligibile: Deus item, est primum intelligens. Vnum
B itaque ex intelligente, & intelligibili: neque verò, vel factus est, vel fit Deus vnum ex intelligibili, & intelligente, sicut anima nostra, quæ quum sentit, & intelligit omnia, fit omnia: sed suapte natura, est primum, & summum intelligibile, & idem primum, ac summum intelligens. Totus, & ex toto intelligens: totus & ex toto intelligibilis. Totus, & ex toto (vt supra dicebamus) æquatus ipse sibi, atque ideo natura sua, & iudicio suo, non opinione, aut fictione, nostra, totus verus, & totus veritas. An vero est

Omnibus verus, sibi falsus vni?

Certè, de Deo homine, legimus, quod sit Veritas. Dubitari ne verò potest, quin idipsum prius competat in Deum, quàm in Deum hominem?
C Est itaque Deus, & verus, & Veritas. Verus, quatenus intelligens; Veritas, quatenus intelligibilis. An non est, & vita, vt & Veritas? Vita est sanè intelligentium hominum, & Angelorum; qui eum intelligendo, beantur. Sibi quoque vita est, quia se se intelligit, & se se beat. Veritas est rerum intelligibilium, quarum est prima ratio, & exemplar, tam vt sint, quàm vt intelligantur. Et sibi quoque Veritas est, quia ipse; per se, sicuti est, & secundum id totum quod est, & intelligibilis est, & intelligitur. Via tandem est (vt neque illud prætereamus,) quia in eo coeunt in vnum, & sunt vnum, intelligens, & intelligibile; & per eum, tanquam per magistrum, homines, & Angelos intrinsecus docentem, res intelligi-
D biles obuiant naturis intelligentibus, vt hæ intelligant, illæ intelligantur. Eia vos, qui veræ phisiologiæ altas ab origine rerum causas, vestigare soletis; In ratione diuinæ vnitatis, quam monstrauit ipsa Aeternitas, superioris libri materies, agnoscite primum principium, primam causam efficientem, antecedentem omnes causas, omnia principia: vnde omnes causæ, omnia principia, & quod sint, & quod causæ, & principia sint, accipiunt. In ratione diuinæ bonitatis, cum ijs, qui Socratem secuti, philosophantur de moribus; attollite animos vestros ad cõtemplandum Deum, quatenus finis vltimus, & summum bonum, tam actionum, quàm animarum nostrarum, & omnium hominum,

Qui, vitam nobis aperit, donatq́ beatam: E
Qui, nullumq́ malum, mortalibus inuehit vnquam.

Tandem, post omnia, cum ijs, qui soluti mente, & animo, uersantur circa ea, quæ sunt Μετὰ τὰ φυσικὰ, in hac ipsa ratione diuinæ ueritatis, discite philosophari altius, & reducere omnia in ipsum Deum, tanquàm in magnum, & primum exemplar; quod omnium omninò rerum, potest, ut antico carmine dicam,

Exemplar dare, & vestigia notitiai.

Nam res omnes, quanquam in se ipsis res sunt, tamen collatæ ad Deum, rogo, quid sunt, nisi signa? Deus enim solus, est res, & non signum, ideoq; solus simpliciter ueritas; solus id quod est: solus ipsum bonū, cur non & solus ipsum Verū? Quòd res sint, refertur in Deū, quatenus est id quod est: F &, Deus est earū effector, quatenus Vnum, sicut est finis, tanquam bonū. Sed quicquid est in eis formæ, splēdorisque, & pulchritudinis, ex Deo origine habet, ut est uerū, & Veritas. Nimirū, ipsa Veritatis ratio, est tota lux, tota decus, tota formositas; ut mendacia contrà, & fuci omnes, turpitudines sunt, sordesque, & labes, atq; omnino horror ingentium tenebrarū. Paria nanque existimantur à uiris sapientibus, quò ad splendorē, & pulchritudinem in corporibus, lux; & ueritas in animis: Et quidē (Audite viri) Vnitas, uirtute continet omnia, & per se ipsam, atque in se ipsa impliciè (ut sic dicam) est omnia: Quæ demū, sicut per rationē boni, unde fluxerunt, illuc refluunt, & in unū, quoad licet, restituuntur per ipsam unitatē; sic reformantur, decoranturque, & illustrantur, per ipsam diuinam ueritatem, ex qua omnis species, omnis pulchritudo, & omne decus. Quanta est G tua Veritas, ò Deus? quanta? quanta? Ecquot radios, quot lumina emittit in omne hominū genus alma hæc tua lux Veritas, ò Deus meus? Planè, non tantis coloribus fulget Iris; imo, ne mundus quidem ipse totus; quantis luminibus splendent homines, quos diuina ueritas irradiat; si tamen eā uident, uel audiunt, & non uidere solùm, & audire uidentur; iuxta Apostolicum uerbum. Sicut est ueritas in Iesu, si tamen illum audistis, & in illo docti estis. Sunt uisiones corporales digitorū, ad parietem Regis; quas interpretatur uir desideriorum. Sunt imagines, quas, Visa, uocāt. Nam, & Petrus, dū liberaretur ab Angelo Dei, existimabat se uisum uidere. Est uisio intellectualis, eaq; multiplex, sicut, & multiforme est lumen, quo olim H à patribus, & per omnia secula, à uiris pijs diuina uidentur, naturæ, fidei, scripturæ, contemplationis, prophetiæ, raptus. Quæ sanè omnia, emanationes sunt lucis illius æternę; diuinæ (inquā) ueritatis, cuius est illa uox, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Hic, hic uide Philosophe, & nusquā alibi, ęquationē inter intellectū, & rem intelligibilē, inter Deū, & ueritatē. Finge te esse Argum cētoculum, imo uerò te esse totū oculū; non eris tamē sol, quem uidere gestit oculus. Propterea, si etiā absque corpore, totus sis mens, quemadmodū ferè Angeli; adhuc tamē, aliud maius

quid-

A quidpiam, extra te, erit ipsa ueritas: Quam si ex toto comprӕhenderes, ueritas esses, Deus esses, ideoque ueritatem non sitires. Non quӕrit se ipsam Veritas, est prӕstò sibi ubique, & semper. Mens nostra, est, quӕ ueritatem quӕrit, & requirit: quӕ ueritatem esurit, & sitit, tanquam panem uitӕ, & intellectus; tanquam aquam sapientiӕ salutaris, unde reficiatur alatur, nutriatur. Emaciatur enim sine ueritate, saginatur, & impinguatur alimonia ipsius ueritatis. Certè uerò, ne Angeli quidem, usque adeo ueritatem ipsam intelligunt, ut illa non sit adhuc uerior, purior, simplicior: sicut neque tantùm amant infinitam illam bonitatem Dei, ut illa ipsa non sine fine prӕtergrediatur omnem u m amoris, & omnem rationẽ amabilitatis. Ecquanta ratione. Veritas in lingua Grӕca, per illusionem
B ad Deum, & ad diuina, proprium nomen accepit? Dicta est enim, Αλήθεια, non tam Ανὰ τῆς λήθης, quòd ne obliuione quidem deleri, exstingui'ue posit, quàm propriè Αλς ἡ θεία, diuinum mare, diuina inquam abyssus, in qua delicias agit Deus meus. Ob id, & tribus syllabis in lingua Latina, & tribus literis in lingua Sancta, profertur, & scribitur Veritas; tanquam uerè diuina, quando Deus est Trinitas. Non est humana possesio Veritas, ò homo. Est semen

Quod non tua seminat arbos.

Nam nimium uerè dixit Sancta illa Virguncula, quӕ à luce nomen accepit; à luce, quӕ splendet per ueritatem, & calet per bonitatem; à Christo Iesu, inquam; è cuius splendore emicat fides, ex cuius calore ignescit cha
C ritas. Fides sine errore in intellectu; charitas sine f elere in uoluntate: Verisimè inquam dixit, Omne uerum, à quocunque dicatur, à Spiritu sancto est. Huc quidem spectabat puella sponsa Christi; quod homo, cui est cor prauum, & profundum, cui suapte natura anima fӕtet; cuius guttur est tanquam sepulchrum patens; nimirum, qui ex suo non loquitur, nisi mendacia, & falsitates, de Deo, & diuinis rebus, ad suam ipsius salutẽ pertinentibus, veritatem aliquam, neque scire, neque diligere posset, nisi illi Deus, suaue olentem spiritum veritatis, quasi animam, inhalaret. In huius nanque mysterij symbolum, dum babtismali regeneratione initiamur, immittunt in ora nostra Dei flamines, sacrum, & diuinũ salem; opsonium
D opsoniorum, & condimentum omnium condimentorũ: vt intelligamus in alijs hominibus, quos Christi saliua sancta non tingit, ne micam quidẽ esse salis, veritatis, sapientiӕ prudentiӕ, quo ad res diuinas; quia caro non percipit, quӕ Dei sunt: neq; enim potest. Verũ enimuero absolutè quoque, & simpliciter, sicut omne quod est, pendet ab ipso Deo, quatenus est Τὸ ὄν; ita omne Verum pẽdet ab ipso Deo, quatenus est ipsum verũ. Dicam Grӕcè, Τὸ αὐτὸ ἄληθες. Hinc, & prisci illi sapientes gentiũ, summa religione docebant, post Deum ipsum, nihil esse debere antiquius, amabilius, uenerabilius ipsa ueritate: quam si quis appellauerit sapientiã, aut etiam ipsius sapientiӕ gloriam, apicè, florem; non aberrabit à uero.

Sed enim, ô viri, vt corpora integra molliter lambit, & quaſi irrorat tactus E
mellis; vlceroſa verò, & puſtulis corrupta, dum vi ſua abſtergit, mordicat
ſimul,& aſperat; ſic veritas,ſuapte natura,ſano,& integro homini, eſt mel
le dulcior; vitioſo autem, & flagitioſo, ſua ipſius culpa, videtur amarior
felle, & aſperior acerbo aceto. Vtrinque beata veritas; quæ dum amicos
dulcedine lenit,& fouet;inimicos aſpredine cruciat,& ex carnificat;vtroſ-
que ſimul,humano generi reddit,& ſeruat incolumes. Te beatum Zoro-
babel,qui centum Zopyris maior,ac melior,non φιλότιμος, non φιλοχρή
ματος,ſed φιλόσοφος,ſed φιλόθεος,coram Dario Rege Perſarum, de verita
te, & potentia veritatis, tanta animi libertate, locutus es. Non timuiſti
Gedroſos, Arachoras, Arios, Parapomiſſadas: non expauiſti Apemiem
filiam Beracis, concubinam Regis; ſed inſlante diuino numine os tuum, F
vt magna, vt diſerta, vt fortia ſonares, ſpectantibus omnibus Satrapis, &
Satrapijs,pro veritatis honore, & gloria, diſputaſti, certaſti, viciſti, trium-
phaſti: & tibi plauſit chorus,& admiranda illa imagine vocis Echo, Thea-
tra regia reſponderunt, Super omnia vincit Veritas. Falſitas, viri fratres,
tanquam malè tuta,vbique,etiam inter dentes,vnde fando,decipit; quærit
latibula,ne videatur. At veritas, tanquam ſibi bene conſcia, ex quibusli-
bet antris, & ſpecubus tenebrarum,emicat foris: neque latere vult, neque
periculum formidat: & ſecum omnia,quantumvis profunda, demerſa ca-
ligine,eruit protinus,& educit in lucem.O verè infinitam,& Deo dignam
Veritatis poteſtatem.

G

Deus non tam verus, quàm veritas, illa ipſa principalis veritas, quæ verat omnia vera, extra quam nihil verum. CAP. VII.

ENIT, Vidit, vicit, alma veritas, fratres; Docuit,
Delectauit, Permonit: vos leti, & gaudentes, date
thura flammis. Ipſi interea, dicta dicendis necte- H
mus,vt accedant oſſa,ad oſſa, vnum quodque mem
brum ad iuncturam ſuam; & videntibus vobis, in-
grediatur ſpiritus, viuiſcereq; incipiat corpus,quod
in gratiam veſtram, tractandum ſuſcepimus, ipſius
veræ diuinitatis. Ecce habetis hactenus, primam il-
lam vniuerſæ Veritatis ſedem, quam auguſtè, & ſanctè venerari par eſt:
Artem inquam,& mentem diuinam, plenam rationum viuentium, men-
ſuram omnium rerum,quæ natura conſtant: nam, & ars humana, menſu-
ra eſt rerum,quæ per artem efficiuntur.Quoniam ergo veritas intelligen-
tiæ,&

A tiæ,& enunciationis, significatio certa est animi, dependens ab ipsis rebus extra animam; sanè non res ab oratione, sed ab ipsa re accipit, & oratio,& intelligentia orationis parens,vt sit vera,vel falsa:postquam res omnes sunt imitationes,speculaque,signa,& exempla æternæ diuinitatis. Ob id enim assurgentes, ex illis, & per illas, cognoscimus Deum, & exemplaria Dei. Manifestum est tandem, neque dubitationem habet vllam, quæcunque sunt in vniuersa natura, suam ipsorum veritatem nancisci ex illis æternis conceptionibus, & idæis, quas sacræ literæ diuina Παραδείγματα vocant. Ex illa sede (O viri) quæ Dei,& Agni vna est,procedit, vt per imitationem diuini exemplaris, quod in summo illo montis vertice, in tabernaculis non manu factis,monstratur cælitibus,res ipsæ efficiant,mentes in-
B telligant,ora pronuncient,pronunciata significent; denique facta testentur,& confirment veritatem. Sicut enim imago, quæ videtur in speculo, & ea,quæ picta est in pariete,ea quoque,quæ lucet in anima,pendet a vultu extra speculum,extra parietem,extra animam; & prius, vt ab exemplari,quàm vt ab efficiente; Ita,omnis veritas,in re,in mente, in causis, in signis, in dictis, & factis,pendet a veritate diuini exemplaris, extra totam naturam; vnde verantur omnia vera,in ipsa natura rerum. An verò, non præter tempora particularia, est ipsum generale tempus, cui subijciuntur temporalia quæque? Ad hunc sanè modum, præter veritates particulares, est prima illa diuina veritas; cui vsque adeo subijciuntur omnia vera, vt, sine illa nihil sit verum, & omne verum sit verum prima illa ve-
C ritate. Erigite hic animos. In coloribus, aliud quidem est, quod videt oculus, & aliud per quod videt. In ipsa tamen luce, non differt res quæ videtur, & ipsa videndi ratio; quia natura lucis, in se ipsa habet, vt videatur per se ipsam, &, vt illius interuentu, omnia alia videantur quæcunque videntur. Quemadmodum ergo oculus,nihil videt sine luce, ita mens humana nihil intelligit sine veritate. Quanquam, lucem quidem capit etiam exiguus oculus, at veritatis amplitudinem capere non potest angustia totius humanæ mentis. Angusti sumus æternitati: Angusti sumus,& veritati. De veritate,aliquid dici ab hominibus potest: at ipsa veritas,nisi ab ipso Deo, dici tota non potest. Quàm doctè dixit Philosophus
D ille, De veritate contemplationem; partim facilem esse, quia a tota fera quis aberret? partim difficilem,quia sublimis nimium res est veritas: Nimirum digna Deo,ideoq; non tam discutienda, quàm cum ijs, quæ supra nos sunt,& ad nos pertinent,credenda,colenda,amanda,prędicanda. Non indiget veritas mente; Indiget mens veritate: Nam neque est necessarius oculus Soli,sed sol est necessarius oculo. Quid enim deest soli, si eum non videat oculus tuus? Et quid deest veritati, si eam non comprehenderit acies intelligentiæ tuæ? Tuæ inquam,ò homo. Nam oculo comparari potes,soli non potes. Aliud est tibi virtus videndi;aliud quod videtur: Mens videt,veritas videtur. At verò Deus, est mens, & veritas, non plus mens,

quàm Veritas: non plus ueritas, quàm mens, totus mens, totus ueritas. Hinc titulus ille geminus, Aræ antiquæ Dei, Νοῦ, Ἀληθείας, Mentis, Veritatis. Quod Deus sit vtrunque: quod ambo vtrinque referantur; quod vnum respiciat alterum; mens veritatem; veritas mentem, vt oculus lucem, & lux oculum. Nolite iam, ò Viri, perpetuo hærere in ultimis sedibus Veritatis, in signis, in enunciationibus, in cogitationibus, in vocibus, in conceptibus, sed mecũ quærite illius alta subsellia, naturas, res ipsas, formas, exemplaria, vnde in primis deducuntur, & quo tandem reducuntur omnes significationes, cogitationes, enunciationes, voces, conceptus. Adde operationes, mores, amores. Sanè Veritas, in sacris literis, quas continenter habere oportet in directo oculorum nostrorum, non ad cõtemplationem solam spectat; spectat etiam ad actionem. An non legistis, F In veritate non stetit? Creatus est in sanctitate veritatis? Qui facit veritatem? Sanè quid est, In veritate non stetit, nisi rectitudinem non tenuit? ab arce iustitiæ cecidit? Dei amorem neglexit? Quid porrò est sanctitas Veritatis, nisi sanctitas, fraudis, & doli nescia, absque fuco, & hipocrisi? iuxta illud, Ecce verè Israelita, in quo dolus nõ est. Cuius sacrum symbolum, est cor appensum gutturi; quo significatur, tunc nos esse veraces, si corda, & ora consentiant, si quod ore dicimus, depromamus ex corde; &, quod in pectore clausum est, præferamus vultu: alioquin vultus, qui discrepat ab animo, non iam vultus, sed persona, & larua est. Quid denique est facere veritatem, nisi rectè, & iustè, vt par est, agere? Nam, & Christus Iesus, ore suo sancto, & benedicto, opponit, facere ueritatem, & Malè agere. G Qui malè agit (inquit) odit lucem: Qui autem facit veritatẽ, venit ad lucem. Hæc porrò omnia, non ad complexiones, vel propositiones pertinent, sed ad mores, ad uirtutes, ad actiones. Signa tamen, & ista sunt, & causam habent priorẽ, ex qua pendet, vt uera sint, & dicantur. Sicut enim propositiones, quum veræ sunt, ideo ueræ sunt, quia æquantur cõceptioni mentis, & mens rei, & res ideæ, & idea uerbo, & verbũ Deo; sic, quum Veritatem facimus, ideo facimus, quia opera nostra sunt secundum virtutem: virtus secundum legem; lex secundum rationem, ratio humana, & naturalis, secundum diuinam. Tolle hanc conformitatem, tollis veritatẽ. H Tolle cognitionem huius cõformitatis; tollis cognitionem ueritatis. Veritas signi, pendet à ueritate rei. Veritas rei, pendet à ueritate causæ. Veritas causæ, à veritate exemplaris. Vis dicam clarissimè? Coniunge rẽ ideæ, opus humanum rationi diuinæ, in utroque est ratio ueri; sed in uno est signum, in altero causa. Illa igitur tãdem, quam sola mens percipit, quam ipsum etymon indicat, uerorum conformitas, æqualitas, vnitas, ipsa est ueritas. Extende paululum nomen, Omnium verorum vnitas, Illa quid est, nisi ipsa diuinitas? Nam ubi sunt omnia vera unum, nisi in ipso Deo? An verò, quicquid in Deo est, non est Deus? Certè uerò, res æquatæ, uel unitæ, quanquam sunt veræ, non sunt ipsa Veritas. Ipsa enim æquatio, &

unitas

A unitas est veritas. In te, ò Deus meus, sunt idem res æquatæ, & æquatio; res unitæ, & unitas: Ergo tu solus Deus meus, es uerus, & veritas: & qui sibi regulis tuis, legibus tuis conformes se se reddunt; illi studiosi sunt ueritatis, illi euadunt ueri, & ueritatis amici. Et sanè veritas, quæ ad iustitiam pertinet, quid nam est aliud, quàm imitatio rationis æternæ, quæ est ipsa iustitia, ipsum ius, ipsa regula, ipsa lex legum? Quæ porrò ad doctrinam, non ne radius est diuinæ sapientiæ? abs qua omnis scientia, & doctrina? Quæ denique ad uitam, quem scopum habet, nisi, vt per uirtutes, quas uocant politicas, purgatorias, purgatas, hæroicas, conformes reddamur imagini filij Dei, in quo nimirū sunt exemplares? Quid? Ipse est exemplum, ipse est origo, typus, imago primi-
B genia, ac uiua, per quam in interiori homine reformamur; per quem, ad Deum accedere nobis datur; per quem, nobis æterna bona promittuntur; & tanquam per sponsorem, & obsidem, in nobis, patris promissa complentur. Ob id, se Veritatem uocabat, & assertorem ueritatis: cui nimirum pater dederat, sicut in semetipso habere vitam, sic habitare in eo, non aliquam tantùm, sed omnem veritatem. Veritatem uitæ, vt posset dicere, Quis ex uobis arguet me de peccato? natus de muliere, sed qui peccatum non haberet; factus homo, sed in cuius ore non esset dolus: ideoque uitis uera, habens omnem gratiam uitæ, & ueritatis, omnem spem uitæ, & uirtutis: Sanctus sanctorum, solus sanctus.
C Veritatem doctrinæ, vt iam non essent plures magistri, sed omnes tanquam discipuli, illum unum præceptorem agnoscerent; qui opere, & sermone potens, & exterius, & interius doceret, essetque lux uera, quæ absque omni errore, illuminaret sedentes in tenebris gentium, & in vmbra mortis Iudæorum. Denique, & veritatem iustitiæ; vt, quod rectum, æquumque postulat, pro Deo, cuius agebat causam, aduersus Pharisæos, Principes, Reges, palàm, & publicè, verum in primis, & religiosum testimonium, forti, & imperterrito animo testaretur; & deinde, tanquam iudex, ius suum unicuique tribueret. Patri, cuius legatione fungebatur, redderet gloriam, nobis exhiberet charitatem, humili-
D tatem exigeret à se ipso, & implens omnes numeros, ad obediendum Patri, & ad nostram salutem, se ipsum traderet uictimam in ara Crucis. Quàm altè profatur Ioannes dilectus domini, uniuersæ Ecclesiæ Ταχύγραφος, ò Viri; vt tantæ rei fidem faciat omnibus gentibus: Vidimus gloriam eius, gloriam unigeniti, & agnouimus eum plenum gratiæ, & ueritatis. Non ne uerò, & ab ipsis quoque hostibus, accepit ueritatis testimonium? Scimus (inquiunt) ò Magister, quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces: non est enim tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum. Hinc piæ illæ ipsius quærelæ, aduersus contumacem Synagogæ perfidiam; Si ueritatem dico vobis, quare non creditis mihi? I, tu, modo, scæleste, perfide, vir

Belial;

Belial; I, scælus mundi, odium cœlitum, totius sacri exitium iuris: I, inquam, Pilate, & pudore deposito, Christum Iesum, quem supplex, vt pronus adorare debueras, insolens, immodestus, importunus, interrogas; Quid est veritas? Ille ipse, qui tecum loquebatur, ille ipse, quem tu alloquebaris, aduersus quem, pro mundi salute, vt in eum deseuires, non ab homine, sed ab ipso Deo acceperas potestatem, ipse, inquam, est veritas. Veritas prædicata omnibus gentibus: Veritas inspirata pijs animis; veritas incarnata in virgine, veritas increata in Deo patre; atque ideo est lux clarissima ad docendum, via rectissima ad dirigendum, iustitia plena, & integra, ad saluandum; vita æterna ad beandum. Et cur non expectasti, ò noue Dionysi, ò delusor, & irrisor numinis, cur, inquam, non expectasti sanctum illud oraculum, vt hæc tibi fidelia responsa daret? nisi, quia dilexisti magis tenebras quàm lucem, iter deuium, quàm viam, mendacia quàm veritatem, Deos, quàm Deum? Inde enim prodijt, quòd, Grati successor ingratus, in præfectura Iudææ, quam, immerita Cæsaris gratia gerebas, pro sana Deorum signa in templo collocari iussisti; Christum, quem, Sanctum Dei, etiam cacodemones vocant, quem Tiberius tandem in Lario posuit suo, extra portam ciuitatis, occidi iussisti. Veritatem nimirum ore mussabas, animo dissimulabas, factis autem, o Hypocrita, negabas, & pernegabas. Sed, ille, o viri, apud inferos rationem reddat: Reddat rationem mendaciorum patri, filius mendacij, filius diaboli,

Victima nil miserantis Orci.

Nos, in laudem veritatis, canamus Epinicion. Beata Crux, in qua de hominum mendacijs, dæmonumque dolis, & fraudibus, triumphauit diuina Veritas. Et beata Veritas, pro cuius gloria, & honore, in ligno Crucis, mortem pertulit Christus Iesus; ad hoc natus, passus, crucifixus, vt, in omnibus, & per omnia, testimonium perhiberet veritati.

Deus solus, veritas; Citra Deum, omnia vanitas: Dij gentium, vanitas vanitatum. CAP. VIII.

Sed, in hoc tanto, tamque immenso, quem nobis sors dedit, veritatis campo, liberius iam exultare, &, velut leuioris armaturæ excursionem facere, gestit oratio, ò viri; si fortè illi, qui hactenus diligũt vanitatem, & quærunt mendacium, homines graui corde, ideoque mendaces in stateris iudicij, & rationis; tantarum rerum meditatione, speculatione, & contemplatione, quasi volucribus pennis, leuiores facti, incipiant nunc demum, constanter diligere, & amplexari veritatem. Vt, dum omnia vanescunt, quæ in mundo sunt, eorum quoque

que

A quæ cogitationes, spes, & desideria, non cum illis pariter euanescant: quin potius, facti ipsi sublimiores cœlo, abs quo fortuna, erratio, & ipsa ferè vanitas, abesse videtur, iungantur animis. Deo, qui solus est veritas; &, præ illo vno, despiciant, tanquam posita.

Sub pedibus, quæcunque infra per inane geruntur;

Possessuri suo tempore, beatas illas sedes: in quibus nullæ variantis cæli vices, sed perpetuus ordo, ratio, constantia, firmitas, veritas;

Quas, neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Aspergunt, neque nix acri concreta pruina,
Cana cadens violat, semper sine nubibus æther,
Integer, & largè diffuso lumine ridet.

B E vigilate animis, ò Mortales. Proponimus enim vobis sanctam, salutarem, &, dignam, quam nulli homines ignorent, philosophiam. Non sunt tam inuicem extremi, atque oppositi, duo illi mundi cardines, quos vocauerunt occultum, & conspicuum polum, de quibus Maro,

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq́; profundi.

Quàm, sibi inuicem, per rationes intrinsecus proprias, aduersantur veritas, & vanitas. Voces quidem, sono sunt similes, literarum & syllabarum numero pares, ferè similiter incipientes, & similiter cadentes, vt, verè adelphides videri possint; sed, res, quæ significantur his vocibus, ò quam lõgè, C longeq; distant: genere, forma, æuo? Vanitas, comes est indiuiduus vniuersæ creaturæ. Veritas, est solius propria creatoris. Ex vanitate, varietas, & mutabilitas: Ex veritate, firmitas, atque constantia. Nihil subinde variabile, nisi quod vanum. Oportet, vt verum sit illud, quod sibi æternum constat. Itaque variabilia omnia, quia vana omnia: Deus solus, variationi subiectus esse non potest, quia, Deus solus, & verus, & verè est. Ita est, ita est, nolite errare. Quæcunque sunt citra Deum, non omnia quidem intrinsecus, potentia subiecti, contrarietateque, & compositione, sed intrinsecus tamen, potestate agentis, verti, commutarique possunt; non solùm, vt aliter sint, quàm modo sunt, sed, vt omnino non sint, sicut etiam aliquando omninò non fuerunt. Hæc est dignitas, & ma D iestas ipsius veri Dei, vt, extra aleam vniuersę creaturę, positus, procul absit ab omni variatione, & mutatione, & tãquam omnium rerum creator, sit in seipso, firmus, constans, Αμεταβολος, hoc est, non aliquo modo mutabilis: vtpotè, non vanus, non vacuus. Vnde enim deducitur vanum, nisi a vacuo? Plenitudo rerum omnium Deus: Neque enim essent abs Deo omnia, nisi essent in Deo omnia. Ob id sanè sunt ab ipso, quia sunt in ipso. Vniuersa porrò creatura, quid est nisi ipsum inane, & vacuum? ipsa inanitas, & vacuitas? Quam propterea Deus portat, sustinet, fulcit verbo virtutis suæ, ne in nihilum labatur, & concidat. Indicat homo, vt omnis creatura, sic vanitas vniuersa: cuius celerem fugitiua

ætate

ætate commutationem, defectum, interitum, quis non miretur? non E
doleat? non deploret? Sic enim, & Poeta, Sub imagine Rosæ, eadem die nascentis, & contabescentis, humani generis fragilitatem lamentabatur,

Et dum nascuntur consenuisse rosas.
Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum;
Quas tabescentes, iuncta senecta premit.

Ecquis nostrum non uidet, quàm perpetuo circulo uoluantur, & reuoluantur res humanæ? quàm nihil ex præsentibus in eodem statu permaneat? quàm sit præceps, in hac uersatili humanæ uitæ rota, omnium nostrarum rerũ mutatio? Neque enim, temerè dicitur homo, fœnum, quod F
ueiociter arescit; olus herbarum, quod citò deficit; vmbra, quæ repente apparet, & fugit; flos denique, qui statim

succisus aratro,
Languescit moriens.

Profectò uerò, hic ipse tantus humanarum rerum motus, quo singula quæque commutantur, non in dies solùm, sed in horas; vox quædam est, quasi publica, quæ testatur, & protestatur, quo nihil stabile sub sole, nihil firmum, nihil solidum; omnia fluxa, omnia incerta, omnia uacua, omnia uana, omnia uanitas: vt propterea, parum quoque solidi, imò uerò, vanissimi habendi sint, quin, & uniuersa uanitate uaniores, homines illi; qui, opibus, honoribus, voluptatibus, rebus inquam G
fluxis, incertis, uanis, studio, amore, cogitatione, vsque adeò inhiant, incumbunt, inhærent, vt uix inde diuelli possint: verè, vt in prouerbio est, lasciuis hæderis ambitiosiores. Iam quid est solidum, quid est uanum? Corpus solidum, nulla dimensione uacat. Menses solidi, constant tricenis diebus. Dicitur translatè, Gloria solida, fructus ueræ uirtutis: Felicitas solida, sapientiæ merces, immortalitas: Virtus solida, integritas uitæ. Gaudium solidum, iuge conuiuium animi, qui nullius sit sibi sceleris conscius. Quid est ergo uanum, nisi quod non est solidum? non plenum? non integrum? non permanens? Rem uanam, tangere te credis, ò homo, & non tangis: signum autem est, quia, neque ab ea tangeris. Putas te ab ea sustineri posse, & falleris: nam illi in- H
nixus, mox concidis. Aperis ora, & uideris te uesci, manducareque, & bibere, & semper esuris, ac sitis. Non sic res solidæ, non sic; Sed, cupis fortasse exempla, vt facilius intelligas uanitatem, inanitatem? Ecce tibi

Surgentem ad Zephyrum, paleæ iactantur inanes;

Ecce gluma, quam proijcit uentus à facie terræ: Ecce populares auras, strepitum Romæ, fauorem uulgi, uices salutãtum, laudes adulantum: Ecce fumos, somnia, vmbras, ventos, nubes, bullas; omnia hæc, exempla sunt uanitatis, quam scribimus: hoc est, nõ tum curiositatis, cupiditatis, peccati

peccatoris;

A peccatoris; quàm fragilitatis, imbecillitatis, inanitatis, cui ſubiecta eſt etiam nolens, & humana, & vniuerſa natura. Omnia vanitas, Viri fratres, omnia vanitas. Imò verò, quod communis ille Eccleſiæ prædicator, grauiſsimè propoſuit, & longa inductione probatum reliquit; Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Sanè, non eſt in rebus creatis, eſſentia ſolida, & ſtabilis, cuius fultura ſubſiſtant: nam cœlum, & terra tranſibunt: Non eſt virtus, qua labentes, ſed ne labantes quidem, dum illis hærent, ſuſtinere, & confirmare poſsint; ſunt quin potius omnia bacilli harundinei, quibus, ſi quis innixus fuerit, perforabit manum ſuam. Ad ſaturandas demum animulas noſtras, quæ nunquam non dicunt, Affer, affer; quid conferunt vniuerſæ creaturæ, niſi, vt in nobis cópleatur myſticum
B illud, Onager paſcit ventum? vt ex hominibus migremus in onagros, &, pro ſolido pane, paſcamur inani aura. O' quàm aptè ſcriptum eſt, Somniat eſuriens, & comedit, & bibit; quum autem, expergefactus fuerit, laſſus adhuc eſurit, & ſitit, & arida eſt, & vacua anima eius. Quæ omnia, vtinam ipſi nobiſcum aliquando tacitè meditaremur, Viri fratres; & purgaremus mentes noſtras; vt abſterſæ, in modum ſpeculi, diuinos illos ſplendores, in ſeipſis reciperent; quibus addiſcerēt, rectè, ſyncerè, diſtinctèque iudicare, inter id quod eſt, & id quod apparet; inter rem inquam, & ſomnium; inter verum, & vanum, inter Deum, & mundum. Sanè, hoc qui facit, cognoſcit Deum. Nullus porrò cognoſcit Deum, niſi iā ſimilis factus Deo. Qui autem aſsimilatur Deo, dignus eſt ipſo Deo. Ille verò demum
C dignus eſt Deo, qui nihil agit indignum Deo. Quid tandem eſt hoc? Hoc eſt omnis homo. Ecquid eſt omnis homo, ô Eccleſiaſtes? Homo non vanus, homo non vacuus, homo integer, homo, plenus, non ſemiuir, bis vir potius; homo ad vnguem factus, homo ambroſia dignus. Etenim, non elatus proſperis, non fractus aduerſis, in ſola vitæ Deo placentis meditatione, tanquam in tutiſsima baſe collocatus, animam ſtabilem, & inconcuſſam poſsidet; cogitat ea quæ Dei ſunt; loquitur quæ cogitat, & facit quæ loquitur: abhorrens propterea à voluptatibus, quæ, carni coniunctæ, computantur inter ſordes, & feces; contemnens opes, quæ tanquam fluuiales vndæ, nunc affluunt, nunc refluunt; ſimul, & honores, qui ſæpe ad præcipitia, ſemper ad pericula trahunt. Denique, & vitam;
D quæ, ineuitabili fato, ad mortem ducit, niſi ille nos regat, qui eam nobis dono dedit. Hæc, quum ita ſint; quis poſthac dicere audeat, Vanus eſt, qui ſeruit Deo? & non potius dicat, Vana ſalus hominis, Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Vani ſunt omnes homines, quibus non ſubeſt ſcientia Dei. Qui in vanum accipiunt, & exponunt animas ſuas, Quorum opera vana, & riſu digna: quorum gaudium inſtar puncti: quorum iuſtitia, ſicut lanugo frondium: quorum miſericordia, vt ros pertranſiens; quorum virtus, vt procella maris, quam ventus diſpergit: quorum ſpes, vt nix, quæ tacta, effluit mox, & eliquatur.

Deus

A autem idem ipse es, æternum, & fundatißimum fundamentum, non iactum, aut positum, sed naturale; uirtus, & potestas omnium motuum, radix, & origo omnium temporum; seruans, & reuocans uices cuiusque mutationis, & temporis; mutans, & uarians oportunitates, tempestates, & tempora; ipse interim non mutatus cum temporibus; cui stant temporum currus; cui nititur, & mouens, & mobile, & motio; à quo uim habet mouendi quæcunque mouent; per quem mouentur quæcunque mouentur; qui etiam quum uoles, firmabis omnes mutationes, & omnes motus. Vtinam, ipse quoque Deus, tuo salutari præsidio tunc firmus efficiar; infirmus planè, & uanus, & uanitas, ex me; sed firmandus, & stabiliendus ex te, si modo refugiam ad te; tibi ipsi gloria in secula seculorũ,
B ò Deus. Meminisse oportet (ò viri) eorum, quæ supra dicebamus: nam hoc totum, ad laudem veritatis pertinet, vt extingui nullo vnquam tempore poßit. Quæ, vno digna Deo, quo nihil fortius, potentius, firmius, sola omnibus, machinis præualet; cui ne mundus quidem ipse totus resistit: quæ uinci non potest, quæ vincit omnia; quæ, vt omnia commutentur, ipsa semper sui similis, eadem in sua ipsius maiestate, & gloria perseuerat. Intercidere apud nos aliquando, obscurari, languere, emori, aliqua veritas potest, Vnde illæ quærelæ, Corruit in plateis Veritas, Non est veritas, nõ est misericordia in terra; At si cœlum, etiam, & terra transeat; veritas simpliciter, & absolutè manet in æternum; vt, quæ desinere, deficere, aut etiam languescere non potest, nisi languescat, deficiat, desinat
C illa ipsa æterna diuinitas, nimirum continuata Deo, vt fluuius fonti, vt radius Soli, vt imago vultui. Vis, æternitatem, immutabilitatemque veritatis, tibi planè explicem, ò homo? Cogita, si audes, extinctam esse, prorsus, aut omnino, fluctibus, & inundationibus mendaciorum, extinguendam esse aliquando, illam ipsam, quam tantopere efferimus flammam veritatis: Fac, vt, nouißimis temporibus, abundante iniquitate, nulla sit veritas; Te ipsum tunc interrogabo, est'ne verum, nullam esse veritatem? Ita est (dices) quia iam posuisti, quòd extincta sit veritas? Tum statim subijciam; Est'ne verum nullam esse veritatem? Respondebis, Est. At sicut
D non est album sine albedine, neque lucidum sine luce; ita non est verum sine veritate. Est ergo veritas, velis, nolis, adhuc viua, & non mortua; quam extinctam esse temerè cogitabas: vt palàm intelligat omnis mundus, quòd, perinde, ac illa ipsa natura Dei, æterna sit veritas, nulloque poßit claudi principio, nullo fine; ipsa rerum omnium, vt, & ipse Deus, principium, medium, & finis. Annulus nimirum aureus, circulus cœlestis, immo verò, toto cœlo amplior; quo vniuersa rerum series, & ipsa etiam cœlorum fabrica, admirabili intexta ordine, continetur, ostenditur, declaratur. Egressus inquam à principio, status in medio, & reditus ad finem. Ob id enim, ternis elementis, in vnam dictionem coalescentibus, constituitur sacrosanctum illud veritatis no-

A in æternitate, cum Angelis; non prorsus moriturus mundo, in tempore, cum belluis: quia, quæ pro Deo, & ad Deum dirigatur, pia hominũ opera, actu quidem transeunt; sed tamen, fructu, & retributione æternum manent: vt uanum quidẽ sit, quod in se ipsis sunt; sed omninò uana nõ sint, quia uanum non est illud, cuius intuitu, & gratia fiunt. Auersus autẽ à veritate homo, &, in erroris sui pœnam, à veritate, quam deseruerat iustè repulsus, quonam se verteret, nisi ad vanitatem? quærens ueritatem, in uanitate; qui existimauerat uanitatem, in ipsa ueritate. Sic desinens contemplari verum Deum; finxit sibi uanos Deos. An non uanos? qui, nec bene possunt facere, nec male? qui oculos habent, & non uident; qui aures habent, & non audiunt? Vana sunt omnia, quæ fecit Deus verus; & non B sunt uana idola, quæ fecit homo uanus? Imo verò, quia uniuersa uanitas omnis homo uiuens; necesse est, ut Dij, quos finxit homo, sint vanitas uanitatum. Vsque adeo ergo, longè, lateque, imperitabat regnum uanitatis in Dijs; vt ne haberet quidem sub sole, vbi caput reclinaret suum, diuina ueritas. Sed enim, magna ratione Moses, protecto capite Sacerdotis, terribili galea nominis. Dei; dum, illius venerabile pectus, insigniret sancta veritate, quæ, viro Dei, esset, & ornamentum, & armamentum; illi ipsi veritati, adiunxit comitem, Manifestationem. Sic enim habet, Τὸ λογιον, ἀλήθεια δήλωσις: apertè nimirum significauit, nihil esse tam absconditum, tam arcanum, quod ueritas non prodat, quod non reuelet, quod non manifestum efficiat. Tota lux, tota oculus, oculus so- C lis, oculus Dei, iudex, & testis; Iudex syncerus, testis incorruptus, aduersus quem nihil possunt, aut Sophistarum decipulæ, aut subterfugia dialecticorum, aut demum armatæ illæ, & coaceruatæ oratorum inductiones, & soritæ, etiam si ipsa ueritas sit nuda, sit sola, & nullis instructa uel armis, vel artificijs. Manifestauit ergo tandem se ipsam mundo, & uanitatem detexit Idolorum diuina ueritas. Quid dico detexit? An non, & destruxit? Audi ò homo inanis, ò homo inutilis; ò homo qui Deum uerum in tuis ridendis, & irridendis Idolorum uanitatibus irritasti, vnde meritò irrisus fuisti. Audi, inquam; Vbi Pan, antiquissimus in naturæ similitudinem, apud Archadas formatus, rusticus Deus? Vbi Diana D Ephesia? Vbi Capitolinus Iupiter? cuius eminentissimas ædes, tot urbium, & prouinciarum opima spolia, tam multis seculis ornauerunt? Vbi Iouis Hammonis, apud Garamantas templum magnificentissimum? Vbi ara cornibus plena? Vbi, vbi masculæ, fœmineæque Deorum effigies? Vbi Dodoneæ quercus, & pelues sonoræ, crepitantiaque illius cymbala? Vbi Aegypti Cynocephalus latrator Anubis? Nullo negotio, ò Viri, solo spiritu oris sui, omnipotentissima Veritas ad nihilum redegit, & Deos, & Deas: simulachra gentium argentum, & aurum, uanissimas uanitates omnium uanitatum. Et, iam tot seculis, quæ fuerunt ante nos, Deus uerus transfert regna, & impe-

ria, mutat mores, vices, secula, tempora; sed, & ipsam rerum naturam, E sortem, nomina, faciem. Ipse interea immortali æuo fruens, & summa pace, nil nostri indigens, suis pollens opibus. Ecce veritas, ecce igitur vera diuinitas, ecce verus Deus, (vtar Plautina voce) ipsus, ipsissimus. O Marce Tulli, ò Marce Tulli, ò fons eloquentiæ, si sciuisses donum Dei; Si intellexisses hanc vnam veritatem, quam multò fœlicius dixisses in laudem solidæ huius Theologiæ, quam dixeris in laudem illius inanis philosophiæ. O naturæ currus, & Auriga, O vitæ dux, O virtutis indagatrix, expultrixquè vitiorum. Quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu orbem terræ, è cœlo veniens illustrasti. Tu in terra vrbes peperisti. Tu dissipatos homines ad cœtus, & societates conuocasti. Tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. Equidem, ò viri, est homini temulento forte vinum; Sunt lasciuo fortes mulieres; & plebibus sunt fortes Tyranni: at præualet omnibus hæc ipsa pia. & sancta veri Dei cognitio: quæ vna, & vino madidos facit siccos, & mulierosos castos, & denique Tyrannos mutat in Reges. F

Diuinæ naturæ simplicitas illa ipsa diuina veritas. CAP. IX.

GITE nunc Viri, post infinitatem, quæ ad magnitudinem spectat; post veritatem, quæ relationem habet: audiamus ipsam diuinam Historiam, de diuinæ substantiæ simplicitate: nam simplex, & compositum ad substantiam pertinet, longè, lateque loquentem. Infinitudo patefecit viam ad intelligentiam diuinæ Veritatis: Ecce ipsa veritas aperit nobis oculos, vt contemplemur rationem diuinæ simplicitatis. Ecquidnam est re ipsa diuina Veritas, nisi illa ipsa tantopere celebrata diuinæ naturæ simplicitas? Quid est enim in ipsis rebus, si commune hominum iudicium attendimus, quod & probat sonus vocis; quid est, inquam, Verum, nisi merum, purum, syncerum? Hoc inquam, quod quærimus in Auro, in Opobalsamo; quærimus, sed non inuenimus. Sanè domus, vrbes, naues, emporia, apothecæ, vsqueadeo plenæ sunt callidis, & tegendo scælere artificiosis hominibus, vt in omni mercatura, siue sordida, & tenui, siue magna, & copiosa, omnia sint fuco, & lenocinijs illita, corrupta, mysta, adulterata, & (vt sic loquar) mangonizata: Intantùm excreuit auri, & argenti scælerata habendi cupido, omnium malorum radix, & ipsius veritatis inulta nouerca, vt si dies, si noctes, si solem, Lunamque, & Stellas, venales haberemus; per huius seculi G H

A culi sacros, & omnino, execrandos homines, qui ferè tanquam Χειρόσοφοι, versuti, astuti, panurgi, colorem in fucum, & veritatẽ in mendacium, mira facilitate mutant; timendum esset, ne hæc ipsa tempora, & lumina, quæ iam Deo gratias, in vilitate sunt, in magna caritate essent, & caritati demum intolerandæ penuria fortaßis accederet. Quęso Viri, parcite; nam per indignationem (vt video) paulisper digreßi sumus; neque diutius licet hic immorari. Quid enim si in artibus diminutæ sunt veritates à filijs hominum? Ascendamus potius & percurramus in regno naturæ,

Quicquid solis pascitur aruis.
Siue illud inops nouit Garamas,
B *Siue illud Arabs; diuite sylua;*
Siue Hyrcani calant saltus,
Vacuisq; vagus Sarmata campis;

vt ostendamus citra Deum verum, nihil esse quicquam veri, puri, & synceri in vniuersa natura. Profectò verò, quid habet integri, synceri, puri, & non permisti mundus ipse totus? Videtis terram, quam terimus; aquam, quam bibimus; aerem, quem spiramus, ignem quem lapidum conflictu elicimus. Certè, si fieri posset, vt id quod Euripides Τραγικώτατος optasse creditur, vt res ipsæ omnes cum hominibus colloquia miscerent, absque fuco, & fallacijs, libera, & incorrupta voce, hoc vnum testarentur, quod Αὐτοπὺρ αὐτοΰδωρ αὐτὸ ἀὴρ αὐτογῆ, hoc est purus
C ignis, pura aqua, purus aër, pura terra; nihil est aliud quam ignis, quam aqua, quàm aer, quàm terra: terra inquam, hoc est non humus, sed arida. Tũm dicerent, se esse sociata, concreta, ex hisque omnibus constituta, atque constantia: ignea inquam, aquea, aeria, & terrestria, ideoque tandem puro, veroq; sermone faterentur, se non esse pura, neque vera. An verò ipsi, interea, dum illa tacent, falsum dicimus? Sensu ne ipso contenti non sumus? & re subiecta oculis nostris?

Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera, ac falsa notemus?

Sed si placet, scrutemur arcana, fusilis illius, & metallicæ philosophiæ: illa ipsa inquam elementa, & primordia, quæ commista in natura rerum,
D ab ijs, qui supra cæteros quàmplurima arcana scire, & mirabilia facere se posse confidunt, per Χημείαν, discreta prorsus, separataque esse putantur. Certè verò, negari non potest, quin videamus aquam in vapore concreto, aerem in oleo albicante, in subtiliore, eoque rubente ignem; demum terram in fece. Et nemo nescit, hæc corpuscula minus habere impuri, & infracti, plus integri, & synceri; collationeque facta ad ea, quæ communiter videmus, & tãgimus, appellari posse, simplicia. Sed enim, ne à tota quidem eorũ massa, vel guttulam secernere licèt, ex toto puram, & simplicem:

Quæ miscet natura potens, confundit eadem,
Haud ars vlla potest prorsus distungere.

Sint porrò, uel saltem quandoque fuerint in ipsa natura, nunquam permista, duo hæc præcipua elementa mundi, ignis, & aqua, vt dum multis modis, & gradibus inuicem miscerentur, hoc est temperaretur flamma cum frigore, tum ad manifestandam multiformem sapientiam Dei, multiplices rerum formæ educerentur in lucem. E

Sanè, vbi temperiem sumpsere, humorq́, calorq́,
Concipiunt; & ab his oriuntur cuncta duobus;
Quumq́ sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res creat, & discors concordia fœtibus apta est.

Atqui, si permista aliquando non fuerunt, quoniam tamen, inter se sunt contraria, non absolutè simplicia, sed omnino sylua, materia inquam, & ipsa in se ipsis composita erant. Et hæc profectò fuit ab initio, estque omnium elementorum ratio, & natura ò Viri. Id quod indicat graue, & leue, calor, & frigus, humidum, & aridum; inter se se perinde ac uita, & mors, perpetuo bello pugnantia. Itaque sub Luna nihil omnino uerum; quia nihil ex toto simplex, & purum. Quid, si scandimus cœlos? Sit extra contraria totum cœlum empyreum, aqueum, & firmamentum ipsum, quæ in sacris notantur literis; & totum illud, quod philosophia gentium adinuenit septem planetarum uolumen: neque hæc ipsa orbium cœlestiũ decas, ad syluam ullo modo pertineat; vt ex ea, quasi ex materia, perinde ac ex tetractу elemẽtorum fiat aliquid. Tamen postquam ipsi quoque Philosophi in cœlo ponunt dextrũ, & sinistrũ, ante, & retro, sursum, & deorsum; quin (vt ipsi scitis Viri docti) densum & rarũ; potest'ne cœlestis natura esse prorsus indiuidua, omninò pura, simplex, & sine ulla materia? Profectò uerò, ipsi quoque Peripatetici, quibus cœli substantia, penè diuina est, totum cœlum, materiam uocant, materiam (inquam) in potentia ad Vbi, vt eorum uerbis utamur. Iam porrò de hominis anima loquendum est, quæ cum sit imago Dei, creata (vt aiunt) in orizonte Aeternitatis, & temporis, ideoque cœlorum, & elementorum domina, immortalis & inuisibilis (mente enim uideri potest, oculo non potest,) quis eam non credat esse naturæ simplicissimæ, & penè (vt Cicero dixit) particulam diuinæ auræ? Sed enim, si esset vsque adeo simplex, vt credi posset portiuncula diuinæ substantiæ, profectò nulla ratione, scelere inficeretur; sicut neque esset expers mortis, si cum alijs formis, ex ipsa materia haberet originem. Quod si percurrere placet superas mentes, quum scriptum sit, Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis repperit prauitatem; non'ne manifestum est, quod à puritate, atque ideo à ueritate deficiant; quando uerum, & falsum opponuntur, perinde ac rectũ, & prauum. Itaque Deus (vt eò tandem, vnde abscessit reuertatur oratio) quia solus est purus, & simplex, ab omni concretione aliarum rerum, ex toto segregatus, qui neque ex alia, neque cum alia natura, componitur; in quem, vt, vel ipse constet, vel aliud quidpiam constare faciat, nihil ingreditur

A ditur alienum,& qui non ingreditur aliena,hoc ipso,quod est simplex, est etiam uerus, ueritas,res,& ratio ueritatis. Quàm pulchrè philosophi gentium, ô Viri, veritatem indiuiduo puncto, falsitatem lineis, in infinitum diuidundis, designare solebant? vt intelligamus veritatem ipsam, vnitate, simplicitateque lætari, falsitatem multiplicitate constare, in simplicitate, atque unitate,locum habere non posse. Quis scit,si fortasse nos omnes,ob id unum in mendacia tam procliues, à veritate tam alieni sumus, cum mendacijs pacem,cum veritate irreconciliabile bellum habemus, Et nisi Deus, ui quadam nos ad se recipiat, sibique coniungat, vsque adeo, vt humanam sortem excedere uideamur, in picturis solis,& imaginibus versari solemus,ipsamque puram, & simplicem veritatem natura refugimus,
B & eos quoque, qui nobis simplici, apertoque sermone, absque fuco, & fallacijs more maiorum uera dicunt, odio plusquam vatiniano persequimur? Ob id unum inquam, quia non solùm uitio antiquæ corruptionis, sed & multiplici naturæ nostræ compositione, ab illa ipsa diuina puritate, & simplicitate, sine fine distamus. Te ipsum uide, ô homo, non pigeat, non pudeat, non tedeat, cognoscere, & recognoscere te ipsum. Non'ne ab utero matris, est tibi austera Veritas,& sunt dulcia,atque iucunda mendacia? Indicat magnus in omni scientia sophistarum, & in religione maximus hæreticorum numerus. Indicat amor fabularum. Indicat sententia illa probatissima,

Si tibi vera dixero, haud placuero;
C *Sin placuero, haud tibi vera dixero.*

Vide porrò, quàm sit multiplex constitutio naturæ hominis: Non est vnũ animal homo: non est item biforme monstrum. Heu, monstra quis tanta explicet, quanta sunt in monstrosissima hac nostra bestia? Est homo uetus,est nouus. est interior est exterior; est carnalis,est spiritualis; est terrenus,est cœlestis. Nihil uerò fortassę tam multifidum, nihil tam uarium, quàm homo: Chamæleonta uidere cupiebas, ô bone Vir, animal illud indicum, tantæ admirabilitatis, uide te ipsum, & Chamæleonta uidisti; verè mundum minorem,& simulachrum mundi maioris, In quo

Sicut vnda impellitur vnda,
D *Vrgeturq́ eadem veniens, vrgetq́ sequentem;*
Tempora, sic pariter fugiunt, pariterq́ sequuntur.

Quid necesse est commemorare affectus animi varios, spem, metum, dolorem, gaudium? Non ne facie, uultu, pilo, secundum carnem secundum ossa, & sanguinem, & per singulas corporis particulas, subinde mutatur à primo ortu, vsque ad extremum uitæ tempus, usque adeo, ut historiæ referant, quum post interuallum temporis non admodum magnum puer creuisset in iuuenem, in uirum, in senem, in silicernium; factum esse aliquando, vt parentes non cognouerint liberos, neque agniti fuerint à liberis. Illud porrò, quod tam repente mutatur, vt uix internosci posit,

verum ne propriè dicendum eſt, an potius ſimile mendacio, quod quia E
eſſentiam non habet ullam, quauis impulſione extrinſecus facta, excedit, euaneſcit, effugit, deperit, vt ea, quæ uiſa appellamus? Omnia, quæcunque extant, ô Viri, ut diuinæ veritatis, ſic & diuinæ ſimplicitatis nonnullam participationem habent: Sed eò ſemper ſunt minus uera, quò magis cõpoſita; vt propterea meritò dubitatum fuerit, poſsit'ne quiſquam de rebus naturalibus certò ſtatui, ac definiri, circa quod demonſtratio, ſcientiaque uerſetur quum ſcientia uelut oculus animæ, & ſolari lumini fortaſſe ſimilis, nihil obſcurum habere uelit; quippe quæ fugit, & fugat non ſolùm tenebras errorum, ſed nubes quoque dubitationum? Tenebris ſanè, & nubibus, circumſepta ſunt omnia, quæ tempori, & mutationi, Lunę inquam (vt breuiter dicã) & perinde ac ipſa; Luna ſubijciuntur. Nam F

Nec par, aut eadem nocturnæ forma Lunai
Eſſe poteſt unquàm, ſemperq́; hodierna ſequente,
Si creſcit minor eſt, maior ſi contrahit orbem.

Ecquid mirum, ſi vnumquodque procedente tempore, mutatur, ut aliud ſit ab eo quod erat, quando omnia in principio temporis mutata ſunt, vt quum nihil eſſent, aliquid eſſe inciperent. Mutatio illa infert vanitatem, hęc arguit compoſitionem. Vanitas opponitur Aeternitati, Compoſitio ſimplicitati, vtraque veritati; vt propterea eorum quę in mundo ſunt, nihil ſit uerè; quia nihil non uanum: & nihil ſit uerum, quia nihil non compoſitum. Deus ſit ſolus uerè, quia ſolus ęternus. Deus ſolus ſit uerus, quia ſolus non compoſitus. Propter utrunque autem, ſolus, neque aliquando mutatus, neque ulla unquam ratione mutandus. G

Verus Deus & omnino immutabilis, & verè mobilior omnibus mobilibus. CAP. X.

ET quidem, vt ab ipſa euidentia rationis, & ſeueritate diſputandi, hanc tantam veri Dei gloriam, quoad poſſumus illuſtremus; quicquid mutatur, ſi primùm erat, decidit in id quod non eſt; ſi non erat, acquirit vt ſit; denique, ſi uno modo erat, alio modo eſſe incipit. Porro verò, his tribus modis, H
utcunque res mutetur, non nec moritur? Ecquanta cognatio, atque affinitas inter motum, & mortẽ? Nam, quod mutatur, definit eſſe quod erat, & incipit eſſe quod non erat. Ecquid eſt aliud mori? Indicant uoces tam finitimę, Mors, Motus, Mori, Moueri. Quod ſi Deus mori non poteſt, quia Deus eſt; eo ipſo, quo Deus eſt, incom mutabilis eſt. Vt omnino inde ſolus habeat immortalitatem, vnde ſolus habet immutabilitatem. Hęc eſt ſola, vera, & plena immorta-

A mortalitas, ò Viri docti, quam almus ille Theologorū sol, & clarissimum mundi lumen, Paulus, Dei propriam esse prædicauit; non posse in primis corrumpi, vt, id, quod est, non sit; neque in nihilum uerti posse, vt omnino non sit; neque demum posse uariari, vt alio modo sit. An uerò non est prorsus incommutabilis, si neque à contrario in contrarium transfertur, neque ab habitu ad priuationem inclinatur, neque à priuatione ad habitum erigitur? Quę porrò omnia, vt de ipsa natura, & essentia diuinitatis dicimus, sic de ipsius Dei uirtute, & actione, accipienda sunt; vt iuxta catholicam Iacobi Epistolam, intelligamus, quod in ipsa diuinitate, non sit transmutatio; in actione non sit uicissitudo; in potestate demum, non sit uel tantula diuinę maiestatis, aut dignitatis obumbratio. Est id quod erat
B Deus; est ibi ubi erat; est talis, qualis erat; est tantus, quantus erat; denique & potest, & agit idipsum, quod poterat, & quod agebat. Quid? Nunquam erit quod non semper fuerit; nunquam minus poterit, quàm ęternum potuit; sed neque unquam aliud aget, neque etiam ab illa ipsa actione cessabit, quàm ab omni ęternitate, in seipso intrinsecus agebat. Natura non est extenuata, non est exhausta potestas, neque est imminuta, aut debilitata actio ipsius Dei. Creaturarum, ea est indignitas, fragilitas, uilitas, dicam appositè cum diuo Paulo Apostolo, Vanitas; vt quum magnum quid esse videantur, non sint tamen, nisi, velut in scęna quadam, fictiones, & vmbrę, vt pote ex nihilo. Quoniam enim à mutatione sumpserunt initium, etiam inuitę, subiacent perpetuę mutationi, &, quoniam ex tempo-
C re prodierunt, in tempore quoque, & senescunt, & occidunt. Quomodo autem potest, uel deficere, ut non sit illud, quod uerè est? vel proficere, ut melius sit, quod propriè est? hoc est, Deus? Dici ne uerò potest, vt, neque proficiat, neque deficiat, quod in motu est? Nam partim est, partim non est: hęc siquidem est ratio mutationis, & motus; quam qui tollit, mutationem tollit; & motum. Certè uerò, quia incrementa originem probant, ut & decrementa mortem indicant; neque enim crescimus, nisi quia nati sumus; neque senescimus, nisi quia paulatim deficimus; non indiget incrementis Deus, quia nunquam incipit, neque patitur decrementa, quia nunquam desinit. Quid est, quod obijcis, mi frater, aduersus
D diuinę naturę immutabilitatem; non fuisse ab ęterno tempore mundum, in quo Deus ęternum esset, cui ęternum assisteret, quem ęternum agitaret? Audi, Cępit quidem mundus ab ipso Deo nouè regi, & gubernari: at uerò, tam non est mutatus in sua ipsius natura Deus; quàm non mutatur facies, dum nouę imagines resultant in speculo; quàm non mutatur corpus, dum uel adueniente, vel recedente lumine, noua inde exoritur umbra; quàm non mutatur columna, dum nobis, loco motis, nunc est à dextris, nunc à sinistris; quàm non mutatur auri species, dum, ad nundinas, efficitur pretium, arrha, pignus. Ecquàm sępe uidimus in urbe ęquorea, soluere naues è portu, intrare portum, impingere in portu?

Et quidem, dum importantur, & exportantur merces, videtur oculis noſtris, quod moueatur portus, & tamen perſtat immobilis. Ad hunc modũ igitur res ſe habet, quam tractamus; mira quidem forſan, ſed tamẽ uera; quid autem de Deo dicitur uerum, & non mirum, qui totus eſt ueritas, totus admirabilitas? Mouentur à Deo omnia, tanquam à primo mouente, quod niſi ipſum moueat prius, nihil omnino moueat in uniuerſa natura. Mouentur rurſus omnia ad Deum, tanquam ad terminum, quo tendunt, & contendunt, quæcunque mouent, & mouentur; vt, poſt tot, & tantos motus, multiplicesque labores, in ipſius Dei ſinu, & gremio, æterno tẽpore conquieſcant. Mouentur demum, & omnia in ipſo Deo, tanquã in eo, qui continet, ſeruatque, & cuſtodit ea, quæ mouent, & ea quæ mouentur; ipſaſque etiam motiones mouentium, & mobilium: neque enim ineptè dictum eſt, In ipſo mouemur. Verum enimuero, vt omnia moueantur, & à Deo, & in Deum, & in Deo; ipſe tamen Deus, ne ad momentum quidẽ exiguum, in ſe ipſo recipit motum, vel mutationem, tanquam ſubiectum mutationis, & motus; ſed, denominatione tantùm, extrinſecus mutari dicitur; quum tota rei mutatio, & nouitas in rebus ſit, nõ in Deo. Hæc porrò, quum dicimus, ò Viri, Nolite putare, quòd diuina natura, quę Gręcis, & barbaris, ſapientibusque, & inſipientibus, eſt eſſentiæ pelagus infinitũ, ſit quaſi pelagus aquarum ſtagnantium, qualis Oceanus glacialis ultra Sauromatas. Eſt enim potius, velut ipſum totum mare, immenſum, neque vel longa mora duratum, vel torpore ſolutum; impigrum potius, & viuax; quod, ſine ullo fine ſe ipſum ciet, & extra ſe modo quodam egrediẽs, fluit ut effluat, & refluat. Miro enim modo traducitur ad alia Deus; dũ ea in primis, quæ præſciendo concipit, & uolendo parturit, ſuo tempore, & loco creat, & ædit in lucem; deinde uerò, dum omnium eorũ, quæ ſunt, ſeruator, modo quodam immobili percurrit, omnia, & ſingula, mouens, uerſans, circumagens. Qui, vt flamma uigil, vt ignis conſumens, tanquã uaga lumina, tãquam vapor exiliens, &, ſi quid eſt aliud ſubtilius, uelocius, efficacius, in ipſa actione, & quaſi motu, eſt perpes, ſicut per ſe ipſum in ſe ipſo uiuens, & non per alterius uitam; ſic, per ſe ipſum quoque, ſe ipſum mouens, & non aliunde motus. Quid? ne à ſe ipſo quidem motus, ſicut neque à ſe ipſo creatus. Indigna Deo eſt uox iſta, Moueri. Perpeſſionẽ enim ſignificat; quum Deus ſit pura Actio, atque ideo, conuenientius forſan, & verius, motio, quàm motus. Scriptũ eſt in illo ipſo Euangelio, ò Homo. Pater maior me eſt, tu ne uerò inde dicere audebis, qui catholicus uideri deſyderas, quod Deus filius, ſit Deo patre minor, quia ille dicit, patrẽ ſe ipſo maiorem? Has indignitatis voces, quis parum pius, ad diuinã illam maieſtatem transferre non pœnitus erubeſcat? Itaque, ſicut Deum patrem, maiorem dicimus, Deum filium, minorem non dicimus; quum alioquin alterum ex altero, conſequentia neceſſaria inferri uideatur, ſi eadẽ ratione, quam audit pietas, cõtemnit impietas, Deum benedictũ ſe ipſum mouere

d icimus,

A dicimus, à se ipso moueri non dicimus; quin & illum ipsum Deum, sacrarum literarum authoritate, fideque freti, mobilem, dicere possumus, motum uix possumus. An non uox est media, Τὸ mobile, quemadmodum, & Τὸ sensibile? quum ergo de Deo dicitur, uim agendi retinere potest, patiendi non potest. Certè uero animal sensibile dicitur à philosophis, non quòd sentiatur, sed quod sentiat; est enim animal per sensum, uti uiuens per uitam, & intelligens per mentem; sic ergo Deus mobilis dicitur, non quòd uerè moueatur, sed moueat solùm. Qui dicit Deum, dicit mouentem, dicit motionem: Natura Dei, non mouetur, sicut materia non mouet: ob id omnis motio, & omnis uirtus mouendi ab ipso Deo est. Contra, ratio patiendi, deficiendi, conuenit rebus, quatenus ex nihilo

B originem habent. Ecce iam tibi Philalethes nobilitatem, & immobilitatem Dei. Mutante te loca, Deus non recedit è loco, neque accedit ad locum; sed eo ipso, quo implet omnia, mobilis simul, & immobilis dicitur. Perge quocunque libet, ibi inuenis Deum; in cœlo uelut trahentem ut uenias; in inferno, velut persequentem ne fugias; in mundo, uelut exspectantem ne pereas. Finge hominem uiatorem, qui ubique discurrat, qui ubique obuiam ueniat, qui præter omnem legem uiarum, repente, & insperato ubi esse non creditur, inueniatur. Ecce tibi Deum; quid tam uelox? Aues? Venti? Anni? Horæ? Fama? Ingenium hominum, aut Angelorum? Nimium uerè, dictum est ò Viri, de Deo, & de ipso

C Dei spiritu, Omnibus mobilibus mobilior. Et iterùm, Quàm velociter currit sermo eius. Hæc est ueritas; hæc est Deo digna uelocitas, immutabilis mobilitas, quæ ut theologus luculenter expressit Ωσαυτῶς ἐνεργεῖ; est enim Ωσαυτῶς aduerbium, quo quies, & immobilis status, Τὸ ἐνεργεῖ, verbum, quo motus, & uita significatur æterni Dei. In se ipso, Deus, est, non immutabilis solùm, sed & immobilis; at, per analogiam, est quàm maximè mobilis; tanquam plenus energiæ, tanquam totus energia, uelox, uehemens, uiuus, & efficax. Qui ad omnia quæcunque sunt, moueri dicitur motu recto, dum in longa hac rerum serie, & summa, & media, & infima, ordine suo producit, mouet, gubernat. Obliquo, dum per generationem, & corruptionem uniuersam naturam ligat, te-

D netque multis modis, & miris quibusdam, qui explicari uix possunt, nexibus, implicitam. Demum, circulari; dum omnia, & singula, velut in orbem, gyro quodam perfecto, ad se ipsum, vnde recta exierunt, reducit, & reuocat. Vultis, vt rem totam explicem quam breuissimè? Deus est Τὸ ὄν. Ecce immutabile fundamentum, cui nititur omne quod mouet, omne quod mouetur, & omnis motio, ne ruat protinus, & mouens, & motum, & desinat omnis motus. Deus est Τὸ ζῶον, Ecce uis mouendi; Vita inquam, cuius præcipuum argumentum est, motus; is uerò maximè qui est secundum locum, rectà, obliquè, circulo. An uerò est eadem ratio mutationis, & motus? Sedenim, vox motus, cum maximè motum signi-

significat, qui secundum locum est, quo nullus est nobilior. At mutatio, E si substantiam non attingit ad Τὸ πάθος, communiter pertinere videtur; quòd Cicero perturbationem, alij Morbum Latinè dicunt. Itaque dicere, Deum moueri, & licet, & omnino fortasse non dedecet: quia motus vitam indicat, eamque nobilissimam, at nisi oratione figurata, qua interdum Prophetæ vtuntur, dicere Deum ipsum mutari neque decet, neque licet, Scriptum est enim, Homo sensatus, in sapientia sua manet tanquam Sol; Stultus autem, vt Luna mutatur. Noli hoc loco, Fili hominis, altius quidpiam sciscitari de diuino, vel statu, vel motu. Aeternitas ipsa statum habet, imò est ipse status, sicut & ipsum tempus, aut est motus, aut parum abest à motu. Postquam ergo Deus complectitur æternitatem, & tempus, necesse est etiam, vt statum, motumque comprehendat; F anterior statu, superior motu; firmior ui standi, ac mouendi. Motus in Deo, non est motus; status in Deo, non est status: Nam motus mutat, status sistit, vel statuit. Deus autem, in se ipso, & ex seipso, vt statuit omnia, & non statuitur aliquo statu, sic mouet, & mutat omnia, & in se ipso nec mouetur, nec mutatur aliquo motu, vitam beatam absque ullo labore, & contētione traducens; nullamq; penitus in seipso sentiens imbecillitatē.

Qui mare nunc, terrasq; metu, cœlumq; fatigat:

ipsa tamen, neque fatigatus, neque fessus, expers omnis molestiæ, omnium curarum, anxietatum, perturbationum. Sic ille fatur, Ego Deus, & non mutor.

Vnus ego, ipsa elementa rego, nec mole laboris G
Vt miser, infirmusq; aliquis, fragilisq;, fatigor.

Quid enim, si Moses in uisionibus Israelis, describit eum, innixum scalæ? Non innititur, quasi quærens requiem, spatiumque labori; sed, sustentans potius mundi scalas, & gradus, ob tantā rerum, quæ in mundo sunt, inæqualitatem, accliues, & decliues; atque ideo, incertis facilè obnoxias casibus. Quantus labor, ò fili hominis, quantus motus, velle quod nolebas? scire quod nesciebas? quod oblitus eras reminisci? quod cupiebas detestari? Si aliud amas, quàm amabas, non es ubi eras, dixit quidam non ineptus. Et quidem, his motibus, & uicibus, natura suapte, subiecta sunt, & ipsa quoque Angelorum agmina. Solus ille, qui est, qui totum mundū, H uelut ex se ipso prudentem, arbitrio regit suo, per suam ipsius uim, & naturam, omnino mutari non potest, Κινητὴς ἀκίνητος μεταβλητὴς ἀμετάβλητος; sic enim, in uniuersa natura, corpora, animæ, homines, Angeli, & quæcunque extant, accipiunt firmitatem, & robur, vt in suis ipsorum motibus durare posint, & non deficiant; dum stabilis, & manens, dat cuncta moueri. Ascendunt, & descendunt singula quæque, magnis quibusdam scalarum motionibus, & commotionibus, corporalibus, & spiritualibus agitata; sed tamen, non concidunt te uno stante, & tenente clauum,

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Hinc

A Hinc magnus ille Patriarcha (ò Viri) ingentem obeliscum, columnam lapideam, pio, & religioso uoto inunctam, ipsi Deo erexit, dedicauit, quæ diuinam immutabilitatem, immutabile inquam testamẽtum suum, quod secum, & cum patribus suis iureiurando firmauerat, æterno tempore loqueretur. Sed, & ipse Deus quum suus ille Moses, desyderio, desyderaret uidere faciem suam, hoc illi unum iussit, tanquam amico, ut staret in petra, stabilitatis amans, mutabilitatis inimicus: Fabricaturusque Ecclesiam, vbi amanter, & perpetuò quiesceret, & inambularet; immobile saxum sibi elegit, quod ne ipsæ quidem inferorum portæ perfringere, aut reuellere nunquam valeant: Et demum per parabolam docuit, Sapientem ædificare super petram, insipientem super arenam, vt propterea sapiens, sit in-
B sipienti quasi Deus; quia ille nititur ueritati, factus & ipse ex ueritate tetragonos; hic, totus uanus, & uanitas, est quasi pila, & pilæ ludus. Sed quid scrutamur mysteria? quid uersamus allegorias? quid lustramus absconditos scripturarum saltus? Audiamus potius antiquos hymnos, faciles, uocales, apertos, iucundos; Immotus in te permanens; Mutat tempora, & ætates; Non est Deus vt homo, vt mutetur; Mutabis ea, & mutabuntur, Σὺ εἶ ἕν, Σὺ εἶ αὐτό; Ὢ χρόνος οὐδεὶς μεταβολὴν ὑπάγει. Tu es Vnũ, ò Deus. Tu es idipsum; cui nullum tempus mutationem adducit. Interrogandi sunt, qui legunt, O Viri docti, Stant ne omnia, & nihil mouetur; an stat nihil, & mouentur uniuersa? an potius unum solum est quod æternum stat? & sua ipsius immobilitate dat, ut alia cuncta moueantur?
C Deus, Deus ille est, in quo statur, omnium mouentium ascendendo ultimus; non diuisus, non compositus; ideoque, neque motus, neque mutatus; nam, non potest esse minus quam geminum, illud quod mouetur; si uerò geminum est, & diuiditur in duo, necesse est, vt etiam componatur ex duobus. Deus autem est summè unus: Nonne uero in ipso motu est prius, & posterius? Est itaque etiam tempus; nam hæc uix intelliguntur sine tempore; & cùm ipso motu simul incepit & tempus. Quomodo ergò subijcitur Deus motui, qui non subijcitur tempori? O vnitas, ò simplicitas, ò temporis domina immutabilitas. Intellige iam, si potes, ò homo, motum sine tempore, motum in unitate, in simplicitate, in æternitate; motum inquam sine motu, motum stabilem; & statum motum ipsius
D Dei intellexisti; motum dignum Deo, motũ, qui sistit omnes motus creaturarum Dei. Siquidem, & ille ipse animus noster, qui ne ad momentum quidem quiescit, qui noctes, & dies perpetuis agitatur motibus; nimirum, vt Platonici dicunt, Numerus uel multitudo per se mobilis, quæ animam do mouet, mouendo animat; nam nisi moueret, nõ animaret. quum purgatissimus Deo benedicto coniunctus fuerit; tunc in se ipsum totus colligetur, & altissimè intentus in admirabiles illos æternos, & nouos, semper stantis diuinitatis motus, contemplans citas illas, & crebras motiones, mutationes, excursiones, quas antiqui philosophi, insignes poetæ, & sanctissimi

ſimi Theologi, tanquam uniuerſarum cogitationum, atque adeo totius E
uitæ huius mundi inferioris, origines, fonteſque, & quaſi capita, celebrarunt; ſua ipſius mobilitate, præ nimio ſtupore, firmata; vt vnus, & ſimplex, ſic immutabilis ferè efficietur, ſicut Deus. Interea ergo, Deus ipſe mutat, & reliqua omnia mutantur: Mutat inquam, & ſupera, & infera, de non eſſe ad eſſe; ab uno eſſe, in aliud eſſe. Ipſaque ſibi relicta, per ſe ſe deficiendo, mutãtur ex eſſe ad non eſſe, quum alioquin, diuina natura ſit ſemper Ἄναυξης, ἀμείωτος, ἄτρεπτος, ἄφθαρτος, εὐσταθὴς, εὔτακτος, αὐτοκίνητος, καὶ παντόδαπα ἀμετάβλητος. Ecquid amplius quæris? Siſte gradum: nam hæc omnia, ipſæ etiam gentes intellexerunt, & ſapientes gentium ſcriptum reliquerunt; oportere, vt & in natura, & in arte omnes motus F
nitantur alicui rei immobili. Indicant cardines, axes, poli, centra, carinæ. Nota, eſt porro uobis, ò pij, uox illa, eius qui eſt, eius qui ueritas eſt; Ego ſum qui ſum; qui, vt mentiri, ſic mutari non poſſum: mentior ſi mutor, mutor ſi mentior. Ego ſum qui ſum, quia immutabilis ſum.

Deus verus, vt extra motum, ſic extra locum, immenſus, illocabilis, omnia comprahendens loca, nullo comprahenſus loco. CAP. XI.

G

Viri prudentes, Audite iam ex antecedentibus conſequentia. Si à nobis non quæruntur loca corporibus, niſi propter motum, & uix ſermonem habemus de motu, niſi propter locum; quia, motus eſt, quo mobile verſatur, inter locum unde moueri incipit, & locum, in quem deſinit; an non ſatis manifeſtum eſt, poſtquam in Deo non eſt aliquis motus, quòd neque Dei ſit aliquis locus, ſed illa ipſa natura diuinitatis, ſit in omnibus locis, & extra omnia loca, hoc eſt (vt breuiter dicamus) vbique, & nuſquam? Verè, ita habet res. Sicut enim orbis ille cœleſtis, qui in mundo principem locum, magnitudine, ſublimitate- H
que obtinet, ſuis ipſius terminis clauditur, non alienis; ita Deus, nõ pars mundi maior, aut melior, ſed uerè mundus omnium maximus, Mundus intelligibilis, incorporalis, in quo etiam hic mundus erat, antequam conderetur, per ſe ipſum, non per alia, eſt in loco; quia per ſuam ipſius uim, & uirtutem, non per uim rerum, aut locorum, eſt in omnibus rebus, & locis; ipſe ſe locans, ipſe ſe continens; ipſe, ſe (vt ita dicam) dimetiens, & finiens; cuius immenſum orbem, nulli fines, etiam ſi per innumerabilia locorum ſpatia tenderentur, metiri poſſent. Omnia corpora, loci magnitudine, & commenſu conſcribuntur, vt, qũum mole ſua alicubi ſunt, alibi

A non sint. Incorporalia, vi, & operatione definiuntur, vt esse vbique non possint, quia ubique operari non possunt: at uerò Deus, incircunscriptus, infinitus, incompræhensus, ne continetur quidem ambitu quorumcunque locorum simul; sed, & operatur, & est in omni loco, vbique, & vbicunque. Responde, fili hominis, Deus ne nusquam est? aut alicubi tantùm? aut ubique? Aliud sanè fingere non licet. Inane enim, nec est aliquid, nec esse potest, neque fuit, neque erit unquam: plena sunt omnia mundi membra, vt mundus ipse plenus sit, & perfectus. Omninò uerò, quod nusquam est, uix est; quod alicubi tantùm est, finitum est; Deus ergo, quia uerè, est id quod est, & infinitus est, vbique est: hoc est, nunquam deest, nusquam non adest. Hinc illæ piæ uoces, Quo ibo à spiritu tuo? &
B quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades. Et si uerò, non idem est, esse in omni loco, & in omnibus rebus, nam ratio loci est angustior, rei augustior: non est enim locus, res omnis, &, in ipso quoque loco, amplior est ratio rei, quàm ratio loci; vtrunque tamen ad incircunscriptam illam Dei magnitudinem, ad illam immodicam longitudinem, latitudinem, altitudinemque, & profunditatem pertinet; vt repleat omnia loca, vt penetret intima quæque rerum; vt nullis sepiatur locorum spatijs, vt nullis concludatur rerum limitibus: denique, vt ambiat, & transcendat locos omnes, vt prætergrediatur res, & naturas, tam singulas, quàm uniuersas; vt comprehendat totum orbem, suo ipsius complexu, nihil præter eum, non coercentem,
C & continentem. Compræhendat (inquam) quod patres dixerunt, sicut mundo non inclusus, sic à mundo non exclusus. Quàm eleganter ò Viri politioris literaturæ amantes, luserunt in re tanta, sanctissimi illi, & sapientissimi maiores nostri, dicentes, Deum præ immensitate sua interius penetrare omnia, & replere; exterius præsidere, & circuire; superius, regere, & continere; inferius suscipere, & sustentare. Penetrare porrò, non effusum, replere non exinanitum, non distentum circundare, vel ambire, non elatum superferri, & præsidere; denique regere haud inquietum, continere non defessum, & sustentare non depressum. Audite, quæso, omnes. Oportet enim, vt iuxta sacros boues, qui diuinæ scripturæ agros arant, & præsepium Ecclesiæ implent, ipsæ quoque humiles,
D & lentæ aselle pascantur; & in tanta luce maiorum, non sit in totum cæca, Christianæ plebeculæ doctrina, & fides. Deus ipse undecunque se rapiens, sursum, & deorsum, ante, & retro, à dextris, & à sinistris, omnes mundi regiones excedit, &, omnia loca transiliendo, præteruolat; cœlum ascendens, sed conuexo quoque cœli sublimior; ad infernum descendēs, & penetrans, sed ipso etiā inferno profundior: fines orbis terræ perambulans, tenēsque, & cōplectens extrema maris, sed longior terra, & latior mari. Hæc est ratio immensitatis diuinæ. Hoc est diuinū illud Τὸ ἀπέρατον. Hæc illa Αμετρότης, quam theologia prædicat, tam creatori propria, quàm

quam à creaturis aliena; qua Deus est in loco, & excedit locum, est in mundo, & excedit mundum. Τὸ ἀτέλευον, dicitur de Deo, vt consyderatur in sua ipsius pura, & absoluta substantia, nullam causam habens, ne formalem quidem, aut finalem: his enim maximè, res perficiuntur, forma intus, siue foris. Τὸ ἀκατάληπτον, de Deo ipso dicitur, vt refertur ad intelligentiam, siue hominum, siue Angelorum: est enim natura eius omnibus, prçterquàm ipsi soli incompræhensa. Porrò Τὸ ἀΐδιον, vox est, qua Deus confertur ad tempus, tanquam excedens omnia tempora. Τὸ ἀπειραντον igitur, de quo nunc sermo est, comparat Deum ad res, & loca, & palam predicat, diuinam illam vastitatem, excedere omnia loca, E

Quæ cælos, terras, æquor, quæque omnia replet.

Nam, quemcunq; locum signaueris, ibi est Deus, & tamen alibi est, quàm vbi est. Quia verè, nihil omnino est, vbi Deus deest. Cçlum, & terram ego impleo, inquit ille ipse Deus. Et iterum, Cçlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Hæc, quum legerent, & intelligerent fortasse, prisci illi gentium vates, vt se non minus philosophos, quàm poetas esse comprobarent, doctissimè simul, & clarissimè cecinerunt, F

Deum ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cælumq; profundum;

Et *Iouis omnia plena.*

Et *Iupiter est quodcunque vides, quocunque moueris.*

Quin, & Orator, vbi de rerum omnium admirabili ordine, atque constantia pro Deo aduersus impios philosophatur, talia voce refert; Hæc ita fieri, omnibus inter se mundi partibus continentibus, profectò non possent; nisi ea, vno diuino, & continuato spiritu, continerentur. O vocem sapientissimam, & nunquam satis laudatam. Quis est enim ille diuinus spiritus, nisi ipse Deus, G

Ἐν εἴδεσιν εἶδος ὕπαρχον
Καὶ ψυχὴ καὶ πνεῦμα καὶ ἁρμονία καὶ ἀριθμος

Forma, inquam, existens in omnibus formis, & anima, & spiritus, & concentus, & numerus. Qui, si ingentem hanc mundi molem, cçlos, terras, maria, hoc inquam Μέγαζῶον (liceat hoc nomine appellare rerum vniuersitatem, quando hominem ipsum Μικρὸκόσμον, philosophi vocant) vel ad exiguum momentum, iratus, deseruerit; illico, dissoluetur omnis numerus, omnis concentus; & velut amisso vigore, vita, viribus, omnia effluent, euanescent, concident, perinde ac statim morietur corpus, & reuertetur in puluerem, vbi fuerit animæ à corpore facta discessio. Sicut enim anima, & in toto corpore, & in singulis corporis partibus, tota est per se ipsam, totum que & partes, tota viuificat, regit, mouet; sic Deus, per suam ipsius essentiã, in omnia, & singula, quæ in mundo sunt, totus intenditur, non dispersus, non discerptus, non distentus. Neque corpora solum, elementa, & cçlos, incitat, ragit, regit; sed animos quoque ipsos, potestatç occulta, sed vbique H

diffusa,

A diffusa, secreta, & inuisibili maiestate, intus, & foris ingreditur, penetrat, permeat, tangit, afflat, tenet, portat, implet, circundat, seruat, protegit, tuetur. Licet ne dicere, Rerum omnium ψύχωσις κίνησις, καὶ στάσις, animatio, motio, statio iuxta illud, In quo viuimus, mouemur, & sumus? Et si enim, aliud sumus, quàm ipse est; nihil tamen aliud sumus, neque aliud operamur, quàm quod ex ipso est. Ille habet vitam suam in semetipso: nos vitã nostram non habemus in nobis, sed in ipso; quia non viueremus nisi per ipsum, quum ipse det omnibus vitam, & inspirationem, animam, quâ semel viuere incipimus, aerem, quem semper spiramus. Ita genus eius sumus; non quos natura Deos genuerit, sed quos, & voluntate creauit, vt homines essemus, & voluntate mouet, ac gratia format, vt boni simus. Sic, sic, replet
B orbem terrarum, & continet omnia spiritus domini, quia, si se ipsum Deus, rebus subtraxerit; neque vita, neque motus, neque status erit. Nimium enim verè dictum est, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso: hoc est, ex eius plenitudine, & copia, per eius effusionem, & liberalitatem, in eius virtute, & potestate sunt omnia. Quàm magnus est Deus noster, o viri, quàm magnus, Cuius palmum terra nõ implet; qui pugillo metitur omnes aquas; cuius pedes, & gressus, infernum etiam inferiorem penetrant; quem, summi cęli, vertices, & capacitates aliorum cœlorum, capere nequeunt. Dicam Basiliano carmine,

Qui cœlum; tractusq́ maris; quique omnia replet;
C *Quem cœlum, tractusque maris, quemque omnia nusquam*
Comprehendunt.

Et qui demum, ne infinities quidem infinitis cœlis, terris æquoribus, circunscribi, definiri, contineri posset. Sphęra nimirum Ἀπερίγραπτος, & neque sensu, neque ratione, sed vix alta quadam mentis intelligentia, perceptibilis; cuius centrum vbique sit, circunferentia verò nusquam. Hoc sanè, pulcherrimo ænigmate, & ad audiendum iucundo, & ad probandum accommodato, de diuina immensitate loquebantur Theologi gentium: Quum enim centrum sit tota circuli virtus, immo ipse totus circulus complicatus; nam, à centro ducimus circunferentiam, quantam, quantam volumus; quumque circunferentia, sit ipsum centrum euolutum, & explica-
D tum; nam, centrum est in omnibus lineis, centrum attingunt omnes lineæ; sed, ad circumferentiam terminantur, circunferentia continentur, & concluduntur; quæ propterea neque vllis, neque omnibus, includitur, altissimè insinuabant, immo docebant apertissimè, Deum, & ingredi omnia, tanquam centrum; & egredi omnia, tanquam circunferentiam. Et profectò, vt ab eleusinis quasi mysterijs ad floralia festa transeamus, o viri; nihil in vniuersa natura tam pulchrum, quàm quod omnia sunt loca Dei; & Deus ipse, vicissim est locus omnium. Quid enim tam necessarium in primis, quàm magnam illam rerum omnium vastitatem, inanitatemque, & vacuitatem fœdissimam, quasi tristia quædam, & situ squallentia loca,

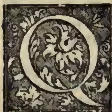
in medioque hiantia semper, & fatiscentia, repleri plenitudine, & immen E
sitate Dei? Quem propterea, magno mysterio (vt audistis) antiquitas, non punctum, non lineam, non superficiem; sed vocabat corpus, geometricis plenum dimensionibus; & inter corpora, non angulare quodpiam, sed globosum, ac rotundum; sphæram inquam, corpus plenissimum, & capacissimum omnium corporum. Nam, nisi æterna illa uis, & maiestas, mundum hunc, quasi nobile quoddam fulcrum; & res tantas, quasi inania quædam uasa, in ipsarum medio; in secretis inquam, & intimis naturæ recessibus, vbi maximè vanitati subiecta sunt, præsente potentia, & non absente natura, muniret, ac sustentaret, conciderent protinus tanta machinamenta, vbi è diuerso, Deo plena, fultaque virtute, tam solida, & stabili, non iam suspensa, & pendula, sed uelut fixa undique, & corporata, suis uidentur niti viribus, & per se ipsa stare, atque subsistere. Iam F
quid decus, & ornamenta commemorem? Ecqui Albanorum oculi, ferre possent tam deforme spectaculum, quale esset uniuersa rerum natura, nisi Deus, & omnibus, & singulis rebus, non tam adesset, quàm inesset? Vidisti vnquam deforme senium? orbes oculorum cauos? caua supercilia? & sub eis fluentes lacunas? & hic tamen tantus horror, suas Veneres habet, si conferatur cum mundo, à quo recesserit maiestas plena gratiarũ æterni Dei. Ad hunc ergo modum, res omnes sunt loca Dei, quia Deus ornat omnia, quia Deus replet omnia: replet inquam, & non occupat; perinde ac ipsa lux, diaphana corpora; nihil enim inter ea, quæ uidentur, G
est ipsa luce subtilius, minusque concretum, & corporatũ. Audite nunc, quomodo Deus sit locus omnium. Inde sanè est centrum, hinc circunferentia. Ecquid manifestius, quàm quod Deus sit, lætus quidam, & saluber locus omnium quæ sunt in mundo? locus inquam ferè natalis, vt pote suo ipsius quasi calore, omnia perpetuò fouet, suaque ipsius virtute tenet, custodit, & quod ad rationem loci pertinet, seruat, ac tuetur, vt durare, & obfirmari, crescere, & uigere, agere, & perennare per tempus, & tempora possint, quo deserente, se ipsa deserunt, atque destituunt? Miraris? si ceciderit domus, vbi habitas, non'ne cades? Plus ne æges, ò homuncio, circundante te domo, quàm protegente te Deo? Non differt ab ipso Deo, H
virtus, à natura; neque re ipsa, distinguitur operatio, à uirtute; Vt proptera duo hæc consentanea sint, & consequentia: Si operatur vbique, ubique potest; & si ubique potest, vbique est. Potestate quidem, & virtute, qua omnia mouet, regit, non tam dicitur Deus esse in mundo, quàm præesse; nimirum uelut Rex, & dominus, qui non pererrans regnum, sed sedens in solio suo, imperio, nutu, dissipat omne malum. Scientia porrò, & sapientia, qua prospicit omnibus, qua attingit minima quæque, passeres cœli, lilia agri, fenum campi, dicitur adesse mundo, & singulis mundi partibus, tanquàm testis fidelis, qui præsens uidet, absens non uidet. Scrutatur enim Deus intima quæque rerum, & nihil inuisibile est oculis eius.

At ue-

A At uerò, præter hæc, quoniam illa ipsa diuina Essentia, quia nihil purius, simplicius; omnibus rebus illabitur; in omnibus, & super omnia extenditur, magis quam aer, magis quàm lux; hac ratione, per essentiam quoque suam, Deus, se in omnibus rebus inesse declarat; vt ubi sua sunt, ipse quoque ibi esse intelligatur. Ecquid est non suum? quando suum est ipsum esse, quo sunt quæcunque sunt? Ecce habetis, Deum immensum, & (vt aiunt) illocabilem; intus quasi locatum, foris plenè locantem; ab initio conditi orbis complectētem undique, & obsidentem suo ipsius gyro, omnia, quæcunque extant, in uniuersa natura. Fœlix, & nimium fœlix obsidio; qua in tanta diuturnitate temporum, in tanto rerum labentium cursu, non modo non est oppugnatus, aut labefactatus orbis, sed usque in
B hunc diem, diuina protectione munitus; foris, velut tunica tectus adamantina; intus uerò abundans innumerabilibus præsidijs à seculo, vsque in seculum fortis, & infractus perseuerat. Finge ignē intrinsecus in primis fouentem, deinde uerò circundantem, & defendentem extrinsecus; & cogitasti iam Deum ipsum existentē intra omnia, ad fouendū; & extra omnia, ad defendendum. Vt postquàm, res omnes à se ipsis sunt Salamandra frigidiores; omnia occulto illo calore foueantur, & uiuant; & quoniā imbecillis sunt uiribus, tāquam telæ aranearū, aduersus ea, quæ circunstant; vigili flāma defendantur, & persistent. O' perpetem, & inuictum ignē. O' acrem, & rapidā flammā, ea omnia quæ uniuerso orbi sunt profutura, multò fœlicius, quàm naturalis calor, humores in corpore concoquentem, & cōsum-
C mantē; quæ uero nocitura essent, velocius quàm ignis sacer, cōtactos artus edentē, & consumentē. Iam quis nolit hoc diuino igne foueri? hoc diuino igne circūdari? Et planè omnia diuinis ignescunt ignibus, neque est aliquid, quod se abscōdat à calore eius. Misereor vestri ò gētes; misereor, quæ hunc tantū, & tam immēsum Deum neglexistis, & coluistis paruulos illos Deos, qui exigua ara cōtinentur, qui coluntur paruo thure, qui pauco ære laborātur, & paucis distinguūtur coloribus. Sed heu, heu, ò mortales, quū tātæ magnitudinis sit Deus, vt impleat singula, & omnia loca; non uidetur tamē à nobis, neque vbique, neq; alicubi. Si ad orientē pergis, nō apparet. Si ad occidentē, effugit oculos tuos. Si te uertes ad dexterā, dices, Vbi est?
D Si ad sinistrā, quomodo appræhendes illū? Et tamen, nō longè est ab uno quoque nostrū Deus noster. Deus de prope, vt ipse inquit, non de longe. Qui appropinquat, & adhæret nobis magis, quàm uestimentum corpori, quàm caro cuti: qui videt uias nostras, & dinumerat gressus nostros; qui pertingit ad cōpages, & medullas ossiū nostrorū: qui scribit cōtra nos amaritudines, qui signat delicta nostra, quasi pecuniā in sacculo. Heu, iterum heu, quis hic nō extimescat, non expauescat, non expallescat? Videre non possumus uidentē nos; & eū, qui tam subtiliter renes nostros, & corda nostra scrutatur, ne à fronte quidē semel aspicimus, vt sciamus quid, quomodo, & quādo, de nobis decernat, ac iudicet. Ite modo homones, & Deū, vt

ſoletis, ſuperbè contemnite, quē velut in inſidijs vbique latentē, eo magis E
formidare debetis, quo vos ille etiam in tenebris videt, & illum ipſi, ne in meridie quidem videre poteſtis. Sed nos te rogamus, magna, & æterna poteſtas, Rogamus te ſummè, & exuperantiſsime Deus, nos inquam tuus puſillus grex, nos tuum pœcus pauidum, ne contendas nobiſcum in fortitudine tua, neque nos præmas mole magnitudinis tuæ. Te enim ſemper, quaſi tumentes ſuper nos fluctus timuimus; &, mente, & vultu teſtamur, quia niſi tu nos recrees, pondus tum ferre non poſſumus, ſempiternum Deum, dies, & noctes ceruicibus noſtris imminentem, omnia prouidentem, cogitantem, animaduertentem, omnia ad ſe pertinere putantem, curioſum, & plenum negotij Deum. F

Natura ipſius veri Dei, non tam ſpiritalis, quam ſpiritus; expers carnis, ſanguinis, quantitatis, qualitatis, figuræ, corporaturæ, materiæ. CAP. XII.

VALIS es, qualis es, Deus meus? Quæſiui vultum tuum domine, & vultum tuum adhuc requiro. Ne auertas faciem tuam à me. Erige me, ex me ad te: G
Nam, vel quum te volo quærere, neſcio; vel quum te quæro, nō inuenio; vel certè, quod de te inuenio, non es tu, quem quæro. In communi illo noſtri generis parente, te tenebamus; per illum, te perdidimus; & iam primum ex illo factum eſt, vt te inuenire vix valeamus. Qualis es, qualis es Deus meus? Vos nunc, permittite, quæſo, mihi, pietati concedite, date zelo, tribuite deſiderio, vt ſubleuare ſermone poſsim, communem hanc infirmitatem ſanctarum plebium quæ vſqueadeo mentes tenent corporibus fœderatas, & illigatas, vt vix concipiant Deum ipſum eſſe ſpiritum; ſpiritum, qui omnino non cadit ſub conſpectu oculorum noſtrorum, ſpiritum remotiſsimum ab omnibus ſenſibus, abiūctum prorſus, non ſolum à contagione terreni corporis, ſed ab omni materia, quæcunque illa fuerit: ſunt enim, qui eam non vnius rationis exiſtiment in omnibus rebus, immo ne in corporibus quidem. Profectò igitur, quum ad ſcientiam comparandam, quam in ipſis naturæ ſaltubus, tanta cum voluptate, & vtilitate venamur; animus noſter vti poſsit duobus inſtrumentis, altero ſimplici quod mens, altero multiplici, quod ſenſus eſt; ne natura ipſa ſuperuacaneum quidpiam egiſſe videatur in homine, oportet, vt in ipſa mundi vniuerſitate, ſint quædam ſenſibilia, quædam intelligibilia; hæc porrò tam illis præſtant, quàm uis ipſa mentis excedit H

vim

A vim ſentiendi. Itaque homines illi, qui ad Dei, & diuinarum rerum altiſsimas contemplationes, accedere ſe putant; & nil aliud cogitare animo norunt, quàm quæ aut ſubiecta ſunt oculis, aut familiaria ſunt auribus; illi inquam, non modo ab ipſo æterno Deo, ſed à ſe ipſis quoque peregrinari mihi videntur; vt, qui neſciant vim humanæ animæ. Nam ipſa quoque hominis anima, de ſe ipſa teſtimonium præbet, & teſtimonium eius verum eſt, quod ſpiritalis naturæ ſit; quæ mundum, & omnia quæ in mundo ſunt, videt infra ſe, Angelos iuxta ſe, ſe in ſe, & vnum ſolum Deum ſupra ſe. Propter quod ex ſupremo illo mentis apice, quo omne corpus ſupergreditur à ſapientibus viris, tam alienis quàm noſtris, appellatur Spiritus; nimirum imago Dei, quæ corpus formare poteſt, cum corpore diuidi

B non poteſt: extra corpus intelligi poteſt, in corpore ſentiri non poteſt; ſociata corpori viuere poteſt, diſſociata mori non poteſt, ipſa (vt Græci dicũt) ſunt natura Ασώμος καὶ ἀσώματος, nulla mole diſtenta, nullis lineata figuris, nullis depicta coloribus. Ob id enim, à bonis philoſophis, numeratur inter Τὰ χορίςα; & Poetæ cecinerunt,

Morte carent animæ.

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.

Quid? Temporario quidem officio, & munere eſt anima, ſed in ſeipſa, ſemper, & prius natura, eſt ſpiritus; quod hoc ſubſtantiam abſolutè ſignificet; illud ſine relatione non intelligatur; dicitur enim anima, quatenus for-

C mat corpus, & eſt vita corporis. Et omnino quidem, vt eſſentia vna, ſic viribus multiplex, quemadmodũ per ipſos corporis ſenſus, formas corporeas, præſentes, excipit, exceptas etiam abſentes imaginatione verſat, memoria tenet, cogitatione quaſi format, librat ingenio, iudicat ratione. Ita, dum ſe per mentem, & intelligentiam ad incorporalia transfert, nõ iam anima forſan, ſed animus (nam anima eſt dum animat, animus dum ſapit) adhuc exiſtens in corpore, per vim contemplationis, fœliciſsimè tota migrat in ſpiritum, corpora, & imagines corporeas poſt terga relinquens, Deumq; , & diuina ſapiens. Vnde, & inclamat, & ſi cognouimus Deum per ea, quæ videntur, tamen non nouimus iuxta ea, quæ videntur. Hæc quum ita ſint, poteſt ne igitur non eſſe ſpiritus, & verè ſolutus omni corpore Deus? Immo ve-

D rò, poteſt ne, non eſſe omni ſpiritu purior, ſimplicior, abſolutior? hoc eſt, & animabus hominum, & ipſis quoque Angelis, (nam, & de illis ſcriptum eſt, Qui facis Angelos tuos ſpiritus, ſine fine maior, & melior? Et quid eſt corpus hominis, niſi carcer, & vinculum dum viuit, ſepulchrum, & tumulus dum moritur? Huc ſanè ſpectant duo illa Græcorum nomina, Δέμας, & Σῶμα. Eſt enim Δέμας, quaſi Δεσμὸς, & Σῶμα, quaſi Σῆμα. Hæc ipſa porrò latina vox, Corpus, corruptioni vicina, finitimaque, digna ne eſt immortali Deo? Certè verò, quod in homine dicitur corpus, quum ceciderit, cadauer erit. vt propterea Αττικῶς dicatur Πτῶμα, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, à cadendo, quod illius ſit cadere, deficere, mori. Vnde illud. Tan-

quam homines moriemini, & tanquam unus de principibus cadetis. E
Ite, ite iam, & impudenter dicite, Deum benedictum, qui solus est beatus, solus potens, solùm immortalis, cuius uirtute, & quæ stant sustinentur, & confirmantur quæ cadunt, & eriguntur quæ ceciderunt, corpus uel esse, vel habere. Oro uos amici, Cui similem fecistis Deum? Quam figuræ imaginem ponetis Deo? Qualem Deum esse putatis? An cornigerum, vt Iouem? An aurea barba, vt Aesculapium? An imberbem, ut Apollinem? Cæsijs ne oculis, ut Mineruam? uel cerulijs ut Neptunum? Pileatum, vt Mercurium? Claudum, ut Vulcanum? Nunquid, sculptile conflabit faber? Nunquid aurifer, auro figurabit illum? & laminis argenteis Argentarius? An uerò, est aliqua figura, quæ non termino claudatur, aut terminis? Itaque, si magnitudinis Dei, non F
est finis, necesse est, ut Deus sit Αναφὴς, ἀσχέτος, ἀπεριγραπτὸς, ἀσύνθετος, omninoque Αμωρφὸς, immò uerò, ut sublimiora loquar Αμωρφία. Quòd si quum de Deo, secundum hominem, cogitare solemus, forma nobis occurrit humana, ut qua nulla pulchrior ab hominibus fingi posse, & quæ sola mentis domicilium esse uideatur, uerè tamen, in sua ipsius diuina natura, vel frustra Deus haberet formam hominis, si haberet, uel certè non habet, ne frustra habeat. Non est natura iudicium, fili hominis, non est; sed est humanæ cogitationis error, putare, quòd Deus sit Ανδρειδὴς, uel Ανδρίκιλος, atque ideo, imprudenter ipsi, & impiè, hominum membris, lineamentisque figuramus naturam Dei. Dici ne uerò potest, vt qui membra habet, non illis ægeat? G
nam, & quo pluribus utitur, hoc ipso, per se se, minus potest. Aget ne uerò oculis Deus, qui per se ipsum omnia uidet? Auribus, qui per se ipsum omnia audit? Pedibus, qui per se ipsum omnia lustrat, qui vbique est, & omnia implet? Fortasse uerò æget manibus ad accipiendum, dandumque, & faciendum? Sed enim, ipse à nemine quidquam accipit; dispensat autem omnia, uerbo illo suo, quo ab initio mundum fecit, quo etiam, vsque in hunc diem operatur, quo uniuersa, quæ sunt, possidet, portat, regit. Finge quoduis corpus, ò homo, aerium, æthereum, physicum, mathematicum, animale, spirituale, & si quod aliud subtilius, vel esse, vel cogitari potest; caret prorsus omni corpore Deus. H
Habet ne uerò non corpus, sed quasi corpus? non sanguinem, sed quasi sanguinem? non membra, sed quasi membra? Sed quid est hoc, quasi corpus? Quid est hoc, quasi sanguis? Quid sunt hæc, quasi membra, quibus error, & falsitas ludit, vt philosophiam, & religionem illudat? Certè etiam, si spectant ad illas atomos, quas Democritus uigilando somniabat; quæ tamen figurare, lineare, colorare, animare, omninò non possunt; quid aliud sunt, quàm materia? At, quid est materia, nisi sylua? Hoc enim sonat Græca Υλη. Esse ne uerò potest, in summa illa simplicitate naturæ Dei, quam audistis, tanta rerum densitas,

vt con-

A vt congeriem faciat, quę propriè ad syluam pertinet? Quid? Vbi est materia, An non caduca sunt omnia? Est'ne quidpiam materiale, & immortale? Sed sit planè quędam alia materia, pręter eam, quę est rerum mortalium: certè quęcunque sit, non potest intelligi, quin sit saltem mutationum, uelut area quędam. Nam, & materia illa intelligibilis, quam in homine intellectum potestatis Peripatetici uocant, definitur, quod illius sit omnia fieri, vti alterius quem agentem dicunt, Omnia facere. Ecquid porrò tam alienum à ratione materię, quàm potestas agendi? Ecquid tam alienum à ratione formę, quàm potentia recipiendi? Quę uerò diuersitas tanta, quanta materiæ, et formę? Vt propterea tandem, nihil sit tam disparatū à Deo, quam materia, nihil tam Deo simile quam forma; quia B Deus nihil recipit, Deus omnia agit. Immò (vt dicetur) est ipse actus, et actio. Et forma quidem hominis, quę est melior pars in homine, cōtinet hominem: at forma Dei, quę est ipse totus Deus, creator mundi, cōtinet mundum. Hac ratione fortassis dicta anima, quia dat animas.

Inde hominum, pecudumq́ genus, vitaq́ volantum
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

dicta uerò Ψυχή, quia Φυσιν Εχει, naturam ipsam continet, replet, agitat. Mens autem, non quasi Μηνη, vt nostra deficiens; sed tanquam omnibus eminens, quę etiam omnia singulaque metitur. Spiritus demum, quia inuisibilis, inuisibiliter spirat, quo omnia spirant. Vnde illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Sic enim postmodum cecinit, et C Vates Ethnicus, alumnus antiquę philosophię, et rapiente eum forsan spiritu ueritatis,

Spiritus intus alit, totamq́ infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Quàm digna Deo præ cęteris uox, spiritus, ò Viri. Nam Deus non solùm ambiendo circumplectitur omnem creaturam, et corporalē, et spiritalem,

Immensosq́ sinus, immensaq́ brachia pandens,

sed verè implet, et penetrat, vt paulò ante dicebamus, infusus per intima quęque rerum, multò magis, quàm gladius anceps per viscera, quàm radius solis per aera, quàm aer per aquas, quàm aqua per terrę poros, et uenas, quàm denique anima, per omnes animantium artus. Neque uerò D profectò illabetur, et influeret in ipsos spiritus, diuidens eos in partes, et penetrans, quasi essent, et ipsi, res corporeę, nisi esset ipse omniū tenuissimus, ac simplicissimus, et prorsus expers omnis corporaturę. Non est spiritualis naturę Deus, velutà compositione corporeus, à prędominio spiritus, sed est totus spiritus, unus, simplicissimusque, qui in tota sua ipsius natura, carnem, et ossa non habet; cuius uocem nemo audiuit; cuius speciē, nemo uidit: Spiritus, vt solus ęternus, sic solus incircūscriptus, et immēsus, tanto interuallo omnia corpora, et omnes naturę corporeæ metas, finesq; transcēdens, vt solo spiritali nutu, et imperio, quicquid uult, quādo vult,

quomodo uult, in corporibus operetur; vſque adeo incorporalis, vſque adeo immaterialis, vt ad eum collati omnes reliqui ſpiritus, & craſsi eſſe, & non modo materiam intelligibilem, ſed & nonnullam corpulentiam habere videantur. Meministis illam mentem puram, ſimplicem, impermiſtam, omnia (vt Anaxagoras dixit) permeantem, fouentem, ſeruantem, cuſtodientem? Ecce Deum, ſpiritum omnibus corporeis oculis inuiſibilem; mundum regentem; grauiſsima quæque in medio ſuſtinentem; ſupra, ſuſpendentem læuia; ad ſumma, mouentem ignes; ſydera ad curſus ſuos excitantem; librantem elementa; viuificantem omnia. Omnia inquam

Quà ſe cunque refert, roſeo ſpectabilis ore
Lucifer exoriens;
Quà ſe cunque refert, niueo ſpectabilis ore
Heſperus exoriens.

Hæc eſt cana fides, hæc eſt priſca omnium gentium theologia. Hæ ſunt pretioſæ reliquiæ, quæ in tantis veterum dogmatum naufragijs, & direptionibus, etiam apud bonos philoſophos, ſuperfuerunt, ſuntque inter Chaldeos, & Hæbreos antiquiſsimæ religionis, & ſapientiæ uera, æterna, & incorruptiſsima monumenta. Quid hic dicis homiformia plebecula? heremi dura ruſticitas? ruſtica ſimplicitas? Victa es, confitere iam, & excute errorem tuum. Infantilia tibi oblectamenta permiſſa ſunt, in quibus non nihil luderes, & paulatim aſſurgeres ad meditationes ſerias immortalis, & inuiſibilis Dei. Tu uerò, non ſanè pudenter, ſed omninò ruſticè, obſtinatè negas, & in eo perſtas, Deum non eſſe incorporeum, & perpetuò iacens in ſymbolis Dei, ad res ueriores, ac meliores, monẽtibus patribus, non dirigis animum tuũ, vt intelligas ex uera theologia, qualis ſit Deus. Surge, ſurge, & illuminare. Non pudet uerò Chriſtianum hominẽ, quando Chriſtus dicit, Spiritus eſt Deus, Neque uocẽ eius audiſtis, neque ſpeciem eius uidiſtis; quando Paulus, inter cæteras Dei laudes, appellat eũ, vt immortalem, ſic inuiſibilem; quando Ioannes refert in codicem Euangelij ſui, Deum antequam caro fieret, nemo uidit unquam oculo carnis; non pendet (inquam) inter ſpecioſa deſerti, inter tantos piorum fletus, & effuſas monachorum lachrimas exclamare, Ademiſtis mihi figurã Dei mei, & iam non habeo quem teneam, & neſcio quem adorem. Ecquid garris, ò Appelles delire ſenex? Non adoro Deum, quem ignoro, Ignoro quem non uideo. Qui non uidetur non eſt Deus. Immò uerò rectè Rhodon, Deus (inquit) eſt, quia non uidetur. Quem non uides, hunc adora; Quem intelligis, non ignoras. Si non intelligis, mortuus es; quia nemo uiuit ſine ſpiritu. Deus eſt ſpiritus; non uidetur, quia non habet corpus. Et quidem, ò Viri, non ad ueram, ſed ad figuratã Theologiam, quam ſymbolicam uocãt pertinet tota illa artificioſa figlina, quæ in ipſo Deo, ἀλληγορικῶς, ἀναγωγικῶς, ἀνθρωποπαθῶς, deſcribit tot, & tantas mutationes,

A nes, nouationes, trasformationes. De Christo iam corporato Deo, Theologia non symbolica sed uera, & propria credit, & confitetur, non Καθ'ἀλληγορίαν, sed καθ' ἀλήθειαν, quod carnem nostram, & animam, omnesque naturales proprietates, & affectus innocuos susceperit. Sed præter Τὸ σαρκικὸν τοῦ χριστοῦ, ἁγιότατον καὶ σεβαστικὸν; quòd, qui non ἀληθῶς, & κυριολογικὸς, sed συμβόλικως intelligendum esse putat, anathema sit; paris est impietatis dicere, Deum non esse, & esse natura corporeum, quod præcor in animis uestris figite, &, ut ipsi quoque symbolicè loquamur, clauo trabali figite. Itaque omnia, & singula, quæ corporaliter dicuntur de Deo, ad ipsam non ueram, sed symbolicam theologiam, sunt referenda. De qua mihi modo altius loquendum esse uidetur,
B ad erudiendos, & liberandos ab erroribus, si qui sunt Serapionis similes; & ad vindicandas sacras literas ab irrisionibus profanorum hominū; qui dum in Prophetis legunt multiformem illam, peneque incredibilem, & prodigiosam Ιεροπλασίαν, æterni Dei; mox, risu theatrali rident omnia, quæ dicuntur, & scribuntur de Deo, homines somno patre, & nocte matre progeniti.

Figurata, & symbolica omnia, quæcunque corporaliter dicuntur de ipso Deo. CAP. XIII.

C

SYMBOLA loquitur; Nemo huc ueniat asymbolus. Conferte in commune aliquid omnes, saltem fauete linguis; Vt, ad alta hæc spectacula, iucundis plena umbraculis, & omnigenis depicta coloribus, ascendamus læti, & gaudentes, contemplaturi Deū: qui in syluosa corporum densitate obuolutus, sublustri tamen signorum, ac rerum spiritalium uarietate renidet. Quanta est in symbolis gratia? quanta voluptas? Non est in Helicone, aut Citherone nata cum fabulis apud
D Poetas, symbolica theologia; sed è cœlo cum lege, & verbo domini inuecta est in montem Sion, & in sanctos Prophetarum choros, cuius demū scopus hic est, ne à similibus seducamur; sed per dissimilia quoque deducamur ad intelligēdum Deum, & res diuinas. Atque ideo non Καθ' ἀλήθειαν, sed καθ' ἀλληγορίαν, accipienda sunt corporalia signa, quibus depictus, & figuratus est theologicus sermo; vt, quæ re ipsa, in Deo nō sunt, quem omninò intelligere oportet, spiritum, corpore, formaque carentē, sed à nobis mutuo accepta, ex iis, quæ corporalia sunt, non per similitudinem sed per analogiam transferuntur ad Deum. Hæc ipsa sanè est, apud patres, propria ratio symboli, vnde facta uocis deriuatione, theologia symbolica nomen accepit; quam ipsi, longiore periphrase in lingua Latina

diceremus, Scientiam de Deo, diuinos honores, & titulos plenos dignitatis, & gloriæ, per secretiores rerum proprietates, & figuras, altissimè significantem, non uerbis inquam, & uocibus proprijs, quæ nullæ extant, sed signis, & notis, ex diuina institutione non dubijs, Deum ipsum, & quæ verè in Deo sunt, & ad Deum pertinent, insinuantem, significantem, eloquentem. Sunt apud Græcos, Τέρατα, σημεῖα, τεκμήρια, signa omnia, sed non symbola omnia. Τέρας est signum præter naturam, prodigium, miraculum; defectio Solis; lapides è cœlo cadentes; imbrium, alienis mensibus, uehemens copia. Σημεῖον, est signum naturale, quanquam fortasse insolitum, quale generatio illa, morbus praua, & religione adultera, importunè quærebat; quo, sibi dominus fidem faceret, suæ ipsius ueritatis; quam alioquin, perfidi illi auersabantur. Τεκμήριον, signum est rei futuræ; indicium inquam, & uelut argumentum, quod nostri coniecturam dicunt; Nam Σημεῖον, magis est rei præteritæ, unde dicta est demonstratio signi. Quam igitur differunt signa, quæ symbola uocant, ab his omnibus signis? Certè, quod etymon uocis ostendit, nó significant, nisi ijs, qui habent βουλὴν, consilium, iudicium, ijs inquam, qui conferunt, qui iudicant; nam Συμβάλλω, est confero. Sunt enim partim occulta, partim manifesta, vtpote neque ex toto similia, neque ex toto dissimilia, sed (vt Dionysiaca uoce utar) Ἀνομοίως ὅμοια, dissimiliter similia, ideoque analoga. Ecce uobis affero symbola; Insigna, stemmata, ornamenta, qualia sunt imagines maiorum, uexilla Ducum, litui augurum, sceptra regum, Tiaræ Pontificum, Carmen est Maronis.

Vt notæ fulsere aquilæ, Romanaq; signa.

Ipse Cicero, Solem, & Lunam, & Stellas, insignia mundi uocat. Hasta, & Clypeus sunt insignia belli, Toga pacis, Pileus libertatis. Insigne Iouis erat Fulmen, Phœbi Laurus, Mineruæ olea. Et cur non statim, in mentem nobis ueniunt, arcana illa, & philosophiæ plena Pythagoræ simbola, in quibus, præter sonum pronunciationis, & simplicem uerborum interpretationem, ultimos grammaticæ, & literaturæ fines, continenter altissima, quæ ad scientias spectant theoremata; &, quæ ad mores pertinent, sanctissimæ sententiæ; festiuæ ad illecebram audientium, breues ad memoriam, obscuræ ad maiestatem, argutæ ad gratiam, & leporem? Eiusdem generis ferè uidentur hieroglyphica Aegyptiorum, literæ illæ Ephesiæ, Apologi quoque Sybaritici, Cylices, Cyprij, Aesopij. Quin, & reliqui omnes ueterum gryphi, & mæandri, quos, olim, Sphinges, in templorum foribus proponebant, & Oedipi interpretabantur. Nam siue rationalia, siue moralia, siue mysta traderent sapientes illi, potissimùm uerò, ubi diuina loquerentur, utebantur miris ambagibus uerborum; nefas esse putantes, si Deum, (vt eorum uerbis utar) in annulo gestarent; hoc est, si diuina prostituerent, si de re (inquam) maximè arcana, absque arcanis sensibus, & uerbis differerent, & tra-

A & tractarent. Quid dico tractarent? Non enim tractabant, sed uix indicabant; immò, ne indicabant quidem, sed ore, & pectore magico (vt quidam dixit) diuina mysteria murmurabant. Neque enim ratiocinando, neque definiendo, neque etiam ex historia, quam præcedentia tempora tulerant, simpliciter, & palam admonendo, sed alio quodam docendi genere, eoque maximè iucundo, & salutari, nunc ambigua uerborum structura, nunc literis solis, vel syllabis, nunc sententijs tantùm, nunc uel rebus, uel actionibus pro uerbis utentes, hoc est demum, undique obscuri, at semper grati, venabantur thesauros illos absconditos, & inuentu perdifficiles, diuinæ, & humanæ sapientiæ. Sanè, & Antesignanus scriptorum omnium Moses, ille Moses, à quo omnes scriptores hauserunt, à quo
B omnes didicerunt, uerus, & legitimus diuinarum rerum contemplator, non'ne ob secretissimam loquendi, & scribendi rationem, uelatus est facie? vtpote totus nubilus, plenus nubilo, ipsum nubilum, quàquam, & in nubilo rutilat, splendor, & gloria? In cosmopœia enim, & in ipsis hystorijs, & genealogijs Mosaicis, scatent ubique magnarũ rerum sacratissima symbola, ad sublimiorem intelligentiam, vt indefessus ille Euangelij præco Apostolus docet, per allegoriam traducenda. Quid miraris? nã & ille, antequam aperta, & nuda reuelatione dignus inuentus esset, per sacrum symbolum ignis, è rubi medio Deum uidit. Qua uisione præparatus est, vt discussis penitus umbris, & uelaminibus, ad simplicitatem illam æternę diuinitatis, omnino supra quàm intelligi posit, admirabilem & sine figu-
C ra, figuris omnibus longè præstantem, puritate animi, & contemplationis uirtute, præ cæteris omnibus uatibus penetraret. Hunc secuti sunt reliqui Prophetæ, qui eadem incedentes uia regia, sicut per somnia, & figuras, Deum uiderunt, sic omnia quæ scripserunt, inuoluerunt symbolorum nebula, caligine, tenebris. Et Ioannes quidem, coronis Prophetarum, ille erat, in quem desinere posse uidebantur omnia ænigmata; & tamen apud illum quoque, quid est non ænigmaticum? non symbolicum? non mysticum? Nam, & ipsum quoque nomen, & uita, & officium, mysterium est; ut omittam, quæ apud eum leguntur, Agnum, uiperas, arbores, lapides, uentilabrum, aream, triticum, corrigiam, cal-
D ciamentum. Ipse demum arcanorum princeps Christus Iesus, qui moriens, suo ipsius nomini, & gloriæ, uela dedit, Iudæis sustulit; quanquam uenerat reserare cœlos, & pandere portas, aperiens tamen os suum, quo eructabat abscondita à constitutione mundi, uix loquebatur turbis citra ænigmata, & parabolas. Quin, & Apostolos ipsos docuit, ut nos initiarent per sacra uelamina; quanquam, quid dico velamina, & non potius diuina lumina? fumantia quidem foris, sed purissima intus. Sacramenta enim christianæ religionis, symbola sunt, & ad theologiam symbolicam spectant; quanquam non significandi solùm uim habent, sed & agendi, unde, & Τέλεται uocantur.

Certè

Certè uerò, eadem theologia dicitur Συμβολικὴ, καὶ τελεστικὴ, differtque E
plurimum ab ea, quæ dicitur Καταιοπτικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ; Illa in vsu, & administratione sacramentorum, hæc in ipsa rerum diuinarum simplici, & nuda contemplatione, versatur. Vis tibi explicem (Fili hominis) uim, & rationem symbolicæ theologiæ? Audi. Quum in omnibus scientijs, & artibus, uoces, & uerba, signa, & notæ sint rerum, de quibus, vel ad sciendum, vel ad agendum pertractant; hoc unum proprium est, & peculiare diuinæ scripturæ, vt in ea, ipsæ quoque res, non id solùm quod sunt, sed aliud quidpiam significent, & loquantur; velut uicariæ uoces, & uerba Dei; qui tam omnium rerum conditor, quàm sacrarum literarum author, verè nouit, & quid nobis significari cupiat in libris suis, & quàm aptè, & decore significari posit, per res suas. Et quidem præter res F
illas, quę nos beatos efficiunt, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctũ, quæ, res sunt duntaxat, & nõ signa, in quas nimirum omnia signa diriguntur, tendunt, conspirant; nulla res est, quæ non induat rationem signi, quæ non sit signum, quæ nõ adhibeatur aliquando in sacris literis, vt uel palàm tanquàm index, vel certè tanquam in ænigmate, loquatur aliud, & aliud. An non, & ille ipse Iesus Christus, Deus corporatus paulominus minoratus à Deo, res, tantis olim figuris, & significationibus demonstrata, datus fuit nobis in signum, quem, & ipse pater signauit, vt tanquam uerum, & proprium Dei verbum, significaret, manifestaretque nomen suum hominibus; cuius, & Ioannes, vt prænuncius, & præcursor, sic, ò quàm apposi- G
tè, uox dicebatur, & erat; significans Iudæis, quisnam ille esset. Absoluta, ideoque, & notissima, est ratio rei; sed ratio signi, quæ in relatione consistit, non communiter omnibus, sed paucis sapientibus, & prudentibus nota est, ex ratione, proportione, comparationeque rerum cum signis, & signorum cum rebus, dum enim una res cognationem, aut affinitatem habet cum altera, nescio quo pacto loqui uidetur de altera. Hinc, graculi obstrepunt, vociferantur, implent clamoribus cœlum; quia animalis homo non percipit quæ sunt supra sensum, supra animam, supra mentem; ideoque dum uitiosi illius oculi, diuina ferre non possunt, per strophas, fucos, & artificiosas fabellas, ludificari se turpissimè uerentur & timent. Quid ni? Et Iudæis carnalibus, panis cœli uerminat; Aegyptijs, meridies H
est caligo, & tenebræ, aqua in sanguinem uertitur, terraque ebullit ranas. Sed, & rubrum mare, quod pios mysterio baptizauerat, impios iudicio absorbuit; ipseque author salutis, ipsa salus, non credentibus fit lapis offensionis, & petra scandali. An uerò, nõ & in natura ipsa hic ipse sol cœli, mane nobis oriens, vespereque occidens, sanos oculos illuminat, ægros excæcat? Iam, vt compleamus quod cæpimus, quis referat perpetuam illam, & admirabilem cognationem, affinitatemque, & connexionẽ, quam habent mixta cum elementis, elementa cum cœlis, cœli cum Ideis, Ideæ cum ipso Deo? Quæcunque enim reperiuntur in hoc mundo inferiori

per

A per expressas formas, iam præexistunt in cœlis per uirtutes disponentes; in superis mentibus per rationes medias, & quasi causulas, in ideis, per typos, & exemplaria; in Deo autem, modis omnibus simpliciter, & perfectè, adimendo quod deterius, addendo quod melius. Hæc est ergo uirtus nostræ theologiæ symbolicæ; dum enim spatiatur per ingentes uniuersæ naturæ campos, & pererrat prata plena omnigenis floribus, singularum rerum munera, vires, actiones, non proprio quidem, sed figurato sermone tribuit ipsi Deo; &, tantas in illo effingit formas, quantas ne Sulmo quidem somniauit in falsis Dijs, vt quæ cognoscit Deum esse omnia, & cui nihil deest omnium. Sic in Ecclesia magna, & populo graui, ipsi immortali inuisibilique Deo, templa thymiamate fumant.

B *Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.*

Et in Canticis canticorum, vbi Theologia symbolica,

Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo;

ipsi Deo celebrantur nuptiæ, choros ducunt adolescentulæ, auditur uox sponsi, & sponsæ, panguntur carmina nuptialia, pulsantur fores, tollitur pessulum, dilectus ingreditur, dilectam deperit, decumbit lecto, aspergitur cubile floribus, mira suauiloquentia laudantur genæ, oculi, dentes, comæ, cincinni, nominantur manus, lingua, labia, collum, monilia, petuntur oscula, vbera, femora. Quid? Ille ipse Deus, caro factus, symbolum pacis nostræ, immo uerò, ipsa pax, omniumque bonorum nostrorum inuentor, inceptor, perfector, in ipso Euangelio, dum

C *Humana lustrat sub imagine terras,*

non minus in mysterio, quàm in historia, ideoque, & Συμβολικῶς, perunctus est oleo, nardo, myrrha, aloe.

Ambrosiaque coma, diuinum uertice odorem

Spirauere:

& specie fracta, fragrare cæpit tota domus ex odore unguenti, Vnguenti sapientiæ, sanctificationis, iustificationis, redemptionis, quod effusum è cœlis, infusum in caput eius, longè, lateque profusum est in omnes terras, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Vos igitur, quibus reuelati sunt oculi cordis, vt ea uideatis, quæ alij non uident, vt ea intelligatis, quæ alij non intelligunt; Vos qui in uerbis quoque scripturæ carnalibus, nouitatem diuini spiritus quærere, diligentissimeque uenari, vnctione docente didicistis; Vos denique, qui & de corporibus tractãtes, fieri potestis extra corpus; & audientes humana, diuinitus dicta de Deo, non humaniter, sed diuinè accipienda esse, rectè, & fideliter iudicatis; quibus propterea familiare est, dante Deo intellectum, non humano ingenio, sed diuino spiritu, consyderare mirabilia in lege domini; ex sacris symbolis, quasi ex certis uestigijs, diuinitatem ipsam odorate, & ad ea sanctissima, quæ sub litera latent, mysteria, sublata omni nebula, & caligine penetrate. Ingredimini in cellam uinariam; &, reclusis thesauris, à Leone innoxio, qui

D

uictor

uictor mortis,& inferni,obtinuit,vt eo aperiente,nemo claudat, eo claudente, nemo aperiat; videte verbum,videte uerba verbi. Aspicite intus, aspicite foris; intus Deum,foris hominem; verbum Spiritu sancto obumbrante,carne uestitum, verba Spiritu sancto dictante, figuris inuoluta. Quid hic te ingeris anima fœtida? sus lutulenta? Quos hic tetros odores, quos diros, & tabificos spiritus, quam Auerni graueolentiam exhalas? Similitudo est carnis peccati,in carne verbi Dei; similitudo est rerum, & affectuum corpulium in verbis verbi; sed, vt nihil tam à peccato alienũ, quàm Christus, sic nihil tam alienum à corpore,quàm Deus. In Christo separata fuit natura à culpa, generatio à semine, natiuitas ab immunditia,infantia ab ignorãtia,doctrina à disciplina, vita à lapsu, mors à pœna; cur non posit,& debeat in illa ipsa natura æterni Dei,ante hãc ipsam corporalem diuini verbi uisitationem, separari corpus à mole, magnitudo à quantitate,à qualitate bonitas,à subiecto substãtia,actio à motu, immensitas à loco, æternitas à tempore, & esse demum ab omni genere? Ita est, ita est,viri. Dum Prophetæ corporalia hæc loquuntur de Deo, docent ex ijs, quæ sunt apud nos, ea quæ sunt supra nos: Græci dicerent, Ἐκ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς, τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Hæc est corporatura tua, ò Deus, plenitudo, & integritas diuinitatis tuæ: Antiquitas tua,æternitas tua, Latitudo tua, charitas tua: Profundum tuũ,sapientia tua, Longitudo tua, potestas tua. Figura, & effigies hominis, quæ maiestati tuæ à Prophetis tã sæpe tribuitur, est illa ipsa tua, & te uno dignisima Φιλανθρωπία. Tuus uultus, iudicium: Tuum caput, Οὐσία; Tui oculi Πρόνοια. Tua facies gratia,& gloria. Tua labia, testamẽta; Posteriora tua,sunt creaturæ omnes. Sedes tua, tranquillitas tua. Thronus tuus,maiestas,& imperium. Pedes tui,sunt stabile,& immutabile fundamentum,tuæ omnipotentiæ, & virtutis. Vestes tuæ,quibus extrinsecus,& ornaris,& inuolueris; sunt uariegatæ scripturæ sanctæ, plenæ allegorijs,anagogijs,tropologijs,analogijs.Cogitationes sanctæ, sunt capilli mundi. Prophetæ, quorum penicillo, tam eleganter,& exquisitè depingeris; sunt manus tuæ,& digiti tui,rotundi, atque tornatiles. Iam quid est uterus tuus, ò Deus, nisi magna illa, & inexhausta fœcunditas naturæ tuæ, ex qua Deus gignis Deum? Ob id comparatur aceruo tritici,& uallatus est lilijs; inde enim triticum cecidit in terram ad salutem nostram; inde exortum est lilium ad spem nostram. Ille ipse filius tuus,ò Deus,est brachium tuum,dextera tua, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Ecquæ est lingua tua,nisi Spiritus sanctus,interpres uerbi,& calamus scribę? Cor uerò tuũ,quid est aliud,quàm abyssus secretorum tuorum,quam penetrare nõ licet, neque hominibus, neque Angelis? Os tuum planè,& sermo tuus,est Christus Iesus,verbum in principio antequam mundus fieret, verbum caro in nouissimis diebus,vt mundum reficeret. Viri, Ecce ad uos egredior. Deus dicitur uidere omnia,quia omnia certisimè cognoscit,& non fallitur: dicitur audire,dum

exaudit:

A exaudit; odorare odorem suauitatis, dum parcit supplicantibus, manum
extendere, dum benefacit: tangere, dum subleuat; gustare, dum explo-
rat. Quid dicam? Inebriari dicitur, propter summam bonorum omnium
plenitudinem, & exuberantiam; bacchari, propter sapientiam illam in-
compræhensibilem, quæ, & sensum, & rationem excedit. Nam, & furen-
tes excedunt sensu, & ebrij spiritu, excedunt mente. Quid porrò est aliud
mensa Dei, quàm beatitudo Dei? Hinc crater ille rotundo, & patulo ore,
quia principio, & fine caret, patensque, & expositus est omnibus, vt
sint, & ut benè, beateque sint. Ita conuiuia instruit Deus, quia Ange-
los, & beatas animas, suæ ipsius plenitudinis, & fœlicitatis participes fa-
cit, alitque suo ipsius amore, tanquam cibo, & potione uitali. Quæ il-
B lic popinæ? quæ delitiæ? quæ cubicula? quæ triclinia? vbi se Christus
pincernam, & prægustatorem nostrum futurum esse prædixit. Iam cur
non dicatur, Deus currere, qui impiger, omnibus adest, celeritate di-
gna Deo, & nihil deserens absque sua ipsius ope, disponit omnia? Auo-
lare autem meritò dicitur, dum importunitatem humanæ temeritatis eua-
dit; vt ab ijs, qui superbè eum compræhendere se posse gloriantur, ne
appræhendatur quidem. Sic intelligitur, pœnitere Deum, dum quæ fe-
cit, destruit; irasci, dum peccantes ulciscitur: Misereri, dum adiuuat,
Dormire, dum permittit; Vigilare, dum prouidet. Quid? Expergisci
& furere, dum patientia læsa, uindicat peccata patrum in filios in tertiã,
C & quartam generationem. Amare porrò, dum erigit; odire, dum deij-
cit; dum deserit, fallere; dum expectat, insidiari; nescire, dum reprobat;
Zelare dum percutit. Dicitur intendere arcum, dum hostibus incutit ter-
rorem; vibrare arma, dum bella gerit, & conficit; spatiari, dum differt,
& prorogat, & exorari se patitur; loqui ad cor dum inspirat; cognoscere,
dum cognoscentes facit; accedere propius, dum fauet; recedere, dum dis-
simulat. Adhuc ne desyderatis alia, vt Græcè dicam Περὶ θείας σωματι-
κῆς πολυμορφίας? Dicitur Deus, interrogare palpebris, quia occulto iu-
dicio, quod compræhendi nõ potest, in nictu oculi, scrutatur renes, & cor
da mortalium. Dicitur descendere de cœlo, quia se demittit ad curas no-
D stras, & condonat nobis peccata nostra. Dicitur frui aura, quia diligit ui-
tam, quam fecit, & odit mortem, quam non fecit. Dicitur ambulare in po-
pulis, quia in animas sanctas se transfert, & amicos suos, & Prophetas con-
stituit. O uerè arcanam, & admirabilem theologiam.

Quòd si, vt Poeta inquit
Res addunt lumina rebus;

quis non intelligat consequenter ad ea quæ dicta sunt, Deum ipsum,
qui in sua ipsius natura purissimus est spiritus, per sacra symbola uo-
cari à magnanimitate, Leonem; à firmitate, Petram; à uitæ copia,
tam intrinsecus Fontem, quàm extrinsecus Fluuium; Lucem, quia il-
luminat; Solem, quia solus est. Ignem, quia consumit, & consummat:
Feram

Feram horribilem, quia horribile est incidere in manus Dei viuentis: denique, quod ter sanctum est, & super omnia symbola, venerandum nostræ salutis mysterium, Vermem, & Scarabeum, quod se se per nimiam charitatẽ suam, in hac mortalitatis nostræ fece, volutarit: limum nostrum induerit; caro nostra factus fuerit, & ex muliere similis nobis, nasci non abhorruerit. Hic finis esto symbolicæ Theologiæ, ò fili hominis; & tu hic tandem, quia tempus est, vindicare te incipe à perturbationibus, vt corporum, sic & magis vitiorum; animoque libero, vt reliqua omnia prætereamus, hoc vnum, in quo symbola sacra triumphant, cogita, quàm sit eximius ille Dei amor, disparatus ab amorum nostrorum flagitio, & scælere, quàm procul absit diuinum osculum, à pudore, & turpitudine; quàm careat diuinus complexus, omni fœditate, & contagio. Nihil tam sanctum, nihil tam purum, & impollutum, quàm hi amores, hi complexus, hæc oscula. Hinc, & tantis effertur laudibus nympha illa, quam Deus amauit, quam exquisiuit, amator factus formæ illius; & celebrantur nymphalia, quibus humano generi statuit testamentum pacis, feriens pactum æternum nobiscum in osculo oris suis. Vere in osculo: Nam, ex ore magno, factum est paruum osculum. Magnus dominus, & laudabilis nimis, factus est paruus filius, & amabilis nimis, exinanitus, & contractus in angustias nostras Christus Iesus, Dei, & hominis filius. Quis nunc explicet, quàm vtile sit humano generi, per hæc sacra symbola, philosophari de Deo? Pij enim, & eruditi, dum in corporibus etiam pulcherrimis, tantas labes aspiciunt, persuasum autem habent, Deum verũ esse illam ipsam pulchritudinem, & si quid est pulchritudine pulchrius; non ad allegoriam solum, sed ad altissimam quoque anagogen assurgendũ sibi esse putant; sicque, admirabiles quosdam sibi amores excitant æterni Dei, huiusque celsissimæ sapientiæ, & sanctissimæ religionis Christi Iesu, quæ de tenebris facit splendere lucem. Profani, dum audiunt Deum, velut Protea, in varias subinde se mutare formas, & species, atque ideo nolle cognosci a mortalibus; velut exagitati à furijs, ad sonitum folij volantis, pauẽt, suspicarique, & timere Deum incipiunt, eo ipso, quo non vident. Pusilli demum, quibus Deus, nunc se exhibet patrem, quem colant; nunc dominum, quem timeant; non sponsum, quem diligant; quibus, nunc habet virgam ferream, contra vasa iniquitatis; nunc baculum pastoralem, ad dirigẽdas oues; & ne Trullam quidem cæmentarij, aliquando refugit ad ipsos complanãdos, & liniendos, in templum Dei; quanquam non intelligunt, quid sit Deus, tamen vident, nusquam deesse vestigia bonitatis, & charitatus Dei. Sic refulgentem in nubilo solem, vident; quem, in se ipso, ne ferre quidem possent, si viderent.

Deus

A

Deus verus, & symbolicè, & naturaliter lux pura, in qua tenebræ non sunt vllæ. *CAP. XIIII.*

Psa me theologia, voce vocat, vt præclaram illam lucem, diuino ore æditam, diuino ore laudatam, velut multorum fastigiorum fastigium, venerabilibus symbolis imponamus; ne tanta decora, & or-
B namenta, iure quærantur, quod dum illis iusta persoluo, indignè nimium careant honorario lumine. Et æquum est profectò, vt ad theologiam, quam intelligibilem vocant, ascensuri, & non iam in symbolis, sed in se ipso, diuinum numen adoraturi, vigilantia in primis lumina, in sublime accendamus; nam & apud Aegyptios, Indos, Persas, Aethyopas, religio erat loqui de Deo absque lumine; & nunc in Ecclesia sancta Dei præter publicam mundi lucem, in templis, & ad aras incensis, & dependentibus lychnijs, manifestæ faces, dum diuina celebrantur, refulgēt, & rutilant; vt per sacra, & ritus, decore significari, participarique posit lumen illud æternum, quo illuminantur quicunque illuminantur, tanta est
C apud nos maiestas luminis. Ecquod symbolum in vniuersa natura tam decorum, tam Deo dignum, quàm lumen? Ecquid est in symbolica theologia, Deus ipse, si non est lux? Lux, quæ lucem fecit, lux, qua omnia lucent, extra quam nihil lucet. Lustra, perlustra cœlos, & terras, ò homo; vide, consydera omnes formas subiectas oculis, nulla est luce purior, nulla simplicior, subtilior, amplior, incorruptior, penetrantior: denique, & nulla nobilior, prior, antiquior. Sanè, nulla alia vox, rupit alta illa æternitatis sylentia, quàm vox lucis. Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, inde dies, inde tempus. An verò non hæc omnia digna Deo, qui est totus spiritus, totus purus, ipsa puritas, simplicitas, vis, efficacia, mobilitas, penetrabilitas, antiquitas, æternitas, auctor diei, auctor temporis? Lux vita, lux sapientia, lux
D gratia, lux virtus, lux immortalitas? Et hæc omnia Deus Αἰτιατικῶς παραδειγματικῶς. Ob id, in Prophetis describitur amictus lumine. Et in Paulina sapientia, dicitur habitare lucem per se se inaccessibilem; at si ille voluerit non accessibilem solum, sed mūdis oculis inuisibiliter visibilem. Nota porrò est vox illa oris virginei, Deus lux est, & in eo tenebræ nō sunt vllæ. Primæui illi philosophi, qui de rerum naturis, non tam disserebant, quàm gestiebant, vt rudi illi seculo dissererent, quum non distinguerent inter sensum, & mentem, sicut omnem cognitionem, sic omnem quoque lucem, sensu metiebantur. Oculo verò præsertim, quem tanquam speculatorem, & in suprema hominis parte collocatum, omnibus inquā sentiendi

viribus

uiribus longè præstantem, natura, igneum, & perlucidum fecit. Dignum E
propterea, qui symbolum esset, & cognomentum Solis, cuius radiantia
lumina, dum obscuratis alijs luminibus, mundo collucent, nihil non co-
lorant, vt cuncta per lucem uisibilia fiant. Explicanda est res pauló cla-
rius. Nulla priscis illis erat cognitio, nisi per sensum; nulla quoque lux
erat, nisi affinis, & cognata sensibus. Hoc ipsum cognitionis nomen, non
excedebat ambitum corporalium uirtutum, siue instrumẽtorum, quibus
uidemus; hoc ipsum quoque nomen lucis, æquatum erat oculis, & rebus
corporalibus, quas uidemus. Ita, quæ oculus non uidebat, censebantur
prorsus incognita; & quæ non lucebant oculis, prorsus absque lumine.
Vetus hic error abijt, Deo gratias, & uicit filia temporis veritas; intelle-
xitque uniuersus orbis, esse multò ampliorem rationẽ cognoscendi, quàm F
sentiendi; ideoque rationem lucis, absolutè esse aliam à luce sensibili.
Vtraque lux est, sicut, & utraque est cognitio; sed quàm præstat cognitio
cognitioni, tam præstat lumen lumini. Certè uerò, cognitio per sensum,
si cum ea conferatur, quæ est per mentem, non tam cognitio est, quàm si-
militudo, & umbra quædam cognitionis, quando ipse quoque oculus, ni-
hil est magis, quàm testis, & iudex, unde mens, & animus haurit quod co-
gnoscat, & iudicet. In animo enim, est perfectio cognitionis, non in ocu-
lo. Lux ipsa ergo sensibilis, qua ad uidendum tantopere, siue propter ocu
lum, siue propter colores, siue propter medium, siue potius propter hæc
omnia indigemus, etiam in illo ipso lucis fonte, hoc est in sole, compara- G
ta ad illam lucem intelligibilem, quæ non uidetur oculis, sed animis, an
non indigna est, quæ absolutè, & simpliciter ipsius lucis nomine censea-
tur? Quod si ita est, ipsi iam dicite; dicite inquam, Ecquę lux, ecquod
lumen est ille ipse æternus Deus? Lux, quæ omnem lucem fecit; lux, quæ
omnem lucem perficit. Certè non est lux sensibilis, non est lux intelligi-
bilis, sed lux quædam est, & sensibili, & intelligibili luce, maior, purior,
uerior, certior. Lux sensibilis, & ipsius luminis ferè umbra, vel imago; lux
intelligibilis, est ipsa luminis ueritas. Deus est lux, supra luminis umbrã,
supra imaginem, supra ueritatem. Quid in mundo manifestius luce, uel
lumine? Nam omne quod manifestatur, in lumine est, & lumen dicitur.
Quid porrò notius, & manifestius ipso Deo, quem alieni quoque Ὑπερ- H
φανέστατον, uocauerunt? qui ubique lucet, & omnia illuminat simul, & se-
mel, & semper? cui neque caligo, neque nubes, neque umbrę, sed neque
ipsæ densissimæ mortalium tenebræ impedimentum afferre possunt, ne
se ipsum ostendat, & illustret vultum suum super nos, vt videatur? Immo
uerò, solus Deus est illustris, solus Deus notus, quia totus lux, totus splen-
dor; per cuius lucem, etiam omnia irradiantur, illustrantur, cognoscẽtia,
cognita, mediaque, & rationes cognoscendi. Ecquid potest non lucere;
quod in tanta luce uersatur? Hinc præclara illa æternæ diuinitatis Φωτω-
νυμία, & in sacris literis tam sæpe, neque minore cũ laude, & celebritate,
repetita,

A repetita quàm Ἀγαθουσία, Καλουσία, Οὐσιουσία, qua intelligimus, quod Deus sit lux uera, sicut est bonitas uera, pulchritudo uera, essentia uera, adde, & unitas uera. Quum dicimus uerum, planè scio, interpretaris non falsum, non uanum, non permistum, non participatum; interpretare, & non figuratum. Lapis, Leo, Vitis, de Deo ipso dicuntur, at figuratè, non uerè. Lux, & Lumen dicuntur de Deo, at uerè etiam, non figuratè tantùm, sicut bonitas, veritas, unitas, essentia. Sanè, quæ apud uos sunt, & incorporale quidpiam, aut propè spiritale, siue etiam ambiguum, sonare uidentur, Πρωτότυπα, habent merè intelligibilia, unde ad nos ducantur impropriæ quædam, tam rerum quàm nominum deriuationes; contrà, quæ de naturis spiritalibus prædicantur; si corporeas for-
B mas, viresque, & instrumenta redoleant, origines habent in ipsis corporibus, indeque ad incorporalia, figurato sermone transferuntur. Quis porrò ignoret lucem, & lumen, Lucem fontem luminis in corpore lucido, lumen deriuationem lucis in corpore perspicuo, & recta quidem linea radium, reflexa uerò splendorem, vtrunque uno ferè momento, subtilitate, puritate, & admirabili uelocitate sua conuestientem omnia, & perfundentem; Quis inquam ignoret lucem ipsam in campo rerum corporalium, vsque adeo penè spiritali proprietate uigere, vt dubitationi locum, & fecerit, & reliquerit, sit'ne qualitas spiritalis, an corporalis, immo uerò, an corpus, an spiritus; præsertim, quum non tam re ipsa, & naturaliter, quàm intentione, & specie prope spiritali, afficiat medium;
C aerem inquam, cuius uehiculo, & iaciuntur radij ab oculo, & immittuntur species à coloribus, vt uisio ipsa fiat. Quod, quum ita sit, Sol quidem igitur, stella, & ignis, corpora lucida, & illuminantia, lucesque, & lumina eorum corporalia, symbola sunt Dei, vt symbolica quoque elocutione, dicatur Deus lux, & lumen: at uerò absolutè, & simpliciter, res, & ratio, nomenque ipsum, & lucis, & luminis, non tam dicuntur de Deo figuratè, quàm uerè, non tam symbolicè, quàm propriè. Audite Viri, sublimia enim loquimur: Glorientur illi, & gaudeant, qui conceptus quosdam uerè proprios, & non relatiuos, vt aiunt, sed absolutos ipsius Dei, & sagacitate uenari, & prudentia inuenire se putant. Nos, qui patrum nostrorum certis uestigijs inhæremus, & ne latum quidem unguem, scien-
D tes, & uolentes discedimus ab eorum præscriptis, credimus spe nostra maius esse, vt homo mortalis, vel tantillũ affirmare posit, quòd sit uerè proprium naturæ Dei. Sed enim, vt mens, ut ratio, ut uita, ut esse, ut essentia, ut diuinitas, dicuntur de Deo, sic dicitur & lux, & lumen: nam in lingua sancta, communis est uox communis inquam, & luci, & lumini. Quis porrò unquam dixit, illa, symbolicè, aut tralate dici de Deo? Neque tamen, ex toto uerè, proprieque dicuntur, quum etiam uerissimè, sicut affirmari, ita, & negari de Deo posint Καθ' ὑπεροχήν; simili autem, immo uerò eadem ratione, negatur Deum esse lucem, vel

lumen, hoc est, quia est lumine, & luce lucidior, græce Υπέρφωτος. An E
verò illud ipsum, quod de Deo dicitur lumen, præ tanta illa diuinæ lucis
exuberantia, & nimietate, non etiam dicitur caligo, & tenebræ, sicut &
diuina potentia Ασθένεια dicitur, & diuina sapientia Μώρια, hæc porrò in ea omnino non competunt, quæ tralatione sola dicuntur de natura
Dei, hoc est in iram, in furorem, in pœnitentiam, in crapulam, vt omnino
res tota in manifesto esse videatur. Nam symbolica theologia, lucem affirmat, non negat; lux ergo, quæ tam negatur, quàm affirmatur ad symbolicam theologiam non pertinet, sed ad sublimiorem illam intelligibilem, ad quam pertinent quæ naturaliter dicuntur de ipso Deo. Est vita
Deus, & fons omnis vitæ; est spiritus, & pater omnium spirituum; est F
entelechia, & origo omnis entelechiæ; est demum sapientia, bonitas, potestas, pulchritudo, amor, vnde omnis alia sapientia, omnis alia bonitas,
omnis alia potestas, omnis alia pulchritudo, & omnino omnes alij amores.
Ad hunc modum est lux, & lumen, & Πρωτότυπον simul, ex quo & re, &
nomine deducuntur omnes aliæ luces, & omnia alia lumina. Est Φώς, est
φωτόποιος, est ὑπέρφωτος, qua ratione etiam dicitur Θεὸς θεοποιὸς ὑπέρθεος, Vtrunque verum, neutrum, symbolicum. Et quidem citra omnia
symbola existens Deus, in principio ante tempora, Deum genuit; ita citra omnia symbola existens lux, in principio quod est initium temporis;
ante omnia alia, lucem dixit; cuius visione delectatus, verbo quo iusserat, vt
fieret, eo probauit, vt maneret. Quid, quod, velut sigillo suo, Deus quo- G
tidie signat, & imprimit lumen rationis in hominibus, quo exprimant venerandam illam, & sacrosanctam suæ ipsius lucis, hoc est æternæ diuinitatis, imaginem, Credentibus infundit lumen gratiæ, quo filij lucis fiant, filij inquam Dei, & Beatos perfundit lumine gloriæ, quo iam similes sint ipsi Deo, & penè Dij. Cogita animo tantorum luminum orbitatem, fili hominis, nō ne tibi videbitur dirior omnibus corporalibus tenebris? Certè, diuina eloquia, corporales tenebras, non simpliciter tenebras, sed Κατά τι,
exteriores (inquam) appellare vbiq; solent; contra, intelligibiles, & spiritales, siue ad naturam pertineant, siue ad culpam, siue ad pœnam, absolutè, &
simpliciter, notant hoc ipso nomine atro, & pleno horroris, Tenebrarum. Vt planè, à contrario docere videantur, corporalem lucem, minus H
dignam esse quæ vocetur lux, quàm spiritalem, & spiritali quoque meliorem, diuinam illam, quæ fontis instar, lumina fundit, & refundit; cuius
comparatione, non splendent, ne sol quidem, & luna origines omnis luminis, & splendoris. Itaque, vt concludam, vel à luce ad lucem nulla
est tralatio, nulla analogia, vel certè si aliqua est, tralate, & impropriè dicitur lux, hæc ipsa, quam haurimus oculis; ea autem est propria, & vt re,
sic nomine principalis, cuius iucundissimo aspectu cælites gaudent, & æterni, atque incredibili voluptate saturantur; thesaurus lucis, lux immensa, infinita, quæ, qualis, & quanta sit, ne cogitare quidem possumus, tametsi
eam

A eã non esse distincta à Deo, vt habitationem ab habitatore, quãquam Apostolus dixit Deum habitare lucem, nisi mente cæci simus, intelligere possumus, & debemus. Profecto verò, manifestum est supra cœlum, non esse aeriam hanc lucem, vt neque colores; illius enim aspectus porrigitur, vt poeta cecinit

Tantum, tenditq; sub auras,
Quantum ad ætherium cœli suspectus Olympum.

atque ideo, quum non posit Deus versari in corporalibus tenebris, qui est huius corporeæ lucis creator; nam, etiam tum ab initio, in illius labijs tanta χάρις insidebat; quæ, fusa per auras, mundum, horrida primitus facie, tristem, & deformem pariter, exhilarauit; necesse est, vt quemadmodum non B indiget Sole, & Luna, in quibus lux corporea, posuit tabernaculum suum; sic in illa nocte, quam sibi supra cœlos, plebeia cogitatio fortasse fingit, omninò fruatur luce incomparabili, quam, vtcunque percipit eruditorum hominum ratio; luce inquam, quæ, nullam habeat naturæ affinitatem, cum hac nostra luce; quæ nulla patiatur noctis dispendia; cui etiam noctes ipsæ lucidæ sint; immo verò, cui nulla sit nox; sed ipsæ etiam tenebræ noctium, luceant perinde ac nobis lucet dies in ipso meridie. Quæ est lux illa? Est, in qua habitat Deus; est, quæ habitat in Deo: est, quæ cingit Deum; est, quam cingit Deus; est ipse Deus. Deus est lux, lux est Deus. Quid porrò, si ex hac luce impositum est nomen illi luci? Natura quidem, à qua C nomen imponitur, est semper notior, sed, cur prior esse non posit natura, cui imponitur? An non est communiter ferè, & semper ὕστερον πρότερον, in natura rerum, & in cognitione mortalium? An verò oportet, quoniam nomen lucis, & intelligitur, & accipitur ex hac luce, vt propterea symbolicè, & tralatè Deus dicatur lux? Immo verò, sapientia, potestas, bonitasque, & generatim ea omnia, quæ perfectionem simpliciter, & indefinitè significant, non cõtractam ad aliquod genus, postquàm re ipsa prius conueniunt infinito illi pelago creatoris, quã arentibus hisce riuis creaturarum, quanquam voces, & nomina hinc, illuc transferuntur, dicuntur tamen de natura ipsius Dei, verè, & naturaliter, atque vt græcè dicam οὐσιωδῶς, nullo autem pacto metaphoricos, sicut externa symbo D la. Quid tu hic misces terram cęlo, profane? quid comparas Deum homini, parum erudite? Equidem, ad tralationem pertinet, eos, qui cæteris antecellunt, inter ignobiles claros, viros inter homines, hæroas inter viros, non solum apud sacros, sed, & apud profanos scriptores appellari lumina, stellas, oles; Cecinit Vergilius,

Lumina tot cecidisse ducum.

Et apud Lucretium legitur.

Restrinxit stellas, exortus vti aerius Sol.

Ecquis est, vel parum doctus, qui ignoret Greciam, eadem voce, φῶτα vocare lucem, & hominem? Nam audito illo oraculo,

Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα, B
proh scælus, vrbium princeps Roma, ne erraret in religione, & cultu Saturni, cum accensis facibus, hominẽ simul è ponte Miluio quotannis mittebat in Tyberim, diro illo sacrificio hominis placatura crudele numen,

Tantùm religio potuit suadere malorum
Inanis, peperit quæ semper immania facta;

Quantas tibi Latium, ô Hercules debet gratias, qui in Italiam ex Hispania rediens, vt rem audisti, exhorruisti; & sublata uocis ambiguitate, sustulisti barbarum illud, cur dicam sacrificium, & non potius maleficium? tetrum inquam, immane, atque hominibus, & Dijs meritò exsecrandum facinus? Sed reuertamur ad sacras litteras, in quibus legimus, quòd ad Apostolos dictum est, Vos estis lux mundi; & præclarum illud de Ioanne testimonium, Ille erat lucerna ardens, & lucens. Tralata sunt igitur hæc omnia, vt & tralatio est quòd mundus totus dicitur Tenebra, & Amatores mundi, Filij tenebrarum. Non'ne illud quoque tralatè dictum est Angelis, Qui facis Angelos tuos flammam ignis? Ignis enim, est corpus lucidum, flamma materiam habet aeriam, vt carbo terrestrem, & grauem; lux ignea, qualitas est, quæ de separatis illis mentibus, nisi tralatè dici non possunt. An uerò doctores gentium Apostoli, non impropriè admodum dicuntur, mundi lumina? qui ministrabant tantùm uerbum Dei hominibus, & excitabant eos ad hauriendum, & suscipiendum diuinum lumen, ipsi interea non illabentes animis, vt illuminarentur, sed tantùm aperientes fenestras, vt fundere se in illis posset, & fulgorem incendere, lux vera Deus? Ergo tralatum profectò non est, sed uerum, sed proprium, sed naturale, sed principale, quod Theologia, Deum, non minus uocat lumen, quam bonum, quàm pulchrum; &, quòd Deum patrẽ, vocat principale lumen; Iesum, filium, paternum lumen; quia sicut est Deus de Deo, sic est lumen de lumine. O viri cordati, ô viri pij, ob id moriente Deo, extincta sunt cœli lumina; nimirum arescebat tum in terra fons luminis. Die porrò tertia, exortus est sol ualde mane, nimirum properabat se iungere uero soli, ad quem collatus hic noster Sol, quid est aliud, quàm breuis candela super candelabrum, accensa ad solatium mortalium, ne, in hoc cæco mundi carcere, positi, desperent, se aliquãdo posse frui libera aura? Id tu olim mirabaris apud Heliopolim, ô bone Dionysi, quia non dum tibi datum erat, vt inter magnas diuinarum rerum uicissitudines, uideres hunc Solem solis, Orientem, Occidentem, & ad locum suum reuertentem: quem qui uidet, in lumine est, qui non uidet, in tenebris ambulat. Quid est tenebra, nisi aer sine luce? Ecquid est anima tenebrosa, nisi anima sine Deo, sine Christo? Ille est lux, quam qui sequitur, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ. O dilecti, Moses quidem symbolicè dixit, Deus noster, ignis consumens est; sed, naturaliter locutus est Christus, quum dixit, Ego

sum

A sum lux mundi. Et ille quidem, erat Dei famulus, hic filius; Ille loquébatur conseruis, hic fratribus; vt illi de Deo, non nisi in ænigmate docerentur, isti non nihil intelligerent de ueritate naturæ Dei; & eos demum terreret nomen ignis, hos lætificaret nomen lucis. O fons omnis lucis Deus, ò origo omnis bonitatis, ò exemplar omnis pulchritudinis, ò opifex Deorum, ò uerè pater luminum. Lumina corporalia, sunt quibus uidemus, & quæ etiam uidemus, sed illa ipsa non uident. Tu lumen es ò Deus, quod uides, & uideris, & ante tempora uides, sed ante tempora à te ipso solùm uideris, ab Angelo, aut ab homine non uideris. Lumina spiritalia sunt radij lucis tuæ, sed unum est lumen, quod non est à luce, sed est lux ipsa. Ea miris modis spargitur; Et quis dicat per quam uiam B spargitur? Sic multi lucent lumine tuo; & non lucerent, nisi suscepto lumine, per te lumina fierent; & tamen non est nisi unum lumen; quia sicut participatione multiplicatur, sic similitudine, & imitatione colligitur, vt fiant lumina omnia lumen vnum. Lumen inquam unum, in te porrò illuminans, illuminatum in alijs; sed quatenus illuminat, lumen est, quatenus illuminatur deficit à ratione ueri luminis, quia non est nisi luminis illuminare, lumen accipientis, illuminari. Ergo, tu solus es uerè, & uerum lumen, quia, & per te illuminantur, & per te illuminant, quæcunque illuminantur, & quocunque illuminant. Lux uitæ, lux uita φῶς, βίος, φόβιος, Lux, quæ comparatione obscuras omnem lucem; lux, quæ cognitione illustras omnes tenebras; lux quæ in tenebris luces, & quam C tenebræ non compræhenderunt; nam tam latè spargis radios tuos, ut ipsæ tenebræ non modo non inhorrescant oculis tuis, sed ad tuæ lucis conspectum uertantur in lumina; Nam, & ipsi eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Vtinam, ò viri, tanquam filij lucis ambulemus, &, quasi Ροδοδάκτυλος ἠώς, bonis operibus crescamus in perfectam lucem; vt sit quisque nostrum dignus laudatione illa Homerica Ισοθεὸς φῶς; vnde illa Maronis,

Claraq; in luce refulsit
Os, humerosq;, Deo similis.

Non est lux clara, fides, non est ergo nobis clara dies. Ambulamus in diluculo diei. Christus nobis diluculauit, qui & à peccato nos iustificauit. D Quòd si in umbra eius uiuimus, in luce sua, quantò abundantius, meliusque uiuemus? O lux uera, & uiua, illucesce mortalibus, clara, & candida, Aperi unum illum almum, & serenum diem super millia. Tenebræ, iamdiu sunt super faciem abyssi mentis nostræ: Dic, Fiat lux, & erit lux: Non erit error, non ignorantia, non uanitas, non mors: Erit ueritas, scientia, claritas, beatitas, immortalitas.

Ut nihil tam vnum sic nihil tam purum, atque simplex, quàm ille ipse verus Deus. *CAP. XV.* E

ED iam satis aliena lingua locuti sumus, dolauimus in Prophetis; aperuimus scripturæ ueteris, tanquàm diuitis cuiusdam, glebæ, uenas, & uiscera; Heliconas pererrauimus; rores hausimus, poetica mella gustauimus, conspersimus flores, finximus fauos, peplos texuimus, & mutuata à Græcis, & barbaris omnium colorum uarietate, ex sacris symbolis figurata peristromata depinximus. Re- F
uertamur nunc ad castimoniam, & simplicitatem proprij sermonis, locuturi citra ullas figuras, de incorporea illa, diuinæ naturæ simplicitate, puritate. Quæ profectò tanta est (vt ab initio dicebamus) antequam Theologiæ symbolicæ, aulam ingrederemur, vt sit procul ab omni compositione, procul ab omni multitudine, conus, & apex uniuersæ simplicitatis, & puritatis. Et quidem inter Græcos, tres illi summi philosophorum uertices, vnus Σοφός, alter Θεῖος, tertius Δαιμόνιος. Socrates inquam, Plato, & Aristoteles, eruditi quidem à maioribus, sed & ipsius diuinæ rationis impulsu, cuius præclara habuisse in se ipsis uisi sunt semina, docuerunt indignum esse Deo si unitas eius, hisce finibus, & terminis contineatur, ut ea tantum ratione sit unus, quia nullum habeat suæ ipsius naturæ socium, G
vel consortem, hoc est, quia non sint plures Dij, qua ratione cœlum est unum, & terra una, unum est mare, unus æther, Sol unus, una Luna; denique unus est mundus totus. Quid? An non est,

Et viuax Phœnix vnica semper auis?

de qua est illud carmen,

Vna est, quæ reparet, seq; ipsa reseminet ales.

Sed omnes post longam, & grauem ingeniorum, & studiorum exercitationem, vnanimi consensu, & dixerunt, & probauerunt, necesse esse, vt verus Deus, hac potissimum ratione sit unus; quia in eo non sit aliud, quàm Deus, nihil habeat quod sit Dei, quòd sit in Deo, quod sit circa Deum, sed totum quod est, sit ille ipse uerus Deus. Hoc porrò totum, quid est H
aliud quàm ea ipsa quàm tractamus summa simplicitas, & puritas, quæ omnem simplicitatem, & puritatem excedit diuinæ naturæ? Diues illa græca fandi copia, unitatem quæ tollit plures Deos, vocat Μονότητα eam quæ negat plura in ipso Deo, Ἑνότητα, vt Deus dicitur Μόνος, quia non habet alium Deum regni consortem; dicatur Εἷς, quia non est ulla multitudo rerum in natura ipsius Dei. Immo uerò, quia non est unus, participatione quadam unitatis, sed unus est (vt voce Dionysiaca loquar) Καθ' ὑπεροχὴν, propriè non tam dicitur Μόνος, quàm Μονάς, neque tam

A tam Εἷς, quàm Ἑνάς, nimirum singulariter unus, simpliciter unus, ipsa singularitas, ipsa simplicitas, Ω' μονὰς, ὦ ἑνὰς, O' unitas singularitatis, O' unitas simplicitatis, O' unitas non diuisa, O simplicitas non composita. In uniuersa rerum natura, nulla est multitudo, quæ sit omnino expers ipsius unitatis. Nam quæcunque habent ut sint, cœlestia, terrestria, spiritualia, corporalia, uisibilia, inuisibilia, quantumuis immodicè multa esse uideantur, participationem unius habent, & eò ipso quo extant unum sunt. Multitudo partium, una est in toto. Accidentia multa, unum sunt subiecto. Multiplices operationes, sunt unum in uirtute, Et uirtutes in natura. Sed, & indiuidua quamplurima, unum sunt specie: Species uniuntur in genere, Genera in ipso Ente. An non ita res habet? Nihil tam certè pugnat cum ipso uno, quàm numerus. Quid est enim numerus, si non

B est multitudo? Et tamen dicimus binarium numerum, unum; ternarium item, unum numerum. Ipse quoque denarius, unus numerus dicitur, qui alioquin est omnium numerorum limes, & meta; omnesque numeri cõstituuntur, distinguuntur, uariantur, multiplicãtur, crescunt, decrescun- ipso Vno. Quid? non solùm ea, quæ in corporibus coalescunt in vnum, foris ostentant, quàm multiplicia sint; sed in illis etiam, quæ incorporalia sunt, si profunda, & interiora scruteris, sępe continget, ut quum arbitraris te uidere unam solam naturam, statim deceptum te sentias, & uelut dolo circumuentus, exclames; Vnde tanta congeries rerum? Vnde adducta est tanta turba, tam multa ex insidijs militum manus? Aliud est enim

C in unaquaque re, ipsa substantia, aliud uirtus; aliud operatio, aliud genus, aliud differentia, aliud id quod est, aliud ipsum esse. An uerò nõ sunt hæc omnia plicæ quædam, Et quasi rugæ, quæ ut contrahi, sic etiam extẽdi possunt quàm latissimè in omnibus rebus, vt sicut in diuisione quantitatis continuæ, accidit, ex uno, multitudo innumerabilis rerum fiat? Contrà igitur, Deus non nobis quidem forsan, quorum oculos effugiunt pleraque, etiam in terris crassa, & corpulenta, tantum abest, vt quæ tenuissima sunt, syncerè ipsi cõtemplari ualeamus; sed ipsis superis mentibus Angelorum, qui uident Deum facie ad faciem, & sibi ipsi, cuius intelligentia est æquata naturæ, & natura intelligentiæ, est prorsus unus undique, & to

D tus unus, indiuiduusque. Et si relationem ademeris diuinarum personarum, ne ipsa quidem cogitatione, ullas in partes plicatilis, nullos habens sinus, nullas rugas. Habet diuinitatem, sed est ipsa diuinitas: est totum, sed non habet partes; est substantia, sed sine accidẽtibus; differt ab omnibus, sed non habet differentias; agit, sed est ipsa actio; potest, sed est ipsa potestas; est, sed est ipsum esse. Ecquæ tanta unitas cogitari potest? Qui habitant unius moris in domo, unum sunt domestica pace. Multitudinis credentium est cor unum, & anima una, uinculo fidei, & charitatis. Qui adhæret Deo unus spiritus efficitur, beata societate, & consensione animi. Verbum, anima, & caro, sunt unum. Ὑποστατικῶς in Christo. Spiritus;

aqua, & sanguis, sunt vnum sacramento. Christus, & ecclsia unum sunt E
mysterio. Vir, & uxor sunt una caro. Corpus, & anima una persona. At pater, filius, & Spiritus sanctus, sunt una natura, una essentia, una absoluta indiuiduaque substantia. Hæc est prima, & principalis unitas, immò quæ sola est uera unitas. Vnitas non tam Dei quàm Deus, hoc est, non qua fiat, uel sit unus, sed quæ sit, ille ipse unus Deus. Alia fiunt vnum, quum uniuntur; Deus non fit unus, sed est unus. Non est unus per coniunctionem, sed per unitatem; neque per unitatem, quæ sit in Deo, sed quæ est Deus. Quid admiramini? Non est per ipsum esse; sed est illud ipsum esse. Sic ergo, non est unus per unitatem, sed per se ipsum, quoniam est, & esse, & unum, & entitas, & unitas. Num obliti estis eorum, quæ dicebamus superiore libro, de eo quod est, de ipso F
Esse simpliciter? Idem dicite de ipso Vno in natura Dei. Illud etenim, neque materia limitat, vt in indiuiduo, neque differentia contrahit, vt in specie, neque potentia dissipat, vt in genere. Non est hoc uel illud, quod dicitur de substantijs; non tale, uel tale, quod dicitur de accidentibus; non est quid uel aliquid, quod ad naturam pertinet; sed neque hoc aliquid quod singulare significat. Non est cœlo comprænhensum, neque terra, non deriuatum à causa, non impressum ab idea, non distinctum forma, non circunscriptum figura, non extensum magnitudine, non compositum numero, non ambitu, vel uirtute restrictum. Est vnum, quod modum non habet, quod metam ignorat, quod principium, finemque nescit, quod excedit omnes modos, quod omnes prætergreditur G
fines, quod nullis uel includitur gradibus, vel definitur terminis. Est unũ tandem, ab omnibus, quæ in mundo sunt, infinita quadam excellentia separatum, ac distinctum longè dissimile, & diuersum ab omnibus rationibus, quæ dicuntur de toto esse rerum creatarum, quod decem categorijs comprænhenditur. Nõ est enim aliud quidpiam quàm ipsum esse, Esse inquam dignum Deo, dignum creatore, dignum hac uoce Esse, penè enim dixeram, iuxta sonum uocis, Quid est Esse, nisi Ex se? Ecquid est ex se, nisi Deus? Nam alia omnia sunt ex Deo. Certè uerò, ò viri, nihil tam altum, & immodicum de creatura aliqua cogitari potest, quàm ut sit, vel habeat H
hoc tale, tantumque esse. Oportet igitur, postquam creaturæ non competit, vt ille ipse creator, vel habeat, vel sit hoc ipsum esse. At si habet, quomodo habet? An, vt materia formam? an, ut substantia accidens? Vtrunque indignum Deo. Habet'ne uerò aliunde? Et quis prior dedit illi? Accipit'ne ex se ipso? Et quis hoc capiat, vt se ipsum in suo ipsius esse constituat? Simul'ne est hoc, & illud? Sed enim, neque paria sunt, quum esse non posit; nisi unum primum, & summum, neque uerò minus est ipsum esse, quum tantæ magnitudinis sit, vt Deus non sit absque illo, neque minor est ipse Deus, quo ne cogitari quidem potest, aut maius, aut melius, atque ideo tandem unum sunt, & duo esse ulla ratione non possunt.

A sunt. Ita uerissimè Deus unus est, imo uerò unitas est, in quo idem est esse, & id quod est. Sanè hæc est prima, & communis multitudo in omnibus rebus, vt quoniam aliunde habent quod prodierint, non autem ex se ipsis; quia antea nihil erant; idcirco nulla sit ipsum esse suum, sed distinguitur in unaquaque re id quod est, & ipsum esse, quò est aliunde acceptum. Nam, aliæ multitudines, vel compositiones, vt ratione quadam posteriore, conueniunt rebus; hoc est, quatenus hoc, vel illo genere cõtinentur, quatenus uim habẽt ad agendũ, quatenus agũt hoc, uel illud; sic necesse est, vt illa una multitudine, quæ naturaliter, & omnino simul cũ rebus ipsis exoritur, sine qua non sunt, neque intelliguntur, sint etiã longeque lõgeque posteriores. Tolle igitur ab Deo, qui nõ habet unde sit, nequeà
B quo sit, qui non est factus, neque genitus, qui non accipit, vt sit; qui nunquam non fuit, qui ex se est, qui Esse est; tolle inquam hanc primam multitudinem eius, qui est, & eius, quo est; fac, vt hæc duo sint unum; & protinus omnem aliam multitudinẽ sustulisti; & Deus est omninò unus, omninò ipsum unum, omninò ipsa unitas, quia idem est quod est, & quo est; hoc est, vt de more diuina balbutiendo resonemus; idem est qui habet, quod habet, & ipsa habitio. Dicere quidem solemus, quum dolium uersamus, quum in scholis uersamur, Deus est id quod est; diuinitas est id quod est; Pater, Filius, & Spiritus sanctus, est ille qui est: Sedenim, quum ad eludendos sophistas, qui nostram credulitatem illudere solent, significandi modos, cum patribus nostris, doctè, & prudenter distinguimus;
C non numeramus tamen hæc ipsa, quasi tria in unum copulata; miramur potius, & contemplamur oculo simplici, ea omnia, vt simpliciter unum. Vnita sunt creaturis, sed unum sunt in creatore. Vnum est Deo, Esse, & esse Deum; Vno, & eodem est, & est Deus, Ipsum esse est Deus, & Deus est ipsum esse. Ecquid tam unum, quàm Esse? Atque ideo, ne unum quidem ipsum tam unum, quàm Deus unus, in cuius propterea nomen, & notam cessit Τὸ ὄν, extremæ unitatis linea. Ecquę humani ingenij tanta est acies, vt penetrare possit Τὸ ὄν, & diuidere ab eo Τὸ ὄν? Quod quia fieri non potest, qua ratione intelligimus Deum esse Τὸ ἀυτὸ ὄν, eadem
D appræhendamus Deum esse Τὸ ἀυτὸ ὄν. Tanta est unitas ipsius naturæ Dei, o Amici, vt ipsa quoque unitas in numeris, in quantitatibus punctum, lux in qualitatibus, semina in substantijs, in principijs elementa; denique in natura, ipsa materia, in homine anima, in anima mens, & si quid aliud tenuioris essentiæ excogitari potest; immo uerò, ipsa quoque tenuitas; & ille ipse indiuiduus tenuitatis apex, si cum illa diuina natura conferatur, in multitudinem magna ex parte de genere. Ecce diuina puritas, diuina simplicitas. Quod est impurum, quod est compositum, ea parte ab unitate deficit, qua in multitudinem, & in compositionem degenerat. Non potest natura, modis omnibus una, esse aliquo modo composita. Finge quoduis unum,

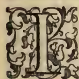
&

&quamcunque rationem unitatis; in arce semper erit, & prærit diuina unitas: in quam tandem, desinunt omnia, non secus, quàm pyramidum immensa magnitudo, in angustissimum conum. Et quidem, ô Viri, si ea, quæ adsunt extrinsecus, contemplamur, summa diuinæ naturæ maiestas, & autoritas, est infinita illa, quam superiore libro celebrauimus, innumerabilitas indeficientiam seculorum, quæ uno nomine Aeternitas dicitur. En uero, intrinsecus, splendor omnis nobilitatis, & dignitatis, qui omnem splendorem antecedit, & superat, est hæc ipsa delicatissima, indiuidua, admirabilis, & superillustris diuinæ substantiæ simplicitas, atque tenuitas: ex qua (si ita loqui fas est) usqueadeo pendet, & Aeternitas, & veritas, & Infinitas, & immensitas, penè dixeram, & illa ipsa diuinitas; vt qui tollit summam simplicitatem, auferat Aeternitatem, neget veritatem, expugnet vnitatem, & quanuis uerbis relinquere uideatur, re ipsa tamen, funditus euertat, & subuertat totam diuinitatem. In primis enim, quæ æternitas esse potest in re composita? Sanè non est cōpositio absque amicitia, & lite. Vbi lis, ibi pugna. Ex pugna alterutrinque, victoria. Ex victoria separatio, hæc est compositi dissolutio, atque adeo interitus; æternitatis autem, & rem, & nomen amisit, id quod interire suapte natura potest, etiam si nunquam intereat. Iam, quæ ueritas, vbi non est, & simplicitas? Sanè, veritas rerum, siue φύσιν, siue etiam πολιτείαν, spectes, in ipsa simplicitate, & puritate consistit. Nam & illa Respublica à vera nobilitate degenerat, in qua aliquorum sordes, cum splendore clarissimorum virorum permiscentur, ciuiumque nouorum, & veterum delectus, ordoque turbatur. Et in natura, vnumquodque, eò ipso est uerius tale, quò alteri minus permistum fuerit. Ideoque, non est verus Deus ille, qui aliud in se ipso habeat, quod non sit ipse. Vnitas'ne uerò est, vbi compositio est? Iunctura unitatum esse potest, vnitas esse nisi similitudine, & actione, non potest. Adde postremò, quod, ne diuinitas quidem est, ubi compositio est. Deus enim, est uita, est uirtus, est lux, est veritas. An uerò lux ex obscuris? An ex infirmis uirtus? An ex mortuis uita? An ex fictis ueritas? Profecto talia sunt omnia, quæ non sunt Deus: ficta inquam, obscura, infirma, emortua: ex hisce igitur, non componitur natura Dei: atque ideo, quia præter hæc, alia non sunt, nisi Deus, non componitur prorsus. Audite libenter, anima componit, corpus componit, homo componitur, humanitas porrò ipsa, non dico Φιλανθρωπία, sed Ανθρωπότης, si uerò non componitur, tamen sequitur compositionem hominis, ex anima, & corpore, vt propterea inter simplicia computari non possit. Extra hæc omnia igitur, Deus est; Nulla concretio in Deo; nihil concretum ex Deo: Deus nō est ut anima hominis; Deus non est ut corpus hominis: Deus non est ut homo ex anima, & corpore: hoc est, non est ut pars in toto, neque ut totum ex partibus; denique, non est ut humanitas, quam scholæ uocant, formam totius; quia non sequitur compositionem, vel partis cum parte, uel

totius

A totius ex partibus: An igitur, non est extra genus compositorum? Quod si priora sunt componentia compositis, quomodo componitur Deus, quo nihil est prius? Sed, & quæ componunt, & quæ cōponuntur, causam agentem habent, abs qua efficitur, vt componentia componant, vt compositio fiat, & vt compositum in lucem prodeat, & exstet? Neque enim ob aliud, tanta est apud sapientes necessitas, causæ effectricis, nisi, vt per eam iungatur materia formæ, forma materiæ, & ex utroque conficiatur tertiū. Iam, quod est illud primum efficiens, cuius uirtute, & autoritate, componantur inter se duo illa, ex quibus constituatur ipse Deus? cuius est illa uox. Ante me non est formatus Deus. Ego primus? An uerò, & composita nō egent componentibus, & componentia compositis? partes inquam toto,
B & partibus totum? Totum enim, coagmentatur ex partibus: & partes, ut subsistant, toti nituntur, & hærent. Deus ergo, in cuius laudem cecinit Rex, quod bonorum nostrorum non indigeat; totus & ex toto egreditur, rationem compositorum, & componentium, verè ipsum unum, ipsum simplex, ipsum indiuiduum, hoc est tam summè unum, quàm unice summum. Dicam græcè Τὸ ἓν, τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον. Vnum in substantia facit idem. Vnum in qualitate facit simile. Vnum in quantitate facit æquale. In Deo igitur, quia quicquid ibi est, substantia est, omnia idē sunt, neque in eo est aliud, & aliud. Quanta unitas? quanta simplicitas? Distinguendum est tamen, ô amici: Nam horum trium nominū, Vnum, Idem, Simplex, non est una significatio sola, sed cuique est proprium pondus,
C propria uis, propria ratio. Dicitur Deus idem, sicut & ipse, quia nō mutatur; at dicitur unus, quia non diuiditur; porrò dicitur simplex, quia non componitur. Verè autem, ideo non diuiditur, quia non componitur, & ideo mutari non potest, quia diuidi non potest. Sanè non est indiuisibile quod constat ex partibus: & omninò quod habet partes, in quas diuidatur, habet ut secundum unam moueat, & secundum alteram moueatur; Vt propterea tandem, (concludendum est enim) ipsius diuinæ immutabilitatis, uis, & ratio, sit summa unitas, sed summę unitatis, sit hæc ipsa, quam efferimus digna Deo, summa simplicitas.

D *Natura ipsius veri Dei, tam plena omnium rerum, quàm simplicior omnibus rebus. CAP. XVI.*

INTVERE animo, fili hominis, magnum illud Σχίλετον uniuersæ naturæ: materiam inquam primam, rudem, aridam, siccatam, omni forma specieque carentem: Tum ex aduerso, oppone uelut ingentem colossum Deum ipsum, indutum splēdore, imo uerò ipsum splēdorem, ipsum decus, gloriamque, & pulchritudinem formarum omnium. In utroque quidem, est magna simplicitas; sed simplicitas materiæ, est ruditas, nuditasq;

&ca-

& carentia omnis decoris; quæ, ficut oftendit materiam nõ effe ornatam, E
aut exculptam aliqua forma, fic oftendit, quod fit ornanda, decoranda,
ideoque componenda, non ex re alia, fed cum alia; cum forma inquam,
quia, nihil ex materia componi generarique poffet, nifi, illa primùm ipfi
formæ, uelut maritali coniugio mifceretur; adeo prior eft, quod omnis
philofophia docet, compofitio rerum cum rebus, quàm rerum ex rebus.
Non fic eft fimplex Deus, O' viri, non fic: Nam, in fimplicifsima illa, &
indiuidua unitate diuinæ naturæ, veritas docet, effe in primis tres perfonas
diuinas, quæ nos beatos efficiunt; Patrem, Filium, & Spiritum fanctum:
tres (inquam) res non feorfum quidem, fed tamen per fe fe fubfiftentes.
Sunt, & in eadem una indiuiduaque natura Dei, omnes illæ, quas paulò F
ante memorabam diuini numinis perfectiones, & dignitates, Aeternitas,
Veritas, Vita, oppofitæ Tempori, Vanitati, Mortalitati, quæ funt notæ, &
figna indignitatis creaturarum. Quid? nemo dubitat, quin ipfo Deo, fecundum rem, & non fecundum noftras ratiocinationes tantùm, fint uires
cuiuflibet creaturæ. Inde enim ortum habuit fymbolica Theologia, qua
appellatur Deus nominibus omnium rerum; quemadmodum uice uerfa, per analogiam, profani gentium Theologi, nihil non uocant ipfius
Dei nomine; iurantes etiam per Canem, & Platanum, non minus, quàm
per illum ipfum Deum. Quis nefciat adhuc omnium ideas effe in ipfa
Dei fapientia, quæ omninò non eft alia res ab ipfa diuina effentia? Neque
enim cuiquam dubium effe poteft, quin ab ipfo Deo, fingula quęque pro- G
prijs fint creata rationibus, vnde proprij cuiufque numeri, propria pondera, propriæ menfuræ, quas fupra audiftis. Demum ea quæ communi,
& trito iam loquendi ufu attributa uocantur, Potentia præfertim, Sapientiaque, & Bonitas, non'ne exiftunt in fimplicifsima illa, æternæ diuinitatis fubftantia? Et fi enim in creaturis tantùm, & non ipfo Deo, nifi extrinfecus, eft noua illa creatio mundi, vnde permoti funt fapientes, ut
Deo hanc laudem tribuerent, quòd potenter quæcunque funt, de nihilo
fecerit; quòd fapienter rerum uniuerfitatem difpofuerit; quod amanter
omnia, & fingula in fempiternum regat atque feruet, tamen ab omni
æternitate, ante omnes homines, & Angelos, erant in Deo ipfo fanctifsimæ illæ diuinarum perfonarum emanationes; ad quas intra ipfam diui- H
nam effentiam, & non extra, tanquam ad radices, originesque, & fundamenta omnium rationum, & relationum, reducitur ipfa quoque tota rerum creatio, difpofitio, conferuatio. Neque enim, fi caftigatè, & ad normam loquimur, diuina effentia, fed fanctifsima Trinitas illa eft, quę non
dum exiftentia creat, quæ difponit creata, quæ difpofita regit, & gubernat, vnde Patri appofitè tribuitur potentia, ficut & efficientia rerum,
filio, fapientia, cum œconomia mundi: Spiritui fancto, bonitas fimul,
& tutela, atque conferuatio uniuerfæ creaturæ. Vt tandem neceffe fit
in Deo ipfo, fecundum rem effe potentiam, fapientiamque, & bonita-

tem,

A tem, postquàm uerè, & secundum rem est in Deo, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ex quorum (vt dictum est originibus) descendendo ducitur, & ad quorum origines, ascendendo reducitur tota ratio attributorum omnium; nimirum ad flores florum, atque ad apices omnium perfectionum, quæ sunt in hominibus, & in Angelis, creaturis ipsi Deo, quàm simillimis. Ecce Viri, ecce, quàm diuersa est ratio simplicitatis Dei, & primæ materiæ. Materia sua ipsius simplicitate, & ferè ipsum nihil, ipsum inane, atque adeo, (vt Plato dixit) ipsa Στέρησις, priuatio, inanitas; at uerus Deus, eo ipso quò simplex est, est totus, est ipsum totum, est omne, est omnia, est plus quàm omnia. Inde enim est, quòd in se ipso, & intra se ipsum, cuncta cognoscit; ex se ipso cuncta facit, ad B se ipsum cuncta dirigit, & cuncta similiter per analogiam ad Deum referuntur; asimilantur Deo, reuertuntur ad Deum, & quiescunt in Deo; quia Deus est omnia, & in eo sunt omnia; neque enim facere posset omnia, nisi uerè esset omnia. Quemadmodum autem aquæ, ex omnibus cœli, & terræ regionibus congregantur in ipsum mare, & tamen mare non redundat, sic tantæ illæ diuersæ, & aduersæ laudationes, ex omnibus creaturis confluunt quidem in ipsum Deum; sed neque, vel numero, vel magnitudine augere possunt illam ipsam diuinæ infinitatis abyssum; quippe quia, in illius immensitatem, multò verius absorbentur quæcunque intrinsecus prædicantur de Deo, etiam si infinita, & innumerabilia sint, quàm in Oceanum hunc nostrum tenues aliquot C leuissimi roris aspergines, quæ infusæ, & admistæ salsis fluctibus, non iam dulcedinem roris sapiunt, sed æquora salsa. An uerò ignoramus, & mundum totum, & omnia quæ in mundo sunt, si cum ipso Deo conferantur, multo esse minora, quàm sit umbra corporis collata ad suum corpus? At corpori ex umbra nihil accedit, vt & nihil decedit. Itaque, quid putatis, Filij hominum, ex ijs, quæ Deo attribuuntur, etiam si in Deo uerè existant augeri posse diuinam substantiam, unde & temerè insertis diuinam simplicitatem, uel tollere attributa, uel tolli attributis? Erratis Fratres, erratis. Omnes perfectiones, quæ in uastissimo hoc utriusque mundi sensibilis, & intelligibilis, agro, per flores, & herbas, perque Cedros & Platanos, inter humiles inquam, & sublimes creatu-D ras dispersæ sunt, colliguntur in ipso Deo. Quàm multa sunt hæc in se ipsis, & ad se ipsa? Sed omninò sunt unum in Deo, & ad Deum; sicut lineæ in centro, & ad centrum; sicut numerus in uno, & ad unum. Quid? in se ipsis quoque, & singula, & omnia deficiunt, vt in eis nihil non sit propè mancum, ac debile: at uerò in illa ipsa æterna diuinitate, quis dicat, quàm omnia plenissimè uigent, pollent, excellunt, viribus præstant? Ob id fortasse uetus Græcia, illam ipsam æternam diuinitatem, non tam ex prima, & originali uoce Θεός, iuxta morem inflexionum appellabat Θεότητα, quàm obliquè genere neutro, Τὸ θεῖον; illud

illud significans, naturam Dei, non solum esse vtriusque sexus expertem, E
sed esse extra omnium generum cancellos, & fines, nullis contentam terminis, aut sepibus, nullis subiectam regulis, nullis rebus comparabilem; omnia prorsus, & rationes omnium, sine vllo fine excedentem, supergredientem, præteruolantem. Et quidem res ita habet, Deus extra omne genus, præter rerum omnium ordinem, & supra omnem humanæ rationis indaginem, est (vt græcè dicam) Απλότατος, simul, & Απειρότατος; maxima hac quam spectamus oculis mundi circunferentia; quæ nihil non complectitur, & maior, & amplior; & tamen, centro geometrico, quo nihil cogitari potest à Mathematicis minus crassum, aut corpulentum, sine fine simplicior. O Viri Cælites, quoniam vident Deum in verbo illo increato, quod non est nisi vnum, vident etiam in Deo quæcunque vident, F
tanquam vnum. Nos, quia non videmus Deum, & diuina, nisi in creaturis, in quibus non sunt vnum, sed multa; in ipso etiam Deo ea esse putamus, tanquam multa, non tanquam vnum. Ecquid mirum, quando non appræhendimus ea conceptione vna, sed multis, & pluribus? Nam, & Propheta, quum Deus semel illi loqueretur vnum verbum; Duo (inquit) audiui, & generaliter loquente Deo, Εκ τοῦ λόγου, fiunt Τὰ λόγια, sanè radius ab illo Sole exit vnus, sed in medio numerosus efficitur, vt per modum recipientis, recipiatur plurimus in plurimis. Et profectò, dum ipsi interdum conamur apprahendere vnum aliquid in ipso Deo, experimur, quòd illud ipsum se se offert oculis nostris geminum, ternum, quaternum, denum, centenum. Facit hoc infinitas diuina, facit infirmitas humana, facit speculum, G
facit enigma, & lucerna lucens in caliginoso loco: neque enim aliter interim diuina nobis videre conceditur. Quum videbimus facie ad faciem, tunc agnoscemus Deum sicuti est, & res diuinas, sicuti sunt: neque enim acies oculorum nostrorum, tanquam adhuc debiles dissiliunt in suam ipsorum multitudinem, sed tanquam in lumine gloriæ vegetæ, & viuidæ, vnitæque cum illo vno, se ipsas quoque colligent quàm maximè in vnum, vt fixa, & immota, fixæ, & immotæ, mens menti, & facies faciei respondeat vna vni. Hunc facie nostra non videmus, nisi à tergo Deum; quum Deus sua ipsius facie nos introspiciat à tergo, & à fronte intus, & in cute. Tunc autem (ò beatum diem) licebit aspicere facie, contra faciem, & agnoscemus, sicut & agniti sumus, in quo beati erimus. Hinc continua illa suspiria H
ad Deum, suspiria digna Dauide, dum hic viueret, peregrinareturque à Deo, qui illi erat æternum dominus, & secundum carnem in tempore filius. Exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram. Et cur, ò viri docti, interea non liceat mortalibus, piè quærere, sciendi desyderio dubitare, disputare, sint ne illa multa in ipso Deo nomina tantum, eaque fortasse synonima, an sint res quoque? & si res, an secundum rem differant, an solum secundum nostram rationem? an dicantur de Deo per vim, & modum negationis, vel (vt aiunt) remotionis, aut etiam causalitatis, siue po-

tius

A tius per modum excellentiæ, & formæ exemplaris? Quid, si admiremur ipsi quoq;, si interdum sciscitemur, meditemur, dubitemus, interogemus, Quis est iste Deus tam paruus, tam magnus, vnus, plurimus, solus ex omnibus, socius inter omnes, & omnia? Quomodo in tanta vnitate, tantus numerus? in tanto numero tanta vnitas? Quæ est ista vnitas sine vnitate, ista multitudo sine multitudine, iste numerus sine numero? Sedenim, in omnibus hisce dubitationibus, illud altè defixum inhæreat animis, quod ad historiæ veritatem pertinet; nam cætera sunt parerga, Deo neque esse, neque cogitari posse aliquid maius aut melius, atque ideo nihil simplicius, & tamē nihil plenius, vt sit Deus omnia, & tamen non sit in Deo nisi Deus; præter se nihil habeat, sed sit quicquid habet. Ita est, ò viri, ita est. Deus est simpli-
B citatis plenissimæ, est plenitudinis simplicissimæ, est adeo simplex, vt illi nihil adimi, est adeo plenus, vt nihil illi adiici possit. An non est hæc definitio perfecti? In quo nihil deest, nihil redundat? Vt tria illa nomina, quæ philosophia tribuit mundo, diuina historia tribuat soli Deo: Omne inquam, Totum, & Perfectum. Deus est omne, sed quod neque multiplicari, neq; diuidi potest in numerum. Deus est totum, sed quod non habet coagmentationem, ideoque vel per se crescere, vel aliunde augeri non potest in magnitudine. Deus est perfectum, sed absque forma perficiente, absque perfectore, absque principio, absque fine. Sed sit planè mundus perfectus, ò Philosophi; perfectus est ex ipso perfecto, sicut est, & bonus ex ipso bono.
C At verò Deus, est simpliciter ipsum perfectum, sicut est, & ipsum bonum. Simpliciter, inquam est perfectus Deus, quia non potest extendi, vel dilatari, propter simplicitatem, neque contrahi, vel restringi, propter immensam plenitudinem. Non sit plenus Deus ex coaceruatione rerum; ex se, & per se est plenus, sicut ex se, & per se est Deus; non habet quo sit Deus, & nullius rei indiget, vt sit plenus; & tamen, cum infinita illa sua plenitudine, est verè simplex, simplicissimus, ipsa simplicitas, exilitas, tenuitas: Immo verò illa simplicitas est illa ipsa plenitudo illa simplicitas est illa ipsa diuinitas. Ob id, apparuit Heliæ in sibilo auræ tenuis, quo subtilius quicquam cogitari vix potest. Deus meus, Deus meus, ò delicatissime spiritus; in natura, & substantia tua, nulla prorsus est pinguitudo, nulla crassities, moles nulla, nulla congeries. Nullæ sunt in te partes, ò Deus, ne-
D que pares, neque impares, neque ex te, neque aliunde partæ, nullæ quoque minutæ particulæ, vel confusæ, vel in ordinem adductæ. Tu ne intelligentia quidem, nisi falsò, aut scindi in plura, aut diuidi potes, qui omnibus modis vnitas es. In te non est hoc, & illud, non huc, & illuc, non hinc, & inde, non nunc, & tunc. Tu non es factus, non distinctus, non distentus, non κατα πάθι ηθη varius. Tu es, & viuis & sapis domine Deus, & potes, & dicis, & facis, & vis, & intelligis, & magnus es, & bonus es, & æternus es, & beatus es. Non potest angustia mentis meæ, tot & tanta complecti, quæ in te sunt, & tamen hæc omnia non faciunt cumulum in te, neque augent te,

quia

quia in te, unum, & non multa sunt ô Deus meus. Non aliunde es beatus, E
quàm unde es Deus. Ex te es Deus, ex te es beatus. Deitas tua, tu es; beatitudo quoque tua, tu ipse es: non est aliud id quo es, ab eo quo æternus es. Es ipsum esse, & ipsa æternitas. Sapientia tua non est aliud, quàm uita tua; & uita tua essentia tua. In te non differt esse, & uiuere; Viuis, quia intelligis, quia sapis; nisi intelligeres, & saperes, non uiueres; &, nisi uiueres, neque esses. Idem est in te magnũ, quod bonum, & maius quod melius. Ob id totus, & ex toto, es maximus, quia es simpliciter optimus. Voluntas tua, est omnipotentia tua; nihil sanè uis, quod non posis. Et quid est tibi dicere, nisi facere? Nam dicendo facis, & faciendo dicis. Sic enim scripsit amicus ille tuus Moses, Dixit Deus, Fiat; & factum est. Quanta est
simplicitas tua ô Deus, quanta, quanta? Ecquando erit, vt nostris nume- F
ris, & multitudinibus, in unum uelut apicem conglobatis, in diuinam illam Μονάδα καὶ ἑνάδα, modo inenarrabili colligamur, & unum efficiamur cum ipso Deo? sitque ipse unus Deus omnia in omnibus, unus & unum faciens, dicam Græcè Εἷς, & Ενόποιος, sicut est etiam Θεὸς, & Θεόποιος. Audi, audi quisquis es Φίλοθεε, Vnum est necessarium, Multa non sunt necessaria. Accidit ut sint multa, non accidit, vt sit unum. Vnum absque multitudine esse potest, multitudo absque uno esse non potest. Vnum in multis, sed ante multa; multa in uno sed ex uno. Erat, quando multa non erat, sed non erat quando unum non erat, neque aliquando erit, quando unum non erit. Hoc inquam unum, à quo multa, ad quod
multa; idest à quo omnia, ad quod omnia. Immo uerò, quod, ipsum, est G
omne, totum, & tamen unum, & solum. Esto unus, & simplex ô homo, & cognosces hoc ipsum unum.

Siste mentes vagas, per deuia multa ruentes,

recollige in unum dissipatas uires tuas, intende quasi cithara omnes neruos tuos, sit pura, simplex, & directa acies oculi tui, obtutusque eius hæreat totus defixus in uno. Vnum gaudet uno, Simplicitas multiplicitatem refugit, cognitio fit per simile. Nunquam uidebunt Deum, qui duplici sunt corde, qui ingrediuntur duabus uijs, qui claudicant in duas partes: nam cum simplicibus sermocinatio eius. Optamus, petimus, expetimus, ô Viri pij, & docti, vt amicè, vt intelligenter, vt attentè audiamur à uobis.
Sustinete adhuc modicum insantiam nostram, dum de diuina hac simpli- H
citate uerba facimus, & eam ex sacrosanctis pietatis nostræ mysterijs, oculis uestris subijcimus. Quomodo posset magnus ille, uerus, & uiuus Deus, illabi in hominis animam, quæ, & ipsa suapte natura Spiritus est, & substantia simplex, atque incorporea, Quomodo posset transire per eam, ingredi ad interiora eius, diuiderque in ea id quod est spiritus, & id quod est animæ, penetrare ad inuisibiles illas compages, & medullas; circundare sibi eam, tanquam uestimentum, & sub illius integumento induere quoque carnem, & sanguinẽ; quod semel fecit, dum Verbum Dei, Deus,

caro

A caro factum est, & sub Dei, & hominis forma, habitauit in nobis, Christus Iesus; nisi, & natura, & persona Dei, esset, ut diximus, spiritus simplicissimus, quo nihil simplicius cogitari posit, ad quem collata ipsa anima, uix spiritus, sed crassa quædam quasi moles, & massa corpulenta uideatur? Ingrediuntur ad nos Angeli, sicut scriptum est, Ecce Angelus domini, qui loquebatur in me; sed illi ingrediuntur, vt animis nostris adsint, non ut insint; vt suggerant, non ut ingerant; At uerus Deus, & adest, & inest, & suggerit, & ingerit, quin, & infundit, & afficit, vt verè angelus sit potius cum anima, quàm in anima; Deus, cum anima, & in anima; Ille alienus, hic intimus, ille quasi hospes, & aduena, hic, vt ipsa uita; Quid si dixero magis intimus, quàm uita? Nimirum, qui & ipsam pe-
B netrat uitam. Spiritus omninò purissimus, simplicissimus, subtilissimus, qui, de more in animas sanctas se transfert, in quibus amplissimas sibi ædes, mansionesque, & palatia, cęlo sublimiora, constituit, vt spatiosè simul, & deliciosè eas inhabitet; quæ etiam amore, Deo ipsi cohærentes, unus cum illo efficiuntur spiritus. Audistis diuinam ex Christo capite nostro, in quo Deus corporaliter habitat, simplicitatem; Audite nunc & plenitudinem. An non omnium rerum plenissimus in Christo, Deus? Ecquid plenius Christo? in quo condita sunt omnia, in quo constant omnia; qui uerbo uirtutis suæ portat omnia, qui trahit ad se omnia, qui etiam dicitur omnia; nimirum cui pater in manus dedit omnia, omnes uires, omnes uirtutes, omnia numina? Ob id enim euacuauit omnem principatum,
C & potestatem, vt nihil iam efficiatur in natura rerum, nisi in nomine eius, quia ille est Arbor scientiæ, vnde omnis scientia; lignum uitæ, vnde omnis uita; paradisus, vnde omnis gratia, diues propterea in omnes, qui inuocant eum. dans panem esurientibus, aquam sitientibus: imperans mari, & uentis, dicēs spiritibus immundis, Exite, obmutescite. Rex per quem omnes Reges regnant, Pastor à quo nemo non pascitur: Angelus testamenti supra omnes Angelos; serpens contra omnes demonas, homo pro omnibus hominibus: qui tanquam totius humani generis salutare fermentum, tria illa sata farinæ, tres inquam orbis partes, admirabiliter impleuit, fermentauit, coagulauit; vt aliquando tandem, to-
D ta hæc massa, purificata aqua, & excocta igne, efficiatur unus panis, transeat in unum Christum, nec iam sint plures Christi, sed unus Christus, sicut & erit unus Deus omnia in omnibus; quem laudabimus labio puro, mundati ab omni sorde; cui seruiemus humero uno, in una charitate.

E

Vniuerſæ Theologiæ gentium, de veritate naturæ ipſius Dei, concluſio, & ſumma, Deus Verus, Actus purus.
Cap. XVII.

COGITIS me, ò communium ſtudiorum ſocij, & conſortes, immo verò, vobis quoque tacentibus, ipſa communicatio ſtudiorum, me compellit, vt de illa, vno ore, vno iudicio, omnibus philoſophis deliberantibus, conſentientibus prolata ſententia, in qua omnis theologia gentium conſummatur, Deus eſt Actus purus, permulta, breuiter diſſeram ſimul, & iudicem. Rogo igitur, dum imperata facio; ante omnia, in mentem vobis veniat amabiliſsima illa muſica Seraphici concentus, & chori, quæ ipſi Deo apud Prophetam, abſque vlla ceſſatione canitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Quid eſt enim in græca lingua Sanctus, niſi Αγίος ἀυδὶ τοῦ; Αγους, ἀνδὶ τῆς γαίας, ſine ſcelere, ſine terra, hoc eſt vndique purus, & mundus, græcè Καθαρὸς. Iam, quis ſcit, ſi, de more, philoſophi, vt res tanta ſuum ipſorum inuentum crederetur, ſanctitatem in puritatem mutauerunt; ſi inquam legentes in libris noſtris Sanctus, in ſuis ſcripſerunt Purus? Sed, vt vt ſit, iungamus dexteras, Deus verus, eſt ſolus purus, eſt ſolus Sanctus. Philoſophi Actum dicunt nos ſpiritum dicimus: nam ab ipſis quoque, actionis energia in hominibus, tribuitur Spiritui; & in monumentis noſtris æternis, legimus, Qui ſpiritu Dei aguntur. Deus ſolus eſt verè ſpiritus, Deus ſolus eſt verè actus; Spiritus, purus, actus purus, in quo nihil eſt impuri, hoc eſt, in quo nihil eſt quod non ſit ipſe: quia omnia aliquo modo ſunt impura citra ipſum: atque ideo, quicquid in Deo eſt, Deus ipſe eſt: cui, vt ſupra dicebamus, idem eſt eſſe, & hoc eſſe, Deus, & Deitas, operatio, & virtus; poſſe inquam, & agere, intelligentia, & intelligere, ſapientia, & ſapientem eſſe, bonitas, & bonum eſſe, beatitudo, & beatum eſſe. Ecce nunc vobis loquor. F G H

Philoſophi, totoq; vobis mihi pectore grator.

Et tibi grates ago, ò ſumme Sol, quòd tantum illis lumen infuderis, vt dicere ferè potuerint id quod dixit dilectus tuus, dum teſtimonium perhiberet tuo Lumini. Deus eſt pura lux, in qua tenebræ non ſunt vllæ. Digna vox, ò Viri, Actus purus. Vox plena, veneranda, ſacra, cygnea, quam in extrema ſenectute, Philoſophus ille, ingenio, & neruoſa dicendi ratione clariſsimus, arte, & aureo eloquentiæ flumine admirandus, dum

in

A in ea philoſophię parte uerſaretur, quæ naturæ eſt prima, diſciplinæ vltima, ſi non ſolus concepit, primus emiſit, effudit, protulit. Dignus profectò, quem in huius rei gratiam, appellemus, non tam Δαίμονα, quàm Δαήμονα, & iuxta etymon proprij nominis Ἀρίςον καὶ τέλειον, denique, quod iuxta Fabium, res, & voces, tam aptè, ex vero, & ſecundum verum ſibi fingeret, Εὐφαντασίωτον. Cupiebat grandæuus Senex, vt illi, quos doctrinæ ſuperſtites relinquebat, Theophraſtus, Eudemus, Alexander, & omninò tota hominum poſteritas, cuius auræ, & ſcribendo, & philoſophando ſeruierat, intuerentur ipſum illud vltimum veſtigium, in quo pererratis tantarum diſputationum ſpinetis, tandem conſtitiſſet.

B Itaque, maturus & ſenſu, & annis, quum, Deo fauente, qui nemini ſalutem inuidet, non iam cœlum, & naturam, ſed diuinum numen, abs quo dependet, & cœlum, & tota natura, altiſsimè, meditaretur; vſus fęliciſsimo ſuauiloquentiæ compendio, duobus nominibus, Deum ipſum venerabundus laudauit, & magnificauit, vocans eum CAVSAM CAVSARVM, & ſcribens de eo ACTVM PVRVM. Eſt quidem apud omnes Literarum profeſſores, multarum ſignificationum nomen Actus; vt potentia, vt cauſa, vt principium; Verum enimuerò, nemo eſt iudicio tam hebes, aut ingenio tam rudis, & tardus, vt quum audit tribui Deo actum, materiæ potentiam, non intelligat protinus, vocem Actus, eſſe æquiſsimam, potentiæ turpiſsimam. Atque ideo, quis non ſtatim inferat Deum

C eſſe Actum purum, Materiam, puram potentiam? hoc eſt Deum omnifariam perfectum, materiam, abyſſum vniuerſarum imperfectionum; reliqua omnia, velut inter vtrunque extremum poſita, participare nonnihil actus, nonnihil potentiæ; nimirum, partim eſſe perfecta, partim imperfecta? Sanè verò, dubium non eſt, quin res ipſæ, quæcunque ſint, energia perficiantur, non virtute ſolum, vel poteſtate; vt propterea manifeſtum ſit, ſpectare ad perfectionem naturæ ipſas actiones, quæ, ſubſtantiuata voce, & actus, & acta dicuntur. Notum eſt illud Ciceronis, Quod ſi de vita mea, deque actibus meis, huic conuitiatori reſpondero: Et illud, per tranſlationem à fabulis, ad humanam vitam; Hæc (inquit) tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt. Hinc apud poetas non con-

D temnendos,

Adde actus tantos, monumentaq́ue maxima rerum, &
Herculeos, conferre ſuis, iam deſinit actus.

Quum ergo ita ſit, forma quælibet, tanquam vniuſcuiuſque rei prima perfectio, hac ipſa ratione, quia inde energia egreditur, iure cenſetur nomine Actus. Forma verò, ſuum ipſius eſſe largitur rei, quam format, & perficit, antequam aliquid operetur? nam in natura, calor dat eſſe calidum; in virtutibus, iuſtitia dat eſſe iuſtum, quod & ipſum, cur non dicatur Actus? non ſimpliciter, ſed ſecundo primus, per quem res dicitur eſſe in actu, & non tam materia, quàm ſubiectum. Secundus porrò actus,

 eſt

eſt ille, in quo conſummatur ratio perfectionis; illa inquam ipſa actio, E
vel naturæ, vel uirtutis; calefacere, iuſtè agere; nam quæ operationem
antecedunt, & forma, & eſſe ipſius formæ in materia, ad habitum, ad po-
tentiam, & ad aptitudinem pertinent. Neque uerò ipſi communiter
tam laudamus equum bene aptum ad currendum, quàm bene curren-
tem. Vnde, & ille ipſe Ariſtoteles, opponere ſolet hæc duo, actum, &
habitum. Nam animam ipſam, quam uocat Actum primum, aſsimilat
ſcientiæ in hominibus dormientibus. Viuere autem, ſentire, moueri,
actus ſecundos, contemplationi uigilantium. Ecquanto artificio com-
poſuit uocem illam plenam concinnitatis, & attici leporis, Εντελέχεια,
quæ etiam mutata litera Ταῦ in Δέλτα, Ενδελέχεια dici, & ſcribi ſolet? F
Quis porrò dubitet, quòd non multò magis competat in Deum, quàm
in animam. Quid eſt enim Εντελέχεια, niſi uel Εντελοῦς συνοχὴ, uel ἐν
ἑαυτῇ τέλος ἔχουσα? Certè uero, hoc, & illud, magis multò proprium
eſt ipſius Dei, & in ſe ipſo, & in relatione ad totam rerum uniuerſita-
tem, quàm animæ, quæcunque illa ſit, ſiue in ſeipſa, ſiue in relatione ad
corpus, quod ab illa animatur. Ενδελέχεια autem, quid eſt niſi (vt Ci-
cero uertit) Perennis continuaque motio? (nam etiam in ſacris literis
iuge ſacrificium eſt Ενδελεχισμὸς) An non ergo etiam hæc ipſa uox, ri-
tè transfertur ad Deum, magis quàm ad animam? Nam, & Deus profa-
nis, animus eſt, vt ſacris eſt ſpiritus. Animus inquam eſt Deus, quo om-
nia ſpirant, mouentur, conſiſtunt. Quanta in nominibus, & uocibus
æquiuocatio, ò viri? Dolens digredior, quàm inopes ſumus uocum, & G
Græcarum, & Latinarum? Vix habemus unum nomen, quod paſsim
in omnibus ſententijs, non multis modis accipiatur? Eſſe, Eſſentia,
Subſtantia, Natura, Virtus, Materia, Forma, Simplex, Compoſitum,
Finis, Infinitum, Vnum, Verum, Bonum, Magnum, Paruum. Om-
nia hæc inquam nomina, quibus, quæ artes non indigent tanquam in-
ſtrumentis, & ſciendi, & loquendi, & agendi? Πολύσημα ſunt, mul-
taque, diuerſa, & diſparata ſignificant, non ſecus ferè, quàm Aries,
cuius uoce, & Ducem gregis ouium, & cœleſte in Zodiaco monſtrum,
& machinamentum bellicum intelligere, & ſignificare ſolemus. Plu-
res multò ſunt res quàm nomina, ò dilecti; nam res Deus fecit, Nomi- H
na homo impoſuit: atque ideo res abundant, nomina deficiunt. Sed
illud fortaſſe eſt magis dolendum, quod in ipſis etiam hominum no-
minibus, tanta ſæpe eſt æquiuocatio, ut in ipſis etiam hiſtorijs, à qui-
bus maximè ueritatem expectare oportuerat, plerunque errare coga-
mur, exiſtimantes de uno ſolum intelligi, & dici, quæ omnino ad mul-
tos eſſe referenda, ipſa tempora, & loca teſtantur. Quot enim Saturnos
legimus? quot Ioues? quot Hercules? quot Homeros? quot Mercu-
rios, vt prætercam Ogyges, Ninos, Belos, Phoroneos, Cadmos,
Proteos? An uerò non eſt, & æquiuoca, uox Aetas, Seculum, Annus,

Dies,

A Dies, Hora? Quin, & Olympus, & cœlum, & terra, & inundatio terræ, æquiuocationem habent. Prætereo enim apud Theologos Fidem, Gratiam, Legem, Peccatum, Sacramentum. Sed iam redeamus ad Actum, & absque æquiuocatione explicare nitamur, quid est, quòd Deus dicitur Actus purus? Nullum in primis corpus Actus est, tametsi habet actũ; ideoque Actus purus non est, neque uirtus corporea; neque ea, quæ dicitur virtus, aut corporis, aut in corpore. Hoc sane tres formarum gradus, agnoscunt in natura, qui de ipsa natura philosophantur. Corporeæ autem virtutes, siue ad substantiam, siue ad qualitatem pertineant, siue simplices, siue mistæ, quænam sunt, nisi illæ, quæ ad vniuersæ molis magnitudinem, & ad singula quæque membra, partesque, & particu-
B las, conuenientissima proportione, & commensu, respondent? extensæ, ad extensionem, & diuisæ ad diuisionem corporis; in magno corpore magnæ, in paruo paruæ, maioresque in maioribus, & minores in minoribus corporibus. Hæc sanè est definitio virtutis, quam corpoream dicunt. Virtus porrò, quæ dicitur corporis, locum habet sublimiorem in natura rerum. Visus enim, auditus, gustatus, & unaquæque tam intrinsecus, quàm extrinsecus sentiendi vis, virtus corporis est, & dicitur, quoniam designato membro affixa est, & in illo hæret, ferè tanquam nodus in tabula; &, si mauis, tanquam in subiecto accidens, quod separatum, nisi intelligentia forsan, non habet vbi nitatur, ideoque natura sua per se esse non potest. Anima tandem ipsius hominis, & ea præser-
C tim particula, qua intelligit, & sapit, in qua natura ipsa tota supremam manum imposuit, vt quæ aliam formam non habebat, cui eam tanquam materiam pro dignitate subijceret; dicitur, estque re ipsa, non corporea, neque corporis, sed tantùm in corpore uirtus. Non assistens quidem homini, vt naui nauta, quin potius uerè formans, perficiensque hominem intrinsecus, magis quàm vel figura ceram, uel lux aerem; sed tamen, neque parti, neque toti corpori humano innitens, quasi ægens illius sustentando, & firmamento; vt propterea occidente homine, ipsa non occidat, libera à morte, & à metu mortis: quæ etiam fracto carcere, quo detinebatur, euolans, tum maximè uiuit uitam liberam, perpetuam, & nunquam interituram; vt porè, quæ dum incipit esse in cor-
D pore, non ab intus educitur, sed à foris inducitur, vel producitur potius; ideoque est in toto corpore, & in singulis partibus tota, neque, aut in maiori maior, aut minor in minori. An uerò anima humana, quæ uelut nobilissima formarum omnium, nulla ratione cũ suo ipsius corpore permiscetur, est Actus purus? Sed enim si nihil est, quod absque corporis ministerio, & ope, quoad nobiscum in nostro corpore uiuit, operari ualeat, quomodo est purus Actus? Adde uerò, quòd, & illa ipsa rerum separatarum intelligentia, qua maximè, & corpori supereminet, & se ipsam excedit, ipso saltem initio emendicanda illi est ex rebus corporalibus.

Quanquam enim, vbi ad res diuinas aſſurrexerit, ipſa etiam corporum ſi- E
mulachra poſt terga relinquens, altiſsimè de ipſo Deo ſecum ſola philoſo
phatur, tamen quantùm eſt illi in hoc elaborandum, & contendendum,
vt propriæ uirtutis ſtudio, & adiutorio diuinæ gratiæ, alteram illam homi
nis partem, quæ uno nomine ſenſualitas appellatur, vel præmat, ne illi in-
ſultare poſsit, vel coherceat, ne euagetur, vel fugiat ne eam inquinet? Sic
ſanè euadit ſuperior corpore, vt ſpreto vſu non ſolùm rerum, ſed & ſen-
ſuum, ipſa ſibi ſenſus, ipſa ſe ipſam ſentiens, potens, libera, & pura, diui-
na meditetur, & intelligat. Dulcis planè poteſtas, libertas chara ſed beata
eſt ſola puritas, cui uni datur, vt ſuo tempore præſto habeat, unde, & crea-
torem uideat, & creaturas; nempe increatum uerbum, in quo patrem uer F
bi uideat, & creata per ipſum uerbum. Nimirum mundis corde promitti-
tur, vt futuri ſint tandem aliquando docibiles Dei, nulla interueniente
creatura, ſolo beati Deo. Nunc enim exules, & peregrinatores orbis ter-
ræ, uerſamur omnes inter immunditias, & ſordes corporum habitantes in
ualle lachrymarum, vbi, vt liberè ſe ſe exerit ſenſus carnis, ſic, ò quantum
caligat oculus mentis. Ecquid mirum, ſi aduena æget ope indigenæ. ſi in-
quam, anima indiget corpore. Sed tranſiliamus impuritates, & ſordes
peregrinationis animarum noſtrarum. Certè, ſuperæ illę mentes, Angeli
Dei, Virtutes, & Poteſtates, non exules, uti animæ noſtræ, ſed ciues illius
Hieruſalem, quæ ſurſum eſt, quæ libera eſt, quæ eſt mater noſtra, quam-
quam ſunt ſupra omnia corpora, nihilominus ipſæ quoque, tam ab actu, G
quàm à puritate degenerant; vt neque ſimpliciter Actus, neque ſimplici-
ter puri, dici poſsint. Vt enim illud præteream, quod Angeli ſunt, hoc eſt
Nuncij inquam ipſius Dei, abs quo propter eos, qui hęreditatem capiunt
æternæ ſalutis, mittuntur in miniſterium. Actus enim ſe ſe per ſe ipſum
exerit, ipſe ſibi calcar, ipſe ſibi ſtimulus. Vt & illud taceam, quod fortaſſe
etiam corpora ætheria perpetuò circunferunt. Puritas uerò aliena & pror
ſus à corpore; tamen in uno quoque Angelo aliquid eſt, quod non eſt ip-
ſe Angelus. An non ita eſt? Quid hic dicitis, ò Viri docti? Philoſophi
quidem, Angelos à toto genere, intelligentias uocant: quod in eis maxi-
mè emineat intelligentiæ opus, ſcientia, & ſapientia: ſed, profectò, non
ſunt ipſi ſcientia, & ſapientia; ſolùm autẽ participant ſcientiam, & ſapien- H
tiam. Deus, Deus ille eſt, de quo ſacra Oracula canunt, Deus ſcientiarum
dominus eſt. Et iterum, Omnis ſapientia à domino Deo eſt. Fons ſapien-
tiæ eſt verbũ Dei; ex cuius inquam ore, omnes illi ſpiritus hauriunt quod
bibant; vnde ſaturi demum, & ebrij, refundant flumina ad inebriandas
glebas ſitientes terræ noſtræ, & ad lætificandam ciuitatem Dei, quæ in ter
ris militat. Primi porrò illi Hierarchiæ cœleſtis anteſignani, & duces noti
ſanctis, ignoti profanis, quos utriuſque teſtamenti literæ Seraphim uocãt,
Actus ne puri ſunt? ſed ut cæteris longè, longeque antecellant, quoniam
ignes, ardores, flammæque uocantur, & tam puriores cæteris, quàm ignis

purior

A purior est alijs elementis; tamen non proprio igne ardent, sed igne Dei, & (vt verius loquar) igne Deo. Deus ipse ignis est, quo ignescunt, cuius calore calent, quo urente urunt, cuius flammis inflammantur, & inflammant; quo in se ipsis consummati, in nobis quoque uirtutes cõsummant, & peccata consumunt. is si urere, ardere, inflammare, consummareque desierit, iam non urent. non ardebunt, immò uerò ipsi in se ipsis nõ flammescent, ideoque nihil in nobis cõsument, nihil consummabunt. Et quomodo uruntur, & ardent Seraphim, nisi amando? Quomodo urunt, & inflammant, nisi accendendo ad amorem? ad amorẽ Dei; Deus est amor, illi sunt amantes. Quam purior amor amante? Verè igitur, verè Deus solus est Actus purus, qui neque natura corpus, aut corporeus, neque uirtu-
B te adscriptus alicui corpori, sed neque in operationibus suis ullo modo dependens à corpore, cõtra potius modis omnibus omnia supergrediens corpora, & in corporibus, & in spiritibus absque ullis uiribus corporum, aut spirituum, sicut illi libuerit operatur; existens in omnibus rebus, nec definitus; in omnibus locis nec circunscriptus; in omnibus temporibus nec mutatus. Actus purus. Potentia est propter actum, omnia sunt propter Deum, potentia recipit, Deus agit, potentia exspectat semper nouas rerum accessiones, Deo nulla fieri potest accessio. Ecquid tandem est potentia, nisi, vt Mosaicis uerbis utar Deus est omniũ rerum, absque ulla, uel permistione, uel compositione, perfecta plenitudo; an non igitur Actus purus? Prima materia, quæ est prope nihil, est pura potentia; pri-
C ma forma, quæ est totum, an non est purus Actus? Ecquæ est prima forma nisi Deus? Quàm abest à nihilo tam abest à potentia Deus uerus; nimirum Actus purus, permiscens & non permistus, limitans, & non limitatus, cõtrahens, & non contractus, finiens, & non finitus, totus & ex toto actus, qui non est nisi actus, non huius uel illius, non hic, uel ille, sed absolutè, & simpliciter Actus, Actus purus. Deus potentiam non abijcit, quum sit & ipse potens: Sed, potentia, unde natura dicitur potens ad agendum, est ex forma; hæc uerò que opponitur actui, non est ea, abs qua res dicitur potens; ea est potius, abs qua dicitur possibilis; nã id quod actu est, uerè est; quod est potentia, non est, sed esse potest. Illa est potestas, quasi lucis in colores, quasi ignis in aerem, quasi artis in materiam. Hæc est quasi terræ re-
D spectu cœli, quasi corporis respectu animæ, quasi materiæ respectu formæ. Deus est ille Actus, qui si uelit deducit omnem potentiã ad actum, & reducere etiam potest omnem actum ad primam, & puram potentiã. Actus purus forma pura, Esse purum, Actio pura. Si autẽ purum illud est, quod est contrariò impermistum, quid est dictu, Deus est forma pura, Esse purum, Actio pura, nisi Deus est forma non habẽs materiam, Est esse neque inceptum, neque acceptum; est una, & continuata actio, sine cessatione, & sine fatigatione? Actus purus; Actus actuum, virtus uirtutum, forma formarum, perfectio omnium perfectionum; cuius cõparatione, omnis

forma, eſt materia; omne quod eſt, nihil eſt; omnis uirtus, eſt infirmitas; E
omnis energia, eſt ipſa oſcitantia. Actus purus, perfectio pura, expers omnis imperfectionis, abſque ulla menſura, & modo, perfectionem omnem habens, & continens; pluſquam perfectus; ipſa perfectio; perfectione ſuperior; princeps uniuerſæ perfectionis; qui propterea non intelligitur niſi à perfectis. Viri, qui ſunt perfecti, niſi integri, Αμώμοι, puri? Ecqui ſunt puri, niſi mundi, & ſancti? Purum non uidetur ab impuro: ſanctum non tangitur à profano: poſsideamus ſanctimoniam, purificemus corda noſtra, vt uideamus Deum; quo nihil poteſt uideri purius, quo nihil poteſt uideri ſanctius. Cuius eſt illa uox, Eſtote ſancti, quia ego ſum ſanctus. Ad quem, ipſi quotidie dicimus, Tu ſolus ſanctus.
F

Vt nihil purius, ſic nihil pulchrius illa ipſa vera, & propria natura Dei. CAP. LXIX.

SED eia, Animæ illuſtres, poſtquam, nihil hic maius dicere poſſumus, quod panegyricum impleat diuinæ pietatis, ſanctitatis, ſimplicitatis; tranſeamus, quod iam ratio, & tempus exigit, ad celebrandam eximiam illam diuinæ naturæ ſpeciem, decorem, uenuſtatem, pulchritudinem. Vt, dum puritas, quaſi ſolis candor, pulchritudo quaſi ſplendor, G
inuicem ſermone miſcentur, nitidiſsimam nobis exhibeant imaginem tanti Solis; in quem conijcientes oculos noſtros, non iam lumen, ſed lucem, lucem inquam non fumoſam, ſed puram, & ſynceram in ſe ipſa uideamus. Et, qui impuri, & fœdi ſumus, puri, & pulchri eſſe deſyderamus; amantes illam pulchram pulchritudinem; ipſius amoris uirtute, pulchri primùm efficiamur; tum Deo iuuante, cui pulchra placent, fœda diſplicent, in mandatis eius cupiamus nimis; dilatato corde ambulantes, properantes, currentes in uia immaculata, vt aſſequamur brauium æternæ uocationis, quod non datur niſi puris, & pulchris. Nemo enim exiſtimare debet (ut hinc auſpicemur honores diuinæ pulchritudinis) aduerſari, & repugnare purum pulchro, pulchrum H
puro, quaſi, è regione poſita ſint pulchritudo, & puritas, & illa quidem ſit corporum, hæc ſpirituum: illa pertineat ad compoſitionem, hæc ad ſimplicitatem: ſitque propterea ratio pulchri indigna Deo, in quem uerisſimè competat ratio illa multò ſublimior ſummæ puritatis, & ſimplicitatis. Non ita eſt, ò viri, non ita. Sanè legimus, ſplendorem, pulchritudinéq; uirtutis, legimus pulchrè dicta, pulchrè facta, pulcherrima conſilia, ſtudia, officia, legimus & pulchras, atque beatas cogitationes. Romanus philoſophus, quæ corporum maximè ſunt propria, Vires, Robur

Neruos,

A Neruos, Valetudinem, Velocitatem, Morbos, Aegrotationes, adde Pulchritudinem, & fœditatem, eadem tribuit, & animis nostris. Plato pulchritudinis, non solùm, vt cæteri quique amans, & amicus, sed amator supra cæteros, vt illos quos amabat tanquam pulchros, studio, & amore sapientiæ redderet optimos, dolebat sæpe sæpius hunc in modum: Heu ò Mortales. Quum oculorum in nobis sit sensus acerrimus, cur pulcherrimam illam sapientiæ faciem non cernimus, quæ si uideretur, ò quam admirabiles in animis nostris excitaret amores. Denique, omnis illa quæ de moribus est philosophia, quaternã illam honesti faciem ita depingit, ut si etiam illam omnes homines ignorarent, aut scientes, & prudentes obmutescerent in suis laudibus, ipsa tamen sua ipsius pulchritudine, & specie esset laudabilis, & admirabilis. Quod quum intelliget Maro, honestam illam pro patria mortem, tanquam gloriosam, pulchram appellare non est veritus: Notum est carmen Vergilio dignum.

B

Pulchramq; vetunt per vulnera mortem.

Porrò sacræ literæ, unde omnis rerum scientia petenda est, animas dilectas Dei, claras, & insignes uirtutibus, non'ne appellant pulchras? Quid? candidiores niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore, antiquo, saphyro pulchriores. Ecquis est qui non legerit; Tota pulchra es, &. ò pulcherrima mulierum, &, si te ignoras, ò pulcherrima inter mulieres? Moses autem, quo nullus unquam sapientior, quum introducit sanctum illum & amabilem senem, cui olim diuinam pulchritudinem facie ad faciem uidere licuerat benedicentem natis, & natis natorum in mille generationes, non'ne ex ore illius, appellat diuinas laudes eloquia pulchritudinis? Sed, heus tu, quicunque es, qui animis das puritatem, negas pulchritudinem; corporibus tribuis pulchritudinem, adimis puritatem; Aurum, pulchrum non'ne dicitur, & uerè est; purum, putum, quum expurgatum, excoctumque fuerit, & detracta aliena omni materia emaculatum, & candefactum, ita ut sit merum; & uerum, dignum quod appelletur obrizum, coronarium, philippæum? Quòd si ita est, cur & animus purus, putus, purificatus inquàm à sordibus, quæ illi insunt ex commercio, & uelut contagione corporis; peregrinæ enim sunt labes animo, natiuæ corpori, perinde ac fęces illæ, quæ ex ipsius terræ fodinis inhærent auro; cur inquam si est purus animus, nõ dicatur & pulcher? Hinc sanè dicuntur pulchri amores, defęcati, puri; & in sacris literis, pulchra dilectio, pulchræ uiæ, pulchri gressus, pulchra tabernacula pulchritudo inquam uirtutum, laborum, actionum, meritorum, an non sunt & præmia pulchra? nempe quod apud Salomonem legimus Pulchritudo pacis. Quum enim communis quædam sit animorum conceptio, apud omnium ordinum homines, ipsius pulchritudinis nomine, significari gratiosum aliquid, seu gratiam quandam, quæ pelliciat intuentium animos ad amorem, & dilectionem; sicut tres gratias, quæ & Charites

C

D

anti-

antiqnitas ipsa figurauit; sic in ipsa natura tres esse rationes pulchritudinis, quibus quàm maximè ad amandum inuitamur, philosophia docet, & exemplis res ipsa declarat. Vnam quæ coloribus, & lumine blanditur oculis, Alteram, quæ sonis, & vocibus mulcet aures, Tertiam, quæ exuperans omnem sensum, animos reficit, & ipsa sola mente percipitur, Hespero, atque Lucifero formosior, atque etiam sine fine iucundior uniuersa harmonia & musico concentu sphærarum cœlestium. Verum enim uerò, audite quæso omnes: Quemadmodum illi, qui oculis, & auribus carent, de colorum, & vocum gratia, atque pulchritudine iudicium ferre non possunt; sic illi, qui (vt cum Cicerone loquar) de potestate exierunt, qui (inquam) mentem non habent, qui non alio duce, quàm sensu uiuunt, de incorporali illa pulchritudinis gratia, quæ sensum refugit, quomodo uel disputare, vel pronunciare poterunt, nisi ad mentem redeant? Et omninò quidē, animus à corporali pulchritudine extra se (si sic fari licet) & fertur, & rapitur, at spiritalem pulchritudinem, iudicaturus, vt qui & ipse spiritus est, ad se reuertatur oportet. Dic mihi iam, ò bone vir, an non mentem protinus exuisti, quum negasti Deum esse pulchrum, ne negares esse purum? Profectò uerò, quàm similes sunt uoces Purum, Pulchrum; nam, & similiter incipiunt, & similiter cadunt; tàm in illa ipsa diuina natura, quæ (ut toties diximus) unum est, & omnia, eadem res sunt, tametsi nonnihil ratione distinguuntur, puritas, & pulchritudo. Vt propterea Deus sit, sicut purus ita pulcher, sicut pulcher, ita purus, immò uerò sit purus, quia pulcher, sit pulcher, quia purus. Quòd si in lingua Latina Purus, est mundus, integer, & absque omni admistione sordium; si in lingua Græca, Sanctus est sine terra, & sanctus sanctorum, ne vmbram quidem habet terræ; Si philosophis ipsis, Actus, species, & forma est, energiaque, & entelechia, vnde materia, res per se fœda, & deformis, decus accipit, splendoremque, & pulchritudinem; quàm putamus apud omnium linguarum, & gētium sapienteis Theologos, sit pulcher ipse Deus? quàm speciosus, quàm decorus? sine terra, sine corpore, sine materia, totus Actus, totus sanctus, totus purus, non solùm continens omnem pulchritudinem, quasi rebus pulchris grauidus, sed eminens omni pulchritudini, tanquàm uerè supra omnem pulchritudinem pulcherrimus. Eminet autem omnibus rebus pulchris, & uniuersæ omninò pulchritudini, multò magis, quàm lux eminet coloribus, quàm centrum eminet lineis, quàm cœlum eminet elementis. Quid dico eminet omni pulchritudini, & non potius est ipsa eminentia omnium pulchritudinum? Ipse pulcher, ipse pulchritudo, pulchrum omnium pulchrorum, pulchritudo omnium pulchritudinum. Citra Deum, pulchritudo, est, rei pulchræ, quasi flos, quasi apex, quasi corona; gratia (inquam) decus, splendor, ornamentum: Aliud est enim pulchritudo, aliud res pulchra: At uerò in Deo, non differt pulchrum & pulchritudo; Vt propterea, non solùm nihil sit pulchrius, sed sine eo nihil sit pulchrū;

E F G H

& cu-

A & cuiusuis pulchri tanquam pulcher, & omnium simul pulchritudinum, tanquam pulchritudo, sit eminentia, culmen, excelsitas, decus, splendor, species: hoc est, flos florum, gratia gratiarum, iucunditas iucunditarum, suauitas suauitatum: Nimirum, Idæa, & exemplar, vnde ducuntur, quo referuntur, & vbi splendent omnia pulchra. Grauissimè inter gentes, apud Socratem indoluit philosophia amoris, quòd hominis animus, dum olim solutus, ac liber, super æthera spatiaretur, inter admiranda illa spectacula, quibus pascuntur cælites in conuiuio Deorum, cum ingenti gaudio, aspexerit, perspexerit, amaueritque ipsum pulchrum, purum, integrum, diuinum, immortale, ineffabile; sed coniectus in carcerem, detrusus in hoc ergastulum, in hoc inquam terrenum corpus, & loco, & condi-
B tione effectus se ipso minor, addictus vitæ incertæ, confusæ, tumultuariæ, inter tantas perturbationes, labes, sordes, uix reminiscatur naturæ ipsius pulchri, quid nam uiderit in pulchro, quid sit uerè pulchrum. Et profectò, pijs omnibus, vt ipsi uera loquamur, dolendum est, quòd illa ipsa diuina pulchritudo, tanquam uastissimus quidam fluuius, in suo ipsius fonte purissimus, plenissimus, gratiosissimus, hoc sanè titulo, ornauit Dionysius pulchritudinem, Ὡραιότητα, κεχαριτωμένην, plenam gratiarum; ex ipso Deo ad Angelos, ad animas, ad cœlos, ad elementa, ad mundum uniuersum, ad ultimæ quoque sortis naturas, sensim descendens, quò magis ingreditur mare, & inferiorum corporum contrarijs inuicem qualita-
C tibus, velut undis, fluctibus, æstibus, procellisque miscetur, eò magis antiquam deserere uideatur puritatem, & ex fluuio desinere in fluentum; vsque adeò, vt, ne à peritis quidem maritimæ nauigationis hominibus, nisi confusè, internosci possit, dum non uident nisi leues aquarum aspergines, easque non tam aquei, quàm spumei coloris, litori inerrantes, admistas humi, & alienæ materiæ. Sedenim, si perlucidos illos liquores, memoria saltem retineremus, quum incideremus in res, quæ nobis pulcherrime uiderentur, repetentes animo paternum illum amnem, ex illius imagine, distingueremus fœdum à pulchro, quod pulchrum apparet, ab eo quod uerè est pulchrum; & ad illum ipsum perennem veræ pulchritudinis fon-
D tem Deum, assurgeremus, clamantes

Ades pater superne,
Patrisq́; sermo Christe,
Pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similiq́; imagine formans.

Vlysses ille, ò Viri, cuius uitam, & res gestas, tanta cum laude scribit Homerus, tot annos extorris à patria, à patria inquam, quæ illi dedecus, cui ille decus fuit, ita semper eius memor erat, ut in reditu, quum primum

Summa procul vidit ruris fumantia tecta,

dulcem, & charam Ithacam recognouerit, exultauerit, & blando amore ce-

re cecinerit; O' dulcis patriæ fumum, quibusuis alijs ignibus multò splendidiorem E

Ω τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ἄλλους πυρός.

Nos porrò quum genus Dei simus, ille enim est nobis pater, & patria, vnde omnia bona accipimus, cuius non solum fumos, sed splendores, & lumina uidemus, dies, & noctes; ipsius tamen prorsus obliti, obliti & splendores natalium nostrorum, vt pote peregrini, à nobis ipsis, in totum extra nos positi, uiuentes in concupiscentijs, & uanitatibus sæculi huius, eò cæcitatis prolapsi sumus, vt quę oculis corporalibus pulchra uidentur, & animos nostros pulchritudinis simile fallunt, præter omnem modum diligamus, pendeamusque ab illis, tanquam stupidi, & admirabundi; veram autem pulchritudinem, quæ non, nisi, in reditu animæ ad Deum, percipi F potest, pulchritudinem inquam parẽtis nostri Dei, & animarum nostrarum, pariter ignoremus; similes pueris, qui in sordido rure procul à parentibus æducati, procedente ætate, inepti, inculti, subrustici, semibarbari, & vsque adeò degeneres fiunt, vt ne se ipsos quidem, neque suos ipsorum parentes agnoscant. Et, ò quàm sæpe mirantur lapidem pro Iaspide, lignum nigrum pro Hebeno, orichalco pro Auro? Pulchra quidem sunt multa, O' Mortales; Sed illud ipsum pulchrum cuius participatione pulchra sunt quæcunque pulchra, dicam Græce Τὸ καλὸν non est nisi vnũ. Cui si commercium est aliquod in terris, maximè profectò apparet in homine, quo nihil pulchrius, nihil spectabilius, habet orbis terrarum; quanquam pulchritudo humana, sicut non est unius gradus, neque collecta in G unum; nam inter homines hic est pulcher oculos, ille manus, hæc ulnas, illa talos; sic non est unius generis. In viris enim (quod à Cicerone notatum est) dicitur Dignitas; In mulieribus, Venustas. Quum ergo natura nostra, & animo cõstet, & corpore; cunctaque & singula, quæ ad nos pertinent, uitam, sanitatem, uirtutem, felicitatem tribuamus homini toti, hoc est, non corpori solum, neque solum animæ, sed utrique potius; certè admiratione magna dignum esse uidetur, quod hanc ipsam pulchritudinẽ, Dei donum tam eximium, tam conspicuum, iucundum uisu, auditu gratum, omnibus sensibus carum, honestum possidentibus, aspicientibus forsan etiam inuidendum, neglecta prorsus anima, arbitremur non perti- H nere nisi ad corpus, ad colores, ad lumina, ad lineamenta, ad figuram, ad uigorem, ad decorem, ad proportionem, & ad symmetriam humanæ corporaturæ. Et uerò, vnde insunt corpori uniuersæ hæ Carites, quibus constituitur siue virilis, siue muliebris pulchritudo, nisi ex ipsa hominis anima? Cadauera indicant: Indicat & morientis hominis cadauerosa illa facies (Medici Hippocraticam dicunt) in qua, ob fugientem animam, uideas cõcauos oculos, collapsas genas, demissa tempora, patulas nares, prominentes aures; adeo nihil iam superest pulchritudinis, nihil decoris, nihil gratiæ, etiam si inter uiros sit Absalon, Bellorophon, Alcibiades, Antinous,

A tinous, aut etiam ille ipse Priami filius, qui iudicauit de pulchritudine Dearum; inter mulieres autem, sit illa peccatrix ἀνωνύμος quæ communi antonomasia pulchra appellabatur; sit Io Inachi, filia, Erco, Sestias aut Tyndaris illa meretrix, ob cuius pulchritudinem decennali bello omnis Asia, Græciaque conflixit. Testamur Ilion, Testamur Pergama.

Et campos vbi Troia fuit.

An uerò non celebre est, pulchros appellari Formosos? Vnde autem ducitur formositas nisi à forma? Et quid est formositas, nisi uis, & præstantia formæ, vt generositas, indoles, & claritudo generis? Omnino enim uox ipsa, diuinum, & imperiosum aliquid significare uidetur: imperium inquam regnantis, & materiam uincentis, ac superantis formæ: Vt propterea res, in qua forma non præualet, vt uires ostentet suas, nimirum materia, vel non sustinente uim formæ, vel ineptè suscipiente formam, dicatur deformis, non formosa; adde neque speciosa; nam hoc est proprium nomen formæ Τὸ εἶδος, Species, vnde Speciositas, Spectare, & Specimen. Quę sanè, quoniam ad oculos referri uidentur, planè docent deformia indigna esse oculis, formosa uero, & pulchra, esse spectacula oculorum. Et quidem cur undique ab omnis generis hominibus (Iudęos unos excipio) concurritur ad simulachra, ad imagines, ad statuas spectandas, admirandas, vsque ad insaniam adamandas, nisi quia pulchritudo, quę omnino ad formam pertinet, quę in ipsa formę perfectione, dominioque consistit, multò facilius, artificio Parrhasij, Praxitelis, Apellis, & Zeuxidis, in aere, in marmore, inque tela, & ligno, fingi potest, quàm, vllis unquàm temporibus, in carne, alicui siue uiro, siue mulieri, ab ipsa natura contigerit. O' formosę puer, ne intumesce quęso. Pulchrum quidem corpus, est & formosum, neque profectò, si formosum non est, pulchrum, aut esse, aut dici debet; At uerò, non continuò pulchri omnes, qui formosi. Maius quidpiam habet pulchrum ipsum, quàm illud decorum, & honestum quod uegeto colore, membrorum congrua dispositione, ordineque, & proportione continetur, in quo consistit communis ratio formositatis; vt D in quam inter se se omnes partes iucunda quadam concinnitate, & miro suauitatis lepore consentiant. Magna est hęc gratia, sed exiguo, atque angustissimo uasculo contineri utcunque potest; at uerò, pulchritudo ipsa, talis, ac tanta est, quę in ipsis formosis corporibus admirabilitas est formositatis, ut nisi augusta corporis magnitudo eam capere, & ne ipsa quidem tota, in modica corporis magnitudine, prodire foras, & se se exerere omnino non ualeat. Ob id, apud Poetas nobiles, dum celebrant uiros pulchros, ubique canitur os magnum, pectus magnum, magnum caput, manusque & pedes magni. Et in ipsa quidem arte statuaria ingentes illos colossos, qui ex ęre, ebore,

lapide,

lapide, erigebantur Dijs, & heroibus, appellamus pulchros, mediocres autem statuas ex eadem materia,& eadem etiam manu laboratas,quanquam cum rudi & indocta plebecula,minus pulchras, ipsi quoque dicere consueuimus;illi tamen qui cum sapientibus sapienter, proprieque loqui didicerunt, vno formositatis,non pulchritudinis titulo dignas putant. Res porrò in ipsa natura est manifestior; vnde pictoribus, & sculptoribus exempla ducuntur. Neque enim inepta est illa Didonis percunctatio, aut admiratio E

Quantus Achilles.

quæ haud dubiè referenda est ad ipsam corporis magnitudinem, quam, in suæ ipsius pulchritudinis testimonium,septem cubitorum fuisse, historiæ referunt;vnde illi inditum cognomen Ἑπτάπυχης.Quid,quod & sacræ literæ,vbi de Saule illo,primo Iudeorũ rege,loquuntur.Non erat(inquiunt) vir pulchrior illo;Ab humero,& sursum,eminebat super vniuersum populum.Vnde & Maro,de alio Achille latio scripsit. F

Vertitur arma tenens,& toto vertice supra est.

Sed cunctis altior ibat.

Anchises.

An verò,non apud eundem Maronem,legimus

Diana pharetram

Fert humero,gradiensq́; Deas supergreditur omnes.

Vt silentio prætercam descriptionem famæ.

Ingrediturq́; solo, & caput inter nubila condit. G

Sed, heu, quàm ab alto cecidimus ; à suprema pulchritudine quæ Dei est, ad infimam pulchritudinem, quæ est corporum. Reuertamur ergo, & concludamus. Si pulchritudo in hominibus, est ab ipsa anima, & omnino, in quouis corpore, est ab ipsa forma, Deum, qui ferè est animæ anima, & omnium viuentium vita, qui est forma formarum, &, pater, non solum principalium earum, quas intelligimus animo, sed illarum quoque, quarum velut indoles, est formositas, quam corporalibus oculis videmus; Deum ipsum inquam, oportet esse vsqueadeo pulchrum, vt, ad illam ipsam diuinæ pulchritudinis speciem, comparata pulcherrima quæque, non solum pulchra non sint, sed ne formosa quidem, immo neque formata; Quid ? deformia sint, immunda sint, sint prorsus turpia, fœda, fetida, sordida, squallentia,tristia,ingrata,luctuosa. Ita est; Ita est, O Pulchri. H

A *Solus Deus Pulcher; Quæ Pulchritudo Dei; qui radij & splendores; imaginesque & vmbra illius tantæ pulchritudinis.*
Cap. XIX.

ISCE iam, qui in corpora ruis, qui corpora deperis; disce Corydon, disce homo quicunque es, fieri non posse, vt sit vel obiectum veri amoris, vel subiectum veræ pulchritudinis aliquod corpus. Sa-
B nè, eunt in orbem, orbemque conficiunt, pulchritudo, & amor; Non est pulchritudo sine amore, non est amor sine pulchritudine. Magna vis pulchritudinis, magnum numen vt hinc incipiamus. O viri; quæ, amorem incitat, quo omnia incitantur; quæ, amori imperat, cui nihil non paret; quæ, sibi subijcit regnum amoris, qui, apud prophanos poetas, subactos, & bello domitos, ad currum trahit, populos, Reges, Philosophos. Non petit amor opes, non voluptates, non honores petit vnam pulchritudinem; non mouetur nisi ad pulchrum, non quiescit nisi in pulchro. Crœsus desyderat opes, Agesilaus honores, Epicurus voluptates;
C non est hoc desyderium, amor: Amor, est desyderium pulchri; pulchrum, est scopus, pulchrum, est finis ipsius amoris. Si alio dirigis arcum, O bone, quàm in pulchritudinem, frustra depromis sagittas, frustra iactularis arcum, vt per cœlum auras diuerberes; putas te amare, sed verè non amas, si non est pulchritudo, id quod amas. Colorata sunt quæ videntur; ad sonos, ad voces pertinent quæ audiuntur; calida, frigida, sunt, quæ tanguntur; Pulchrũ sit, necesse est, quod amatur. Alia quæcunque, desyderare, cupere, concupere possumus, pulchritudinem solam amare possumus. Latent interdum multa, quæ in rebus præstant, & antecellunt; at, sola pulchrirudo, latere non potest, &, mox visa, placet, & vim indicans suam, displicere omnino non potest. Hæc est natura pulchri, hæc ratio pulchritudinis, vt, qui illam
D vix senserit, illius amore, & desyderio, penitus inardescat. Quanti est ipsum pulchrum, vt solus sit eo dignus, primus ille animi affectus, vnde alij omnes ducunt originem, qui est amor? Quanti est, & res, & nomen amoris, vt eo non sint digna, nisi pulchra, delicata, perfecta beata? Itaque resupinandus est tibi vultus, ὦ φιλόκαλε; non in terram, neque in fontem salientem è terra, O Narcisse, defigendi sunt tibi oculi; aspiciendum est supra cęlos; Inde, petenda est tibi aqua viua; illic est fons pulchritudinis, vnde omnes riui descendunt; illic sit fons, & finis amoris, in quo omnes amores, & omnia etiam desideria, conquiescant. Quoduis corpus signaueris, illud erit hac parte pulchrum, illa parte non pulchrum; hodie delicatum, cras non delicatum:

A corus per se ipsum, sed tamen extrinsecus, tanta pulchritudine magnificè exornatur, & apparatur; Nam, & Pontificum amictus, & familiæ illustres principum, Regum palatia & templa, imagines, insignia, coronamenta, quin & præclara quæque facinora magnorum uirorum, dicuntur ornamenta honoris, & monumenta gloriæ. O' viri, digni Deo, Siquis apud uos est, tam frigidus, tam stupidus, vt seipsum excitare non possit, ad consyderationē illius tantæ pulchritudinis, excitate illum vos, date illi manus, aperite illi oculos, estote illi indices, & uindices, dicite, Ecce hic mundus, quo nihil mundius, nihil pulchrius, nihil elegantius uideri potest, pulcherrimarum rerum nexus, officina, & receptaculum; complectitur elementa, omnium corporum fundamenta, & ba-
B ses; continet metalla, lapides, & uermes quoque, intestina terræ; clauditur duobus cœli hemispherijs; Sole, & Luna desuper rutilantibus; spiritu, & uitali quodam quasi calore penetrante per omnia; intra, habitatores habet homines; circa, custodes, administratoresque Angelos, supra, præsidem rectoremque Deum; perfusus est omnigenis coloribus, præsertim uerò, incredibili hoc, quem uides, iucundissimæ lucis decore, & gratia; plenus undique tantarum Charitum, herbarum, florum, fructuū, odorum, saporum; Tam uastæ insuper est magnitudinis, vt sit penè immensus. Tanta autem in mundo est rerum inæqualium qualitas, contrariarum pax, dissimilium conuenientia, harmonia, vt omnium hominum captum excedat, & admirationem. Prò Deum, quàm ad sui ipsius specta-
C culum, inuitat, allicit, trahit, rapit; uerè summum, augustumque Theatrum uniuersæ naturæ; immò uerò, tota naturæ uis, & ipsa potius uniuersa natura? Quid hic dicis de ipsius Dei pulchritudine, O' Fili hominis? Tu iudica, tu sententiam dicito. Planè, non dubito, quin iste nouus mundi spectator, & admirator, statim ex animo pronuntiet, vobis audientibus Latinè, & Græcè. Hæc ipsa Τῶν ὅλων περιοχὴ, hæc ipsa πάγκαλος, ὡραιότης κεχαριτωμένη, non alium habet authorem quàm Deum: Ille autem, vt solus est ὑπεράγαθος sic solus est ὑπερκόσμιος, καλὸς, καὶ καλοποιὸς πάντα καλά, καὶ πηγαία καλλονή. Et quidem, O' viri docti, Omnis pulchritudo, omnis species, & decor, mundi, siue in toto, siue, in partibus, quid est aliud, quàm uaga quædam, læta, & collu-
D strata pictura, immensæ pulchritudinis illius diuini uultus; quæ in Angelis quidem, & in animis hominum, lucet, quasi Solis radius, in cœlis, quasi splendor ex radio; in reliquis corporibus, quasi tenuis imago, vel umbra imaginis, ex splendore? Ita, omnia, & singula, quæ in mundo sunt, hæc quidem magis, illa minus, diuinis fulgoribus irradiata micant, & (vt sic dicam) in oculis Dei, quasi dulce rident. Ille fulgor, ille splendor diuinæ pulchritudinis, sparsus per superas illas, & uiuas Angelorum flammas, per iucunda spectacula cœli, & terræ, per decus cœli solem, per solatium terræ Lunam, per aureos syderum radios, per in-

fuſa terris maria, per aerem, elementorum continuationem, & nexum, E
per animantia, & plantas, per piſces, & volucres, per montes, & cam-
pos, per prata, valles, fontes, flumina, paludes, lacus; Ille inquam eſt,
qui in pulcherrimis quibuſque rebus, nos excitat, nos trahit, nos rapit, nos
amare & admirari facit; vt, poſtquam ſæpe, in quamplurimis rebus, quin,
& in hominibus ipſis interdum, quos ex improuiſo habemus obuios, igno
ramus, quid amemus, quid miremur, quid cupiamus ſtatuamus animo,
nos in quibuſque rebus, etiam neſcientes, non aduertentes, amare Deum,
admirari Deum, deſyderare Deum. An verò, dubium eſſe poteſt, quin,
ea quæ miramur in imaginibus, & in vmbris, multo magis placerent, &
delectarent, ſi viderentur in ipſis ſplendoribus? omnino autem iucundio-
ra eſſent in radijs. Ipſi, iam putate, quàm ſint omni amabilitate, & admira- F
bilitate maiora, in ipſo Sole, qui eſt fons luminis, radiorum, ſplendorum,
imaginum, & vmbrarum. Qui, quum careat omni colore, vniuerſos ta-
men colores, modo quodam illuminando colorat. Percurre animo, fili ho
minis, omnem ambitum cęli, & terræ, vide ſingula quæque pulchra, grata,
apta, iucunda, delectabilia, quis numeret? Collige apud temetipſum, ex
omnibus, pulcherrimarum rerum imaginem integram. Sit inquam, in
tuo ipſius animo, vnius formæ imaginatione, collecta, quæ in omnibus pul
chritudo diſperſa eſt; Num, non quamlibet corporis pulchritudinem par-
uipendes, ſi illam ad hanc ipſam ſpiritalem contuleris? Et hanc fabricatus
eſt animus tuus. An non pulcher animus? Quàm longè ergo pulchrior
Deus, qui & corpora efficit pulchra, & animos longè efficit pulchriores? G
Ille eſt Sol, in quo pro cuiuſque naturæ gradu, omnia lucent, coruſcant,
& magnificè ſe ſe oſtendunt, radij, ſplendores, imaginesque, & vmbræ. In-
dicat cęleſtis ille mille coloribus arcus, cuius varietate, & gratia vſqueadeò
paſcuntur oculi noſtri: Indicant & omnes colores, qui tantopere gaudent
collocari in lumine Solis, candidus verò, & niualis, ante omnes, qui, præ
omnibus abundans lumine, præcipuè eſt decorus Deo. Sic, ſic iuuat, ex
pulchritudine, quam videmus in creaturis, aſſurgere animo & meditatio-
ne, ad pulchritudinem ipſius Creatoris. Præcipuum profectò ſpecimen
corporalis pulchritudinis, omnium hominum iudicio, eſt lux & ſplendor;
quia quò lucidiora ſunt corpora, eo pulchriora ſunt, & habentur. An non H
ita eſt? Vide flores, gemmas, fontes; Vide Auem Iunoniam, quam, Magnus
Gregorius, ſcitè appellauit φιλόκαλον, hoc eſt pulchritudinis amantem;
quia vbi laudata fuerit, gemmantem expandit caudam, maximeq; aduerſo
Sole, vt colores fulgentius irradiare, & ipſa pulchrior eſſe videatur. Vide, &
circa collum, plumas verſicolores ſedentis columbæ; quibus, ab ipſo Sole
coronatur, quaſi in ſignum gloriæ.

Nanque alias, ſit, vti claro ſit rubra pyropo;
Interdum, quodam ſenſu ſit, vti videatur
Inter ceruleum virides miſcere Smaragdos.

A *Caudaq; Pauonis, larga cum luce repleta est,*
Consimili mutat, obuersa ratione colores.

An non igitur statim apparet, corporalem pulchritudinem, vel esse lucem ipsam, vel omnino non sine luce? Verè enim, illa Charis, immo, ille quasi chorus Charitum, qui admirabili sua ipsius virtute, spectatores, & trahit, & tenet, vix quicquam aliud esse videtur, quàm clarus ille splẽdor, splendidus candor, & nitor, in colorum linearumq; decore, veluti superinfusus, qui incredibiliter placet oculis. Hinc & ipsum Cęlũ, quod vniuersa corpora pulchritudine excellit, est plenum luce; Originalis enim illa Hæbreorũ lingua vocat Cęlum שָׁמַיִם hoc est ignem, & aquam, nimirum duo corpora, alterum lucidum, alterum perspicuum; Vnde, Ethnici, dixerunt, domũ Dei, B esse igneam; &, in sacris literis, dicitur Deus habitare lucem inaccessibilem. Et quid profectò est cęlum, nisi lucidum quoddam Solum, & fundamentũ radiantium syderum? In ipso autem cęlo, Sol aureus, verè aureus, hoc est ὡραῖος; nam etiam Aurum dicitur, quasi ὡραῖον: Sol inquã, quem, à magna pulchritudine, & eximio ornatu, sponso, qui, cum ingenti pompa, de thalamo suo procedat in publicum, comparauit diuinus vates; est fons lucis; qui, exortus obscuratis alijs luminib. apparet solus. Quin & ipsæ sacræ literæ, per varias allegorias, & tropos, mulierem illam tantę pulchritudinis, describunt vndiq; lucentem; nunc in vestitu deaurato, nunc amictam Sole & coronatã duodenis syderib. Ciuitatem porrò illam beatam, cęlestem illam terram viuentium, gloriosum illud regnum, in quo cum Christo regnant oẽs sancti, C cuius pulchritudinem, quum mihi aliquãdo propono ante oculos, O viri, pulcher atq; etiam beatus, mihi esse videor; mirum, quanta luce, passim, & vbiq; exornent; luce inquam, auri, gẽmarum, fontium, chrystalli, ignis vitri, & agni. Ciuitas. n. illa (inquiunt) non eget Sole, neq; Luna, nam lucerna eius est agnus. Quid, quod Christum Iesum Dei filium, Ioannes dilectus depingit radiantem, coronatum Iride, & stellis plenas manus. In admirabili autẽ illa, quam Tabor excelsus vidit, & expauit, Christi noua gloria, nihil habuerunt Lucas, & Mattheus, quo, elegantius, & melius, suam ipsius pulchritudinem significarent, quàm splendore. Sic. n. scriptum est, Apparuit facies eius tanquàm Sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix; Sicut nix inquã pura, sed Sole madẽs, quæ & percutit oculos, & mirabiliter coruscat in gẽmas. D An verò est aliquis nostrum, qui ignoret mystica illa pigmẽta, colores illos lucidos, & verè flores, flammas (est. n. flos φλὸξ) quibus, nostri, antiquitus, non tam corpore, quàm animo ornabant feminã christianam; vt esset digna quæ desponsaretur Christo, cui dicitur, Ecce tu pulcher es dilecte mi, candidus, & rubicundus, Speciosus forma, præ filijs hominum; & qui de seipso dicit, Ego flos cãpi, & lilium conuallium. Deniq; verò familiare est apud omnes sapientes, quoniam pulchritudinis & res, & nomẽ tribuitur orationi, & eloquentiæ desyderare ab oratore colores, & lumina; quibus, orationis corpus, & niteat, & fulgeat; Appellant. n. lumina, sententias, quibus oratio splen

det; colores autem figuras, quorum ornamentis ueſtitur uelut diſcoloribus. An non igitur manifeſtum eſt, poſtquàm Deus eſt totus lux, totus lumen, & pater luminum, poſtquàm eſt lux pura, quæ, & diſperſa congregat,& confuſa diſtinguit,& diſtincta exornat,atque decorat,Deum ipſum eſſe abyſſum gloriæ pulchritudinis,decoris,iucunditatis, gratiæ; ornatiſsimum,decorum,amabiliſsimum;&,nihil eſſe in Deo, quod non ſit undequaque,pulcherrimum,iucundiſsimum,gratioſiſsimum? Eſt publica lux,publica eſt & pulchritudo,ſed quam (vt hebraicè dicam) אור Lucem, quæ rutilabat in oculis Moſe, dum deſcendebat de monte, ex conſortio domini, nemo audebat aſpicere; Quis ergo excecari non metuat? Quis audeat fixis oculis uelle videre faciem eius? lucem eius?pulchritudinem eius? Sed ſi tantum audes,O' Homuntie,ingredere uelamen, & côtuere; hanc tibi gloriam nos nô inuidemus, quibus ſat eſt ſcire quod exuperantiſsima illa lux Dei,ſit æterna illa ueritas ipſius Dei. Lux pulchritudo,Lux facies,Lux ueritas,Lux ipſa diuinitas.O' uera lux,plenitudo ſplêdoris,& caloris. O' Lucida Veritas, quæ, ad cognoſcendum clarè,illuminat,& ad amandum uehementer,inflammat.Deſunt'ne uero,in tanta diuinæ pulchritudinis luce, colores,& non potius,pulcherrima illa lux veritatis,eſt plena radiantiſsimis coloribus? Sanè,eſt Veritas rerum,rationum, ſcientiarum, virtutum,oraculorum,promiſsionum,præceptorum, iudiciorum,myſteriorum. Pulchritudo Dei, O' viri,eſt tam multiformis, & omniformis, quam uniformis, & nulliformis. Volo enim,vt cum maioribus noſtris, qui, in rebus diuinis ecſtaſim patiebantur,hoc loco ſic mihi loqui permittatis,Viri prudentes. Et ſanè (vt rem attingamus)non'ne, ad multiformem,& omnigenam florum,& colorum uarietatû,pertinent ea,quæ uarijs modis,& ſenſibus, ſcripta ſunt in ſacris literis, de ipſo Deo, de ueritate naturæ ipſius Dei? quòd ſit diffuſus per omnia intrinſecus,quaſi rerum uirtus; quòd aſsiſtat extrinſecus,quaſi rector & præſes;quòd ſubſiſtat inferius, quaſi fundamentum: quòd eminent ſuperius, quaſi Rex; quod ſedeat, tanquàm in maieſtate ſua firmiſsimè collocatus; quòd erectus ſtet,tanquam publicus orbis excubitor; quòd percurrat omnia, celeritate propidêtiæ: quòd ſit magnus,quia immêſus;quòd ſit paruus,vel tenuis,quia ſimplex;quòd ſit idê ipſe, quia à ſuo ipſius æternitatis ſtatu nô recedit: quòd ſit ſibi diſsimilis,propter uaria ſymbola,& multiformes uiſiones,quibus ſe oſtêdit mundo;quòd ſimilia faciat,quia omnes creaturę,pulchritudinê & bonitatê ſuâ participant: quòd diſsimilia, quia omnia ab eo ſine fine deficiût;denique,quòd ſit unus,nô tâ numero quàm natura:quòd ſit omnia uirtute non permiſtione; quòd ſit æquabilis omnibus, quia per *ἰσονομίαν* nulli deeſt;quòd ſit inæqualis quia inæqualiter, ſciês,& uolens, ſua ipſius dona diſtribuit.Ite,Ite modo uos,& dicite, in tâta Dei puritate, & ſimplicitate,quę uarietatê nô habet,nô eſſe locû pulchritudini.Ecce videti ,quanta copia florû,quanta uarietas colorû,qui etiâ radios quoſdâ in

a nimas

A animas nostras emittunt, vnde & piæ interdum lachrymæ eliciuntur. Ecqui flores, ecqui colores, deesse possunt tantæ illi pulchritudini? quã Sol & Luna mirari nunquàm desinunt? in quam Angeli persp icere se mper desyderant? Audite uatem floridum de Deo canentem;

Principium, finis, vector, dux, semita, comes.

Putatis'ne uerò, desit nobis ordo, atque proportio, & concinnitas, ad statuendam in Deo rationem pulchritudinis? Ecquàm magnus ordo, quàm congrua proportio, in eo, quod Deus est rerum omnium principium, medium & ultimum? finis, forma, efficiens? hominum creator, redemptor, consolator, saluator? Quanta porrò concinnitudo, si festiuitas, inter tres has res, Patrem generantem, Filium à Patre genitum, & Spiritum sanctũ B ab vtroque procedentẽ? Et hæc omnia ipse unus solus Deus. O' Pulcher, ò Pulchritudo, ò fons pulchritudinis Deus meus. Vultis porrò audire Theologiam symbolicam? Vidi dominum, sedẽtem super solium excelsum, & eleuatum, amictum lumine sicut uestimẽto; Oculi eius lucidiores Sole; Capilli eius uelut lana mũda; Forma sibi soli similis, Aetas antiqua, & semper iuuenescens; Diuinatio in labijs eius; Pes, cuius pulsu terra tremit; Manus, quæ pugillo mundum tenet; Vultus, & facies amabilis, & uenerabilis, quæ nunc exhilarat terras, nunc tremefacit Olympum. Domine Deus, speciem tuam nunquàm uidimus, vocem tuam nunquàm audiuimus, sed in odorem unguentorum tuorum currimus; odorem, quo nos perfudisti, vnguentorũ quibus nos unxisti; ut loti prius à sordibus nostris C aqua munda, deinde abs te ornati monilibus, & uestiti veste polymita, lucentes Iaspide, & Hyacintho, exhibeamus mundo, & Angelis pulcherrimum spectaculum, facti cõformes imagini filij tui, candidi fide, vt Lilia, charitate rubicundi, vt Rosæ. O' fons perennis. O' caput, & principium uniuersæ pulchritudinis, pulchritudinis naturæ, pulchritudinis gratię, pulchritudinis gloriæ. Hæc pulchritudo christianæ in terris animæ, columbæ tuæ, speciosæ tuæ, dilectæ tuæ, Domine Deus, de qua dixisti, Hanc amaui, hanc exquisiui, & Amator factus sum formæ illius, quæ, inter nigras illas Iudeorum, & Turcharum animas, nitet, & lucet, tanquam gemma inter lapides, tanquam stella inter nebulas, ducit nos ad cõtemplandam illam, cuius deriuatio est, pulchritudinem, speciemque Christi tui; qui D singulariter præ omnibus nobis inunctus caput, & barbam, quin, & uestimenta, & oras uestimentorum, indutus decore, formosus in stola sua, graditur in multitudine uirtutis suæ, exultans ut Gygas, speciosus super omnes homines, & Angelos. O' quando erit, vt, ex hac ipsa Christi pulchritudine, quam amamus, quam admiramur, quam credimus, confitemur, prædicamus, transferamur corpore, & animo, in pulcherrimam illam domum tuam; & iam nemo nos despiciat, adorantes pulcherrimos illos pedes tuos, intuentes splendidissimam illam & gratiosam faciem tuam, & fruentes dulcissimo illo amore bonitatis tuæ.

Quàm pulcher tam bonus Deus. Ipsum bonum, summum bonum, fons, & origo, finisq́, & terminus, omnium bonorum. CAP. XX. E

NVNC agite, O Pulchri, & amantes, O Dilecti Dei, & qui diligitis Deum, Agite inquam, ascendentes ad alta cacumina Theologiæ, post celebratam καλλωνυμίαν celebremus diuinã ἀγαθωνυμίαν; & qui laudare tentauimus Deum, à pulchro, & à ratione pulchri, festinemus ingredi in infinitam illam abundantiam, & magnitudinem diuinæ bonitatis: Vt de ipso bono, & ratione boni cogitantes, & loquentes, pudeat, pæniteat, nos, deprauatæ uoluntatis uitio, tam turpiter, à bono degenerasse in malum. Sic enim fortasse, in spe præter spem, petemus ab ipso Deo, qui dum aperit manum suam, omnia implet bonitate; &, haud dubiè, quia bonus, quum ipsi simus mali, affluenter dabit nobis spiritum suum bonum, quo boni efficiamur, & tandem beati simus; quia nemo beatus nisi bonus. Certè uerò Sanctissimus ille diuini odei Antistes, nihil præclarius, aut sublimius habuisse sibi uisus est, quò innumerabiles Dei laudes, ad Nablum, sacris numeris perstringere cantando posset, quàm ipsum bonum. Tanta est, apud omnes homines, uis, & gratia boni. Exurgite (inquit) uos animæ nobiles, quæ, diuinum gustastis amorem, quæ, de manu domini, dulcia meri pocula potastis, Exurgite, iubilate, laudate, cantate mecum; hic, iuuat irrequieta uoce cantare. Confitemini Domino, quoniam bonus, Dicat cœlum, dicat terra, dicat Israel, dicant gentes, dicant omnes homines, quoniam bonus; Bonus est Deus, &, Bonum, est nomen eius. Neque uerò profectò, quispiam ignorat Euangelicum illud oraculum, Quid me interrogas de bono? Qui me dicit bonum, cõfiteatur, & Deum, Nemo bonus nisi solus Deus. Ecquod πορίσμα, quod corollarium, tam certum, tam firmum, apud Mathematicos, quàm, hoc ipsum, ex diuina historia, hactenus, latè, altèque deductũ, probatum, confirmatum, Quod summum bonum, quo superius non sit, quod finis bonorum, quo ulterius non sit, quod ipsum simpliciter bonũ, cuius participatione omnia bona sint, Deus ipse sit? Etenim, in natura rerum, præsertim intelligibilium, non separantur, vel purum, & pulchrũ, vel pulchrum & bonum; sed, quod purum est, est & pulchrum, &, quod pulchrum, bonum; alioquin enim, erit quidpiam purum malum, quod consequenter erit summæ turpitudinis, uel fæditatis; quod quis dicat? nã non est malum, nisi in bono, & non est turpitudo, nisi in pulchro. Deus igitur, quum ex ijs, quæ superius dicta, demonstrataque sunt, sit Actus purus, sit & ipsius pulchritudinis, non solum author, sed primum exemplar,

F

G

H

Atque ideo (vt nostro modo loquar) sit illustris, superillustris, ipsa illustratio, Græcè Ἐπιφάνης, Ἐπιφανέστατος, Ἐπιφάνεια, necesse est similiter, ut sit fons, & origo omnis bonitatis. Ἀγαθὸς, Τ' ἄγαθον, Ἀγαθότης, Ἀγαθύπος, Ἀγαταρχία. An uerò (vt & alia subijciamus) an inquam potest non esse bonum, quod est verum? Deus qui est ipsa Veritas, quomodo non est & ipsa Bonitas? Denique & τὸ ἕν, & τὸ ὄν, quid aliud clamant nisi τ' ἄγαθον? Vt Deus tandem (iuuat enim ab initio repetere omnia) ut inquàm Deus sit id quod est, sit ipsum unum, sit ipsum uerum, ipsum purum, ipsum pulchrum, ipsum bonū. Bonum inquàm simpliciter (hoc enim intelligi uolo, quum dico ipsum bonum) non hoc uel illud nō hic uel illic, non nunc uel tunc, non sic, uel sic, sed absolutè, & absque ulla
B contractione bonum. Bonum non alieno bono bonum, sed ex se ipso, & per se ipsum, ab omni æternitate Bonum. Bonum ubique, bonum semper; Bonum in omnibus, per omnia, ad omnia, extra omnia; Bonum supra omnes mensuras, supra omnes numeros, supra omnia pondera; Bonum extra omnes species, præter ambitum omnium generum, & ne cancellis quidem circunseptum ipsius Entis. Denique Bonum cuius comparatione, neque singula, neque omnia bona sunt, quia nec sunt. Ille enim & solus est, & solus Bonus est ὄν, & οὐσία; καλὸν, ἀκακον ἀκακία, Fons nimirum ut totius Entis, sic & totius Boni, de quo Chelys illa canora,

Felix, qui potuit, boni
Fontem visere lucidum,

C mirè concines, & resonans ad oraculum illud cœleste, quo Mose illi suo promiserat fœlicitatem Deus, Ego ostendàm tibi omne bonum; Quid est enim omne bonum, nisi omnis boni bonum? vnde, omnia bona, uarijs modis exeunt nec recedunt? vbi singula bona distinctè continentur, nec separantur? quo, & singula, & omnia felicissimè congregantur, nec miscentur? Respice ad cœlum, Homo, respice ad terram, & ad omnia bona, quæ in eis sunt, & tecum alta mente reputa, in illa ipsa, quàm primo libro celebrauimus ætate diuinæ æternitatis, fuisse magnam quandam, & longe lateque patentem voraginem, & abyssum quæ immani illo suæ ipsius fœdæ priuationis hiatu totam hanc tantorum bonorum uniuersitatē absorberet, extra quam nihil omnino emergeret, sed neque emergere pos-
D set. Hoc erat illud ipsum tantatissimum nihil, ex quo Moses humani generis susceptor, & pedagogus, primus ante omnes scripsit facta fuisse omnia: cogor enim per aliquam affirmationis lucem explicare illam ipsam ante diuinum opificium tenebrosissimam, & absolutissimam Ἀπουσίαν; sicut è diuerso summi Theologi, nimietatem illam diuinæ Vsiæ secretio re quadam intelligentia, assequi se posse confidunt, per umbras negationum. Omnia igitur quæcunque habent ut sint, antequàm Deus ea facere nihil erant; nihil inquam prorsus, & simpliciter erat, ò Viri. Non erāt res, non personæ, non instrumenta, non corpus, non spiritus, nō mobile,

non motus,non locus,non tempus,non modus,non forma, nō materia; E
præter Deum solum erat omnino nihil. Quid est nihil nisi nihil? Et cui minùs nihilo est? Cogita differentiam inter τὸ πᾶν, & τὸ οὐδὲν; illud, est Omne, hoc, est Nihil, Nihilum; quod sonat ne hilum quidem; nullæ enim sunt uoces inimiciores quàm nihil,& aliquid. Potest quidem prope nihil esse illud quod aliquid est, sed uerè, non potest esse nihil quod est aliquid, Vnde & Poeta quidem lusit.

Gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

Quum igitur omnia, usque adeò nihil essent, nihil essent actu, nihil essent potentia (nulla enim erat potentia nisi agentis) Deus benedictus, fons omnis boni, atque adeò omnium bonorum plenissimus, ipsa plenitudo, ipsa bonitatis abyssus: nimirum una abysso(vt prophetica elocutione utar) vocante alteram abyssum, plenitudinem illam tantæ inanitatis disparauit, puteum abyssi obstruxit, naturas omnes bonas in mediū protulit, eruens eas,& adducens de nihilo ad summum; quo, quid cogitari potest, aut maius, aut melius? Deo gratias, qui, exosus vacuitatem illam, quam non fecerat, plenus ipse, plenitudinem fecit; &, purissima lux, in qua tenebræ non sunt ullæ, de magnis illis tenebris iussit tantam splendescere lucem. Eia nate Deo, quicunque credis in Christum, qui, inflammatus diuinis amoribus, tanquam Ceruus, sitis ad fontem bonorum omnium, Deum, patrem tuum; alij enim, nati ex carne, & sanguine, neque bibunt, neque sitiunt, nisi ad cisternas dissipatas, quæ continere non possunt aquas; Lætare, Gratulare, Ecce habes, vnde uidere possis, tanti parentis, à quo, tibi anima, uita, patrimonium, ciuitas, libertas, salus, tributa est, exuberantem illam inexhaustam, & uerè fontanam, ac perennem, scaturiginem bonitatis. Quid enim, in causa fuit, vt, summus ille, æternus & uerus Deus, pater tuus, quum in se ipso totus consisteret, atque ex se ipso, & per se ipsum beatissimus esset, neque illi ulla accessio fieri posset, qua euaderet beatior; quum iam etiam, sobolem, in ipsa æternitate, ex suo ipsius fecundissimo utero, genuisset, sibi ipsi simillimam, per omnia, æqualem, & uerè consubstantialem; hanc ipsam tam immensam, rerum molem aggrederetur, &, non de se ipso quidem, sed de nihilo inchoaret, prosequeretur, perficeretque & consummaret; nisi, infinita illa, quæ,& nullius rei eget,& nullius rei inuidia tangitur bonitas, benignitas, liberalitas, beneuolentia,& beneficētia? vt largus opum, diuitias, quæ exhauriri nunquam possent, liberalitate Deo digna profunderet; vt, quia bonus est, benefaceret, vt, amore similitudinis, & odio sterilitatis incitante, non de sua ipsius natura, sed, ex se ipso tamen, nouella germina suæ ipsius bonitatis emitteret. Sanè, potestate, æternū poterat, sapientia, æternū nouerat; at uerò, facere in principio temporis quęcunque fecit, bonitate voluit. Ecquanta, ab omni æternitate potuit, ecquanta nouit, quæ non fecit?

F G H

Sed,

A Sed, in ipsa etiam æternitate, nihil facere uoluit, quod non aliquando fecerit. An oculus tuus nequam est, ô homo, quia bonus est Deus? An nō licet ei facere, quicquid illi libuerit? Quis ei dicat, cur ita facis? Ecquis nouit sensum eius? Quis consiliarius eius fuit? Omnia quidē iudicio fecit; nihil fecit temerè, nihil casu, aut fortuitò nihil iniquè; Ob id Moses Creatorem appellauit sapientissimè אלהים quod est iudicij nomen. Hinc illud, Omnia in sapientia fecisti. Sed, quid fingis merita, uel demerita, O' bone senex, propter quæ, æqui & iniqui, trutina habenda esset; quum Deus, illam ipsam mundi creationem, adoriretur? Hæc erat trutina, hoc examen, hoc iudicium, & statera Dei, ut singula, & omnia in numero, in pondere, & in mensura fierent; facta, modo, specie, ordineque constarent; ne-
B que enim aliter, vel benè fierent, vel bona essent. Porrò, vt quæ nō erant, Deus creare uellet, nulla ratio, nullum ius, lex nulla, uis nulla erat quæ cogeret; amor coegit, amor imperauit; quæ amor uoluit, ut faceret, fecit. Quid quæris aliud περὶ ἀρχῶν? Ecce ἀρχὴν ἀρχόνατον. Illa ipsa, benefica, & omnibus rebus semper amabilis, diuina bonitas, non permisit, Deum, foris sterilem esse & sine germine; ideoque, Deus stimulis incitatus amoris, mundum creauit; & creauit, vt faceret, vt faciem illi daret, vt disponeret, vt ornaret, vt conderet, vt constitueret. Pueris, in more est ea leuitas, vt, dum lusitant, grumos, & globulos struant, & destruant. Bonus ille Deus, hunc ingentem, & tanti artificij globum, nobis fecit, &
C non solum fecit, sed constituit, hoc est, firmauit, fundauit, stabiliuit. An non legis in sacris literis. A' constitutione mundi? Indicat certè firmitatem, quadratura, vt plenitudinem, circulus. An non est quadrata elementis, mundi sphæra, cuius sanè diameter, homo est, inferiora, & superiora secans, ob id dictus & Horizon? Sunt porrò, & apud philosophos, physicis sublimiores, illa quatuor uelut rerum omnium elementa, Essentia, Esse, Virtus, Operatio. Sed & Moses, quadrauit suam cosmopœiam, rebus ante diem, rebus per dies conditis, inditis cuique naturæ uirtutibus, & propagatione perpetua per omnes ætates. Ecquam multis modis, effertur, hoc ipsum diuinum opificium? Sunt qui dicant, mundum emanasse, fabricatum, vel productum fuisse; Sacri, dicunt con-
D ditum, creatum, factum, constitutum; neque abhorret è uoce geniture Moses; cuius, est illud, Hæ sunt generationes cœli & terræ; vnde, & natum est nomen Genesis quo utimur per cosmopœia. Omnia porrò, sunt diuinæ bonitatis testimonia. Fabrica, ostendit, aspexisse Deum ad exemplaria illa inuisibilia, vt ex inuisibilibus uisibilia fierent. Emanatio, docet, sicut non mutantur fontes aquarum, dum, inde, riui emanant ad ualles, & prata, sic, prodijsse mundum, ab ipso Deo, absque ulla mutatione Dei. Productio, sonat, eum, qui in Deo latebat mundum, ductum foras, in conspectum humani generis, &, ad multas etiam sæculorum ætates, in longum duci. Omnia in mundo fuisse

condita,

condita, significat concordiam, ordinemque pulcherrimum, & admirabilem rerum omnium, quæ in mundo sunt. Creatio, vel κτίσις, apertè testatur, nihil esse, quod factum non fuerit; ea solum esse, quæ Deus fecerit Deum, nihil inuenisse, ex quo alia faceret; illud quoque fecisse, quod est omnium ὑποκείμενον, & quasi χρίας; vnde, hæc ipsa fortasse græcolatina creandi uox, deducta est. Ex δημιουργεία, habetur, quod Deus nõ solum expolierit mundum, tanquam τεχνίτης; sed uerè sit opifex totius mundi; nam ad δημιουργὸν spectat, totum, & παράγειν, & προάγειν; Σύστημα, vel constitutio, id planè docet, quod parum antea dicebamus, mundum esse constitutum, firmatũ, vt diutusimè durare posit; atque ideò, Deum, esse, tantæ molis non authorem solum, sed & conseruatorem. Porrò vox γενέσεως, palàm prædicat nouitatem mundi, quia, quod generatur, non extat, estque ipso genitore posterius; denique ποίησις, infert Deum esse ποιητὴν, Poetam inquam, qui, hunc mundum, tanquam pulcherrimum, variumque & elegantissimum poema composuerit. En quanta argumenta diuinæ, O viri docti. Erupit ergo in tanto opificio, diuina Bonitas, foris in tempore, quæ latebat domi in æternitate. Erat sine omnibus, expandi cæpit ad omnia. Erat (vt sic dicamus) immensus calor, prodierunt calida, quia, Deus, quum sibi caleret, fecit, quæ calefaceret. Profectò uerò, Sol ipse, quem, sæpe, tanquam simulachrum quoddam ipsius Dei, uidere, & admirari iuuat; non tam est pater terræ nascentium, celeritate motus, aut pulcherrimo illo splendore lucis, quàm, multa illa caloris benignitate, & uigore, quo nihil non fouet; cuius, & lux, & motus, sunt velut uehicula quædam. Quid autem, refert in Deo, calor solis, nisi fomentum illud rerum omnium, vnam illam, vtriusque sexus fecunditate plenissimum, diuinam Bonitatem; nam, quadrigæ solaris, admiranda illa uelocitas, diuinæ omnipotentiæ, lux autem & splendor, diuinæ sapientiæ, sunt sacra symbola. Audite viri, Non amabat Deus mundũ, quasi mundus bonus esset, quum neque esset; amabat, vt esset, & bonus esset, essentque bona omnia mundi membra, quæ facturus esset; seipsum amabat, quia bonus erat, &, quum plenè perfectus esset in seipso, vniuersa operatus est propter semetipsum; non, vt inde aliquid honoris, uoluptatis, vtilitatis, ad illum ipsum redundaret, sed, vt omnia, & singula esset τὰ ὄντα, ab ipso, essent uera, secundum ipsum, essent denique bona, propter ipsum; hoc est, gratia sui ipsius condita, ordinata ad ipsum, in ipsum reditura, & tandem per ipsum quoque consummanda. Hæc sanè, est ratio bonitatis, in omnibus creaturis, quam si tollis, tollis earum finem, atque ideo, tollis & bonum. Indicat homo, qui, quum ab ipso Deo auertitur, homo quidem est, sed malus homo; neque unquam migrat à malo in bonum, nisi iterum conuertatur ad ipsum Deum. Vnde symphonia illa, in choro Dei, Mihi, adhærere Deo, bonum est; Malum est, & amarum, te reliquisse dominũ. Quid hic mu statis de malo? de natura mali? Quæ exordia, qui riui, & quæ emanationes

E
F
G
H

A nationes malorum? Ita'ne, uobis, christicolæ, negotium facessit malum, vt philosophis Nilus, vt Ganges, vt Euripus? Vobis inquam, qui quotidie oratis Deus, vt liberet uos à malo; qui uix nati gustastis succum illum tantæ admirabilitatis, ligni scientiæ boni & mali; nimirum, imbibistis doctrinam salutarem Christi Iesu, qui unus, absque errore, per spiritum sanctum suum, in medio Ecclesiæ, aperiens ora, redundantia lacte & melle, docet reprobare malum, & eligere bonum? Heu, Heu. Quum enim, in hoc uno, toti esse deberemus, vt malum imprimis, procul à nobis positũ, effugere, deinde uero, accedens propius, perinde ac muscam à sacrificio, abigere niteremur, tam socordes sumus, tam somno graues, & distinti iacemus, vt, in obliuione prorsus esse uideatur, quid sit, vnde serpit, ubi la-
B tet, &, denique quomodo interimit; cuius tamen, in nobis, unoquoque momento, grassantem pestem, perniciemque sentimus. Certè uerò, non est necessarium oraculum diuinæ scripturæ, quando, & apud Homerum, Iouis sui, & Apollinis, & omnium Deorum interpretem, legitur sententia illa, clarior luce, sole, die, meridie.

Ο πόποι οἷον δήνυ θεοὺς βροτοὶ, αἰτιόωνται
Εξημέων γὰρ φασὶ κάκ' ἤμμεναι, οἱδὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν, ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

O facinus; Mortale genus, nos numina, primum
Incusat; causamq́ putat fontemq́ malorum;
Quum, præter fatum, sibi sponte damna crearint.

C Potuit ne uerò apertius dici, Non est iniquitas apud Deum? Perditio, tua, Israel? Ante hominem uita, & mors, bonum & malum, quod uoluerit dabitur ei? Deus fecit hominem rectum, sed ipse, infinitis se immiscuit quæstionibus? Ecquantum est nefas, malorum causam referre in Deum? aut, existimare unum Deum esse, à quo cuncta bona; alium, à quò omnia mala proueniant? Sed, quanta in primis insania est, inter ea quæ sunt, numerare malum; aut, putare, aliquam naturam, esse admistam, uel concretam ex bono & malo? Equidem, lego in mysterijs, malum syluarum, sub qua arbore, suscitatum est humanum genus; Est in agris Aristolochia malum, inde dicta quod sit ἀρίστη λοχούσαις. Habent græcorum fabulæ, malum, quod in iudicio, à Paride Venus accepit; Malo, te Galathea petit, O Da-
D meta. Denique, nauis in mari, ut anchoris, antennas, & vela, sic habet & malum. Sedenim, malum contrarium bono, de quo, illud est, Vnum contra unum, duo contra duo, contra malum bonum, contra uitam mors; malum quod tutè & citra ambiguitatem, dixeris prauum, hoc est non recta ratione factum, cuius in uniuersum mortalium genus publicas excursiones, perpetuasque successiones, & continuationes quis non uidet? nunquam enim, vel corpore uel animo synceras à malis accipimus inducias; vnde illud carmen prodijt

Nil homine tellus alit infelicius ipsa.

Hoc

Hoc inquam malum non est natura aliqua, O viri; non est genus non spe- E
cies, non subsistit, non est quantum, non quale non est status, non motus non idem, non alterum. Quid? non continetur sub Ente. Deus est supra Ens, Omnia bona sunt Entia. Nihil, de quo supra dicebam, est absoluta priuatio aut negatio uerius totius Entis, totius inquam uniuersitatis creaturarum, quæ mundus dicitur. Quid tandē, huic ipsi nihilo tam confine quam malum? quam peccatum? vnde omnia alia mala? Et, haud dubiè, nisi præcessisset illud nihil, nō fuisset locus huic tam fœdæ corruptioni nostræ, qua infecta est uniuersa terra. Neque enim, quatenus Deum habemus authorem, sed quatenus ex nihilo sumus, degeneramus à bono in malum. Et uerè, non tam ipsi malum facimus, quàm incurrimus; ne- F
que tam efficiendo, quam deficiendo mali sumus; dum, tentante illo qui tentat, in quo primùm Deus repperit prauitatē, libertate, quam, abs Deo bonam accepimus, per animi licentiam intemperanter abutimur; non rem quidē malam, quæ nulla est, sed, iuxta illud, Coluerunt, & seruierunt creaturæ, potius, quam creatori, quo, formalem (vt aiunt) peccati rationē definiuit Apostolus, creaturam minus bonam, amantes, plusquam par est, & creatorē ipsum quem totis animis colere oportuit, spontè negligentes, quod iniquum est. An enim non est hoc agere præter modum? deficere à specie? deserere ordinem. Hæc porrò tria, ipsius mali rationē constituunt; vsque adeò extra causam posito Deo, vt scriptum sit, Deus intentator malorum est, & Ne quis dicat, ille me implanauit. Creat malum Deus, quia G
mutat, sicut scriptū est, Verte impium, & non erit, Populus, qui, creabitur, laudabit dominum. Sed, si funiculus iste triplex dissolui non potest, Ex ipso, Per ipsum, In ipsum, & ex ipso modus, per ipsum Species, in ipsum ordo; Quomodo, uerè est ex ipso, quod non habet modū? quomodo per ipsum, quod non habet speciem? denique, quomodo in ipsum, quod nō habet ordinem? Vt tandem appareat, malum non esse aliquid omniū, sed extra omnia; nō illud quidē antiquum nihil, æquæuum Deo, sed illud nihil, quod factū est sine Deo; sic enim legimus, apud Ioannem, & sine ipso factū est nihil; vnde, & peccatori dicitur, Nihil es, & nihil eris. Heus, heus, insipientes, iam loqui desinant, legant, audiant, intelligant, taceant. Sed tu, ò Anima mea, in tanto malo nostro, vide adhuc Bonitatem ipsius Dei. H
Vide, & obstupesce. Nos sinistrè admodum excipimus bona sua, ipse, per suam ipsius bonitatem, mira dexteritate, benè utitur etiam malis nostris. Nos, non inuenimus malum, sed facimus, & ex malo in nihilū recidimus. Ipse, vt non fecit nihilum, sed inuenit, sic non fecit prauitatē sed repperit; & ex nihilo, creauit mundum, &, ex tanto malo, operatus est salutē mundi. Quàm bonus Deus, O Anima mea, quàm bonus? Fecit ex nihilo tot bona, vt, dum timemus redire in nihilum, accedamus ad ipsum primū & summum bonū. Permisit malum, vt liberè essemus boni: Liberauit nos à malo, ne, ui & necessitate, essemus mali. Prohibuit malū, vt quisque nostrum assue-

A assuesceret bono: Vltus est malum, tanquam iustus & osor mali, & simul, pepercit hominibus, tanquam amans boni & æqui. Ecquanta bonitas, & benignitas Dei? Ecquàm digna Deo, uox ista, bonū, O Viri? Bonū quod omnia ad se uocat ducto nomine à boatu? Quid est Boo, nisi Βοάω, clamo? nam, & Græcis bonum dicitur, τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est uocare. Ecquid tam uocat, tam clamat, in plateis, per fora, per uicos, per saltus, per nemora, quàm Deus? quàm bonitas Dei? Et quid sunt creaturæ omnes, nisi linguæ quædam quæ diuinam bonitatē reticere non possunt, sed ubique clamant, reclamant, sonāt, resonant, ingeminant repetunt? Ipsum bonū, & bonitas Dei ubique boat, & ipsum bonū & bonitatem Dei reciprocis uocibus omnia reboant. An non boant, & reboant ò viri, dum mirabi-
B liter condita, pulchrè disposita, & decentissime ornata, sua loca tenēt, pacem seruant, administrari se patiuntur, suis funguntur muneribus, sicque nos in admirationem, amoremque, & laudem diuinæ bonitatis incitant, & accendunt? Tu solus, Magne Dæmon Deo inuise κακόδαιμων ipsius boni ἀντ᾽ ἀγωνιστής esse uoluisti; qui opposuisti marmora auribus nostris, ne audiamus reboare sylvas & magnū Olympum laudibus diuinæ bonitatis, qui Dei & nostri generis osor perpetuus clausisti ora canentiū Domino; & ex te ipso factus sator malorum, inuenisti primum illud malū, vnde tanta demum in omnes terras irrupit malorū colluuies; vt corrupti & abhominabiles facti fuerint omnes filij hominū, in cōspectu Dei oculi mundi sunt: nec possūt respicere ad iniquitatē. Sed ne exulta, O male Dæmon
C non uicisti, in bello stare non potuisti, cecidisti, succubuisti; Contra malū bonum, Vicit Deus in bono malum, in dono delictum. Tu in terrā proiectus es, terram ad hunc vsque diem comedis, & calcant te filij terræ, in dies magis ac magis. In hominibus autem per Christum Iesum datum nobis diuina bonitate uexilliferum nostrum, Vbi abundauit delictum superabundauit & gratia, & usque adeo superabundauit & resonaret terra in has uoces, Bene omnia fecit, surdos fecit audire & mutos loqui: Vnde & interdum occasione accepta in castris Ecclesiæ, impij buccinauerunt, faciamus mala ut ueniant bona; Quorum damnatio iusta est.

D *Deus bonum, Deus bonus; Ratio boni, et bonitatis. Analogia Amoris, Voluptatis, Boni, Veri, Pulchri. CAP. XXI.*

E. properate ulterius, qui oculis scripta nostra percurritis: Pausate quæso aliquantisper: sistite gradū; Nondum finis eorum quæ proposuimus de Bonitate Dei. Ecquis non libenter cupiat protrahere ad multam noctem, & circulo quoque usque mane, sermonem de bono? immò uero quis unquàm silere uelit, & nolit potius, dies & noctes loqui, de summo bono? quando omnes desyderant bonum, ad bonum tendunt omnia

studia,

studia omnes amores,& natura ipsa ducit nos, quasi per scalas ad summum E
bonum, per gradus omnium bonorum ? Alia est ratio,fratres,ipsius boni, quod neutro genere dicitur de Deo ; & alia est ipsius Bonitatis à qua Deus dicitur bonus.Sanè,bonitas ea est quæ seueritati opposita iuxta illud Apostolicum. Vide bonitatem & seueritatem Dei, benignitatis, beneuolentiæq; , & beneficentiæ nomen accepit,cuius ipsa mundi creatio (vt dicebamus)eximium est specimen;tum prouidentia,atque administratio rerum, hominū præsertim,quos meritò destinatos morti, gratuitò propter nimiam charitatem Deus reconciliauit sibi, ad æternam vitam. Porrò ratio boni est multò sublimior vt quæ sine omni comparatione, ad ea quæ sunt extra ipsum Deum, simpliciter,& absolutißime, in prima sua ipsius notione ad ipsius diuinæ naturæ integritatem,dignitatemque pertinet,quemadmodum contra F
humanæ naturæ corruptionem ingemiscens Apostolus dixit, Scio quia nō habitat in carne mea bonum, Philosophi, qui in rerum vniuersitate bonum & malum interpretantur,formam & materiam;nam & illam marem, hanc feminam vocare solent;vt malum materiæ,ante oculos ponere, & explicare sermone poßint,docent,quod animi meditatione in altum sublata, expolianda sit ab omnibus formis, vnde illi omnis decor accedit, & omnis gratia. Et diuerso igitur, tum nobis liberè contemplari licebit hoc ipsum quod tantopere efferimus bonum,quum,illius essentiam, mente & animo separauerimus à singulis,& ab omnibus bonis creaturarum, quæcūq; sunt, quippe,quæ & singulę,& omnes naturę,si cum illo conferantur,quid aliud G
sunt,quàm rudis quædam,& omnis decoris expers, prorsusq; impolita materia? Et profectò,occulta illa,quæ, non tam ad contemplatores rerum naturalium,quàm ad ipsos naturæ adiutores,& ministros,pertinet,quinta quā vocant essentia,hoc modo,non animo,sed reipsa, resolui dicitur, quasi flos florum; Ex omnium inquam elementorum corpulentia, substantia, virtute,decocta,defecata,depurata;cuius propterea perfecta digestione,& circulatione, si, ex vase (vt aiunt) vel tantulum exhalaret, quæ non aues nobiles ad illius fragrantiam euolarent ? quæ non aeris contagio purgaretur ? qui non reficerentur mortalium sensus ? Ecquis hominum dicere valeat,quam beantur Angeli,& Cœlites omnes,qui,purißimum illud diuinæ naturę Bonum,non nuda soluti animi meditatione, contemplantur, sed vident facie H
ad faciem ? Postquam autem,pauci admodum,alas habent tam sublimes, &,omnino verum est,quod dicitur,esse inter apes multos fucos; Ecce,propono vobis ipsum bonum,quod in omni theologia neutro genere (vt præfati sumus)prædicatur de Deo;tanquam altißimè in seipso complectens omnia bona,honesta,vtilia,delectabilia;animi,corporis, fortunæ ; magna,media,infima;illud inquam bonum(vt rem clarißimè aperiam) summum,plenum,perfectum, quo, ad sui ipsius felicitatem, neque maius, neque melius esse,& quod sibi sufficere putat humanum genus;cuius profectò esurientes animas,quoniam infiniti boni capaces existunt,finita creaturarum bona satiare

A tiare nõ possunt. Neq; verò dubium esse potest, quin summum hominis bonum, sit simpliciter summum bonum in vniuersa natura, quando extra hominem nihil, in homine omnia, in gratiam hominis cœlo, terra, marique condita sunt omnia; ita vt homo dicatur finis omnium. Vnde illa admiratio nis plena exclamatio; Quid est homo quia magnificas eum? Etsi verò, non omniũ hominũ est vna sors, vt neq, genius vnus, aut talentum vnum, nam in quærendo bono, ille est rudis, hic sagax; hic oculatus, ille cæcus: Omnes tamen homines vna tenet, & versat vrna; Omnes beati esse cupiunt, &, diuerso quidem calle, singuli; nam plurimos error, & ignorantia, magna ex parte, per deuia abducit; sed vna, quam mentibus nostris natura inseruit, beatitudinis cupiditate, ad vnum finem, omnes, ad vnum bonum, in quo om-
B nia bona continentur, multiplici exercitio, ac labore peruenire contẽdunt. Et nihil profectò, cogitari potest tam absurdum, quam si in hoc ipso summo naturæ nostræ bono, in hoc ipso perfecto beatitudinis statu, inani quidam, & cassa cogitatione decipi nos, & illudi, quispiam secum putet. Nam (vt cætera prætereamus) tantæ felicitatis vmbræ, quæ quotidie versantur an oculos nostros, tot inquam vmbratiles, quas sibi vani homines confingunt mundanæ felicitates, cur non dixi infelicitates? quarum appetentia anxietatem, satietas penitentiam affertur esse omnino, & reipsa, solidam aliquam, & plenam bonorum omnium copiam, quæ verè felices, & beatos efficiat homines, apertissimè testantur, & probant. Sanè, neque in aliquo genere per-
C fectum deesse potest, vbi imperfecta non desunt; quum eadem vbique prima perfectaq; sint; à quibus, paulatim naturæ vis, tanquam effœta, & exhausta ad extremũ dilabitur; neq; abire in infinitum licet in bonis, vt ex desyderio in desyderiũ, ex amore in amore, ex bono in bonum, tãquam omnium animantium miserrimi, feramur peregrinatione perpetua, & nullo vnquã tempore quiescere valeamus. Vbinam verò putandum est extare hoc summum bonum, in quo vno, tanquam in omnibus, & sufficientia omnium, beari homines, & explere sua ipsorum desyderia possint, extra quod nihil sit quod ad beatitudinem faciat, si non est in ipso Deo? quem, omnino, apud omnium gentium sapientes, constat esse ab omni æternitate plenissimum omnium bonorum; quia contra rationem est, vt sit aliquid Deo beatius,
D quo nihil est melius. An verò, ignorare possumus, eam felicitatem, non illi extrinsecus aduenisse, sed esse diuinæ substantiæ, perinde ac ipsam potentiam, & sapientiam, æquæuam, & naturalem? Quid est enim illud Deo ipso antiquius, præstantius, abs quo tantam bonorum copiam diuina illa maiestas acceperit? fingerene verò licet, vt hæc ipsa felicitas, vel beatitudo, hic ipse bonorum finis, & terminus, hoc inquam summum bonum, sit aliud quidpiam ab illa ipsa natura Dei, vt Deus sit quasi habens, illud quasi res habita? Sed enim, illud quoque fingat qui potest, quisnam hæc duo in summo illo rerum principio, principeque coniunxerit? Sic tandem patet, summum illud bonum quod quærimus, summum illud, & plenum, ac perfe-

ctum

ctum bonum,quo boni sumus si sumus,& beati erimus,si erimus,non esse extra Deum,non esse in Deo,esse ipsum Deum Ita est,Ita est,Plenitudinem illam bonorum, perfectum illum beatitudinis statum, qui natura collectus,unus, atque indiuiduus est, cæcus error, & ignorantia mortaliũ distraxit,dispartiuit,separauit; dum,ille opes,hic regnum,unus gloriam, alter uoluptatem concupiscit,ut beatus efficiatur; atque ideo, non natura,sed opinio,à uero,& perfecto bono ad falsum imperfectumque traduxit; factumque est propterea,vt,ne illam quidem portionem, quæ, separata à toto,ipsius felicitatis portio nulla est, assequamur; & omnino à tota felicitatis, uel beatitudinis arce, miserè, nescio an miserabiliter excidamus. Vnde & exclamare cogimus, O miserum mortalium genus. Deus, Deus,ò viri,Deus inquam,est illud primum,maximum, iucundum, præclarum, unicum, æternum bonum, in quo habentur omnia bona; Vt propterea, si amare iuuat, si amari quod bonũ est debet, in ipsum Deum referendi,& dirigẽdi sint omnes nostri amores; quia,quicquid boni amamus,suum est,suum inquam est,uerè est suum.Quam grande,& immensum est illud bonum, vt ipsi quoque qui illud non amãt, perditissimi quidem illi,ne aliquid quidem amare possint,quod illius non sit;adeò necessarium est,si non est uoluntarium, amare ipsum Deum, quia nihil amare possumus, quod non sit suum. Sua est hæc uita, quam uiuimus; suæ sunt opes,quibus inhiamus; sui thesauri,quos è terra fodimus; sua est pulchritudo,quam deperimus; sua est uoluptas, qua fruimur; sua sunt regna, & imperia,quæ miramnr; sua est gloria,cuius desyderio,& aura captamur; sui denique ipsi sumus, quorum cæco amore inebriamur. Ecquid est in mundo non suum? si tamen bonum? Dolus, fraus,improbitas,impietas, inuidentia,pertinacia uniuersa κακὰ Erebo primum creata sunt, illo authore, qui (ut Grecè dicam) κακουργὸς μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακουργότερος; Sed omne bonum, uel Deus est, uel ex Deo. Etenim propinquissimum Enti, Bonum est; omne autem quod est, aliquod Ens est; Bonum igitur est,quicquid aliquo modo est. pse autem est ille qui est; Nam & Ens simpliciter dicitur,& est; quomodo igitur non suum est, quicquid bonum est? siquidem & suum est,quicquid est. Sanè quod bonum nõ est,ne aliquid quidem est,& ideo ut neque Deus, neque in Deo, sic omnino ex Deo non est; quia quod ex Deo est, etiam ad Deum est, & inde bonum est. Audiant,audiant,sancte Dauid,audiant inquam omnes, in hymnis tuis, Dei uocem, Si esuriero non dicam tibi, meus enim est orbis terræ,quem incolitis,mea sunt thura,pigmenta,opobalsama, quæ mihi adoletis, meæ sunt omnes feræ syluarum, quas mihi ceditis; Iumenta quoque in montibus,& boues,quos mihi sacrificatis. Quid habetis,quod abs me non acceperitis,& si accepistis,quid gloriamini,quasi mihi quæ vestra sint ostratis? Ego dominus, à quo omne datum, à quo omne donũ, bonum,melius,optimum,unum,medium,perfectum,Omnia uestra sunt,

quia

A quia uobis donantur, sed omnia mea sunt, quia à me donantur. Iam quis est tam parum iustus rerum arbiter, qui nos non iudicet prorsus iniquissimos, si de more nihil non diligentes eorum quæ bona sunt, illud unũ bonum negligamus, unde sunt quæcũque bona, immò uerò quod est in omnibus bonis totum bonũ? Erit, erit illa dies felicitatis & gloriæ, in qua, nobis quoque, tanta cũ uoluptate & gaudio apparebit Deus, sicuti reuera est, bonum omnium bonorũ, finis omnium finiũ, perfectio omniũ perfectionum, forma omnium formarũ, actus omnium potestatũ, potestas omniũ actionum, stabilitas omnium motionũ, uis & robur omnium mouentiũ. Vultis audire? Spiritus cęlorũ, gloria stellarũ, pax elementorũ, fecunditas B totius naturæ, entium essentia, uiuentiũ uita; denique ueritas intelligentiũ, maiestas dominatium, amantiũ charitas, hominũ salus, lux Angelorũ, iustorum gratia, beatorũ gloria, Tale tantumque bonum apparebit uerus Deus, ò viri. Ecquàm belle inquit Theologia gẽtium, Omnia orant præter primum. Quid est enim, Omnia orant præter primũ? nisi omnia egent præter Deum? Ille enim est bonum primũ, summum, maximum, plenũ, perfectum, sufficiens, hæbræi dicunt Græci (quod obiter alias notauimus) dicerent *αὐταρχὶς*. Etenim omnis alia natura manca est, debilis est, egena, imperfectaque est, quousque, ad illum Dei fontalem bonitatem singula quæque recurrant, ut illis completo orbe, fiat ultima accessio. Sic ille Seuerinus, cultissimè, altissimè

C *Repetunt proprios quæque recursus,*
Redituq́; suo singula gaudent,
Nec manet vlli traditus ordo,
Nisi qui fini iunxerit ortum
Stabilemq́; sui fecerit orbem.

Ecquid uerò est diuinus ille amor tuus, O' bone Dionysi, si non est hic orbis, hic circulus, à bono in bonũ, tãta admirabilitate, sanctitate, felicitate, reuolutus? uerè & ipse bonus, ac diuinus, qui exit à bono, & terminatur ad bonũ; qui, incipit à Deo, & desinit ad Deũ. Deus est bonũ, vnde orbis incipit; Deus est bonũ in quo desinit; Deus est bonũ, quod in mũdũ uelut trãsiens, mundũ rapit. Vna linea est circulus iste diuinus, Tractus, Raptus, D Attactus. Et Deus quidẽ, quatenus ab eo mũdus rapitur, incenditur, inflãmatur, est amor boni; quatenus attingitur, habetur, possidetur, est voluptas ex bono; quatenus ipse mouet, allicit, trahit, est ipsũ bonũ. Bonũ, vnde omnis amor, bonũ, in quo omnis uoluptas, bonũ, ad quod omnia bona. O' Bonũ, ò fons Boni, ò Amor, ò fons Amoris. Amor, qui in animis sẽper ardes; Fons amoris, qui in animos semper influis; Bonũ, cui nihil deest; Fons Boni, quo nihil nõ eget. Bonũ, quod fędere perpetuo rerũ seriem ligat, Fons boni quẽ inundantẽ, & exundantẽ terras & pelagus, nullus liuor coherce re unquã potest aut poterit; Amor, qui cęlo quoq; imperans, stabili fide, pulchros incitat motus, & concordes uariat mũdi uices; Fons amoris, un-

de omnium rerum amabilitas, Amores naturales, indigenitales; vnde amicitiæ, societates, cœtus hominum, qui nobis dederunt casas, pagos, villas, ciuitates, regna, imperia. Si summum illud Bonum pro dignitate, & (vt Græci dicunt) θιοπρεπῶς ab aliqua vna natura exprimi, rappresentariq; potuisset, Deus ipse profectò sicut in ipsa æternitate genuerat vnicam sobolem; quæ æterni parentis est tota gloria, & totus splendor, alienam ab omni compositione, & multitudine rerum, sic quum adoriretur opus tanti decoris, & κοσμιότητα verius, quàm κόσμον, amore forsan ipsius similitudinis incitante, & vt bono ac pulchro ex raritate quoque prætium, & existimatio accresceret, diuitias quas profundebat largus opum, congessisset in vnam solam naturam. Enimuero neq; vno numero vnitas, neq; linea vna centrum, neque punctum vna figura euoluitur, sed numero innumerabili potius numerorum, linearum, figurarum: Nam & ipsa plantarum atque arborum semina, quum tantæ exiguitatis esse videantur, suas tamen ipsorum vires non explicant, nisi magna & ingenti quadam ramorum, foliorum, fructuumq; copia, vastissimaq; (quod in grano sinapis Euangelium ipsum admiratur) vniuersæ arboris proceritate. Itàq;, quod summi boni est indiuiduum, quod vnũ, quod simplex diuiduè, multipliciter, & compositè, per diuersa rerum genera, naturas, & gradus, ipsis mortalibus, quorum gratia proximè & secundũ Deum omnia condebantur explicari, manifestariq; cœpit; &, Deo authore digna, hæc mundi species, manibus, & digitis ipsius Dei, ficta depictaq; est. Cuius magnæ molis membra & partes, sicut omnia simul, ab efficiente sortita modum, à forma speciem, à fine ordinem, iã tum ab initio vsqueadeò bona & perfecta erant, vt meliora & perfectiora esse non possent; sic vnaquæq; natura, & species, seorsum, hæc quidẽ bona magis, illa minus; sed tamen nulla erat, & nulla est mala, nisi comparatione melioris; nam & turpis est Cercopythecus collatus ad hominẽ; & Anser obstrepit cantante Cycno; & erubescit Luna præsente Sole. Non sint malæ tenebræ, O viri, nõ sunt malę spinæ, non tribuli, cardui, lappæ, lolium; non vipere, non cantharides, non aliæ venenatæ bestiolæ, non est malum ferrum, non est mala fera, non sunt mala bella, nõn est mala mors, deniq; non est mala, ὕλη illa philosophorũ, sed, vt est extrema linea creaturarum, sic est extrema linea bonorum, propè nihil quidem; at non nihil; aliquid inquam, & aliquo modo bonum; Ipsa sanè capacitas formarum est suum ipsius bonũ, & suum ipsius pulchrum; minimũ quidem, quia illa nihil facit, sed tantulum tamẽ, quia ex ea omnia fiunt. An vero nõ est & hæc ipsa eximia laus Dei, quod luci tenebras, quod spinas floribus, quod paci bellum, quod vitæ mortem; dicam? terram cœlo, materiam formæ, lapides gemmis, reptilibus aues, cicures feris, herbiuoras carniuoris in hac magna domo coniunxerit, & quasi bonus himeneus felicissimè maritarit? Certè, in picturis augent gratiam coloribus vmbræ, & datur laudi oratoris, si interdum in oratione spiritum suspendat, animam contineat, silentium faciat. Ω θεόφιλοι, ὦ θεοφιλέστατοι, Occultam quandã vim suis operibus

A ribus inseruit Deus, eamq; vt fortem & efficacem, sic dulcem & suauẽ; quã non statim quidem velut præsentem sentimus, sed tamen odoramus, velut longè positam ideoq; ab ea allecti, incitamur ad quærendum, ad desyderandum, ad amandum Deum. Ea vis intrinsecus est Bonitas, extrinsecus est Pulchritudo. Quam coniuncta sunt? quàm similia? quàm finitima, hoc & illud? Ex bono redundat pulchrum; pulchrum est specimen boni. Accipite breuibus. Virtus herbarum, lapidum, fontium, ad bonitatẽ spectat; color nitor, decor, ad pulchritudinem pertinet. An non hæc ex illa? at vero hæc indicat illam. Vt enim eloquentia sapientiæ, sic pulchritudo ipsa (quod & ipsum nomen indicat) est ipsius bonitatis quasi pellex; cuius illud est proprium, vt lepore pelliciat, pollinciat flore, & polluceat nitore, ac splendore
B venustatis; facies nimium blanda, & iucunda eminentia boni; flos intrinsecus latẽtis bonitatis, cuius illecebris capimur, detinemur; sicut turpitudo cõtra, tetra est facies & ipsius mali eminentia fœda, abs qua omnia fugiunt, & abhorrent. Ob id, pulchrum Græcis induit nomen boni; vtrunq;.n. dicitur καλὸν; sed καλὸν quod est cognomen boni radicẽ habet verbum τὸ καλεῖν, quod est vocare, καλὸν quod dicitur de pulchro, deducitur ἀπὸ τὸν κηλεῖν quod est mulcere; nam tanquam esca, sub qua absconditus est hamus ipsius boni, nõ vocat solum, sed demulcet, delinit, allicit, & inescat, Voluptate, vel delectatione quasi retibus amoris, capit, penè dixerã, seducit, vt capti, incantati, seducti, excitemur ad amandum, ad desyderãdum ipsum in pulchro bo
C num. Tolle bonum, sustulisti pulchrum, & oẽm vim pulchritudinis. Indicat aspiratio adiecta pulchro, quum olim lene scriberetur, & pronũciaretur pulcrum, vel polcrũ. Vis.n. tota, & totus spiritus pulchritudinis, est bonitas, cuius est verè propria ratio, Rõ Amabilitatis. Atq; ideo & bonitas est pulchra, & pulchritudo est bona; bonũ est pulchrum, pulchrum est bonũ. Ecce alius circulus. O Amici, cuius bonum est centrũ, pulchritudo est circunferentia. An verò non Deus vtrunque; centrum quo omnia continentur? Circunferentia quæ super omnia expanditur? Inde bonũ, hinc pulchrum. Quàm magnũ bonum, intra omnia, ne aliquid sit sine Deo, extra omnia, ne aliquid egredi possit fines Dei: Inde conseruantur à Deo, quia Deus in omnib. hinc creantur à Deo, quia Deus extra omnia. Sed enim, hoc bonum oẽs omnino
D naturę, vtcũq; sentiunt; pulchrum non intelligunt nisi homines, & Angeli. Quid mirum fratres? Totũ hominis corpus, illuminatur à Sole, sed, soli oculi adiuti lumine solis, vident Solẽ. Mens sola Angelorũ, & hominũ, in ipsa tota rerũ vniuersitate oculus est, quæ diuino lumine adiuta, Deũ videt. Videt veritatem Dei, ne decipiatur ex falsis Dijs, videt pulchritudinem Dei, vt delectetur in Deo vero: Pulchritudo allicit, veritas illuminat: ex pulchritudine desyderium cognoscendi; ex veritate certitudo cognitionis: Inde amor rei cognitæ, hinc delectatio cognoscentis. Anima mea, Rectè obtulisti Deo vero, Pulchrum, & Bonum; Recte iã diuide inter rõnem boni, & pulchri. Da Deo, bonum, quia omniũ rerum finis; Da pulchrum, quia omniũ rerũ for-

ma. Creat, regit, continet, ergo bonum; illustrat, irradiat, decorat, ergo pulchrum. Gratiosa reddit omnia, ex ratione pulchri; uiuida & fecunda, ex ratione boni. Adstat omnibus, & conseruat omnia, tanquàm bonum; Placet omnibus, & delectat omnia, tãquàm pulchrũ. Conclude tandẽ, Ex bono nascitur omniũ rerũ uirtus, & potestas; ex pulchro efflorescit omniũ rerũ splẽdor, & decus. O Bonum. O Pulchrũ: ijs qui uident amandũ, fruendũ, amplexandũ, constringendũ; ijs qui non uident, quærendũ, requirendũ, suspicandũ, desyderandũ. An non meministis uerbi illius, Vir desyderiorũ? Vir impatiens amoris? Vir amorũ? Ecquanta uis amoris? nã à robore, amor in lingua Græca nomen accepit, ἔρως ἀπὸ τῆς ῥώμης. Quis dicat, quis explicet, illos motus, illos impetus, illã uehementiã, illam uiolentiã, illa tonitrua, flumina, fulmina? Concitat animos spiritibus, quos ipse ciet; Inflãmat ignibus, quos ipse accendit; Afflat odoribus, quos ipse spirat; Vulnerat telis, quæ ipse immittit, infigit, relinquit. Sic uulnus uulnere renouat, sic acerbat, sic enecat, sic extinguit: Quid? sic blãditur sic mulcet sic placet, sic delectat, sic medetur, & sanat, sic suscitat, & uiuificat. Aenigmata loquimur? Ne. An nõ ænigma est totus amor? Sed est ænigma, & ænigmatistes. Ob id & ea facile soluit quicunque amat, & ne intelligit quidem qui non amat. Quid hic irrumpitis portenta libidinũ? monstra scelerum? putores amorũ? quid cœlũ cœno uoluitis? Amor, bonitas, pulchritudo, uoluptas, uoces uel nomina diuinis rebus dignissima, indignè nimium & iniquè transferuntur ad res fœdas, & quæ carnem olent. Amor est desyderium fruendæ pulchritudinis, pulchritudo humani corporis formositatem habet, formositas in quadam concinnitate consistit; concinnitas est, temperantia quædam, & harmonia plura leporis, & gratiæ: Vehementes ergo illi, furiosique affectus, & impetus, qui mentem è suo ipsius statu dimouẽt, qui corpus quoque ipsum perturbant, feri, immodesti, turbulẽti, ideoque deformes, ad amorem certe non pertinent; neque spectant ipsam pulchritudinem; sed aliquid aliud, cum improba venere, & cęco illo tam turpitudinum, quàm sagittarũ Deo. Amor qui pulchra petit, amor qui uerè dicitur, & est φιλοκαλία, ipse quoque est pulcher; atque ideo, cõtentus suis finibus, fugit obscęna, turpia, immunda; nihil habet, nisi sacrum, sanctum, cęleste, diuinũ. Certè uerò ea animi parte amamus, qua fruimur; fruimur autem ea qua intelligimus & sapimus. Mentis porrò hoc munus est, adiutæ alioquin per aures & oculos instrumenta inuentionis & disciplinæ. Itaque ad hæc pertinet amor, & ipsa pulchritudo obiectum amoris, ad mentem inquam, ad uisum, ad auditum. Quid tactui cum pulchritudine? quid cum amore? Non est pars amoris, non est affectus amantis, est petulantiæ species, est seruilis hominis perturbatio; perturbatio quæ non facit amantes, sed amentes, non facit cupientes, sed concupiscentes; Poetas porrò tam obscęnos moribus quàm uerbis elegantes dum feram illam rabiem canunt, non facit sacros, sed execrandos. An uerò non

est &

A est & sancta ecstasis in diuinis amoribus? Osculetur me osculo oris sui. Vulnerasti me, Amore lãgueo, Liquefacta est anima mea, Inebriauit me absynthio, Aut dimitte, aut dele. Sto & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem. Sponsus sanguinũ tu mihi es. Non dimittã te nisi tu benedixeris mihi. Ecce tu pulcher es, Veni dilecta mea, Inter ubera mea commorabitur. Fuge dilecte mi, Tenui eum nec dimittã. Sed age iam concludamus. Duo sunt præcipua Dei nomina (Viri audite, & ne dolete quæso tarditatem meã, ne culpate moras meas; In Labyrintho sumus, vbi qui properant illa ipsa properatione implicantur; vt quò magis festinant ad exitum, eò diutius teneantur ne exire possint) Τὸ ὄν, & τ' ἀγαθὸν, Ens, inquã, & Bonum; sunt hæc diuina cognomina; res una & eadem est, sed ratio-
B nes sunt distinctæ; Et in diuina historia quidem, vtraque est suo ordine prima, & summa; porro illa, est quasi in edibus solum, hæc, tanquàm fastigium, & culmen. An non in ipsis quoque rebus, rationi ipsius entis præstat ratio boni? ratio inquam perfecti? Nam & ipse rerum opifex, non prius cessauit ab opificio, quàm fabrica eò deducta esset, ut quæ fecerat non modo essent, sed essent ualde bona hoc est perfecta, quibus, tanquàm ingentis huius corporis membris, adde, & in sua ipsorum specie, nihil prorsus deesse uideretur. Omnino uerò ne Ens quidem esset, quod dicitur de creaturis, nisi esset ipsum bonum, quod Deum benedictũ ad creationem permouit, & excitauit, ut fierent; illa inquam

Forma Boni, liuore carens.

C Diuinus autem ille Moses, Iudæorũ susceptor, & Pedagogus, quum inter oracula Dei utrunque nomẽ mandaret literis, Et qui est, Et omne Bonũ, illud spectare putauit ad rudimẽta ueræ pietatis; quod propterea inuulgauit promiscuæ multitudini filiorũ Israel; vt egredientes de Aegypto, nouos iam Deos dediscere, æternũ Deum addiscere inciperẽt; vnde, & erigerentur animis, ad credendã, atque intelligendam creationẽ mundi, totius religionis primum, & maximum seminarium. Nomẽ autem ipsius Boni, ipse solus tãquàm sacrum, & separatũ, accepisse se dixit à Domino; quum illi in petra loqueretur; nimirum apicẽ uniuersæ sapientiæ, & non tã scopũ legis, quæ Deum creatorem ostẽdit filijs Israel, quàm Euangelij, quod, Deũ ipsum humani generis redemptorẽ exhibet omnibus gẽtibus. Ex illo
D igitur bono, est tanta illa bonitas; ex illa inquã plenitudine & perfectione diuinæ naturæ, tãquàm splẽdor ex ipsa luce, & substãtia Solis, emanat infinita illa largitas, & liberalitas bonę uolũtatis ipsius Dei; illa misericordia, illa benignitas; singularis illa & propemodũ incredibilis beneuolẽtia, qua, nos de nihilo olim creauit, magno sui ipsius pretio redemit, suo ipsius corpore cibauit, pro nihilo saluos fecit. Hinc dicitur Bonus; bonus Deus bonus dominus bonus pater, pius, patiẽs, lõganimis, clemẽs, propitius, non tã amabilis, quàm amans amans homines, amãs animas; non tã seuerus quàm misericors, qui pluit super iustos & iniustos, qui Solẽ suum oriri facit etiã

ſuper ingratos, qui nemini facilè iraſcitur, qui multus eſt ad ignoſcẽdum E
qui non uult mortem peccatoris, qui ne ipſi hominem exueremus, hominem induit, qui ne moriremur mortẽ ſubijt. Vnde illa uox filij Dei, Ego ſum paſtor bonus, Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Hæc eſt illa Bonitas, Viri fratres, quã lex in ſuo ipſius utero tot ſecula clauſam tenuit, quam Plato neſciuit, quàm omnis gentium philoſophia ignorauit. Nunc enim totus terrarum orbis linguam quam non nouerat, audiuit. Nihil tam oppoſitum bono quàm malum, nihil tam amori quàm liuor, nihil tam uitæ quàm mors, nihil tam Deo, quàm Diabolus. Inuidia Diaboli intrauit in orbem terrarum, & malum quo mali ſumus, & per malum mors, qua æternùm perijſſemus; Amore Dei iam ubique regnat, & bonum, quo boni euadimus, & uita qua æternum uiuimus, Chriſtus F
Ieſus. Tibi laus, & gloria ô Bone Deus.

Tantæ bonitatis & pulchritudinis Deum habitare in cœlis, & ſuper cœlos tanquàm eum, qui præſidet vniuerſitati rerum omnium. *CAP. XXII.*

INTEREA autem, mihi liceat, Deus, Deus meus, G
mihi inquam liceat, dum glorificare pergo nomen ſanctum tuum, orare maieſtatem tuam, Domine ubi habitas? Vbi habitas domine? cuius in uultu, habitant oculi mei, habitat cor meum, & anima mea. Ecce clamo per diem, Ecce clamo per noctẽ, Reſpice in me, & ne confundas me ab expectatione mea. Non ſum quidem ego dignus, qui audiam ex ore tuo, Veni, & Vide; Sed tamen patere, ut (quæ tua eſt bonitas, tua benignitas) quemadmodum ſagaciſsimi canes per ueſtigia ferarum, latibula quoque, quæ non uident, inueniunt; ita ego, dum oculo & nare inſiſto ueſtigijs, quæ alba ubique impreſſa ſunt per omnes creaturas tuas, poſsim H
nonnihil aſſurgere, &, ſi non uidere, ſubodorari ſaltem, ubi ſis, ubi paſcas, vbi cubes. Gaudeamus Fratres, Cœlum intonuit, Ego in altiſsimis habito, Et non ſolum gaudeamus ſed totis animis gratulemur inuicem, Deum noſtrum eſſe in cœlis ſuper cœlos, & ſuper omnia quæ ſub aſpectũ ueniunt oculorum noſtrorum; ibi ſedere, ibi regnare; ibi habere thronum æterni imperij; & non poſſe uideri, non poſſe capi, neque teneri à mortalibus. Quanta eſt humanæ improbitatis audacia? quanta temeritas ô viri? An obliti eſtis prælia gygantea? Et noſtræ quidem ætatis gygantes, qui in ipſam totam chriſtianæ religionis pietatem bella mouent, qui

A in sacramenta, in diuos, lingua, & dente, armati sunt, putatis'ne (si lice-
ret) cœlo parcerent? solent non deturbarent? Lunæ cornua non torque
rent? flammas stellarum non extinguerent? non concuterent fundamen-
ta terræ? non pellerent ex suis ipsorum sedibus Angelos? non in omnia
Dei opera, & in ipsum tandem Deum, vniuersæ naturæ parricidio desæui-
rent? Heu, Heu, Bone Deus, in quæ me tempora reseruasti? Indicat Iesus,
bonus noster, & dulcis Iesus, in quo vno quàm maximè (si tamen gusta-
stis) apparet, quam bonus est Deus; Qui nos omnes tanquam oues erran-
tes, portauit super humeros suos, & seipsum nobis fecit uiam, ducem, pa-
storem, & baculum, cui inniteremur, ut pergeremus ad patrem. O' bonũ,
O' bonitas, O' bone, O' amabilissime, O' fons amoris, O' totus amor
B Iesu Christe; qui uulnera nostra, nunquàm cauterio, sed semper unguen
to sanasti; totus unctus, totus ungens, totus unctio; nihil habens asperi, ni-
hil austeri; nam & naturalem asperitatem Esau, qui referebat nos pecca-
tores, diuina miseratione indignissimos, mystica illa ipsius Iacob, (& tu
Iacob es, ò dulcis Iesu) lenitata, facilitate, & suauitate, condisti. Hic Iesus,
Viri Fratres, ad quem ex omnibus mundi regionibus, omnes nationes tan
quàm ad commune bonum concurrunt, qui, suo ipsius corpore est noster
panis, anima sanguis, uerbo spiritus, & uita; qui, aduersus præcepta non
bona dedit nobis spiritum bonum; qui, aduersus legem, irarum, & ultio-
num, aream, attulit mundo Euangelium, campum ingentem misericor-
diarum & consolationum. Hic inquam Iesus, ad hunc usque diem, in sa-
C cramento illo mirabili, quod passionis suæ memoriale perenne reliquit
fidelibus, audit, stans ad aras, impias illas uoces, Quis det de carnibus
eius, vt saturemur? Mittamus lignum in panẽ eius; Deuoremus, transglu
tiamus eum. Vnde, & ille, nobis, non sibi natus, nobis, non sibi datus, me-
rito fugam fingit, & secum solus habitat, & ubiquè quæritur, & nusquam
inuenitur; & Maria, dolens foris plorat, & oculus suus deducit lachrimas,
Custos qui de nocte? Custos qui de nocte? Si tu sustulisti eum, dicito mi
hi, & ego eum tollam. Vigiles, in quorum excubijs securæ uiuunt ciuita-
tes, futuræ alioquin direptio, & præda malorum hominum; in hac saltem
ciuitatula, quæ, à toto bono, nomen habet, num quem diligit anima mea
D uidistis, dicite, nuntiate, quia amore langueo. O' vos, qui transitis per viã,
attendite dolorem meum, Videte quàm grande malum; Tulerunt domi-
num meum, & nescio ubi posuerunt eum. Sed iam accedamus ad cœleste
illud sanctuarium, ad æternum illud solium, ad tabernaculum illud sacro-
sanctum, quod (vt D. Apostolus dixit) fixit Deus, & non homo, sicut pro-
fana illa tabernacula Deorum, quos olim coluerunt perditæ gentes; Inde
enim, securè, Deus noster, ridet & irridet omnes impios mortalium cona-
tus; ut qui nouit quoniam cogitationes nostræ, uanæ sunt, nisi à Deo ste-
mus, & Deo humiliter seruire studeamus. Sanè, & Iesus, dum in terris age
ret, tot periculis, tot ludibrijs & insidijs obnoxius, sui securus, hostium ne-

gligens & contemptor, per medium illorum ibat, & nō uidebatur, & non E
tenebatur, & nō capiebatur. Itaque (ut hinc incipiamus) Antequàm Deus fabricaretur mundũ, non erat Τὸ ubi, neque Τὸ alicubi; ſicut neque erat Τὸ quando, neque Τὸ aliquãdo; imò nō erat Τὸ nuſquàm, neque Τὸ ubique; quemadmodũ propriè, neque Τὸ ſemper, neque Τὸ nunquam; hæc enim ſignificare ſolent differentias temporis, illa loci; quum tunc nō eſſet in diuina æternitate tēpus, ſicut neque in diuina immenſitate locus. Deus non erat in tēpore, neque extra tempus; nō erat in loco, neque extra locũ; ſed, uelut ſuperior tã loco, quàm tempore, vt, ſine tēpore, vim habebat omnium temporũ, ita, ſine loco, habebat poteſtatē omnium locorũ. Ipſe ſibi locus erat ampliſsimus; Ipſe ſibi urbs pulcherrima, florentiſsima, potētiſsima; Ipſe ſibi ſacra & magnifica ædes; Ipſe ſibi aurea regia, aula ſublimis, F
ſancta & auguſtiſsima ſedes; Ipſe ſibi tandem mundus, tempus, & omnia. Ecquæ tam cæca ſunt quorundam philoſophorum iudicia, imò uerò quæ tam inania delirantium ſomnia; vt putent, nō eſſe aliud domicilium Dei, quàm mundum? ideoque non potuiſſe Deum eſſe ſine mundo; quaſi in gurguſtio habitandũ illi fuiſſet, niſi æterna fuiſſent palatia mundi? Eſt habitaculum Dei mundus, quis id neget? ſed, tale eſt, quale fuit Nino Niniue, & Romulo Roma. Erat enim, & uigebat Ninus, Romulusque florebat, antequàm hæ duæ urbes (cur non dixi orbes?) eorũ imperio cōderentur. Et, ſi ludere licet in re tãta, Rus eſt Dei noſtri, hic mundus, quem, ſummus Monarcha, tanto artificio ſibi ſtruxit ad delitias; quemadmodum & Salomon, cùm tot ante annos regnaſſet, nullis nō diues opibus, ædificauit G
ſibi deinde hortos & uineas, piſcinas quoque, ſyluas, atque pomeria, in quibus æſtate ruſticaretur. Quanquàm (vt ſeria dicam) munificentiſsima ædilitate perſunctus eſt Deus, dum fabricatus eſt mundum; nullo enim intuitu alicuius ſuæ uel utilitatis, uel uoluptatis, egit illud ſolum, ut homines, magna cum uitæ commoditate, iucunditateque, habitarēt; nam nihil mundo pulchrius, ut nihil, mundi authore præſtantius. Profectò uerò, ſi negari non poteſt, quin ea ſaltem hominis particula, qua cunctis animantibus antecellimus, ſine corpore eſſe, uiuere, operarique ualeat, quæ tamē adeò multis, & magnis uinculis, ipſi corpori eſt colligata, vt omnia hominis officia, quoad hic uiuimus, ex anima corporeque naſcãtur; Deus Actus H
ex toto purus, mens ſoluta prorſus, ac libera, quomodo non potuit æterno illo tempore, eſſe ſine mundo? vel, cur quærēdus eſt Deo locus ante mundum? quaſi egeat mundo Deus, & non contineat Deus mundum, magis, quàm ipſe contineatur à mundo? Certè enim, equorum domitor, quum aſcendit ſuper equos, continet potius equos, quàm contineatur ab equis. Abſit igitur, vt, cũ anguſti animi hominibus, opinemur, quod Deus ipſe, eo tempore, quo ſurgere cęperũt hæc alta cœli & terræ domicilia, aut melius habitare inceperit, aut tanta rerum magnitudine, ac multitudine, in arctũ fuerit, & in anguſtum adductus. Generosè potius, ò viri, cùm ſapien

tibus

A tibus omnibus, alta mente cogitandum est, quod diuinæ illius quæ modū omnem, & mensuram excedit, bonitatis exhuberantia, suum ipsius sinū, quàm benignissimè ac liberalissimè aperuerit mundo, &, æternū diligens opus quod fecerat nuper, intra seipsam, omnia quæ in mundo sunt, supra quàm dici queat amanter exceperit; ne statim nata, statim interirēt, collocata extra sinū eius, & fulta aliena uirtute quàm sua Consequitur autē euidentissime, quod illa ipsa diuina immensitas, quæ, cùm nō esset mūdus, in se ipsa erat & habitabat, fabricato deinde mundo nequaquam cōtineri potuerit spatijs aut regionibus ipsius mūdi; sed, ut prius, in se ipsa cōstituens, & subsistens per se ipsam, nulliusque indigēs uel tecti uel solarij in mūdo, se ipsam extra omnē mundi ambitū, adhuc in sua ipsius immēsitate contineat, quā ne Democritæi quidē mūdi intra suos ipsorū terminos cōtinere possent. Ecquid est tota rerū uniuersitas, si cū Deo cōferatur, nisi terra cū cœlo? punctū cum circulo? nihil cū ipso toto? Ergo, si ita loqui, vel cogitare licet, immēsa est magnitudo regionū ipsius Dei; in quā, si se ipsum intēdat animus, per infinitatē orarū peregrinabitur; &, nisi ei defectio, vel defatigatio peregrinandi, finē afferat, nulla unquā in extremitate cōsistet. Sed certè illis qui adhuc querūt ubi habitat Deus, ex ipsa diuina historia adhuc dicendū, Sicut antequā mundus fieret apud se manebat, in se erat, & secū habitabat; sic post mūdi fabricā apud se est, in se manet, & secū habitat, idē qui prius, & eodē modo quo prius; per ipsam rerū creationē, ut nō sub tēpore, sic neque sub loco; vt nō minus æternus, sic nō minus immēsus; mundū propterea, & loca omnia mūdi lōgè lateque possidēs; intus replēs, foris cōtinēs; sine labore permeans, sine onere sustētans; infusus, si ita loqui fas est, & circunfusus per omnia; & (vt supra dicebatur) totus in singulis, totus in omnibus, totus in toto, totus in parte; in omni loco, in omni tempore, semper & omnino totus, nulloque tēpore, & nullo loco contentus. Porrò uerò, quoniā in amplissima hac rerū uniuersitate sunt duo extrema locorum omniū, eaque tanto interstitio separata, ut ab ipso orbe cōdito nunquàm coire potuerint, Cœlum inquā & infernus; nā nihil cœlo altius, nihil inferno profundius, ut nihil cœlo beatius, nihil inferno miserius. Quū cætera quæque loca cingatur, & cōcludantur illo ipso hiatu, & chao, inter

D summū, & infimum; nā nullus est locus, qui non sit, uel supra inferos, uel infra cœlos; siquidem neque supra cœlum, neque infra regionem inferni inferioris; ullus est locus. Quum unusquisque locorum, quò magis distat à summo cœlo, eò accedat propius ad infernum inferiorem; &, uice uersa, quo longius recedit ab inferis eò fit cœlo ipsi propinquior idque, ut situ, sic ratione, & qualitate; Quæ tanta esse potest alterius cuiusuis loci dignitas, maiestas, bonitas, pulchritudo, vt supremo cœlo præferri, aut etiàm cum illo conferri possit; ut propterea tantæ pulchritudinis, & bonitatis Deus; cui pulcherrima & optima quæque debentur, infra cœlum, & non in cœlo domicilium habere debeat? Immò uero, quis est inter mortales,

tales, tam mentis inops, vt, si Deo tribuendus est locus, non statim secum E
ratiocinetur & dicat. Quum Deus sit natura purissima, simplicissima; quum sit summum rerum omium principium; quum nunquam non sit, nunquam non agat, iure ac meritò, altissimum cœlum, quod sempiterno motu mouetur, quod est ante omnia corpora, quod omnium corporum est simplicissimum, pulcherrimum, optimum, iucundissimum, quod Græcis οὐρανὸς dicitur quasi τῶν ἄνω ὅρος hoc est supremus corporum, finis, terminus, & quasi margo, inter omnia loca diuinæ naturæ tribuẽdum est. Qui, & in cœlo ipso toto, tantæ illi maiestati æterni Dei, tribuendus est summus ille, atque celsissimus omnium sphęrarũ uertex, Græcè τὸ ἄκρον, quod cœlum cœli dicitur, vel etiam cœlum cœlorũ; vt sit æterno Deo tan quàm pulcherrima sella, vbi firmissime assidat, & tanquàm altus, fulgens, F
& nitidus currus, quo absque ulla agitatione Rex ille tam pulcher, tã bonus, tam amabilis omnibus, tam amans omnium ad tutelam omnium rerum, quasi cursu perpetuo, per omnia loca uehatur. Et quidem, ò viri, non est putandum indignum esse Deo, quod altè ad gubernacula sedeat, nam & in Prophetis legitur, Antiquus dierum sedit, & Vidi dominum sedentem; sanè, is qui sedet, & est intra sedem tanquàm sedens, & supra sedem, tanquàm pręsidens sedi. Quis est, qui negare audeat Deum per ultricem il lam iustitiam est in ipsis quoque inferis, in hoc mundo per gratiam & misericordiam, & tandem in regno cælitum per gloriam? Sed, profectò frustra quęritur alius locus, cuius sit ad ipsum Deum tanta proportio, & analogia, quanta est in illa ipsa diuinissima regione cœlorũ, in ipso tecto uni- G
uersitatis mundi, quod, supra omnia corpora tanquàm pellem & tentorium, ad diuersorij nostri commoditatem, & otium, per tam immensa spatia extendit ille ipse Deus benedictus; vt extra suum ipsius orbem, & gyrũ, neque aliquod corpus sit, neque inane. Est ipse quoque infernus ὅρος, ut est ὅρος οὐρανὸς; Est inquam finis & terminus regio inferorum, perinde ac ipsum cœlum; Sed, cœlum est terminus sursum, infernus deorsum; illuc ascendimus, huc descẽdimus; immò uero illuc uehimur huc ruimus;

Facilis descensus Auerni;
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Quid est quod ascendit (inquit Apostolus de Christo loquens) nisi quia H
primum descendit in inferiores partes terræ? Quoniam igitur, origo & principium rerum, à summo est, &, quoduis principiũ caput dicitur; Sunt enim è regione posita caput, & pes, siue cauda; Verè, caput & principium rerũ, in cœlo est; in inferno meta, pes, & terminus; Vnde & Moses in Cosmopœia præposuit terræ cœlum. Vt propterea, nemo mirari debeat, quod inde prodierit, & uniuersum orbem peruagata fuerit communis illa omnium gentium antiqua fama, & fides, quæ uarijs linguis sed uno animo, unoque sensu græci & barbari, intelligẽtes quidem, quod cœlum & cœli

cœlorum

A cœlorum capere nequeant ipſum Deum, ſed omnino ad cauenda præiudicia religionis ſignificantes Deum non eſſe nuſquàm, vt uocabāt Deum ipſum ὕπατον κρειόντων, ſummum omnium principum, ſic, dicebant cœlum ipſum eſſe ſupremum habitaculum Dei, Græcè Ανώτατον οἰκτήριον τοῦ θεοῦ. Vnde & in omnibus ſeculis, quoties adorabant, & deprecabantur Deum, pio quodam religionis cultu viri, & feminæ ubique terrarum, docente natura, duplices manus ad cœlum extollebant; ſiue, ut Deum & diuinas uirtutes atque influxus ad ſe traherent, ſiue, ut ſe ad Deum, & ad diuina ſuſtollerent. Nam & Hiarbas ille Lybiæ Rex, tametſi

amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur, ante aras, media inter numina diuum,
B *Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.*

Et Sinon

Ille dolis inſtructus, & arte pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Sed, & de Anchiſe, quum augurali portento, flamma cœleſtis, Aſcanij comas, & caput, tactu innoxio, lambere uiſa fuiſſet, ſcribit Maro

Oculos ad ſydera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum uoce tetendit.

Vbique de more imitatus ſuū illum Homerum, cui eſt tam frequēs in ore

θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνάσχων.

Vt qui didicerat magnum illum Iudæorū Moſen, in uſu habuiſſe, vt dum C oraret ad cœlum tolleret manus; quæ, quoniam graues erant, ſymbolum grauiſsimæ, & ueræ lapideæ legis, quam tulerat, onus nimirū (quod Apoſtoli conqueſti ſunt) importabile, ne laſſatæ ab officio ceſſarent, unde & periclitaretur populus, cui pro haſta, & clypeo, erant precestanti ducis, ſuſtentabantur religioſa ope ſacerdotali. An uerò non huc ſpectat apoſtolicum uerbum, Leuantes puras manus? non huc tēdunt omnia illa oracula? Leuo manus meas ad cœlū? Exaudies de cœlo? Adorate Deum cœli? Inclinauit cœlos, & deſcendit? Mitte de cœlis aſsiſt. icem ſapientiā? Deus de cœlo proſpexit? Deus in cœlo reuelat myſteria? Ecquam decuit, Viri prudentes, prædicari in gētibus Deum eſſe in altis illis ſubſellijs honoris, D & maieſtatis, eſſe in cœlo dominum cœli, amandum inquam & uenerandum pijs, quibus nihil eſt iucundius quàm audire, & loqui de cœleſtibus, timendum & formidandum hominibus ſceleratis, contra quos quotidie fiunt uoces, uidentur noua ſigna, & audiuntur tubæ iræ Dei, quæ, de cœlo, reuelatur ſuper omnem eorum impietatem, & iniuſtitiam. Non ignotamus allegoricos cœlos, uirtutes cœlorū, mentes ſuperas, verba cœlo edita, Apoſtolos cœlo pares, animas cœlo dignas. Omnes, qui ab ipſo Deo ſtamus, & Deo humiliter ſeruire cupimus, quibus nondum datum eſt, ut ad ſublime illud cœlū, ad incircunſcriptum illum locū aſcendere ualeamus, agnoſcimus Chriſtum tanquā cœlum, & in ipſo Chriſto adoramus æternum

num Deum, nimirum in filio patrem. Adoramus eundem in virgine θεοτόκῳ, quæ mater, & sponsa Dei, cur non dicatur cœlum, vnde ad nos diuinarum gratiarum descendunt imbres, & pluuiæ? Adoramus in omnibus sanctis, quos tanquàm cœlos, tantis admirabilium uirtutum splendoribus diuinis spiritus exornauit; per quos tanquam per cœlos, nunc quoque in terris nostris, operatur quotidie noua rerũ miracula. Quid? Deum ipsum adoramus in sacris templis, quæ exemplaria sunt inuisibilis cœli, in quibus repræsentatur diuina magnificentia, quæ toties replet sua ipsius gloria, & quæ demum ipse sibi domos orationis perpetuò consecrauit. An non est scriptura sacra cœlum, cœlum, quod Deus operit nubibus, unde & tonat, & pluit, & exhilarat, & concutit faciem, & ipsa quoque fundamenta terræ? Sed & ipsa Christi Ecclesia, cœlum est per cuius medium uolant Angeli, unde, & interdum, stellæ, præcipites cadunt, in terrã. In hoc ipso cœlo, ò viri, vbi, vbi sumus piè semper religioseque adoramus Deum; desyderio sursum habentes cor, cogitatione leuantes oculos, intentioneque & opere extendentes manus ad dominum; scientes quia, qui ubique est, non tam præfert locum loco, quam cultum cultui; vbique terrarum quærens qui eum adorent in spiritu, & ueritate, in ueritate inquam ac synceritate fidei, & in spiritu ac uehementia diuini amoris. Hoc est demũ cœlum mysticum, sancta, religiosaque pietas, vbi colitur & adoratur uerus Deus ignis, & aqua, globus ignis, & aquę. Ob id enim in sacris nostris mysterijs, quibus homines terreni non solũ efficiuntur cœlestes, sed ipsi quoque cœli, in quibus sedeat, & inambulet Deus, baptizamur in aqua & igni; & per allegoriam quoque, in diuinis scripturis, sapientia, & fides, est aqua, amor & charitas flamma ignis. Porrò uerò, citra mysterium, illi ipsi, de quibus sermo est, corporales cœli, sacræ inquam illæ cœlestium orbium compagines, & globi natura quidẽ dissolubiles, sed indissolubiles diuino artificio, & uoluntate; admiranda illa, quam præferunt proportione, et analogia opificij ad opificem, testari mihi prædicareque uidentur, velut apud omnes omnium linguarum populos sermone copiaque potentes; quod nõ sit alia regio, tam Deo digna, quam illud ipsum supremum sanctuarium, sacrum et separatum à rebus communibus et profanis corruptibilibus inquam, et suapte naturali compositione caducis; natura sanctum, quod habitatur à sanctis; ad quod ducit uia sancta, unde ex peccatoribus mutamur in sanctos, ubi sancta Seraphim canunt Deo Ter sanctus. Hinc, in sacris uestibus, quibus, cum totius mundi ornatu, et figura, ad ipsius Dei gloriã, induitur Pontifex imago Dei; quemadmodum byssus terram, purpura mare, hyacinthus aerem, et coccus ignem significat, sic pulcherrima illa uitta, et cidaris, cum lamina aurea, quæ ipsi in fronte rutilat, vbi inscriptum est Dei nomen, cœlum ipsum refert et exprimit. Sed et in Tabernaculo Mose, quod architectante Deo, tam admirabiliter instruxit, et ornauit, rude illud sæculum ueteris synagogæ, in cuius ædificatione tantus

labor,

A labor, in cuius dedicatione fuit tanta lętitia; pars illa quæ dicitur Sancta sanctorum, in quam solus sacerdos ingreditur, quum primum & secundum uestibulum nulli non pateant, non'ne à Spiritu sancto pro cœlo posita est, quando omnibus elementis uti, nulli non licet mortalium, at uerò in cœlos uolare, & penetrare, illorum tantum est munus & gratia, qui ut regnum cœlorum diripiant sibi ipsis uim inserentes, religiosam & dignam sacerdotibus, in carne & præter carnem, uiunnt uitam? Ita tandem, habetis mundum, Dei templum; cœlum sacrarium. Suspice, Suspice cœlum dilecte mi, ut arguere possis cæcos illos homines, qui uelut orbati luminibus non cernunt diuinam maiestatem in throno illo aureo ipsius cœli. Cœlum est thesaurus, & ærarium prædiuitis naturæ; gaza, &
B ærarium bonorum omnium; Ex cœlo manna, uerbum Dei, immortalis animorum cibus; In cœlo nox locum non habet, quod & caret omni umbra, plenum splendore purissimo, habens lucidissima sydera, dispositum ornatissimè immoto ordine perpetuo manens, semper sui simile. Nam & sapientis animam, quæ moribus micat tanquàm stellis, quæ in sua ipsius mente, uelut in parte ætherea, habet diuinos circuitus, concinnas choreas, fulgidissimos splendores stellis quàm simillimos, ipsi etiam alieni uocant terrestre cœlum. Ecquis scit si ab ipsa sanctitate, & dignitate cœli, illa ipsa æterna diuinitas quæ sola (ut initio dicebam) sibi æqualis est locus, apud omnium gentium sapientes cœli nomen acceperit?
C Quid est enim illud in sacris literis, Posuerunt in cœlum os suum, Peruenerunt peccata eius usque ad cœlum Sicut est uoluntas in cœlo sic fiat? nisi Male locuti sunt de Deo Prouocauerunt ad iracundiam Deum, Fiat uoluntas ipsius Dei? neque enim est nouum ad ornatum orationis sumere regnum pro Rege, vt campum pro comitijs, & curiam pro senatu. Hinc, quum ipsi genus Deorum simus, appellamur tamen plantationes cœlestes, & non in terram proni sed in ipsum cœlum surrecti sumus, ut illuc aspiciamus unde altas ducimus origines. O' cœlum cœli, ò cœlum cœlorum, ò cœlum supra quod nullum aliud cœlum, ò cœlum supra omne cœlum; cœlum semper primum, sed ideo cœlum tertium, quia non uisibile neque intelligibile solum, sed cœlum cuius participatione
D & uisibiles, & inuisibiles cœli habent ut cœli sint; immo uerò, cuius comparatione ipsum quoque cœlum summum, terra uidebatur ei qui in delicijs paradisi positus, & Deo proximus, dixit, In cœlum conscendam. Verè cœlum est Deus, ò amici, non celatum syderibus sed unde creantur sydera, & celaturæ syderum. Cœlum non à contrario sensu celatum quia apertum, sed propriè celatum, occultum secretum, unde tamen Deus ipse sicut omnia celat, uariatque, ac pingit pulchritudine sua, coloribus, & luminibus suis; ita ut illi libet omnia promit, & celat, ex secretissima abysso sapientiæ suæ, iustitiæ suæ, prouidentiæ suæ. Cœlum cauum, & profundum quo continentur omnia; Cœlum conuexum &

altum

altum cui subijciuntur omnia. Te interrogo philosophe, Quid intelligis nomine cœli? Certè non molem illam solum, quæ ad vtilitatem humani generis circunfertur latione perpetua, sed & stellas, & primarias maximè, quæ planetæ dicuntur, & dæmonas illos tuos, quos virtutes cœlorum appellare soles, & pro motuum numero, ac ratione distinguis. Huic igitur toti cęlo præsidet Deus meus; regit totum cœlum, imperat toti cœlo, est dominus totius cœli. Sed, cur singulariter dico cœli, & non iuxta Mosaicam sublimitatem cœlorum. Dicimus Thebas, Athenas, Siracusas, Susas, Venetias, & tantam illam vrbem cœlestem, quæ immensa sui ipsius magnitudine ambit totam vniuersitatem rerum omnium, & visibilium & inuisibilium, cuius est nomen. Dominus in ea, Illam μεγαλόπολιν figura quadratam quæ per omnia latera habet ternas portas, tot porrò mansiones, mœnia tantæ altitudinis, tantæ spatiositatis plateas, tot tribunalia, sedes, vireta, tabernacula, gazophilatia, flumina; Illam οὐρανόπολιν plenam Angelorum, Archangelorum, hierarchiarum, ordinum, cętuum, cuius omnes aliæ in terris metropoles sunt vilissima municipia, & exiguæ coloniæ cur quæso veremur appellare cœlos? & abiectè vocamus cœlum? Omnem illam igitur vel totam (siue domum, siue ciuitatem, siue regnum dicere mauis) habitationem cœlestem, Deus ipse tam pulcher, tam bonus velut tanto habitatore dignam, pulcherrimam, optimam, amplam, felicem per sese implet, continet, regit, moderatur, aurigatur. Si domum dicis, est Paterfamilias; si ciuitatem est Princeps, & dominus; si regnum, est Rex, & αὐτοκράτωρ δύναμις, sui omnino arbitrij, per se se potens, liberam habens, & plenam omnis rei constituendæ potestatem. Indicat, quod stellas proprio vocat nomine; quod, ad nutum eius, affulsit, & attulit pacem mundo prima illa Iris, pulcherrima ὑπὲρ πάσαν ἶριν; quod, venientibus ex oriente Regibus, eo iubente, visa sunt in cęlis noua sydera; quod denique, illius imperio, Sol princeps militiæ cœlestis, & stetit, & retrocessit, & defecit. O fortissime, O potens, O magne, O Deus exercituum, colende, amande, tremende.

E F G H

A

Deus Potentissimus, sapientissimus, & Dominus cœli et terræ factor temporum Regnator omnium regnorum, Rex regum, & Dominus dominantium. CAP. XXIII.

B VALETE iam Philosophi, aut nobiscum tandem aliquam sapite. Quòd si vobis ipsis de more placentes, diuinæ historię non auscultatis, pergite, fingite; sed, in sinu vestro gaudete; nobiscum, ne erubuisse tandem pęniteat, gloriosè loqui, desinite. Etenim si vobis cõsentientib. & probantib. Deus est παναγαθος, quomodo vobis etiam pernegantib. & improbantibus, non est παντοδύναμος, & πάνσοφος? Siquidem, & bene agere, posse est, & similiter sapere, ad potentiam spectat; nam impotens est qui male agit, & qui desipit; & errata, atque mala omnia, quo maiora, eo imbecilliora sunt, quia neque pulchra, neque bona sunt. Iam si cęlum quod situ, natura, qualitate, quantitate, vniuersis corporibus antecellat, nemo ineptè dixerit omnium corporum regem, vt Solem Planetarum,
C vt Leonem ferarum, vt Bouem armentorum, vt Aquilam auium, & Hominem cunctorum animalium: nam & curiosam illam Astrorum scientiam, Chaldæi Reginam omnium scientiarum, antonomasia quadam, (vt ipsi scitis) appellare solent; Quomodo nõ est ipse Deus Rex, & dominus cęlorum, quibus præsidet, quod supereminet, vnde in vniuersa rerum machina, tot, & tanta operatur, dans quotidie prodigia in cœlo sursum, & in terra deorsum? Quòd si est dominus cœli, quid nam est terra, imò verò, quid sunt elementa omnia, collata cœlo? vnde illis vires? vnde gratiæ? vnde vsus? Tollite cœlum, O Philosophi, quid est totus hic tantæ pulchritudinis mundus? nisi inanitas, vacuitas? ἀειδεία ἀμορφία, ἀοργασία, ἀκατασκευασία? Certè vim patiendi habere potest, agendi non potest. Vt propterea tandem
D Deus, vel non sit possessor ipsius cœli, vel sit etiam dominus ipsius terræ, nisi vestra illa philosophia, quæ confundit vera falsis, priuat uos intelligentia, spoliat iudicio, orbat sensu. Cedat, cedat ratio, vincat fides; cedat error, vincat veritas; cedat homo, vincat Deus. Oracula hæc Dei sunt, Deus est cœli, & terræ dominus, Omnipotens nomen eius, Deo nihil est absconditum, Deo non est impossibile omne verbum, Regnum eius regnum omnium seculorum, Rex est atque factor temporum, Illius Thronus est cœlum, & ipsa terra scabellum pedum suorum. O Rex regum & dominns dominantium, παντοδύναμος. Sed iam colloquamur inter nos, Viri pij. Nemo enim ignorat Deum ab omni æternitate habuisse vim dominandi, &

regnandi

regnandi nam Deus erat, πανάγαθος erat, bonum erat, erat bonus, erat E
uis omnis potestatis, erat fons omnis sapientiæ, hæc enim tria Bonitas, Po
tentia, Sapientia, sunt radices prouidentiæ, quæ maximè decet Regem, &
summum Regem. Ipse igitur initio temporis nouum sibi regnum, cœlũ,
& terram fecit; vt omnium quæcunque in tempore, & per tempora futu-
ra essent, latè Rex, יְהֹוָה in lingua sancta diceretur, & esset. Vtcunque no
men scribitur quatuor literis; יְהֹוָה, & אֲדֹנָי sed illud significat Deum, in
suæ ipsius diuinitatis maiestate inuisibilem, ignotum, absconditum; hoc
porrò, quod semper illius uice profertur, tametsi non scribitur, omnibus
modis Dominum, κύριον, κοίρανον, καὶ δεσπότην: Vt quoniam ab homine
mortali intelligi, & proprio nomine uocari non potest diuina natura, hac
ipsa uicaria uoce, quæ, constituto regno inuecta est, plena maiestatis, & au F
thoritatis, DOMINVS, illum ipsum æternum Deum utcunque intelli-
gere, nominareque liceat. Intelligere inquàm, & nominare liceat, domi-
num cœli, & uniuersæ terræ; ideoque potentissimum, sapientissimum,
sollicitum, prouidentem; omnia, facientem, seruantem, regentem; in cu-
ius ditione, omnia sint posita, cuius uoluntati, nemo resistere possit; qui
pauperes facit, & dicat, qui humiliat, & subleuat; qui dicit Regi, Aposta-
ta; Impio, Conterere; Dæmoni, obmutesce; Peccatori, Surge; Iusto, Va-
de. Hæc sanè omnia, intellexerũt diuini nostri duces, dum, in sanctæ fidei
ædificio, primum lapidem ponerent, ore Ecclesiæ quam referebant, dicen
tes; Credo in Deum Omnipotentem creatorem cœli & terræ. Quid? Hęc G
multo antea intellexerat magnus ille tam generosi animi uastitate, quàm
corporis proceritate gygas, piusque, & sanctus, tam charæ Deo sobolis ge-
nitor, ab Adamo secundo decimus Abraham, quum in conspectu tantæ
multitudinis iure iurando testaretur Deum, Leuo inquit manum meam,
ò Rex, ad Deum excelsum, iure suo possessorem cœli & terrę, quia ab ini-
tio creauit cœlum & terram: apertè nimirum docens quod uis & ratio tan
ti dominij ipsius Dei nostri, sit illa ipsa admiranda καταγωγὴ siue uerius,
καταβολή, qua, iacta sunt fundaměta totius uniuersitatis, ab altissimo cœ-
lo ad ima terrarum; &, quà, mundus ipse totus, qui ab ipsa æternitate, in
scientia Dei, cum Deo supera alta tenebat, deiectus est ad infima terræ; vt,
iã oculis carnis obuius atq; expositus, à nobis omnibus terrę filijs, percipi, H
uiderique possit. Nemo hic mihi molestus sit, nemo huc importunus ir-
rumpat, Quomodo creauit? quomodo tantã molem adoriri cæpit? Quæ
est hæc tanta molitio? quæ ferramenta? qui uectes? qui ministri tanti ope
ris fuerunt? An non diuinæ historiæ fidem habetis, quod omnia, & omni
no Deus fecerit? quod mirabiliter fecerit? quod modo diuino fecerit?
Id nobis satis esse debet; quod amplius est à malo est. Nunquàm Deus
cessator fuit, ò dilecti, nunquam agere incepit, nunquàm ab otio permu-
tatus est ad actionem; & tamen, per diuinam omnipotentiam & sapientiã,
omnia nouè facta sunt, quia nouè fuerunt quum non essent. Deus non
incæpit

A incæpit agere, sed illa incęperunt esse. Propter quod, Chaldaica sapiētia; nescio quidē an uerius, sed certè multo illustrius, docet, in diuina illa Genesi, iubēte Deo res fuisse, quàm, ex Hæbraicis vel Græcis fontibus Latini dicant, humano more factas fuisse. Hoc unū enim apertè significare uidetur, quod plurimam lucem affert ad tantę rei intelligentiā, idem esse Deo, uelle & facere, idem esse mundo, fieri, & esse; vt, nullo Dei creantis motu, nulla mutatione, nulla denique alia operatione, sed simpliciter, Deo iubente uocāteque, quicquid est in rerum natura, esse incęperit, quum non esset. Hic ipse, est uerus creandi modus; hoc artificium, dignum creatore, uis absoluta iubendi, & uocandi. Vt, si rem tantam uno uerbo exprimere liceat creatio Dei, nihil sit aliud, quàm diuinum imperium, seu diuina uo-

B catio; qua, uocantur ut surgant, quæ in æternitate iacuerunt, vt esse incipiant, quæ nunquàm fuerunt. Legimus tornatos cœlos opera digitorum Dei, terram fundatam diuina manu, fabricatam Auroram, & Solem, Lunam, & Stellas; cœlo pictas; Εἰργασμένα πάντα, sed ἔργα nulla, nulla ἐργασία sicut nullum ἐργαστήριον. Voluisse est fecisse, uoluisse est κατ' ἐργάσασθαι. In hominibus, alia est potestas quæ imperat, alia quæ facit imperata, in Deo, una sola est potestas, voluntas. Ideoque sicut acceperunt ut essent, quia Deus uoluit ut acciperent, sic uoluntate æterna nouè fuerunt, quia æternū uoluit ut noua essent. Illud æternū imperiū, est æterna creatio Dei creātis. An nō canit Ecclesia, Aeterne rerū conditor? at creatio illa

C noua est, quæ est in rebus creatis, Obedientia inquā illius æterni imperij, qua stato tēpore senserunt Dei uocem, uocantique responderunt, & dixerunt, ecce adsumus. Hic tecū cogita ò homo, uim illā diuinæ omnipotētiæ maximā, qua Deū sentiūt, & diuina iussa capessunt, ea ipsa quoq; quæ nō sunt, numquamq; fuerunt, ita, vt nullo Dei negotio, existere incipiāt quę non existebant. Quomodo possunt hæc esse aut intelligi? In se ipsis quidē nō erant in ipso tamen Deo erāt, & uita erant; ò fili hominis; Ob id sanè, Deus, mortuos uocat quasi uiuat, & Deo, qui mortui sunt, uiui surgūt; Sic ergo repente cœlū prodijt, & prodijt terra cū cœlo. Equidē Gemelli para Dea apud Poetas, & Rebecca in sacris literis, enixa geminos filios, prius fudit unum quam alterū; Sed enim, creante Deo non prius prodijt cœlum

D quàm terra, neque terra quàm cœlū. Sed temporis sensum operationis celeritate præueniens, summus ille artifex, qui tū primùm incipiebat artificiosè agere, ostendere uolens quantum statim posset arte sua; & quod artem fabricandi non addiscere fabricando, vt homines qui fabricando fabri fiunt, uno momento simul fecit superum corpus, & inferum, perspicuum, & opacum, cœlorum uim & terræ molem, uocans cœlum sursum, tanquàm sedem beatarum mentium, & terram deorsum, uelut corporum commune sepulchrum, Esto cœlum, Esto terra, Cœlum mundi tectum; Terra pauimentū. Et quidem nemini dubium esse debet, quum diuinam Moses scriberet historiam, quin cœlum terramque simul, idea creatoris

ostenderet, cœlum, terramque simul, mens videntis intueretur. Atque E
ideo non refert, quid prius, aut posterius dixeris, modo vtrunque dixeris.
Hinc idem ipse Moses, sicut initio, vnde exordiebatur telam diuinæ Genesis,
præposuit terræ cœlum, ad excitandos in Dei admirationem philosophos, qui in vno naturæ gremio supini quiescentes, nihil meditantur quod
sit dignum diuino numine; sic, ad finem ferè cosmopœiæ, dum perorarct
ad erudiendos quoque simpliciores, quibus absurdissimum fortasse videri
posset; Deum prius extendisse cœlos, quàm strauisse, fundasseque terras,
verbis clarissimis cœlum terræ subiecit. In die (inquit) qua fecit terram & cœlum. Verè ποικιλομήτις, ambidexter, omnibus omnia factus. Eum deinde secutus est sanctissimus ille Rex, & vates carmine illustris, paruulorum infirmitatem non deserens, & materno incessu secum F
tardius ambulans, Tu (inquit) Domine principio terram fundasti, &
opera manuum tuarum sunt cœli. Et quid profectò dici potuit, vel quod
maioris esset admirabilitatis, ad ostendendam diuinam omnipotentiam,
quàm mundi opificem in hac magna sphæra, circunferentiam ante descripsisse, quàm centrum; & in amplissimis hisce ædibus, antequàm fundamenta iaceret, firmaretque bases, erexisse surgentes columnas, & summi tecti
fastigia collocasse? vel quod esset facilius, manifestius, & naturæ, & arti
magis consentaneum, ad ostendendam diuinam sapientiam, quàm mundani cycli originem, & formam ductam fuisse ab ipsa terra; quæ proculdubio
in mundo est tanquam in circulo centrum, tanquam in arbore radix, quasi G
carina in naui, & velut in animalibus costæ, & latera, quibus reliqua corporis membra nituntur, & hærent; Nolo enim dicere cerebrum, cor, &
hepar, postquam de illis est tanta philosophorum, & medicorum controuersia, cuius profectò iudicium, (vt ego quidem arbitror) petendum erat ab ipsa natura generante. Ita ergo diuino iussu (vt tandem concludam) ex cœlesti terrenaque substantia, tanquàm ex anima & corpore, coagmentata est
hæc tanta compages, idest Mundus. Qui velut magnum quoddam animal, vtrinque vires, & robur accipiens, adeò in se ipso perfectè viget, vt
verè vndique viuere, vndique spirare videatur; dum terra ipsa, cœli coniugio, & quasi tactu fecundata, cuius vices admittit & tolerat, omnis natura
instauratur, & cursu, ac vicibus seculorum, perpetua rerum omnium nouitate, ac generatione, reflorescit. Profectò vero, ne momentum quidem in H
tercessit a cœli creatione ad circuitionem, sed simul diuina sapientia, quæ
suo ipsius nutu, cœlestes illas moles rotundauit in sphæras, eadem superas illas mentes natura cœlo priores, voluendo circunduxit in gyros. Vt enim
corpora grauia leuiaque, ex seipsis cientur, hæc sursum, illa deorsum, sic, cœli, non ex seipsis, sed ab Angelis feruntur circulo, quasi super pennas ventorum. Et, quo pacto quæso, cœlestes illos tam immensæ magnitudinis orbe, suapte figura maximè irrequietos, terra quamuis cubica, atque ideo firmissima, sua ipsius exiguitate continere potuisset, ne statim velocissime mo

uerentur

A ueherentur, & (vt sacris prophetarum translationibus vtar) quasi volarent? Præter id, quod cœlum ipsum, ab initio fuit in magno hoc mundi corpore, tanquam cor in animali. Atque ideo, quis credat, non statim cępisse moueri, agitarique cœlum ipsum, vt inde omnis huius mundi inferioris vita, tanquam ex corde dependeret? Neque enim aliter influere potest vitam cœlum, nisi per lumen, & motus est vehiculum luminis. Nondum quidem Sol cœperat esse Μουσηγέτος, dux & princeps tanti illius, & tam dulcis soni, quem cœlestes sphæræ admirabili illa motuum suorum proportione conficiunt; Motus tamen verus erat, & temporalis & localis, habens successionem, & continuationem. Hæc enim sunt, quæ ad huius motus rationem (vt aiunt) formalem, spectare videntur. Continuationem me-
B titur locus, successionem tempus. Porrò, post triduum agitari cęperunt compositæ illæ, pulcherrimæ, & à veteribus decantatæ choreæ syderum, quādo collocauit Deus in cœlo, velut chorodidascalos Solem & Lunam, motuum saltationumque omnium, ac temporum, iudices ac moderatores. Tunc enim tota natura superior, illa inquam natura, quam Ethnicorum amentia Deam & rerum omnium creatricem finxit, condita ab ipso Deo, & ornata loco, ordine nomine, virtute, ingenio, copia, tanquam formosissima sponsa, procedens è thalamo, ad conspectum tanti regis, aureis syderibus redimita caput, in medium prodijt, & saltare visa est ad gloriam condiroris; dum ascendentibus, descendentibusque ipsis syderibus tota militia cœli vir
C tutibus ab ipso Deo vnicuique inditis, cœpit esse in signa, & tempora, & dies, & annos. Affige, si potes, meditatione animi, intra cœli sphæram, funiculum ad orientem, extende longitudinem eius vsque in occidente, age, vt rotante mundo clam eodem motu procedat funiculus, hunc quotidie plicando collige, quoad totus cęli circuitionibus absumatur. Sic habebis mensuram motus cęlestis, ipsum inquam tempus; sic intelliges, quomodo cępit cum mundo, & quomodo currit per ætates mūdi, & quomodo finem accipiet, quum consummabitur mundus. Vix intelligitur Deus sine æternitate, & vix intelligitur mundus sine motu, & tempore; creatus quidem ante diem, sed non ante tempus; quia primum illud initium etsi non erat tēpus, neq; pars temporis, sicut punctum non est linea, neq; pars lineæ, erat tamen
D tota virtus temporum, sicut vnitas est omnium numerorum vis, & potestas. Immutabilitas Dei, est radix ęternitatis; mutabilitas mundi, est radix temporis, nam tempus, non tam sequitur mundum, quam mundi motum. Locus, & tempus, ad quantitatem pertinent, vtcunq; est corporū; sed propriè locus est corporum, velut quiescētium; tempus aūt tanquam mobilium. Deus qui mundum fecit, loca simul, & tempora fecit, illa ad quietem, hæc ad motum. Non fecit quidem Deus totum simul tempus, sicut mundū; quia neq; simul tēpus totum fieri poterat cum mundo; quemadmodum neq; simul totū esse potest sicut est mundus; sanè, natura tēporis numerus est; fluxus, & successio perpetua, quę statū non habet, cui proprium est, vt non sit, sed fiat, cuius

perfectum esse est non esse, hoc est præterijsse, sed tamen, magno iure dici E
tur Deus Rex & factor omnium temporum, quia ante illud ipsum initiũ, non erat aliquod tempus, ex quo alia tẽpora fierent. Tum primùm enim, prima mundi ætas incępit, ex qua deinde immutabili diuinæ prouidentię ordine, aliæ ætates & secula uelut in unum glomerata, paulatim euolui, explicarique cęperunt. In hoc funiculo implicita sunt omnia, per hunc funiculum extenduntur singula, sub hoc funiculo decurrunt singula, & omnia. Vniuscuiusque rei spatia, tempore metiuntur; tempore, tota dierum, annorum, & seculorum periodus terminatur; ipsa tempora aliud ex alio nexum inuicem, uelut in catena, mirabiliter colligantur; vt à primis per media, ad tertia, tandẽ ad extrema, ordine perpetuo progrediatur tanta rerũ series; qua, per regna, imperia, cõmercia, diuitias, paupertates, inũdatio F
nes siccitates, cõflagrationes, pestes, terręmotus, generationes, corruptiones, ubertates sterilitates, amicitias, societates, prosperitates, aduersitates, signa, prodigia, accesiones, successiones, uitas, mortes, perennatur totus hic mũdus, quoadusque irritũ fiat pactũ Dei, cum tẽpore. Sic enim scriptum est, Ordinatione tua perseuerat dies Domine Deus, quia omnia seruiunt tibi. Heus, Heus, Audiant Dei osores, audiant, & errorem recognoscant suũ; Audiant Dei amantes, & collecti in turmas, acclamationibus popularibus, faueant, laudent, confiteantur, canant, Quàm magnificata sunt opera tua domine, Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possesione tua, Exaltare super cœlos Deus, super omnẽ terrã gloria tua, Omnia κτίσις G
tua, omnia κτήματα tua, omnia creatio tua, omnia possesio tua; Tui sunt cœli Deus, tua est terra, Tuus est dies, tua est nox, Tu rotas orbem, tu illuminas solem, tu regis mundum; Tibi elementa seruiunt, obsequuntur cœli, famulantur maria, mutant uices suas, ætates, & tempora; Tuo nutu currunt, & recurrunt flumina; augentur & uitiantur semina; pullulascunt, & moriuntur germina; Tuam maiestatẽ colunt superi, tuã potentiã tremunt inferi; Te imperãte surgũt Aquilones & Austri; Tu facis pacẽ, & creas bellum, tu formas lucẽ, & creas tenebras; Tu portas, & sustines omnia, uerbo uirtutis tuæ, ne facta deficiãt, ne perfecta cedãt, ne iuncta soluãtur. O Domine Deus, nullus est nobis admirandi finis, nulla satietas, potentia tua, sapientia tua pelagus ἀχανὲς, abyssus magna, & fundo carens. Tu es fortis- H
simus, potens, magnus consilio, & incompræhensibilis cogitatu. Et quis non timebit te, O Rex gentium? quis non amabit te ò desyderatus eorũ? quis audeat se tuis secretis ingerere, & de tuis temerè iudicare iudicijs? Et quẽ non potest cogitatio, quomodo poterit sermo cõprehendere? Tu ab initio cõtriuisti bella Angelorũ in cęlis; fregisti in terris Gyganteas uires; dissipasti linguas hominũ superborũ; demersisti inundationibus aquarũ, totum terrarũ orbem; igne de cœlo consumpsisti deliciosam illã Pentapolim; Babylonem illam superbã, strauisti, euertisti, posuisti in miraculum; extorres fecisti Aegyptios, transtulisti populum tuum per aquas siccis pe-

dibus;

A dibus; pluisti illis, de cœlo carnes, eduxisti fontes de petra. O' Deus, O' Domine. O' Rex, O' summe Regum, dum hæc magnalia tua contemplamur animo, & ore uersamus, admirantes, laudantes, collaudantes, prædiuitem illam naturam tuam, potentiam tuam, sapientiam tuam inardescimus, liquescimus, gaudemus, exultamus, beati sumus.

Grates persoluere dignas
Non opis est nostra genitor. Sed
Dum spiritus hos reget artus.

quisque nostrum, cantabit tibi domine, in omni uita sua; & psallet tibi, Deus, quandiu fuerit.

Semper honos, nomenq́; tuum, laudesq́; manebunt.
B *Semper nostra tuas in laudes ora patebunt.*

Sic, sic emergere incipit, & uenerandos, spectante mundo, attollere uultus diuina maiestas; dũ, auido ore, populi mirantur, & religiosi præceteris uiri, toto pectore uenerãtur maximã hanc diuini numinis magnificentiã; clara & cõsona uoce adorantes æternum ac uerũ Deum; tanquàm κύριον, authoritate, & naturali iure suæ ipsius proprietatis; vt, qui neq; electus est in regẽ, neque succedit Rex regibus, neque ui aut fraude aggressus est gloriã regni; sed, æternũ rex, & dominus, ipse sibi fecit regnũ uniuersi orbis; &, iá, in sua ipsius tutela & fide sunt quæq; potestates, & omniũ iura regnorũ. Tum uerò, tanquàm κοίρανον, vt qui mirabili oportunitate, & equitate, singula & omnia regit, administrat, dispẽsat, mutat, absq; alicuius iniurias
C non minus iustissimus, & optimus, quàm potẽtissimus, & sapientissimus; nimirũ cultor pacis, & seruantissimus ęqui. Denique tanquàm δεσπότην, ob infinitã illam, & prorsus ineluctabilem potestatem, quæ, præter & supra fatum, ò gentes, omnia ligat, & cõtinet; quàm nihil effugere, aut euadere potest; cuius dicto omnia auscultant; cuius imperio omnia parent. Enimuero (audite pij) sicuti summi reges, quum totius quidem regni totius regionis, & earum etiam rerum, quæ ad priuatos homines, pertinent, domini dicantur, habent tamen familiam regiam, gazas regias, prædia regia, hortos regios, & omnino possesiones quasdam quæ propriè regum sunt, & procuratoribus regijs committuntur tuendæ, seruandæ, curandæ. Ita, quum omnia mundi membra, atque adeo mundus ipse totus, sit
D creatio, & possesio ipsius Dei (Respondent enim sibi inuicem græcè, ut sono, & uoce, sic re, & ratione κτίζειν, & κτήζειν condere, & posidere) inter omnia tamen, & supra omnia, ipsi, Ipsi inquam, ò mortales, diuinarum possesionum cẽsemur nominẽ; Ipsi familia Dei sumus; ipsi ærariũ, gaza, gemmæ, thesauri; ipsi agelli uineæ, sationes, plãtationes, ipsi deliciæ, diuitiæ, uoluptates, opes, honores; Sanè, non est Deo cura de bobus; nos curæ Deo sumus; Deus nos plantat, rigat, colit; Deus nos inhabitat; Deus in nobis, & nobiscum sibi delicias facit; sicut scriptum est, Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Inter homines porrò, illi, qui, sapientia ut au-

thoritate & poteſtate præcellunt, quales haud dubie & conuenit, & expedit, decet & oportet eſſe præfectos, & principes, qui dominantur in populis, præſertim autem reges; qui in amplißima hac humani generis poſſeſſione, ſunt quaſi in pomerio platani, palmæ & cedri Libani; quaſi in ſylua cupreßi, pinus, & abietes; qui conſtituti ſupra cæteros, merito quaſi dij ſecundi habentur inter gentes, & (vt poeticè dicam) Vno Ioue minores, ij inquam, præ omnibus, ſunt certæ poſſeßiones, & ſtabiles fundi, ipſius Dei; quorum animis, & ingenijs, pro arbitrio utitur Deus; ad quodcunque uoluerit uertens corda eorum; ipſoſque reges, & regna, atque imperia, creans, dißipans, augens, minuens, roborans, eneruans, transferens, deſtruens, ad ſuam ipſius in primis gloriam, & in humani generis gratiā, odium, amorem, iram, pacem, uindictam, ſalutem, perniciem: idque pro admirandis illis, & reuerendis inexplicabilis diuinæ prouidentiæ iudicijs; quæ, quoniam in ſcholis mundi, à ſapientia carnis non docentur, & ne intelliguntur quidem, nimirum tantū diſtant à noſtris cogitationibus, quantum cœli à terra, ſæpe nobis uidentur iniuſta. An non uidetis? Eligit reges ſecundum cor ſuum; Dat reges in furore ſuo; Facit regnare hypocritam, propter peccata populi: Iubet retrocedere ſolem in fauorem regum; Mutat reges in bellùas, & reginas quoque dat prædam, & eſcam canibus. Mundus, ò viri, eſt poſſeſsio hominis, homo eſt poſſeßio regis. Rex eſt poſſeßio Dei. Mundus eſt regnum omnium hominum, omnes homines regnantur à regibus, Deus eſt dominus, & regnator regnorum, & regum. Diſcite

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Deum.
Nam quum libuit viribus uti,
Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet ſubdere reges,

qui, regis quidem nomen habent, ſed tyrannos agunt Hymbrotos, Darios, Pharaones, Sennacheribos, Alexandros. Quàm magnus Dominus, quàm magnus noſter Deus? Verè Dominus, bonis dans munus, ad conciliandum amorem; dans minas malis, ad incutiendum terrorē; vtriſque dans manus, ad confirmandam imbecillitatem, & bonorum, ne cadant, & malorum, ut reſurgant. Hæc porrò ſunt propria regum, qui uices ipſius Dei agunt in terris, & gladium Dei portant ad laudem bonorum, uindictam uerò malefactorum. Vos hic appello, Planetarij, quid dicitis? Sint uobis Planetæ, reges noſtrorum regum, quorum benigno aſpectu uiuant, maligno occidant; nobis, non eſt alius Rex regum, niſi Deus,

Qui, perpetuo nixus ſolio
Rapido cælum turbine verſat,
Legemq́; pati ſydera cogit.

Eat porrò aliquis Ochozias, & appellet ad Accaron & dicat,

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.

Verè, & Acherontis, & Phlegetontis, & totius Erebi, dominus eſt Deus;

cuius

A cuius filius, dominus noster, Iesus Christus, Rex, & filius regis, quem pater hæredem constituit uniuersorum, clausit inferos, ligauit Satanam, eiecit dæmonia omnia, & se adorari, colique fecit in omnibus gentibus; deuicto etiam regno peccati, & mortis, cuius durum, & dirum imperium, ab Adam usque ad Mosen furebat, & bacchabatur, in uniuerso orbe terrarum. Clamat quidem, & sibilat Draco ille, qui cubat in aquis, Meus est fluuius, Ego memetipsum feci; sed uelit, nolit, regnicola Domini est; & non sibi, sed Domino militat; non sibi, sed domino famulatur, & seruit. Subesse non uult? Subest inuitus; sensim, & clanculum pro suo se scelere, ex omnium societate, subducit, inuidus, maleuolus, maleficus. Sed, Deus, ad asserendam sui ipsius dignitatem, & maiestatem imperij,

B æquus tam sibi, quàm in se arbiter, in famosa illa tantæ doctrinæ tragedia, Satanam quoque foras producit; & facit, ut inter Angelos, qui illi assistunt, ipse quoque adsit, & in arenam descendat; suo malo, aduersus Dei uirum, pugnaturus, ad Dei gloriam expugnandus. Quàm cæcus factus es Lucifer, quàm improuidus, quàm inconsultus; nimirum ex Lucifero lucifugus, qui tibi lucem fecisti tenebras; qui diem posuisti in noctem; qui uertisti scientiam in ignorantiam. Putas te esse extra Dei consyderationem, sed tamen es intra potestatem; factus es procul à Deo, affectu tuo; sed Deus prope te est, dominatu suo; Meditaris nouam subinde fugam à facie Dei, sed te fugientem insequitur, & compræhendit Deus; ut

C infidum & herifugum famulum, ad debita famularis seruitutis iura, tanto domino reddenda, compellat; donec tandem adueniat regnum suum, regnum omnium seculorum; in quo, & ipsi regnabimus, cuius gloriam cantabimus, ouantes, & triumphantes, cum Angelis, super omnes cœlos. Mater Hierusalem, ciuitas sancta Dei, Quando erit, ut mundus totus, nihil habens coinquinatum, uideam muros tuos, intrem per portas tuas, uideam gloriam tuam, plateas tuas, mansiones tuas, ciues tuos, fortissimum regem tuum, & pulcherrimam reginam tuam, in admirabili decore suo? Tum fortunatus ego, & felix, uereque bea-

D tus, sine intermissione canam, Halleluiah, Halleluiah. nam, nunc, quomodo cantabo, aduena, & peregrinus, tam iucundum lætumque canticum, in terra aliena?

Quid sit Deus, nemini unquàm in hac vita satis notum, ne illis quidem, quibus licuit videre gloriam Dei. CAP. XXIIII. E

ECce, videtis quo iam tandem deuenimus; videtis ubi sumus; &, his quæso, ò Deo amabiles, contenti simus; vt, de ipso uero Deo, sciamus, quia Dominus est nomen eius; Dominus fortis, & potens; Dominus, quod omnia illi seruiant; Potens, vt omnia efficiat; Fortis ut omnia sustineat, & portet; Rex qui nihil non gubernet, & regat; propter be- F
neficia Optimus; propter uim Maximus; Pulcher qui sit rerum omnium amor; Iustus, qui unicuique rei distribuat quod suum est pro naturæ dignitate; Sanctus qui etiã expiet pollutiones ac scelera omnia, Παντοκράτωρ, quod omnia intrinsecus & extrinsecus complectatur; Παντοδύναμος quod non indigeat alienæ opis; Sapiens quod naturam rerum omniũ absque ullo errore dirigat in fines suos; Creator, quod immensam hanc mundi molem ex nihilo, & dicto citius machinatus fuerit; Seruator, quod non inferat uim rebus, sed suauissimè quæque moderetur, & disponat; Denique etiam Redemptor, & Liberator, quod quæ ceciderint in ordinem redigat, perficiatque & restituat in integrum, vt, modo quodam, cecidisse, felicius sit, quàm stetisse. Proh sancte Iesu, G
an exigua est hæc gratia collata humano generi, ut tot & tanta sciat homo mortalis de ipso Deo? seruus de domino suo? creatura de creatore? bulla inanis de æterno & de æternis rebus? cæcus natus de luce, & de coloribus? Oportuerat, forsan ut ab eo die, quo primùm fuimus in lucem æditi, iucunda diuinarum rerum scientia æterno tempore careremus, qui superbè nimium dum recens ficti ex terra, figlinam adhuc olere uideremur, uetante Deo, importunè gustauimus lignum scientiæ, & uoluimus esse Dij; sed diues in misericordia Deus benedictus, qui se hominum parentẽ esse, obliuisci neque uult, neque potest, velut stateram manibus tenens, nobis omnibus iustissima mensura, & pondere cognitionem, ignorationemque H
sui æquissimis utrinque lancibus temperauit, animos nostros hinc impellens inde cohibens, vt in ijs quæ scimus oblectemur, admiremur ea quæ nescimus, per ea quæ dicimus excitemur, & religiosè ueneremur ea quæ loqui omnino non possumus. Certabant in re tanta (vt mihi uidere uidetur) pulchrum certamen diuina iustitia, & diuina benignitas, ò viri; hæc quàm amantissimè cupiebat ut propius omnes uideremus Deũ, & diuina omnia; illa permagnum esse cẽsebat, qui, nobis ipsis dum in clarissimo lumine uersaremur densissimas obduximus tenebras, si aliquando tandem uel exiguos aliquot diuinæ lucis fulgores intueremur. Ecce tandem concordi

A cordi utriusque fœdere, factus est Deus oculis nostris partim absconditus, & partim manifestus neque in totum absconditus, neque in totum manifestus; illud ne ingenti tristitia absorberemur, & omnino priuati uita ipsa interiremus; hoc ne aliquando uilescere posset in cotemptumque abire res tanta, & nullo æstimanda pretio; & insuper ut æternum memores antiqui lapsus, nunquàm posthac ambularemus in magnis & mirabilibus super nos. Denique ut præ desyderio uidendi Deum instantissime cuperemus, non dicam cum Ethnicis egredi ex diuersorio sed cum prophetis educi è carcere mundi huius, & mortis compendio, quia scriptum est, Non uidebit me homo & uiuet, regredi ad lignum uitæ unde miseri eiecti fuimus. Hinc, & ille ipse Dei filius, Deus de Deo, qui scopus ter

B minusque prophetiæ, & legis sustulit umbras, & ęnigmata figurarum, qui reuelauit arcana Dei, qui scisso uelo, reseratoque libro ignorationis nostræ tenebras couertit in lucem, vt posset omnis caro intendere in faciem eius, & uidere salutare Dei; ille ipse inquã Christus Iesus, lux mundi, spes mortalium, tota gloria humani generis, posuit uelamen super faciẽ suam, & seipsum solis solẽ, nube texit, inuoluit, circundedit, abscondens maiestatem in infirmitate, in infantia sapientiam, gloriam in ignominia, & uitã in morte; factus in similitudinem hominũ qui est uerus Deus; nouissimus uirorum, cui non est similis in Dijs; percussus à Deo, qui est dilectus Dei; peccatum, qui tollit peccata; & denique maledictum qui est ipsa be

C nedictio, qua benedicuntur omnes gentes. Ludit Deus cum filijs hominum ò viri, dum stans post parietem mortalitatis nostrę uisus per fenestras tantum, & per cancellos, quos ipse ut uult nobis aperit, pulcherrimo quodam spectaculo & patet, & latet, Verè Sol in nubilo, lux in lampade, uerbum in carne Deus in homine; Et natum quidem uidimus & suscitatum, à mortuis, at uerò hanc & illam generationem, unam ex utero, alteram ex sepulchro, quis enarrabit? Profectò non solum admiranda illa *Θεοπλασία*, & *Παλιγγενεσία*, sed omnis uita Christi Iesu immò ille ipse Christus Iesus est totus mysterium, totus sacramentum, cuius uerba, exempla, opera, sicut sunt supra uires naturæ ita excedunt omnes rationes humanæ intelligentiæ, usque adeo tecta & abscondita, vt (perinde ac de ipso Deo le

D gimus in scripturis) quanto plus homo laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat. Talem uerò profectò eum esse oportebat, quem introduxerat pater in orbem terræ ut operaretur salutem humani generis. Nam salus ex gratia, gratia ex fide, fides ex auditu, auditus est sensus disciplinæ; ex disciplina discipulus ut ex doctrina magister; Ille docet, hic addiscit, qui non habet quod addiscat, non est discipulus. Vt ergo esset locus disciplinæ atque adeò ipsi fidei, sicut non totus latere, sic neque totus patere debuit. Ob id etiam tunc quum plenus ouationibus, & triumphis deuicta morte & traducto Sathana in cœlum esset ascensurus, non omni populo sese manifestum præbuit, sed paucis illis testibus ab ipso

Deo

Deo præordinatis, ut essent in Ecclesia stellæ, & stellæ, qui erudirentur, E
& qui erudirent, qui docerent, & qui addiscerent, qui intelligerent myste
ria, & qui audirent parabolas; Vt iustitia Dei perpetuo ordine & successio
ne seculorum reuelaretur ex fide in fidem; ut montes susciperent pacem
pro populo; vt sacri boues ararent scripturarum agros, & fruges uerbi te-
rerent in area Ecclesiæ iuxta quos in otio securo lenti aselli pascerentur.
Tolle disciplinam, an non protinus tollis fidem? Nam & olim discipuli
uocabantur fideles; & Spiritus sanctus fidei obses, & fidelium præses dici-
tur spiritus disciplinæ. Porrò qui tollit fidem, an non tollit & salutem?
Nam accedentium ad Deum hic est primus gradus, Credere. Itaque ad
domandam perfidiam Deus in terris notas fecit uias suas, & ad exercen-
dam fidem in cœlo nostrarum mentium, lucem tenebris, hoc est scientiã F
ænigmatibus obscurauit. Ex eo, quod cognoscitur, conuincitur infideli-
tas ex eo, quod ignoratur, probatur fides. Quæ manifesta sunt, pietatem
fouent; quæ abscondita, desyderium prouocant. In illis fides gaudet ratio
ne comite, in his ratio illustratur, & crescit fide duce. Profectò uerò, vt cor
poribus nostris integram incolumitatem parare uelle, quam ne Chiron
quidem assequi potuit; sic animis nostris plenam, & perfectam Dei cogni
tionem superbè inquirere, quæ omnino munus est beatorum, est fugien-
tem rem persequi. An uerò non erubescis fili hominis puluis, & cinis? nõ
erubescis inquam uel cogitare, quod anima tua quousque stat post parie-
tem hunc rimosum, & pertusum corporis tui, & prospicit per fenestras, &
cancellos oculorum, & aurium tuarũ, possit apertè, & distinctæ uidere im G
mensam illam infinitudinem diuinæ maiestatis, quę supergreditur omnes
liberas, & solutas Angelorum mentes, quarum est in aperto cœlo spatiari,
& uidere Deum ipsum, facie ad faciem? Sed age rem totam declaremus, &
expediamus breuiter quæ ῥητα, quæ ἄρρητα, quæ γνώσα, quæ ἄγνωσα.
Quorum cognitio in oculis Dei nobis nostræque saluti cõducere uisa est;
vt ea quæ pertinent ad diuinas progresiones extrinsecus, quibus Deus
nunquàm non ædit insigne aliquod specimen suæ ipsius diuinitatis, ea in-
quam Deus qui palam dicit, Ego dominus, docens te non necessaria solũ
sed & omnia utilia uoluit nota esse mortalibus quanquàm non eadem ra-
tione singulis; habent enim ubique paruuli lactis alimoniam, viri solidum H
cibum, & ægri sua olera. Quæ uerò spectant intrinsecus ad illam ipsam di-
uinam Οὐσίαν, quorum certè pondus ipsi ferre nõ ualemus, hæc sunt, quæ
non iratus, sed propitius Deus, fragilitati nostræ benignè cõsulens, sibi &
beatis reliqua fecit. Interea tamen, ad solatium, imbecillitati nostræ con-
cedens, vt de illa ipsa quoque infinita, immensa, & interminata diuinitate
aliquid audiamus, & intelligamus, sed uelut per susurrium, per exiguum
foramen petræ, & (vt apposite dicã) in tenuissimo auræ sibilo. Verè enim
quicquid de Deo in hac uita communiter sciri potest, collatione facta ad
theologiam beatorum, quid aliud est ô dilecti quàm id quod Græci feli-
cissimè

A cisſimè dicunt, Απηχουσαφωνὴ, uel etiam breuius Απήχημα, hoc eſt in numeroſa illa aeris per ſonos & uoces repercuſsione; ex qua ſurgit magnum illud naturæ miraculum Echo, ultimus, & propè deſinens tinnitus, cuius pulſu, quàm longiſsimè permeante, ideoque penè in nihilum deficiente ad extremum uix feriuntur humanę aures. Quod utinam ex animo omnes audiremus, & meditaremur. Neque enim, tanquam ſtupidi, dulce illud uenenum amoris proprij, biberemus; neque laboraremus tanta illa animi elatione, communi felicium ingeniorum morbo; ſed, neque (quod peſtis eſt publica) pateremur nos illudi Syrenum cantibus, in exitium noſtrum, ò quam nimium blandis. nde enim fit, ut inflante uel philoſophia, uel hæreſi, hinc digni odio, inde contemptu; ex tantula luce, quæ, Dei be-
B neficio, offertur oculis noſtris, uelùt, laudato Pauone, glorioſiores, & impudenter credamus, & impudentiſsime iactemus, nos uelut diuinarum rerum ſcientiſsimos, & peritiſsimos, admirabiles illas, & incredibiles diuinę ſapientiæ machinationes, easque uniuerſas & ſingulas, & ingenio cõpræhendere, & explicare ſermone poſſe. Heu quo abijt pietas? Heu quo abijt priſca fides? O mortales, rogo intelligite, Non ſumus ſydera cœli, ſumus tubera terræ; ideoque, uix poſſumus tanta luce cõpleri in animis noſtris, ut non perpetuò & undique nos terra noſtra operiat, & opacet. Hinc, Theologus ille pius, quum Lyrico carmine cecinisset.

Felix qui potuit boni
Fontem viſere lucidum,

C mox adiecit,

Felix qui potuit grauis
Terræ ſoluere vincula.

planè & intelligens & ſignificans, ſeruari ad ſeculum illud, quod expectamus, ut, è terrenis compedibus abſoluti, migrantes in cœlum, miſceamur ſummo Soli, & ſuo lumine fulgeamus, tanquàm ſtellæ in perpetuas æternitates. Nunc enim, quantumlibet nobis blandiamus, & arrogemus, niſi ſpeculatione (vt ita dicam) relicta, alteram illam excellentiorem uiam ingrediamur, tantum abeſt, ut ſimul ſtellæ, ut uix luceamus intèr tenebras noctis, tanquam cicindelæ, lampirides, aut ſtellantes uolatus. Quam viam?
D philoſophiam diuini amoris. Quid philoſophiam dico, & non ſophiam potius? Sophiam, non tam ipſorum oculatorum Cherubim, ſuper quos ſedet Deus, uelut auriga; quàm ipſorum ardentium Seraphim, qui ſedent ſuper ſolium Eccleſiam ſanctam Dei, tanquam cuſtodes, & protectores. Hinc incendia, flammæ, lampades, carbones accenſi, calculi igniti, currus ignei. An non eſt ignis, & incẽdium diuinus amor, quando Dei omnia ſunt flammea? & ipſe Deus, ignis conſumens eſt? &, ignis, à facie Dei patris filio, æternum intus ardens, nouè exarſit foris Spiritus ſanctus; & carbones illi duodecim, ſuccenſi ſunt? qui illius imperata facientes, quoniam ſemel dixit, Quid uolo niſi ut ardeat? uoracibus flammis, totum popu-

populati sunt orbem? Certè uerò, nondum nouit quid sit amor, qui non E
ignescit amando. Quanquam ne hic quidem toti ex toto ignescere possumus ò mortales; Ignis est in hac nostra Sion, sed caminus est in illa Hierusalem; ad quam suspiramus; quæ libera est; quæ est mater nostra; vbi, siue fides, siue scientia destruetur, certè diuinus amor, non solum non excidit, sed excedit, superat, triumphat. Eia mi frater, non potens lucere inter stellas, ignesce inter carbones, exhibe cor tuum Deo, uelut thuribulum cæcum angustis spiramentis, sed plenum focis thuricremis. Mirum quàm aperit,

calor ille vias, & cæca relaxat

Spiramenta F

vt uirgula fumi thurea, ex nobis ascendens, magno impetu in sublime tendat, & ratione quadam ineffabili, misceat humana diuinis. Odorante autem domino in odorem suauitatis iungemur unctione misericordiæ suæ; &, unctio illa sua, docebit nos de omnibus; ut uerè, simus sicut Dij, scientes bonum & malum; scientes inquam reprobare omne malum, & eligere omne bonum. Quod demum ex nostro Hemanuele, est consummatio, & finis, omnis scientiæ, & sapientiæ. In diuinis scripturis ubique legimus uisiones, locutiones, sacra somnia, oracula, responsa; speciesque & imagines rerum uarias, ac multiformes; ingentem profectò materiam, altamque & antiquam syluam propheticarum reuelationum, prædictionum; quæ omnino sunt apices, culminaque, & fastigia uniuersæ theologiæ. Ecquis percurrat, nubes, uoces, flammas, rubos, auras, fontes, arbores, equos, scalas, petras, cacumina montium, & foramina petrarum; in quibus, & rebus, & imaginibus, præbebat Deus uidentibus specula, ænigmata audientibus, somniantibus simulachra, intelligentibus demum fundebat cœlestia oracula? Ecquæ sensa ructabant? Ecquæ uerba sonabant? sensa grandia, noua, abscōdita; non philosophi solum, sed Angelis quoque ipsis, admirabilia; uerba plena, magnifica, non uulgata, facta, translata, superlata, dicentia, significantia; ut omnino uideantur prophetæ, fuisse plectra Dei, quæ percutiente Deo digitis suis, dulce melos sonarent, & resonarent; quasi cum omnibus Musis rationem habētes, pedestres, equestres, repentes, uolantes, rusticani, regij, simplices, compti, humiles, cothurnati; à quibus tamen omnibus, abest omne mendacium, omnis suspicio, omnis leuitas, omnis uanitas; immò uerò, in quibus est omnis ueritas, ordo, ratio, constantia. Ecce Adamus, ante omnes; qui, primus hominum, primus uatum, quum euigilasset à somno, quis non miretur quàm grandia sonuerit, ipse propterea omnibus posteris ore magno sonandus? Abraamus autem, explicatæ fidei pater & princeps, quum antea iubente Deo, sublatis in cœlum oculis suspexisset Solem, Lunamque, & stellas, & ex tanto ornatu militiæ cœlestis, uelut philosophica admiratione suspensus animo, grandæuus senex, vt ætate, sic probitate centenarius, con- H

ditori

A ditori orbis, hymnum (vt credere par eſt) cecinisset, ternum & unum Deum, humana ſub imagine uidit, coluit, adorauit; idque non intra anguſtias tabernaculi, ſed ſub Diuo, dum incaluiſſet Sol, in feruore diei, ad umbram ramoſæ ilicis, vbi non tam hoſpes hoſpiti, quàm ſacerdos numini, obtulit piæ deuotionis holocauſtum; non in ſinu ſuo ſolum gaudens, ſed exultans, iubilans, magnificè dans gloriam Deo, ſperansque futurũ, vt aliquando tandem, adueniret almus ille dies, quo non in exiguo tabernaculo Iudæorum, ſed ſub cœlo, omnium gentium ſublimi communique tecto, hoc eſt, ut Diuus Paulus dixit, extra caſtra, in pulcherrima illa arbore, ad cuius inſignes ramos, ipſi etiam Angeli, myſticæ cœli uolucres, alliciuntur; operaretur Deus ſalutem humani generis, & pij omnes cla-

B marent. In umbra tua uiuemus, quia in te pendet uita noſtra, ante oculos noſtros, O æmula cœli arbos. Quis referat multa illa & magna ſpectacula Moſe, plena ſecretorum, ſacramentorum? Rubus ignitus, illi fuit, Verbum caro; Nebula, aeria ſimul & pinguis, Alma illa ſimul uirgo, & Dei mater. Columna erecta, Eccleſia ſancta. Ecquid fuit illi petra, in qua uidebat Deum, ſi non fuit Chriſtus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis? Quis ſcit, ſi foramen petræ, fuit in oculis Moſe, Petrus ex petra, ille inquam Petrus, cui reuelatum eſt è ſummo cœlo, Tu es Chriſtus, filius ex patre, uiuus ex uiuo, Deus ex Deo? Dauid porrò, quot & quanta myſteria intellexit, ante legem, & ipſis quoque magiſtris legis,

C incognita; quæ etiam numero, cantu, & amabili carmine, perſonuit; de Deo, de Theologia unita & diſtincta; de uniuerſo Dei opificio; de diſpenſatione humanæ ſalutis; de Angelis; de dæmonibus; de animabus, de inferis; de cæcitate Iudæorum; de uocatione gentium? Nam quid ſunt aliud Dauidici pſalmi, quàm colloquium quoddam perpetuum, communicatio ſtudiorum, conſuetudo uitæ familiaris & aſſidua exercitatio, atque conuerſatio cum ipſo Deo? Ob id, inſaniente etiamnum coniuge, mirum, quàm in domino exultabat, miles & propheta, paſtor, & præco Dei; quod illi Deus incerta, & occulta ſapientiæ ſuæ, Chriſti inquàm, qui factus eſt ſapientia noſtra, tanta liberalitate, ſuper cæteros, reuelaſ-

D ſet. Philoſophe, quicunque es, confitere da gloriam Deo, dic Ego vir uidens paupertatem meam; argentum & aurum non eſt mihi, Prophetæ, ſunt uiri diuitiarum, ditati in poſſeſſione auri & argenti; viri inclyti facti, ſuper omnes uiros orientales. Omnem enim hominum cognitionem excedunt, omnem uniuerſæ naturæ uim ſuperant, ſunt nota ſoli Deo, neque niſi diuina uirtute, & ingenti miraculo, fieri poſſunt quæcunque ſancti prophetæ Dei, ex dono & ſpiritu prophetiæ, regibus, populis atque etiam priuatis hominibus, uerbis, ſignis, factisque denuntiant. Ita eſt, Ita eſt uiri fratres, Deus in prophetis eſt ſpiritus intelligentium, lingua loquentium, calamus ſcribentium, ideoque quum inſpirat, tollit ſupra hominem, dum reuelat, docet quæ non ſunt hominum.

Tollit

Tollit inquam Deus prophetas suos supra ingeniũ, & vires hominis, & docet ea quæ sunt prorsus ab imbecillitate humanæ rationis abhorrentia; ea inquiàm quorum scopus Christus, quorum finis Deus, quæ nullo vnquàm tempore,aut vidit oculus,aut audiuit auris, ideoq; non ex ipsis sensibus, vnde rerum imagines,& simulachra formantur,& hauriuntur in mentem hominis ascendere possunt,sed ex superis illis spiritib: quos humanæ salutis cõmuniter Deus administratores facit, & angelos in ipsam hominis mentem feliciter immissa descendunt. Vnde sicut discipulus, monstrantè magistro, literas primum descriptas videt,aspicit,miratur;tum sonat,discernit,coniũgit ex literis paulatim syllabam,ex syllabis dictionem,ex dictionibus orationem efficit ad extremum doctus,& pangit carmina,& scribit prosas,quas etiam suo tempore ad doctrinæ,& disciplinæ gloriam, in concione pronuntiat; ita prophetæ quoniam non propter suam, sed (quod scriptura docet) propter aliorum vtilitatem illuminantur, vigilantes vident quæ alij non vident,& dormientes somniant,quę alij non somniant;vt diuinum consiliũ, & voluntatem significare aperte posint illis,ad quos legati responsa ferunt, curatores,authores,interpretesq; magnarum rerum,nuntij pacis, & belli vitæ,& mortis. Afflante enim Deo,acies mentis prophetarum, irradiata diuinitus,supra naturæ vires erigitur,acuitur, expanditur; vt species rerum, & per vigiliam,& per somnnm oblatas,& visas,quid significent, quo referrantur,analogiam earum,& omnia prorsus quæ ad mysteria,vel ad sacramenta mysteriorum spectant,intelligere,componere,diuidere,iudicareq; valeant, quæ simul omnia alij quiq; quantumuis præstantes ingenio,etiam si eadem viderent,aut somniarent,ne vllo quidem modo intelligere possent. Quo me rapuistis diuini Vates? quo me rapuistis? Gratulamur vobis,vobis gratias agimus,vestras laudes agnoscimus, in quorum oculis visiones multiplicauit, in quorum manibus assimilatus est dominus quasi creta ad rotam figularem,nullam formam refugiens,sed & omnes colores extrinsecus, tum admittens,tum reddens,qui vt populos à Dijs ad seipsum reuocaret,vt fide fidem aboleret, vt cultu cultum tolleret, vt arte artem vinceret simulacra simulachris,miracula miraculis;denique & sacra sacris,& secreta secretis,oracula,oraculis,& visiones visionibus opposuit. Certè verò hæc ipsa tanta felicitas,vt inter tantas tenebras tantum iubar aspiceretis, non erat vestri seculi,erat vestræ gratiæ & gloriæ. Nos nunc vix propter seculum nostrum beati sumus, ad vestrum tunc seculum magna illa vestra beatitas redundauit. Heroicæ personæ vestræ non iam ad naturam neque ad legem, sed ad hoc ipsum Christi Euangelium, quod nobis nouissimè nuntiatum est meritò pertinebant.Tantis prophetarum ordinibus,& choris,vos (si placet) adiungite illos iuuenes,& virgines,senesque cũ iunioribus qui primo, quoque tempore dum ex vtero synagogæ Ecclesia nasceretur,diuina videbant, somniabant,prophetabant;iuxta miraculum,quod sanctus arator futurum prædixit;doctus piscator impletũ monstrauit. Numerate cum his omnibus

cum,

A eum, qui à corona nomen habet, qui intenderis in cœlum vidit filium hominis gloriam Dei; Eum quoq;, qui nesciens an in corpore, an extra corpus integro triduo non manducans neq; bibens, sublatus ad tertium vsq; cœlum arcana Dei, audiuit, & obticuit. Omnes vaticinabantur, loquebantur linguis, interpretabantur scripturas, vt merito in stuporem verterentur inimici crucis, & gratiæ Christi Iesu. Erat in illis Deus, Deus in illis erat, quo agitati calescebant, quo repleti erumpebant, quo animati prædicabant. Porrò de vniuersis, & singulis prophetis, hoc vnum certum habete; si diuinæ historiæ incumbitis, Quisquis eorum, existens in carne mortali, dixit in Spiritu sancto, se vidisse Deum, (sunt enim & falsi prophetę qui dicunt,
B Hæc dicit dominus, ad quos nunquam locutus est Deus) is vel similitudinē Dei vidisse se vidit, quam sciens, & prudens, Deum vocare non est veritus; vel confusè intelligens totum inter rem, & similitudinem non distinxit, sed vtrunq; vocauit nomine vno, vel demum in illum ipsum summum solem nullatenus defigens aciem mentis, vix in transitu Deum ipsum videre potuit, perinde ac ipsi interdum transeuntes, cito; & cursim, aspicimus flammam coruscantem, inter nubes, & cœlos, tonitrū contremiscentes. Sanè & ipsum propheticum lumen, non semper lucet in animis prophetarum, sicut stellæ quas fixas vocant; sed est velut stella illa nouo, & inusitato splendore micans, quæ noui solis nouus Lucifer nouiter abs Deo creata oriebatur, occidebat, resurgebat, forsan heroibus illis quos ab oriente ducebat muto quo
C dam eloquio annuntians Christi veri Solis ortum, occasum, & redituuam lucem. Indicat vox illa in sacris litteris frequentissima ὤφθη. Apparuit quæ repentinum aduentum significās, tacitè admonet in potestate quidem Dei esse vt videatur, sed non esse in potestate nostra, vt videamus. Et Helias qui dem suorum temporum ferè ἥλιος, vbi audiuit sibilum auræ tenuis; in quo apparuit dominus, operuit vultum pallio, indignum se reputans, qui videret dominum, vbiq; totum, vbiq; incircunscriptum. Heliseus porrò in quo requieuit duplex spiritus Heliæ, prophetiæ inquam, & miraculorum, non erubuit dicere, Dominus cœlauit à me, & non indicauit mihi. Certè verò Isaias, qui de Dei filio, non tam vaticinium, quàm historiam euangelicam scripsit, vix post mortem leprosi Regis, sub quo viuebat, videre potuit ip-
D sum verum Deum. Tu ne ergo leprosus totus, O homuncio, in peccatis inquam conceptus, natus, & altus, supra prophetas, supra Apostolos, supra Patriarchas, & supra Reges, Deum ipsum videbis, vt & ipse scias, & nobis quasi de cœlo collapsus referas, & nunties quid est Deus? Moriatur, Moriatur, aut si te viuente mori non potest, saltem non regnet in interiori homine tuo caput Lepræ initium peccati Superbia, vt dignus efficiare, qui aliquando mundo mortuus, Deo viuas, & mundo corde diuina somnies, & videas. Posteriora Dei videmus, O viri, faciem non videmus; voces videmus, loquentem non videmus; petram videmus, sed eum qui est in petra non videmus. Dixit enim quod habitaret in caligine, & posuit tenebras latibulū suum.

suum. Quid habes fili hominis? Quid habes? Quare tristis es Anima mea? E
Quare conturbas me? Si te imbecillitas, ò homo, facit anxium faciat spes audentem. Tempus cedit tempori, ætas ætati, quum paruulus euadit in virum, euacuat ea, quæ erant paruuli; sicut ergo Παιδεία legis, cedit fidei; sic fides cedit speciei. Viuis coloribus discutiuntur umbræ, & exoriente Sole, stellæ diffugiunt. Itaque quum uenerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vt non iam amplius magnifica tantum Dei uerba in caligine nubis audiamus; non miremur peregrinas uoces, confusos sonos, ac bellicas tubas; non spectemus in rubis ignes, scalas in agris, in montibus fumum & fulgura; nec solum tenui quadam aura Dei præsentiam adumbrante fruamur, aut demum manna absconditum summis duntaxat labijs degustemus; sed in ætherias illas ædes non manufactas remigrantes, solem illum, qui montes exurit & radios igneos exufflat, felicibus ausis contemplemur. Neque tamē dicemus, Morte moriemur quia uidimus dominum. Immò uerò uidentes quem diligit anima nostra erepti à potestate secundæ mortis, partem habentes in resurrectione prima, intrabimus in gaudium Domini Dei nostri æternum uicturi, & conuicturi Deo, in quo nunc abscondita est uita nostra. F

Deus per Christum Iesum mundo notissimus; omnino autem, citra beatos, theologiæ neganti notior, quàm aienti. CAP. XXV. G

Nterea gaudeamus, & lætemur, O' sacra capita, O' Deo amabiles, O' Beati, nam plenum illud & opiparum conuiuium, cœna uerius quàm prandium cognitionis Dei, quod nō paucis quibusdam delectis heroibus, sed uniuerso humano generi parabatur, diuini consilij altitudine, ad nouissimam horam diei dilatum est; Nam Πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως locutus Deus patribus in prophetis; nouissimè misit filium suum hunc ipsum Iesum Christum quem ipsi colimus, ut aperiens os suum. H

Omnia prophetico qui quondam ex ore profudit,

nuntiaret nomen, & numen eius fratribus suis. Ecquod cōuiuium instructum est? quàm apparatum? quàm splendidum? quàm Deo dignum? Indicant lectæ, & receptæ reliquiæ, cophini sacri, & corbes fragmentaque & micæ, quæ symbolum collatoribus superauerunt. Tantas diuinæ sapientiæ opes, affluentias, copias, quæ unquàm ingenia, studia, tempora, exhaurient? Itaque, si præcedentia patrum secula conferantur cum hoc ipso nostro seculo, ad quod status euangelicæ lucis pertinet, (nā post tanta adhuc

A lumina legis clamabat oraculum, Surge illuminare Hierusalem) dubio procul, maiores nostri sub nube fuerunt, & habitantes in casulis, uix uidebant diuinarum rerum aliquot scintillas, & paruos lucentes foculos, Deo benedicto nimirũ prouidente, ut illi qui sub ficu erant, arbore quæ etiam rore inarescit digna quæ sit symbolum maledictionis humanæ naturæ sine nobis, qui in olea, & uitæ Christo spiritali benedictione benedicti sumus, non consummarentur. Qui propterea magno mysterio sycomorum conscendimus gratuita illius qui se se maledictũ fecit benedictione, quasi calcantes, & contemnentes omnia iura antiquæ maledictionis. Inde enim à Christo euocati progredimur ex claritate in claritatem, ex gratia in gratiam, ex cognitione inquam in cognitionem, ex fide in fidem demum in

B scientiam & sapientiam, nimirum sublatis umbris & uelaminibus, quibus & in natura rerum, & in sacris literis, obuoluta est tanta maiestas, nullumque ipsi habentes uelamen super cor nostrum, aut perfidiæ, ut ille duræ ceruicis populus, aut cæcitatis ut gentes quæ Deum ignorant. Habentes enim illam ipsam imaginem, quàm præferimus animo, fronte, vultu, uerbo, opere, tam è specula legis, quàm in speculo prophetarum, & per nos demum qui ipsi quoque per nouam lucem illuminati Dei speculum sumus, speculamur Deum gloriosum, & splendorem uultus eius Christum Iesum. Ad nos sermo Dei factus est, ò viri, nos oculis nostris uidimus, nos auribus nostris audiuimus; ipsæ manus nostræ in Apostolis nostris ducibus contrectauerunt illum uerbum uitæ, quod caro factum

C habitauit in nobis; & quod olim Mose non tam Iudæo, quàm Christiano promiserat, Deus tandem ostendit nobis omne bonum; vt per concaua montium per abrupta uallium, resonante Euangelio, repleta ferè sit uniuersa terra scientia domini, uelut aqua maris operientis. Et quidem ut quatuor elementis & cœlo uelut quinque radicibus constat uniuersa hæc mundi moles, ita uniuersam illam tantorũ seculorum pietatem hæc quinque fundamenta sustinebant, his clarius illius obscurius nota, vt se se paulatim diuina benignitate glomeratio explicabat; & Aurora ipsa successu temporis crescebat in diem perfectũ. Nempe esse Deum, Non esse duos, sed unum solum, Mundum esse opificium Dei; Nihil in mundo non ad-

D ministrari diuina prouidentia. Denique Deum ipsum piorum, & impiorum hominum habere rationem, atque ideo tangi pro meritis, ira, gratia; respicereque ad uota, ad preces, ad scelera mortalium. Quàm in agris nostris creuit beatum germen Theologiæ, ò viri?

Immensæ rupperunt horrea messes,

tametsi in allis quasi seminibus continebatur tota hæc ubertas frugum & fructuum, qua ut ipsi fruamur cęlitus concessum est; Et salutari illa aura, cœlesti illo afflatu uigebat, & uirebat integris sensibus in rebus religionis uniuersum hominũ genus proficiebatque diuino spiritu ad uerã pietatẽ. Erant quidẽ tum fœtus concepti, at tẽpus nondum grauiditatẽ & partum

afferebat, maturitatemque gignendi. Ecquàm aptè insigne illud Spiritus E
sancti organum distinguit theologiam in elementa, exordium, & sermones? Elementa sanè mundus totus habuit ante legem; exordium lex ipsa fuit; integri sermones ad Euangelium pertinent. Theologia sanè beatorum alterius est uitæ supra elementa, supra exordium, supra sermones, ut quæ subiecta est oculis magis, quàm auribus. Sedenim iam tempus est ut paulo acrius intendamus animum, & qui hactenus ex pulcherrimis omnium rerum floribus per theologiam aientem corollam intexuimus ipsi Deo, nunc ingrediamur secreta negantis theologiæ, tanquàm ad cognoscendum Deum iter dexterum, ac uiam regiam, compendio breuitateque iucundam, difficultate porrò, & obscuritate, undique uenerandam, & plenam maiestatis. Theologia symbolica, est in animis nostris, uelut lucis du F
biæ crepusculum; Illa quæ summa quæque affirmat de Deo, cuius pedagogia instructi, huc usque peruenimus, est quasi lumen surgentis Auroræ. Hæc porrò, quæ negationibus gaudet, est clara dies, qua splendor ille rutilans, plenusque radijs, & fulgoribus inenarrabilibus affulget oculis nostris. Theologia philosophorum est nigra quædam caligo, & densæ tenebræ. Theologia beatorum ipsa est meridies, & ad uidendum Solem in ipso orbe nullo indiget speculo. Nos per sacra symbola finitimi esse uidemus philosophis, sed per negationes accedimus ad beatos. Atque ideo diuinas contemplationes à symbolica theologia incipimus, quasi à præruptis radicibus montis celsissimi, transeuntes autem per arduos cliuos, & iuga, illius quæ media est, in huius tandem celsissimo uertice, quasi sisti- G
mus gradum. Symbolica tam uerbis, quàm sensibus, plurima est, atque latissima, quæ (ut suo loco dicebam) tanquàm basis, & fundamentum magnæ cuiusdam & æternæ pyramidis, uniuersa complectitur, quæ in mundo sunt. Ea, quam existimamus ferè propriam, breuioribus contenta sermonibus, in exiguos admodũ, & angustos contrahitur locos. At uerò hæc tertia, qua neque multis, neque paucis sed nullis omnino affirmationibus utimur, intelligentes punctim Deum nihil esse eorum, quæ sunt, est tanquàm angustissimus ille, & penè indiuisibilis conus, quẽ in pyramidibus à longe aspicimus, & miramur. Quanquàm reuera sua ipsius plenitudine, & maiestate, est uelut amplissimum illud tertium cœlum, tantò reliquis H
pulchrius cœlis, quantò hoc ipsum quod miramur est fęculenta terra formosius. Sanè etsi in hac theologia non uidetur Deus, audiuntur tamen, & intelliguntur arcana Dei, quæ reuelare non licet illis, qui in imò constituti, ab humo adhuc homines sunt, sed illis tantum qui ex perfecta consummataque uirtute, euaserunt in uiros, & uiri præclarũ nomen acceperunt, digni qui ascendant in montem, relinquentes plebi campestria. Age porrò in re tanta quicquid obscurum est & ignotum patefaciamus, & illustremus. Dum clauibus theologiæ negantis portę nobis aperiuntur, ò uiri, & incipientes ab imis gradibus, ascendentesque ad summa fastigia rerum,

remo

A remouemus ab ipſo Deo, non ſolum ea, quæ primo aſpectu aliqua ex parte indecora eſſe putãtur, & indigna numine, ſed ea quoque, quibus apud nos nihil ferè eſt prius, nihil purius, nihil perfectius, certè ſimul, & permiſtè intelligimus, Deũ ipſum uel aliud eſſe, uel aliter, immò uerò, & aliud, & aliter, quàm re, ſint, & nomina ſignificent, quę tantę maieſtati tribuuntur in theologia naturali, ſymbolica, & aſſerẽte. Neque uerò ita accipienda res eſt, ut ea quę perfectionem ſimpliciter ſapiunt, in Deo omnino nõ ſint, niſi ſecundum rationem cauſę, quomodo infima quęque illi inſunt, ſed ita potius, ut eo modo, quo & à nobis cognoſcuntur, & ſunt in cęteris rebus, ſine fine deficiant, ab illa ipſa diuina ſublimitate. Quòd reuera ipſe Deus ſit omni celſitudine celſior, omni nobilitate nobilior, melior bo-
B nitate, anterior eſſentia, uita uiuacior, ſubtilior ſpiritu, mobilior Ενϛελεχεια, ſapientiſsimus ſupra omnem ſapientiam, ſanctitate ſanctior, poteſtate potentior, ęternitate antiquior, puritate purior; ideoque tandem non bonus, non ſapiens, non ſpiritus, non uiuens, non ęternus, ſed longè excellentior illis omnibus, quę excellere ipſi, pręſtareque putamus; Gręci breuiſsimè, & appoſitiſsimè dicerent, non Κατὰ ϛερήσιν, ſed Καθ' ὑπεροχὴν. Ipſe ſubijciam exempli gratia nomen, & rem, rationemque perfecti; Deus enim propriè tunc ſolum dicitur perfectus, dum comparatur ad res imperfectas, dum autẽ confertur cum perfectis, hoc eſt cum illis, quas ipſi perfectas eſſe credimus, & ſi nemo audet eum dicere imperfectum, ta-
C men uerius non perfectus dicitur, quàm perfectus, quia quę nobis perfecta dicuntur à principio ad finem, ingenio, induſtria, elaborata, conſummataque ſunt. Deus igitur ſi nõ eſt factus, quomodo eſt perfectus, & non potius perfectionem omnẽ, origine, excellentiaque pręcedit? Enimuero alia ratione Deum perfectum appellare licet, & decet; nempè ita ex ſe ipſo perfectus eſt, vt omnino perfectore non egeat, ut ne factore quidem. Et cur non audeam poſthac uocare Deum, inter ea, quę perfecta dicuntur, imperfectum? Ecquis me arguere poterit, qui non diuino ſtatim ore coarguatur? Nam diuina illa ſapientia, fons omnis ſapientię dum confertur cum ſapientia huius mundi, quæ ſibi nimium placens, nihil ſe neſcire
D ſuperbè iactat, ac gloriatur, appellatur in ſacris literis, & inſipiens, & inſipientia, ſtoliditas inquam ipſa, & planè (vt Græci dicunt) Μωρία. Sed & immenſa illa rerum omnium poteſtas, vnde eſt omne robur, cuius uelut neruo in uno corpore continentur omnes mundi uires, relata ad ſecularẽ potentiam, nunquàm non magna ſpirantem, potentia'ne dicitur & nõn potius ſublimi quadam & doctiſsima εἰρωνία impotentia, infirmitas, imbecillitas, Ἀσθένεια? Sic palam legimus, Quod infirmum eſt Dei, Quod ſtultum eſt Dei. An uerò obliti ſumus myſterium illud ſacroſanctum, quo infatuata eſt omnis mundi ſapientia, & cõtrita uniuerſa ſeculorum poteſtas diuinam debilitatem dici, & diuinam ſtultitiam? Vſqueadeò, amantiſsimi fratres, vſqueadeò inquam ea quæ Dei ſunt, abſque omni propor-

tione superant omnia & singula quæ conueniunt creaturis, natura naturam, uirtus uirtutem, sapientia sapiētiam, & perfectio perfectionē, vt iure ac merito hæc & illa, uix exprimi designariq; possint, nisi nominibus, vel notis quæ ex toto & plena oppositione inuicē pugnent, tanquàm lux & tenebra, tanquàm mors, & uita, tanquàm plenum, & inane, denique tanquàm totū & nihil. Ite uos Κοσμοπόλιτας & elato animo tribuite (vt uultis) omnia ipsis naturis rerū; Οὐρανοπόλιτας constantissimè nihil nō negant, & pernegant de ipsa natura Dei. Vos exceditis affirmando, nō excedimus negando. Cœli audite, audi quæ loquor iustissima tellus, imbres & uenti quiescite, subsidite maria, & flumina, syluæ silete; ò meæ uires iam mundo, & rebus omnibus saturæ laudate hunc ipsum Deū, quia est supra omnia, & laudate in silentio, quia nihil est omnium; Inde affirmationes, hinc negationes. O' Stagirites, O' Stagirites, interrogo te philosophiæ astuta sæpia, qui tua, & superba, & noua placita, tam sæpe atramenti effusione tutaris, aientibus ne faues? an potius negantibus? Certè materiam illam tuam, si tamen tuam non aliter agnouisti, neque agnosci posse docuisti, nisi negatione formarum. De substantia cœli quid aliud ferè probasti nisi negationem? quod sit corpus neutrum, neque graue, neque leue, neque calidum, neque frigidum. Historiam animæ proposuisti, sed si demas duas illas relationes, Actus corporis, Principium quo uiuimus. Ecquid aliud abs te didicerunt, Peripatetici illi tui, nisi negationes? confutationes inquàm ueterum, & iam obsoletarum opinionum? Dic mihi nunc, quid est in uniuersis rebus creatis, quod theologia, dum loquitur de Deo, non iure abnuat, & recuset? Dum autem non annuit, sed abnuit, dum inquam de natura Dei nihil asserit, sed omnia negat; eo ipso quo negat, non'ne diuidit, separatque Deum ab omnibus rebus? nā quid est affirmare hoc de illo, nisi componere hoc cum illo? & quid est negare hoc de illo, nisi separare hoc ab illo? An uerò non est ipse Deus uerè separatus ab omnibus rebus? Vt enim negando, ab imis ad media, & ab illis ad summa progrediamur, Deus neque est terra, quæ absque pluuijs germinare nō potest, & fœta frugibus, grandine, & tempestate prohibetur, ne eas perducat ad maturitatē; neque est nubes quæ ui uentorū coguntur & huc, illucque impulsæ, diu constare non possunt; sed neque uentus qui in se ipso res inanis, & ipsa ferè inanitas, non nisi per uehiculum exagitati aeris ubique spirat; nō est aqua, quæ naturæ fluidæ, & labilis, nisi sustentata humo per se ipsam nunquàm consisteret; nō est aer qui incenditur æthere, & non per sese, sed fulgoribus cœli illustratur; non ignis, qui si uspiam sit succensus restinguitur aquarum inundatione; nō est etiam Luna, quæ (quod nomē indicat) lumine lucet alieno; neque stellarum globi uel agmina, quæ adueniente Sole, quasi pallescunt, & diffugiunt; sed neque, aut Sol, qui uno die oritur & occidit; aut cœlum ipsum quod perpetuis lationibus circumagitur. An fortasse homo est, cuius miseria & ærumnis nil

inse-

A infelicius habet orbis terræ? qui quum omnia animalia moriántur, uelut solum mancipium mortis, & præcæteris addictus morti, mortalis nomen solus accepit? An est mundus ipse totus, quem temporum currus quatit, & agitat, quum Deus quietissimo, & immutabili æuo fruatur? Tantum uerò profectò abest, ut Deus sit uel corpus, uel corporatus, quia hæc omnia sunt symbola Dei, ut contra potius ideo Deus sit expers omnis corporaturæ, quia nullum habet symbolum non corporatum. Spiritus, sunt imagines Dei, ò viri non symbola. Corpora symbola sunt non imagines. Nihil inter signa tam accedit ad rem, quàm imago. Nihil tam recedit à re, quàm symbolum. Nihil tam accedit ad Deum quàm spiritus. Nihil tam recedit à Deo quàm ratio corporis. An uerò quia non est corpus, idcirco B proprië & æquatè est spiritus? animus? mens? intelligentia? Dignius quidem est, ut dicatur, spiritus, quàm corpus; mens quàm sensus, animus, quàm anima; intelligentia, quàm uita; sicut & forma quam materia; & uita quàm lapis; & lux quàm Leo: & bonitas quam quantitas. Ob id sanè deteriora negando, affirmando, meliora præponimus; sed tamen quomodo præcisè est uel spiritus, Pater spirituum? uel animus, qui transfert se in animos? uel anima cuius sunt omnes animæ? Et quomodo est propriè mens, qui ut nunquàm obliuiscitur, sic nunquàm meminit? aut intelligentia, qui nihil intus legit nihil extra se intelligit, omnia intelligit, in quo non differt intelligens res intellecta, & ipsum intelligere? Di-C cis quod est uita, lux, bonitas, essentia. Est'ne uerò propriè & æquatè uita qui dicit, Antè hominum uita, & mors? Ego occidam & ego uiuere faciam? Lux'ne præcisè Deus est, qui creat lucem, & tenebras? & diuidit lucem à tenebris? Et quomodo est præcisè bonitas, qui facit pacem, & creat malum? & de quo dicitur in prophetis, Non est malum, quod non faciat dominus? Substantia porrò negatur uerius, quàm asseritur, quia neque substat, neque subsistit, sed supra omnia stat, & supra omnia consistit. An uerò est definitè & signatè essentia, qui (ut dicebamus) & esse, & essentiam, ratione, origine, natura, & ipsa etiam æternitate antecedit? Hæc profectò qui benè, & pro dignitate intelligit, ò viri, is haud dubiè ad propriam ac perfectam Dei cognitionem, quantum mortalibus com-D muniter uia speculationis ascendere, & progredi licet, peruenisse se gratulari potest, ac debet. Reuera enim etsi natura Dei distincta est à cæteris rebus, ne rem quantam uagam, & inanem Deum putes, ideoque & ipse cum Μωρόσοφοις Deum cogitans euanescas; tamē Deus (ut initio huius libri, dicebamus) non est quid, neque aliquid, qui sine fine transcendit omnia, quæ sunt quid, & aliquid. En quàm uerè dicitur, quod negationes omnium rerū, sint Deo conuenientes, & propriæ, affirmationes autē omnes impropriæ, incongruæ, incōpactę, male cohærentes. Nimirū negatio uelut sobriè sapiens, quod infinitū est relinquit sine finibus; affirmatio autē dū temerè uult sapere, plusquàm oportet, finit, quod finē non habet.

Quàm

Quàm prudenter, ò viri, & quàm feliciter, Sponsa illa nobilis, & decora, E
deliciæ musarum, & charitum, quàm ipse quoque Deus, in symbolis depe
rire se dicit, non per rerum corporalium fora & plateas, neque per spirita-
lium angiportus & uicos, sed quum omnino omnia pertransisset, Deum
quem tantopere quærebat? Inuenit inquàm, non casu repperit, idque in
nocte nimirum nihil affirmans, sed negans omnia, nam affirmatio diei,
negatio est nocti similior. Quàm porrò amicior hora noctis, supra horam
diei, ò viri? fœcunda lncubrationibus, quieta studijs, reuerenda silentio,
fida arcanis, illustris syderibus, O' nox beata, nox quæ lucet super omnes
dies, nox illuminatio mea in delitijs meis. Et quidem, vt hanc lucem super
candelabrum in promptu ponam, quæ luceat omnibus qui in domo sunt, F
sacræ literæ penus locuples omnis diuinæ cognitionis, obscurissimam il-
lam innumerabilitatem annorum Dei, abyssum inquàm æternitatis diui-
næ affirmantibus'ne an negantibus uerbis (Græci Ἀποφατικὰ dicunt) il-
luminare declarareque solent? Nota sunt oracula, Ante me nō est forma-
tus Deus, Post me non erit alius, Anni tui non deficient. Sed & de loco
Dei non'ne eodē modo loquuntur? Cœli cœlorū capere eum nequeunt,
Non longè est ab unoquoque nostrum, Non in manufactis habitat tēplis.
De Potentia, Non est qui tuæ posit resistere uoluntati, Non est imposi-
bile apud Deum omne verbum, Nō est fortis sicut Deus noster. Iam quid
de Iustitia? Non est iniustus Deus ut obliuiscatur operis uestri, Non est
acceptio personarum apud Deum, Nihil odit eorum quæ fecit. De Boni- G
tate, Non Deus uolens iniquitatem tu es, Nemini mandauit Deus impiè
agere, Ne dicas ille me implanauit. De misericordia, Non secundum pec-
cata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit no-
bis, Non continebit in ira miserationes suas, Non delectatur in perditio-
ne morientium, Deus non uult mortem peccatoris. De Veritate, & Fide,
Non est Deus ut homo, vt mētiatur, neque ut filius hominis, vt mutetur,
Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. De Lon-
ganimitate, Non in perpetuum irascetur, neque in æternum commina-
bitur, Non uult aliquem perire sed omnes ad pœnitentiam reuerti, Deus
neminem tentat, Deus intentator malorum est. Ergo quid tandem putas
dicant de natura ipsius Dei? Multa ais tu, ò homo, at uerò Spiritus sanctus H
nihil ait, Tantum ex eo audis uerba plena negationum, Nō est similis tui
in dijs domine, Non est alius præter te, Non æstimabitur alius aduersus
eum. Vt omninò uerū sit illud, Verè tu es Deus absconditus, nosque pro-
pterea intelligamus, per hortos quidem, per flores, per suauissima quæque
spiramenta, & excellentias rerum omnium, Deum quæri posse, sed tandē
nisi plenis negationibus inueniri nō posse. Profectò uerò, si Praxiteles ip-
se, & reliqui marmorarij, qui de lapide uultus educunt uiuos, nihil infe-
runt arte statuaria in ipsum lapidē, id enim ingenium est picturæ non scul
pturæ, sed dum egregium specimen ostentant eorum quibus simulachra
decre-

A decreta sunt, marmoris duritiem contumaciter resistentem cauant, & ea tantum excauando reijciunt, quæ uelut additamenta prohibere uidebantur formæ latentis intuitum, ut sola detractione per admirabilemque sculpendi appareant Praxitelia capita, cur ipsi quoque dum diuinam illam faciem absconditam intra infinita rerum rudera in lucẽ proferre tentamus, & uidendam exhibere animis nostris, cur inquam uniuersa quæ in creaturis reperiuntur non auferamus, & remoueamus ab illa ipsa natura Dei potius, quàm per aientem theologiam, in ipsum Deum aliquid congeramus eorũ quæ nobis cognita sunt, & familiaria atque domestica? Neque enim ex nostro capite depingere licèt aut decet diuinã effigiem, quasi nouam ideoque delebilem; sed oportet eam sicuti est tanquàm æternam & à principio omnibus rebus quasi insculptam & in eis latentem, in apertum B educere, ut admirãda illius pulchritudo ac species uideri possit ab oculis mentium nostrarum. Quandiu ergo non spoliamus naturam ipsam omnibus quæ illi insunt, & ad eam pertinent, quandiu inquàm aliqua lux rerum creatarum nostris mentibus affulget tandiu lux illa magna Dei & diuinæ cognitionis, à nobis abhorrere uidetur & refugere oculos nostros. Vbi autem refutamus omnia, quæ sunt tanquàm indigna Deo, & primum quidem corporalia quæ remotiora sunt, in quibus nonnihil ferè est semper luculenti & impuri, tum ea quæ à materia abiuncta nõ nisi spiritalem nobilitatem, dignitatem perfectionemque redolent, & tandem omnia ignorare uolumus, ut illum unum cognoscamus & secernamus à cæteris rebus C tum primum fumo quidem quasi obruti & caligine, sed uerè tanto lucidiores facti, quantò est meridiana lux profundissima nocte lucentior, diuinam illam immensę lucis abyssum ingredimur. Mersi inquam uidemur uelut in profundum ignorationis, ò viri, dum nihil penitus affirmare possumus de Deo, quem famelici, & sitibundi quærimus, sed mox in sublime emersi respirantes erumpimus in illam Ἀποφάσιν, cuius breuiloquentiæ altissima sensa, nulla unquàm Κατάφασις attinget, etiam si fuerit Iliade prolixior in illam inquàm, Deus est quo nihil maius cogitari potest. Sed quia concludendum est iam putate uiri fratres, Theologiam negantem, postquàm omnium rerum saltus religiosè perlustrauit, his uerbis loqui, & perorare in aures uestras, Video corpora, animos, mentes; Isti sunt ò Gen D tes Dij uestri hos uidete, si placet, hos colite; sunt creaturæ Dei mei, non sunt Deus meus. Aliud est artifex, aliud artificium; aliud Creator, aliud creatura. Ludite (vt placet) & illudite, Ridete & irridete me dicentes, Ostende nobis Deum tuum, Vbi est Deus tuus? Video ego uestros Deos, uobis desunt illi oculi quibus uidetur Deus meus.

Explicit Liber Secundus.

[illegible]

DE DIVINA HISTORIA CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI,

Siue de diuinæ Naturæ, ac Vitæ fœcunditate.

LIBER TERTIVS.

Æterna fœcunditas, & propagatio simul Dei ex Deo. CAP. I.

A
VÆ duo superioribus libris à nobis tractata conscriptaque sunt, de Deo, & de Natura Dei, æternitas supra omnes ætates, infinitudo supra omnes rationes illa ut subuertatur ἀθεότης, hæc ut cadat πολυθεότης. Illa ut respondent quæstioni an est, hæc ut excludat quæstionem quid est. Sanè nihil tam Dei proprium, quàm uel in natura id quod est, vel in intelligentia, id quod dici non potest, hunc tandem terminum habeant viri Deo amabiles. Hunc inquàm terminum, quem nobis omnibus; atque ideò ipsi historiæ communis pietas, religioque præscripsit inclamans quid Deus sit, mortales quidem quærere
B posse, sed omnino inuenire non posse. Nos enim scientes, quia de diuinis rebus faciendi libros nullus est finis, quis enim finem inueniat in re, quæ omnes fines exit, quæ nullis finibus continetur? merito hic gressus sistimus, uestigia figimus, genua flectimus, demisissimè adoratur. Hoc tertio libro æternum illum solem, funiculum illum triplicem, sanctum illud templum triangulare sanctissimam inquàm Trinitatem τελεόλβιον in cuius uno nomine, & uirtute salui facti sumus, erepti de potestate tenebrarum, & seruitute mortis, fœliciterque renati in uerbo uitæ, in nube, & in mari, hoc est in spiritu, & aqua. Iudæi adhuc signa petunt, quibus sunt

corda ferrea, & indomabiles animi gentes adhuc sapientiam quærunt, quæ ambulant in tenebris, colentes mutos lapides, & quæ ipsæ sibi confinxerunt idola vanitatum, & errorum. Nos qui genitalis vndæ mysterio, obstringimur christianæ militiæ sacramentis, & legibus signa nostra iam vidimus; sapientiam nostram iamdiu audiuimus, atque ideo, & firmiter, absque hæsitatione, & fideliter absque errore credimus, quod inexcogitabili quadam ratione, Deus gignat Deum, & exeat Deus ex Deo, quia ex sua ipsius fontana origine vitæ in secretissimis quasi Dei visceribus erumpit vento diues, & late patens vitalis fœcunditatis. Neque enim esset in tanta vnitate, Trinitas, sublimis illa Trinitas Mundo, Cœlo, Tempore, Angelis Æuo, sed ipso toto Ente, & essentia, ipsa bonitate, atque adeo ipsa etiam Diuinitate superior, nisi in ipso vno Deo esset fontalis plenitudo, exuberantiaque, & fœcunditas diuinæ naturæ. Inde enim christiana sapientia, oculis columbinis, lacteque lotis dum firme fixeque sedet super salientes riuos, & iuxta purissimos fontes sanctarum scripturarum, incredibili voluptate perfusa videt, & contemplatur in altis illis, & arcanis penetralibus ab omni æternitate esse Deum ex quo Deus, Deum. qui ex Deo, & Deum ab hoc, & ab illo. Beati oculi vestri, ô Diuini nostri duces, qui res tantas videre, & beatæ aures vestræ, quæ tanta vobis docentibus audire potuerunt. Ecquis modo, reptantem adhuc Testudinem mutet statim in præpetem Columbam, vt ausus tertio cœlo me credere innixus in vestros humeros, velut super alas Aquilarum ad lucem, & ignem corruscantem è rubo, & spinis, hoc est ad splendorem, & calorem Euangelij, quod per sentice tum Crucis, tantos vndique emittit fulgores, & radios, videre possim in Trinitatis medio, absconditam pinguem illam medullam cedri, quam Deus ipse, vt Emphaticios appellaret, appellauit omne bonum. Eum inquam, qui, & origine inter diuinas personas medius, & dispensatione inter Deum, & homines est mediator, græce μεσότης, qui in patris sinu est, & in visceribus ipsa viscera, ipsum cor, ipsa anima, cui spiritus sanctus testimonium perhibet, in quem descendit, quem fouet, denique qui est & vniuersę Diuinitatis compendium, & totius humani generis fœlicitas, & instauratio, in cuius gratiam, sicut flamma ignis pepercit rubo, sic ira Dei pepercit hominis. Quæso Domine Deus meus da vt inhæreat in medullis, & visceribus meis optima illa intimè recondita; & quouis melle suauior, medulla cedri, vt de æterna illa tua plenitudine, & fœcunditate, atque adeo de summa Trinitate; & loquar, & scribam digna cedro. Tu prætulisti lumen menti meæ, tu animam dedisti, tu aspira votis, tu ministra vires.

Disiice terrenæ nebulas, & pondera molis.
Disiice pollutæ nimium retinacula linguæ.

Vos porrò, dum ipse, vt videtis, ordine sequor historiæ telam, atque intexo fila filis, ipsi quoque me vestris iuuate orationibus. Nam ostium magnum apertum est, sed aduersarij multi: Age igitur incipiamus. Cum in ipsa rerum

rum

A rum natura sint substantiæ quædam mortales, quibus miserante Deo, hanc ipsam mortalitatis condictionem, magna illa generandi vis, ac dignitas tributa est, vt iactura interitus, perinde ac labentia flumina cursus aquæ perennat contraria successione reparari posit, sint quædam intrinsecus immortales, quæ hoc ipso, quod absunt quàm longissimè à calamitate mortis, carent etiam generationis, & propagationis honore, atque in illis id quod nascitur ipsa natura, & specie simile sit generanti, ab his autem non proferuntur nisi accidentia, luces, splendores, conceptus, notiones; profectò magna ratione Deus, à quo nihil abest dignitatis, cui nihil inest indignitatis, tanquam vtraque natura sine fine superior, quemadmodum cum natura immortali desinere nunquam post, tanquam supra omnem immortalitatem Aeternus; sic B ferè, cum ea quæ est, obnoxia morti, illud vnum comune habere putandus est, vt Deum sibi similem generet, tanquam infinitus. Rogo audite omnes, infinitionem diuinitatis, certè vera philosophia non improbat, alioquin, su perbè audeat, & cœlum palmo metiri, vt deinde ipsum quoque Deum. cœlos habitantem, horizonte definiat, & circumscribat. Diuinæ autem infininitionis, haud dubiè indiuidua comes est infinita bonitas, quamquam vt castè, examinateq; de numine loquar, quoniam Diuinitas ipsa est bonitas, esse non potest nisi vna Diuinitatis, & Bonitatis infinitudo. Amabilitas porrò ab ipsa bonitate, ne ratione quidem separatur, vt propterea Deus, tam sit sine mensura, & modo amabilis, quam est sine modo, & mensura bonus. An C non ita est? Constat autem Deum, vt intelligendò, sic amando; sibi ipsi per omnia finitum esse, & æquatum, nimirum, seipsum sine fine amabilem, sine fine hoc est, & præter, & supra omnes modos, & mensuras, amore complectitur, sicut omnia, & singula, pro rata vniuscuiusque Bonitatis portione, amat, seruat, tuetur, custodit. Hæc ipsa tandem igitur, hæc ipsa inquam Diuinæ naturæ, excelsitas, quę omnibus excedit finibus, in causa est, vt Deus, quasi vim, & extasim patiens amoris, seipsum in se ipso, solitarium, & vnicum continere non posit, sed infinitè se amans, infinitè (sic.n.loquendũ est) &, vos punctim feriẽdi estis, ò semper pueri, gręcorum philosophi, se ipsum intra seipsum, modo inenarrabili diffundat, & communicet. An non est hæc natura boni? Ecquid adhuc nos deluditis? Quid satagitis? quid simplici-D citati nostræ religioni imponitis? dicentes in speciem quidem præclare, sed, quo reipsa, nihil posit dici nocentius, Deum ipsum, mundum hunc singularem, & vnigenum procreasse, vt suam ipsius infinitam maiestatem, & bonitatem communicaret? Vtique Analogiam magnam ad Deum habet ipse Mundus, cui si Oratio Ethnico poeta carmine ludere licet.

Aeterna manet, diuisq; simillima forma
Cui neque principium est, neque finis in ipsa
Sed similis toto remanet, per qua omnia par est.

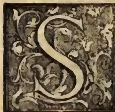
Maior quoque, & amplior similitudo, est ipsius hominis ad Deum, quem sanctum in terris animal venerandumque, & adorandum vocabat antiqua

A ij philo-

A & prudentes ignoratis, quem non libentes, & lubentes colimus, & adoramus, inire certamina; sed, quod olim Moses Aegyptiorum terror, cum Rege Aegyptiorum egit; nam & uos, ut patria Graeci, sic doctrina, & moribus Aegyptij estis, ad quos ex Aegypto omnis haec uestra philosophia manauit: occurram exemplo uobis omnibus, & primo obsistã, frangamque impetus uestros ad ripam nostri fluminis, cuius impetus lętificat ciuitatem sanctam Dei, arguam uos, urgebo, interrogabo, constringam ualidis quaestionum nodis, ac laqueis, quos cum expedire, & dissoluere, ipsa etiam uestra conscientia teste, non poteritis, uel uictis dabitis manus Deo ex Deo, sic faueat uobis Deus, ut dicatis tandem aliquando: Ecce aquam, quis uetat ne baptizemur? uel uindicante Deo absque Deus uniuersae B uestrae phalanges conclamatae iacerent, in aquis uehementibus depressae; et demersae, quasi plumbum, et non tandem direptis uestris uasibus; & spolijs, liberatis inquàm tot, et tantis animabus, quas, contorta illa, & occulcata sophismata, plena impotentiae, & superbiloquentiae uestrae deceperant cum ingenti gaudio, & exultatione cantabimus Domino, quod uobis allegatis, gloriosè honorificatus sit in uniuerso orbe terrarum, neque enim (sicut dux nostrae militiae dixit) potest quispiam diripere uasa fortis, nisi prius alligauerit fortem. Eia philosophi. In omni causarum ordine, uos ipsi rectè, et magna cum laude docuistis secundas causas, non magis in eo quod sunt, quàm in eo, quod causae sunt, pendere à prima C caussa, non posseque illas, non modò durare per se, se sed nec agere quidem aliquid, nisi id à prima causa acceperint, cuius, et uirtute, & imitatione agunt quaecunque agunt. Profectò uerò dici non potest, quàm magna sit, & longè latèque patẽs in rebus uiuentibus foecunditas, & ubertas. Nullum est animal, nulla planta, quae non habeat intra semetipsam uim, & semen iuxta genus suum. Omnia benedictionem, & foecunditatẽ acceperunt, qua possint procreare sibi similia, nihil uiuit in toto orbe, quod natali, et ingenita sterilitate laborare uideatur, in coelo, in terra, in mari, omnia feracia sunt omnia fructum afferunt. Cur ergo tantopere admiramini, si de Deo causa causarum, quo titulo ipsi quoque Deum insigniri soliti estis, nos qui de rebus diuinis altissimè, et sentire, et loqui didicimus mul-D tis antea saeculis, quàm uel Graecè, uel Aegyptiae literae natae essent, & docemur, & credimus indignum esse, ut is, qui omnia uiuentia parere facit, solus ipse non pariat, et qui singulis rebus generationem tribuit, in ipsa aeternitate sterilescat? Conuenit homini struere aedes, & fabricare domos, multo magis autem est hominis proprium generare homines; illud artis est, hoc naturae. Neque enim fabricamur quatenus homines, sed quatenus architecti, ob id non omnibus datum est ut sint structores aedium, at nemo est nisi sit euiratus, qui natura generare non possit, unde illa quęrela. Ego Eunuchus? Ego lignum aridum? Ego maledictus qui non relinquã semẽ in populo Dei? Qui igitur damus Deo uim fabricãdi coelos, ter-

res, elementaque omnia, cur tam parum æqui sumus, ut ab ipsa uita diuina E
auferamus uim generandi sibi similem Deum? Opificē? Deum uocamus, genitorē non uocamus? Artem diuinam, in tanto opificio extollimus, naturam diuinam, in æterna generatione uiribus destituimus? Potest Deus condere mundū de nihilo, & non potest generare Deum de seipso? Certè uerò natura est arte potentior, ideoque si in admirabili, hac mūdi fabrica, sapientissimus fuit Deus, cur in æterna de Dei genitura nō fuit fœcundissimus? Constat autem simpliciter naturam suaptè ratione esse priorē arte, ergo cur non credamus, quod proprium illud artificium, vel opificiū Dei, præces: serit naturalis hęc generatio, qua natus est Deus, de Deo? Ante illam artē, nulla ars præcessit, sed uniuersæ artes, ex illa arte manarunt, ante hanc generationē nulla generatio fuit, & omnino omnes generationes ex F
illa generatione tanquàm ex πρωτοτύπῳ originem habuerūt. Tota natura rerū initium habet ex illa arte Dei, illa ars (si ita loqui fas est) orta est ex exemplo huius generationis Dei de Deo. Artes hominem imitantur naturam; sed ipsa natura imitatur Deum. Deus porrò in hac ipsa generatione est sibi exēplar, & exemplum. Ergo tolle hanc diuinā fœcunditatē sublata est prorsus omnis alia fœcunditas, &, quemadmodū si Deus non est, nulla alia res est, & si Deus non mouet, nihil mouet, sic si Deus nō generat, uerè nihil generat. Nega, nega ò homo generare Deum, mox enim consequēs est, non posse generare naturam. O` fides, ò veritas, quàm magna est uis tua, quæ contra hominum ingenia calliditatē, solertiam, contraque fictas omnium insidias facile se per seipsam defendit, ac tuetur. G

Deus Pater, Deus Filius. CAP. II.

SOLVAT tertius hic liber laborum, in hac terra sancta ipsa etiam calciamēta de pedibus nostris, vt ablato prorsus omni uelamine legis, & prophetarum, unde filij alieni, tam sæpe mentiti adhuc declinant corda ad excusandas excusationes in peccatis; nos tanquàm filij, & hæredes testamenti noui, palàm, & retecto uultu ab ipsa diuina natura, quæ ad unitam H
theologiam pertinet, transeamus paulatim ad diuinas personas, & proprias cuiusque notiones, & characteres, per eā, quæ inde discreta, aut rectius distincta Theologia dicitur, sanè, & personæ diuinæ distinctæ sunt uerius quàm discretæ, quantū necesse est ad ipsius Dei gloriā, & honorē humiliter, & sobriè consideremus. Illi enim propriè, de fide infideliter, deque ratione contra rationē loqui, atque etiā sentire, qui dū nimium emungunt, eliciunt sanguinē, qui inquàm in tantæ immensitatis abysso nisi à philosophis, hæreticisque cogātur, (quis enim ad illos domandos, interdū non audeat ultra uires, tā & si etiā quærendo, nemo excedere debet

A debet fidei catholicæ metas) nimium arroganter, & temerè, ſolent omnes
ſinus, ac receſſus ueſtigare, omnes meatus, ac latibula ſcrutari, nihil indi-
ſcuſſum relinquere, dubitare de ſingulis, cuncta diſputatione complecti,
ut,& quare,& propter quid, & quomodo,ratione, & intelligentia conſe-
quantur,& compræhendant,quaſi uerò,uel illis campus deſit, & area, vbi
diſputationibus uires exercere poſsint ſuas: uel eorum quæ ſub Deo ſunt,
iam nihil prætermiſerint omnia ingenio perueſtigauerint, ſubtili, atque
exquiſita ratiocinatione ſingula definierint,ſubiecerint ſibi(ut ita loquar)
cœli ſydera,terræ uiſcera,ignium globos,& fluctus maris. Sequimur autē
in omnibus recta linea ipſius chriſtianæ ſapientiæ, quæ ſola uera eſt ſapien
tia è regione cœli demiſſa ad terras, antiquam puramque, & ſyncerā hoc
B eſt duplici ratione canam fidem. Eam fidē, quàm naſcente eccleſia paula-
tim audiuit, & magna ex parte uniuerſus ſuſcepit orbis, cuius deinde ſanā
intelligentiā,aduerſus tot hęreſum mōſtra,glorioſa triumphis Nicęa pro-
tulit,reſonuit Bizantium, Ephæſus, Chalcedon, & alma Roma, vt ſi mo-
liri examina,condere fauos, & mellificare omnino nō poſſumus, id quod
ſędulę apes fecerunt,ſaltem,tanquàm parui quidam culices apoſtolica pra
ta circumuolantes raucos in ueſtras aures bombos ędamus; & Deo ipſo do
nante ut credamus,illuminātè ut intelligamus,ſi non ad probationē, quis
enim ſuę ipſius ſcientię prima principia probet? certè ad ſatisfactionem,
tum ne alienis tanquàm ..... incredibilia credere uideamur, tū ut nos ipſi
C in Domino inuicem conſolemur,& cōfirmemur, per cōmunem fidem ue
ſtram, atque noſtram parati ſimus iuxta Apoſtoli pręceptum rationē red-
dere de ea quę eſt in nobis fide; idque ut Gręcè dicam οὐχ ὡς θελόμεθα,
ἀλλ᾽ ὡς δυνάμεθα. Puteus altus, ſitula curta, labor ingens, uires infractę
ſenſus fallax,ratio cęca,fides ſola,quęſtiones innumerę,opiniones cōcur-
rentes, iudiciū periculoſum, & inuidioſum. Verum enimuero ecce uobis
hiſtoriam nudam,quę uniuerſo orbi à longe pręfero clariſsimum lumen,
iter aperit,& complanat,fodit altam terram haurit aquas,& dat potum im
menſura,exacuit iudiciū fidei,& euitat pericula omnia,dū in re tanta ſum
ma fide nihil ueri non audet,& nihil falſi non audet. Nos nō ſcribimus trī
D bus illis Hermie, Eraſto, Coriſco ſcribimus tribus hiſce, Timotheo, Theo-
philo, Theocrito diuino iudicio electis Dei amantibus,& zelatoribus diui
nę glorię. Hi uni mihi ſunt Trimegiſti ſapientiſsimi inquàm,& inter om
nes magnates maximi;qui ut in terris tres ſunt perſona, myſterio nomine,
fide porrò conſenſione,& bona uoluntate cor unū, & anima una ſic teſti-
monium perhibent, etiam uſque ad ſanguinem ipſi Deo, qui in cœlis eſt,
tàm origine,nomine,et relatione ternus,quàm natura ſubſtantia,eſſentia
unus. Audite igitur uos tres amici mei ſinceri ſanctiſsimæ Trinitatis culto
res, nam, & Thrax ille Theologus gentium ore rotundo profanos arceri
iuſsit ne ſancta pollurerent, & uiolarent ſic orſus cythara,& cantu.

Φθεγξόμαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἀπίθεσθε βίβλους.

Res ita habet, ita habet euangelium æternum, ita uenerandæ antiquitatis E
inuiolata fides,& sanctißimę Theosophiæ certa securitas. Natura Dei, quã Græci congruè,& sapiẽter, uelut positum extra omne genus τὸ θεῖον neutro genere dicunt, una est, neque esse potest, sed ne cogitari quidem nisi unus solus Deus. Quoniam autem mente, & ingenio capi nequit, ut res eadẽ seipsam gignat, nam, ut quicquid aliunde oritur, exit ab aliquo nonnulla ex patre sibi simili, sic quicqnid generat necesse est, ut aliquo modo se se fundat, si non in aliud, certè in alterum, cum audimus ex sacris literis Deum generare, Deum generari: nam Dei oraculum illud est. Ego ne quis alios parere facio, ipse non pariam? qui cæteris generationem tribuo ipse sterilis ero? distinguenda est natura à persona, & uice uersa persona à natura, ut una persona sit quæ generat, altera quæ generatur, ipsa ve- F
rò natura diuinitatis, neque generare solũ, neque solum generari, sed neque utrumque simul poßit; ne uel ipse genitor solus, uel solus genitus, sit Deus, uel idem Deus simul sit pater, & filius. Nescio an intelligis, quæ legis ò homo, sed si intelligis quid dicis? Quid obijcis? Quid contradicis? En tibi quàm breuißimè totam rei summam colligo in fasciculum. Ratio generationis absolutè, & simpliciter non patitur ut sit persona eadem genitor, & genitus, at uerò ratio diuinæ generationis exigit ut sit eadem natura genitoris, & geniti. Caue quicquàm putes esse uerius. Ita porrò ne in Deo quidem non generat ipse seipsum, quia non genitor genitorem, neque genitus genitum, nam genitor non est genitus, cuius notio G
est ἀγέννητος & genitus non est genitor, nam illius uelut character est Γεννηθεὶς, & tamen uerè Deus gignit Deum, & Deus uerè generatur abs Deo; quia, & pater æternum est Deus, à quo generatur filius, & filius æternum Deus erat, qui generatur à patre. Neque uerò ex mathesi sibi in mentem ueniat punctum ipsum, quod unum, & idem re, distinctum ratione sola, & in circulo, & in linea principium simul est, & finis. Absit ut genitor, & genitus, pater inquàm, & filius rationes tantum sint in ipso Deo sicut principium, & finis in ipso puncto. Sunt duæ res, ut generare, & generari, ut paternitas, & filietas, sic enim uertimus Græcas illas noces Πατρότης ϛ υιότης, atque ideò in una natura esse possunt, in una persona non possunt. Esse possunt in una natura, non, ut illa una generet, uel H
generetur, sed ut sit illius una persona qui generat, & altera qui generatur; sitque illa una in generante principium forma, & quasi uis generandi, & in ipso nato terminus (ut aiunt) formalis generationis, parce quæso mihi Deus dum de tua summa simplicitate ita loqui cogimur, ne hostibus tuis, quasi uicti, ne mutire quidem posse uideamnr. An uerò non pariter in homine, & in filio hominis est una humanitas, Ανθρωπότης tametsi inter homines est eadem specie, at in diuinis est eadem numero, nam quod dat genitor, accipit genitus; quid autem uel ille dat, uel hic accipit nisi diuinitatem? at non est nisi una numero diuinitas, illa ipsa ergo

datur,

A datur, & accipitur, datur à patre, accipitur à filio, non autem generatur à patre,& ne in filio quidem, quanquàm interdũ dixerunt patres, qui pro sua ipsorum authoritate priscis illis tẽporibus liberius loqui poterant. Nihil est in filio nisi natũ, & pater quomodo erit, si non, quod in se substantiæ atque naturæ est, genuerit in filio? Ecque natura dicite uos quæso ò sanctissimæ Trinitatis osores, uos enim conuenio, & eam quam tantopere hoc loco potissimum iactare soletis philosophiam, quàm inquàm natura est scire in terra, siue in cœlo, quę uel generetur, uel generet? Certè ut uos ipsi docuistis, homo, (naturæ enim & res, & nomen esse uidetur) non generatur, neque generat, sed Cephas, Cleophas, Tantalus, Pyndarus, hic inquàm, & ille homo est, qui generat, qui generatur, qui mouet qui mo-
B uetur, qui agit, qui patitur. Quid quod nonnulli ex uobis dixerũt ne hominis quidem animam, utraque enim forma est esse illam quæ intelligit, sed hominem per animã intelligere, & si tribui potest ut intelligat, haud dissimili ratione illi quoque tribui posse texere telas, ouare segetes, scalpere marmora ferro, & ducere fila fuso. Sanè natura comparatur ad personam, ut quæ est aliquid personæ, ac persona ad naturam ut id, cuius est aliquid natura, atque ideò personæ merito tribuitur omnis actio, nulla naturæ, quia persona comparatur ad naturam, est quasi totum, & in actu, natura ferè pars, & ut aiunt in potentia. An uerò nõ pertinet, & persona ad primam substantiã, natura autem potius ad secundã? Non habent hæc locum
C in Deo, ubi nihil primum, nihil secundum, nihil nisi totum, & perfectũ, nihil nisi actus, & actio: sed omnino ea est ratio personæ, & naturæ, ut ne Dei quidem natura, res sit subsistens, nisi in personis, alioquin pro triade, quam, authore Christo religiosè sanctèque credimus, & prædicamus quaternionem, nõ iam ex Christo, sed ex Pythagora superstitiosè, & impurè sanctam habere, & adorare uideremur. Propterea cum dicitur, Deum uel generare, uel generari, quod ipsi quoque, ne absurdi, uel insulsi, aut parũ acuti, & simus, & uideamur frequentissimè usurpamus non referimus ad diuinam naturam, sed ad personam patris, & filij nõ secus, quàm cum philosophi dicunt hominem sanare cum sanat Hippocrates, hominem sanari cum sanatur Democritus: quia non subsistit homo extra singulares homi-
D nes. Est quidem Deus nomen naturæ, non personæ, sed personam necesse est subindicet, quãquàm indeterminatè hoc est uel plures, uel omnes, aut certè unam, uel hanc, uel illã, quoties illi adiungitur uerbum actionis, aut intrinsecus, aut extrinsecus. Sanè omnes creant, duæ spirant, una generat, altera generatur. quod si ad naturã, ut ipsi quoque philosophi docent pertinet τὸ quid & ad personam τὸ quis non'ne oportet, ut, quæ ad communionem suaptè ratione pertinent, naturæ tribuantur? quæ ad distinctionẽ personis? nam participatione naturæ omnes homines sunt unũ quid, sed non unus aliquis. Enim uerò, quæ tã ad distinctionẽ pertinere putãda sunt quàm generare, & generari? Videtis enim quàm in immensum excreuerit

proce-

proceritas, latitudoque arboris humanæ ſpeciei dũ hic homo generat, & E
ille generatur. Ita tandem, quod fidei ueſtræ baſis eſt, & primum firmamentum æterna illa generatio, qua Deus nunquàm genitus, quaſi lux ſe ſe exerens, & quaſi fons manans, id quod ipſe eſt, ab omni ęternitate nato communicat, ea eſt quæ diſtinguit unum ab alio, nõ Deum à Deo, ſed parentem à ſobole, genitorem à genito. Eſt enim pater id quod filius, & eſt filius id, quod pater, ſed tamen non qui pater eſt, is eſt filius, neque qui filius eſt, is eſt pater. Quàm doctè, & lepidè ò viri dixit acutiſsimus ille diſputator Theologus. Pater genuit alterum ſe, & tanquàm ſe dicens, pater uerbum genuit, eſt enim Dei filius, idipſum quod pater eſt propter eandem eſſentiam, & tamen altera, imò, & alia perſona eſt, quæ non eſt ipſe pater. F
Audite pater eſt ex ſe ipſo; filius eſt ex illo, hic eſt in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis, ille eſt qui omnia dedit ei in manus, hic à ſe non poteſt facere quicquam ab illo, per hunc omnia facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt, ille eſt tanquàm alta radix, hic tanquàm pullulans germen, & flos aſcendens è radice; ille tanquàm centrum ex quo circulus; Hic tanquàm circulus, qui ex centro. Hoc eſt enim qui antiqua Theologia appoſitè uocabat illum, Bonũ; hunc pulchrũ iuxta illud Vnus bonus Deus, tu pulcher es dilecte mi, in quo mihi benè complacui. Nam in centro Bonitas, quaſi latet in Circulo, pulchritudo uidetur, & quid eſt centrum niſi tota uirtus Circuli? & quid eſt Circulus, niſi tota explicatio G
centri? Vis ut myſterium explicem ὦ φιλόθεε. non eſt aliud Deus à quo Deus, niſi Deus Verbi, & non eſt aliud Deus de Deo, niſi Verbum Dei. Ecquis manifeſtauit Deũ ex quo Deus niſi hic ipſe noſter Deus de Deo? Ergo cum ille dicit Verbum tum de ſeipſo generat Deum, at uerò hic eſt, illud ipſum Verbum quod tum dicitur eum Deus generatur; Ita demum ut in natura humana eſt homo, & filius hominis, ſic in natura diuina eſt Deus, & filius Deus; Non'ne uerò eſt & filius hominis homo? ſic eſt, & filius Dei Deus, ſed de utroque iam non coniunctè ſed diſtinctè tractandum nobis eſt; primum autem de patre dicendum; & ſi enim ratio, & nomen filij refertur ad patrem, perinde ac patris ad filiũ, & quod nemo neſcit Deum patrem oculis corporalibus nunquàm uiſum, unigenitus, qui H
eſt in ſinu patris ipſe enarrauit, quem ipſi uidimus, audiuimus contrectauimus, tamen quia is, qui eſt pater, origo eſt ipſius filij, non è contra, is qui eſt filius origo eſt patris, de ſanctiſsima Trinitate ſermone ſuſcepto, qui de tribus perſonis ſeorſum meditari, loqui, ac ſcribere uelit, illi meritò ducenda ſunt exordia non à filio; ſed ab ipſo Deo Patre.

Fons,

A *Fons, & principium totius diuinitatis Deus Pater.*

C.AP. III.

IA igitur ò Viri qui ad res tantas, & ad tanta fastigia
piè ut uideo erexistis animos uestros ἐκ πατρὸς ἀρ-
χώμεθα. & hoc ipsum naturale principiũ, à quo mi
hi tela ordienti necessariò inchoandũ est de æterno
æternæ prolis parente, unde omnia rerũ principia,
omnes rerum fontes, & scaturigines, ne quæso lon-
gius, quàm pars est ambitiosè repetamus; ne consu
B mamus uerba uerbis, vt uideamur in uasto hoc gurgite multũ diuque na-
tasse, maria nauigasse, profunda penetrasse, nihil nõ uidisse, Neque enim
animus est sermone denso, & cæcato rebus Chaos inducere, sed dũ largo,
& aperto rem explicamus, & pandimus, illud agimus, vel certè tentamus,
& cupimus, ut tenebræ quę natant ante oculos resoluantur, vt aperta secer
nantur à dubijs, & multa quæ in diuturna obscuritate forsan latuerũt ipsi,
quoad fieri potest, uelut cernere oculis uestris uideamini. Prima itaque il-
la ut hinc incipiam, in summa, & indiuidua Trinitate, persona, id reuelan
te Christo in euangelio æterno; pater, & est, & dicitur sacrosanctũ planè
nomen, plenum amoris authoritatis, & reuerentiæ, quod uix auditũ, uno
ipsius naturæ instinctu, omnes, & sanctè diligendo ueneramur, & religio-
C sè uenerando diligimus: quemadmodum igitur; quia Deus est mundi in-
quàm opifex summus ille pater.

Terrarum cœliq; sator, qui tempus ab æuo
Ire iubet.

æternior est tẽpore, & æuo, ut potè propriè æternus, æternitas; & si quid di
ci, aut intelligi põt, ipsa æternitate sublimius ὁ ὢν ex Mose, ex Platone τὸ ὂν
in æternũ, & ultra, neque effectorẽ habẽs, neq; creatorẽ; quæ omnia supe-
rius diuina historia referebat, dũ ipsi incipiẽtes à linea pede, & curru face-
remus iter, ex hoc mũdo, ad Deũ; & magnarũ alarũ remigio, in orbẽ ad di
uina quoq; uolaremus. Ita hoc ipso, quod est pater nõ solũ ex aliquo factus
nõ est, neq; creatus ex nihilo, sed ut ab ipso filio distinguatur, cuius ille ori
D go est, & nascẽdi principiũ, simpliciter, & omnino à seipsa, & per se ipsam
existẽs tã non habet principiũ originis, quàm nõ habet initiũ aeris, uel tẽ-
poris. Vterque quidẽ unius diuinitatis ratione est & ἀποίητος, & ἄκτιστος
quin, quod sublimius quiddã esse uidetur ἀγένητος nã duas illas negatio-
nes, philosophorũ nõ nulli ipsi quoq; mũdo tribuere solent, quẽ alioquin
dicũt, γεγονότα, & γεννητὸν, neque.n. cõtinuo apud Gręcos sunt κτιστά, καὶ
ποιητὰ quæ γεννητὰ uel γεγονότα. Verũ enimuero sicut Deus filius, hoc ip
so quo filius est γεννηθείς. quia, & si Deus esse nunq̃ incipit, accipit tamẽ ab
omni æternitate per genitalẽ originẽ, & accipiẽdo habet ut sit Deus, sic è
diuerso Deus pater, eo ipso, quo pater absolutè est ἀγέννητος. Maiores no-

stri

ſtri dũ Græcis cõpoſitione,& breuiloquẽtia pares eſſe uolunt,interprętan tur (neſcio an ut ſenſum;ſic,& uocẽ, Latina lingua pati poſſit) ingenitus, hoc eſt nõ natus,nõ generatus; ſanè patris eſt dare id ipsũ,quod eſt nõ acci pere; ideoq; generat ſolũ,non generatur; vt qui neq; incipit; quia Deus, neq;accipit quia pater,nã nulla eſt,neq; fingi poteſt origo principij,quòd uerè, & ſimpliciter principiũ eſt; ſiquidẽ ex principio oriũtur omnia, ipſum autẽ nulla ex re alia naſci poteſt, alioquin ſi aliquid eſt unde originẽ trahat,quomodo,niſi nomine tantũ principiũ erit? An uerò nõ id totum dicerẽt omniũ gẽtiũ ſapiẽtes Theologi,& Philoſophi? Quæ.n.alia cogitãda eſt principij ratio? altius.n.eſt, vt nos quoq; ad colles Euganeos in nr̃æ Italię Athenis ex Latinis philoſophis didicimus,ipſa cauſa,& ratione cauſſæ principiũ principio autem,quid prius? Quid ſublimius, quid maius,aut melius? Nã ex principio omnes cauſſæ,omnia elementa,omnia initia,oẽs ſemẽtes,plantationes inchoationes,educationes, machinationes,ortus origines,originationes,procreationes. Ecquis eſt noſtrũ,qui intelligat patrẽ, & nõ ſimul intelligat uim,& rationẽ principij in patre? principij inquàm, quo nõ implicitè,& abſcõditè cõtinetur, ſed expeditè, & patenter,ſe ſe ex eit fœcunditas,& origo genitalis? Etenim apud authores linguæ Latinę, ob id factũ eſt propriũ genitoris hoc nomẽ Pater,quãquàm & Græca uox eadẽ ferè eſt, πατὴρ, indeque,& ſoli natalis hoc ipsũ patria,quod genitor generationi,ſemẽ,& vterũ,ſolũ ad cõſeruationẽ geniti lucẽ,uitã cęlũ,aurã patefacere uideatur;Notæ sũt illę uoces patris,& filij ex vtero genui te,exi ui à patre,ex Deo proceſsi, & ueni, quibus planè apparet nihil tã propriè dici de æterno patre,quã quod ſit fili principiũ, nihil tã de filio, quã quod ſit in principio,& à principio, & de principio,nẽpe in patre,à patre,de patre. Eſt quidẽ,& filius ipſe cũ,patre principiũ,abs quo procedit(vt dicitur) Spiritus ſanctus,& uirtute portãtur, & regũtur tã omnia,quàm ſingula, at uerò principiũ dicitur,nõ ſecundũ quidẽ,nã neq; ipſe pater (ut obſtruãtur ora iniqua loquentiũ) primũ principiũ,nõ de principio,imò principiũ ex quo principiũ,ſic.n.iudicio, & ratione cẽſeo ita loquendũ eſſe docuit acu tus ille, & enucleatus Theologus occidentalis noſtræ eccleſiæ ferè lucifer, quo inter claros ſcriptores uix eſt unus,uel alter ſubtilior,argutior,limitatior. Non eſt autẽ,uel ſolius naturæ creatæ,uel ſolius filij principiũ pater,ò Viri,ſed eſt ſimpliciter,& abſolutè principiũ quia eſt principiũ totius diuinitatis,hoc eſt sũmę & sãctiſsimę Trinitatis,ſiquidẽ nõ eſt extra diuinarũ illarũ perſonarũ indiuiduã Trinitatẽ,Deus vel natura Dei. Illa ipſa diuinitas modis omnibus eſt & ἄναρχος,& ἀναρχία nã & ipſius nullũ,& ipſa nullius principium eſt,nõ.n.generat,& nõ generatur ut ſupra dicebã. Porrò ipſa Trinitas eſt,ipſa tota diuinitas,quia unaquæq; perſona id totũ quod eſt habet à patre,pater autẽ quod ſubſiſtit,aliũde nõ habet,ſed ſuũ,eſt,nimiũ uerè dicit quod totius diuinitatis ſit principale principiũ. quid.n.ſi ſui ipſius principiũ nõ eſt? docẽt ſanè,& gẽtes,Deũ eſſe patrẽ omniũ eorũ quæ ſunt.

Εἰς

A Εἷς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων
Vnus enim rerum pater est.
Vnus qui cuncta ministrat.

neque propterea intelligunt illum ipsum Deum esse sui ipsius originem authorem,& caussam, quando ut prædictum, neque natura permittit, neque mens capit, ut qui nascitur de aliquo sit ille ipse de quo nascitur, & parens de quo nascitur, sit proles quæ nascitur. Cõsimili ratione igitur Deus ille pater cuius primam hanc Paternitatem, impiè gentes ignorauerunt, pij populi crediderunt, quàm appositissimè fons, & origo dicitur diuinitatis, quia ipse per se se hoc est non ab alio est & Deus, & pater, ac filius,& B Spiritus sanctus, & quòd Deus est,& quòd filius,& Spiritus sanctus est habet ipso patre. Quod totum profectò,& continet,& significat res,& nomẽ principij, tametsi forsan apertius, & explicatius fontis, quo symbolo propterea, altissimè appellauit Deum patrem, Dionysius, est inquit, πηγοῦα θεότης, fontana diuinitas, ut filius sit fons, sed ex fonte, fons inquàm promanans fons ex fonte intus secreto, & puteale; nam, & in sacris literis dicitur. aquæductus exiens de paradiso quid ni? Diuinitas quidem ipsa nõ generat, neque generatur, datur tamen,& accipitur, non datur autẽ sine patre, non accipitur sine patre; imò uerò dat,& non accipit eã pater; an igitur nõ est hæc fontalis plenitudo,& uitalis exuberantia diuinitatis in patre? Hinc illud, sicut pater habet uitã in semetipso, sic dedit filio habere uitã in seme- C tipso, quanquàm & ex semetipso uiuit pater,& est uita; filius autẽ non ex semetipso; sed ex patre uiuit,& uita est. Ab illo uitali fonte datur uita cuicunque datur,& ab illo fonte non accipitur quomodocunque accipiatur. Commune est filio,& Spiritui sancto, procedere, quanquàm non eadẽ ratione ex patre; at propriũ est patris, ut ex illo quisque suo modo procedat, omnino tamẽ uterque, ut Deus de Deo, ut fons de fonte, ut lumẽ de lumine, ut æternus, de æterno, ut creator de creatore, sic tandem neque filius, neque Spiritus sanctus, est collatus ad patrem numine minor, inferior potestate, iunior tempore, secundus honore, & tamen summus ille pater, est utroque, & ratione, & nomine prior, & origine quasi maior, à quo ille, D qui à se non ab illis, & Verbum illud filij. Pater maior me est, nisi uetat magnus ille, immortalis nominis heros, non ad filium hominis solum, sed & ad filiũ Dei referri potest. Audite uiri cogitate enim nihil pater rem loquimur. Quemadmodum in amplissimo hoc Theatro uniuersæ naturæ, quod,& oculis aspectamus; & in gentia illa nostra mentis sagacitatem miramur; quia tam singula; quàm omnia cœlestia, terrestria, uisibilia, inuisibilia, per tot gradus rerum scansiles, quot ipsi uidetis distincta, in hoc unũ conueniunt quod uera æternitate carent, aliquando enim non fuerunt; ideoque ut existant per se, se habere non possunt, unde, & sensus ferè uidet, experientia certè probat, securè colligit ratio, & demum sapienter conuincit fides Deum ipsum non tam in scalarum cacumine; quàm ipsum

cacumen

cacumen, immo verò supra omnia cacumina collocatum in fastigio maie- E
statis suę absque vllo principio originis extare in rerum natura, quippe quia cæteris rebus existendi initium dare non posset nisi per seipsum æternus exi steret. Ita in illa ipsa ἀναρχία. Diuinitatis in qua vt iam iam audistis, & sacra eloquia testantur est Deus. qui nascitur, & Deus qui procedit oportet esse aliquem vnum, neque nascentem, neque procedentem hoc est ex toto ἀνάρχον qui sit (quo pacto enim absque metaphoris, ac ænigmatibus diuinam explicare possum homo homini) tanquam radix, cui, & singuli, & om nes altè nitantur, & hæreant tanquam fons, & scaturigo, vnde exeant decurrant, humorem accipiant; deniq; tanquam ipsum vnum absquo per vtrumque, quasi medium petenda sit rerum omnium velut numerorum longa F
series atq; deductio. quod æternum non est à seipso esse non potest; ideoq; citra Deum quicquid existit aliunde habet, vt existat, at in natura Dei nihil prohibet, non dico vt aliquid, sed vt aliquis sit æternus, qui tamen sit ab alio genitus. Enimuero vt temporale probat æternum; ita qui æternum est ge nitus, is velut digito ostendit eum qui est æternus, & non genitus. Quomo do enim extare potest is qui est ab alio, nisi extet vnus aliquis, qui sit à semet ipso? An vero sunt infiniti, & innumerabiles Dij in rerum natura, & non potius est vnus solus Deus? cur ergo erunt infinitæ personæ Diuinæ & non potius erit tandem vna persona prima fons, & principium aliarum persona rum? Status est omnium rerum in vna natura Dei, cur non sit status omniũ Diuinorum in vna prima Diuina persona? Ecquid agit natura si non est, G
& persona. Illi ipsi igitur personæ primę, vt illa ipsa dignitas conuenit principij, & fontis; sic hoc ipsum paternum nomẽ, quod absolutè ipsius Dei, & vniuscuiusque personæ æque, ac totius Trinitatis, commune est ephiteton (omnia enim ab illo vno æternoque principio creata fuerunt, omnia per ip sum sunt; & omnia in illo constant) non ex tempore quidem, & extrinsecus; Sed in ipsa æternitate, aut si dicere licet, ò subtiles, ante æternitatem est intrinsecus proprium, æquatum, & cohærens. Sanè illi duo naturæ æternitatisque consortes, sunt suæ ipsius fęcunditatis non natæ, neque inditę, non ambo quidem filij, sed omnino velut quędam germina per illos ipsos, quos græce dicunt, ἀγαθοπρεπεῖς, τῆς θεαρχίας προόδους, vtique sine tempore, sed non sine origine pullulantia, & ipsius patris velut flores ac ὑπερου- H
σία lumina: quoad naturã quidem tota in totis inserta & inseparabilia, quoad personam discreta; hoc est nulla ex parte commista, vel confusa: finge quolibet vt patrem fugias ò homo: lude, si Deo placet in auis abauis; proauis: sero forsan, sed aliquando tamen in Patre tibi quiescendum erit. Ea est prima germanitas, quæ est inter patrem, & filium. Respicite inquit sanctissimus Vates post tam multa sæcula ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ vos peperit. Sed, & Adam; quem nulli aui, aut abaui processerunt, non ne dicitur nouissimorum quoq; nepotum, secundum carnem pater, & genitor, supra tot eorum auos atauos & tritauos? Ergo fuge, & re-

A fuge huc,& illuc quantum velis, primum illum vnumque patrem effugere non poteris;tolle patrem sustulisti protinus auos,& abauos,at est primus pater, & is caret auis; sed profectò delirium est cogitare Patrem Dei Patris. Nam pater Deus patrem non habet; quia is, qui satus est patre filius est, & pater esse non potest: non est nisi vnus filius, non est nisi vnus pater. Vnus mundus,vnus creator,vnus filius,vnus genitor,nullo patre satus,nullo genitore natus,nullo principio ortus, αὐτοφυής. Adiuro vos per vestras vires,quæcunque estis omnia, iuuate: fauete,dum ipse pro omnibus tanti patris præconia loquor,sed tu imprimis per Spiritum sanctum tuum fer opē.

Nate patris virtus.

B Verè enim dixisti ò præco veritatis,ò verax,ò veritas. Nemo nouit patrem nisi filius,& cui voluerit ille reuelare. Aeternus igitur ille pater non prius potuit generare,quàm generaret,neque prius fuit,quàm posset, neque aliquando Deus erat antequam pater esset,sed simul æternum erat,& generabat,& simul Deus,& pater erat. Nihil illi accessit quia mutari non potest, nihil vnquam illi defuit: quia ex seipso perfectus est,& sigillum, atque notio suæ ipsius dignitatis est hæc ipsa æterna paternitas, hæc ipsa æterna fœcunditas,& vis,quæ soli illi inest generandi, non quia æternum dumtaxat posset,aut vellet,nam,& creare ab æterno tempore poterat,& volebat,sed qua filium suum ex sua ipsius substantia in æternitate reipsa generaret, simul pater, & generans,& ne momento quidem generans ante relationem

C paternitatis. Est fons sapientiæ magnus ille pater,emittens sapientiam, est fons vitæ manans vita,est fons lucis micans luce. Neque vero arescunt fontes,aut sitiunt,nisi fontium naturam, vim, & nomen amittant. quare nunquam est sine sapientia sua, sine luce sua, sine vita sua, hoc est sine filio suo. Cuius est illa vox ego sapientia,ego lux,ego vita: Ecquid iam dicam.Pater nunquam generare incipit, nunquam desinit generationem illam, nihil prẹcedit,nihil sequitur,quomodo est pater eo modo generat,quia simul est,& generat,nunquam non est,nunquam non generat,in æternitate pater, in ẹternitate generans ante omnia,cum omnibus,post omnia: Vt infinitam illam suam fẹcunditatem nemo putet,vel ante initium generandi esse imperfectam, vel in generatione exhaustam, vel post generationem superuaca-

D neam. Nam qui tollit generationem,tollit paternitatem,& patrem: Hæc est proprietas æterna patris,non adueniens extrinsecus,sed ita sibi, personæ suæ,maiestati suæ,substantiæ suæ,coæquæua,& naturalis,intrinsecusq; conueniens, vt vel ideo sit pater, quia generat, vel ob id generet quia pater est, certè verò nō sit pater,ni generet.Quid autē aliud est,si pater non est. Equidem video τὸ ἀγέννητον, hoc est non esse ab alio venerandæ illius personæ primæ esse,quoddam quasi cognomen; tamen hæc ipsa negationis vox, non quod sit,sed quomodo non sit; quod videlicet aliū non cognoscat,authorem significare videtur.Hoc solum igitur est magnum illud proprium, & antiquum nomen Pater, quod quasi certam quandam verendæ illius

maie-

A *Vultu quo cœlum tempestatesq́ serenat*
Attollit caput, chari genitoris imago.
Progenies illa prisca quam credidit ætas.
Non tanquam generis nostri, & in corpore virtus
Mixta Deo, Deus qui nulla primordia nouit
Et patris æterni splendor, & gloria formæ.
Et speculum.

Vos ò viri pij, & fideles, quos in illius gloriam, & honorem velut suo de nomine dictos multum saluere iubemus. נַשְּׁקוּ בַר osculamini hunc ipsum filium, amplectimini diligite, colite, aduolutis genibus de more καταφιλήσατε, τὰς χεῖρας, & coronis in terram proiectis tanquam om B nia vestra munera illi accepta referentes, adorate eum tanquam regem & dominum. Nam hic ipse est, in quo vno nobis, & vniuerso generi placata est ira, & cōquieuit indignatio, & furor Dei patris. Iam quid dicam vobis ἀντίθεοι, cyclopes contemptores filij, & desertores patris, quem alioquin ore superbo dicitis quia Deus vester est, Hypocritæ quibus merito bonū vertitur in malum, dies in noctem, & lux in tenebras, quibus vita efficitur mors, mensa laqueus, petra scandalum.

Vos animæ viles, infleta inhumataq́ turba.

Qui dicitis vos Iudęos esse, & non estis. sed estis synagoga sathanę

Quid tantum insano iuuat indulgere labori.
Quid morituri facitis?
C *Quo, quo scelesti ruitis?*

An ignoratis, quàm sæpe iratus Deus, fregerit, deleuerit impias illas vestras coniurationes aduersus Christum suum filius eius vnicum Dominum nostrum, atq; vobis etiam repugnantibus vestrum? Et tamen adhunc vsque diem, rebus vestris planè perditis, & desperatis nolens aliquem vestrum perire propter nomen suum, propter Abraham Isaac & Iacob, nam radix sancta, & si rami inutiles, consulit, hortatur monet. נַשְּׁקוּ בַר. osculamini filium. Nō aliunde salus quàm in filio, & vt vestra elocutione, vtar dilectionis: hic est quem charissimum habet, quē sinu souet suo, cui fortunat omnia, quæ ille gessit, quem constituit hæredem vniuersorum, de quo dixit.

Illum ipsum, illum audite

D

Hunc ego ductorem populis rerumq́ magistrum esse dedi
Sed hæc iam non canant obstreperi graculi
Cantantes sublime ferant ad sydera Cygni.

Nos interea, dum διάψαλμος choro pausam, & quasi silentium facit, amicè, & secreto, Primum degeneratione tantæ sobolis, deinde de illa ipsa sobole colloquamur: Seorsum enim hæc duo tractanda sunt ad intelligentiæ lucem, tam et si generatio in Deum non est sicut in ipsa natura, medium quiddam inter patrem, & filium. Nam generare Deum

non est res aliqua, quam Deus generans; neque Deum generari alia res E
est, quàm Deus genitus, cum alioquin in Creaturis, actio vt aiunt, & passio non apud logicum solum, cuius est considerare voces, & intentiones, sed apud primum philosophum, qui de rebus ipsis, & de earum veritate contemplatur, constituant duas cathegorias. Non est hic locus nouæ illi genituræ secundum carnem, ò viri, Vnde sanctum Christi Iesu Euangelium ad solatium, & salutem humani generis, initium sumpsit quam θεόπασοι Dyonisius fęlicissimè vocat. Sed neque illi secundum spiritum, qua, quisque nostrum grauidante Deo: Idque non ventre, sed mente, non natura sed gratia, non generat quidem tanquam pater, tamen velut mater concipit simul, & fouet filium Dei in corde, vbi formatur, & adolescit; & nisi vitio nostro aborsum patiatur, tandem crescit in virum F
perfectum. An verò non habet, & hic filius suos quoque per mysticam renascentiam filios, & vt appositè loquar suum ipsius genus, suam ipsius γενεάν. descriptum est enim in prophetis semen eius longæuum, vt ab initio mundi ad consummationem vsque sit iustus, & iustificans, sanctus, & sanctificans: & de his quidem omnibus, ò amici suo loco dicetur; sed nũc velut incipientes ab æuo scribere tentamus illam, æternam generationẽ, & germinationem quæ multo antiquior omnibus generationibus, prima origo est, primæ originis rerum omnium, & velut imperiosa quædam dictatura constitutionis totius mundi. Meditamur inquam illam notam. γεννεάν, atque γένεσιν quæ genesim cœli, & terræ, & ratione, & dignitate, natura, temporeque præcedit, sicut causa effectum, sicut rem nouam G
id quod est æternum, & denique vt primum exemplar, id quod est exemplum, & monimentum rerum gestarum: Scribimus generationem simplicem, immaterialem, inuisibilem, vix intelligibilem, antiquissimam, sempiternam Deo dignam. Ecquis dicat, quam ab vniuersa generatione, & natiuitate, quam ipsi, aut oculis videmus, aut conspicimus animo, sit diuersa hæc tanta genitura filij Dei verè vt Dyonisiacis verbis vtar, λόγω παντί ἄρρητος, καὶ νῷ παντί ἄγνωστος? Nemo porrò hic fingat, ανθρωποπαθος; & existimet diuinam historiam, vbi æternæ generationis meminit, & geniti, & genitoris humano more loqui, hoc est vt greci dicunt, ἀνθρωπειῶς φράζειν. tralatio est quidem, illud quod legitur in sacris literis, ex cuius vtero egressa est glacies? Gelu de cœlo H
quis genuit? quis genuit stillas roris? Quis est pluuiæ pater? quam enim tenuis, & exigua ac propè modum nulla similitudo creaturæ, ad creatorẽ, vt dici possit nisi καταχρηστικῶς, & vt aiunt abusu loquendi, semen, & genitura creatoris? Qui est vt ex superiore libro apparet, & Poeta quidam non obscurè cecinit

Principium sine principio, & sine finibus vllis,

Finis, vbique idem, atque eadem vndique semper origo

Ordo

A *Ordo sui, mensura sui, sua semper imago*

Materiæ vacuus expers sine corpore constans.

Illudque dubio procul ad tralationem spectat quod propter magnam illam diuini vultus imaginem, quam nemo non nuculenter impressam signatamque gerit in anima, dicuntur ab ipsis etiam poetis gentium, homines Deo geniti, Dei genus. Nunquid non pater vnus est omnium nostrû inquit sanctissimus Vates, & apud profanos Pater est Epitheton omnium Deorum, Iouis verò præsertim vnde illud

Ter pater extructos disiecit fulmine montes.

B Et illud

O Pater o hominum, rerumque æterna potestas

quin, & hæc duo in sacris literis ad tralationem pertinēt; quanquam non æqua ratione, quod sancti viri, per eam, quæ in illis elucet diuinam gratiam, miram quandam Diuinæ naturę participationem, beati quoque per ipsum lumen gloriæ, quo iuxta promissum Euangelium, Eritis sicut Angeli Dei in cœlo propius accedere videntur ad Angelos, quam ad homines, non tam humana ratione freti, quam Diuina institutione formati, audeant Deum vocare patrem. Enimuerò vbi de Deo, & de Deo sermo est, vsque adeò vera est, & propria illa generatio, illa paternitas, illa filietas, vt etiam inde, & re, & nomine descendat omnis alia genera-
C tio, omnis alia paternitas, omnis alia filietas. Ecquæ nam generatio fingi potest, in qua illud quod gignitur sit tam simile generanti, quam est similis DEVS filius Deo Patri? Hinc, & meritò quidem, sublimis illa, θεογονεία. iuxta Aræopagitam Pauli Apostoli sensa, altissimè, vt solet, explicantem: & in patre non tam est πατρότης, quam πατριαρχία. & in filio non tam υἱότης, quam υἱαρχία, principium inquam, & principiatus, tam paternitatis, quàm filietatis. & proli sancte Iesu generationem illam, paternitatem illam, filietatem illam, o amici quis enarrabit? quis inquam mortalium, hanc ipsam Dei genesim tam singulariter admirabilem, quàm admirabiliter singularem, cogitare in primis suopte ingenio possit; cogitatam verò eloqui: vel homi-
D num lingua nititatur, & audeat, vel angelorum sufficiat? Vbi nulla participatio, nulla indulgentia, remissio, gratia, nullum naturæ seminarium, nullus violentiæ impetus, nulla Idea artis, nulla potestas materiæ, nullæ latitantes formæ, nullæ rerum inchoationes, fluxiones, accessiones, decessiones: Vbi filius sine principio, & sine fine nascitur: neque verò nascitur, quasi aliquando non esset; sed nascitur, qui nunquam non erat: neque nascitur de nihilo, neque de aliquo tanquam de subiecto, sed de substantia genitoris, tanquam totum de toto, æternum de æterno, principium de principio, Deus de Deo.

Vbi demum, & naturæ simul, & reipsa idem est gignere, & genuisse; E
generari, & generatum esse; nasci, & natum esse ante luciferum,
& hodie. Vtrumque sanè dixit pater. Ante luciferum o fili, &
Hodie genui te. Quid iam dicis fili hominis? Quæris quando nascitur filius Dei, & quando natus est. Non ita nascitur hodie, vt non sit natus ante luciferum, vt non nascatur hodie. Non nascitur aliquando, ne inter creaturas numerandus esse videatur. Non nascitur semper, ne Natiuitas imperfecta putetur. Quæ est ergo hæc nascendi ratio? De patre semper generante semper est natus: semper, quia æternus: natus, quia perfectus, vt generatio eius, atque Natiuitas, non in quadam successione consistat tanquam semper præsens, neque tamen præterierit, tanquam ab omni æternitate perfecta, sed ex ipsa sola ratio- F
ne æternitatis sit semper præsens, quia æterno nihil præterit, & semper perfecta, quia æterno nihil deficit. quam vigilanter loquitur in principo psalmorum PATER tanti filij? Ego Hodie genui te, non olim genui, non hodie gigno, Ego genui hodie. Ipse qui ante secula. Hodie æternus Deus, genui te hodie coeternum, & non recens natum Deum. Latitudo vocatur hic puteus, ò viri fundo, fineque carens, & ego profectò, in quo vobis hauriam non habeo, sed qui hæc quatuor intelligere potest τὸ, generatum esse, absque eo quod generatio præterierit: τὸ generari, absque eo quod successionem habeat: τὸ, semel generari sine principio, & sine fine generandi. τὸ, semper generari sine imperfectione, vel generatoris vel geniti; ille (mihi credite) orthodoxam intelligentiam, huius genera- G
tionis assecutus est viri fratres. Profectò verò ex tantarum rerum floribus qui in amplissimo vniuersæ naturæ campo, cum ingenti delectatione, & admiratione visuntur, tenue quoddam huius æternæ generationis quasi simulacrum, mente concipere adumbrareque licet. Ob id sanè diuina eloquia tantarum rerum nominibus quasi mutuatis per mysticas translationes appellant Dei filium nunc Vaporem, nunc Candorem, interdum Caracterem, alicubi speculum, quia tantam tanti filij generationem, in cuius fide potissimum sita est spes vniuersæ nostræ salutis, Deus per omnia splendere voluit, & vndique velut paruas quasdam scintillas emittere, tum ne prorsus incognita esset cre- H
dentibus, tum ne excusari possent, qui non credunt, quod ne vestigium quidem vllum ad eam subodorandum reliquisset; Nam, & passim videmus in vniuersa natura ea omnia quę in inferioribus rebus dispersa sunt, si ad perfectionem dignitatemque spectent, mira quadam potestate in rebus superioribus congregari, vt illustrius splendeant, sintque egregia quędam maioris nobilitatis argumenta atque indicia certissima. Nascitur ergo ex Deo patre Deus filius: Vapor virtutis Dei, eiusdem inquam naturę, & Diuinitatis: Candor lucis ęternę,

A equęuus luci generanti, character ὑποστάσεως, ab eo cuius est, persona distinctus, non essentia: Speculum sine macula cui nihil deest, quominus perfectè patrem exprimere, referreque posit: DEVS, & splendor glorię; quia non separatur a gloria patris, sed manet in patre, æqualis patri: emanatio sincera, quia sine tempore nascitur, & sine motu. Porro propriè dicitur filius DEI, quia verè est Deus, non generans, sed genitus, non innatus patri, sed natus ex patre, à patre de substantia patris, in ipsa æternitate propagatus: Primo genitus ante quem nullus: vnigenitus post quem nullus: genitus ab initio, & ante sęcula, ideoque non numerandus cum creaturis; & verè non tam creatus, quàm editus, cuius egressus est ab ipsis diebus æternitatis. Sed quid hic improbe quæris cum patre matrem? Er-
B go ne in immortali illa natura Diuinitatis cogitare audes, connubia, permixtiones, sexusque, & procreationes? DEVS est *αὐτόπατωρ, αὐτόμητωρ*. An non audiuimus Dei filium sub nomine Diuinæ sapientiæ dicentem, ante omnes colles ego parturiebar? Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram? & quid est hoc, nisi quòd Deus æternum generat, tanquàm pater; concipit verò, & parturit, tanquàm mater? Certè ô viri, illud ad maternam teneritatem omnino referendum est, quod dicitur Dei filium quasi fouere, & requiescere in sinu patris. Fortasse verò callidissimus ille venator ad pernitiem humani generis confixit turpes illas *θεογονείας* genealogiasque Deorum quas cęcinerunt Poetæ mendaciorum architecti, vt hæc ipsa cara Dei soboles, & *ὕπσιως*, suaque illa *υἱότης*, &
C *ὑπαρχία* verius, (cui, quæ rogo gentium *θεογονεία*, comparari potest?) non inueniret fidem in cordibus nostris, quia qui non credit in filium Dei, ira Dei manet super illum: & qui ignorat filium, ignorat & patrem. Porrò si terrenam, & carnalem hominis generationem, vel natiuitatem nemo nostrum adhuc exactè intellexit, vt parentes inferant vitam, vt inspirent sensus, vt compingant membra, vt filij in vteris matris clausi spiritum hauriant, vt alimenta suscipiant, vt animos sortiantur, & mores; non est, vt profectò, vel Iudæi, vel gentes, aut explicari, & enarrari petant Diuinæ illius, tam generationis, quàm Natiuitatis modum, & rationem; aut quia illam explicare, & enarrare non possumus, putent nos aliena loqui, cum dicimus, quòd Dei filius verè generatur,
D & sit Deus; quòd nunquàm esse inceperit, & sit filius; quòd non sit pater, & sit idem Deus. quid enim aliud scire, aut volumus, aut debemus præstet id, quod nobis declarauit, & ille qui generat, & ille qui nascitur, qui solus est testis idoneus tantæ rei? Itaque sic habet, vt audistis venerandæ antiquitatis fides, & sanctissimæ pietatis certa securitas; hic figite pedem, hic sistite ingenia. In Diuina illa, & æterna generatione, Conceptione, Natiuitate, est pater, & filius; non mater, & filia: est Deus, & Deus; non Deus, & Dea. Deum cognoscimus, Deam non cognoscimus. & ne Mariam quidem illam almam, æternam viri incognitam; in

altera filij Dei generatione θεότοκον, Angelorum Reginam, Cœli, terræ E
què Potentem, qua nihil purius, aut ſanctius intelligi poteſt ſecũdũ Deũ, nemo noſtrum audet vocare Deam, Diuam dicimus, Deam nõ dicimus, tametſi etiam corpore in cœlis regnantem, ò viri pij. Sanè creatura eſt, nõ creator Maria, de qua nimium verè dicitur, erat quando non erat. At de filio Dei, caue dicas, aut etiam credas, erat quando non erat. erat certè quando non erat filietas illa, qua refertur ad Mariam; ſed tamen ante Mariam erat idem ipſe, Heri, Hodie, & in ſæcula filius Mariæ. Obmuteſce Hebion equæ ac pecus bebes, & tu ſecum Marcion putide. Tu verò quid loqueris Cerite homo planè cera dignus? Gaude & exulta Vrbs hæreſum victrix Nicea, quæ, ἀνίκητος, prælians prælia Domini, quinque illis verbis, quaſi quinque lapidibus, è Dauidica pera ſublatis, gigantem illum F
Arrium, nouum Goliam, quem aduerſus Dei filium philoſophia inanis, & fallax armauerat, tanta cum laude ſuperaſti. En tibi aſſurgit Oriens, tibi gratulatur Occidens, plauditq́ue manibus cum ingenti lætitia vniuerſus Orbis. Vos ò fideles audite: Hæc ſunt illa quinque verba magnifica, altè volantia, quæ cœlos, terras, & maria peragrarunt, quæ omnes gentes, de generatione filij Dei ſinceram fidem docuerunt ΟΥΧ ΗΝ ΟΤΕ ΟΥΧ ΗΝ. Non erat quando non erat, verè enim ſemper erat, & ne punctum quidem vllum, ſiue momentum, dicam græcè ῥοπὴ, ἀκμὴ; nullus inquam temporis articulus anteceſsit mundi ipſius, vel edendi in lucem, vel condendi, aut etiam primitus faciendi, quo dici poſsit. Tum filius Dei non erat. Iamque φιλολογία, aut πολυλογία tam in al- G
tum ſeſe extollet aduerſus ſcientiam Dei, vt vi, & potentia horum verborum, neque tam verborum, quàm tubarum, tubarum inquam ſacerdotalium, velut altera Hierico non mox concidat, non ruant Caſtra, non ſternantur ad terras, tanquam percuſſæ de Cœlo Turres? Vhe vobis quicunque eſtis ò hoſtes filij Dei χριστόμαχοι; ſi eo vſque belligerando proceſſeritis, vt Dei patris iram, atq; indignationem aliquando mereamini. Non vos defendent in acceſſa montium iuga, non vaſtæ paludes; non ſinus marium: Angeli Dei quibus præceptum eſt, vt adorent filium eius, Aquilis velociores, Leonibus fortiores vos perſequentur, & comprẽdent, & non conuertentur donec funditus pereatis. quis unquam pugnauit aduerſus filium, & non habuit iratum patrem? Indicat nouus ille Iu- H
das, & Diabolus Arrius, qui, quo die minis, verbis ſubdolis, & amphibolijs ſeditionem inſtaurabat, veſperaſcente in faciem ſolis; non dum enim occubuerat, extemplò, tanquam Deo Patre læſum filij numen iuſto iudicio vendicante, & eum excommunicante coram omni eccleſia primitiuorum; quia a communione huius eccleſiæ ſe ſe tam ſuperbè ſegregauerat, crepuit medius, & inter tetros illos odores, malè olens totus intus, & foris, & viſcera ſimul effudit, & animam.

O longum memoranda dies,

qua

A qua,& iustitia de cœlo prospexit ad vindictam hostium filij Dei, & veritas orta est ad cōfirmationem credentiū in filium Dei. Abijt ille infęlix cū Diabolo in locum suum, quem neque Cœlum recepisset inter Angelos, neque terra sustinuisset inter homines,& nos suo ipsius periculo cauti didicimus non abire retrorsum,sed manere firmiter velut in loco nostro in fide,& dilectione filij Dei Saluatoris hominum, & instaurator s Angelorum:quia qui negat filium,is neque Deum patrem habet:& qui manet in filio,habet vitam æternam.

Filius Dei, Dei Verbum. Cap. V.

B

VANTA animo voluimus, cogitamus, dicimus, scribimus de hoc ipso tali tantoque filio; qui idē ipse, humanitate assumpta, Diuinitate non absumpta in patre manens,& ad nos veniens est filius Dei,& filius hominis,spes terrarum,decus sęculorum,commune gaudium Angelorum,& hominum; In quo est nobis tota religio, tota fides, spes tota, tota salus, cuius titulus est Christus in ea forma, qua minor est patre, cuius nomen est Verbum Dei, in ea qua æqualis est patri,& planè faciendi libros, περί τοῦ λόγου nullus esset fi-
C nis,ò viri;nam consummario sermonum ipse est,sermo sermonum; Verbum verborum,ratio rationum,idea idearum, exemplar exemplarium; qui solus seipsum dignè laudat,& canit,quo canente ducunt choreas astra cœli,& iubilant omnes filij Dei. Sed nos infantium more balbutientium, qui nihil tā nituntur,& gestiūt,qūam vt ad loquendū nati fari posfint, diuino verbo ex terra nati,& ex aqua renati,ne ipsum verbum,silētio,& taciturnitate pertrāseūtes ingrati simus; de ipsius Diuini Verbi Laudibus tacere omnino nō possumus,nec debemus. Ob id ex tāta immensitate,vndè sibi plena conuiuia instruunt Angeli,& Archangeli, non mandantes non bibentes,non haurientes, sed humida tantum litora more Egiptij Canis lambentes,vt neque minaces fluuios tentare, neque sacros fontes pollue-
D re videamur;hoc ipsum Diuinum genus,vt possumus castè,& verecundè celebramus. O si vni ex Seraphin filij, φίλε gloriæ Rex virtutum Dominus,vniuersorum hæres, qui supra omnes Angelos gloriosè triumphans, sedes ad dexteram Paternæ Maiestatis in excelsis; hodierna die iubendo iuberes,vt ex beatis illis,cœlestium agminibus ad me miserū,& compunctū corde descenderet,& cadente carbone adureret linguæ meę sordes,& labia purgaret mea. O si tu ipse omnipotens Sermo Dei ignis consumēs, lux illuminans,qui ex regalibus sedibus altum insonans,rupisti magna illa mundi silentia,dum per cęcam noctem,& Iudęorum,& gentium,cole-

rentur vbique idola, & essent penitus clausa ora canentium Domino per E
teipsum, quæ tua est miseratio, & gratia, mundares cor meum ab occultis meis igne illo tuo, quem venisti mittere in terram. Quæ ego verba, quas ego flammas, quos flammarum globos voluerem, euomerem, eructarem de plenitudine tua, de Natura tua, de Maiestate tua, de Diuinitate tua, quam lex, quam prophetæ, quam Euangelium, quam Ecclesia, quam Orbis, quam Angeli, quam homines, quam cœli, terræ, Maria, docent, prædicant, testantur, colunt. Hic mihi certè esset fortunatissimus laborum omnium, o viri, si non infœliciter dicerem filijs Adam, quis est filius Dei, & quod nomen eius, vt credant in eum Deum de Deo, vnum ex vno, verum ex vero, viuum ex viuo, perfectum ex perfectò; & credentes vitam habeant in nomine eius transeuntes de mor F
te ad vitam, quia liber generationis, Adam est liber Mortis; & liber generationis Iesu Christi est liber vitæ. Sed quid loquatur seruus de Domino? Terra de Cœlo? Homo de Deo? Mutus de verbo? loquere tu pro omnibus, dilecte Domine; qui velut solutus vinculis carnis, in carne viuens, præter carnem, totus in spiritu; & penè spiritus, non solum vidisti verbum carnem factum, quod vidit omnis caro, sed ipsum illud verbum sine carne, ante carnem, super carnem, quod dat vitam omni carni, quod imperat omnibus spiritibus, in cuius manu est omnis anima, & omnis spiritus, quod est Pater spirituum, quod ne comprehendere quidem possunt ipsi purissimi spiritus: tanquam in æternum solem, in orbem diuinum, in globum, & compendium, quo comprehenditur omnis pleni- G
tudo Diuinitatis, supra cęteros collegas tuos, purificatæ intelligentiæ oculos infixisti, & pro nobis factus admirabilis Aquila, contemplationis pennis in sublime volans vnicam, & hominum, & Angelorum escam diuino ore tuo de altissimis cœlis ad terras, & patribus, & filijs, & adolescentibus, & senibus, & iuuenibus, & infantibus, & ipsis quoque sanctis mulieribus attulisti. Si benè quid de vobis mœruit Christus Iesus, viri audite hunc ipsum Apostolum, & Euangelistã, qui omnium Theologorũ, ne Petrum quidem excipio. θεολογώτατος, verbum Dei in Deo apud Deum, Deum vidit, audiuit, contrectauit, narrauit, conscripsit, qui super pectus Domini, in quo sunt omnes thesauri Diuinæ sapientiæ in sacrosancto vitalis cęnæ conuiuio, vnus recubuit, qui virgo, virginis custos, virgi- H
nis filium Agnum; Charus Achaes, sollicitè sequitur quocunq; ierit. Hic est verè filius tonitrui, cuius vox, vox tonitrui est in mystica sancti Euangelij rota. quid hic Periclem mihi commemoras, homo, in oratione, vt gręci gloriosè fabulantur tonantem, & fulgurantem? Hæc sunt tonitrua, hæ corruscationes, hæc fulmina Olympia, quæ ore æquiparans Deum, hic noster λογοθέτης, emittit. Num adhuc non resonant vbique terrarum ingentes illæ voces? quid dico voces.

Humanas motura tonitrua mentes.

In prin-

A In principio erat Verbum,& Verbū erat apud Deum. & Deus erat Verbum.hoc erat in principio apud Deū.omnia per ipsum facta sunt. & sine ipso factum est nihil,quod factum est. Parce Moses. Parce νομοθέτης. tua tonitrua tua fulgura,tuæ clangentes, & perstrepentes Buccinæ, vix verba sunt,si cū terribili huius vocis sonitu cōferātur. Noli mirari fili hominis, hic est,ὁ λόγος, illic νόμος.neq; vero per legē,sed per verbum, & conditus, & seruatus est mundus. Itaq; cum ab initio post quotidianam illam & odiosam Iudæorum,tāquam ranarum palustrium,loquacitatem,quā publicamus,Sanctißimus ex Diuinis oraculis,verè vox aquarum multarum de cœlo cadentium,cum ingenti Christianorum gloria obmutescere fecerat ex Ethnicis philosophorum scholis,quarum temerariam inanitatē exage-

B rare velle exhorbitare fecerit,pleriq; qui ēt,vt cum Diuo Hieronymo ludam allegorijs,in Boue arabant,& Asino,aduersus Christi religionē impia,& insana bella suscepisset,iamq; nostri compellerentur secum dissere re,& tractare,non de Christiana republica, & politia,non de agrorū terminis,aut finibus,non de legibus,& iure, non de armis,& regno;sed de ipso Rege,de Maiestate regia,de natalibus Regis;Vnde primus splendor, & gloria Regum:hucq; ventum esset vt Ioannes,tam Mose clarior,quā Euāgelium est ipsa lege præstantius, in ecclesia magna in populo graui vocaretur,rogaretur,pene cogeretur,vt dum alij testes vel defecisi; vel à contradictione linguarū violenter oppreßi essent,ipse post omnes,qui tot Annos, & Christo,& θεοτόκῳ familiarißimi,vnà conuixerāt,audiēte cęlo,& terra

C testimonium perhiberet veritati,& illud ad futurā rei memoriam, quam nulla ætas aboleret, consignaret æternis scriptionibus:repente plenus Deo prosilijt,& expiatis omnibus sacrificio,ieiunio,prece,illo ipso spiritu,quo Dominica die res tantas viderat,non in caligine aeris, sed in lumine solis, calamo simul ac lingua altißima exorsus erūpētibus ignitis eloquijs,ex sacro sancto illo pectore,vnde velut ex camino Diuini incendij eructabāt flammę,ardores,vapores sanctißimæ charitatis,non rauco,sed sonoro euāgelicę veritatis tonitruo, & verbo corruscante potentius ictu fulmineo, omnes hæreses,sectas,scismata;omnes antichristos vniuersum Concilium vanitatis, cunctamque Ecclesiam malignantium, inuicta huius sancti Euangelij potentia perterruit, strauit dißipauit. Ecquæ profecto, vel

D nunc, vel olim hæretica prauitas, temeritas, impietasque, insania, perfidia, calumnia inuecta est, aut etiam si Deo placet inuehi potest in Orbem de filio Dei, quam non atterat, non conterat, hæc ipsa Euangelicæ Historiæ præfatio, tam sancta, tam vehemens, & tam diuinis plena sagittis? Sagittæ tuæ ò sancte Senex infixæ sunt in corda inimicorum Regis nostri. ob id populi in dies magis, ac magis sub te cadunt in luce sagittarum tuarum, euntes & in splendore fulgurantis hastæ tuæ. Vos apello, philosophi, Iudæi, Hæretici, an non videtis lucentes, nitidasque sagittas, quas iam è pharetra deprompsit aduersus uos,

magnus

magnus hic euangelij, verbique potens? non vt vos perdat, sed vt saluet, E
& nouo bellandi genere amicos faciat ex inimicis? Videte vos saltem Christi fideles, quos neque scientia inflat, neque superstitio tenet, neque superbia in errorem, & inscientiam trahit. Videte inquam, vt fortunatus iste piscator, ingentes has belluas, hæc immania Cete iam iam fortissimè percusserit, confoderit prudentissimè, vno rethe concluserit, vt si in Corporis Christi nostri mysticam escam conuerti nō possunt, hoc ipsum saltem corpus deuorare, aut dilaniare omnino non possint. Cum enim nominat verbum, an non indicat filium? Cum indefinitè scribit, Erat, an non asserit sempiternum? Cum designatè dicit IN PRINCIPIO,
an non intelligit, & probat æualem, neque tempore, neque natura genitori secundum? Profectò verò quod sequitur, & Verbum Erat Apud F
DEVM, distinguit, & à patre filium, & patrem à filio vt sit alius apud aliū, non idem apud seipsum. Porrò illud, & Deus erat verbum, quòd docet aliud, quàm diuinum illud ὁμούσιον, quod trecenti, decemque & octo Hierarchæ, tanquam strenuissimi bellatores summi sacerdotis Abrahæ iudicio de vniuersis legionibus militiæ cœlestis electi, velut tropheum Christianę Religionis subacta toto orbe perfidia gloriosi victores extulerunt? Quo & credimus, & confitemur patrem, & filium esse tam natura, essentia, substantia, vnum, quàm personę ratione distinctos. Illa autem
altè, & opportunè subiuncta collectio; Hoc Erat In Principio Apud G
DEVM. huc tendit verbum istud, quòd vt ipsi, qui Christum sequimur, prędicamus, non est recens ortum. Verbum verbi, erat hoc ipsum vnicum Dei Verbum, Verbum sempiternum, equeuum patri, distinctum persona; & natura, vnum cum patre. Iam cum dicit omnia per ipsum facta sunt, quid molitur, nisi pudeat dicere verbum illud esse factum, cuius opera facta sunt omnia. Aliud est opifex, aliud est opificium, aliud Deus, aliud Creatura. Mundus est opificium Dei. Verbum est opificis brachium, dextera, Ars, sapientia, Virtus. quid est autem quod adiecit & sine ipso factum est nihil, quod factum est, nisi? Ne putate omnia tantum in
illa communi silua generatim, & vniuersè, non etiam seorsum, & singu- H
latim condita esse verbo Dei: Tota illa cosmopœia, & quæ creata sunt simul, & quæ ex diebus distincta fuerunt, hoc ipsum diuinum verbum, hāc ipsam diuini verbi gloriam, in tanta fabrica magnificè prædicant, & testātur. Nihil tam magnum, & sublimè, quod non cęptum, factumque, & perfectum fuerit Dei verbo, nihil tam abiectum, & vile, siue in cœlo, siue in terra, siue in mari, siue visibile, siue inuisibile, quod sua ipsius opera, & manu indignum putauerit Dei verbum. quàm mirabilis est Deus in operibus suis, magnus in magnis, sed non paruus in paruis, tam admirabile, & gloriosum est verbum Dei; qui sicut scripsit & ipse Moses (neque enim noua sed vetera loquimur quæ etiam in ipso, velut ex perenni fonte hauserunt omnium sæculorum nationes, & populi) Verbo cœlos, verbo ter-

ras,

A ras,verbo Angelos,& Homines;Belluas;Aues,Pisces,Conchilia,Vermes; Verbo Solem, Lunam, Stellas, Lucem, Tenebras, Dies, Noctes,Arbores Plantas,Lapides;quin,& lapidum vires,herbarum flores, arborum frondes,Auium pennas,exiguasque maris arenas,suo ipsius verbo Deus,& vocauit vt essent,& fecit vt fierent,& nunc regit vt persistant.quid nam ò viri dici potuit,aut magnificentius,aut euidentius de opificio verbi Dei;vt præteream sacrosancta illa, & veneranda salutis nostræ mysteria, quibus non tam facti,quàm refecti sumus, quæ ex diuinis eloquijs nemo dubitat referenda esse in ipsum verbum,pro nobis non iam creandis ex nihilo,sed redimendis magno pretio;& carnem factum,& insitum animis, & prædicatum mundo?Eant nunc Verberi, eant, & cum verbo, vt solent,super-
B bè contendant:confundant verbum cum persona patris: separent à patre substantiam Verbi: Dicant Pater erat quando non erat Verbum:calumnientur,ad nouum testamentum pertinet verbum, non ad uetus, nouus Deus,non antiquus: & factis non extantibus. Ecce πρῶτ' ἐὐαγγέλιον, vniuersæ euangelicæ historiæ basis,& fundamentum; ecce euangelij Sol, quem iam in insulam relegare,aut amandare nemo potest,quàm vbique splendet, quàm apertè docet, & æternitatem verbi, & personam distinctam à persona patris,& naturam vnam,& eandem cum patre, & parem secum authoritatem, & maiestatem in vnaquaque natura, & in tota vniuersitate rerum creatarum. Quid hic tergiuersaris ò impudentissima mulier, ò impietas, ò perfidia (ego enim viri non tam hæreticos perse-
C quor,quibus plura sunt nomina,quàm ipsam hæresim,quæ multorũ capitũ vna est,& immanis Hydra)quid inquã ęstuas hæresis,quid fremis,quid te torques? Quater in ipso limine Ioannis legimus Verbum erat,& tu audes adhuc dicere Verbum aliquando non erat? Indefinitè profertur, In principio erat,& tu definite signas,quando erat,& quando non erat,quãdo esse cępit,& quando non fuit; Tuba canit, erat Verbum apud Deum patrem,& contra tu reclamas; Eadem persona est verbum, & pater Verbi. Ioannes prædicat de Deo verbum,de Verbo Deum, & tu non meretrix solum, sed & procax, dicis,non est Deus Verbum? Non est Verbum Deus? Ille dicit verbo constare omnia,& tu numeras verbum inter omnia? Itaque vt peroremus:non nuper prodijt Dei Verbum,non olim so-
D lum fuit,principio erat,non principio temporis solum,de quo poętarum præcipuus Maro cecinit.

Principio cœlum,ac terras,camposque liquentes
Lucentemque globum Lunæ titaniaque astra.

Secutus Mosen cuius est illud in Capite libri, In principio creauit Deus cœlum,& terram. quod quidem principium,si ad libellam, & perpendiculum verba exigerentur, ex vi verbi, quod sequitur,initium verius dicendum esset.ad tempus sanè spectant,& tempus indicant æternæ illæ voces ברא ἐποίησεν; creauit, quibus locutus est spiritus sanctus constitu-

tionem

tionem mundi: sed erat in principio, simpliciter in principio, quod prin E
cipium non habet, quod est primum, & principale principium, vnde om
nia principia principij rationem, & vim principalem accipiunt. Erat, ex
antiquis, hoc ipsum verbum, Dei filius, antequàm terram terreremus, imò
antequàm fieret terra, & cœlum, cum nondum aquarum fontes erumpe-
rent, cum montes nondum consisterent: Colles nondum assurgerent;
Fluuij nondum tumescerent, Maria nondum feruescerent: Erat hoc ip-
sum verbum ante Luciferum, & secundos illos splendores, quos Deus
emittit foras: erat ante omnem creaturam corporalem, & spiritalẽ, quia
emicante gloria Diuinitatis intus ex ore altissimi æterni parentis æterna
progenies, paternæ virtutis virtus, paternæ sapientiæ sapientia, gloria glo-
riæ, figura substantiæ patris, imago Dei, ipsi Deo nulla ex parte dissimi- F
lis. Hæc ipsa, quæ ne cogitationes quidem nostras terminatas relinquit;
sed præcurrit, & ante volat potius, diuina æternitas est illud principium
sine principio, quod propterea absolutè, & absque additione vlla princi-
pium vocatur, in quo erat Dei verbum. quòd si æternitas ipsa est Diuini-
tas, & Diuinitas similiter Deus ipse est; quid est igitur in principio erat
verbum hoc est, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Sic enim scripsit theologus, nisi in
Deo erat Deus? in patre erat filius. Ne verò orbem quendam fingeres ani
mo, quasi idem in se ipso sit penitus, & non distinctio Dei, qui dicit, &
verbi quod dicitur, protinus & adiectũ est, ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, &
illud verbum erat apud illum Deum, non apud Deum simpliciter, quod
est naturæ nomen. quomodo enim est apud Deum, si non est aliud quàm G
Deus? sed est apud diuinam illam, quæ genuit, primam in Trinitate per-
sonam, quæ Deus pater dicitur, ad quam refertur, absqua gignitur, absqua
distinguitur, absqua non separatur. O viri, quem, lingua sancta dum no-
bis morigerari studet, בר filium vocat, & ex vtero genitum: philosophi,
vt de Deo puriora, & sanctiora loqui, atque sentire videantur, misteriũ
patris, & filij nunquàm planè intelligentes, nimirum non credentes; non
tam pia, quàm superba mente, verbum nominant: quod ipsum tamen, vt
alia quàm plurima, ex sacris literis malignè forsan suffurati sunt. Sanè fi-
lius, & generatio simpliciter ad naturam pertinent, suntque naturæ no-
mina, vnde, & in brutis dicuntur, & in rebus inanimatis, etiam apud au-
thores linguæ latinæ: at verbum, & dicere altius quiddã significant, quod H
ad naturam tantum spiritalem, & intellectualem pertinere putandum est;
nam qui ponit verbum, ponit & mentem; mens dicit, verbum dicitur:
eo sanè verbum est, quo dicitur, ut cum mens sit Dei, Angeli, hominis,
sit etiam verbum Diuinum, Angelicum, humanum, νοῦς est parens, λόγος
foetus, & proles. Ioannes itaque eliminaturus importunas hasce, & in-
gratas de filio Dei, cui bis vitam debemus, nempè datam, & redemptam,
hæreticas impietates, quæ inter philosophorũ exercitationes, & subti-
litates, velut muscæ in terra Aegypti exortæ sunt, vt in primis, & ante om

nia

A nia illud constet, de quo adornatur disputatio in ipsis foribus, suppressa filij voce loquitur, Verbum; scribit, Verbum; nihil in ore, habet nisi, Verbū. Ne timete charissimi cum nobiscū steterit grandeuus hic christianorum Nestor, sacrum hoc caput, ex cuius lingua melle dulcior fluit oratio: tum primo beabit orbem amabilissimo illo nomine filij vnigeniti, qui est in sinu patris, qui & habitauit in nobis Caro factus, de cuius gratiarum plenitudine nos omnes accepimus. Quid tu hic ancipitis fidei homo, vsq; adeò morosè vrges, vt dicamus pro verbo sermonem? Inuides ne Dei filio hanc vocem honoris, Verbum, verum, bonum; non enim tam à verberando, quod sonantis vocis proprium esse potest; quam si Varroni credimus, ab ipsa veritate deducitur Verbum: quæ maximè sese ostendit in
B Verbo, tanquàm in animi signo, & indice. Nam tametsi secundaria verba, vel expressa vocibus, vel insculpta ceris, aut tabulis, sæpè sæpius mentiuntur; illud tamen principale Verbum, vnde est omnis ratio verbi, illud inquàm quod formatur primum in animo, quo animus de re secum loquitur, non cogitando, non deliberando: hæc enim omnia, quæ græci fœliciter dicunt, μερμηρίζειν, tanquàm labor conceptionis, & enixus, partum ipsum antecedunt; sed firmando, definiendo, affirmando, concludendo, priusquàm ab ore cordis exeat ad os corporis, & angustias fauciū arietante lingua erumpat in sonum, vocem, sermonemq; articulatum, nunquàm non nuntiat animo, quod verum est, alioquin tam abest a ratione verbi, quàm abest a ratione veri. Ecquid simpliciter cognoscitur
C nisi ipsum verum? Cogitare falsa possumus, verum enim vero, cognoscere nisi vera non possumus: quæ est enim ipsius falsi cognitio nisi cum planè cognoscimus quod sit sicut verè est falsum: & ne tunc quidem falsum cognoscimus, sed verum quippè, falsum esse: falsum non falsum, sed verum esse, perinde ac verum esse verum, Ita manifestum est, quia ante omnia de rebus ipsis cogitamus: quæ cogitata sunt iudicio deinde, & ratione disponimus: disposita sapientia, scientiave firmamus; sapientia si ad contemplationem pertineat; scientia si ad actionem: tum a nobis firmata, lumine superiore illustramus: illustrata soli intra nos loquimur, iuxta illud, dixerunt intra se; idque facimus Verbo, quod è corde egreditur, tanquàm interpres mentis; vnde & psalmus cęcinit, eructauit cor meum ver
D bum: manifestum est inquàm, vel nequaquàm a nobis formari verbum, vel omnino esse verum quod formatur; Vt propterea nullum Verbum, tam sit verè Verbum, quàm Dei filius, qui est ipsa veritas, ex qua omnes veritates. Et sermo quidem o bone vir quomodo intelligi potest absque serie, & consertione orationis? nam à serendo dictus esse videtur, vt fortasse non tam voce Verbi, quàm sermonis exprimenda sit persona filij Dei, ab ea die, qua primum in illam (vt sic loquar) conserta est humana natura, & vt appositè dicam; dū Verbum illud indiuiduum æternæ mentis, carnis quasi vocē corporalem induit, vt quod ne angelorum quidem

lingua

lingua fari poterat, familiare fieret linguis pastorum, & piscatorum: sed E
enim ad eam ipsam personam declarandam pro eo diuinitatis statu,& ra-
tione, cum ab omni æternitate, in principio, ante omnia principia nulla
esset in Dei filio consertio rerum, nam vna res sola, & simplex est Deus,
& filius, diuinitas, & filietas, multo significantius, verius, aptius, atque
ideò, & frequentius vtuntur sacræ literæ nomine Verbi, quàm sermonis.
Quis enim non statim intelligat; te ipsum apello, te ipsum conuenio, vt
te aduersus temetipsum ferente literas in morem Vriæ, ex ore tuo non
ego, sed tu ipse te iudices: quis inquàm non intelligat, quod ratio Verbi
sit ipsa sermonis ratione multo absolutior, atque simplicior? Profectò nõ
sunt ipsi Verbo necessarij sermones; at sermoni multa sunt necessaria ver
ba. Et per me quidem viceris, ò mi frater, vt sit par, & vna ratio sermo- F
nis, & Verbi. at verò quis hinc, vel maximè non promoueatur vt dicat
in faciem, Plautinum illud, dignus es cum hac tua religione multo odio:
durum nodum in scirpo quæris, nempè vbi de re tanta agatur, absque vl-
la necessitate mutans verbum in sermonem; planè dicam, tecum ludens,
quanquàm ne hic quidem forsàn ludere nobis licet, grabatum in cubile.
Itaque ego nihil te veritus, qui iam diu in omnes scriptores iudicium, &
rationem censoriam tibi arrogas, aliis derogas in hac nostra communi fi-
de, & de re ipsa, & de voce securus tibi, & omnibus mihi exprobantibus,
respondebo. Verbum erat in principio Verbum. Apud Deum erat Ver-
bum; Deus erat Verbum; & sermones quidem appellabo τὰ λόγια ἐκ
τοῦ λόγου. τὸν λόγον vocabo semper verbum, sanè λόγια quidem multa, G
ὁ λόγος vnus non absolutè λόγος, sed cum articuli pondere, ὁ λόγος, &
λόγια fiunt, ὁ λόγος non fit. Ideoq; θεῖα λόγια, at ὁ λόγος non tam θεῖος
quam θεὸς, non alius, a patre Deus, sed ille idem Deus, quia non sunt
θεοὶ, sed vnus solus θεὸς. quàm magnus hic noster λόγος ò viri, non vt no
stra ἔπεα πτερόεντα, perinane volans ἀνυπόστατος, χεόμενος, διάλυτος,
παυσόμενος. Ideò neque nomen, neque Verbum, vt ipsi ex grammatica
loqui solemus de nomine, & Verbo, sed vis, & rerum in primis, & nomi
num, & Verborum, Verbum ineffabile, incredibile, incomprehensibi-
le; Verbum cuius dictio, & generatio, a circulo mundi huius est penitus
eximenda, aut vestiganda. Ecquod nam Verbum est istud? Ratio perpe
tua, sapientia sempiterna, lux inaccessibilis, veritas incommutabilis, ve- H
rè Verbum, non tam consilio, & deliberatione, quàm ipsa diuina rerũ
omnium plenitudine eructante prolatum, verè Ars plenissima rationum
viuentium, imago bonitatis viua, & legma prolis illius, qui solus est bo-
nus, imò ipsum bonum λόγος, tacita quædam definitio, demonstratioq;
parentis. Plus enim multo significat græcis ὁ λόγος quàm latinis, vel
sermo, vel verbum, vel vtrumque. Atque ideo longè melius, & fœlicius
illi Dei filium λόγον dicunt, quàm nos, vel Verbum dicimus, vel sermo-
nem. intelligite quæsò pij omnes si λόγος est ratio, scientia, sententia; er-

go, qui

A og, qui non credunt in filium Dei, in λόγον sunt ἄλογοι λόγοι, sunt ἄλογοι, sunt τὰ ἄλογα ζῶα, non homines inquàm sed animalia bruta; nempè iudicio, sapientia, & prorsus omni ratione carent. Equidem θεῖος ὁ ἔνδον λόγον, ὁ ἔξοθεν, factus est diuinus inquàm ille paternæ mentis conceptus, prolatus est in sermonem, dum habitu inuentus, vt homo ad nos venit, vt nobiscum habitans familiari sermone, et exemplo conuinceret nos similes esse bestijs; quo tandem qui ἄλογοι λόγοι, & verè præter rationem viuebant, tanquam Equus, & Mulus, quibus non est intellectus, ipso λόγον docente, arguenteq;, & illuminante, mundum de peccato, quod perpetrabat; de iustitia, quam negligebat; de iudicio, quod non intelligebat, paulatim efficerentur iuxta apostolicas voces λογικὰ ζῶα, concupisce B rent lac λογικὸν, & exhiberent Deo λατρείαν λογικὴν. quid hic amplius quæritis? sistite ecce habetis τὸν λόγον & mysteria τοῦ λόγου, mysteria τῶν πάντων λόγων μείζωνα, τῶν πάντων λόγων κρείττονα.

Vnius substantiæ Deus, pater & filius. Cap. VI.

QVIDEM vereor, ne verba mihi superesse putaueritis; quæ initio pudori obsequens dixeram defutura. Sed cui deesse posint verba loquenti de Verbo? quod vsque adeo dat verbum Euangelizantibus C virtute multa, vt etiam aperiat ora mutorum, & linguas infantium faciat disertas. Verum enimuero ad conficiendum prorsus λογομαχίαν, vt ipsis hæreticis, quibus tantopere aduersus dominum & aduersus Christum eius pietas subuertitur; & armatur impietas, illud quoque desit, quod victis omnibus superesse solet, vt se defendere tueriq; valeant. Hæc vna vna mihi pars rel qua est, hoc unum restat, in hoc vno elaborandum est, vt hunc ipsum Dei filium, siue verbum dicere mauis siue sermonem, siue λόγον, qui homines iam diu alienatos, & versos in belluas sibi, & in antiquum honoris, & gratiæ statum, vnde miserè cæciderant, gloriosè restituit qui in principio, & in capite, ipse quoque prin D cipium, & caput, nondum exinanitus in hominem, nondum abbreuiatus in capitulum, in patre, & apud patrem nunquàm non erat, qui patria virtus, & potestas, quæ vt nunquàm otiari, sic nunquàm labefactari potest, antequàm se in hominem induceret, & singula, & omnia diuini opificij machinamenta perfecit, ostendamus vnius, & non alterius substantiæ esse cum ipso Deo, atq; illam sanctorum patrum, qui in Vrbe Nicea, Constantinopoli, & Chalcedone conuenerunt. quid? ipsius spūs sancti, qui est Conciliorū anima plenam, & gloriosam vocē, illā inq̃ inuictam uocem, quam in ipsis etiam desertis græciæ, adhuc cœli, & terræ reboant.

Et Cripta

Et cripta scopuliq; omnes lustraq; ferarum. E

Vocem, quæ vna amicis spem,& gaudiũ inimicis verò gemitum affert,& terrorem, ὁμούσιον illud, graue, nunc proprio integroq; sermone studiosè,accurateque declaremus.In hoc uertitur sanctissimæ Trinitatis Cardo ò viri. Hæc est sublimitas, & profundum christianæ theologiæ refugium, & arx spei nostræ, christianæ demum militiæ,&professionis communis tessera; perinde ac figura crucis, est ipsius victoriæ titulus, & tropheum insigne: signum autem est, nam beata illa & florentissima Constantini ciuitas, ex vetere Bizantio noua Roma, antiquæ emula & illius gloriæ penè par, decreto tanti Regis, qui præclaram illam Vrbem genuerat, non tam quiritibus, quàm cęlitibus, ipse non nostra lingua quirinus sed Græcè κοίρανος, ostentabat in foro velut nostræ religionis monumentum, & symbolum, tres maximas stuas; ipsum quoque Crucis sacrum vexillum, & denique tanti corporis quasi animam,inscriptionẽ illam Græcam εἷς ἅγιος. cuius profectò imaginosi simulachri,& quasi speculi,si omnes simul, & mutas, & loquentes figuras interpræetari libeat; quid aliud reddent quàm τριὰς ὁμούσιος, καὶ εἷς ὁ σταυρωθεὶς, vnius substantiæ Deus Trinitas, & vnus, humana sub imagine crucifixus,quo sanctificati sumus? Itaque vt hinc auspicemur diuinam substantiam,Gręca lingua non οὐσίαν quidem solum dicit, sed & ὕπαρξιν, & ὑπόστασιν, tanta est illius linguæ copia, tanta fœlicitas, quam meritò ipse quoque Romano eloquio superbus Cicero nunquàm nõ admiratur,nisi cùm interdum seruiens auræ populari, fretus ingenio magis, quàm cõnscientia, dissimulata inopia nostri sermonis,Græcis orationibus exagitat,nullum fortasse sibi pręsentius numen esse sentiens quàm gratia populi Romani. Porrò vix semel, aut iterum reperies apud Theologos Græcos Dei filium esse patris ὁμοουπόστατον, quòd & priscis illis sæculis dictum paulò liberius,nunc castè legendũ, ritè intelligendum, sed non temerè vsurpandum à quopiam. Nihil verò contra est,tam vsque quaque frequens quàm Deum natum genitori Deo esse ὁμούσιον, & quod illustrius dicitur ὁμοούσιον. Imò verò omnes scholæ, & libri consona fide, & lingua Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum canunt tam ὁμούσιον, quàm τρισυπόστατον. de æterna hypostasi, non est hic locus; nunc vnius substantiæ,hoc est Homousij(iam enim scriptione, prolatione, inflexioneque, demum patribus nostris Latinum factum est) & rem tractamus, & nomen. quid importunè hoc statim initio te ingeris Musca,Culex,Pulex? quid frontem feris? quid salis,insilis,saltas, insultas? quid dicis ὁμούσιον verti non posse consubstantiale, aut vnius substantiæ,quòd & οὐσία,essentiam significet,non substantiam, & Deus ipse essentia sit non substantia? Adesset hic saltem nouus quidam Abraham, qui à sacrosancto holocausto, quod paramus, abigeret has infandas volucres; si tamẽ volucres hos dialecticos, hos philosophos; imò verò omnem hanc inanem dialecticam, & philosophiam, ex cuius fuco aduersus

F G H

A fidem catholicam tam multæ hæreses traxerunt speciem, & colorem: vt dum verisimiles sibi superbè viderētur, nesciȩ pudoris, & reuerentiæ perstiterint erecto collo, & noluerint cędere, neque patrū sententijs, neque Cæsarum legibus, neque sacrosanctis decretis Conciliorum; quæ pij, & catholici perinde, ac ipsum euangelium pari inquàm, & studio fidei, & pietatis affectu, religiosè suscipiunt, & venerantur: sed audi audi Candide Ari qui dum Dei substantiam violentus arripis meritóà dæmone, ad deum inuitus arriperis: Candide.

Qui facere soles patria non degener artis
Candida de nigris.

Audite inquàm ambo, & nolite videri similes pueris vt pro leuibus noxis tam graues geratis iras. Cur enim οὐσία vsq; adeo morosi estis, atque dif-
B ficiles, quando, & in logicis substantiæ primæ, & secūdæ dicuntur οὐσίαι πρῶται, καὶ δεύτεραι. & in physicis materia quæ inter substantias numeratur, appellatur οὐσία, οὐσία inquàm ἀχατακτος. sed & rhetores, in gratia fortasse potentium, quibus homines inopes, tenuisque, & afflictæ fortunæ, ne in mundo quidem aliquid esse videntur, diuitias ipsas, quæ maximè distant à ratione τοῦ ὄντος, & τῆς οὐσίας; nam non ineptè rude vulgus, opes bona mobilia appellare consueuit, οὐσίαν vocant. Vnde, & ipsa diffusio, vel iactura opum dicitur, οὐσίας φθορά, & adagium factum in philosophia, quæ ad mores pertinet, οὐσίαν σῴζειν, κατὰ τὴν οὐσίαν διδόναι. quin, & in euangelio ipso (vt videatis contra vos conspirare sacra, &
C profana de male prodigo filio legimus, διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. An verò non videtur vobis nefas asserere ob id Deum non esse essentiam; quia est ipsa essentia maior, & melior? similiter igitur quia Deus est superior ipsa substantia nobis nefas est dicere Deum non esse substantiam. Ita quod vobis arridet, nos deridemus, & quod vos nūc probatis, ipsi magnopere contemnimus. Non potest ò amici ratio, & veritas, ex parte consistere, & ex parte mutare religionē: vel vndiq; tollamus necesse est, vel vsque quaq; tueamur. si propterea Deū substantiā esse dicere nō audetis, quia est supra substantiā, cur non apertè negatis esse Deū, quādo cōstat quod sit supra oĩa quæ sunt. Iā si Deū esse, quod primū est vniuersæ religionis fundamentū, nemo vestrū, vt puto negare audet; fatendū est tandē igitur, & al-
D ta mēte intelligendū, ob id potius Deū esse, q̃ non esse substantiā; quia est supra omnem substantiā. Hoc sanè est ipsi Deo substantia, & ratio substantiæ; etiam supra substantiam; sicut hoc est Deo essentia; quod essentiam antecellit; & hoc est illi vita, quod exuperat omnem vitam. quid? An non, & hoc est Deo esse Deum, quod est supra Græcè diximus, ὑπέρθεος. infra quoque diuinitate superior. Accipite parabolam ò viri pij, pauper colonus, qui operam, sepem prætendit, & intexit vineæ.

Neu sit pecori, neu sit peruia furi

ipsa quoque vitium sarmenta, & omniū arbustorū ramos colligit, egerit

n ehos ipsos,& omnia ad sæpem applicat? sic nos dum Dei fidem a belluinis gentium incursionibus, & insidiosis hæreticorum latrocinijs tutã rectè intelligentiæ septis munire,& circundare nitimur, extrema inopia laborantes,& notionum,& verborum,quibus propria, & concipiamus, & loquamur, omnium quorum notiones, & vocabula tenemus, nihil non congerimus, & applicamus ad Deum ipsum, nimium verè dicentes cum Apostolo quod Deus sit omnia in omnibus, quamquàm ne fiat prorsus incõgruè,ex his,quæ meliora putamus,secernimus optima. quis enim nesciat inter decem rerum genera, quorum diuites apud nos sunt garæ,principem locum obtinere substantiam?quòd si supra cathegorias, essentia est multo maior, & melior; quæ propterea apud philosophos, & theologos appositè admodũ prædicatur; de ipso Deo tamen, dum nobiscũ agimus, ò Candidi parum Candidi quos non pudet in verbis parare nobis laqueos, & foucas in quas parũ cauti labamur, qui pleni estis strophis,& artibus ad ludendos, & illudendos nos animales homines (sic enim à vobis appellamur quot quot questri spiritus sunt nõ recipimus, sed relicto Oriente Romanam fidem sequimur apostolico ore laudatam) præter vocem essentiæ diuinæ naturæ, si quæ alia est, conuenientissimam, cogimur,& substantiæ patientes accommodare aures. Neque enim ignoramus ò Arriani Aristotelicas illas subtilitates, ex quorum fontibus, quos & nostri libauerunt, vestros riuos deducitis, non continuo extare, vel existere actu, quod esse dicitur, quia sunt quædam κατ᾽ ἔμφασιν: quædã autem καθ᾽ ὑπόστασιν, neque ipsi essentiæ conuenire generari,& nasci. Itaque,& ipse Aristoteles cõstanter asseueraret, non posse non extare, quod subsistit, substantiam esse quæ generat; & quæ nascitur vox substantiæ, cuius radix est subsistere, minus insidijs vestris patere potest quàm vox essẽtiæ, quæ ab esse deducitur. Neque verò profecto nisi per summam fraudem,& malitiam, id quod à viris doctis in concertationibus alienissimum esse debet, confinxistis Dei filiũ non esse quidem ex eo quod non est, ne putaremini asserere illum esse ex toto similem cæteris creaturis; sed tamen verè esse ex eo, quod nõ extat, vt omnino assereretis eum esse creaturã. tenemus verba vestra ex nõnullis extantibus; quæ velut impia prorsus,& auribus christianis indigna, ipsum quoque Ariminense vestrum Concilium, dum grauissimè periclitaretur Apostolica Nauicula, dum ingemuerit totus orbis quia Leonem vicisse Draco videbatur, vt nihil iam superesset spei; tandem præsente Thauro prætorij præfecto, qui ex iussu Regis Synodo aderat, fraude detecta à patribus, sanè diu latere technæ non possunt, curiosos oculos omnium una voce damnauit, conclamantibus, & cõsonantibus cunctis episcopis, anathema: & tota simul ecclesia magno quodam plausu, & tripudio excepit, probauitque voces illas iucundissimas, filium Dei esse verè genitũ de substantia Dei patris, non factum de Deo nullis extantibus: & non solum ante omnia sæcula, sed ante omne omnino tempus, natum ex vtero eius, vt

sit

A sit æternus cum patre,& nihil omnino illi anteferatur,& ne pater quidẽ. quin etiam,ne scrupulus aliquis remaneret,vnde simpliciores offenderentur, palam declarauit falsum esse, quod Arianus orbis insano furore bacchabatur. Erat tempus quando non erat filius. Excitato sanè domino qui dormire videbatur, ò viri, venti, qui consurgebant, subsederunt; sedata est tempestas,tranquillitas redijt,& (quod orbis longo desiderio fatigatus expectabat) inuictos illos Athletas,tantis victorijs,& triumphis gloriosos; Athanasium,Hilarium,Eusebium omnium Episcoporũ coripheos (qui propter homousij fidem,quam è mundo tollere,ante cæteros omnibus vi
B ribus nitebãtur tres illi Arius presbyter, Eunonius Diaconus, & Achillas lector,primi authores tantæ impietatis,de proprijs sedibus non semel exterminati fuerant,)velut de prælio reuertẽtes Aegyptus,Gallia,Italia ouationibus plena, tandem amanter excipere complectique potuit: & notas illas non iam ad aurem, sed super tecta, neque in tenebris, sed in lumine aud r, & reddere voces.Vna substantia Dei patris,& filij; consubstantialis Deus filius Deo patri. Ecquis ab initio referat insidias illas omnes, rabiemque simul,& impetum Arianæ persecutionis, quæ per omnes Orientales ecclesias impune grassabatur, instigante Sathana, sæuientibus malis homi iibus, diuina patientia sustinente vasa in interitum, & haud dubiè ordinatè, diuina prouidentia: & quemadmodum fluctibus, & vndis ma-
C ria agitantur, sicut tempora currunt variantis cœli vicibus, & mũdus præmitur bellis, sic Ecclesia continenter exerceatur hæresibus: Græcos illos ò homo, fraude dixisses Vulpeculas,ui Leones (quiescebat enim ferè totus Occidens, & Nycenas diffinitiones,tanquàm certisima Spiritus sancti oracula, omnes defendebant, nolebant labefactari, sententias, & verba tenebant.) Neque verò alio pertinebant tumultuosæ illæ, & insanæ pugnæ, ac seditiones, Orientis conuenticula hominum cætus iniquorum ecclesiæ malignantium,vnde demum è modica scintilla tantus ignis exarsit,mortuo præsertim Semideo illo Constantino primo cui Titulus est, ὁ μέγας, magnus sanè splendor orbis terrarum, cui quod non debet, & antiqua,& noua Roma,atque adeo vuiuersum genus hominum,cuius vi
C ta, vita, mors,mors quoque, mors penè fuit religionis, & fidei. Non alio inquàm pertinebant, quàm vt in typum omnium hæreticorum aduersus antiquam hanc Apostolorum,& Apostolicorum virorum fidem,& quasi hæreditarium patrimonium,Arij illi seductores, impostores, magistri errorum,dicam breuiter singulares illæ, & nimium feræ,atque immanes belluæ, quæ tunicam inconsutilem in frusta discerpunt; quæ extermināt vineam domini; quæ in lętas segetes inspargunt triste, & infœlix lolium; quæ perennes iugis aquæ puteos obturantes cauāt paludes, & cloachas plenas putoris; quæ deniq; ageribus aggeres, & hortis iungunt hortos,vt vix agnosci queat, vbi sit ille fons signatus, Hortus ille conclusus vbi requiescit Dominus, & meridiatur cum sponsa sua, obtinere possent vrna, &

calculis vnius substantiæ esse Deum patrem, alterius filium; ideoque san- E
ctissimam Christianorum trinitatem esse τριούσιον, non ὁμοούσιον. Quod, quid aliud erat quàm dicere (claudite queso aures, qui audituri estis, ne tantæ impietatis vocibus polluamini, nam & ipse ora polluta sentio) Trinitas non est Deus, quia certè vna est, eaque indiuidua substantia æterni Dei, vt propterea Dei filius (in illum enim vnice, serpentes illi vibrantibus linguis sibilabant) vel sit consubstantialis Deo Patri, vel omnino non sit verus Deus: quia non possunt esse duæ substantiæ supersubstantiales Deus pater Deus filius. Ita populus Christianus, qui tūc domito iugo Crucis orbe fœliciter germinare incipiebat tanquam herbæ pululantes super terram, hæreticorum incredibili importunitate, & audacia scissus in partes iam non ad veterem harmoniam canebat Christo Deo, & quod dice- F
re lingua refugit, publicè in ipsis etiam gentium theatris ridebatur, & irridebatur. Hæc ipsa (inquam, diligente, & vocante, nos Deo magna fœlicitatis sorte iurauimus) Religio Christi Iesu, sola verè hoc ipso Religionis nomine est dignisim, aquæ omnium sectarum inanitates implet, erroresq;, & peccata reprehendit ac detestatur, quam propterea Angeli tuentur, ac defendunt magna ex parte, medius hic mundus amplectitur; & tu noue Iuda cum exercitibus Demonum ad solam illius vocem non potes non cō tremiscere? Aducti erant in eam insaniam summi principes, viri, & fœminæ: (nam Arius docente diabolo, vt orbem deciperet, Sororem Cæsaris ante decepit) illi quoque qui apud eos potentiores erant ab alta, & contestata maiorum virtute degenerantes, authoritate inflati, fascinati adula- G
tionibus, & pro odio veritatis quo tenebantur mendacio ipso, sub veri specie coloreque decepti, vsque adeo diuino Iudicio sui ipsorum obliti videbantur, vt vix abluti maculas profanæ religionis, & vitæ de summis fidei nostræ arcanis, quæ aut nondum, aut vix attigerant, iudicium sibi & arbitrium vsurpare non vererentur; quasi verò ex humana voluntate, aut intelligentia fingi posit, & non potius ex re ipsa pendeat, & ex diuina reuelatione tradita non sit per verbum Dei (quod est Christus Iesus) inuiolabilis doctrina, & fides, quam mundus, si salutem cupit, sequi debeat. Sed ad extremum demonium meridianum tantam lucem Dominicæ veritatis expauit, & præualuit ὁμοούσιον: ὁμοούσιον, inquam, non ὁμοιούσιον. Illud est fides, & veritas. hoc hæresis, & fucus; Is est Arrianorum candor scilicet vt H
simplicitas animi. Siccine pulli Columbini, Siccine Arriani. quibus sunt pectora niuibus, lacteque candidiora: qui simplicitatem vsque adeo iactatis vestram. Siccine inquam ò Veteratores, & panurgi hæretici, tanta curiositate quæritis iota illud, vt nobiscum similia ferè diceretis dissimilia, sentiretis: defenderetis vestra, & nostra credere videremini? hic, hic te victū teneo quisquis es Antichriste. hic totius negotij summa versatur. Debēt sēsus cū verbis, & verba congruere cū sensibus. In ecclesia sancta Dei, vbi fides regnat, vbi simplicitas, vbi pura cōfessio, vbi auditur quotidie credidi

propter

A propter quod locutus ſum. non decet loqui in corde, & corde, vt aliud tibi in mente retineas, aliud proferas populo labijs. Nō.n. æque audiunt docti, & indocti: non eſt eadem auris amico, & inimico; indoctos faſcinare quis non poteſt, præſertim ſi lingua valeat? Docti cuniculos aduertunt, quibus religio vera ſubuertitur: inimicus etiam in ſcirpo nodum quærit, amicus etiā praua rectè interpretari ſtudet quoad fieri poteſt. Ergo quoties ventilantur dogmata fidei, vitandæ ſunt ambiguitates verborum, loquendum eſt ſimpliciter; & ut ſimpliciter eſt, cuique credendum, ne ſit; in ſpiritu eius dolus malus, ſed bona fides. Dicis te ſimpliciter credere, cur, & non ſimpliciter loqueris? credis quod credimus? loquere quod loquimur. conceptis verbis vtendum, vt ſit cum eodem ſenſu, idem ſer-
B mo. An verò non ſuſpicionem merito mihi facit tua hæc nimia dıligētia, qua agis, vt neque tuos offendere, neq; noſtris diſplicere videaris? Sed fruſtra iacitur rethe ante oculos pennatorum. quantum enim intereſt inter ὁμοούσιον, & ὁμοιουσῖον. illud oſtēdit vnum Deū, hoc de Deo facit Deos, Deos quidem aſsimiles, ſed tamen diuerſos, præſertim cum tu etiam illam ſimilitudinem Græcè ὁμοιοτήτα referas in corde tuo ad vim adoptionis, & gratiæ tantum, non ad vnius ſubſtantiæ communionem. Ecquàm iuſtè illis ſuccenſeret magnus Thesbites; at verè θεοσεβεῖς, ò viri à terrifica voce in eorum aures inclamaret. Vſque quo claudicatis in duas partes maleuoli, inuidi, difficiles, moroſi, lucifugi, maledici, monſtroſi? ſi Deus
C non eſt niſi vna οὐσία cur dicere oportuit ὁμοιούσιον? ſi eſt duæ οὐσίαι, cur non apertè negatur ὁμοούσιον. non eſt expoſitio fidei catholicæ, eſt diſſimulatio perfidiæ Arianæ, Iota littera, quàm malitioſè interpoſuiſtis. ſed iā vno fine omnia quę hactenus de filio Dei diximus concludamus. Quicquid exiſtit, aut creator eſt, aut creatura. Inter has duas οὐσίας nihil omnino eſt, ſed ne cogitari quidē aliqnid poteſt, quod mediū teneat. Nā quod neque eſt Deus, neque creatū à Deo, non extat pęnitus; imò ne eſt quidē vt potè ex toto ἀνούσιον, non ἐνούσιον. Porrò diuina οὐσία, quod ſuperioribus libris longè, lateq́ne oſtendiſſe meminimus, vnica eſt, & ſimplicisſima, vt quicquid verè diuinum eſt, & ad illam Dei ſubſtātiam intrinſecus pertinet, neceſſariò ſit ὁμοούσιον, ἑτερούσιον eſſe non poſsit. contra, multæ
D ſunt οὐσίαι rerum creatarum; atque ideò nulla ſpecies eſt alteri ὁμοούσιος, ſed ſunt omnes. hic enim diuerſæ naturæ, & eſſentiæ ſubſtantiæq́ue duo inuicem opponuntur, vt idem, & aliud ὁμοούσιον, & ἑτερούσιον. ſi igitur Dei filius eſt uerè ἐνούσιος, & non ἀνούσιος, quando etiam hæreticis conſtat, quod non ſit ἀνυπόστατος, quippe quo omnia conſtant, poſtquàm omnes creaturæ ſunt alterius naturæ, & eſſentiæ ab illo, nam per eū non hæc, vel illa tantum; ſed omnino omnia creata ſunt, neceſſariò oportet vt ſit æternæ illi ſubſtantiæ Dei patris, ex quo naſcitur ὁμοούσιος, hoc eſt vt vertit ſancta Romana eccleſia, neque enim vna Latina voce reddi potuit verius, expreſsius, ſignificantius, conſubſtantialis. O' ſi ſtetiſſes Arri

in substantia Dei, si stetisses inquàm in Christo, qui est illa ipsa tota substantia, non discerpta, non distracta, non diuisa, non effusa, vna integra tota, insectilis, & tamen infinita, in patre simul, & filio, communicata filio ab ipso patre; sed substantia filij Dei fuit quasi nihil ante te. An verò ipse Deus, ò viri Docti non meminit suæ ipsius substantiæ in sacris litteris? Et quid est ὑπόστημα, & ὑπόστασις Dei in septuaginta interpretibus apud Hieremiam prophetam; & apud Paulum Apostolum, si nō est substantia: aut certè, quod vt delicatuli magis fastidire videbuntur; sic viri graues aliquanto magis probabunt, subsistentia? quanquàm utraque vox odiosa est fortasse latinis auribus; perinde ac essentia, & existentia. Certè verò non οὐσία sed ὑπόστασις, assumpsit naturam hominis in Christo, vt omnino in sanctissima illa Trinitate sit alia, & alia ὑπόστασις pater, & filius, sed vna tantum οὐσία: ideoque, quod initio proposueram, Dei filius sit Deo Patri non ὁμοϋπόστατος, sed ὁμοούσιος, in quo vt diuus Paulus dixit habitat corporaliter σωματικῶς (tu ne erubesces dicere substantialiter οὐσιωδῶς, hoc enim præterire non licet) omnis plenitudo diuinitatis. ænigmata loquimur fratres dilectissimi, cum diuina loquimur, vt qui nihil proprium habentes, quicquid dicamus semper aliena dicimus, ideoq; de sanctissima illa Trinitate nō nitamur nostro ingenio, sed inhæreamus, & credamus sacris litteris. Non sumus edocti à philosophis, sed à piscatoribus. Complacuit Deo saluum facere populum in simplicitate fidei, non in contentione sermonis: si dicerent Deo, & hominibus amabiles, Panutius, & Spiridion, si hodie inter nos agerent, Viri, duæ inquàm illæ oliuæ, & duo Candelabra; quæ tanta cum gloria diuini nominis in Concilio Nicæno super omnes doctissimos viros sanctitate miraculis existimationeq; floruerunt; & cur nos aliquando non desinamus quærere exemplum huius Homousij in creaturis? Non veremur saltem vocem illam Dei percutientis temerarias hasce nostras cogitationes? Cui me inquit ò mortales similem fecistis? Habeat, habeat diuina maiestas generationis huius ęternæ incredibilem hanc gloriam, vt filius Dei non sit ὁμοφυής, simul natus cum patre; quia pater non est natus: non sit solum ὁμογενής patri, vt animal animali: non ὁμοειδής solum, vt homo homini: non modo ὁμοεθνής, aut ὁμόφυλος, vt vicinus vicino, & inter indigenas alter alteri; sed sit verè ὁμοούσιος, qualis non est, neque esse potest caro carni, aut sanguis sanguini, natus ex patre; sed æquæuus patri; & non minor patre æqueuus, ne sit Deus recens; non minor, ne sit alius, vel alienus Deus. est plane recens, si non est æternus; est & alius, vel alienus, si non est idem Deus. Quid hic te torques Arri? Deus filius creator est, sicut pater, quanquàm ex patre, imò ille idem creator, qui, & pater, quia non sunt duo creatores, sed vnus creator pater, & filius; quin, & eadem creatio est patris, & filij. An igitur tempore includitur, an initio præuenitur Deus filius, & non simul etiam ipse pater? Oraculū, ante me non est formatus Deus, & post me non erit alius.

Oro

A Oro te quis hæc loquitur in prophetis, pater ne, an filius? si pater, crede dicēti, post me non erit Deus; si filius, crede dicenti, ante me non est Deus. quocumque te uertas, Verpe, Verbum Dei effugere non poteris, quo etiā confringuntur capita Draconum in aquis. Pater posteriorem non habet filium: Filius anteriorem non habet patrem. Ecce piscator inuenit, quod philosophus ignorauit. Nam quis dicat, si aliquando filius esse incępit, quod non similiter incęperit pater esse pater tanti filij? Iungat, iungat igitur reuerentia numinis patri filium: quos ipsa diuina natura cōiunxit; humana opinio non separet: non separet inquàm in mentibus vestris impietas, quos ipsa generationis diuinæ ratio in fide catholica copulauit. Nihil in patre prius filio, neque aliquid sine filio: est in filio Pater, est in Pa-
B tre filius, & in toto totus; alius quidem quia est filius, sed certè non aliud, quia est Deus. Verè filius, quia à se facere nō potest quicquā; Verè Deus, qui quæcunque pater facit, hæc & ille similiter facit. Verè idē Deus, quia qui videt filium, videt, & patrem. Quid? Quid fugis? Quid refugis venatores tuos qui te venantur ad vitam non ad mortem, miser? Quid inquàm fugitas; & in morem Parthorum vt euadas ὁμοούσιον, inuadis nos per ὁμοιούσιον, per imaginem, per similitudinem, quia simile cognoscitur per simile, atque ideò pater, per filium? Est quidem ea uis imaginis, vt in ea, & per eam videatur, is cui est imago; & nemo sibi imago esse potest: & Dei filius est imago Patris, non corporalis, non fucis composita, non ceris in-
C sculpta; simplex substantia, egrediens de patre, expressa de fonte; quin quod, & lex, & prophetæ, & euangelia ipsa testantur, nō solum est imago, sanè monstrat quod sit similis, character quod sit expressus, splēdor quod sit æternus; speculum quod non sit eo, ne neuus quidem vnus. Verum enim vero, vt stent hæc omnia, non impletur verbum Christi nisi ὁμοιουσίῳ addas ὁμούσιον. An non audis in Euangelio. Philippe quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis quia Pater in me est, & ego in Patre? Ecce res, & imago. Imago est Patris quatenus distinguitur à patre: at res est, & veritas, quatenus cum eodem patre est vna natura: est imago, per ὑπόστασιν: est Veritas, per οὐσίαν. Vna veritas, vna οὐσία, ob id Paulus eum vocat figuram τῆς ὑποστάσεως, nō τῆς οὐσίας. Planè imago est Deo
D digna, ad viuum expressa quia non facta sed nata, non inanis quia virtus, æquata quia iustitia, perfecta quia sapientia, non ludificans quia veritas, non muta quia verbum, viua, & vitalis quia vita, & resurrectio mortuorum. An non igitur, & res simul ò viri? Imago est quia filius, Res est quia Deus, & idem Deus αὐτοτελής, αὐτοσοφός, αὐτοδύναμος, nempè virtus & sapientia Dei Patris exiens à patre tanquàm alia persona; sed manens in patre tāquàm eadem substantia, vel Natura. Numquàm hic filius incępit esse Deus, neque vnquàm profecit in Deum, neque aliud fuit vmquàm antequàm Deus esset, neque vmquàm aliquando nihil fuit. filius est, ideò habet patrē; Deus est, ideo habet æternitatē. ex patre habet vt sit, ex æterni

Bb iiij tate

tate, vt semper sit. ergo nunquàm nō erat filius quando erat Pater Deus: E
sicut enim nō prius erat Deus, antequàm esset pater; sed simul erat pater, & Deus, ita simul etiā erat pater & filius. Annue dictis ò fili, & qui dignatus es effici caro, & frater noster, in quo pater sibi æternū complacuit; per quem placata est nobis anima eius; Hæc quæ tuo ipsius numini, quasi pia thura litamus; vultu sereno benignus accipe; & mihi præcor paruulo atq; balbutienti; qui immensas tuas laudes cātare gestio tanq̄ pia mater arride.

Spiritus Sanctus cum Patre, & filio Deus. CAP. VII.

QVA'M vellem Charissimi, quàm optarem, vt ad hauriendas sub Deo spirabiles auras, quibus refri- F
gerata caro mea, & extenuata in spiritum non indigna loqueretur de spiritu: liceret mihi cum semine Abrahæ egredi de profundis penetralibus domus, & meditari paulò liberius, atque etiam iocundius foris in agro. In agro cui de rore cęli, & de pinguedine terræ benedixit dominus: in agro, vbi altè iacet defossus, & abscōditus ingens thesaurus. Adiuro vos Agrestes Nymphæ per Capreas Ceruosq́ue camporū interclusam hāc animam, anhelantem hunc spiritum meum, vobiscum ducite, vt videam quàm prętiosa est huius agri possessio; à fructu frumenti, quo electi fruuntur, & vini germinantis virgines, & olei quo omnes inungimur vt à Christo christiani si G
mus. Hactenus ingressi alta cœlorum Palatia, longas moras traximus in contemplatione filij Dei; ò si possem nunc egredi ad humiles casas, & refrigerari in filio hominis. Ille est ros cęli, hic est pinguedo terræ; ille est thesaurus, hic est ager, & dicerem quidem quod dicit omnis emptor, Malum est, malum est, est ager figuli, est ager sanguinis, est ager sepulturæ peregrinorum, sed cum recederem gloriarer quod nullæ diuitiarū gazæ huic tanto secreto agro valeant cōparari. Ecquę gratiæ odorum; quæ odoramenta virtutum deesse possunt ei, qui dicit cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est, & cui dicitur, emissiones tuę paradisus, Nardus, & Crochus, Myrrha, & Aloe, Fistula, & Cinamomum cum vniuersis lignis Libani? sic letus, & exultans distraherem omnia quæ in mundo H
sunt, & me ipsum dono donarem, vt emerem agrum illum; vbi purum, & liquidum lambēs aerem ad fluuiū procedentem de sede Dei, & Agni; quo irrigatur superius, & inferius, delectatus dulci illo murmure; Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, traherem ab alto vitalem spiritū. Vah infidelis fides, Vah impia pietas, quæ vel confundis Deum cum homine; vel diuidis à Deo hominem; quæ in domino nostro Iesu Christo, aut hominem tantum, non simul credis, & Deum, aut Deum solum, non simul confiteris, & hominem. quæ inquàm furaris thesaurum, & ne signum quidem

A quidem aut amoris, aut honoris exhibes agro. Pijs, & domesticis fidei, qui vestiti duplicibus, vt rectè offerant, rectè diuidunt, aliud est ager, aliud thesaurus; alia est natura Dei, alia natura hominis. Porrò quia thesaurus est in agro, Deus in homine; nam idem Iesus est homo, & Deus, non thesaurum solum, sed propter thesaurum, agrum quoque cum thesauro venerantur, & colunt, offerentes Deo sacrificium laudis, & cõfessionis, & fidei ipsius diuinitatis in humanitate, & humanitatis in diuinitate; Neque cum Euthycete permiscentes naturas, neque cum Nestorio personam in frusta discerpentes. sed enim cathenati labores, quos suscepimus de vno trinoq; Deo, ò Viri vix patiuntur vt sermonem nostrũ interrumpat, aut diuina humanitas, aut humana diuinitas Christi Iesu, quando
B continuatio, ac series, quę exordium habet à patre, progressa ex patre in filium, per vtrunque tendit in Spiritum sanctũ, terminũ beati illius, & (sic mihi dicere liceat) supersubstantialis diuini ordinis; atque ideò sistendũ nunc nobis in Christo, quà Deus, abs quo spiratur Spiritus sanctus, & nõ dũ vertendus stylus ad Christum, quà homo, in quem spirat emissus. Sit nobis sana fides, sit integra, inuiolataq; cõfessio Dei, & hominis, possessio inquàm sit tota, & plena thesauri cũ agro, ne illegitimè videamur frui thesauro absque iure, & titulo agri: sed sustinete interea mecum, vt ante latum sermonem de Christo homine, compleatur sermo de Spiritu sancto; quem ille cũ patre ante sæcula emittit, quà Deus est. imperfectũ est totum vbi aliquid deest à toto; & propterea vbi deest Spiritus sanctus, vel omni-
C no abest, vel frustra adest Pater, & Filius. Hoc ad fidem directo spectat, & pertinet; quo ipso statim initio, à Græcorum erroribus, à superstitione Iudæorum, & ab hæreticorum prauitate liberemur; ideoque non tam arguta, & fluxuosa, quàm aperta, & simplici est oratione dicendum, vt omnes qui legunt intelligant; & confundantur, & erubescant, qui blasphemias euomunt in Spiritum sanctum: & lætentur, & gaudeant, qui digni facti sunt Spiritu sancto. Neque enim, vt dicere aggrediar, putare debetis Spiritum sanctum esse, aut tertium, aut tertio Deum; siquidem, & pater, neque primus, neque primo, filius neque secundus, neque secundo Deus est; sed in ipsa illa æterna diuinitate Spiritus sanctus tertia persona, cum Patre prima, & Filio secunda, vnus est verus, & viuus Deus, qui à patre
D procedit, qui de filio accipit, neque deserit patrem, neque exhaurit filiũ, ab vtroque emissus, à neutro alienus, vtrique ὁμοούσιος, non simul essentialis tãtum; sed, quod multo plus est, consubstantialis, quia non est alterius cuiusdam æqueuæ, sed illius ipsius vnius substantiæ, sine initio, sine tempore, in ipsa æternitate: de quo sicut de ipso filio nimium verè dicitur. Non erat quando non erat; Hæc est fides sine ambiguitate, citra contentionẽ, absque curiositate. Ex hac fide iustitia, ex hac confessione salus, immortalitas, adoptio filiorum Dei. Hæc fides est ex auditu; auditus est per Verbum Dei; Verbum Deus Pater misit, Spiritus sanctus reuelauit.

Quàm

Quam debes Patri,& filio ô homo,tam debes huic,quem loquimur,spiritui sancto.Nam quid mittere, aut mitti profuerat, nisi manifestari profuisset? Audite & intelligite. Olim quidem apud Ephesum Ioniæ Vrbem insignem fama, tunc templo Dianæ:post modum verò præsentia, & in omne æuum memoria Iohannis Euangelistæ,licuit paucis illis Christi colentibus,vt interrogati, an credendo recepissent spiritum sanctum, responderent, & fortaßis absque omni culpa. Ne illud quidem si est spiritus audiuimus vnquam. At vero nos,qui non iam vestibulo sumus,sed penetrauimus ad interiora velaminis,baptizati in nomine Patris,& filij,& Spiritus sancti ignorarene possumus, sit an non sit Spiritus sanctus? Præsertim cum Euangelium vbique doceat Christum Iesum hominem factum fuisse ex virgine superueniente virtute, & obumbratione Spiritus sancti: In Iordane habuisse testimonium plenum gloriæ,& honoris à Spiritu sancto; Expulisse dæmonia,& exultasse in Spiritu sancto, obtulisse se hostiam Deo in odorem suauitatis per spiritum sanctum: prædicatum fuisse in gentibus,linguis igneis spiritus sancti,creditum in mundo,per fidem quam partitur vt vult Spiritus sanctus. Agnitum, & declaratum filiū Dei ex resurrectione à mortuis, secundum Spiritum sanctum: assumptū in gloria super omnes creaturas, vt more triumphātis effunderet spiritum sanctum. Denique suum ipsius Corpus quod est Ecclesia non alia anima viuificasse, formasse,perfecisse quàm Spiritu sancto. Ignoret profectò necesse est,Vtrum aliquid sit ipse Iesus Christus,an vspiam sit hæc ipsa ecclesia,num ipse numero saltem pertineat ad ecclesiam,Quicunque ignorat si in rerum natura extat Spiritus sanctus immo verò, & ineptiæ tandem arguet simbolum Apostolicum,quo ante ecclesiæ fidem,docetur fides Spiritus sancti, quisquis crediderit esse posse Ecclesiam Christi sponsam sine Spiritu sancto. An non vbique resonat doctrina hæc nostræ fidei, Credo in Spiritum sanctum,sanctam ecclesiam? Extabat ab initio ecclesia,sicut,& sponsus Christus ecclesiæ, vt qui nunquam est ἄγαμος, nunquam πολύγαμος, sed nouißimis diebus reuelata fide, & celebratis nuptijs in thalamo Virginis, nunquam generatio illa quærētium faciem Dei Iacob, hoc ipsi insigni titulo,clara,& illustris fuit,vt Ecclesia vocaretur, nisi completis quinquies decem diebus à Christi resurgentis victoria,& triumpho, cum facto de cœlo repente sonitu ferè vt olim, cum Deus ferret legem in Syna,Spiritus sanctus inusitati miraculi stupore replens orbem terrarum, quas in Babelis ædificio linguas disperserat, pro ædificanda ecclesia cōgregauit. Tum primum enim,calore illo excitati in vitam, & in ænergiam vitæ Apostoli,ex omni natione, quæ sub cœlo est, non tam vt significanter loquar congregauerunt,quam noua lingua, & noua verba loquentes conuocauerunt multitudinem virorum,& mulierum, vt non iam in Turba hoc sanè nomine appellabantur Christiani, etiam die illa, qua plenus ouationibus Christus cœlos conscendens, sedere cœpit ad dexteram Dei

Patris,

A Patris, sed in ecclesia, in ecclesia magna, in populo multo, & graui (voces sunt prophetarum ad honestandos cœtus nostros) laudarent Deum Patrem Filium, & Spiritum sanctum. Lege vigilanter, & perlege vtriusque testamenti scripturas, coniũge vetera nouis, & noua veteribus. Pollicitus erat Christus Iesus se ædificaturum, non Aristocratiam, non Democratiã, sed Ecclesiam. Ecclesiam suam; aduersus quam nullę hominum vires, nulli terrarum motus, nulla cœlorum fata, nullæ demum Inferorum Portæ vllo vmquam tempore præualere possent. Hanc non semel parabolis, Alegorijs, nudis etiam sermonibus appellabat regnum. Regnũ suum, Regnũ Dei, Regnum Patris, Regnum cœlorum. Iohannes Baptista, qui missus à Deo ex antris deserti prodierat in conspectum hominum, vt exoriens tãquam Lucifer noui Solis Aduentum nunciaret, testificabatur esse iam in
B Ianuis, hoc ipsum Regnum, hanc ipsam Iesu Christi Ecclesiam. Oracula prophetarum, quæ vaticinabantur de Regno Dauid, & de Domo Iacob, cuius non esset finis, nec rerum, nec temporum de regno illo omnium sæculorum; quo Monarchiæ omnes abolendæ, & ipsum quoque Romanum Imperium, cuius viribus cætera comminuta fuerant conterendum esset, & singula, & omnia interpretantibus ipsis Apostolis alludebãt, ad hoc ipsum quod non est de hoc Mundo Christi Regnum, ad hanc ipsam noui nominis, nouæq; Maiestatis Rempublicam sanctam Christi ecclesiam, in quam etiam, si verba penitus introspicias, velut faciem, & digitum intendere videbantur. Turbæ, & pueri, qui Domino Nostro Iesu Christo, dũ
C Hierosolymam ingrederetur, acclamabant Benedictum, Quod venit Regnum Patris Nostri Dauid, Deo illis præferente lumen, haud dubiè hoc ipsum Ecclesiæ nascentis Regnum non videndo videbant, non intelligendo intelligebant. Iam laudibus, & quibus titulis, collatione facta euangelij, & legis; obseruataque penitus sinagoga Iudæorum, hanc ipsam Christianorum Ecclesiam per illustres allegorias ornauit Magister Orbis Apostolus? Accessistis, inquit o fratres, fratres, non iam carne solum, sed, & spiritu. Accessistis inquit ô fratres ad montem Sion, ad Ciuitatem Dei viuẽtis, ad Hierusalem cœlestem, ad multorum milium Angelorum frequentiam, ad ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. Hic modo, rogo te ego, quicunque es. Ecquando sese exerere cœpit, & ostentare vi-
D res suas, hoc ipsum Regnum Christi, hæc ipsa ecclesia sancta Dei? Christo ne nascente? nato? viuente, conuersante, moriente, mortuo, rediuiuo? Certè post hæc omnia. Christus Iesus ascendens in cœlum, pusillum admodum, numero, & viribus gregem reliquit; erant enim qui Christum colerent, & illius doctrinam sequerentur, Vix centum, & viginti; qui etiam vsq; adeò perculsi erant metu, & terrore, vt in montibus, & sub tecto, perfugio doloris latebras fouerent, neque ex tenebris auderent erumpere. At verò illo ipso, quinquagesimo die anniuersario, quinquagesimi illius ab exitu Israelis de Aegipto; cũ misticus ille ignis spiritus sanctus à facie Dei,

Christo, foris luculenter exarsit, & semiextincti carbones, Apostoli rursum succensi sunt ab eo, vt per illos vbique terrarum ad Christi gloriam fumarent aræ, & casti foci lucerent, quàm mutata est rerum facies? quàm sublime factum est regnum, quàm aucta est, & dilatata ecclesia? Nam hora tertia diei erumpunt portis, cõcurritur vndique, subito clamore replentur, & illustrantur omnia. Apostoli non iam quasi homines, sed quasi Dij similes hominibus incipiunt esse terrori sinagogæ, & principibus Iudæorum. Petrus prædicat promißiones Christi factas circumcisis, & præputiatis: interprætatur psalmos, & prophetas, & ostendit palàm Christum datum in salutem non vni populo, sed vniuerso orbi terrarum. Tres hominum Chiliades tinguntur in aquis salutaribus, & in faciem principũ Christi gloriam confitentur, & prædicant. tum in dies magis, ac magis, crescentibus animis Christianorum, Pilatus, & Herodes per fora, per vicos in cõspectu vniuersæ plebis traducuntur, & velut in exemplum proponuntur deridendi, quod aduersus dominum, & aduersus Christum eius, omnes illi sui ipsorum conatus inanes, & irriti fuerint: quod nihil tandem factũ sit præter illud, quod manus, & consilium Dei in Christi, & christianæ gentis gloriam fieri decreuissent. Anania, & Saphyra coniux, quoniam in re, & ratione numaria Spiritui sancto mentiti erant, portentoso interitu cernẽtibus cunctis dum obiurgat eos Petrus repente exanimati, velut domino super eos tonante, & fulgurante concidunt in terram. Ecquid tam Regium? tam tremendum? ac formidabile? quid? quod, & Paulus plenus Spiritu sancto, oculorum acies vibrans in hominem Magicis artibus, & carminibus potentem. (Res numquam audita prius) subita illum cæcitate percußit, vt appareret, quod hæc ipsa constitutæ ecclesiæ initia, & fundamenta Regni cœlestis, perinde, ac veteris synagogæ olim, ad æternã hominum memoriam, & exemplum firmata etiam essent, & stabilita terroribus. Accesit, & publica illa, & exemplaris vltio Herodianæ temeritatis. Cum enim impius rex affliggeret ecclesiam, neque contentus Iacobi nece, illum ipsum Petrum quem ecclesiæ caput cõstituerat Christus, in vincula cõiecisset, dum vestitus veste regia sederet pro tribunali stipatus magno agmine adulantium qui illi acclamabant Deus, Deus, voces Dei non hominis, voces Regis nostri; mox ab Angelo percussus, absumptus à vermibus expirauit. Non est prætereundum admirabile illud signum maiestatis, & authoritatis, quo non terror quidem odij, & indignationis parẽs, sed timor sanctus, inseparabilis amoris Comes, natus est, qui, & in cordibus omnium peperit reuerentiam Imperij, & Magistratus Ecclesiæ Christi Iesu; Nam ministrantibus quibusdam discipulis, & sacra facientibus domino, dixit Spiritus sanctus segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tandem verò, ne in immensum crescat Oratio, sublime illud Christi tribunal erigitur, e quo in vniuersum terrarum orbem vox illa audita est. Visum est Spiritui sancto, & Nobis. Quid ad hæc

A hæc dicemus fratres? An non iam satis constat si conferamus ea; quæ de Christo Iesu leguntur, ante cęlestem hanc Spiritus Sancti Paraclesyn cum signis, & virtutibus spiritus sancti, quæ vbique in veteribus nostræ Religionis historijs continentur, illa huc ferè spectare omnia, vt qui naturalis, & Aequæuus filius Dei erat, se quoque esse verum hominem nascendo, viuendo, moriendo, & resurgendo comprobaret: hæc contra in eũ scopum directa esse dubitare non potest? Immortales tibi agamus gratias Domine Iesu Christe qui vt Deus Homo, pro nobis effudisti sanguinẽ tuũ, Sic homo Deus nobis infudisti Spiritum sanctum tuum. Inde semel redemisti Deo homines, hinc semper homines reformas in Deos. Inde probasti, quod aliquando eras, & non eras homo, hinc ipsi vidimus, & cognoui B mus, quia semper est Deus. Illic vidimus despectam speciem tuam, nec reputauimus; hic videmus gloriam tuam, quasi vnigeniti, & adoramus; quia tunc fides erat, tanquam exiguum granum sinapis, nũc facta est arbor magna, & procera, sub cuius vmbra inuisibiles quoque cœli volucres requiescunt. Ita est viri, Ita est, Vix nato Christo intellexerunt pij, & hodie intelligunt, iacta tunc fuisse in terram semina huius Regni cœlestis, hinc Regũ orientalium voces Vbi est qui natus est? Adoleuit semen per omnem vitam, vt incrementa sibi compararet ex morte; Sanè, & granum frumenti in terram cadens, nisi mortuum fuerit, non exurgit in segetes: ob id vicinus morti dicebat Christus. Venit hora, vt glorificetur filius Hominis. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum: Rediuus autem, C Data est mihi inquit omnis potestas in cœlo, & in terra. Ite, Prædicate, Docete, Ecquis dubitat, quin Regnum nascentis Ecclesiæ, cum vires magnas acceperit, & cum discipulis aperuit mentem, vt scripturas intelligerent, & interprętarentur; & cum ora ad ora ferens suauem olentem Spiritum suũ in eos sublimiter inhalauit. Porrò vires illæ eximiæ, secretæ erant; neque ostentandæ in publicum, donec induerentur virtute ex alto: sic enim ille præceperat. Expectate, Durate, Maturate: Vnde, & proposuerat similitudinem, vel parabolam mulieris parturientis, quæ dolores parturientis habet, & cruciatur, vt pariat: Significabat enim, quod ipse nondum peperisset, quod illi nondum regnare possent, quod suum ipsius Regnum, non dum robur; & omnes neruos ad stabilitatem, & firmitatem accepisset; Ec-D quid est hoc, nisi quod quæcunq; ille egerat, aliũ paracletum desiderabãt; ipsum inquam Spiritũ sanctũ, Spiritum Christi, Spiritũ Dei, spiritũ Deũ, Deum Verum, Deum Viuum; per quem, vt audistis tanto miraculo omnia facta, & perfecta sunt. Quem propterea non secundum quadam honoris significatione, sed illa ipsa primaria, & maxima qua Deum colimus, ob illum ipsum vnum dignitatis gradum, & apicem, quem ab omni æternitate, diuinitas ipsa obtinet super omnem naturam adoramus, & glorificamus cum patre, & filio religiosè ac piè iuxta Pauli Apostoli Doctrinam, τῷ πνεύματι λατρεύοντες. quàm tibi omnes, qui Christi dedimus nomen,

per-

perpetuè debemus O Paule,quod Cathechizans Ephesios,non iā Christi E
solius,sed,& ipsius quoque Spiritus sancti fidem ab illis constanter exegisti. Frater tuus Charissimus Petrus, reuelante Patre inuulgauit fidē Christi filij Dei viui. Tu Iesu Christi Apostolus, segregatus in euangelium nō ab hominibus, neque per hominem, sed per Spiritum sanctum docuisti nos fidem Spiritus sancti. Ecquis credere posit,quod Christus sit Deus, nisi,& simul credat Deum esse Spiritum sanctum? Cuius vnius magisterio quisque Christianus eruditur fide, imbuitur sacramentis; & sancta atque Deo accepta mandatorum obseruatione dotatur. Est ne verò, ò viri Christus Deus Caput Diuini huius & admirabilis Corporis, quod est Ecclesia, & non est Deus Spiritus sanctus, qui huius ipsius Corporis est velut Cor, F
& velut anima? Sanctificat Christus,Sanctificat,& Spiritus sanctus: loquitur in Sanctis Christus,loquitur,& Spiritus sanctus. Mittit legatos Christus,mittit,& Spiritus sanctus. Certè Christus dicit Spiritus Domini super me,eo quod vnxerit me,ad prædicandum mansuetis misit me. Paulus Apostolus vocat se vinctum,& Iesu Christi,& Spiritus Sancti, & dicit Iustificati in nomine Domini nostri Iesu Christi,& in spiritu Dei nostri. Legimus,nemo potest Spiritum Sanctum accipere nisi à Domino; & nemo potest dicere Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto. An verò obliti estis quid dixerit Princeps Apostolorum Ananiæ. Anania cur dedisti locum Sathanæ vt per auaras, & sordidas cogitationes in cor tuum malitiæ suæ G
virus, nequissimus ille veterator insinsaret? Putasne quod mentitus sis creaturæ? mentitus es creatori,mentitus es Deo, mentitus es Spiritui sancto. Apertè nimium significauit quod non potest esse πνευματομαχία sine θεομαχία. Quid quod tanto serio admonuit Christus Iesus,remittendum abs Deo scælus homini, Qui blasphemauerit in patrem, vel in filium; porrò nunquam remittendum,si quis blasphemmauerit in spiritum sanctum. Ite, Ite,Syrenes,Panes,Centauri, Semiariani inquam,& semiorthodoxi, Religionis,& hæresis monstra; Qui pacem habere putantes cum filio propter fidem,& confessionem vnius substantiæ, cum Patre impia bella geritis aduersus Spiritum sanctum non numerantes illum in consor H
tio Maiestatis Diuinarum Personarum; propter vos haud dubiè increata illa,& incarnata sapientia Christus Iesus, maius quidpiam dixit de Spiritu Sancto,vt vobis pugnantibus,& repugnantibus catholicis, saltem par, & nulla ratione minor, aut inferior esse credatur vel Patre, vel filio. hic ipse Spiritus sanctus est: Deus sicut, & Pater, & filius, quanquam non est & homo,sicut filius,sed cum Patre solum Deus: per quem filius homo factus æternum remansit cum homine Deus. Quis scit ò Viri,si ad ænecanda hæc monstra,illud quoq; tanto ingenio factum sit, vt in lingua sancta hoc ipsum nomen fœminea voce efferatur. רוח הקדש Masculina apud nos lingua; porrò græca, quæ christianæ theologiæ fons est præcipuus,voce neutralis generis τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον: testificari enim videtur

tur hæc ipsa tanta linguarum varietas, quod diuinitas Spiritus sancti, vt nullius sexus; sic sit nullius generis, super omnia genera omnia replens, omnia continens, ipsa nullis contenta finibus. omnia inquàm, & nihil omnium, quod sanè, & superiore libro monstrabamus, est maximè proprium illius ipsius naturæ Dei. Audeamus, audeamus dicere sicut nemo nouit filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi filius; sic Spiritum sanctum nouit solus Pater, & filius, & Patrem, & filium solus nouit Spiritus sanctus. Patrem filius nouit, quia ab eo nascitur. Filium nouit Pater quia eum generat. Vterque nouit Spiritum sanctum; & vtrumque nouit Spiritus sanctus, quia ab vtroque procedit. An verò, & Patrem, & Filiũ, & Spiritum sanctum, non illi quoque Dei dono orthodoxa fide, intelli-

B gentiaque nouerũt, quibus aut ipse filius Verbum, & Sapientia Patris, aut Spiritus sancti, testis filij, Verbi vis, & interpres, sapientiæque Magister reuelare voluerit? Imò verò illi omnes nouerunt; alij, omnes ignorauerũt. Quamobrem ne cum ipsis Aegyptiorum sapientibus, & magis in tertio signo turpiter deficientibus ipsi quoque nostris viribus, & ingenijs inaniter freti, in tertia persona deficere à recto itinere, & per errorũ deuia longe, lateque semita declinare, & errare cogamur, supplici animo, & voce humili exoremus, vt illud ipsum diuinũ numen Spiritus sancti, quod quibusque nunquàm non occurrit in precibus non optatis, in uotis, illis etiam, qui mortiferum spiritum peccatorum, quo polluitur æther, exha-

C lant, nobis adesse non dedignetur; qui iam diu operuimus os nostrum, vt pulso tetro spiritu cuius ingratum odorem, ne ipsi quidem ferre possumus, attrahamus spiritum suum, & illius odore recreati in vita, vires quoque vocis resumamus, & ore grãdiloquo sonemus magnalia Spiritus sancti. Veni sancte Spiritus illabere animis nostris, releua oculos nostros, corda, & ora foue, vt sanctũ tuum anhelitum recipientes, & retinentes rectè credamus, & castè sancteque loquamur, tum de maiestate tua in eo quod es, in eo quod procedis, in eo quod mitteris, in eo quod adoraris, tum de muneribus tuis, vt prædestinas, quos secundum propositum tuum diligis ante sæcula, vt spiras vocando in tempore, quos dilexisti, & prædestinasti supra omne tempus, vt inhabitas iustificando vocatos vocationi tuæ audientes, vt iustificatos hospites tuos imples meritis, quos dilexisti, & iusti-

D ficasti gratis, denique vt glorificas præmijs sanctos tuos in cœlo, qui vt sancti esse mærentur laborauerunt in terra. Accipite omen Viri fratres; ecce dum scribimus. Intonuit læuum. vtinam verò loquamur de Spiritu sancto, & de donis suis, non vt ægri de sanitate quam amisisse dolent, sed vt milites è bello reuersi quando exultant diuidentes nummos, & spolia sodalibus.

Victores præda spolijsq́; potiti.

Ex Patre, & Filio Spiritus sanctus. CAP. VIII. E

ÆC tria vt videtis iam constant de Spiritu sancto; quæ nos ex sacris literis ni fallimur ad ipsius gloriam, & honorẽ vndequaque perspicua fecisse putamus. Esse Spiritũ sanctũ, esse Deum; eundemq; Deum, qui est Pater, & filius, ὁμοούσιον inquàm Patri, & filio, & iuxta inuictam Constantinopolitanæ Synodi fidẽ cum Patre, & filio pariter adorandum, atque glorificandum. Nunc ipsius Spiritus sancti non causam, aut effectorem, non finem, nõ initium, ab illis vocibus F abest castimonia, ab ijs Religio, & Pietas, sed Principium, originem stirpẽ radicem; Flos enim elegantissime à summis Theologis appellatur: Ideoq; in eum congrue, atque apposite hæc omnia conueniunt illo ipso iuuante in vestram gratiam enarrare tentamus. Etenim in sanctissima Trinitate sola illa persona, à nullo ducit originẽ: ipsa, vt suo loco dicebamus, totius diuinitatis fons est, & origo, nõ facta in tempore ex materia, nõ creata initio temporis ex nihilo, neque demum ex eadem essentia simplici in ipsa æternitate progenita, quæ in lege, in prophetis, in psalmis, & in euangelio signata est titulo paterni nominis, & honoris. Atque ideò si Spiritus sanctus est verus Deus, neque tamen est pater, & filius, ipse autem filius à patre solo generatur, & nascitur, non item ex Spiritu sancto, omnino consequens est, quòd hi quidem non intelligũt, illi negant, quidam magna ex G parte corrumpunt. Catholici porrò omnes fide sincera, voceq; libera credunt, & confitentur vt iuxta magni Athanasij symbolum, & veterẽ sanctæ ecclesiæ doctrinam, piorum omnium consensione receptam, atque firmatam, procedat simul à patre, & filio. Motum sanè illum immutabilẽ, progressionem illam semper stantem conatum inquàm illum æternæ fęcunditatis Dei, ò viri, quo in secretissima, & profundissima diuinitatis abysso, ratione supra omnem rationem modo quem affari ipsi non possumus; docti quique vix appræhendunt, non compræhendunt, ne Angeli quidẽ ipsi. persona ab omni æternitate exit in personam, Deus in Deũ, vnus in vnum, pater in filium. Nam ille generat, hic nascitur, ille est pa- H rens, hic est proles, & partus. Manifestum est ijs, qui sublimia quæque, alta mente, secum reputant in hoc ipso duali numero. Cum ipsæ etiam sacræ literæ nescio, quomodo diuinæ benedictionis gratiam derogare videtur, nequaquàm posse consistere, sed quod gẽtium quoque antiquissimi theologi, sub odorari visi sunt, grãdia quædam sub obscurè loquentes de motu Monados, in Dayda, & Triada, ipsum patrem, & filiũ progredi vlterius, non dum quidem in creaturas, sanè earum ratio egreditur Sphæram, & Circulum Creatoris; idque in tempore, sed in hoc ipsum almum, & diuinum

A num ſpiraculum, quod ante ſæcula in commune emittunt; non tan-
quàm duo, ſed tanquàm vnus, hoc eſt. non tanquàm Pater, & Filius,
ſed tanquàm Deus. Nam pater, qua pater non emittit ſpiritum, ſed ge-
nuit filium, & filius, qua filius non ad ſpiritum refertur, ſed ad patrem.
At verò Deus, qua Deus, quomodo intelligitur ſine ſpiritu, qui ſi ali-
quid dici poteſt eorum, quæ quomodolibet à nobis cognoſci, nomi-
narique poſſunt, vix quicquàm aliud dici poteſt quàm ſpiritus? Et qui-
dem pater eſt ſpiritus, filius eſt ſpiritus, pater eſt ſanctus, & filius eſt ſan-
ctus; quia vterque eſt Deus, & idem Deus; Deus autem totus ſanctus,
ſanctitas, ſanctificatio, vis ſanctificandi, & purificandi, totus eſt ſpiri-
tus, in quo nihil corporeum, nihil materiale, nihil ſordidum, vel impu-
rum. Itaque dum Spiritus ſanctus à patre, & à filio emittitur, accipit
B ab vtroque id totum quòd eſt vtriuſque; & eſt cum vtroque vnum;
quia ambo illi ſpirant tanquàm vnum ſpirandi, vel emittendi princi-
pium. Indicat profectò almum iſtud, & venerabile nomen plenum ma-
ieſtatis Spiritus ſanctus, quod vt in duas voces diſſectum Deo in primis,
& patri ſimul, & filio commune eſt; ſic coniunctè elatum, velut ad ho-
noris, & gloriæ æquationem pertinens, Chriſtus Ieſus illi proprium, &
naturale fecit, quo docemur, præter hoc vnum, quod pater quidem ge-
nerat, filius autē naſcitur, vterque emittit, ille verò emittitur tantum; non
generans cum patre, non naſcens cum filio, non emittens cum vtroque,
quicquid ad abſolutam diuinitatis rationem, maieſtatem, authoritatem,
C & ad relationem ſimiliter imperij, in creaturas pertinet, quod propterea
commune patri, & filio, ipſe ſpiritus, & ſanctitatis nomine contineri, &
ſignificari videtur; id totum omnino, vt extra omne tempus, ſic extra
omnem menſuram, & modum à patre, & à filio accipere hanc ipſam ter-
tiam perſonam, quæ dicitur, & eſt Spiritus ſanctus tertium, ſi, ætate no-
ſtra dicere fas eſt quod olim, ſanctè, pieque Græci θεολογοτατοι, dixe-
runt, diuinum lumen. Nam ſummus ille pater, eſt velut fons luminis; fi-
lius eſt quaſi lumen de lumine; ſpiritus ſanctus autem vtriuſque luminis
eſt plena, & perfecta illuminatio. Non generat filium ſpiritus ſanctus, ne
ſit pater: non generatur à patre, ne ſit filius: non generatur à filio ne ſit
nepos, emittitur ab vtroque vt ſit ſpiritus ſanctus, non emittit ſpiritum
D ſanctum cum vtroque, ne ſit Deus pluſquàm ternus. An verò eſt, vt aiunt,
ingenitus, ſicut pater, vt ſint duo Dij? ſed tamen non eſt genitus ſicut fi-
lius, ne in vnum competat vt ratio ſpiritus, ſic, & verbi. Generatio ver-
bi ad naturam pertinet, qua pater dicit, & filius dicitur, per intelligen-
tiam: emiſsio ſpiritus ſancti ad uoluntatem, ſpectat, qua Deus ſpirat,
& Deus ſpiratur per amorem, illa ſubſiſtit in verbo, hæc in ſpiritu ſan-
cto. Non eſt in Deo verbum verbi, non eſt etiam paracletus paracle-
ti, eſt ſolum vnus filius, eſt ſolum vnus ſpiritus ſanctus. Hic eſt termi-
nus adæquatus omnigenæ illius fœcunditatis, & vbertatis: quo tan-

dem velut sigillo, plenitudo tota ipsius Diuinitatis clauditur, & continetur. Filius est sigillum, Imago, & Character substantiæ Patris; Spiritus sanctus, est patris & filij; ille in nobis imprimit formam, quia similes sumus patri, iste nos conformat patri, & filio, dum reformat in filios, vt sit ille primogenitus in multis fratribus. Neque enim vngit, aut signat nos Christus Iesus, nisi Spiritu sancto suo, quem mittit in corda nostra, per quem clamamus Abba Pater, per quem scimus quid oremus, per quem gemimus gemitibus inennarrabilibus: & sanè qui non habet Spiritum Christi, hic non est eius. Ecquam appositè, ò Viri, sicut æternus pater, velut diuinarum originum Caput, ipsius vniuersæ Diuinitatis, dicitur quasi robur, & immensa potestas, sicut Filius, vt in Trinitate medius, & Paternæ mentis Verbum, appellatur Sapientia, Ratio, Sermo, λόγος: sic Spiritus sanctus, tanquam meta diuinarum progresionum, & Spiritus Amoris, proprietate quadam innata amori, vt ociari nesciat, vocatur impetus, flatus, ἀνεμός, ipsa tota agendi vis, ipsa actio, atque actionis omnis energia. Vt propterea quemadmodum in filio Pater, sic in vtroque Spiritus sanctus, & vterque similiter in Spiritu sancto, hoc est iuxta Mosen, In principio Deus, vna æterna voluntate, & bonitate creauit cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Hæc gentes olim, dum audirent, & non intelligerent, tria mundi principia somniabant, τἀγαθὸν, τὸν νοῦν, καὶ τὴν ψυχὴν, Bonum, Mentem, Animam: vt Bonum esset Pater: Mens, Verbum: vel filius, Anima, Spiritus sanctus. Vnde demum qui exierunt ex nobis, ostentationis causa versi in sophistas, in hanc simplicem, & humani artificij ignaram Theologiam (sumus enim nos qui Christum colimus, veri, & rebus, non artificijs, & rectè philosophi) innumerabiles paulatim hæreses induxerunt, scindentes fidem catholicam, separantes filium à Patre, & Spiritum sanctum à filio; sic scindat eos Deus medios, & auferat ab eis partem, quam habebant in libro vitæ. Nã cui vehi, cuius Patri vehi, cui inferi, & tenebræ, cui afflictio, & sine redemptione damnatio? non ne ijs. qui fidem abnegarunt, qui professi sunt, credere in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum, & deinde fidem irritam facientes, violantes pacta, & fœdera æterna, inuocant Patrem sine filio, adorant filium sine spiritu sancto, negantes communionem, consortiumque naturæ spiritus sancti cum filio, filij cum Patre? Testificor hodie omni homini, quod ne ille quidem; qui in Deum patrem credit, ad ipsum accedet, si contemnat Christum filium eius; sed neque Christum profitenti, Christi fides auxilio esse poterit, si reijciat spiritum sanctum, neque tandem in spiritum sanctum credere, & in patrem, & filium vtile erit, si fide, & opinione distrahat eos, qui vsque adeo sunt germanitate, cognatione, & natura ipsa cohærentes. Appositè quidem Deus Pater, ò sublimes animæ velut principali quodam, non tam virtute, quàm auctoritate, cuncti fecisse prædicatur à patribus. Deus Filius iudicio, atque ratione quæ

E F G H

facta

A facta sunt, distinxisse. Deus spiritus sanctus, vi amoris, facta, & distincta exornasse; omnino tamen tota ipsa diuina sanctissimaque Trinitas, quæ sicut intrinsecus vniuscuiusque personæ proprietate distinguitur, ita vna, indiuiduaque operatione operatur, extrinsecus omnia condidit, singula separauit, demum & omnia, & singula elegantissimè decorauit: hoc est, sapientia dirigente, exequente potentia, & velut impellente spiritu, & amore, inde enim omnis ad nos diuina largitas, beneficentiaque manauit. Neque enim ineptè, & docta illa græcorum, & philosophorum συμπόσια, tam magnis laudibus cœlebrant diuinum Amorem, nimirum, velut mundi fabrum, in eumque, tandem referunt vniuersam mundani opificij machinationem. Et Moses ipse propheta Dei testatur,

B quod diuinus hic ἄνεμος, hic afflatus, vel spiritus Dei, dum tractaret illam materiam mundi nascentis, vt indigestam digereret, inconditam conderet, & formaret informem: ferebatur super aquas, tanquam omnium rerum artifex; omnia prospiciens, omnibus consulens, dominator omnium, omnem habens virtutem, spirans vbi vult, & quando vult, nulla vi, aut necessitate, sed spiritali quadam, regiaque, & omnino diuina munificentia liberè, & liberaliter commouebat, mortuam illam, limosamque paludem, sua ipsius virtute sustinebat pondus illud iners, fouebat illam rudem inchoationem vasti huius animalis, velut exiguum semen, & quasi ouum. Cui vt tralatione laudamus, penè incubans, spiransque suauiter in eam ipsam materiam aquarum, velut generosa

C quædam, & amantissima auis, suo ipsius tenui, viuo, occultoque calore, nescio quid diuinum, & vitale fœliciter inhalabat. Aqua erat velut mundi semen, spiritus, si ita dicere licet, quasi vis formatiua, quæ torpentis, & gelidæ aquæ lacum motabat, perflabat, viuificabat, vt mundus, qui inde conceptus erat, iam aliquando æderetur in lucem, cui Deus ipse post modum cum ingenti gratiarum omnium affluentia die septima benediceret. Quo me rapis Moses? quo me rapis? Spiritus sanctus est spiritus sapientiæ, & intellectus, ideoque verè ἄμικτος, multam illam, et miscellaneam ὁμοιομερείαν, dispertiebat in genera, et membra generum, vt formarum gradus; et ordines. Qui ex humida illa natura distinguendi erant, non temere,

D aut casu, sed æquissimis legibus in species varias distribueret, aptando corpora formis, formasque corporibus. Est, et spiritus scientiæ, et consilij, Ideoque diffluentem illam aquarum copiam, oleo tranquillior innatabat, desuper incumbens, mitigansque naturam illam sæuam, et asperam, quæ in immensa illa aquarum voragine, cui nomen abissus, vehementissimo impetu concita excæstuabat. Neque enim Mosaicum illud תְהוֹם aliud sonare videtur, quàm præcipitem illum, orisonumque fragorem tumultuantis abissi, quantus nunquam fuit postea neque erit vsque ad consummationem sæculi. Adde quod tanquam

Spiritus fortitudinis calefaciebat aquas intrinfecus, vt vim habere pof- E
fent genitalem; quia frigiditas vix ingreditur opus naturæ generantis, & fundum illum abyfsi, tanquam fpiritus pietatis, penetrabat, mouebatque inquieto motu, ne ftantes aquæ putrefcerent, & ex palude putrida, fieret quoque putræ terræ folum. Denique tanquam fpiritus timoris, præcipitem illum curfum fiftebat, & retorquebat, quafi frenos inijciens, & compefcens aquas, ne in exitium orbis, nimium fuperbè prono lapfu decurrerent, & terra demerfa aquis funditus interiret. Proh Deum, quid non debet vniuerfus orbis huic fancto fpiritui ? Quanta erat, naturæ hactenus conditæ inopia ? quanta vacuitas ? quanta indiguitas ? Nam cœlum carebat fyderibus, terra erat funditus inanis; agmina aquarum obruebant omnia, Aer fpirare non F
poterat, ignis ne videbatur quidem, natabant fuper mundi faciem turpifsimæ tenebræ; denique mundus ipfe totus, iam tam denfa caligine delitefcere cogebatur. Rogo, vbi erat natura, & aluus fœcundæ naturæ? Vbi mundi ornamentum, & decus à quo nomen accepit ? Quæ generandi vis, aut concipiendi in terra, vel in aqua, abfque temperie humoris, & caloris, vnde omnia oriuntur ? Erat ne mundus, res adeo turpis, incondita, & planè ἀκοσμος ? Erat ne cœlum, corpus illud excelfum, nulla cęlatura fignatum? Erat ne terra illa limus, qui animantium pedibus, teri, calcarique non poterat? Nolo enim perfequi omnia, ne nimia diligentia, indiligentem videri me faciat. Sed enim, cum primum afflare cępit mũdum hæc ipfa anima Dei, (fic mihi liceat loqui,) cum primum benignus hic Spiritus afpexit, & miferatus eft creaturam fuam, G
vt quia non poterat fieri quod ipfe eft, formas faltem acciperet, & vires, quibus Deo pro condictione fua aliquando fimilaretur. O quantum eft mutatus ab illo, hic ipfe vultus vniuerfæ naturæ ? formari illico, & decorari cęperunt omnia: tenebræ fugatæ funt, lucidifsimæ lucis afpectu: illuftratus eft æther, & aer; diuifæ funt moles aquarum, cœlum nitefcere, fol radiare, luna lucere cępit, digefta eft materia, fublatum eft chaos, ordinatus eft mundus. O fanctæ Spiritus, Alme pater, nate Deo emite hunc Spiritum fanctum tuum, & nouus in homine mundus, vetere tuo dono cadente, creabitur, & renouabis inflorem hanc, heu nimium vetuftam, & fqualentem faciem terræ tuæ, animæ meæ. Ad H
vos nunc tandem mea dirigitur oratio, qui ex fancta radice, nefcio an rami inutiles pululatis, qui adhuc noftro fæculo quando aurora ecclefiæ crefcit in meridianam lucem, de Spiritu fancti origine, temerè, nugaciter, & iniuriosè contenditis. & illum quidem Spiritum filij effe dicitis, à filio effe non dicitis; per filium à patre procedere affirmatis, ex filio obftinatè negatis, in filio quiefcere fatemini, à filio exire diffitemini. Vnde hæc tam longè petita otiofa veftra Theologia ? vnde hæc tanta curiofitas fyllabarum ?

obfer-

A obseruatio dictionum? subtilitas in verbis? inanitas in rebus? Verum est quidem, iota vnum, aut apicem vnum in sacris literis non esse negligendum, aut etiam oscitanter legendũ, excutienda potius minutissima quæque, quod sæpissime, quæ scriptione, & prolatione exigua, & contemptibilia esse videntur, vsque adeò pōdere, & significatione eximia sint, vt explicata sese attollant in immensam arborem, tanquàm granũ sinapis. Ecquis nesciat doctrinæ initia esse orationes, orationes conflari ex dictionibus, dictiones ex syllabis, syllabas cōstare ex literis, vel elementis? sed enim aliud est, vt veritatem inuenias, & ignorantię morbo, quo nullus periculosior, mederi posis, lustrare omnia, & quantum per humanam fragilitatem licet nihil præterire: aliud est aduersus veritatem, militum more meditari
B stratagemata, tendere pietati laqueos, nihil non obijcere patribus, vt cũ deinde filij ad eos defendendos insurgunt, tum bellum iustum esse, & qui suscipiũt iustam causam: fouere videantur, cum illa improbari, aut etiam melius probari, nulla forsan alia ratione posit, aut debeat. Quis porrò vestrum non plane videat ò Græci τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι' οὗ, τὸ ἐν ᾧ, nequaquam constituere velut in prælio hostiles acies, & agere stationes separatas? frequenter enim in vtroque testamento.

Succeduntq́, seruant vices statione relicta.

& mutua charitate, dant, & accipiunt suas ipsorũ significationes, id quod ipsi apud Diuum Paulum ex magno Basilio vestro obseruare potuistis.
C Atque ideo calumnia est manifestißima, & bonis viris indigna, voculas istas à commercio, & cōmunione separare; & pereas deinde, in ipsa ratione originis, disparare Spiritum sanctũ à filio, & Filiũ à Spiritu sancto. Cũ enim, & ante omnia, de ipsis rebus loquamur, spiritus sanctus dicatur esse filij, & spiritus filij, quod magis est, non ita verò filius dicatur spiritus sancti; tantum abest, vt dicatur esse spiritus sancti filius; profectò necesse esse videtur, vt præter naturæ vnitatem, & amoris consensionem, sit aliqua authoritas filij ad Spiritum sanctũ; quæ nō est Spiritus sancti ad filiũ. Ecquenā esse potest nisi vel imperij, vel originis? Illa Macedonianos; hæc efficit christianos; hoc est illa hęreticos, hæc catholicos. Accipite rem totā quam breuißimè: Spiritus sanctus refertur ad filium, neque refertur tanquàm
D alienus, sed tanquàm suus: nam, & Ioannes de spiritu suo inquit dedit nobis; si non procedit ab illo uel ex illo, quomodo suus; vel esse, vel dici iure potest? Sanè pater ob id suum appellat filium, tanquàm ab illo genitum. Filius meus es tu inquit; ego hodie genui te. Fingitis ne Gręci, quod dicatur suus, quia in eum descendit, & in eo requieuit? datus illi non ad mensuram, velut communi homini, & capiti omnium hominum, in quo omnes sanctificandi essent sicut in eo qui erat forma; futuri omnes peccauerunt: sed audire illum oportet dicentem. Ille me clarificabit, quia ille de meo accipiet; Certè enim Spiritus sanctus non est hominis, quasi accipiens ab homine; sed tanquàm dans homini; postquàm igi-

tur à Christo accipit, id in Christum hominem referendum est; sed in E
Christum Deum, vt sit Spiritus Christi Dei; quia procedit, & emittitur à Christo Deo. Ecquid est, τὸ accipiet dictum de Spiritu sancto, si verè creator est, non creatura nisi accepit, accipit, accipiet? æternum inquàm accipit, hodie quoque emissus, sicut, & filius hodie genitus. Iam quid accipit nisi ut sit, vt sit Deus, vt sit Spiritus sanctus? Profectò verò quærendū est à vobis, postquàm filius, & Spiritus sanctus nō distinguuntur inuicem, neque forma, neque materia, neque quantitate, neque qualitate, neque virtute, neque loco, neque tempore, ad euitandam personarum confusionem, quod quidem non minus necessarium est, quàm ut nitamur ne diuidamus, vel separemus essentiam; quæ non est ratio ordinis, & distinctionis inter eos, si non ducit originem Spiritus sanctus à filio, neque filius à Spiritu sancto. Hac enim precontatione, forsan videbitis sublata origine vnius ab altero, sublatam esse relationem, inde oppositionem, inde distinctionem; atque ideò si distinctio filij, & Spiritus sancti, sicut & patris, & filij ad fidem catholicam spectat, non nobis, sed veritati dabitis manus dicentes cum maioribus nostris, imò, & vestris, ad fidem quoque spectare diuinarum personarum oppositionem, relationē; originationem, vt pater sit prima persona, quia est ille, abs quo alij, & qui à nullo: filius sit secunda persona, nimirum qui ab alio, & abs quo alius: Spiritus sanctus sit tertia; quia ipse est ab alijs, & ab eo non est alius. Et sic quidem dixit magnus ille pater Athanasius, cui vtinam ipsi auscultaretis ò Græci. Spiritus sanctus inquit à patre, & filio, non nouè factus vt G
materialia quæque; non olim creatus vt spiritales substantiæ, quas vocant Angelos: non æternum genitus, vt Dei filius; sed in illa ipsa æternitate ab ipso patre Deo, & filio eius, non seorsum sed simul ducēs originem, vt quod in ipsa quoque rerum creatione de tota Trinitate intelligendū est, emittat quidem Pater, sed emittat, & filius, quanquàm à patre, alter ab altero, sed cum altero, neuter sine altero, neque ante, vel post alterum. Iam quid nouas instruitis pugnas opponētes symbolum symbolo? Athanasium Concilio? A' patre, & filio? Ex patre, & filio? Nos propter maiores vestros qui nobi fontes fuerunt Christianæ Theologiæ.

Quisque sui memores nostros fecere marendo.

vobis omnibus æqui placatique sumus, optio ergo vobis datur, eligite H
quod vultis, dummodo non excludatis filium ab origine Spiritus sancti cantabimus vobiscum.

Pax ades, & toto mitis in orbe mane.

Etenim τὸ, à patre, & filio, vim agentem significat patris, & filij, porrò τὸ ex patre, & filio indicat substantiam Spiritus sancti; itaque illud dictum est pro distinguendis personis, hoc dicitur ne diuidatur essentia. Nam hic est scopus fidei catholicæ, ne confundamus in vnum tres personas, ne unā in tribus essentiam diuidamus, vt sint tres personæ, re, non nomine solū;

vt

A vt re sit vnus solus Deus,& non tres Dij. Sed profectò ò amici,uis præpositionis ex, vel de, qua sancta ecclesia vno eodemque tenore vtitur in generatione filij,& emissione Spiritus sancti, mira breui loquentia & ὁμοούσιον, simul & τελειωτάτον significare videtur. Neque enim esse potest aliud à patre filius, qui est ex substantia patris, neque Spiritus sanctus ab vtroque, qui est ex vtriusque substantia; & necesse est, vt filius sit alius à patre, qui non est pater, sed ex patre, & spiritus similiter alius à patre, & filio qui non est pater,& filius,sed ex patre,& filio. Quod demum pertinet ad dictionem, δι' οὗ, hoc est per quem illam enim penè reliquisse, & præterijsse videmur sic accipite. Sacra scriptura, & regia quadam libertate, quæ decet omnium scientiarum reginam, dum loquitur de Deo ex
B omnibus rebus nihil non transfert ad Deum, idque sine omni pudore; sic in explicandis rebus diuinis inter cæteras dictiones, illis etiam vtitur, neque erubescit, quæ seruiles sunt, & ministerijs,instrumentisque in sæcularibus disciplinis accommodari solent. Sanè omnia translata ad Deū, exuunt prorsus quamcumque fœditatem, & indignitatem, & velut colorata diuino lumine induunt virtutem ac maiestatem Deo dignam. Ne ergo putate nostris patribus afferre pudorem,& verecundiam, si in Græcorum gratiam dixerint Spiritum sanctum emitti à patre per filium; nam neque pudet sacram scripturam dicere in ipsa rerum creatione. Omnia per ipsum facta sunt, sed pudet,semperque pudebit imparem facere,glo-
C riæ plenum vnigenitum ipsi patri; qui omnia illi dedit in manus, quem genuit sibi per omnia similem; qui iussit,vt omnes honorificent filium; sicut honorificant patrem,ideoque piget, & tædet non dicere, sed audire ex ore virorum, qui se catholicos uocant, quod spiritus sanctus à patre procedat per filium tanquàm ab agente principali per secundarium. Appositè quidem τὸ δι' οὗ, transfertur ad ipsum filium, tanquàm ad eum, qui inter patrem,& spiritum, ob ipsam originem, medium locum tenet, sicut ad spiritum sanctum ferè propriè transfertur τὸ ἐν ᾧ. quia in eum confluit, & in eo sistit tota progresio ipsius diuinitatis, & ad patrem τὸ ἐξ οὗ. quia est totius Trinitatis, vt supra dicebamus fons, & origo. Porrò
D uerò, neque pater qua pater, neq; filius, qua filius, sed uterque, qua Deus est spirat spiritum sanctum; sicut, & Spiritus sanctus cum patre, & filio, non qua Spiritus sanctus, sed qua Deus creat cœlos, & terras iuxta illud. Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum; propter hoc enim est vnus creator tantum,non tres creatores, quia est solum vnus Deus,& non tres Dij. Meritò igitur in gratiam veritatis, quam sanctū est honorare præ omnibus Græcis,& Barbaris,sapiētibusq;,& insipientibus,ij verè qui catholici sunt, arbitrantur sibi vsque ad sanguinem esse pugnandum,& resistendum,certandum,decertandum, denique aut vincendum,aut moriendum,ne eorum culpa credatur filius Dei,vel non esse Deus, sicut Pater, vel esse minor Deus quàm pater. Certè verò non

de patre seorsum, non de filio, non de Spiritu sancto; sed de Deo simpliciter dictũ est illud, Omnia ex Deo. Vnus Deus ex quo omnia; & illud, Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex hac fide igitur sacrosancta, ô græcorum seri nepotes, ad gloriam filij Dei, quem signauit pater, in quo se totum expræssit; qui tandem venturus est in gloria patris, non scabellũ pedum, sed sedens in throno ad dexteram eius, pendet hic ipse nostræ fidei articulus, nunquàm à vobis per vestram πολυλογίαν iustus, nunquàmque vincendus. Non ex patre solum, sed æqualiter ex filio est Spiritus sanctus. Obsecro iam cædite, aut certè cessate pugnare, desinite moniti, ad excusationem ne confugite sequimini meliora, reconciliamini cum fratribus vestris; idem secum dicite, idem sapite, ne à doctis, & pijs viris censeamini inter illos, qui volentes esse legis doctores, non intelligunt quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Et demum in magno illo communi, & formidabili totius creaturæ iudicio; tam Angeli, quàm homines vos videant cum tanto dedecore inter maledictos ad sinistram filij, qui non estis ueriti, infinitam illam maiestatẽ, nimirũ iniquè ab æqualitate status deturbare, & quantum in vobis fuit, repellere à dextera patris. E F

Spiritus sancti Origo Processio. CAP. VIIII.

Sed præstat ô mihi semper chara, & veneranda capita; vt relictis Græcis in suo ipsorũ sensu nimiũ, heu nimium abundantibus, quando in captiuitate nouì Pharaonis miseram vitam degentes, diuina uix sibi canunt, non orbi, neque vrbi ab inceptis pugnis, & contentionibus, quàm citissimè referamus pedem vetante Pythagorico symbolo, ne flãmas seccemus gladijs, & ipso quoque vulgi prouerbio admonente ne pistillo tundamus aquam, ne smigmate lauemus laterem. Et quidem ratio exigit, & tempus postulat; postquàm iam satis, inueteratus ille disceptandi vsus, vel abusus, in nobis quoque, non nihil uicisse videtur; qui certè pænitus expugnari vix potest; vt quæ nam sit illa ipsa Spiritus sancti origo, qua non mittitur quidem foras, sed in se ipso; vt sit, accipit intus; rem planè vt sacratissimam; sic, & secretissimam, quantum ipse donare dignabitur, fodientes diuinarum scripturarum altam terram, pro virili nostra aperire tentemus. Qui naturali philosophiæ incumbunt, & rerum vires, causasque scrutantur, nihil ferè, aut difficilius; aut iocundius vestigare se putãt, quàm cum fluxu, & refluxu maris, cum Sympathia, & Antipathia rerum ostia, fontes, origines, & incrementa Nili. In quo naturæ archano, tam multi olim Aegyptij, & Græci, ex nostris quoque, nõ pauci, strenuis studiorum laboribus insigniter philosophati sunt. Hic est noster mysticè significationis Nilus ô Viri septemfluus, septiformis, G H

mis,

A mis, fœcundus, diues, pinguis, cuius alluuione beatur Aegyptus.

Aegyptus, ſine nube ferax, imbreſq́ serenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis, quas ipſa vehit, Nyloq́ redundat.

cuius inquam ſacris fluentis, quæ nemo neſcit vnde veniat, aut quo vadat, ditatur, & fœcundatur vniuerſum hominum genus; cuius magna pars, vt in Euangelio à vanitate, & inſtabilitate, mundus, ſic in prophetis, à feris immanibus, & à portentis ſcelerum, Aegyptus appellatur. Quoniam ergo hactenus; quod Spiritus ſanctus à ſe ipſo non extet, & abſque origine ſicut pater diuina hiſtoria pateſecit, ſimiliter, & illud, quod huic ſimile eſt, quod à patre ducat originem: & tertium, quod ſit ſpiritus filij,
B ſicut, & patris; ideoque à filio ſimul emittatur, hoc eſt iuxta viſiones Ioannis, de ſede Dei procedat, & agni, idque non tanquam ex duobus fontibus, ſed tanquàm ex vno fonte atque principio. Nunc tandem explicare iuuat, uim, rationem, & modum huiuſcæ originationis, quæ in patre quidem, & filio ex ipſis ſacris codicibus quantum in illis expreſsè legimus, ἀνώνυμος in Spiritu ſancto, ex verbo procedendi nomen accepit, vt ab ipſis quoque patribus proceſſus, vel proceſsio mollita, & trita iam uoce paſſim dicatur Græcè πρόοδος, ἐκπόρευτος. Sanè & græcum Ioannis euangelium ſic habet τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. An verò, non ſtatim meminiſtis verbi illius, Spiritus veritatis qui à patre procedit? ſed & idem Ioannes in Apocalypſim, quod parum antea com-
C memorabam, vidit fluuium illum magnum, procedentem de ſede Dei, & Agni. Hunc inquàm fluuium, Spiritum ſanctum. Nam cum Ieſus magna uoce Iudæos increpitans, ſitiens ad ſuas ipſius aquas, benignus inuitaret, clamaretque de templo. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ; hic ipſe dilectus domini diſcipulus, qui à ſecretis eius erat, velut parabolam interpræetans, adiecit ſcripturæ. Hoc autem dicebat de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Quid, quod almus ille pater Athanaſius, quem deinde tanquàm anteſignanum, & vexilliferum ſecuti ſunt omnes Catholici, hoc vno caractere ſignauit filium, Genitus, & hoc vno ſpiritum ſanctum Procedens. Nota porrò eſt vox illa, vna, ſacra, & ſalutaris vniuerſæ eccleſiæ, quæ ex ſymbolo, feſtiuis cantibus, & numeris,
D tota iam orbe reſonat. Qui ex patre filioque procedit; dixit quidem de ſe ipſo Dei filius. Ego ex Deo proceſsi, & veni ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω: de quo, & ſemel dixerat ſanctiſsimus vates. Tanquàm ſponſus, procedens de thalamo ſuo Ως νύμφιος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. Sed quantum diſtant Proceſsi præteriti temporis, & Procedit, præſentis? Ita non filius, ſed ſpiritus ſanctus ſolus inſigniter dicitur, & eſt origine, notione, tituloque procedens. Iã quid eſt procedere? An non motũ in primis ſignificat, & motum ſecundũ locũ? ſicut incedere, accedere, & recedere? ſic Græcè, ὁδοποιεῖν, ὁδοπορεῖν, πορεύεσθαι, & ἐλθεῖναι, ire eſt venire, progredi,

progredi,proficisci,prodire,iter conficere.Nam, ὁδός, via, & ὁδοιπορος, E
viator,& πορεία ambulatio,incessus, progressus. Fingi ne verò potest, vt quispiam procedat, vel progrediatur,qui non extet ? an potius progresio, & processus,sua ipsius vi, & significatione arguit illum extare qui procedit ? Itaque vt hinc incipiam,& res,& nomen procedendi, & ipsius Spiritus Sancti demostrat originem,& ipsam quoque simul indicat æternitatem. Iam enim non procederet,si non esset,quam si à se esset,non procederet,existens procedit,procedendo existit:hoc est illi esse;& extare;à Patre,& filio procedere,hoc est illi procedere à Patre,& filio esse, & extare. Non secus quàm filio idem est esse,& ex Patre natum esse:& Patri non aliud esse, est quàm filium genuisse. Sanè ob id nusquam in sacris literis legimus, vel quod Pater filium generet, quasi aliquando non fuerit, F
vel quod ipse Filius generetur;quasi tum primum esse incipiat, sed vbiq; reperimus;& quod Pater genuerit,& quod filius genitus sit, quasi iã diu, & Pater, Pater fuerit,& Filius,quod esse acceperit; vt æternum sit patri esse Patrem, æternum Filio esse Filium. Contra igitur de Spiritu sancto, & legimus,& credimus,non quod processerit, sicut quod missus fuerit, sed quod actu,semperque procedat in tempore missus, sed in æternitate procedens, vt sit illi æternum, & esse Spiritum sanctum, & procedere, vt sit Spiritus sanctus. Aliud est mitti,aliud procedere,dum mittitur,dat,non accipit;dum procedit nihil dat,totum accipit,accipit inquam, sed non incipit. Ecquod verbum;res tantas de Spiritu sancto verè appositeq; significare potuisset,postquam Natiuitate,vel generatione vti non licuit pręter G
hoc ipsum Verbum procedendi,manandi,exeundi, Adestote huc philosophi,& intelligite;quia digitus Dei est hic:quem loquimur; ideoq; creator non creatura, Creatura à Creatore non procedit non fluit,non manat, fit,efficitur,creatur. Quod fit,quod efficitur, quod creatur re ipsa non est, & quod iam est,non fit,non efficitur,non creatur. Formæ artificiales vos ipsi scitis viri docti,inducuntur in materiam, formæ naturales educuntur ex materia composita,generantur, efficiuntur: formæ immateriales quæ per se se extant,& subsistunt producũtur,ipsa sylua, vel materia verè creatur. Nihil horum de spiritu sancto dici potuit, Quid dici potuit? Procedit; Habeat Deus spiritus suos,quos faciat sicut scriptum est. Qui facit An H
gelos suos spiritus: At vero hunc ipsum spiritum sanctum omnino non facit. Immo verò Deo nihil circa hunc spiritum faciente,quid ? nihil simpliciter,et penitus faciente; Quia in ipsa æternitate tam nihil Deus facit, quàm nihil omnino effici potest. Hic ipse almus Dei spiritus ex Deo Patre,& Filio procedit,manat,exit,exilit. Quæso viri pro tantæ rei intelligentia ad memoriam reuocate,quàm sit suauis,et amabilis necesitudo, quàm sit chara, et iocunda societas inter Deum Patrem, et Deum Filium, ex ea qua,et Filius est à Patre, et Filius est ad Patrem summa germanitate conflata. Nam tam etsi propter paternitatem, et filietatem, ita distinguitur,

A vt alius sit Pater, quàm Filius, & filius alius quàm Pater; tamen propter vnam essentiam de qua illud est. Ego, & Pater vnum sumus, ne vno puncto quidem disparatur, vel dissociatur, aut Pater à Filio, aut filius à Patre, quia Pater honorificat filium, filius honorificat Patrem; Pater operatur in Filio, Filius est in sinu Patris, Pater diligit Filium, & omnia dedit illi in manus, Filius diligit Patrem, & non facit ex se quicquam, sed quæ videt Patrem facientem. Igitur dum charissimus ille parens, & genitor, & ille ipse dilectus filius in quo nunquam non sibi complacuit; velut duo aperta oculorum lumina è regione collocata, de excelso sancto suo se inuicem amantissimè, intentissiméque aspiciunt, & respiciunt, & suauissima contemplatione æternum fluentes, alter in alterum ardentes, vibrant di-
B uini Amoris radios: ille summam; & Deo dignam dilectionem impendens, hic rependés, ille dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui te, ille respondens: Ego ex ore tuo ò Altissime prodij. Omnia mea tua sunt. Quæ placita sunt tibi faciam semper, duorum quasi affectibus tertij amoris incendio, & quasi verberatu, in vnum conflatis, de illa ipsa, vna vtriusque essentia: vel substantia, exilit, erumpit, procedit, non sicut violenta coruscatio ex nubibus; sed forsan sicut ex vena, & fonte perennis fluuius, magna hæc, & uiuida charitatis flamma ingens hoc, & admirabile flamen, vehemens inquam iste, & ardens Spiritus sanctus. Ecquam aptè maioris nostri actionem Patris, & Filij, ne sine nomine esset vocauerût spirationem? Quid spirarent Pater, & filius nisi Amorem? Ecce Spiritus sanctus. Amor
C spirans est Deus, absolutè spiritus, & Spiritus totus spirâs, totus spiratio, nec est ab initio mundi ad vsq; finem creatura aliqua, quæ sese abscondat à calore illius spiritus.

Principio, cælum, ac terras, camposq; liquentes.
Lucentemq; globum Lunæ, titaniaq; astra.
Spiritus intus alit totamq; infusa perartus.
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

cecinit poœtarum gloria, & decus Maro: Vere enim Deus non solum est circumfusus omnibus rebus: iuxta Esaiam dicentem, Qui tenet cęlum palmo, & terram pugillo sed, & infusus per omnia iuxta Dauidem. Cœlum inquit mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum, quod, & idem
D poeta, quam eleganter interpretatus est ò viri, hemistichio, & integro carmine.

Deum namq; ire per omnes.
Terrasq;, tractatusq; maris, cælumq; profundum.

At verò Deus Spiritus sanctus est: spiritus spiratus: nam, & si spirat foris eo ipso quod est primum spiratur intus. Sanè; & Deus absolutè est mens, νοῦς. Sapientia at Deus Filius est mens νοῦς. Sapientia genita: quæ & Verbum. An non habet verbum Deus vt sit mutus? an non habet spiritum, vt sit mortuus? loquitur Deus, & eructat Verbum, viuit Deus, & spirat spiritum

A ritu loquimur, qui est vita, quo nam alio verbo vtemur quàm spirandi? ferè enim spirare nobis viuere est; qui quam diu spiramus, tam diu viuimus, & tum desinimus viuere, cum desinimus spirare. Habent physici in animalibus, suos spiritus, anhelitum in primis, quo, & cibo, & potione tanquàm funiculo triplici docent animalium teneri vitam. Ob id enim tantopere tractant, de facilitate, difficultateque spirandi. Tum corpuscula illa in corde, in epate, in cerebro, spiritum inquàm, quem vocant vitalem, naturalem, animalem. Sunt, & ipsis grammaticis spiritus quidã, quos Græci προσῳδίας, nostri accentus dicunt. Ob id quod syllabis accinant, vel concinnant, velut earum tenores, & toni. Sanè ut literæ vocales dictionẽ, sic literarum vocalium ipsi accentus videntur esse animæ quædam, quod
B eorum sono acuto, graui, & qui ex vtroque procedit circumflexo, voces ipsæ formantur. quid? viuant, vigeant, quasi spirent, & loquantur. Inde porrò, & ad Musicen deriuatio fit spirituum. Intentiones enim, inflexiones, inclinationes, elationesque in sonis, & cantibus, spiritus sunt, quibus animata, musica ipsa tantam uim habet; vt possit in iuuenibus excitare amores, serere gaudia in senibus in pellere timores à pueris,

Aere ciere viros Martemq; accendere cantu.

In ipsa natura rerum Salomon almum hunc solem spiritum appellauit, & quasi mundi animam, quod incredibili quadam celeritate, non tam corporum, quàm spirituum propria, per vniuersa procedens, & singula quæque lustrans, suo ipsius lumine viuificet omnia, quæ natura gignun-
C tur. Quid? Magno huic orbi terræ, quem habitamus, inest uelut spiritus quidam, & anima, humor aquarum, quo permanente, intus & foris penetrante per omnes fibras, humus efficitur quasi compositum quoddam ex tellure, & aqua, cui, & generandi uis adest; & concipiendi. Habet, & aqua suam quamdam animam, nempè spirabilem naturam aeris, qui ad ignem quidem comparatus, grauis, & corpulentus esse videtur. sed leuissimus certè est, & penè spiritus, si conferatur cum cæteris elementis; hic si agitare aquas desierit, flareque, & reflare, ipsum quoque mare aliquando fœtebit, perinde, ac lacunæ putentes. An non habet ipse quoque aer suos spiritus? non dicam modo τὰ πνεύματα πλανὰ, spiritus illos uagos, errantes; deceptos, quos aerias potestates uocant, ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανω-
D μένας, sed ventos uoco spiritus, quos etiam ipsæ sacræ literæ spiritus uocant, & nõn raro etiam spiritus domini, quod illis utatur Deus pro arbitrio, et ut Græci apposité dicunt δεσποτικῶς. Educit enim modo hunc; modò illum, modò hunc, et illum; persæpe etiam plurimos, atque uno eodemque tempore, inuicem cæca potestate pugnantes; ostendens quod habeat eos in numerato, tanquàm pecuniam in thesauris repositam, quam ut libet excudere possit. Res profectò mira, nam cum ventis nihil uideatur insanius, tamẽ tanquàm ueri spiritus, mẽtes, intelligentiæ, usque adeò obediunt ad certam, perscriptamque legis, et imperij normam, vt videantur

tur non agi impetu, sed ratione duci, ideoque putari verè possint, nō tam motus aeris, quàm diuinæ maiestatis nuncij, vel Angeli; quibus Deus tanquàm sapientissimis ministris, vtatur, ad quæcunque voluerit; faciunt enim fideliter, quod ille iubet, & tam secreto, vt eos sonantes audias, & aera cōmouentes, & tamen nescias vnde veniant, aut quo vadant. Quid, quod ignita, & cœlo volantia fulgura, vi valida ipsorum ventorum demittuntur ad terras, nubes grauissimæ, & prægnantes, crassis terrarum vaporibus tolluntur in cœlos, porrò fulgura simul, & nubes tanto fœdere copulantur, vt neque cadentes à nubibus aquæ, fulgur extinguant, neque rursum pluuialis aqua consumatur à fulgure? Sunt demum veri spiritus illi milites diuinarum legionum. Angeli, Archangeli, qui sacras globorum cœlestium sphæras, cum sint magnitudinis penè immensæ, tanta celeritate circumferunt, vt tralatione admodum eleganti, & decora, non moueri, sed volare dicantur in Prophetis. Vnde, & rotas, & currus, & pennas, & alas legimus ipsorum Cherubim. Iam videte ipsi, & cogitate viri docti, quàm omnibus hisce spiritibus, est sine fine potentior ad procedendum, ad agēdum, & mouendum almus hic ipse Spiritus, fons omnium spirituum, uiuificator omnium animarum, formator omniū rerum, nullis arctatus angustijs, nulli permixtus materiæ, nulli subiectus imperio, nulli obnoxius fato, superior omnibus creaturis, nō tam spiritus domini, quàm dominus, verè spiritus Dei. Sed, & Deus ipse. Hoc enim fortasse significat in ore tanti theologi, quantus est Moses, verbum illud cuius supra non nihil meminimus, Ferebatur super aquas. Supergreditur enim omnes creaturas spiritus sanctus, & non motu, neque loco; sed ui, & maiestate, amoreque suo, & bonitate, superante omnia ab initio ipsum orbem terræ, hoc est habitationem humani generis, placidumque vniuersæ naturæ sinum, qui hiare iam, ac poscere aliquid videbatur, replebat suo ipsius tepore, & halitu, ne disiuncta, & male cohærens, illo subsidente, & non procedente vlterius, se inane prorsus, & in nihilum tātula illa gleba dissolueretur. Audite viri, audite; sistitur quidem intrinsecus progressio Dei, ne vlterius procedat per origines in ipso spiritu sancto, sed inexhausta illa vis amoris, infinito quodam circulo, it, redit, procedit, per spiritum sanctum. Sanè pater est, qui diligit, filius est dilectus, spiritus sanctus condilectus, & ipsa dilectio pater est, qui donat: filius est cui donatur, spiritus sanctus est ipsum donum. Ecquis hic se ingerere audeat, vt non vereatur patris, & filij, & spiritus sancti interrumpere amorem, charitatem diuidere, affectum tollere, dissociare substantiam, secare tertium inter duos, aut diuellere à duobus? Inde igitur est, quod in progressionibus rectilineis, quæ sunt extrinsecus, spiritus sanctus semper ad ulteriora procedit, tanquàm diuini caloris, sublimis quidam vapor, & halitus: qui uiuax semper, semper præpes, & uelox, nihil habet, vel remissionis, vel lentitudinis operosus, quin potius, & efficax, nunquàm vel labore, vel tedio victus, nunquàm quoque vincendus

E F G H

B dus vniuersam naturã fouet,& alit; mundum conseruat, vegetat animas, permulcet animos,elementa permiscet,cœlos regit,& permeat,fœcundat annos,& tempora, dat pondus ventis, imperat dæmonibus. Quod si verbum procedendi apud politiores literaturæ studiosos,pompã quamdam, & apparatũ præseferre videt,dicunt enim reges ad bella procedere, sponsum procedere de thalamo, triumphantẽ procedere in sella aurea ad Capitolium. Pontificem tiara ornatum caput,procedere ad aram. Ecce vobis pompa,pompa nuptiarum bellorum,victoriarum, pompa sacrorum, virtutum,munerum, cum qua longo rerum ordine, coque solennißimo,ad nos è cœlo procedit spiritus sanctus,essentia quidem vnus,sed virtute,operationeque multiplex. Spiritus intelligentiæ,qui legit intus in corde no-
B stro. Rectus,quia praua vertit in directũ, & aspera in vias planas. Bonus, quo mala omnia pelluntur, vel cooperantur in bonum. Principalis; qui principes nos facit, perturbationum omnium dominos, vitiorum quoque,ac ipsorum etiam dęmonum triumphatores;Dulcis,per quem omnia amara dulcescunt, dum charitas diffunditur in cordibus nostris. Sanctus, quo peccata remittuntur, & peccatores sanctificantur; ob id enim dicitur spiritus sanctificationis.Mundus,quo nihil mundius,qui facit mũdos,cui non placẽt nisi mundi.Simplex,qui effugit fictos,& odit omnem dolum, & hypocrisim. Subtilis,ad illabendum in animas nostras, & ad scrutandum, & examinandum iudicia profunda Dei. Modestus,sancti pudoris, verecundiæ,modestiæque magister. Disertus, qui aperit ora mutorum,
C & linguas infantium facit disertas,securus futuri,vt præsentis. Certus,qui nec fallit,nec fallitur. Mobilis,abrumpẽs omnes iniustas moras turpis otij, negligentiæ,& tarditatis impatiens. Humanus,omnium hominũ amans, humanæ fragilitati compatiens Benignus etiam,& ingratis. Omnẽ habẽs virtutem, πάνσοφος; καὶ παντοδύναμος, sapienter incipiens, & perseueranter maturans fructum bonorum operũ, quem à nobis non acerbè exigit,sed patienter expectat in totas vitę nostrę horas,agens etiam nobiscũ, vt ad finem sæculi,ipsi quoque multis titulis illustres,dilecti,electi,vocati, sancti,benedicti,filij,fratres,Angeli,hæredes,cohæredes,signati, vncti,reges,sacerdotes,magna cum cælitum pompa ingrediamur, & procedamus in resurrectionem vitæ: O' sanctißimæ spiritus,quàm bonus es erga nos,
D quàm suauis,quàm mitis,quàm longanimis. Sed quis nostrum tibi,sine te gratiarum actiones digne referre queat? Ergo præcamur adesto nobis. Aspirando præuenisti,fauendo processisti,consuma opus quod cæpisti;signasti nos sigillo tuo, confirma nos virtute tua, distinxisti nos ab ouibus occisionis, colloca nos inter oues, quæ pascentur, in montibus Israel, in herbis virentibus. Vnum illud vltimo hoc loco præteriri non debet,ò amici. Nam procedendi verbum suaptè vi quidem ad omnes exitus etiam naturales significandos cõmune est, propter quod, & generatio verbi interdum etiam à nostris processio dicitur; sicut generatio plantæ è terra; &

floris

floris è radice. Est enim generatio sub processione, non sicut species quidem sub genere, sed omnino sicut proprium, sub communi vsu tamen bonorum authorum linguæ nostræ, cum de homine dicitur, qui mouetur loco, planè significare videtur, quod sponte sua se se excitet, moueat, procedat, non ad alterius cuiuspiam arbitrium, vel imperium. Hinc datur laudi philosophis illis, qui accensi æternitatis studio, & desiderio, morti aduentanti, non tam eunt, quàm procedunt obuiam, ita se separantes in vita, vt à morte vinci nesciant. Nam, & Iesus Christus dominus noster, ne putaretur, quod imparatus imparatos incidisset, cum viri sanguinum venarentur animam illius ad mortem, vltro processit. Ecquàm verè igitur, quàm propriè, quàm aptè præter notionem originis, qua à generatione distinguitur, dicitur de spiritu sancto, quod procedat? Nã, & in origine æterna, F & in missione temporali nihil omnino cogitari potest tam liberum, tam spontaneum. Pater sanè, & filius in eum non contingenter quidem, sed tamen libere, & amanter procedunt: & ipse, velut amor, libere, & liberaliter procedit ex eis. Missio autem, quæ, & ipsa modo quodam processus, vel processio dici potest, (facta est enim hæc vox communis è propria; vt olim sumpta de medio, propria facta fuit è communi,) siue qui mittunt respicias, siue qui mittitur, est tota plena libertatis, & liberalitatis. Quippe quia nulla vi adductus, & ne meritis quidem nostris prouocatus, quæ omnino, anteq̃ ille ad nos veniat aspiceret, (nã mala esse vix possunt; sed sponte sua, cũ patre, & filio ad nos venit, nobiscũ habitat, mansionemq; in corde nostro constituit. Vt qui illum totum angustis animis nostris, ex toto G capere non possumus, de suis ipsius muneribus, & gratijs, vt ille voluerit accipiamus de eo ipso, pro cuiusq; capacitate, parciente mensurã, qui etiã interdum sinus nostros, nostra tentoria, nostros fines, ingenti illa liberalitate, quàm magnificentissimè ampliat, & dilatat. Et Christus quidẽ semel ad nos processit, noster Paracletus, cum in nobis, & ex nobis ædificauit ecclesiam suam: at verò Spiritus sanctus, alius paracletus, quem ille reliquit hospes, & sospes, præses, & obses, nunquàm non procedit, non inambulat, non inhabitat in ecclesia sancta Dei, incipientes renouans, proficientes instruens, profectos demum beans, & liberans. Haud dubie enim, nisi perpetuo spiraret, & spirationis suæ sacros illos motus, & impetus perennaret in animabus nostris, ipsi ne semel quidem aspirare, aut suspirare au- H deremus ad futuram illam patriam, quo tendimus. Sed dum salutaris illa aura nos percellit, & agitat, dissipãs vno spiritu omnes inimicas potestates per inde ac ventus vehemens discutit glumam à facie terræ, facit ut transeunti per huius uitæ maria, perueniamus tandem ad portum æternæ fœlicitatis. O quàm belle, quàm appositè in spiritus sancti auram, illud competit, quod ethnici de cæca fortuna vsque adeo insipienter, temereque dixerunt. Illius prospero flatu, cum rectè vtimur, ad optatos exitus fœlicissimè peruehimur; at vero cum nostra culpa resflauerit, aut etiã subsederit,

nisi

A nisi iterum occurrere, spirareque incipiat, miserabiliter affligimur. Quod vtinam perditi illi intelligerent, qui Spiritum sanctum, vel per infidelitatem blasphemant, vel contristant per superbiam, vel demum quantum in illis, est per inanem fidem, & bonis operibus carentem, prorsus extinguũt. Sed videre videor aures vestras expectare, vt de Patre, & Filio, & Spiritu sancto, quæ hactenus sunt diuisæ, & dispensæ sententiæ à nobis, iam vno, integroque sermone colligentur.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres Personæ. CAP. X.

B

ERGO erigite mentium vestrarum oculos, ò synceri veritatis amantes, ad tres illos viros, quos in amplexu nemorum aspexit, & suspexit magnus sacerdos, & pater fidei Abraam. Ad tres propagines vitis, quas ex pincerna regis Aegypti audiuit diuinus ille somniorum côiector, & interpres Ioseph. Ad tres digitos, quibus summa illa rerum potestas apud Esaiam appendit, & librat vniuersam hanc terræ molem. Ad tres radios igneos, quos in libro Sapientiæ exsufflat Sol C aureus, & altisimos montes excoquit, & exurit. Denique ad tres panes Euangelicos, quos opportunè importunus petijt, & accepit amicus ab amico: & ad tres illos è cęlo testes, qui oculati indubitatam fidem faciunt orbi terræ, de veritate Christianæ religionis, quod sit sola religio, sola pietas, sola sapientia, sic conferentes exemplaria exemplis, res imaginibus, intelligetis primum, & ante omnia, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, beatam illam, amandam, colendam, sanctam, & suaue olentem Christianorum Trinitatem, non esse id quod olim Sabelliana hæresis, sibi temere finxit, tria solum nomina, vel tres solas voces, vt bis, duo, quatuor, vnũ, & tria; sed esse verè tres res, res existentes, stantes, sistentes, subsistentes, tres inquã in lingua Græca ὑποςάσεις. Et tres apud Latinos personas. Ad hæc D illud proximè accedit, vt sciatis præter sanctisimam hanc, & ineffabilem Trinitatem, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse non posse aliam quandam in ipsa diuinitatis natura personam. Neque tamen illarũ trium esse communem, & velut quartam substãtiam, diuinam essentiam. Et demum neque vnam, neque duas Trinitatis personas, neque etiam totam ipsam trinitatem, in illa ipsa essentia esse aliud quam vnum, & vnum indiuiduum, singularemque Deum. Quia tametsi est alius Pater, alius Filius, & alius Spiritus sanctus, vena, fons, fluuius, sol, splendor, calor, mens, verbũ, amor, viuens ex se vita, vita à uiuente, viuentium viuificator, tamẽ quis-

qu e eſt plenus, ac perfectus Deus; atque ideo ſimul, vnus à nullo, vnu s ab E
vno, vnus ab ambobus: non ſunt tres Dij, ſed vnus Deus, ille ipſe Deus,
lux, lumen, illuminatio, charitas, gratia, communicatio, fons, flumen, irri-
gatio, genitor, genitus, regeneratio, denique vt concludam, ille à quo om-
nia, per quem omnia, in quo omnia: non quia ab vno omnia, per alterum
omnia, in tertio omnia, ſed quia verè ab vno omnia, per vnum omnia, in
vno omnia. O anima mea, ecque es? ecqualis es? ecquanta es? ad huc non
intelligis, inter tot & tanta, quæ dixſti, quæ ſcripſiſti, nihil te penitus dixiſ-
ſe, vel ſcripſiſſe, quod ſanctiſsima illa trinitate dignum cenſeri poſsit? Er-
go ſi non vereris, cur ſaltem non erubeſcis vlteriora loqui? quam nimium
verè dixit Salomon. Melius eſt inquit finis orationis, quam principium,
ſanè principio ſilentia rumpimus, fine facimus, & præſtat de diuinarum F
perſonarum trinitate ſilentia facere, quam rũpere; quia nihil difficilius,
quam de Trinitate abſque mendacio loqui, vt nihil facilius, quam loquẽ-
do de Trinitate mentiri. Sed tu lux mundi, beata Trinitas, quæ tanta fa-
cilitate omnes ſimul homines illuminas, quanta ſeorſum ſingulos, & tan-
ta ſingulum, quanta vnum ſolum, illumina tenebras, quæ natant ante ocu
los meos, erue me de profundo ignorationis meæ, vt inter ſeductores, &
ſeductos, inter fallentes & falſos, ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ, neque
ſeductor, neque ſeductus, neque deceptor, neque deceptus, de te ò ſanctiſ-
ſima Trinitas, dicat quæ tibi placent, & ipſe ſibi in dicendo conſtet. Ego
enim caſto, & ſyncero amore religioſæ fidei meæ, in qua educaſti me ab
infantia mea, per gratiam tuam, ad ſalutem meam, quum viderem, quam G

Rari nantes in gurgite vaſto.

Non oſculans manum meam, ſed adorans ſcabellum pedum tuorum, in-
greſſus ſum abyſſum hanc magnam diuitiarum, ſapientiæ, & ſcientiæ
tuæ, vt ſecundum illam fidem, ex qua viuo, iuxta illam ſpem, quam
teneo, & videre, & poſsidere concupiſco, loquerer de arcanis tuis, non ex
me, neque per me; ſed ex te, & per te; Quis enim ſum ego, vt loquar ad te,
ò ſanctiſsima Trinitas? Expecto igitur, vt mittas manum tuam de alto, vt
cum Aegyptijs non demergar in profundum, & claudat ſuper me puteus
os ſuum; ſed cum filijs Iſrael, confitear tibi, & laudem dicam gloriæ tuæ.
Nunc oro vos ò dilecti Dei, per veſtram fidem, & ſalutem, iuuate labores
meos, & non tam dicenti mihi, quam illi ipſi de qua ſcribimus Trinitati H
ſanctiſsimæ, fauete linguis, neque enim, vel ſublimiora, vel ſecretiora
habemus, quæ aliquando loquamur. Et ne σάρκωσιν quidem, neque
εὐχαριστίαν, neque πρόγνωσιν, neque προορισμόν. Sanè omnia Trini-
tati cædunt, quia ex Trinitate omnia pendent. Itaque attendite æquis ani
mis, ſic illa nobis æternum faueat, vt loquatur ad cor veſtrum, & de excel-
ſo ſancto ſuo mittat ignem in oſſa veſtra, vt purgatos, in primis veſtros
omnium animos illuſtret, deinde & tandem perficiat muneribus, & gra-
tijs ſuis. Hęc eſt igitur, vt à diſtinctione Trinitatis fœliciter incipientes, in

eiuſdem

A eiuſdem Trinitatis vnitatem fęliciſsimè deſinamus, hæc eſt inquam fides
noſtra, fides recta, fides ſecura, quam non peperit inanis rumor, aut incer-
ta fama, non diſſeminauit temeraria præſumptio, aut hæretica pertinacia;
ſed ab initio fundauit Chriſti verbum, ſuſcepit ex Apoſtolica eccleſia vni
uerſus orbis, dilucidarunt vtriuſque teſtamenti ſcripturæ, confirmarunt
miracula, & probauit ſanguis Martyrum, vt poſtquam ex ijs, quæ dicta
ſunt, manifeſtum eſt, quod Pater æternus reuera genuit Filium, & Filius
reuera natus eſt ex vtero Patris, quod Pater, & Filius reuera ſpirando pro
cedunt in Spiritum ſanctum: & Spiritus ſanctus reuera procedendo ſpi-
ratur à Patre, & Filio. Credamus firmiſsimè, & nullatenus dubitemus,
non niſi hæretico ingenio fingi poſſe, quod perſona Patris ſit illa ipſa,
B quæ eſt Filius; & perſona Filij ſit illa ipſa, quæ Pater: & demum Spiri-
tus ſanctus, ſit illa ipſa perſona, quæ eſt Patris aut Filij. Sanè cum re ipſa,
& non voce tantum, aut ſono, ſit aliud genuiſſe, & natum eſſe, aliud ſit
procedere in alterum, & procedere ex altero, vna ſola perſona, nomine
ſolum à ſe ipſa differens, vel diſtincta non poteſt generare ſe, naſci de ſe,
& ex ſe ipſa quoque procedere. Origo eſt, ò viri, vnde naſcitur relatio ex
relatione, proprietas ex proprietate, diſtinctio, quanquam non cũ diſtin-
ctione, aut ſeparatio. Quid enim, ſi natura vna eſt in origine, & in eo cu-
ius eſt origo? Natura quidem communicatur; ſed perſona diſtinguitur.
Ideoque non natura, ſed proprietas eſt, quæ diſtinguit, diſtinguit inquã
perſonam, à perſona, non perſonam à natura, quia tres perſonæ non tres
C naturæ. An verò perſona, & natura non ſunt idem? Immò re ſunt idem;
ſed non ad idem. Natura ad ſe dicitur, ob id indiuidua communicatur,
perſona, ad aliud dicitur, ob id incommunicabilis multiplicabitur. Tolle
relationem, tollis trinitatem, tolle communicationem, tollis vnitatem.
Pater refertur ad Filium, & Filius refertur ad Patrem, hic, & ille Deus re-
fertur ad paracletum, & ad vtrunque refertur paracletus; quomodo igi-
tur non eſt alius Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus? Ita verò ipſa
quoque diuina eſſentia, alio modo eſt in Patre, aliunde non accepta, alio
modo in Filio communicata per generationem, & tertio modo in Spiri-
tu ſancto accepta per ſpirationem. An verò non eſt hoc ſatis ad perſona-
rum diſtinctionem, ò Sabelli Sabidi oris. Nos non inſectamur poeti-
D ca licentia fœtentem animam tuam; ſed impiam doctrinam tuam, Chri-
ſtiana libertate reprehẽdimus, & damnamus. Quum enim Arrius ille hæ-
reſiarches, ex antiqua fide trium perſonarum, quarum diſcretionem ex
euangelio ſuſcipiebat fumo, ſuperbiæ, quod hiſtoriæ referunt excæcatus,
ſumma contentione clamaret, & exclamaret, trium illarum perſonarum,
tres quoque eſſe ſubſtantias, vel naturas, in quibus etiam gradus, & or-
dines, pro ingenij temeritate ſtatuere, atque definire non verebatur.
Tu ἀνταγωνιστὴς, vt quaſi nouus quidam Atlas, Cœlum mons ſuſtinere
videri poſſes, prodijſti in medium ſermone armatus, & dixiſti. Tantum

Dd ij abeſt,

abest, vt non sit vna natura Dei, vt sit etiam vna sola persona, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Nihil tibi debemus, nisi odium, & vindictam, ò impie, quia dum nimium emungis, elicis sanguinem. Nam vt contra Arium vnitatem constituas, contra Euangelium euisceras Trinitatem. Ille est hostis vnitatis. Tu osor trinitatis. Sanè vera, & orthodoxa synceritas religionis vna, eaque potentissima Euangelij machera, destruit inimicum illum simul & te ultorem, docens esse quidem vnam naturam solam, quod ille negat, sed non vnam solam personam, quod tu affirmas. Varius error suus, & tuus ò Sabelli, sed vterque tamen, ex vno illo omnis hæreticæ prauitatis fonte manauit, quia non ad rectam lineam antiquæ traditionis euangelica verba diriguntur. Sed ad obliquos calles humanarum commentationum: & ad sinistram, & ad dexteram pro ingeniorum petulantia detorquentur. Ecquid vnquam dici potuisset, vos ambos nominarem Iudices, ò Ari, ò Sabelli, si apud Inferos recognoscere possetis causam nostram: Quid inquam ad iugulandas vestras impietates dici potuisset fortius, apertius, cœlesti illo oraculo Christi Iesu, qui defensor diuini honoris, vltor iniuriarum, cognitor iuris, & actor causæ ipsius religionis hunc in modum locutus est? Ego, & pater vnum sumus. Audite vos saltem Ariani, & Sabelliani, quicunque, & vbicunque estis. Ecce enim Iudex æquissimus, qui etiam iudicaturus est viuos, & mortuos, inter noxias, & lætales contentiones vestras sententiam profert, audiente terra, et cœlo tollantur iam hoc tanto iudice vniuersæ lites, & quidem Viri, quum Christus dicit, ego & Pater, à se Patrem. Et se à Patre discernit contra Sabellium. Quum dicit vnum sumus, ὁμοούσιον docet contra Arium. Quid? Duæ hæ solæ voces, Vnum Sumus, Arium simul confodiunt & Sabellium. Sanè Vnum ad naturam refertur, Sumus ad personas. Vna ergo natura sola, quam nequiter diuidit, & separat Arius, In illa natura tres personæ, quas malè permiscet & confundit Sabellius. Quam breue verbum, quam potens, ò viri. Ego, & Pater vnum sumus? An vero non simile est illud principale mandatum, & cur non dico imperatorium edictum, quod ad aperiendam cœli ianuam iussit Apostolis, vt baptizarent in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti? Nam in vno trium nomine, et velut digito ostendit, trinitatem et vnitatem simul, et insinuauit. Trinitatem dico Patris, Filij, et Spiritus sancti Vnitatem porrò maiestatis, authoritatis, gloriæque, et naturæ æterni Dei. Corrige Arri errorem tuum, ex errore Sabelli, et tu Sabelli, ex errore suo corrige tuum; Dic tu inquam Arri contra Sabellium tres esse personas. Dic tu Sabelli cõtra Arrium, vnam esse naturam. Sic Sabelliana vnitas, et Arriana Trinitas, ipsa erit sapientia, ipsa pietas. Grande profectò miraculum, vt hæreticorum sententiæ, quæ seorsum positæ, velut aduersæ, et repugnantes triumphare videntur, et expugnare veram pietatem, concinnatę in vnum fidei nodulum, tropheum erigant religioni,

A ligioni, & pietati. Ipsi quoque hæresiarchæ, qui inuicem dissident, dum
alter alteri contradicit, & vterque mentitur, concordiæ vinculo fœderati,
veritati testimonium perhibeant, & nescientes inueniantur pugnasse
pro nobis, qui scientes, & prudentes arma sumpserant, vt pugnarent contra
nos. Non potest ò dilecti, serenitas Catholicæ fidei, quam lux mundi
fecit Christus Iesus (oriens nomen eius) obumbrari atris perfidiæ tenebris,
quantumlibet sit potens princeps tenebrarum harum, atque ideo strenuè
nobis laborandum est, vt discussa penitus caligine hæresum, lux euangelicæ
veritatis in orbe clarescens, non in oculis solum accensa videatur; sed
in penetralibus animi, & pectoris rutilans, foris quoque viuidas religionis
& pietatis flammas emittat. Ob id patres nostri, prostrati ante diuinæ
B sublimitatis sedem, de plenitudine thesauri fontis legis, & prophetarum,
& de quatuor exuberantissimis paradisi fluminibus, aquam vitæ biberũt,
vt nostra quoque sitientia pectora irrigarent. Iam ne post tantos labores,
post tantas vigilias patrum nostrorum, singulorum omnium Doctorum,
Martyrum, Confessorum, Virginum, post tantas synodos, post tanta
concilia, adhuc extat, qui aduersus diuinarum personarum Trinitatem,
struat machinas, (ò inanes machinas) easq; in arena, ligni, ferri, stipulæ, quibus
iam in proximo adest ruina, & ignis incendium. Habent philosophi,
& poetæ suam ipsorum in Deo Trinitatem, ò viri, quam numero quoque
ternario venerantur, & colunt adoratione mentis, Thure, & sacri-
C ficio, hymnisque, & laudibus: Inde enim natum illud,

Numero Deus impare gaudet.

Sanè Orpheus, Trimegistus, Pythagoras, Plato, & qui eos sequuti sunt,
Deum vocant primum, absquo singula, & omnia fluant, velut à fonte
perhenni. Medium, quatenus sua ipsius virtute cuncta mouentur, vt vix
condita illuc refluant, vnde fluxerunt. Vltimum, dum singula, suam ipsorum
originem repetunt, in quo etiam conquiescunt sempiternis temporibus,
quẽ vocant effectorem; quod fabricatus fuerit mundum tanquã
opifex, formam, quod significauerit omnia velut exemplar τὸ τοῦ ἕνεκα,
quod tandem perficiat vniuersa, tanquam id cuius gratia condita sunt.
D Vocant Bonum; quia creando se se communicat, & diffundit. Pulchrum,
quia nihil non allicit, ad suum ipsius amorem. Iustum, quia omnia debitis
numeris, mensuris, ponderibusque disponit. An non videtis tres
diuinas Trinitates? Deus, primum, medium, vltimum, Deus, efficiens,
forma, finis, Deus, bonus, pulcher, iustus. Sed enim sola Trinitas Christianæ
religionis, quam piscatores agnouerunt, philosophi ignorauerunt,
est Trinitas personarum. Nam quis nesciat trinitates istas philosophicas,
(si tamen philosophicas, sanè & illæ è nostris fontibus acceptæ
sunt,) non esse personarum, vt quæ neque constituunt personas, neque
surgunt ex personis? Immo verò non esse rerum, quando non
re ipsa distinguuntur, quod nemo non asserit. Sed esse Trinitates

rationum (vt aiunt) formalium, quæ si meministis, eorum quæ superius E
à nobis sunt dicta, in vnamquanque personam, æque ac in alteram conueniunt, perinde ac cætera quæ attributa vocant, & absoluta, & relationes, quæ ad ipsam diuinam naturam potius, quam ad vnam aliquam ex tribus personis, propriè spectare videntur. Num enim non à Patre, à Filio, & à Spiritu sancto pariter creamur, vocamur, liberamur, sanctificamur, docemur, illuminamur, resuscitamur, saluamur? quin signari quoque & vngi? quæ munera apposité in nobis esse creduntur, ex ipso Dei filio, qui est Christus Iesus, vnctus prę participibus suis, charactérq;, & imago inuisibilis Dei: omnino tamen referuntur etiam in Patrem, & in Spiritum sanctū. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, inquit Paulus de Deo patre: de Spiritu sancto autem, Nolite inquit contristare Spiritum sanctū, in quo signati estis, Esaias porrò. Spiritus Domini super me, eo quod F
vnxerit me. Vnde & euangelium ipsum, & fides, & gratia, & vita æterna, & regnum, & pax dicuntur esse à Deo Patre, à Filio, & à Spiritu sancto. Profectò verò, & eligere, & congregare, & ædificare nos, & habitare in nobis, & renouare, mundareque, & scrutari corda nostra, & probare nos, & testificari spiritui nostro, ducere, educereque, & perducere nos, reuelare arcana sua, apparere & manifestare se nobis, constituere nos templa Dei, protegere nos, implere nos, loqui nobis, partiri dona sua ad mensuram, retribuereque, vt hic concludam, secundum opera nostra, in nullam determinatam personam referuntur, sed expresse in omnes & singulas, in Patrem inquam, in Filium, & in Spiritum sanctum. Quid enim G
necesse est citare scripturarum testimonia, quæ passim vndique scatent, & se se offerunt legentibus? An verò non dicitur veritas Pater, & Filius & Spiritus sanctus? Certè Dauid ad Patrem dicit, Redemisti me domine Deus veritatis: Filius autem de seipso. Ego inquit sum veritas. De Spiritu sancto Ioannes, Spiritus est veritas, & Christus eū appellat spiritum veritatis. Quid? Quod de charitate Apostolus dicit, introducens Deum Patrem. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, tradidit filium suum. Deinde verò, Charitas Christi vrget nos, & per charitatem spiritus, seruire inuicem. An non iam constat charitatem esse Patris, esse Filij, esse Spiritus sancti? Vnde & in symbolica Theologia, tam fons, quam fluuius dicitur Pater, Filius, S& piritus sanctus. Ad extremum verò, & bonus est H
Pater, & bonus est Filius, & bonus est Spiritus sanctus; & iustus est Pater, & iustus est Filius, & iustus est Spiritus sanctus; & perfectus est Pater, & perfectus est filius, & perfectus est Spiritus sanctus: & sanctus est Pater, & sanctus est Filius, & sanctus est Spiritus sanctus, & benedictus est Pater, & benedictus est Filius, & benedictus est Spiritus sanctus. Et vnaquæque persona, ac omnes simul sunt Deus, dominus, primus, & vltimus, alpha & omega, principium & finis. Vt propterea Ethnici, qui de diuina Trinitate locuti sunt, subodorati quidem fuerint forsan, sed nō attigerint nostrā

A hanc Trinitatem, quæ est πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις. Hæc enim tria, rem, & nomen trium personarum in diuina natura constituunt. Ideoque vt diximus, hæc sola est vera Trinitas personarum, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, non maiestate quidem, non loco, tempore, gradu, ordine separata; sed proprietate, notione, charactere, aut sigillo, ita re ipsa distincta, vt ne eo quidem symbolo, quo in sacris literis, vna huius sanctißimę triadis persona exprimitur, & notatur, altera exprimi, notari ve poßit. Sanè Patris solius symbolum est vox, & tonitrus; Filij solius caro, in forma hominis; Spiritus sancti solius Columba, ignis, flatus. Neque verò vspiam legimus, vel patrem humana carne figuratum fuisse, de cœlo loquentem, & dicentem. Hic est filius meus dilectus? Quod cum ita sit, quid egemus te-
B stibus? Res ipsa per se se loquitur, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres personæ, quæ nec re, nec nomine colludunt, sed neque inuicem confligunt, aut colliduntur, iuxta naturæ quidem cõmunia simul, at iuxta personarum propria consequenter se habentes, quasi vnius catenæ annuli, distinctè coniuncti, & coniunctè distincti. Audite & intelligite omnes. Quemadmodum, qui in gracili catena alterum annulum trahit, siue primum, siue medium, siue extremum, simul totam quassat catenam, sic in sancta Trinitate; qua nihil subtilius, quia est purus spiritus, propter admirabilem ordinem, connexionemq; Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quos discretos quidem, & inconfusos; sed tamen alterum in altero, velut inser-
C tos, & implexos, diuina historia docet; si quis vnum blasphemat, si quis in vnum nõ credit, si quis vnum afficit iniuria, is totam Trinitatem blasphemat, is neglector est, & contemptor totius Trinitatis, is iniquè est iniuriosus toti sanctißimæ Trinitati. Quem propterea etiam si cum Helia sublimem curru, per aera volantem videremus, aut cum Mose, & Petro siccis pedibus ambulantem per maria, denique cũ Paulo ad tertium vsque cœlum ascendẽtem, & super astra collocantem nidum suum, ad huc nihilominus illi ipsi tanquã Iesu numinis reo & perduellis anathema, maranatha diceremus, & ne salutati quidem vlla eum resalutatione dignum arbitraremur, agnoscẽtes in eo filium mortis, virum Belial, Antichristum, & primogenitũ Satanæ. Iam si de nomine & ratione personæ aliquid dicendũ,
D rogo te importune vexator, & direptor sacrorum, quid nam aliud, quod tuis auribus morigerari posset loco personæ dici maluisses? singulare ne? At diuina essentia, non est vniuersale. Prima substantia? at illa non est secunda substantia, & in Deo non sunt duę substantię. Indiuiduum? At cõfestim interrogatio sequitur, cuius speciei? & illa species cuius est generis? Dici maluisses suppositum? sed quid illud est, cui subijcitur, aut supponitur? Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Dicẽdum est. Aliquid? An verò, vox vsque adeo finita, & contracta conueniebat immensitati Dei? Ens? Sed certè Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt vnum ens, non tria entia. Res? At penes nomen rei, nõ distinguitur essentia diuina, à Patre, Filio, & Spi-

ritu ſancto, nam & illa eſt res, & tamen non ſunt quatuor res. Quid igitur E
tandem dici potuit, niſi perſona ? nam ratio eſſentiæ, non eſt perſona, ſed
natura. Neque verò profectò credendum eſt, viri patres & fratres, ſi om-
nia ſacramenta ſalutis noſtræ, redemptionis noſtræ, glorificationis noſtrę,
accepimus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Spiritum ſan
ctum, ille enim eſt, qui Prophetas conſtituit, qui Apoſtolos erudiuit, qui
Euangeliſtas fecit, qui dona diſtribuit, qui omnia opera mirabilia geſsit,
qui denique ſcripturas dictauit, easque per Doctorum linguas & ora in-
terpretatur, vſque ad conſumationem ſanctorũ, quando repleta erit ter-
ra ſcientia Domini, velut aqua maris operientis. Non eſt inquam creden
dum, quod hoc ipſum, quaſi commune nomẽ, Patris, Filij, & Spiritus ſan
cti perſona, quod voluit ab omnibus credi, firmiterq; ab omnibus dici, fide F
liter, iudicio & voluntati hominum reliquerit; ſed ipſe tradiderit, docue-
rit, declarauerit, ipſe profunda fluuiorum ſcrutatus eſt, & naturæ, & per-
ſonæ Dei; vt cætera myſteria abſcondita produxit in lucem. Quo autho-
re, nemo vnquam repudiauit Deum, aut genituram Dei: nemo vnquam
dixit anathema Ieſu, nemo vnquam blaſphemauit Spiritum ſanctum, ne-
mo negauit Trinitatem, nemo ignorauit vnitatem. Quid ? Nemo attẽdit
ſpiritui erroris, nemo credidit doctrinis demoniorum, nemo in hypocri-
ſi locutus eſt mendacia, nemo cauteriatã habuit conſcientiam, nemo euan
gelium peruertit, nemo ſcripturas temerauit, nemo fidem irritam fecit.
nemo polluit ſacramenta, nemo ſpreuit iura patrum, nemo hæreſes ſemi
nauit, aut Chriſtianæ religioni contraria decreta conſcripſit. Quod ſi illo G
docente, in diuinis, & naturam & perſonam dicimus, quis eſt, qui has vo-
ces repræhendere audeat, aut conuenientiores excogitare poſſe confi-
dat ? An verò non videtis Apoſtolorum Principes, Petrum, & Paulum,
tanquam primos depoſitarios traditionis Spiritus ſancti, duas haſce vo-
ces æternis ſcripturarum monumentis conſecraſſe ? Diuus Petrus Natu-
ram dixit, vtpotè eccleſiæ Princeps, Diuus Paulus Perſonam, tanquam
defenſor fidei, & Religionis, vt efficiamini inquit ille, diuinæ naturæ
conſortes. Hic autem, Si quid donaui, in perſona Chriſti donaui. Et qui-
dem viri docti, vox illa vſitatiſsima υπόςασις, quam tantopere à Roma-
nis hominibus ad huc poſt Nicænam fidem, importune exigebat mole- H
ſtiſsimus oriens, ſi vt quibuſdam placet, nihil differt ab οὐσία, adeo ut,
quemadmodum dicitur vna οὐσία, ſic & dicatur vna ὑπόσασις, & vi-
ciſsim, ſicut dicimus tres ὑποςάσις, ſic admittamus etiam tres οὐσιας,
non'ne tanquam ambigua vitanda fuit eccleſiaſticis viris in re tanti mo-
menti ? Quod ſi ſubſtantiam ſignificat, non eſſentiam; nam certè Græ-
ci ſubſtantias, in quibus ſubſiſtunt οὐσίαι, hoc eſt indiuidua ὑποςάσεις
vocant, omnino erat penitus reijcienda, ne cum Arrio tres in Deo ſub-
ſtantias, aut etiam ſubſiſtentias, hoc eſt ſi non οὐσίας, οὐσιώσεις, finiti-
mæ enim ſunt vt videtis, confiteri aliquando tandẽ cogeremur. Tranſla-
ta eſt

A ta est igitur ab hominibus ad Deum, hæc vox persona, qua religio à tan-
to discrimine, in quod propter οὐσίαν, & ὑπόστασιν venerat, liberaretur.
Iam enim quoties tam ab Ethnicis, quam ab hæreticis actu, doloque in-
terrogamur. Quænam est hæc vestra Trinitas? citra omnem impietatis
culpam, citra omnem notam ignorationis, citra omnem vocis ambigui-
tatem, respondere possumus Catholici omnes. Est Trinitas personarum,
& verè, vt etiam à Græca voce non declinemus θείων προσώπων. Ne-
que enim, vt quidam dixit, verborum in hac re inops est Græcia; quæ hæc
omnia, essentiam, substantiam, subsistentiam, & personam, totidem no-
minibus reddit: Essentiam sanè οὐσίαν, Substantiam, ὑπόστασιν, Subsisten
tiam, οὐσίωσιν, personam, πρόσωπον vocat. In quo sensu Diuus Paulus
B dixit ἐν προσώπῳ τοῦ χριστοῦ, vt obtumescant graculi, quibus nihil
aliud est in ore, quam vitandas prosanas nouitates verborum. Sunt au-
tem profectò Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres quasi vultus, & facies,
non nisi aspectu, & respectu, relatione inquam differentes, quibus in aper
to ecclesia, cœlo specie à beatis, fide à viatoribus agnoscitur verus Deus.
Quanquam autem non separentur in natura vna ex originibus, tamen
propria distinctione, & distincta proprietate, liquidissimè purissimèque,
ita discernuntur, vt nulla sit inter eos societas, nulla communicatio, siue
rerum, siue nominum. Ecquis igitur inter homines, tam verè persona est,
quam tres illi, Pater, Filius, & Spiritus sanctus? Nam quis eorum est seor-
sum, per se se, vnus ab alio, ab alio, inquam non ab alteio, quilibet enim
C est alius, & nō per accidētia aliquo modo alter. Neque omnes quidē sunt
aliud, sed singuli sunt alij. Alium paracletum, inquit Christus, & Non
sum ego solus, sed mecum est qui misit me pater. Planè itaque alius. Quo-
modo autem alius? Persona, ecquid tandem igitur significat diuina per-
sona? id quod est distinctum in diuina natura. Quod commune est &
indefinitum, pertinet ad naturam. Quod proprium est, & vni soli affi-
xum, non nisi ad personam. Natura igitur est Deus. Personæ sunt Pa-
ter, Filius, & Spiritus sanctus. Accipe exemplum. Homo, est natura:
hic & ille homo, sunt personæ. Caro, anima, sanguis, ossa, pertinent
ad naturam, ad personam spectant hæc caro, hæc anima, hic sanguis,
hæc ossa. Verum enimuero, vix auditas hasce rerum corporalium simi-
D litudines, abige, abnue, nega, respue, fuge, abijce, quia in Deo nihil
est nisi actus purus. Quanta sunt, quam multa sunt, quæ coeunt in vnum,
ad constituendam in nobis personæ rationem? Esse in primis, quod il-
lud est, cui opponitur id quod simpliciter est nihil, cuius inquam, ne
exemplar quidem vllum est in ipso Deo. Esse hoc, quod est esse ratum,
vnde dicitur res, & decem prædicamenta complectitur. Esse aliquid,
quod sub genere, speciem atomam refert. Esse hoc aliquid, quod de
indiuiduo dicitur, quod se ab se indistinctum, ab alijs distinctū esse. Esse
in actu, quod est existere, extare, esse inquam extra, hoc est extra causam.

Nam

nam quod in causa sua est, & vt græci dicunt ἐνδυνάμει, propriè non E
existit. Esse per sese, quod est, & suis viribus niti subsistere, quod in lingua
græca pertinet ad οὐσίωσιν, & accidentibus substare; quod propriè spectat
ad ὑπόστασιν, non est enim persona; nisi in substantijs. Demum viue-
re, sentire, moueri, intelligere; quia neque lapidis; neque arboris vllus vn-
quam sapiens personam dixit, neque equi, vel cameli, & breuiter infra ho-
minem persona dicitur. Immo vero, ne plebeios quidem homines; sed
viros præcellentes, quorum propterea est velut certa celebrisq; cognitio.
perinde ac eorum, qui in scenis certos homines repræsentabant, communi
ter solemus appellare personas. Porro vero Pater, Filius, & Spiritus san-
ctus, diuinæ personæ, non minus simplices, quam illa ipsa natura Dei, in
qua idē est quod habet, quod habetur, & ipsa habitatio, vt suo loco diceba F
mus, constituuntur, vt sint personæ existentes, subsistentes, distinctæ, solis
relationibus, relationibus inquam originum, quę non sunt vt in creaturis
accidentia, sed res sunt illa ipsa essentia Dei, tametsi in prædicādo, vt aiūt,
retinent modum relationum, quia dicuntur ad aliud. An verò non etiam
viuunt, non mouent, non intelligunt, vt nihil illis desit quod spectet ad
personam, si pater dicit verbum, & spirat Spiritum sanctum, si verbum &
Spiritus sanctus mittuntur ad nos, si faciunt, quæ pater facit, si firmant or-
bem terræ, si continent omnia? Hæc enim quatuor, quæ ex sacris literis pa
tent, quam clarissimè ostendunt verbum Dei nō esse inane & euanidum,
velut verbum hominum, quod prolatum voce, in aerem effluit & dissolui G
tur, sed esse viuum & efficax οὐσιωδῶς προαιρετικόντε, καὶ ἔνεργον, καὶ
παντοδύναμον. Vnde & sequitur, quod Spiritus sanctus similiter, vt cum
græcis patribus græce dicam, sit, οὐ πνοὴ ἀνυπόστατος, οὔτε ἆσθμα λυόμε-
νον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λεπτόν, ἀκίνητον, φιλάγαθον, βέβαιον, νοε-
ρόν. Quæ profectò omnia dici non possunt, nisi de veris personis. Itaque
(vt aliquādo finiam), sicut Deus est natura, vel significat naturam, sic pater
nitas diuina est Deus, pater, prima persona. Filietas diuina, est Deus Filius
secunda persona, Progressio diuina, est Deus Spiritussanctus tertia perso-
na. Vnde se in nobis persona dicitur, ò viri, at uero in Deo ad alterū, quan-
quam relationem significat per modum substantiæ, vt videtis. Inde ergo
ordo personarum, vnde, & relatio, ordo inquam ille, quo per ora sacer- H
dotum vox Domini sonat in aquis salutaribus. Primo enim nominatur
Pater, secundo Filius, tertio Spiritus sanctus. Non quia sit ordo vnius per-
sonæ, vel ante & post alteram, vel supra, & infra alteram, ne si nullus sit
ordo, nulla quoque sit distinctio, & absque distinctione in natura diuina,
exultātibus hæreticis, sit æterna confusio. An vero non audis ò homo, ex
ore Spiritus sancti pronomina, primæ, secundæ, & tertiæ personæ apposi-
tè distributa inter personas illas diuinas? Sane Psaltes sublimi quadam
prosopeia, transfigurans in se Christum Iesum, Dominus dixit ad me,
(inquit) filius meus es tu, ego hodie genui te. In Euangelio autem, Chri-
stus

A ſtus Ieſus loquens de numine Spiritus ſancti, quem miſſurus erat apoſtolis ſuis, Cum venerit inquit Spiritus ſanctus, ille vos docebit omnia, ille me clarificabit ille de meo accipiet, quid amplius vultis ? Ecce tria pronomina perſonarum, Ego, tu, ille, ego vox eſt Patris, Tu dicitur ad filium, Ille velut indice extento, monſtrat Spiritum ſanctum. & hæc quidem, vt videtis non mugiunt nemora noſtra, non reboant noſtra timpana, aut cimbala, ſonant, & canunt aureæ, & argenteæ ſacrorum eloquiorum tubæ doctrinæ fidei, velut auri pretio, luce & claritate ſermonis, tanquam argenti nitore dignæ Deo. Profectò vero, quæ hactenus dicta ſunt, de illa ipſa diuinarum perſonarum diſtinctione, origine, numero, ordine, quo magis diffuſa, defenſa, probataque ſunt, eo magis, niſi diuinarum ſcripturarum
B teſtimonio fulta, munitaque eſſent, & quaſi examinata ad ignem, ad ignẽ ſanctum, qui de cœlo venit, non ad ignem alienum, quem hæretici è terra offerunt domino verendum eſſet, ne per affectatæ orationis vitium, quod græci *κακοζηλίαν* dicunt, nimium elaborata, & dicendi artificio ingenioſe compoſita videretur, hoc eſt non tam vera quam ſubtilia, diſerta magis quam fortia, apparentia potius quam ſolida, ſed iam vt videtis, occaſionẽ habent illi ipſi qui ſapientes ſunt, vnde ex ſacris literis maiora quoque & ſublimiora miſteria fodere, aperireque poſſint, & euadere ſapientiores. Scriptum eſt enim, Da occaſionem ſapienti, & ſapientior efficietur. Interea vero nos lenti, vt poſſumus, & infirmi, ipſo Deo terno & vno iuuante, ex diuina Trinitate, ad diuinitatis vnitatem aſcendamus. Etenim doctri
C na fidei ſic habet. Quemadmodum per ſe ſe, & ſingulatim quiſque eorum eſt verè increatus, verè immenſus, verè omnipotens, verè æternus, verè Deus, ac Dominus, ita vniuersè nequaquam tres Dij, nequaquam ſunt tres Domini; ſed vnus Deus, vnus Dominus, vnus increatus, immenſus, omnipotẽs, æternus, in cuius vno nomine baptizati, ſaluatique ſumus, ſicut ſcriptum eſt, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Sed hic optime illud quadrat. Veritas latet merſa in profundum puteum.

Tres perſonæ, Unus ſolus Deus. CAP. XI.

D SCENDAT Puteus, Aſcendat Puteus, puteus quẽ in terra foderunt principes, quem in petra excuderunt Reges. Aſcendat inquam concinentibus carmine, & choro filijs Iſrael, non carne, ſed ſpiritu; & erumpens per omnes terræ fibras; nõ iam lateat, ſed pateat aqua putealis, vt ſit nobis fons, non puteus; ſit fluuius, lacus, ſtagnum, ſit mare, factum dulce, de quo bibant Iudei, & gentes, græci, & barbari, ſapiẽteſque, & inſipientes, ita vt de ventre eorum flumina fluant aquæ viuæ, cuius impetus lætificet Sanctam Ciuitatem Dei Hieruſalem, & ſubmergat

ad

ad Tartara Ciuitatem Diaboli Babilonem, neque illum obſtruere poſsint E
Allopholi;qui ab initio aridi, ſemper, & ſine humore: Ideoque ſiccitatis amici, vt æſtiuus canis fodientibus puteos Abraam, Iſaac,& Iacob, iurgabantur, & contradicebant,vt qui nunquam in puteis aquam videre volue runt,ſed rudera quiſquilias,lutum,ſaxa, aridam terram. Viri fratres, vobis gaudete, nobis congaudete, & Deo in primis gratias agite. Quod enim multi Reges, & Prophetæ videre olim deſiderauerunt, & ne audire quidem potuerunt ipſi iam

O terque quaterque beati.

auribus veſtris auditis,& oculis veſtris videtis.Ecce aſcendit puteus. Puteus,non in deſertis torrentibus Arnon,deſcriptus in libro bellorum Domini; ſed in media Samaria, deliniatus in Euangelio pacis Chriſti. F Puteus inquam ille,incredibili magnitudine,& pleniſsimus aquarum viuentium, vbi mulier Samaritana, in tipum gentium,gratiam, non tam quæſitam inuenit;quam neſciens & ne cogitans quidem,oblatam reperit. Puteus,non iuxta quem,olim Moſes lator legis adaquauit ſeptem filias ſacerdotis Madian;ſed ſupra quem,Ieſus author gratiæ,fons ſapientiæ,verbum Dei,nouiſsimis diebus docuit omnes populos:Docuit inquam,vt poſt hac colant,& adorent Deum in ſpiritu & veritate,nimirum Deum Patrem in Spiritu ſancto,& agnitione Filij eius qui dicit,Ego ſum veritas.Nō enim tempore gratiæ in Iudea tantum,notus Deus Pater,Filius,& Spiritus ſanctus,ne in Iſrael tantum magnum nomen eius;ſed iuxta illud,quod Chriſtus præcepit Apoſtolis,in omnem terram exiuit ſonus eorum,& in fines G orbis terræ verba eorum,vt quieſcente orbe à prælijs, homines exhonerati ſcelere,culpa, metu, reficerentur ſpæ futuræ vitæ, & in ipſo Deo tanquam in centro inuenirent requiem animabus ſuis; nimirum lineis, quæ eò tandem redeunt, vnde ducuntur. Vere enim non ſub Moſe, ſed ſub Ieſu,ſi non extinctis,ſopitis ſaltem carnalibus deſiderijs,& compoſitis inimicitijs,inter Carnem,& Spiritum, quiſque Chriſti fidelium in velamento Patris, Filij, & Spiritus ſancti,ſedet in pace ſub ficu ſua,ſub vite ſua,ſub oliua ſua. Illi fuerunt principes,qui in terra prophetarum, & legis,altiſ- H ſimè defoderunt hunc puteum;illi fuerunt reges, qui altè defoſſum puteum, in viuo lapide Chriſto Ieſu excuderunt,principes populorum, reges regum,triumphatores prouinciarum,& regnorum,qui inclinatis ſcopulis Philoſophiæ, Magiæ, Sinagogæ, Ceſarum, populorum, hæreticorum, humano generi apparuerunt, & oſtenderunt, hoc ipſum latifundium aquarum,hanc ipſam abyſſum Sanctæ Trinitatis, & vnitatis Dei;vt ne iam ab ipſis quidem inferorum poteſtatibus obſtrui poſsit, perennis puteus iugis aquæ; neque item aliquis impediri,quominus hauriat, ſi velit aquam viuam de puteo Patre, Filio, & Spiritu ſancto. Ecquam optimè conuenit, quod ſeptuaginta interpretes verterunt ἐξάρχετε αὐτῷ φρέαρ, Initiate illi puteum?Non enim alia ratione,& methodo;Chriſtus Ieſus in

feruore

A feruore solis, ipse verus Sol, nostræ salutis amore, & desiderio feruens, dũ
sedẽs ad aquas, de natura, & virtutibus atq; differentijs aquarum, quæ sunt
sub cœlo, & supra cœlum philosopharetur, & ad eruditionẽ nostram, eru-
ctaret abscondita, à constitutione mundi, initiandos esse docuit, siue sa-
cris, siue laicis, quotquot ad montem Domini ascenderunt, & ad Domum
Dei Iacob, vt doceat illos Deus viãs suas, & ambulent in semitis eius; quã
hac ipsa fide sincera, & sublimi intelligentia sanctissimæ Trinitatis, vt, qui
Christiani esse cupiunt, & in cathechismo, & in Baptismo profiteantur,
credere, in Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: & planè intelli-
gant, tametsi est alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; ideoq; trium
B personarũ distinctio, ad plures numero puteos pertinere posse videantur:
quia vna est substantia, vna in tribus natura diuinitatis; tamẽ non esse, nisi
vnum solum puteũ, siquidem, & omnium puteorũ fons est vnus. Vnde, &
magno misterio Salomon in parabolis, non tam dixit puteos, quam putei
fluenta, & puteorum fontem. Profectò vero, cum cæteri vbiq; gentium
populi, de ipso Deo, lãguidè nimium, frigidèq; loquantur, ipsi soli, qui à
Christo nomen portamus, & super quos inuocatũ est nomen eius, altè ad
modũ, pieq; de ipsa diuinitate, & sentimus, & loquimur. Qui, & nihil hor
remus magis, quam audire Deos. Didicimus enim loqui magnalia Dei, &
iãdiu Deos esse demonia scimus. Neq; enim tanta illa dignitas, & celsitu-
do, cõsortes habere potest imperij; sed tamẽ desertę solitudinis vastitatem,
C fedã, & immanem, quã nulla natura amat, ab immẽsa illa sempiternæ diui
nitatis maiestate, & amabilitate remouemus. Ægiptij, disciplinarum om-
nium quasi fontem Hebrei custodes, & nutritores religionis. Græci quo-
que, qui, & ex Aegipto, & ex Iudea suas ipsorum Athenas ditarunt, tantis
omnium scientiarum opibus, & Thesauris, in hac immensa caligine defe-
cerunt; & τὸ πέπλον, quo sanctè tegitur veneranda illa maiestas numi-
nis, reuelare non potuerunt mortalibus; & si quidem terna illa priscorum
acclamatio cuius, & alibi meminimus. Ὦ σκότος ἀόρατος, ὦ σκότος ἄγνω-
στος, ὦ σκότος ἀνόητος. At verò Christo mostrante viam, ducenteque, &
comitante nos, magno animo, in reuerendas hasce tenebras ingredimur,
& non σκοτεινοί, sed φωτεινοί, omnibus, qui secretum hoc, & Deo
D dignum conclaue ingredi volunt, filium sequentes historiæ, ipsi quasi
noui Thesei, omni metu seposito & absque aliquo errore percurrimus.
Sanè cum immundæ gentes, quæ veri Dei naturam ignorant prolapsæ
sint, in multitudinem Deorum, Iudæi contra, zelum habentes religio-
nis, sed non scientiam, turpiter ab vniuersæ historiæ antiquitate re-
cesserunt, qui timentes venerari Deos, non tam Deum vnum fide-
liter prædicant, quam obstinate, & perfidè trinum negant inter se
singuli, Vt Assur cum ægipto, omnes à veritate, vt ambo ab Israele,
plusquam hostiliter dissidentes, emissa cælitus Christiana sapientia, vni-
uersæ Theologiæ culmen, atque fastigium, medio itinere progrediens,

inter superstitionem Iudæorum; quæ Trinitatem execrat: & vanitatem E
gentium, quæ vnitatem contemnit veritatis, hasta, clypeoque secura, vnitatem cum Trinitate, & Trinitatem, cum vnitate coniungens, credit quod Pater sit Deus, similiter, & Filius, & Spiritus sanctus; & tamen, non sint tres Dij; sed vnus solus Deus. Qua fidei regula, luceque freti, ambulamus quidem inter laqueos vtrinque absconditos; & tamen securi sumus, à laqueis, asserentes, quod tantum vnus sit Deus, quia non sunt plures Dij, & tamen Deus non sit tantum vnus, sed trinus, quia quælibet persona est verus Deus. Neque enim cum multis Dijs Græcizamus; neque Iudaizamus, cum vnico, & solitario Deo; sed ternam, simulque vnam diuini numinis maiestatem, non stultè, vt deliræ gentes putant, multo verò altius; quam insania Iudæorum intelligat, credimus, confitemur, ve- F
neramur, incedentes per viam regiam, & ne tantillum quidem ad dexteram, vel ad sinistram declinantes; vt propterea Iudæi à dextris, & à sinistris gentes, securè ad nos venire, & inter se conuenire possint. Intellexistis hæc omnia? Intelligite iterum, dicam enim quam clarissimè, Deorum multitudo locum non habet, vbi est tantum vna natura diuinitatis, & nō potest esse solitudo in diuinitate, vbi tres sunt simul, quorum quilibet est verus Deus. Illud placat Iudæos, hoc lenit gentes, imò, hoc, & illud, tam Iudæorum, quam gentium errorem fęliciter corrigit, & emendat. Tolle naturam vnam; quomodo erit Deus vnus? Sit vna tantum persona, quomodo non erit solitarius? ex natura una, & tribus personis, glomeratur (vt ita dicam) vnitas cum societate, & societas, cum vnitate. Summi illi G
gentium Philosophi, Socrates, & Plato, admirabili quadam forsan, & diuina ingeniorum subtilitate, velut diuinantes, omnino autem, nō absque numine loquentes, & scribentes de hoc ipso mysterio sanctissimæ Trinitatis, per somnium ferè, & caliginē, non nihil viderunt, intellexerunt, perceperunt, maiores etiam nostros, quasi, per vmbram secuti; vix enim fieri potuit, vt lux tam magna, & tam refulgens, terni huius solis, nō toto orbe rutilaret, & cū ingēti gloria nō emitteret vbique aliquos sui ipsius radios ac splendores. Verū enimuero, profanis oculis cerni, apertè sacra vix possunt. Videntur sancta sanctis, & profana profanis. Itaque de Deo loquentes tanquàm de Rege, non vnum regem; sed tres reges, & tria regna ineptè, & impiè adulterata prorsus, & corrupta de more, diuinæ historiæ, falsò cōmenti sunt, & somniauerunt, vsque adeo sua ipsorū errata orationis splendore, & copia, verisimilia facientes, vt ex eorum fontibus, sicut quidam ex patribus dixit, si tamen fontibus, & non potius corruptis, fetentibusque lacunis, suos hortulos irrigasse videantur Arrius; cui dulce nimiū videbatur, cum alioquin in Christi nomen iurasset, non in Socratis, aut Platonis, & sapere animo, & erūpere ora, Platonica magis, quā ecclesiastica, & Christiana dogmata sectatus, idq; in vniuersę pietatis interitū, atque perniciem. Nam catholicis, & pijs cultoribus terni Dei, non est respublica H

Deorum,

A Deorum, aut Senatus Regum, illa ipſa Trinitas Patris, Filij, & Spiritus ſancti, ſed eſt verè monarchia vnius Regis, vnius Dei; circa quem, omnia ſunt, cuius gratia ſunt omnia, & qui eſt cauſa omniũ. Deinde verò, ſicut in toto diuinitatis ipſius myſterio, in vniuerſum, & ex toto falſi fuerunt, ſic cum deſcenderent ad perſonas, de Patre quidem, & de Filio, velut per ænigmata ſcientes forſan, & nolentes, quædã loquebantur, & ſcribebant, non prorſus à veritate religionis abhorrentia; ſed tamen ipſum Spiritum ſanctum, qui infunditur puris animis, & ſpiritualibus ſenſibus illabitur, diſpenſator donorum, & ſanctificator animarum, per ingrati animi crimẽ, ignari, & impuri, vt non accipere, ſic nec videre, nec intelligere potuerũt, iure, ac meritò à ſpiritu ſanctificationis, & veritatis alieni, qui ad nimiũ
B illum, tanti ſolis calorem, ad exuberantem illum, magnificumque ſplendorem diuinitatis, quo nullæ, etiam ardentes oculorum acies, non maximè repercutiuntur, attolli, non poterant. Nimirum homines, ſecundum hominem ambulantes, animales, rationales, non ſpiritales; quibus moris erat philoſophari de ſacris, ſed viuere extra ſacra: per inſidias explorare dogmata veræ religionis, ſed ſuperbe nimium, & glorioſè niti, vt ſua ipſorũ inuenta viderentur: De ſpiritu quodam, & de anima mundi, neſcio quid grande, cogitabant, trutinabant, perſonabant, ſibi nimium placebant; At verò in ipſo numine ſancti Spiritus, toto cœlo (vt dicitur) ab intelligentia veritatis aberrauerũt. Quid quod illa ipſa Aegyptus, philoſophiæ Græcorum inſaniuit, non tam ferax ſrugum quam errorum: per terrificum
C illum Moſen, qui aduerſus eam iuſtiſsima Dei prælia præliabatur, nõ primo, nec ſecundo, ſed tamen tertio diuinitatis ſigno, argumentoque conuicta; quemadmodum digitum Dei Spiritum adeſſe confeſſa eſt, ſic illũ ſibi deeſſe negari non potuit. Hoc ipſum in totum à Deo aliena, quo Dei ſpiritu vacua. Nam lumẽ vultus Dei Filius, inde emicat ignis Spiritus ſanctus, vt in lumine Patris, & filij; videamus lumen Spiritum ſanctũ. Ita demum ò viri, Chriſtianæ veſtræ gentis propria eſt hæc una gloria, vt quia Chriſtianis ſolis promittitur æterna beatitas, ipſi etiam ſoli cognoſcant Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Res enim, quæ nos beatos efficiunt ſunt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Quid hic obijcis Moſen, & Prophetas veteres? Moſes vix natus, proiectus in aquas, & mox aſſum-
D ptus ex aquis; qui etiam in nube, & in mari baptizatus eſt; qui, & ante baptiſmũ maiores diuitias eſt arbitratus, vt D. Pauli verbo vtar, theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti: Moſes, qui libens, & lubens, obſcurari paſſus eſt ſplendoris ſui gloriam, & cornua in monte ſancto, vt Apoſtoli, ne in eum quidem defigere oculos dignarentur, ſed ſuſpicerent, & adorarent Chriſtum ſolum, cui vox delapſa cælitus teſtimonium perhibebat: Moſes inquam, qui in capite libri, & per omnia volumina legis, de Chriſto, tam luculenter, & magnificè ſcripſit, vt hoſtes Chriſti Iudæos, etiam nunc vita ſunctus, accuſare, & condemnare videatur, an non ad

Chriſtum

Chriſtum pertinet? an inter Chriſtianiſsimos Sacerdotes, & Reges cenſen E
dus eſt? Prophetę porrò, vſqueadeo apertè diuino oraculo numerantur, in
ter Chriſti fideles; vt eorum, quiſquis vocetur Chriſtus. Nolite (inquit) tan-
gere Chriſtos meos, Et quidem Moſes maximus myſtarum, ac propheta-
rum, dum prima vice in coſmopœia Deum nominat, cuius populo iura
daturus erat, & leges, illo ipſo nomine אֱלֹהִים quod plurimum nume-
ro effertur, nonne plures in diuinitate perſonas inſinuat? quod deinde cõ-
iungens cum verbo numeri ſingularis בָּרָא apertè monſtrat, cum Tri-
nitate perſonarum Vnitatem naturæ Dei ? Placet enim præterire ſi-
lentio, illud. Pluit Dominus à Domino. Et vocem illam Dei, Faciamus,
Illam quoque, Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſed & illam, Ve
nite deſcendamus. Non eſt enim mihi animus, vel cũ Moſe centonas texe F
re, vel enumerare ſingula loca, quæ ex Moſe diuinam Trinitatem, & vni-
tatem ſtabilire, & declarare videntur. Adde, quod multi, ex ſanctiſsimis
illis vatibus, qui eum, vel pręceſſerunt, vel ſecuti ſunt, quorum velut ingen
ti terremotu perterritus orbis, à ſimulacris Deorum, ad Deum vnum con
fugere cępit, non omnino tacuerunt, quãuis non explicarunt prorſus altiſ
ſimum hoc, & ineffabile ſacramentum diuinæ Trinitatis. Etenim quia
in eo vniuerſa ſe. è Theologia, quaſi ex imis radicibus eruenda, contine-
tur. Eratque propterea omni ætate neceſſarium cognitu humano generi,
at merito per altiſsimam illam Dei prouidentiam Spiritus ſancti opera fa-
ctum eſt, vt nouiſsimis ſeculis, noue doceri, declararique poteſt. Nouum
omnino eſſe, & videri mundo non poſſet, cuius nimirum multa lux ra- G
diaſſet, ab initio conditi orbis, vmbroſis alioquin nubibus, & obſcuris æ-
nigmatibus obuoluta. Sed enim, & iuxta Euangelicam parabolam, hiſto
riæ veritatem concludamus, viuidis animis opus erat, & nouis, ac vegetis
regenerati hominis ſenſibus, qui ſacrum iſtud ſecretum fideli intelligentia
capere poſſent, non enim capiunt vinum nouum vtres veteres. Itaq; à gra
dibus, & à claritate in claritatem, vt Dauidica & Paulina voce vtar, hoc eſt
non repente, & è veſtigio, ſed ſenſim, & modice progreſsibus, profecti-
busque illuſtrioribus, ſubinde creſcens auguſtiſsima Trinitatis lux, nimi-
rum noſtro captui ſe ſemper attemperans, mundo tandem pleniſsimè af-
fulſit, dum dies diei eructat verbum, & ætas ætati ſcientiam. Ex lege ne-
mo eſt tam hebes, & rudis qui non planè intelligat eſſe in rerum natura H
vnum verum Deum. Prophetarum oracula, non ſemel prædicant Deũ, &
Deũ verũ. At vero vox ipſa Euãgelij, vox pura, plena, & clara, non confu
ſa, non contracta, nõ ambigua, diſerte nominat Deũ Patrem, Deum Filiũ,
& Deum Spiritum ſanctum, Trinitatem expreſſe docens, quam antea per
pauci, vel crediderant: vel intellexerant, inſinuans vnitatem, quam ſoli im
pij, vel negabant, vel ignorabant, vtrumque coniungens, ne vel de Trinita
te propter vnitatem, vel de vnitate propter Trinitatem, aliquis de cætero
dubitaret. Quam nimium verè ſcriptum eſt, ò viri, Filius Dei venit in hũc
mun-

A mundum,& dedit nobis sensum vt cognoscamus Deum. Hoc Moses non fecit; hoc prophetæ non fecerunt; hoc fecit Christus Iesus, Atque ideo illud est, quod ipsi fideliter credimus, quod firmiter tenemus, quod in omnium aures alta voce prædicamus; scientesque à quo didicerimus, nec aliter credere possumus, nec volumus. In hoc etiam certi & securi, quod & beatæ Seraphim dum ipsam Trinitatem, veneratione, & cultu prosequuntur, simul sanctum sanctorum terna laudatione glorificant: & nihilominus, vnum solum agnoscunt numen, dum ipsa δοξολογία qua chorum, & symphoniam claudunt, in vnam desinunt maiestatem, authoritatem, diuinitatem. Non capiat hoc synagoga, non sentiat philosophia, credit & intelligit tota ecclesia. Nos in ecclesia stamus, cum ecclesia sentimus; no-
B bis non est alius Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnus & solus Deus; & si Angelus de Cœlo, aliud euangelizaret nobis, huic in verbo Dei, Anathema constantissimè diceremus. Tu nos iudica Domine, si crimen est, quod nec Iudaicam cæcitatem sequamur, nec fallaci philosophiæ inhæreamus. Nam per ecclesiam tuam, per Prophetas, & Apostolos tuos, denique per filium tuum edocti sumus, vt, & diuinæ naturæ vnitatem firmissimè credamus, & de personarum Trinitate nulla ratione dubitemus. Tarde nobis nati sunt Arrij, Tarde Sabellij; ante omnes hæreses veritas, ante Antichristos Christus. Nos Prophetas magistros habuimus, nos Apostolis credidimus, in euãgelij verba iurauimus, Christi verbo renati sumus. In hac fide nobis persuãdum est, & cũ oportuerit pro hac fide
C moriendũ, quod & nullus sit alius verus Deus, vel sancta Trinitas, sitq; hic ipse verus Deus. Sed agite, sistamus gradum, ô viri, dum enim plenis velis tuto secamus ęquora, ecce remorã nobis faciunt quamplurimi Echenees, omnes inquam pij, & pusilli, qui non facile deglutire videntur, quod nobis ex historia dicentibus, iam toties acceperunt, putantque multa illis cõsilijs, & meditationis iteratione esse ruminandum, qũo hæc ita se habeant, vt si seorsum de vnaquaque persona rogemur. Quid Pater? Quid Filius? Quid Spiritus sanctus? iuxta certam, Catholicam, & orthodoxam sanæ fidei intelligentiã, quam nos omnes docuit in sinu ecclesiæ matris nostræ, gratia Dei Patris nostri, respondendum sit, absque vlla cunctatione. Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus; & tamen de duabus,
D vel de omnibus personis, interrogati, Quid Pater, & Filius? Quid Pater, & Filius, & Spiritus sanctus? ex eadem fide, vnum Deum dicere debeamus, duos vel tres Deos asserere non debeamus, quum alioquin, vno quopiam sciscitante, quid Paulus? Quid Syluanus? Quid Thimotheus? sicut de unoquoq; sigillatim respõdemus, est homo; sic de illis simul, dicere cogamur, nisi mentiri velimus, sunt multi homines; non enim nisi abdito illo sensu, quem apud paucos, speciei participatio facit, verè dici potest, quod sint vnus homo. Et quidem res est consideratione dignissima; nam, quum suo loco, supra ipsum etiam vnitatis, & simplicitatis apicem, de-

ſcriberetur vnitas doctrinæ naturæ, quis dicat, quam omnes ſibi ipſis E
vndequaque ſatis fieri exiſtimabant, nemo contradicere, nemo hæſitare, nemo non maximè probare videbatur, quod concludebam. Neque verò minus probabatur, ab hominibus, quod paulo anteà dicebatur, de ſanctiſsima Trinitate Patris, Filij, & Spiritus ſancti, excipiebant totis vlnis, aſſentiebant, plaudebant, iubilabant. Nunc autem, quando utrunque ſimul vno ſermone concludimus, mirum quam quiſque eſt anxius animo, quam quiſque ſe ipſum ſollicitat, quam nemo non in dubium vertit, & vnitatem ex Trinitate, & Trinitatem, ex vnitate. Sic enim loquuntur in corde, & in ore. Quomodo eſſe poteſt, pluſquam vna perſona, vbi non eſt niſi vna ſubſtantia? Et quomodo non ſunt tres ſubſtantiæ, ubi ſunt tres perſonæ? Itaque, vt verum fatear, parum profeciſſe videbimur, niſi animis hiſce puſillis, tanta anxietate, & ſollicitudine laborantibus, timentibusque, vbi timendum non eſt. Iam iam aliqua ex parte ſuccurramus. Id tum fiet, ſi, cum fide rationem coniunxerimus; vt quum ſint tres quaſi cœli, ad quos gradatim aſcendit contemplatio rerũ diuinarum fide, qua reuelanti credimus; intelligentia, qua ratiocinando aſſurgimus, et experientia, qua ita eſſe videmus, & credimus, et probamus. Tertium quidem cœlum relinquamus beatis, ſed tamen, luſtrato primo, ad ſecundum quoad poſſumus, nitamur aſcendere, vbi tantæ diuitiæ, tantæ delitiæ, tanta dulcedo, tanta delectatio. Neque enim mortalibus ſimpliciter, et abſolutè ſed cõditionate ſolum, ſi non crediderint, interdicta eſt intelligentia arcanorũ Dei. Vt propterea illi qui firmi ſunt G in fide, & fidei conſtantia, quibus nihil eſt certius, quam quod fide tenẽt, qui nituntur oraculis, tãquam demonſtrationibus, ſignis, velut argumentis, prodigijs, non minus quam experimentis; qui ſummæ dementiæ genus putant dubitare de ijs, quæ, tam multis, magnis, & miris modis confirmata ſunt, ſi habẽtes ſenſus exercitatos, neque enim omnium eſt nauigare Corynthum, neque omnium eſt tractare poſſe de Deo, & ſi omniũ eſt poſſe in Deum credere, & ad Deum præces, fundere, cum omni ſtudio, & diligentia, rebus diuinis inſiſtant, non obliti quæ retro ſunt, ſed alijs humilitatis in anteriora ſemper extenti, vt ad interiora ſubinde, & ad profundiora ſacrarij admittantur, illi inquam deſperare omnino non debeant, quin pulſantes ad fores amici, exaudiantur, & veritas inuenta H quærentibus, ſua ipſius luce ſeſe exerens in medium, humani erroris diſcutiat nebulas. Intelligendum eſt igitur, viri fratres, & alta mente perpetuò repetendum, quod quemadmodum viris doctis, ne cogitare quidem licet, Paulum, Syluanum, Timothæum, eſſe vnum numero hominem, quandoquidem ſunt in illis tres numero animæ, tria numero corpora, & tres numero humanitates, *ἀνθρωπότητας* dico non *φιλανθρωπίας*, eſt enim cuique ſua *ἀνθρωπότης*: formæ verò eſt eſſe, et triplici formæ triplex eſſe, ſic, vice verſa, quoniam in illa ipſa diuina Trinitate,

A tate, Patris, Filij, et Spiritus sancti, non est sua cuique propria s,ed una omnium forma Dei, diuinitas inquàm, quum vnius formæ non sit nisi unum esse, ne intelligi aliud quidem possit, postquam Pater est Deus, & filius similiter,& Spiritus sanctus,nisi quod necessario sint vnus Deus, & tres Dij omnino esse non possint. Da tres diuinitates, erunt tres Dij; Da tres maiestates, erunt tres Domini; Da tres æternitates,erunt tres æter ni, sed quomodo esse possunt tres Dij, tres Domini, tres æterni, tres immensi, si non est nisi una diuinitas, vna maiestas, æternitas vna, immensitas vna? adde omnipotentia vna; sapientia vna; gloria vna? Nõ est æquata, vt tandem nodum soluam, ò viri, natura personæ, neque naturæ persona; Christus, vna persona est, ex duabus constituta naturis, & cuiusli-
B bet hominis partes corpus,& anima, distinctæ sunt naturæ, quæ vnam hominis personam conficiunt. Quod si in vna persona sunt plures naturæ, cur incredibile videatur, quod in vna natura sint plures personæ? Hoc quidem est multo admirabilis, sed an non uobis placet ò pij, vt quæ profectò nostra est dignitas, & gloria, diuina illa admirabilitas; omnem aliã superet admirabilitatem? Et alia quidem, omnia diuinæ gratiæ munere mirabilia sunt: at in diuina vnitate, & Trinitate, locum non habet gratia; ipse Deus per se ipsum, ante omnem gratiam, natura suaptè est, totus admirabilis qui generat, qui nascitur, qui dat, qui accipit, hoc est, qui est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & tamen est unus solus Deus. Nimirũ, qui dat, nihil sibi retinet naturę, & diuinitatis, quod non communicet al-
C teri: & is, qui accipit, nihil eius, quod ad diuinitatem pertineat extra se relinquit, sed totum, & in totam accipit ab eo qui æternum dedit. Dicite rogo, Dare, & Accipere, quæ finitima sunt duabus illis cathegorijs Agere, & Pati, non'ne apud philosophos, sunt vna res potius, quam duæ, si mentis negatione se posita, quæ ad Dialecticum pertinet naturam solam consyderemus? Sanè ad eandem rem spectant, quæ datur, & accipitur; tamen accipiendo non damus, nec dantes accipimus. Itaque, & si Deum generare, aliud quidem est quam Deum generari: & Deum spirare, aliud est, quam Deum spirari, vnde & Pater non est Filius, neque Filius est Pater; neque Spiritus sanctus est Pater aut Filius, neque Pater aut Filius est ille ipse Spiritus sanctus; tamen quia quicquid est diuinitatis in Patre, per
D ipsam generationem commune est Filio genito, & per spirationem Spiritui sancto commune est quicquid est in utroque; idcirco & pater qui generat, & filius qui generatur, & Spiritus sanctus, qui ab vtroque procedit, sunt vnus Deus, & non tres Dij. Ecquid gloriosius, aut magnificentius, de ipso Deo, aut dici, aut cogitari potest, qua quod nihil habeat, nihilque habere velit, quod non sit illi commune cum verbo suo, cum spiritu suo? Neque verò profectò ipse Deus, qui vsque adeo liberaliter egit cum omnibus rebus, in ipsa creatione, vt nulla ex parte illis defuisse videatur, putandus est auarè egisse cum filio suo, dum illum ante luciferum genuit, &

non illi dederit totum quod pertinet ad diuinæ naturæ infinitatem. Ad- E
de, quod illa ipsa natura Dei in partes secari non potest, vt partim detur filio, partim retineatur à Patre; atque ideo, vel nihil dedit Pater, vel nihil sibi à Filio separatum retinuit, quod ad ipsam diuinitatis naturā spectat. Non est autem Deus si non dedit, hoc est, si non generauit, vt audistis. Totum ergo, & in totum, dedit filio, vt propterea idem Deus sit filius, qui & Pater, omnino verò, & idem Deus est Spiritus sanctus, vtriusque nexus & plenitudo. Adhuc ne, nō quiescitis ò pij? Adhuc ne, idem saxum voluitis? Substantia Patris, non est nata; Substantia Filij, est nata; substantia Spiritus sancti, neque nata, neque vt Patris non nata, quomodo eadē est substantia? Sed videte, rogo me audiatis. Nisi credideritis, non intelligetis. Qui non habetis alas, hærete scalis; qui non potestis volare, con- F
tendite paulatim ascendere; qui res per seipsas non intelligitis, capite imaginibus, & exemplis. An non potestis fingere animo esse re ipsa vnam, eandemque scientiam; quam Socrates excogitando inuenerit, Plato audiendo didicerit, Apostolus reuelatione susceperit? Certè verò, hoc ipsum intelligere potestis; Nisi in nobis scientia & sapientia accidens esset, futurum esse; vt in tribus hisce viris, si esset vna scientia, esset etiam vna substantia. Ergo ne dubitate confidenter asserere, non esse consequens, vt Tò non genitum Patris, Tò genitum Filij, & Tò procedens Spiritus sancti, inferant aliam, & aliam substantiam, tametsi est consequens, vt inferant aliam, & aliam personam, à se ipsa existentem, ab alio genitam, pro- G
cedentem à duabus, sicut re ipsa, quæ in Socrate, Platone, & Apostolo esset vna scientia, in Socrate tamen secundum rem doctrina diceretur, & esset: in Platone disciplina, in Apostolo sapientia, & fides. Ita est viri. Ita est, & hic sistendum est; quia, quod amplius est, à malo est. Et cauendum tibi est ò homo, ne, vbi in scholis diligentior haberi desideras, coram ipso Deo, cuius res agitur, molestus esse videaris, existimans, & quæ dono suo intelligis, non esse admirabilia, & quæ ex te intelligere non potes, esse falsa & incredibilia. Credere mysterium Trinitatis, & vnitatis, antequam intelligas, vera est pietas, non nihil intelligere: vbi credideris, iuuat & fouet pietatem; plene intelligere id totum quod credis, illius est quam, H
in cœlo expectamus promissæ fœlicitatis. Superbè, scrutari, & resecare ad viuum, nihil crediturus, quod non primum exactè intellexeris, improbę est temeritatis. Via ad fœlicitatem est pietas, nihil tam abducit à pietate, quam hæc una, impietatis soror, curiosa temeritas. Sed finem dicendi omnes pariter, audiamus.

Vnus

A

Vnus Deus in Trinitate, & Trinitas in Vnitate. CAP. XII.

QVA'M pulchrum iſtud; quàm nobile ſecretum; quantum maieſtatis, & admirationis habet? Itur in viſcera, aperiuntur venæ, effodiuntur opes, recluduntur quæ latent in theſauris, & omnis gaza regia. Viri, hæc eſt tota periocha, ſumma, compendium, hęc eſt ipſa anatomè, qua euiſceratur, &
B emedullatur fides, & intelligentia ſanctiſsimę Trinitatis, & vnitatis Dei; Hic eſt annulus, ſigillū, character, formaque, & imago, qua breuiſsimè cōtinetur, ad viuū exprimitur, redditurque nobis mortalibus, tota integritas; & plenitudo immenſi illius, & incomprehenſi myſterij, principio, fineque carentis, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Rogo, memētote nominis Dei in lingua ſancta יְהוָה quod שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ vocant, hòc eſt nomē expoſitum, quia niſi exponatur, ne nominari quidem ritè poteſt; neque intelligi; ſic enim, & Apollo Delphicus, reſpondit roganti. Quid eſt Deus? οὗ τὸ ὄνομα μὴ δὲ λόγῳ χωρούμενον illius nomen, ne mente quidem, aut ratione poſſe capi. Et Hermes ille ter maximus, θεοῦ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι.
C Dei nomen, humano ore efferri nequaquam poteſt. Quæ eſt igitur expoſitio illius ſanctiſsimi nominis, niſi, quod ipſi quoque hæbrei tradiderūt, quadraginta illæ duæ literæ; quibus id ipſum vnius Trinitatis, & trinę vnitatis myſterium, quod quatuor literæ implicant, explicatur? Sinè duodecim literis ſcribuntur, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt enim Pater אָב Filius בֵּן & Spiritus ſanctus וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. Vbi verò ex literis ſyllabæ, & tandem dictiones, orationesque conficiuntur, quæ ſermone circumciſo, nā lingua eſt circumciſionis, ideoque, vt ſanctitate, & maieſtate, ſic, & breuitate veneranda, hoc totum explicent, Patrem eſſe Deum, Filium ſimiliter, & Spiritum ſanctum, omnino autem, & vnū in tribus, & tres in vno, quod noſtrum eſt hodierna die conuiuium, ſurgunt tres τέσσαρα δεκά-
D δες Hæbraicarum literarum hoc modo אָב אֱלֹהִים Pater Deus בֵּן אֱלֹהִים Filius Deus רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים Spiritus ſanctus Deus שְׁלֹשָׁה בְּאֶחָד tres in vno אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה Vnus in tribus, Numerus planè ſacratiſsimus, quo etiam admirabilis illa diuina σάρκωσις, humani generis vita, & ſalus, in libro generationis Ieſu Chriſti, per quadraginta duas genealogias, mundo illuſtris apparuit. Oportebat enim; vt, & diuinitas, & humanitas, Saluatoris noſtri Dei, eadem pęnitus ratione, ignoranti ſæculo nota fieret, quando præſertim Deus, induit carnem hominis, vt homo carnalis, verteretur in Spiritum, & factus ſpiritalis, cognoſceret Deum. Nam Deum nemo vnquam

 viderat.

viderat. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, & per se ipsum, E
& Spiritum sanctum suum, quem misit in corda nostra, quo confidentissime inclamamus, Abba pater. Propter quod, & inuulgato sanctissimæ Trinitatis, & vnitatis Dei Patris, Filij, & Spiritus sancti, glorioso nomine, velut suo ipsius paternæ legationis munere functus, ad cœlum redijt, vnde ad terras venerat, dicēs sublatis in cœlum manibus, Pater, manifestaui nomen tuum hominibus; Ecce ad te venio. Iam ergo, vt inceptæ rei manus, iam tandem admoueam, ò viri, quanta arcana putatis contineantur in hac lucida obscuritate, dū inuictus ille Christianæ religionis athleta, quem Hæbraicè נְלָא רָזַיָּא relatorem secretorum appellare placet, vnitatem in Trinitate, & Trinitatem, in vnitate quibus: verbis, & sensibus inuolutum Dei nomen, mirè, vt audistis, euoluitur, apud Hæbreos; & cre- F
dendam, & colendam, clarissimis, & verbis & scriptis; idque non semel, sed iterum, cuicunque sibi salutem cupit, contestatur, audiente cœlo, & terra? Colligam ego, aliquot, ex tanta abyssi profunditate, lapillos. Intelligimus enim, in primis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse quidem res tres; sed neque singulas, neque omnes, esse distinctas, ab ipsa diuina natura, neque item diuinam naturam, esse rem quartam, separatam, & per se se existentem, extra diuinas illas personas. Sed neque vnam personam, seorsum existere, atque etiam aliquid facere sine altera, quin potius, & esse naturam in personis, & in natura personas beato quoque circulo, quem Græci περιχώρησιν dicunt, & esse, & facere, quidquid facit, vnam personam in altera, quamlibet in qualibet. Neque tamen permisceri, aut G
personæ personam, aut naturæ personas, aut naturam personis; imò verò, in sua ipsius summa, simplicissimaque vnitate, naturam illam diuinā, nullis diuinarum personarum caracteribus impressam, aut signatā, & simul sanctissimæ Trinitatis singulas personas, proprijs; quibus, constituuntur, & dignoscuntur signaculis, tam inuicem alteram ab altera; quam omnes è diuina natura esse distinctas. Hoc demum est credere vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate; coniunctionem inquam in discretione, & discretionem in coniunctione, imò verò, discretam coniunctionē, & coniunctam discretionem; vnam inquam Trinitatem, & trinam vnitatem. Ecquam nodosa ænigmata, quam doctas & obscuras fabellas, quā altas & difficiles allegorias, putarent nos commentari, profani homines, si H
audirent hæc ipsa, quæ loqui nobis datur, secreta secretorum? Sed enim ò viri docti, si non illis miseris, qui per infidelitatem, in tanta luce caligant, his saltem beatis viris; qui fide illuminati; per ipsas creaturas erudiri desiderant de maiestate creatoris, sublustrè quandam umbram, & non obscurum exemplum, tantæ rei ostendit Iris, illa pulcherrima nuntia pacis, pijsque, & impijs magnum cœli decus, cuius etiam, velut sacro diademate, Christus ille noster, augustissimus cœli, & terræ pacificator, in sacris literis tempora cingitur. Radius enim solis, vbi densitatem, & obscurita-

tem

Atem roridæ nubis ingrediens penetrat, fitque ipſius lucis veluti quædam in ſe flexura, multi colores illas tincturas, quas in Iride videmus, & miramur, ſimul ita iungit inuicem, & ſeparat, vt per ſeſe, ac ſeorſum, ſinguli colores videri, diſcernique poſsint, & tamen iudicium noſtrum effugiat, vbi nam incipiat lux colorare nubes, vbi ſit totus arcus coloratus ex nubibus, & ſpatium quo vnus color diſtat ab altero, ſmaragdinus, à glauco, glaucus à flammeo. Itaque ſubſtantia vna eſt lucis; quæ, per ſolarem radium refracta, in coloribus Iridis multiformis apparet; neque enim aliud omnino eſt, roſcida illa lux, quam multi illi colores, neque ſpecies illa uerſicolor, quam ſubſtantia lucis. Et ſanè hinc modo quodam manifeſtum euadit, (quis enim in exemplis ταυτότητα, & non potius ὁμοιότητα quæ-
B rat?) quod decens illa, & iucunda, in vna luce varietas, referat gloriam, & maieſtatem diuinarum perſonarum, lux verò una in tantis coloribus, effulgeat oculis noſtris, tanquam una natura Dei in diuinis perſonis; Vt propterea iungantur fœdera pacis, inter vnitatem, & Trinitatem, & omni no locum non habeat, illa rerũ quaternitas; ſed tres res ſint una res, & una tres; ita vt, neque proprietates perſonarum, diuidant illam naturæ unitatem, neque illa una natura confundat ipſas perſonas; vel ſacra ſignacula perſonarum. Profectò verò ipſe Chriſtus Ieſus, de quo, oraculũ inſonuit orbi, Ipſum audite, quum Apoſtolis præſcriberet formam, qua gentes inuitarent, non dixit in nominibus, quaſi in multis, ſed in nomine, quaſi in
C vno, & illud tamen commune fecit tribus perſonis, quas etiam velut indice denotauit, deſignatis proprijs vnius cuiuſque characteribus, aut ſignaculis, hoc eſt relationibus, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Apertè docens, eſſe vnum nomen, & tria nomina; vnam rem, & tres res; dicam cũ nonnullis Hæbreis, vnam coronam, & tres coronas. Dubitari ergo neque poteſt, neque debet, quin clariſsimè definierit, & in tribus vnum, & tres in uno, eſſe vnum ſolũ Deum, quia ſunt tres כְּרוֹת, & una הַיְיָה & כְּרוֹת ſunt in הַוִיַּת, & הַיְיָה in ipſis כְּרוֹת. Rogo vos, quicunque eſtis, quid in verbis Chriſti deeſt? quid obſcurum eſt? quid quæritur ad plenitudinem? quid deſyderatur ad lucem? Quod ſi ad tantæ fidei ἀληθογνωσίαν rationes nobis perſpicuè, & argumenta neceſſaria deſunt, quæ fortaſſe, non ſolũ bea-
D ti vident; ſed, & diuini noſtri duces, velut ſeipſos excedentes, & verè vnũ, cum ipſo Deo effecti, tanquam firmiſsima, euidentiſsimaque ἀξιώματα intellexerunt, è quorum fontibus omnem theologiam hauſimus, hęc vna tamen, nobis omnibus certiſsima eſt, ἀπόδειξις. Αὐτὸς ἔφα. Verbum nanque eſt ille qui loquitur, ſignificationem ergo, vimque verborũ non ignorat: Sapientia eſt, non igitur in re tanta, ex qua pendet hominum ſalus, aut temerè, aut confuſè loqui debuit. Virtus eſt, vt quæcunque intelligi, & credi voluit, eadem dicere, & explicare potuerit. Neque uerò reliquit nos in tenebris, qui eſt lux mundi; ſed neque in inuio, quis eſt uia, non in errore; qui eſt ueritas, denique non in morte, qui eſt uita. Itaque, tres

omnino sunt, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sed tamen hi tres sunt vnū. E
Et quidem si sanctum, & terribile Dei nomen, communicari non potest
creaturis, si in creaturis nulla ratione credere, vel debemus, vel possumus; si
salus nulli vnquam contigit, nisi in nomine creatoris, si sacramenta non,
nisi ab impijs, & nefarijs, ministrantur in nomine creaturæ; profecto cum
iussit gentes omnes per vnam fidem, vnamque confessionem, & inuoca-
tionem vnius nominis, horum trium initiando tingi, & tingendo initia-
ri, perspicuum esse voluit, Patrem esse Deum, & Filium, similiter & Spiri-
tum sanctum, & tamen non esse tres Deos; sed vnum solum Deum
Ἑνάδα τρισυπόστατον, τοῦτ᾽ ἐστὶ τριπρόσωπον. Hæc est igitur nostra fi-
des, ô beati, in hoc tota nobis religio est, spes tota, & tota salus, vt per tres
illas personas, quasi per tres panes duros huius vitæ labores, & quotidiana F
tedia consolemur, & per vnum illum Deum, quasi per vnum lumen illu-
minemus tenebras nostras. Hic est Deus Pater, Deus noster, Filius, homo
factus, & Deus Spiritus sanctus. A cuius Trinitate ter benedici, orbis ter-
ræ petit, & cuius vnam maiestatem, omnes fines terræ metuunt, ac reue-
renter adorant. Vnitas digna Deo, Trinitas, qua dignus est Deus, & in
vnitate quidem Trinitas, quia personæ sunt in essentia, in Trinitate autē
vnitas, quia essentia est in personis, Sanè essentia vt sic loquar, personas
continet, & ferè à personis continetur, Nam, & natura quælibet, est in
indiuiduis, & indiuidua sunt in natura, in ijs quoque, quæ dicuntur ad
aliquid, & relationes in re absoluta fundatæ sunt & ipsum absolutum, in G
relationibus includitur. Nulla est hic compositio, ô viri, aut essentiæ cum
personis, quia reipsa sunt vnum, & non duo; aut personæ cum persona,
quia proprijs relationibus, ita distinctæ sunt, vt esse vna non possint. Ne-
que vero separatur vel essentia à personis, quia idem non separatur à se ip-
so, vel persona à persona, quia cum inuicem referantur, etiam natura sunt
simul. Interdum quidem, quamquam ex diuinis personis, nullam absque
essentia cogitare possumus, fieri potest, vt cogitemus naturam Dei, absq;
personis, & vnam personam absque altera; cogitemus inquam Patrem,
vel Filium, nihil comminiscentes de spiratione, vel de ipso Spiritu sancto.
Sed vereor ô viri subtiles, postquam in hāc disquisitionē incidimus; ne id sit
potius iudicij imbecillitas, & hebetudo humanæ mentis, quam acumen in- H
genij. Reipsa namque diuina essentia, non solum non subsistit; sed neq;
extat, sine personis, & ne existunt quidem, sine essentia personæ, Inter per
sonas autem nexus, adeo est implicitus, sicque reciprocatur, vt à patre vel à
filio reipsa abesse non possit Spiritus sanctus, sed neque à Spiritu sancto,
filius, aut pater, quemadmodum, neque à Patre, Filius, aut Pater à Filio,
sunt enim hi tres, globus vnus, integer, solidus, indissolubilis. Neque quæ
so glorieris, acutule, Quia enim Deum sicuti est non videmus, nimirum
vt Poeta dixit.

Clausi tenebris; & carcere cæco,

Ideo argutuli nobis esse videmur: dum, & nos ipsos, si ita loqui licet, deci-
pimus,

A pimus,& vim facimus diuinitati; ſeparantes quæ ſunt ſimul, immo vero diuidentes quæ ſunt vnum,& quæ tam non poſſunt diuelli inuicem, quã non eſſe ſingula. Felices vos animæ cœlitum, quibus datum eſt, vt dum videtis Deum facie ad faciem, ſiue iacentes, ſiue ſuſpicientes lumina; & radios, quod Græci dicunt ἐπιβολὰς, & παραδόξας, beata quadam neceſsitate fruentes Deo toto, vnico actu, vt aiũt, videatis Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum,& quamuis oculi veſtri ſint noſtris longe acutiores, cum ipſi Noctuæ ſimus, vos Aquilæ, tamen viſu illo, quo veſtra, ſine ſatietate ſatiantur lumina, ne ſemel quidem aſpicere poteſtis alterum in Trinitate, quin ſimul intueamini totam Trinitatem, & Vnitatem Trinitatis.

Enimuerò ò mortales, ad quos de re tanta, mihi eſt ſermo, delibatio illius
B fęlicitatis, eſt, cognitio hæc, quæ habetur ex fide. Hæc enim eſt vita æterna, inquit Saluator, vt, re, videndo, & ſpe credendo, cognoſcamus Deum Patrem, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum; proculdubio, non ſine Spiritu ſancto, qui eſt Spiritus Dei, & Chriſti, ab vtroq; procedẽs, vtrumq; connectẽs, in vtroq; requieſcens. Igitur liceat ſcholaſticis, ad retũdẽda philoſophorum, & hæreticorũ tela, ſublimia cogitare de eo, quod eſſe poteſt; Certè vero, de eo quod re ipſa eſt, non licet credere fidelibus niſi vera. Ea aũt ſunt quæ nos beatos efficiunt, cogita ò homo, vt potes, ſed ſi vis ſaluus eſſe, crede vt debes, neq; lineam tranſilias, quam deſignarũt Patres tui. Credis Deum Patrem eſſe in filio? Deum Filium in Patre? Deum Spiritum ſanctum in vtroq;? Adora ergo ſimiliter in filio patrem, in Patre Filium, & in
C vtroq; Spiritum ſanctũ. Quam breuiter, & grauiter dixit bonus ille, & magnus Baſilius, quid enim ſumus ipſi, qui cum illo cõferamur homines parui & praui? Baptizati inquit ſumus, vt accepimus, credamus vt baptizati ſumus, & glorificemus Deũ, vt credimus, Quomodo autã credimus? Trinũ in vnitate, vnum in Trinitate. Certè verò Ioãnes prę cęteris ſcriptoribus, loquitur Verbũ, Paulus Spiritum ſanctum, omnes Prophetæ, Apoſtoli, & Euangeliſtæ, loquũtur Patrẽ. Nemo errat nemo fallit, aut fallitur, omnes ſibi per omnia concinunt. Quid tu ergo homuncio, integrã hanc, inuiolatamq; fidẽ, quæ de omnibus triumphat hereſibus, & curioſè, & inſidioſè corrũpere niteris, vt; quæ iam pridem conſanuiſſe videbantur, vulnera, recrudeſcant? Contemplare potius Chriſtum Ieſum, per admirabilem illam
D coniunctionem Dei, & hominis; iuxta religionis, & fidei inter extrema hæreſum, temperatiſsimam mediocritatem, vnam, vt ſupra dicebamus, in duabus naturis perſonam. Is enim, in exemplũ poſitus eſt, in ſpectaculũ, vt, quod in Chriſto intelligimus, vno, & gemino aduerſus Eutychetem, & Neſtorium; id de Deo credamus vno, & trino, contra Arrium, & Sabelliũ. Sanè non ita, ex duabus naturis cõſiſtit vnus Chriſtus, vt duæ illæ naturę, diuina, & humana, in illo confundantur inuicem, vel miſceantur, quemadmodũ in hidromelle, mel, & aqua; ſed ea rõne potius, vt puræ, & integræ maneant in Chriſto, & in ſua ipſarum ſinceritate conſiſtant; quemadmodum

A Nobis porrò infirmis, illud satis est videre, & intelligere, in anima, & operationibus animæ, esse in vno tria, & vnum in tribus; vt propterea si hoc, quod ferè tangimus, verum est, nemini difficile videri debeat, in æterna illa diuinitate, quam incognitam adorare possumus, compræhendere incompræhensibilem non possumus, credendam esse in summa vnitate distinctam Trinitatem, & in ipsa distinctione Trinitatis, summam vnitatē. Inde verò profecto, est tanta illa in animis nostris, Dei intelligēdi, fruendi, possidendique capacitas, & cupiditas illa inexplebilis, atque insatiabilis, donec suo tempore impleatur anima hominis, agnitione, & fruitione ipsius Dei; quia nimirum humana anima, & ipsa quædam trinitas est, ad absolutæ illius diuinæ Trinitatis imaginem condita, vt propterea suaptè
B natura capacem Dei nihil satiare possit, quod sit minus Deo. Nam, neque triangulum, alia figura ex toto replere potest, nisi sit, & ipsa triangulus. Ecquis non palam intelligit, huc quoque pertinere, metretas illas ternas, non iam aquæ, sed vini,

Quæ veteri de lege, nouo rubuere liquore.

Sed, & tria illa munera, quæ obtulerunt Magi Domino, Fidem inquam, Spem, Charitatem, tria hæc, vnum Dei cultum, vnam Dei gratiam; qua repletur anima nostra, quum in nuptijs spiritualibus, desponsatur Deo, per Iesum Christum, & quas inusitato magiæ genere, Ethnicus migrat in proselytum, Philosophus in Sacerdotem, vt dignus sit, qui offerat, & dicat
C Deo, qui accipit de manu eius, nā munera nostra, data tua? An verò, vniuersa scriptura, ternis illis intelligendi, interpraetandique formulis.

Historicum, morale sonans, typicumq́; volumen.

non palam ostendit, Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate? Putas'ne verò fili hominis, quum, angariante te quopiam, vt ad mille pasŭ, sis illi dux, & anteambulo, præcipit Christus, Vade simul, & duo millia; non & hoc præter alia insinuare, docereque velit?

Si quis te consulit errans,
Ignarusq́; viæ, quod sit Deus, adere, magis
Prode patrem, subiunge libens, quod filius, & quod
Spiritus est almus, numero tres, & tamen vnus:

D Profectò verò, in eximijs illis Dei operibus, quibus in medio terræ, in luce hominum, in facie solis, per incarnationē, passionem, resurrectionem Christi Iesu operatus est Deus salutem nostram; nunquam non apparet simul, & Trinitas distincta, & vnitas cōiuncta Patris, Filij, & Spiritus sancti. Vis videre Trinitatem distinctam? Audi rogo. Venit filius Dei ad Iordanem, in forma hominis, descendit Spiritus sanctus in specie Columbæ, & mansit super eum, & vox de cœlo sonuit; Hic est filius meus dilectus. Ecce diuina Trinitas, ò mi frater. An enim, non sunt tria hæc inuicem distincta, imò verò seorsum separata? Vox, Columba, Homo; separata, re, loco, munere, opere, Nam vox sonuit super aquas, Columba descen

dit

dit de cœlo. Homo apparet in terra, ad litus Iordanis. Vt igitur vox, nõ est E
Columba, vt columba, non est homo, denique vt homo, neque Columba, neque vox est, sic Pater non est Filius, & Filius non est Pater, sed neque Spiritus sanctus, aut Pater est, aut Filius. Age verò in hac ipsa, vsque adeo distincta Trinitate, videamus vnitatem. Columbam illam, vel speciem columbæ, apparere fecit Deus; Illam vocem formauit Deus, homo ille erat ni forma Dei; in quo, & per quem sanctißima Trinitas, vna illa sua virtute, apud se ipsam manente, creabat, recreabat, sanctificabat humanum genus, & in cœlo, in terra, in aquis, miro, & ineffabili modo, omnia innouabat sacramentis spiritualibus. Quid tu hic porrò triumphum canis, hæreticæ, Patrem, cum filio de virgine natum? in cruce passum? è tumulo excitatum? Filius natus est de virgine, non pater, Filius sub Pontio Pi- F
lato passus est, non pater, surrexit à mortuis, non pater; sed tamen Natiuitatem illam filij, & non patris, mysterium crucis filij, & non patris, rediuiuam vitam filij, & non patris, operatus est cum filio per Spiritum sanctum, & Pater. Hoc credimus, hoc loquimur; sic enim Psaltes, Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ita tota trinitas visitauit nos, redemit nos, iustificauit, & saluauit nos; quia, quæ persona filij, pro nostra salute, secundum hominem, in seipsa suscepit, & pertulit, ea omnia, sanctißima Trinitas fecit, & perfecit; vt in cunctis appareat, & in vnitate Trinitas, & in Trinitate vnitas. Contestaris ne super his litem hæreticæ? Vis vt probem singula? Iudices, ecce audistis. Causa proposita est. Iubetis, vt procedant testes? an potius vt recitetur sententia D. Pauli, in diuino iure con- G
sultißimi doctoris gentium? Sic enim ille scripsit, dum diuinæ pacis iura dictaret, fungens legatione pacifica, ad omnes gentes. Quum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. En, quã planè, & apertè loquitur, Deum patri ẽ fecisse, vt filius de muliere, hoc est de Maria Virgine; (nam, & Eua, quum primũ Virgo formata est, dicta est mulier,) pro humani generis salute nasceretur. Quid de eiusdẽ filij paßione, & morte dicat nunc, audite. Proprio inquit filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Neque verò, est aliquis, qui ignoret inumbrante Spiritu sancto, Iesum Christum, ex virgine conceptum fuisse, eundemque, per Spiri H
tum sanctũ oblatũ fuisse hostiam Deo patri; vt Pater pretium pro peccato hominũ, à filio velut à reo exegerit, filius exoluerit, Spiritus sanctus vtrunque probarit. Quid, quod, & gloriam resurrectionis Christi Iesu, idẽ apostolus refert, non in filium solum, sed, & in ipsum Patrem? Propter quod, inquit, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen super omne nomẽ. An verò demum hæc omnia miracula amoris tantum in se ipso suscepit, & nõ etiam operatus est Christus Iesus Dei filius? Quum.n. in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Et tradidit dilecta animam suam, in manibus inimicorum suorum, & iterum, tertia die, resum-

A psit eam, exurgens à mortuis. Iam tandem igitur, quid amplius dubitari potest, de distincta inseparabilitate, & inseparabili distinctione Patris, Filij, & Spiritus sancti? Si aliquid facit Pater sine filio, aut sine Patre Filius, profectò non est in Trinitate vnitas, sed si quæcunque pater facit, hæc, & filius similiter facit, & non potest Filius à se facere quicquam, nisi viderit patrem facientem: & de Spiritu sancto dicit filius, Ille de meo accipiet, & de meo loquetur, quomodo non est Deus, tam in Trinitate vnus, quam in vnitate trinus? Huc demum illud quoque spectare videtur, quod paulò supra latius disseruisse me recolo, præpositiones illas, Ex ipso, Per ipsum, In ipso, græcè, ἐξ οὗ, δι' οὗ, ἐν ᾧ; in diuinis eloquijs interB dum, in diuinas personas distinctè referri, interdum vero absque delectu accipi, & reciprocari. Sanè, illud insinuat Trinitatem, hoc monstrat vnitatem, vtrumque simul, probat eam, quam colimus Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate. O quis mihi det, vt in illam altam, profundam, impenetrabilemque abyssum Trinitatis, & vnitatis tuæ ò Deus, in ancipitem illum labyrinthum, mihi cæcum, & tenebrosum, tibi plenum lucis, lucem, lucis fontem, in latibulum illud secretissimum, quod maiestas tua sibi æternum seposuit, ad quod, ne oculis quidem ipsius Moyse amici tui, penetrare licuit per cancellos; sed ex vno solum, eoque angusto foramine petræ, (quam pusillum est ò sanctissima Trinitas, id totum quod de te videre possunt mortales.). Quis inquam mihi det, vt in C illos anfractus, sinus, flexus, circuitus, oculis clausis ingrediar, & non speculando, sed amando, pererrans fœliciter amittam me ipsum, & fœlicissime inueniar absorptus in Deo meo, nimirum non tam homo, quam ferè Deus, & verè vnus cum Deo, spiritus in Patre, παντοδυνάμος, in filio πάνσοφος, in Spiritusancto παναγιος. vnde, & tandem ipse quoque in sanctissima Trinitate, & vnitate efficiar trinus, & vnus, videns, fruens, possidens, verè beatus? Quotidie à me quæritur, ò Sanctissima Trinitas, petitur, pulsatur, vrgent me docti, & indocti. Vbi est, & quomodo est, Deus tuus, trinus simul, & vnus? Ecquid tandem habeo ego, quod respondeam, nisi, Nunquid putatis, ab homine posse cognosci D Deum, vt seipsum nouit Deus? Nobis satis esse debet, quod huius Trinitatis, & vnitatis fidem faciunt, tot scripturarum oracula, quæ clamant: tot cœli, & terræ miracula, quæ testantur: tot nationum corda, quæ credunt: tot linguarum ora, quæ prædicant: tot deniq; omniũ generum tormenta, & mortes, quas illatas sancti Dei Martyres cõstantissimè pertulerunt; Verum enimuero, quia cupio ad te leuare animam meã ò Trinitas beatissima, & illa grauis est mihi, & ego infirmus sum illi, leua tu illã, non in extasim intelligentiæ. Nam & ille sanctissimus Vates, in extasi sua, nescio, quid vidit, quod diu ferre non potuit; redditus mortalibus mẽbris, exclamauit, Heu me miserum, proiectus sum à facie oculorũ tuorum, sed in extasim diuini amoris, vt sileat lingua, vt cessent verba, vt cor excitetur,

non

non meditetur quod in cor hominis aſcendit, ſed quo cor hominis aſcen E
dat ad te, vt meditetur te, Deus meus, non aliud quippiam pro te. Planè,
ſi quod de Trinitate dixi, compræhendi, aliud pro te, non te compræhen
di; quod ſi ferè compræhendi, cogitatione me decepi. Non es enim verè
Deus, ſi compræhenderis, quomodo es trinus, & vnus: ſed quia verè
Deus es, quomodo es trinus, & vnus, compræhendi non potes. Non compræhendimus virgam virtutis tuæ, quam emiſiſti ex Sion, tam ingenti miraculo mutatam in colubrum, exaltatum in ligno crucis; non aquam ſapientiæ tuæ, conuerſam in ſanguinem, quo, propter nimiam charitatem tuam abluiſti ſordes peccatorum noſtrorum; non denique manum tuam dexteram, qua tot, & tanta feciſti, ſanè illam, peruerſo iudicio reputauimus quaſi leproſam, & quomodo compræhendemus te ô ſanctiſsima F
Trinitas? Viri, terrena non compræhenditis, & cœleſtia & quæ ſuper cœlos ſunt compræhendetis? Surgat Homerus, Plato, Ariſtoteles, & quot quot, naturæ, atque eorum omnium, quæ in natura ſunt ſcientiam aſſecutos, ſe eſſe gloriabantur, & vel breuem, & ſine pede apem, vel formicam minimam inter omnes animantes, imò inter omnia ferè, quæ authore Deo in lucem prodierunt, mihi ſcrutentur, & interprætentur, dicant naturam eius, quo ſpiritu, vel anhelitu, illius vita continetur, quibus conſtet nodis, neruis, oſsibus: quod ſit illi cor, qui ſenſus, venæ, arteriæ, medullæ, membranæ, exponat paruam illam Proboſcidem, declarent, quæ ſit illi propagandæ poſteritatis ratio, quomodo nunc repat humi,
nunc alas induat, & per aera ſuperba volitet. Quod quum præſtare non G
poterunt, nemo ægrè ferat exclamationem illam, O homo, tu quis es, qui Deum compræhendere gloriaris, quando tanta de contemptibili, & minutiſsima formica ignoras? Itaque paucis his, quæ de ipſo Deo, ex foramine petræ; ex ore eccleſiæ Petri, audiſtis, eſtote contenti, & quæ addenda ſunt, humiliter, ardenter, & ſapienter, à Domino poſtulate. Sic Deus auditui veſtro, gaudium, & lætitiam, vt exultent oſſa humiliata, humiliata inquam, non elata, Tam ſi poſt omnia quæ dicta ſunt, vlterius à me, id quod præſtare non poſſum, importunè exigitis, vbi ego in veſtram gratiam, fines, & pietatis, & viriũ, non nihil exceſſero imprudens, dicam tandem miſertus animæ meæ, & placens Deo. Tentaui parere iuſſis, Iudicet Deus inter me, & vos. Inſipiens factus ſum. Vos me coegiſtis.

A

Plenitudo diuinitatis indiuidua Trinitas. CAP. XIII.

LANE, atque omnino videtis viri, nos, non, volentes desinere, sed inuitos deficere, quando ad loquendum materia non deest, sed quod dicere non pudet, neque dixisse aliquando pœnitebit, sub tantarum rerum ingenti mole, qua præmimur humeris, ipsi, velut victi, ex toto succumbimus, equi fatigati cursu, aselli tenuati macie, boues fessi iugo.
B Itaque, ne contra legem, sacrificium mutilum, infractum, amputatum, & sine caūda Deo obtulisse videamur, ne ab ijs qui parum amant, tanquam vel in præsentia ignaui, vel ab initio temerarij, repræhendi meritò valeamus, quod non computauerimus sumptus, ad perficiendam altitudinem turris; vnde, & ducatur (vt allegoricè loquar) synagoga ad tumulum cum infamia, & dedecore; audiamusque illudentium voces. Ecce homo qui ædificare cœpit, & fabricam absoluere nō potuit; nunc tandem ad consummationem huius tertij libri veniēdum est, vt si incipiendi ratio fuit, sit, & desinendi modus. Neque enim, aut fundamenta iecisse, aut struxisse parietes, sed tectū, & culmen imposuisse do-
C mo, artis ædificatoriæ, fructus, & finis est. Et parum est athletam in agone certasse, in stadio cucurrisse, nisi generoso animo, præteritorum oblitus, ad futura se se extendens, iuxta finem, & scopum præfixū, persequatur brauium, & coronam. Quin apud ipsum Deum, non quicunque bene inceperit, quod multorum est, sed quod est paucorum, qui perseuerando bene finierit, is solus dignus est numero nimirum, qui, tanquam perfectus, & cōsumatus probatus inueniatur, & descriptus in album signatorū suorum. Adeò hominis vita non potest esse contenta præsentibus, sed necesse est, vt dum seipsam in suis nemoribus consolari studet, & sua ipsius desyderia spe substentat, futuris alatur: propter quod, vix opus aggresi, aspiramus ad progressum, & in ipso progressu, egressum, finemque consu-
D mationis, quoad possumus, maturamus. Igitur, vt quod tempus, & locus exigit, quæ hactenus de diuina Trinitate texta sunt, opportunè detexam. Omnis de Deo loquendi ratio, his duobus absoluitur, & continetur, essentia, & personis, & verè, ipsa tota diuinitas, nihil aliud omnino est, quam essentia, & personæ. Hinc eorum omnium, quæ ex sacris literis, siue intrinsecus, siue extrinsecus, dicuntur de Deo, nam, præter illas, vix absque errore diuina loquimur, aliqua referuntur ad essentiam, aliqua ad personas. Quin, & hoc ipsum nomē Dei, si modo, vel Græcè cum articuli pondere, vel in lingua Latina cum ornamento pronominis efferatur, ὁ Θεός.

Ipse

Ipſe Deus, aliquando ſignificare ſolet eſſentiam, aliquando perſonas, quẽadmodũ hoc ipſum nomen homo, interdum ſignificat naturam hominis, interdum ſubiectum illud, & indiuiduum, in quo eſt illa ipſa natura. Et ſi enim quoad rem ſignificatam, non, vt in homine, ſic in Deo differunt, Deus, & deitatem habens; tamen, quis dubitat, quin eadem ferè ratione diſtinguantur, quoad modum ſignificandi? Nam quod dicitur, Deum eſſe abſque principio, & abſque fine, æternum, immortalem, an non manifeſtum eſt, quod principaliter exprimit vim eſſentiæ, & naturæ Dei tanquã formæ? contra quod dicitur, Deum generare, monſtrat vnam perſonam, velut agentem: Deum ſpirare, intelligitur de duabus: Deum, creare, beare, prædeſtinare, vocare, iuſtificare, durificare, pertinet ad omnes ſimul perſonas, & nequaquã ad eſſentiam ipſam Dei, quæ in ſe ipſa, & per ſe ipſam, vt ſuo loco dicebatur, ſanctè otioſa, nihil agit, neq; intrinſecus, neq; extrinſecus, quanquam eſt centrum omnium, in qua omnia conquieſcunt. Hæc quum ita ſint, poſtquam eſſentia diuina, propter ſummam illam ſui ipſius fœlicitatem, quod omnis vera philoſophia probat, vna eſt, & non plures, omnino vero propter infinitam illam diuinæ naturæ fœcunditatem, ſunt tres perſonæ; quibus tamen eſſentia illa, tametſi communis, non eſt quid additum, velut res quarta; nam neque ipſum commune animal, eſt aliquid actu exiſtens, extra ſuas ipſius ſpecies, ex quibus concipitur, & fere abſtrahitur, vi quadam animi ratiocinantis. Manifeſtum eſt, quod omnis, & tota ipſius diuinitatis plenitudo, nihil aliud ſit, quam illa ipſa ſanctiſsima, & indiuidua Trinitas; hoc eſt trium perſonarum in ipſa eſſentia, citra omnem mentis negationem, ante omnes, & hominum, & Angelorum mentes, nõ facta, aut ficta, ſed naturalis, ſubſtantialis: non tam coniunctio, quam vnitas, vnitas increata, vnitas immenſa, vnitas æterna. Hæc eſt vis, & ratio huius nominis Trinitas, ô viri; aliena ab omni, & græcorum, latinorum que diſciplina. Nam non dicitur trinitas, quaſi terna vnitas, neque Deus eſt trinus quaſi ter vnus, quo ſenſu apud Maronem Alpheſibæus cecinit.

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore.
Licia circundo,

& iterum,

Necte tribus nodis ternos Amarilli colores.

Sanè apud literatiores ſimilis eſt in verbo Binus, & Quinus, Horatius enim dixit.

Quinas hic capiti mercedes exigit.

hoc eſt quinque. & Cicero, cum dixit, Binas à te accepi literas. intelligit duas, vnde & apud Lucretium, eodem ſenſu legimus.

Sed neque centauri fuerant, neque tempore in vllo.
Eſſe queunt duplici natura, & corpore bino.

Sed in Chriſtiana Theologia, & vocum, & rerum domina, cuius maieſtat

A stati iure, & meritò omnes scientiæ tanquam Reginæ famulantur, & seruiunt, non secus quam humiles ancillæ, dicitur Trinitas quasi trium vnitas. Quippe quia essentia non est ter, sed semel vna, ideoque Deus est semel, non ter vnus. Vt tandem multitudo, vel numerus, quo apud Philosophum, magum, & poetam

Deus impare gaudet,

ad ipsas personas, vnitas autem ad ipsam essentiam referatur, & intelligatur vna in tribus essentia, & vnius essentiæ tres personæ, quasi tria subiecta, vnius formæ. Neque credamus, vel pro Deo, Deos: vel personam, pro personis; vt quia tres sunt personæ, sint tres diuinitates; aut
B quia vna est diuinitas, sit vna sola persona trium nominum. Quam præclara vox diuina Trinitas? Triplicitas, iniuriosa est diuinæ simplicitati, Ternio collectionem indicat, si non compositionem. Trigerion, dat locum fabulæ. Trinomius, negare videtur distinctionem personarum, Tria capita cohærentia, monstrum inducunt in orbe; Deus triformis ratio est in se falsa quia non est nisi vna forma Dei. Ternus, vox est hæretica, ferè sicut, τελούσιος, & τρίθεος, quia tollit vnitatem essentiæ, sic ter vnus, quia numerat quod est vnum, & omnino non numerat quod est multa, Ter geminus, an non ineptissimè diceretur de Patre, Filio, & Spiritu sancto? nam Pater non est æditus: neque sunt fratres, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ergo quid tandem dici potuit plenius,
C aptius, significantius, quam Trinitas? trium non vnio; sed vnitas; sic, & Deus trinus, Deus in tribus personis vnus. Sit porrò tibi ò homo, huius diuinæ in Trinitate plenitudinis exemplum; Triangulus prima figurarum inter recti lineas. Nam sicut, in describendo triangulo, ab uno in primis puncto, ducitur linea recta ad aliud punctum; quasi punctum, vt Mathematici loquuntur) moueatur in punctum, & punctum gignatur ex puncto, vnde ex motu vnius in totum, iam sunt duo puncta; à quibus deinde ducuntur lineæ æquales, ad tertium punctum, quod æquis lineis, ac radijs respicit, hoc, & illud, primum inquam, & secundum, tanquam meta progressionis, huius, & illius: neque vnius magis, quam alterius; sic iuxta ea, quæ dicta sunt; in sanctissima illa Trinitate, quam di-
D cimus plenitudinem diuinitatis; cui nihil addi, nihil subtrahi potest, quod ad illam pertineat intrinsecus, obseruandum est, quod, à prima persona, quæ est Pater, generatur persona secunda, quæ est filius, à quibus simul non tamen quasi à duobus, sed velut ab vno Deo, ideoque, & æqualiter, & similiter, absque vllo vel dignitatis, vel temporis, ordine; procedit tertia, quæ est Spiritus sanctus. Sanè punctum mouetur in punctum, & illud idem primum mouetur in tertium: filius porrò, punctum secundum, est terminus, in quem mouetur pater, & est principium,

quod vnà cum patre, in vltimum, hoc est Spiritum sanctum progreditur, E in quo demum tanquam in tertio, sistit omnis motus, qui ipsi Deo intrinsecus conuenit. An non vides hic triangulum, tribus æqualibus conclusum lineis? Triquetrum ipsi dicimus, Græci dicunt τρίγωνον ἰσόπλευρον. Sed rogo altius ascendite uos; qui huiusmodi mathematicis exercitationibus assueti estis. Deus Pater æternus, exit in filium, sed in patrem redit filius, secum profert Spiritum sanctum, & in vnum omnes, ineffabili, æternoque gyro coeunt, coalescunt, conglobantur, & ex hac trium vnitate, conficitur diuinus orbis, absoluiturque, & impletur, magnum illud, & immensum quasi corpus diuinitatis æternæ, cuius Pater est velut centrum, progresio in filium, linea, & longitudo: emisio Spiritus sancti, vna quædam latitudo, vel superficies: profunditas verò, F & corporatura, complementum nimirum vniuersæ magnitudinis, est illa ipsa naturæ vnitas, quà Pater, Filius, & Spiritus sanctus, non tam moliuntur, quam sunt verè unum. Illa ipsa vnitas diuinæ naturæ, quæ naturali quodam intelligendi ordine, cognitionem antecedit diuinarum personarum, ipsos quoque gentium philosophos latere omnino non potuit. Sancta porrò, & diuina personarum, Trinitas, quæ similiter notior esse videtur, quam vnitas Trinitatis, ab ipsis etiam hæresiarchis, magnis plausibus recipitur, & probatur. At verò, mirabilia illa, & verè summa trium personarum in natura vnitas, quà corporaliter (vt ita dicam,) hoc est perfectè constat omnis, & tota diuinitatis plenitudo, non nisi à fidelibus, ijsque catholicis, & orthodoxis, creditur, ac intelligitur. G Apud quos, merito, vel eadem pœnitus, vel certè non disimili impietate tenentur illi, qui propter vnam essentiam, personam re in vnam trium nominum contrahere; & illi, qui propter tres personas, ipsam essentiam in tres partes discerpere moliuntur; hinc sanè vnitas; illinc trinitas; vtrinque autem expugnatur ipsa diuinitas. Etenim, quemadmodum non potest Deus esse nisi unus; quia si non est unus, nec est Deus; sic etiam, non potest non esse trinus; illa sanè trinitas plena, est Dei vnitas: quid vnitas? vna entitas; eaque plena diuinitas, illa enim sola est, vt ὄν, sic ὀντότης. Vt propterea tandem non sit Deus, nisi sit trinus, & vnus, quia non potest esse Deus semiplenus; sed necesse est, ut sit plenè totus & perfectus. Atque ideo sicut natura Dei, qua nihil perfectius cogitari potest, aut plenius, surgit in trinitatem, numerum plenè & perfectè H magnitudinis, hoc est omnium dimensionum, ita quia tam redundare non potest, quam non potest deficere, in ipsa demum trinitate subsistit. Ecquis hæc omnia non intelligat? omnino enim non possunt esse duæ primæ personæ, hoc est duo patres, quorum nulla pænitus sit origo, nullum principium, ne sublatis originibus, non vna tantum, sed gemina sit natura diuinitatis. Non possunt esse duo Filij, neque duo Spiritus,

A ritus sancti, quando ita æquatum est, quod gignitur, & quod spiratur, vni illi naturæ, & voluntati, vnde exit generatio, & spiratio: Vt omnino oporteat, si duo sunt qui generantur & spirantur, aliam quoque generantibus, & spirantibus adesse naturam & voluntatem, nempè aliud principium, aliamque virtutem generandi, & spirandi. Omnino verò, filium vnum, & vnum Spiritum sanctum, esse necesse est, vt duobus modis, natura inquam, & voluntate progrediatur, quantum potest diuina fœcunditas. Vnum verò patrem non genitum esse oportet, tanquam caput diuinitatis, ne in infinitum abire videatur natura illa, in qua, velut in fine, & termino, omnis illa natura, quæ circulo & vicissitudine infinita pęne agitatur, conquiescere debet. Ecce habetis, ò viri, integri-
B tatem vniuersæ diuinitatis, in cuius corpore, (sic enim nunc loquendum est Mathematicis vocibus) nihil est nouum, quia totum æternum: nihil fluens quia totum simul nihil vel tempore, vel natura, aut prius, aut posterius, quia totum primum: nihil diuisum, quia totum vnum; nihil hians quia totum plenum: nihil participans, quia totum infinitum: nihil denique vel deficiens, vel redundans, quia totum omne, & perfectum. Et quidem, quoniam ratio numeri, vtpote quantitatis discretæ est ipsa quantitate continua multo absolutior, sicut & prior atque simplicior, ternarius numerus, quum inter omnes numeros sit primò plenus atque perfectus, cuius nimirum partes, neque excedunt totum, neque deficiunt à toto, sed sunt omnino æquatæ toti, vnde & apud an-
C tiquos, erat simpliciter primus numerus, non dum enim inuentus erat Græcorum dualis, quando & ipsa δυὰς viris doctis vix digna habetur, quæ censeatur inter numeros, per se se solus, absque vlla relatione ad magnitudinem, ex sua ipsius perfectione, & plenitudine, videtur esse dignus, qui complectatur omnem diuinitatis subsistentiam: ita vt quemadmodum omnia sunt ipsius diuinitatis, sic ipsa diuinitas sit sors, portio, & possessio, dicam Græcè cum magno Dyonisio, ὁλόκληρος sanctissimæ Trinitatis. An verò non videtis, quam in omnibus, & singulis creaturis, quæ omnino vmbræ sunt & vestigia Dei, hæc ipsa trias nihil prorsus non complectitur, quod ad earum naturalem perfectionem aliquo modo pertineat? Et vbi non sunt hæ tres trini-
D tates? Natura, Vis, Vsus. Modus, Species, Ordo. Principium, Medium, Finis. Porrò mundi moles, hac ipsa vna trinitate continetur, Cœli, Terræ, Marium, cuius etiam immensa fabrica tribus fuit distincta periodis, creatione, dispositione, ornatu. Sunt tres partes temporis, Præteritum, Præsens, Futurum: & cuiuslibet diei, Vespere, Mane, Meridies, Locus tria paria habet differentiarum positionis, Ante, retro, sursum, deorsum, dextrum, sinistrum. In Sole tria sunt, Lux, Splendor, Calor. Quid quod Apostolus numerat tres cœlos, siue litera-

rios ſiue allegoricos, primum, ſecundum, & tertium. Sed, & hominem. E
diuidit in tres partes, Spiritum, Corpus, Animam, cuius & tres eſſe
vires ſupra dicebamus. Memoriam, Intelligentiam, Voluntatem. Ho-
minem autem, qui ſit viuum Chriſti membrum, conſtituit inquit tria
hæc, Fides, Spes, Charitas. Ecquid eſt vna illa Chriſti perſona totius di-
uinitatis vt Paulus dixit, corporale compendium, niſi tres ſubſtantiæ,
Verbum, Anima, Caro? Sed & Chriſtiana religio, extra quam non eſt
ſalus, quid eſt, niſi funiculus triplex, quo per Chriſtum Ieſum religamur
ipſi Deo, Cognitio, Amor, Cultus? Eſt'ne verò aliquis, cui non ſit no-
ta illa Trinitas, quæ etiam apud Ethnicos requiritur ad comparandas
ſcientias & virtutes, φύσις, λόγος, ἄσκησις: Ingenium, Eruditio, Exer-
citatio. Profectò verò contemnendum non eſt, quod quidam ſapiens F
dixit; Sanctam amicitiam, quæ illud eſſe videtur humano generi, quod
eſt ſol mundo, conſtare non poſſe, ſed neque coaleſcere, niſi inter
duos, quorum tertius ſit Deus. Putamus'ne verò ineptè, aut leuiter ſcri-
pſerit Cicero ab orbe condito, ad ſua ipſius tempora, non inuenta eſ-
ſe pluſquàm tria amicorum paria? Sed qui deſcendimus à Deo ad crea-
turas? Rurſum regrediamur, aſcendendo ad Deum ex creaturis, & ve-
ſtigemus, quomodo tota plenitudo diuinitatis, in illa ipſa benedicta
trinitate conſiſtat. Commodum autem eſt, hunc in modum, ratioci-
nari, ex Scripturis ſacris. Quicquid bonorum, qualiacunque illa ſint,
ad nos, non ex nobis, ſed ex diuina virtute peruenit, id totum extra
nomen debiti eſt, & ab ipſo Deo, nobis largè & effusè donatur. Sa- G
nè donorum omnium virtus, eſt gratia: nam ſi non eſt gratia, non eſt
donum, gratias autem omnes operatur vnus atque idem Spiritus ſan-
ctus, diuidens ſingulis prout vult. Iam, quæcunque in nobis opera-
tur Spiritus ſanctus, conſtat ad vnigenitum Dei filium eſſe meritò re-
ferenda, quia ab eo donatur, & mittitur, tanquam ſuus, vt mentes ho-
minum, ad ipſum cognoſcendum, & amandum illuſtret pariter, & ac-
cendat. Porrò, cum filio ſimul & pater agnoſcitur, ex quo ſubſiſtit,
in quo permanet, cuius propterea hoc eſt indicium, quò propriè,
ac ſeparatim diſcernitur paterna authoritas; qua ex ſe eſt, & autho-
rem non habet. O Viri, obteſtor vos in conſpectu Dei, & Chriſti Ie-
ſu, & Angelorum eius, ſi nullum eſt interſtitium inter Patrem, Fi- H
lium, & Spiritum ſanctum; ob id enim agnito vno, protinus agno-
ſcitur tota trinitas, ſi extra trinitatem, neque ante Patrem, neque poſt
Spiritum ſanctum, alia perſona locum non habet, quæ non ſit crea-
tura, ideoque expers diuinitatis, an non igitur totam diuinitatem
vndique implet, hæc ipſa benedicta, multis voce, re paucis cogni-
ta Trinitas? Sunt quidem notiones quinque vt ſcitis, in ſacro illo
Trinitatis choro, ἀγεννησία, πνοὴ, πατρότης υἱότης, ἐκπόρευσις.

Sed

A Sed non ideo est Deus quinus, sed trinus tantum, quia neque ἀγονύχσια personam constituit, neque spiratio, illa quidem, quia & si est proprietas, tamen non est relatio; hæc autem, quia proprietas non est, quum sit patri, filioque communis, quid hic modo morosus quæris notiones absolutas, nominaque absoluta & libera à relationibus Patris, Filij, & Spiritus sancti? Ne res tantas quære à nobis, quære ab eo de quo dictum est, Ipsum audite. Hæc sunt illa ipsa nomina, hi sunt illi ipsi caractheres nominum, quos Christus signauit, & ostendit nobis. Paternitas est dignitas patris, filietas est dignitas filij, processus est dignitas Spiritus sancti, quanquam vt authoritas quædam est esse patrem, sic communis dignitas est esse personam, communis maiestas esse Deum; An verò non meministis,

B hoc nomen persona, quod à personando deductum est, vnde, & aliud, quid sonat, ad quod refertur cuius esse dicitur significare in diuinis substantiam, vt ad aliquid dictam, vt relatione distinctam? Neque enim aliter verum esset, tres esse personas, si absoluta esset penitus personæ significatio. Esse possunt forsan, aliæ quædam absolutæ proprietates, & notiones trinitatis; quæ nullam includant relationem, quid prohibet? Porrò ne ipse quidem Theologiæ fons Christus Iesus ὁ λόγος, ὁ θεὸς, eas nouisse videtur, vt nobis mortalibus reuelaret, Patrem dixit, Filium dixit, Spiritum sanctum dixit, & huic sanctissimæ Trinitati nullas alias affixit notas. Ecquid aliud vultis, vt de diuina Trinitate dicamus? Pater est

C ἀγέννητος, est genitor, est spirator, ecce & in patre quædam trinitas. Filij similiter, sunt hæc tria nomina, quæ ad ratione͂ personæ spectant, Filius, Verbum, Imago: sed & tertia persona, trinitate quadam insignis est, appellatur enim Spiritus Sanctus, Amor, Donu͂. Videtis quantas trinitates? Ipsius autem diuinæ naturæ, non'ne tria quam maximè propria, prædicant ipsi etiam gentium philosophi in diuino offitio? Potentiam, Sapientiam, Bonitatem, Potentiam, quæ, vt dicunt, facit sapientiam, per quam & bonitatem, cuius gratia facit, Ita vbique fulget, vbique radiat, & in Deo latè vires ostentat suas sanctissima Trinitas. Verum enimuero, ò pij, hæ Trinitates, non sunt rerum, sed rationum tantum. Diuina Trinitas

D quam scribimus, est Trinitas rerum, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sunt tres res extantes, sistentes, subsistentes: tres res, quæ nos beatos efficiunt, tres res distinctæ, & vt elegantissimè dixit Diuus Maximus in Centurijs, diuisæ indiuisibiliter, & diuisibiliter indiuisæ. Nam quod toties est repetitum, Deus pater, est origo Dei, non habens originem à Deo, Deus filius, habet originem à Deo, & est simul origo Dei, Deus Spiritus sanctus, originem habet à Deo, & Deo, in eumque confluunt Dei geminatæ lætitiæ, puri, sanctique amores, ideoque, non est ipse origo Dei, sed implens diuinæ Trinitatis orbem, & cum vtroque origo omniu͂ creaturaru͂, quarum plenitudo, & ipsa, orbis est, quamquam non pænitus extra illum orbem, quia vt Deus, est orbis in orbe, & ipse mundus in Deo pariter est

mundus in mundo. ò beata Trinitas. Nullus hic alterùm præcedit æter- E
nitate, nullus excedit magnitudine, nullus ſuperat poteſtate. Nihil hic eſt diuiſum, quia ſimplex natura, nihil alienum, quia implexa omnia, nihil diuerſum, quia eſſentia vna. Non eſt Pater ſolum plenè Deus, quanquam eſt ſolus abſque origine, neque eſt filius ſemi Deus, quia ex Deo originem habet, & ſimul eſt origo Dei, denique Spiritus ſanctus non eſt confictus quidam, aut ſuppoſitiuus Deus, ob id quod à Deo, & Deo originem trahens, Deum nec generat, nec emittit, ſed verè tota hæc Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt vnus plenus Deus, quia in illa, eſt plenè plena, ipſa diuinitatis natura, in patre non accepta, in filio accepta à patre, in Spiritu ſancto ab vtroque. Hæc enim ad relationes pertinent,
quæ diſtinctionem efficiunt: non ſpectant ad abſolutam rationem diui- F
næ naturæ, in qua cõmunicant. & ita cõmunicant, vt non minus habeat, qui eſt à duobus, quã qui ab vno: nec qui ab vno, quam qui à nullo, imò verò, nec minus habet ſinguli, quã tres omnes, nec plus sũt omnes ſimul, quam vnus ſolus, quanquam tres ſunt trinitas, & nullus illorum trinitas eſt. Quid dicis? Eſt'ne tertia pars trinitatis, Pater? aut Filius? aut Spiritus ſanctus? ſed putas'ne, ſimplicior ſit vnitas trinitate? An nõ diximus eſſe rem vnam eſſentiam, & perſonam? Vtrunque ſimpliciſsimũ, Vnum, Trinum, Ideo quiſque eſt in trinitate aliquis, nullus eſt aliquid, omnes porrò ſimul ſunt tota trinitas, tota vnitas, tota diuinitas, ò beata Trinitas.
An uerò addimus verbo Dei, ò animæ ſanctæ, quia hæc vox Trinitas, nõ G
eſt in ſacris literis? Et vbi quæſo in ſacris literis legitur diuina vnitas? Sicci'ne arguendum eſt? Tollitur ergo omnis, è lingua in linguam interprætatio, ſi non licet vertere bis duo per quatuor: nec vt Græcè dicam, μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος. An verò ò viri, non tantumdem ſignificat, tres & vnum, quãtum trinitas? Certè Ioannes, qui vltimus ſcripſit πρωτ' εὐαγγέλιον, dixit τρεῖς, καὶ ἕν, Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Quid eſt hoc, ſi non eſt τριὰς, Græcè; Latinè Trinitas? Ecquam magis, implet ſignificationem totam vox Latina, quam Græca? Habeat cubus triados, vim lunaris circuli, vt dixit Pythagoras, quod Luna orbem ſuum luſtret per dies
ter ternos, ſed noſtra Trinitas, vim habet ad exprimendum orbem quem H
implet, in ſeipſo intrinſecus ſol ſolis. Neque vnitas, neque trias eſt tota diuinitas, illa perſonas abijcit, hæc eſſentiã non includit. Trinitas vtrunque exprimit. An non ita eſt? Profectò qui dicit Deum vnum, nõ confeſtim dicit & trinum, at ſi dixiſti trinum, dixiſti & vnum, Quid, quod voce trinitatis, ſignificatur, & æqualitas ipſarum perſonarũ? quippe quæ, vt non poteſt eſſe extra homouſion, ſic omnino non eſt eiuſdem ad ſe ipſum, ò beata Trinitas. Sint iam tandem qui velint ἀπάτορες, ἄλογοι, ἀπνεύματοι, πατρόμαχοι, λογόμαχοι, πνευματόμαχοι, τεθεῖται, τελουσιανοί. Nos certo ſcimus, quod hæc ipſa trinitas ὁμόθεος, ὁμάγαθος,

ἰσού-

A ὁμοούσιος, sit tota diuinitas. Hanc non iam in tenebris & ad aurem, sed in lumine, & super tecta prædicare iuuat, in cuius vno nomine, vnaque virtute, coli se voluit, & glorificari Deus: & hoc vobis signũ. Non.n.vno mõ aut semel, sed magis potius, ac crebrò suę lucis splẽdorib9 illuxit, & per euãgelij solẽ fide ferè conspicua, innotuit mortalibus, qui versabant in tenebris: fugauit protinus ex vniuerso terrarũ orbe, vniuersas illas cateruas demonũ, qui ad decipiendos hoïes, mẽtito olim diuinitatis habitu, spiritus nequã, desertores, & apostatæ, se Deos esse iactabãt, cõiuratiq; in Deũ, & in perniciem humani generis, improba nimis & impia temeritate ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, diuinos omnes sibi vsurpabant honores: Exoriente sole, vmbræ diffugiunt, Hic est sol mundi, Deus trinus, Pater, & Filius, & Spi-
B ritus sanctus. O beata Trinitas, omnino & penitus est sine Deo, qui est sine patre, Filio, & Spiritu sancto. Neque enim colit Deum, qui non colit verum Deum.

Sanctissimæ Trinitatis, tota virtus Christus Iesus. CAP. XIIII.

T videtis messis est facta, & matura segete, neque ut spero herbis elusa fallacibus, collegimus generosas vuas, & auro similes botros, relicta syluestri, quę
C inter incultas sentes pendet, amara labrusca, torcularia calcauimus. Iamque vt cum Poeta dicam,

Plenis spumat vindemia labris

Quid superest igitur, nisi vt veniat tandem spicilegium, & racematio, vt quam citissimè decutiamus adipem frumenti, farinam inquam & florem, ac delitias farinæ triticeæ, simulque exprimamus vinum nouum, sed purum & defecatum; Vnde & comedamus, & bibamus, & lætemur in vita nostra. Eia bono animo esto, quicunque credis in Christum, gaude te veritati credidisse, & quod in vno Christo, qui propter diuinas origines, tam est trinitatis medius, quam propter duas naturas, Dei & hominũ mediator; & propter exem-
D plares virtutes, simpliciter medium, quod omnia trahit ad se ipsum. Non secus quam in aurea quadã epithome, complexus fueris integram, inuiolatamque fidem, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Ille est verbum abbreuiatum. Ille est ἀνακεφαλαίωσις, in quo non lex solum, & prophetæ summatim continentur, & velut per epilogum, sed quod omnem superat admirationem, illa ipsa quoque diuina maiestas, dum in eo tota corporaliter inhabitat, semetipsam in compendium contraxisse & ferè exinanisse videtur. Hinc mystica illa Hierusalem, quæ est mater nostra, ecclesia inquam, Christi mater primitiuorum, qui descripti sunt in Cœlis, audit ex

ore Dei per Prophetam, in ipsius Sanctissimæ Trinitatis mysterium. Similam, Mel, & Oleum comedisti, non quod ex tribus illis substantijs, alia atque alia natura intelligatur, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto, sed quod tria illa coagmenta in vnum, vnam sanctissimæ Trinitatis dulcedinem mõstrat in pane dulciario Christo Iesu. Qui admirabili confectura factus panis hominum; nos paterna virtute, velut melle aerio purgat, & confortat, alit, & reficit, verbo suo; tanquam similagine & medulla purissimi frumẽti: demum Spiritus sancti gratia & charitate, tanquam oleo exultationis impinguat, hilarat & vertit in decorem. Vsqueadeo, vt pastæ Christo animæ, iuxta idipsum oraculum, duplici pulchritudinis nitietate, formosæ reddantur, tam speciosę inquam & nitentes, vt ne desyderari quidem possit aliquid pulchrius. Vnde & tandem proficiant in regnum, efficiantur in quam reginæ dignæ, quas eligat & accipiat sibi in sponsas, ille ipse rex regum Christus Iesus, qui de cælo descendens, processit tanquam sponsus de thalamo suo; An vero obliti estis viri docti, summos illos nostræ religionis principes, & ad vniuersos homines Dei legatos, quum habuissent in mandatis, idq; in se, & in suam ipsorum fidem recepissent, vt in vno trinitatis nomine, tingerent gentes, aquis genitalibus, in ipsis tamen nascentis Ecclesiæ primordijs, in Christi nomine baptizare solitos, putantes se imperata facere, seruare promissa, stare cõuẽtis? Etenim diuinitus edocti, credebant, neq; vana fides ἐν τῷ χριστῷ, græcè enim loquendum est, postquam à græcis tam dulce nomen ad nos deriuauit, includi geminam relationẽ, vnam ad τὸν χρίοντα, ad ὃ χρῖσμα alteram; hoc est vnam ad patrem, alteram ad Spiritum sanctum. Ille enim est vngens, hic est vnctio, Christus est vnctus, Atque ideo docere cupiebant, neque nudis solum sermonibus, sed exemplis, ritibus, sacramentis, qui colit Christum, colere simul indiuiduam Trinitatem, & non posse non aberrare à Christo, quicunque aberrat à Sanctissima Trinitate, Et vice versa, delinquere in Deum trinum. qui delinquit in vnum Christum. Profectò vero, quis dicere possit, quam obscura erat humano generi, quam difficilis, quã arcana antequam Christus sese dimitteret ex cęlis ad terras, intelligentia Sanctissimæ Trinitatis? Sanè res creatæ, vix tenuem quandam diuinæ trinitatis vmbram, vt auditis, præferre videbantur quasi symbolica terga posteriora Dei: Scripturæ porro, tanquam sacra velamina, integumentaque, & ornamenta, diuinam quidem Maiestatem, & gloriam cum omni decore significabant exterius. Sed quam pauci erant qui ad interiora velaminum penetrarent? qui suggerent mel de petra, & oleum de saxo durissimo? qui possent dicere & intelligere ὦ τριὰς ὑπερούσιος, ὑπέρθεος, ὑπεράγαθος, τῆς ἡμῶν κορυφῆς ἀκρότατος, ἔφορος θεοσοφίας. Ecquis hic iure admirari debeat? nam ne hominum quidem notitia, ex amictu haberi potest, sed ex facie, neque ipsi communiter quenquam à tergo aspicere, sed à fronte solemus.

Quam

A *Quam sese ore ferens*

Estque propterea nobis admodum familiare, vt videre cupiamus viuos regum & principum vultus, si non in se, ipsis in imaginibus & expresis, quale sunt Filij, & impresis qualia sunt statuæ & numismata, Ecquantas gratias tibi debemus, ò Pater omnipotens, postquam hunc ipsum tuum vnigenitum filium, in tuo ipsius sinu, in æternum quiescentem, tibi per omnia similem, modo, mysterioque inenarrabili, carnis assumptione, hominem factum, natura Deum, Persona verbum, Iesum nomine, & cognomine Christum, misisti ad nos, vt videntes trinam, expræssamque æterni parentis imaginem, faciemque & splendorem faciei paternæ, possemus non B modo per Christum, sed in Christo videre patrem, videre inquam, audireque, & contrectare, quoad licet hominibus, qui in mortali corpore vitam viuunt? Ob id verò vt scitis fratres, magnus ille σωθὴρ tot annos in terris visus, & cum hominibus familiarissimè conuersatus, vt gentium errores aboleret, semidoctosque iudeos traduceret ad sublimiorem philosophiam, hoc est, vt ab illis nox atra fugaretur, in istis surgens aurora claresceret aliquando, tandem iusta indignatione commotus, dixit. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? qui videt me, videt & patrem meum. proculdubio autem in Patre, & Filio, Spiritum sanctum: Sanè ab antiquo dierum accepto libro signato, & potestate C quam illi tradidit, resignatis signaculis eius, vniuersis populis absque omni personarum exceptione, Iudæis quidem primum, & suo ipsius ore, ad statuendas & firmandas promissiones patrum, græcis deinde per eorum quos ille antea erudierat cœlestes tubas, in salutem omnium credentium, ea narrauit, quæ de Deo, deque rebus diuinis ex nobis scire non possumus, neque vllo modo ignorare debemus. Idque non per enigmata, aut somnia, & visiones, vt patres, qui eum præcurrebant, & prophetæ, sed per apertissimam euangelij prædicationem, quod & ipsum indicat faustum fœlixque nomē nouæ annunciationis. Quid hic dicit Iudæus Aspis? qui adhuc non exaudis vocem incantantium? Quid tu sus lota in volutabro luti qui adhuc euangelicas margaritas concul-D cas pedibus tuis? Nondum ne erubescitis, quod adhuc vsque diem, non agnoscitis verum Deum? Sanè qui ignorat Christum, ignorat & Deum. Et est pęnitus sine Deo, qui est sine Christo, quia & nemo nouit patrem nisi Filius, & cui ipse reuelare voluerit: & non potest Deum homini, aut Deo hominem coniungere, nisi ille qui cum hominibus est homo, & cum Deo Deus, mediator Dei & hominum vnus Christus Iesus. Hoc est principiū omnis sapientiæ, & veritatis, ò Dilecti Dei. Hoc est fundamentū religionis, vniuersæque virtutis, & salutis humanæ caput. Quod qui non intelligit, qui non asserit, qui non defendit, cęcus est, etiam si videat: etiam si audiat surdus: & tametsi multa scire & eloqui videatur, indocte, doctus

atque

atque impiè & eloquenter insanus. Proposita fuerant homini ab initio E admiranda illa spectacula, quæ ad cæteros animantes non pertinent, ornatus tantarum rerum, circuitus Solis, & Lunæ, pulchritudo cœli, & stellarum innumerabilium species. Verum enimuerò, occasione accepta, sapiẽtes mundi dum in ijs extra se proficerẽt, in se defecerunt, & Deum supra se non inuenerunt, quem superbè & gloriosè quærebant. Itaque ostensum est in fine temporum, vnicum illud specimẽ, insigneque tabernaculum diuinitatis Christus Iesus, magnus Dominus, & laudabilis nimis, paruulus filius, & amabilis nimis, in quò Græci, & barbari, & sapientes & insipientes, & omnis caro tandem potuit, volens, videre Deum, nimirum ex fide, quæ reuelanda suo tẽpore expectabatur ambulantibus in fide, quæ visu, & verbo reuelata fuit, hoc est videntes, quod & Iudæis, F prophetæ, & sybillę gentibus futurum esse prædixerant, filium Dei carnẽ factum. Ecquod spectaculum exhiberi hominibus potuit magnificentius, in quo & egredi licet foras, ad conspectum carnis mortalis, & ingredi intus ad contemplationem æternæ diuinitatis? vt & intus & foras, pascua eaque læta & vberrima inuenientes, in carne nostræ reparationis, in verbo nostræ creationis, mysterijs pascamur & potemur. Caro verbum, est lac paruulorum, Verbum caro, est cibus grandium. An non caro & litera Mose? Caro quidem, sed sine anima, caro mortua, vide ne dicam, cutis potius quam caro, & cur non dico ossa? & ossa arida? Viscera sanè & medulla ipsius Mose, Iesus Christus, quò arida quæque pinguescunt, liquefiunt dura, insipida denique & amara omnia dulciora euadunt super G mel et fauum. Quid enim est scriptura tota, nisi Christus inuolutus, et cõplicatus? Et quid est Christus, nisi explicatio vniuersæ scripturæ? Ita nimirum verè prorsus aberrat, qui non tenet caput Christum. Iam enim sole clarior Christi veritas nullis eget insolitæ, vel sapientiæ, vel eloquentiæ luminibus, sed omnia sua luce perfundens, per sese vbique splendet, et cũ ingenti Christiani nominis gloria, in medijs etiam tenebris, elucescit. Quod si muscæ morientes, adhuc vndique volant, et sublime hoc cęlum Christianæ religionis densatis quasi nubibus implẽt, unde vniuerso orbi aer crassus effunditur, num propterea minus fulget plebea lampas, quia grauati oculi et fixi solo, eam propius intueri non valent? Vnus est Deus H Pater: ex quo omnia, et nos in illum et vnus est dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Et quis in nubibus ęquabitur Christo Domino? similis erit Deo in filijs Dei? Non est similis tui in Dijs Domine Iesu Christe, et non est secundum opera tua. Qui magnis rerum miraculis conciliasti tibi authoritatem, authoritate meruisti fidem, fide traxisti multitudinem, multitudine obtinuisti gloriam, gloria confirmasti uetustatem, et vetustate iam instauras æternam religionem. Sit vobis stultitia ò gentes, sit tibi scandalum ò Iudęæ, Certè hæc stultitia impleuit terrã scientia Domini; certè hoc scandalũ ædificauit ecclesiam magnam Domino,

A mino,& ecce alienigenæ, & Tyrus,& populi Aethiopum,hi fuerũt illic, & ecce sterilis peperit, paritque in dies charam Deo sobolem, & quę multos habebat filios confecta defecit. Quæ nam verò stultitia maior esse potest, quam nolle adhuc credere quod ne ipsi quidē demones negare possunt,ideoque inuiti credunt, vnde & contremiscunt? Et quod scandalũ grauius, quam quod non vis credere, audire nolle,& obturare aures tuas, ne exaudias vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter? Si potuit nos fallere verus Deus,profectò nos qui in Christum credimus, falsi esse possumus,imò verò, vt liberè loquar,iam falsi sumus, sed uerè falsi esse non possumus,quia nō fefellit nec fallere nos potuit verus Deus. Hic est verus Deus, & vita æterna Christus Iesus,quem colimus. Qui manife-
B status est ex carne dum natus est, iustificatus à spiritu dum baptizatus est: visus ab Angelis dum illi canerent & ministrarent, prædicatus in gētibus varijs linguis,creditus in mũdo vna fide, assumptus in gloria, vt impleret omnia. Domine dominus noster,quã admirabile est nomen tuũ in vniuersa terra? Quæ didicimus credimus,& quæ credimus prædicamus,ò viri. Non est homo solus, qui est saluator omnium hominum, Non est par angelis, cui Angeli seruiunt. Non cępit ex tempore,per quem facta sunt tempora,Non numeratur inter creaturas,à quo omnia creata sunt. Non est confictus Deus, quem verus Deus testatur esse Deum. Non est Deus recens,cuius est egressus à diebus æternitatis,Non est minor Deo,qui est virtus Dei,est verus Deus,qui est Deus filius. Non alienus sed proprius,
C Non gratia sed natura.Nihil habēs fucatum,quia est veritas,nihil imperfectum, quia est splēdor gloriæ,nihil dissimile, quia est figura substantię. Est primogenitus,quia nullus ante ipsum: vnigenitus, quia nullus post ipsum. Heri,hodie, & in secula, quia neque initium dierum, neque finem vitæ habet,existens antequam Abraham fieret, videns Sathanam antequã caderet,genitus ante luciferum,primogenitus ante omnem creaturã, imago inuisibilis Dei,in quo condita sunt omnia,per quem omnia constant, prodiens ex ore altissimi & nomen eius Verbũ Dei. Vacate vos quoque animo, à curis seculi, & videte quoniam ipse est Deus, qui exinaniuit semetipsũ,qui minoratus est ab angelis,qui factus est vnus ex nobis, exiens à Patre, dum ab antiquo dierum, antiquus & ipse nasceretur, veniens in
D mundũ,dum de Spiritu sancto conciperetur ex Virgine Maria,relinquēs mundum dum per mysterium mortis deuicta morte operaretur salutem nostram in medio terræ,rediens ad patrem, dum triumphato Sathana,captiuam ducens captiuitatem, victor ascendit ad cœlos, iterum ad nos venturus, dum in die plenæ Lunæ, hoc est consumationis temporum,reformaturus corpora nostra,iudicabit viuos,& mortuos & seculum per ignē. Verè caro nostra,& frater noster. Verè Deus noster, & dominus noster, non homo solum dominus, sed homo verè dominus.Non homo solum θεόφορος, aut θεόφορητος; neque solum θεοειδής, aut θεοείκελος, sed verissimè

rissimè ὁ θεὸς. Non nuncupatione, sed virtute, & maiestate, non partici- E
patione gratiæ, sed plenitudine naturæ, non translatus in Deum ex homi
ne, sed ex Deo factus homo. Sibi ab initio & ante secula, natus ex patre;
nobis in fine temporum, natus ex matre. Ideoque perfectus Deus, & ve-
rus homo, ex patre Deus: ex matre homo, & Deus; non vnus ex patre, al
ter ex matre; sed aliter ex patre, aliter ex matre; inde diuina hinc huma-
na natura, utrinque vnius Christi, vna persona. Agnosce δυόφυσιν, ὁ ho-
mo, non μονόφυσιν, vt sic verè gigas Christus Iesus, ἐνυπόστατος, non ἐνού-
σιος, ἀνδρόθεος, & θεοάνθρωπος. Quod enim in singulis hominibus est ho
mo interior & exterior, hæ ferè in Christo & caro & verbum, homo &
Deus. Non erat ab æterno tempore homo sicut Deus, sed quum esset sem
per Deus, ad extremum quoque nostram carnem sibi adiunxit, & vniuer- F
sas cœli opes, & omnes diuinitatis thesauros, secum nobis aduexit Deus
Dominus, & illuxit nobis. Ipse lumen fidei in mundum intulit, ipse lucem
salutis ostendit, vt hominem quem condidit, liberaret, vt mortem quam
non fecit, aboleret. Ideo Deus in homine absconditus, vt quasi occultus
hamus obuolutus esca nostrę mortalitatis, eum quoque, qui habebat mor
tis imperium, diuinitatis potentia detineret; & de profundo extractum,
diruptis claustris inferni, traderet in escam populis Aethiopum, quorum
prius atros nigrores, & fœdissima crimina suo ipsius sanguine spiritalis
innocentiæ, & sanctitatis, niueo candore dealbasset. Quid tu separas ha-
mum ab esca? aut escam ab hamo? verbum à carne? carnem à verbo?
Quid Deum homine, quid hominem Deo dispolias? Quid vnum Chri- G
stum soluis, ac diuidis? imò verò? quid disiungis Deum à Deo? quid dis-
socias idem à se ipso. Vox meretricis illa est, Nec mihi, nec tibi, sed diuida
tur: Vera mater ecclesia, quæ Christũ glorificat, & portat in corpore suo,
fide concipiens, confessione pariens, fouens spe, & nutriens charitate, illa
est in iudicio Salomonis, (& ecce plusquam Salomon hic) quæ dicit; Non
diuidatur, & ne os quidem vllum comminuetis ex eo, quia si dimidiatus
est, non est integer, & si non est integer, non est viuus, & si non est viuus,
neque est verus, & si non est verus, neque est vnus, & si non est vnus ne-
que est Christus. Quomodo autem est integer, si est vel Deus tantum, &
non homo, vel homo tantum & non Deus? Confiteris hominem, confi-
tere & Deum; quem tantum ex peccatoribus absque peccato, conuersan H
tem inter peccatores, ad exemplum peccatorum, morientem pro peccato
ribus, ad delenda peccata, mira operantem supra naturæ vires, docentem
salutaria supra sensum hominum, patientem indigna supra omnem chari
tatem, iure, ac merito, & superi colunt & metuunt inferi, & medius hic
totus orbis supplex adorat, & omnis lingua confitetur, quia Iesus Chri-
stus in gloria est Dei Patris. Verè Christus vnctus in Regem, vt nos rege
ret, in prophetam vt nos erudiret, in sacerdotem vt benediceret nobis, in
athletam vt pugnaret pro nobis. Verè Deus, qui mundum creauit, qui

peccata

A peccata dimittit, qui portat & sustinet omnia, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Vere homo, qui esurijt, & sitijt, qui sudauit & alsit, qui mortuus est & resurrexit. Verè homo & Deus, cuius vita sanctitatem, cuius doctrina sapientiam, cuius mors patiẽtiam, cuius resurrectio diuinam indicat potestatem, Iaculentur iam qui vellent in ipsum solem, mittant lapides in cęlum, clausis oculis aduersus Christum bella suscipiant. Ille verò pugnante & repugnante mundo, iam ponitur verum in cęlo, & in terra, iam omnia mundi regna deiecit, iã Caldęos, Persas, Medos, Græcosque contriuit, Demum ipsos quoq; Romanos, qui duro Imperio, quasi dentibus ferreis omnia comminuebãt atque etiam conculcabãt pedibus, fregit, ac domuit, Omnia traxit ad se ipsum, Omnia sibi subiecit, ponitq;
B in dies inimicos suos, scabellum pedum suorum, ipsis etiam principibus tenebrarum, aduersus eum in vnum coniuratis, & conspirantibus. Itaq; quis iam non clamet, Dominus meus & Deus meus; domitor orbis, gentium victor, triumphator inferni? In te est Deus, & nesciebamus. Tu es Deus & pręter te non est Deus. In odorem vnguentorum tuorum currimus, & in vmbra tua viuemus.

Arcanas diuini nominis literas, significare Deum ipsum, trinum & vnum, contra Iudæos.

C
CAP. XV.

ACcedite huc rebelles & increduli, dura ceruice, & indomabili corde. Accedite animæ apostatrices, progenies viperarum, canes immundi, filij fornicariæ, semen nequam. Accedite qui dicitis vos Iudęos esse, & nõ estis, sed estis synagoga Sathanę, in carne quidem circuncisi, sed pręputia habentes in cordibus, & auribus, Super quem lusistis? super quem dilatastis ora? super quem eiecistis linguas? Adhuc ne serpentum more sybilatis? adhuc ne fauillas veteres nouis flatibus excitatis?
D non dum totum euomuistis virus? nondum cõuicti estis? testibus? ratione? veritate? facto? conscientia? Moneo vos fraterna Charitate, nam & ipsi homines estis, neq; dum vobiscum ipse loquor, exuere possum viscera humanitatis meæ. Moneo inquam, & rogo, per vosmetipsos, per vestram salutẽ, postquam de more, semper Spiritui sancto restitistis, & contentiose egistis contra patrem, cuius negastis & filium, qui escite tandẽ aliquando, ab hoc homine, cuius spiritus est in naribus eius, cuius vires, & robur Rhinocerotis, qui in ira sua destruxit patres vestros, qui in furore suo disperdidit gentes, & Deos gentium, qui iudicio orbis terræ, et angelorum, adeoque ipsius diuini numinis, hoc argumento præcipuè, quod dum in crucem

cem ad prædam aſcendiſſet, ac cubaſſet,& quieuiſſet in ſepulchro, tertio E
die tanquam Leo, & Leęna rugiens, vnde & tremuit,& expauit infernus,
à ſomno euigilauit: merito, definitus eſt, reputatus, agnitusque, & declaratus non homo ſolum, ſed & filius Dei, Filius inquam, non adoptione, & benedictione, ſed natura, & virtute, & eadem penitus potentia Dei patris, ſimilis patri, equalis patri, idem cum patre. Viri Iudæi, ad quos olim ſermo Dei factus eſt, nolite putare, quia Saturnij non ſumus, non eſſe bardos, & ſtupidos; Homines ſumus ſolares, & in ſole ambulamus. In illo inquam ſole, qui in iudicium, in hunc mundum venit, vt populus qui ambulabat in tenebris, & lucem videre cupiebat, illuminaretur & videret: qui verò nihil non videre arbitrabantur, & interim gentium cęcitatem, quam miſereri oportuerat, alto ſupercilio deſpiciebant, ipſi vni exoculati, cęciq; F
fierent, Agnoſcimus ſalutis noſtræ originem ex genere veſtro. Ideoque nobis non eſt recens Deus, præter Deum noſtrum: neque adoramus Deũ alienum à veſtro Deo. Vos nunc degeneres filij, & rami, illa patrum veſtrorum radice, cuius memoria in benedictione eſt, eritque in omne euũ, adoratis quod neſcitis. Nos Deo gratias, à quo vocati ſumus, in admirabile lumen, quum ambularemus in tenebris, & eſſemus Tyretia ceciores, adoramus quod ſcimus. Neque enim nobis eſt alius Deus, præter illum antiquum dierum, cui prophetæ venerandum authoritatis ſignum appingunt, promiſſam, candidamque cæſariem. Veteres quidem illas veſtræ legis vmbras, ſuperuenientibus nouis Euangelicæ gratiæ luminibus, abiecimus, & refutauimus, quod & Moſes veſter, in quo ſperatis, olim futurum G
eſſe prædixerat, ſed quam diſtat vetuſtas ab antiquitate? Antiqua ſunt vetuſtiſsima veterum; quibus iuxta eundem Moſem cum tanta huius nouæ meſsis fœlicitate, & pęnè incredibili diuinarum opum affluentia, æterno tempore perfruimur. Non eſt noſtra vetuſtas in Deo, eſt antiquitas, eſt æternitas, vetuſtiſsima veterum, quam ipſi ex profetis veſtris intelligimus in patre & filio, Hoc ipſi non intelligitis, quia ignoratis ſcripturas, & virtutem earum Chriſtum. Idem antiquus Deus, eſt Deus legis, & Euangelij, Deus tantũ in lege, Deus & homo in Euangelio, Deus in libro legis, Creator; Deus in libro Euangelij, Redemptor & Saluator: qui per ſeipſum nos creauit, per hominem nos redemit, vtrunque tamen vnus fecit, Aliud eſt Deus, aliud eſt homo, ſed non eſt alius Deus, & alius homo. Idem qui eſt H
in carne, erat in ſpiritu, qui eſt in humilitate, erat in maieſtate, qui eſt homo recens, erat æternus Deus. Ita non eſt ſimpliciter recens, ſed ſimpliciter æternus, quia antequam homo, ſimpliciter Deus, & inſertione naturæ homo, ſed propria perſona Deus. Indigni ne ſumus viri Iſraelitæ, quibus in re tanta, & tam vobis ſuſpicioſa, quam nobis perſpicua, confeſtim fidem adhibeatis? Sed ſi nobis non creditis, credite Angelis, credite celis, credite Demonibus, credite prophetis, credite Philoſophis, credite mortuis, credite ſepulchris. Etenim Chriſti noſtri diuinitatem Angeli nunciauerunt, cęli oſtenđ

A li ostenderunt, expauerunt Demones, scripserunt prophetæ, Adorauerunt Philosophi, senserunt mortui, testati sunt tumuli, Quid? Christum Deum, vester Iordanis agnouit, vester Baptista prędicauit, vestra Solyma excepit, vestri infantes cecinerunt, vestræ mulieres sequutæ sunt, in vestro monte vox tonitrui sonuit, denique in vestris laribus stella, ad vestras aquas columba demonstrauit. Et quidem nisi vererer uos dicturos, A maiorem te senectus facit, iratus tandem & stomachatus ingentem vestram, exclamarē, ò stulti nimirum, & tardi corde, stulti qui vobis vnis, præ tāta nube testiū, ab vniuerso orbe credendum esse putatis: tardi corde, rudes indocilesque, & obtuso, ac stupido ingenio, quibus post tantas annorum centurias, non dum liquet, quam credibilia facta sint nimis testimonia Christi Iesu, qui-

B bus permotæ, ipsę quoque barbarę gentes, procul à musis, & à studijs bonarum literarum remotissimæ, philosophantur in Euangelio ipsius, & vsque adeo arbitrantur, ignorationem Christi, esse ignorationem Dei, vt in vos, perpetuo iactent hemistichium illud, quod olim Poęta cecinit.

Incerti Iudæa Dei.

Enimuero, quid tandem est viri fratres, vt ægro animo feram Iudæorum dicteria, scommata, calumnias, quando patrem familias, cuius ipsi serui sumus, vtinam tandē aliquādo boni, & non inutiles efficiamur, ore fętido, ipsi toti fętentes, tanquam sepulchra Beelzebub, vorauerunt? quamuis autem de religione, & de Deo, vix quisquam nisi frustra, & cassis laboribus,

C agere possit cum vanis & perfidiosis Iudæis. Sane eruto illis oculo dextro, & amputata similiter auricula dextra fidei, in rebus diuinis cęca & surda sunt omnia: vident.n. & non vident, audiunt & non audiunt, imo verò viuunt & non viuunt, sunt & non sunt, homines, non hoīes, Iudæi non Iudæi; Iudei litera, non spiritu: homines vultu non sensu; viuentes in seruitute, quæ est morte deterior, vmbram vitæ non vitam, magno animo tamen conterendi sunt à nobis dentes eorum, quos arma sibi sagittasque fecerunt, aduersus Dominum & aduersus Christum eius, vt dum Antichristi victi deficiunt, Christiani victores proficiant, & si illi qui iacent non resurgunt, si qui sunt ex nostris qui nutare videantur, confirmentur & non cadant. Quid est ò Iudæi, quid est, vt hinc incipiamus, quod sanctissimum

D illud nomen tantæ venerationis, in quo velut in tabernaculo abscondita est maiestas diuinæ naturæ, quod propterea etiam dum profertur manet arcanum, & dum etiam intelligitur est semper incognitū, nomen inquā illud sanctum & terribile יהוה de quo sapientes dixerunt scriptum esse, Dominus in tabernaculo sancto suo, timeat ab eo omnis terra; Quid inquam est, quod præclarum illud, & verè proprium, vnicum & naturale Dei nomen, tribus literis scribitur, & earum vna, secunda inquam non prima, neque tertia, vt Deus in tanto nomine sedes habeat, & voce & scriptura geminatur, vnde & efficitur nomen τετραγράμματον, hoc est quatuor literarum? nisi quod Deus benedictus, verissime est Trinitas, Pa-

ter,

ter, Filius, & Spiritus sanctus. Filius porrò quem ipsi ad hunc vsque diem pertinacissimè negatis, tanquam non populus suus, sicut scriptum est, Et non erit eius populus, qui eum negaturus est, in prædestinata plenitudine temporis, ferè egrediens illum ipsum æternum diuinitatis orbem, alteram sibi naturam, hoc est humanam carnem, velut zonam vestemque præcinxit, neque tamen Dei formam perdidit, vel reliquit, vt propterea sit ille ipse Deus qui erat, & homo, qui ante non erat: neq; verò duplex persona, altera homo, altera Deus, sed eadem geminæ naturæ persona, Homo, & Deus, Christus Iesus, de Deo inquam Deo, de muliere autem Dei, & hominis filius, idque totum ne excrescat in quaternitatem personarum beata illa Trinitas, & tamen ingrediatur Trinitatem diuina illa, quam verbum Dei suscepit humanitas. Hæc enim duo, sunt duo poli, circa quos voluitur Christianum cœlum. Rogo audite viri docti, quantam vim tribuunt suis ipsorum literis Iudæi nostri, vtinam nostri. Nam præter alia multa, incredibili superstitione, illud quoque dicere audent, vias illas, quas Deus notas fecit Moysi, & filijs Israel, quæ haud dubiæ sunt fides, spes, charitas, dilectio Dei, & proximi, declinare à malo, & facere bonum, his enim itineribus peruenitur ad videndū, possidendumque Deū, audent inquam dicere, vias illas esse decem, ספירות quos componunt ex duabus, & viginti Hæbraici alphabeti literis, quarum tres appellant matres, duplices septem, simplices duodecim, docentes præterea, ex multiplici literarum cōbinatione, & reuolutione, elici posse admirabiles quos fingunt sensus, & legis, & prophetarum, Eia igitur, vt ad æmulationem eos, quo ad fieri potest prouocemus, efficiamur Iudæis tanquam Iudæi, infirmemur cum infirmis, cum insanis ipsi quoque insaniam simulemus. Neque verò, putate vos rem aliquam nouam facturos, quod Cicero ille noster, Romanæ eloquentiæ decus, vt ostenderet quantam in oratione vim habeat series, & positura verborum integris periodis fecit; id ipsum, faciemus ipsi, in hoc vno nomine, ad eruenda mysteria, & aperiendos fontes mysteriorum vniuersæ nostræ Religionis: dissoluemus inquam, primum deinde coniungemus literas huius diuini nominis יְהוָה. Vos ò alphabetarij, vos ò grammatistæ, à quibus procul dubio hæretici nostræ ætatis, filij fortasse à parentibus, & auis: auis certè, non spiritu solum, sed carne, & sanguine, didicerunt vbique hærere nudis sermonibus, & literæ occidenti, contemnere autem latentes sensus, spiritus viuificantes, vos inquā interrogo, Quid in lingua sancta significat י Iod, quid ה He, quid ו Vau? Non'ne vt ipsi dicitis י Iod, significat principium ה He esse & viuere ו Vau copulantur, Ecque vnquam signacula fingi potuissent tam decora Patris, Filij, & Spiritus sancti? Nam si ratio absoluta principij est, vt & nihil sit priusquam nimium, verè iuxta ea quæ superius disserebam Pater dicitur principium, principium nō de aliquo principio, sed principium principiorum, quē doctissimi ex vestra synagoga viri, elegantissima tralatione

appella-

A appellauerunt antiquum antiquorum, hortum radicum, profunditatem fluuiorum, fontem ſcientiarum & rerum. Si autem eſſe, eſt, vt philoſophi tradunt, terminus generationis, & viuere viuentibus eſt eſſe profectò de filio Dei, nihil magis congruè dicitur, quam eſſe, & vita, quem pater æternum genuit, per quem ſunt quæcunque ſunt, & in quo id totum quod factum eſt, etiam antequam fieret, viuebat: immò verò vita erat, qui etiam caro factus eſt: Via, Veritas, & Vita, vita viuorum, & reſurrectio mortuorum. De copula, & coniunctione nihil attinet dicere, nam hic eſt vulgatiſſimus titulus Spiritus ſancti genitoris, & ſobolis, æternus nexus, & vinculum, ita tandem manifeſtum eſt, quemadmodum hæc ipſa elementa literaria non ſeparata, ſed vnita, ſunt hoc ipſum Dei nomen יהוה & vnum il-
B lud Dei nomen, eſt hæc ipſa elementa in vnum, hoc ipſo prædicto ordine coeuntia, ſic diuinas illas perſonas, tam & ſi filius caro factus eſt, eſſe vnam diuinitatis ſubſtantiam, & illam diuinam ſubſtantiam non eſſe rem aliã, quam tres perſonas. Vt propterea quærenti, quæ nam eſt propria, & germana interpraetatio huius nominis יהוה palã, & apertè ex literis, ex cõbinatione, ex vi, & ordine earũ reſpõdere debeamus Deus Trinus, & Vnus, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Exponant more ſuo Iudæi, maleuoli, inuidi, odioſi, lucifugi, maledici, mõſtruoſi, qui eſſentiat, qui dat eſſe, qui eſt cauſa omnium, qui generat omnia. Nos in gratiam veritatis, & ne occaſionem obtrectandi accipiant dicentes, Quęcunque animus, Chriſtiani negant, & quæcunque negamus, aiunt, nihil eorum non libentiſsimè cõ-
C fitemur. Porrò omnia hæc extrinſecus ſunt in Deo, & non tam inſunt, quam adſunt, atque ideo nomen iſtud, quod ſuo ipſorũ teſtimonio, præ cæteris eſt Dei nomen, ſi ſumptum eſt vt dicunt, nõ ab efficientia, ſed ab eſſentia ipſius Dei, intrinſecus, altiſsimè dicendum eſt, iuxta Chriſtianam Theologiam. Sanè Euãgelium, eſt interpraetatio legis, quod ſit admirabili illa ratione, quam audiſtis, vnum nomen, & tria nomina. Nomen inquam ipſius vnitatis, & trinitatis, vnitatis diuinæ eſſentiæ, & trinitatis diuinarum perſonarum, quia diuina eſſentia eſt illæ tres perſonæ, & tres illæ perſonæ ſunt vna diuina eſſentia, non ſecus quam יהוה eſt י, & ה gemi nata, & ו & litera י & ה repetita, & ו coniunctæ ſimul ſunt יהוה. Intelligitis hæc ò viri? Profectò verò indicant ſimul, & probant altam illam ra-
D tionem circuli Caldaici, in quo deſcribitur diuinum nomen, atque etiã περιχώρησιν illam ſecretiſsimam, qua Filius Dei in Patre eſt, & Pater in Filio, vterque autem in Spiritu ſancto, Vnde & illud tandem manifeſtum efficitur quod credimus, & intelligimus, neque perſonam aliquam ipſa trinitate minorem eſſe, neque trinitatem ipſam eſſe, quam vis perſona, aut etiam eſſentia, ſola maiorem, aut pleniorem. Quis porrò non videat, quãta ſit ſimilitudo inter י Iod literam Patris, & ו Vau literam Spiritus ſancti? Litera autem media, quæ eſt filij ה He, quoniam י Iod, & ו Vau ferè claudere, & continere videtur, æqualitatem planè docet, inter omnes

ſanctiſsimæ trinitatis perſonas. Ecquáti illud refert, quod hæc ipſa litera E
ה He quintum locum tenet in claſſe alphabetaria? eſt enim ה apud pri-
ſcos, numerus nuptiarum, numerus inquam præ omnibus maximè con-
ueniens filio Dei, cui pater æternus, iuxta euangelicam parabolam, fecit
nuptias magnas, vt ille in fine temporum, de ſummo cœlo procederet,
tanquam ſponſus de thalamo ſuo. Putatis'ne verò myſterio careat, quod
hæc ipſa litera, filij Dei, in almo hoc nomine præter ordinē alphabeticæ
claſsis, ſequitur י Patris literam, & nullatenus antecedit, ſed ו literam Spi-
ritus ſancti, & antecedit, vt in claſſe alphabetaria, & ſequitur? Inde enim
intelligimus, quod ille ipſe Chriſtus Ieſus, Dei, & hominis filius, quate-
nus Deus, Spiritus ſancti principium eſt & origo, ſicut ipſe originē habet
à Patre. At verò ſecūdum carnē, de Spiritu ſancto, ex Maria Virgine con- F
ceptus eſt, vſque adeo, vt Nazarei, in ſuo ipſorum euangelio, quod tamē
Catholica ignorat eccleſia, vbi nos legimus, in illa hora exultauit Ieſus in
Spiritu ſancto, ipſi per præſopopeiam introducāt Chriſtum dicentē. Mo-
do me arripuit mater mea, Spiritus ſanctus, adiuuāte eos lingua Hebræa,
in qua Spiritus ſanctus, nomē eſt generis fœminini. Exinaniuit ſemetipſū
Dei filius, viri fratres, non quia non ſit plenus Deus: maieſtatē enim quā
habebat ſepoſuit, non depoſuit: nam & in ipſo Dei nomine, eandem vim
retinet, ſuum ipſius elementū, ſecundo & quarto loco collocatum, idque
ſonus indicat & figura; Sed quia qua homo eſt, creatura dicitur, vereque
creatus & factus, vt ſacra Theologia docet ſecundum carnē, quum alio-
quin abſolutè, & ſimpliciter ſit ipſe creator, & brachiū, virtusq; creandi, G
quanquam (quod omnino loquenti contra Iudæos tacendū non erat) in
eadē carne noſtræ mortalitatis factus humano generi æternæ ſalutis Dux,
& author, qui & multos filios adduxit in gloriā, ad extremū paſsione &
morte conſumatus, per quem omnia etiam cōſumata ſunt, iuſto iudicio,
ſuper omnes cœlos eſt ingēti gloria, & honore coronatus. Myſteria ſunt
hæc. Margaritæ, gēmę, quibus, qui ſtudium adhibuerit, vt in illorū fide, &
intelligentia roboretur, erit cum eo Deus, & ipſe cum Deo, imò verò erit
quaſi Deus. Quid miraris, quādo Deus verè factus eſt homo, caro noſtra
& frater noſter, qui etiā traditus eſt pro nobis, & venundatus in peccatis
noſtris? Huc igitur haud dubiè ſpectat, quod Moſes, cum diuinę vnitatis
fidem doceret, Dei ſpiritu plenus, Trinitatē cum vnitate coniunxit, planè H
oſtendens Deum trinum eſſe vnū, & non eſſe alium Deum, quam trinū,
& vnum, & ſacramentum incarnationis aperiens, vt tribus vicibus Deum
nominauit, ſic ſecundo loco, vbi exprimenda erat benignitas, & humani-
tas Saluatoris noſtri filij Dei diuino numine adiunxit notā amabiliſsimę
coniunctionis, Noſter Deus, noſter inquit אֱלֹהֵינוּ locus integer ſic habet
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד quem modo non ſuſcipio explanandum,
ſat fuerit vertiſſe ad Hębraicam veritatem. Audi Iſrael Deus, Deus noſter,
Deus vnus eſt. Neque verò exiguum eſt myſterium, doctrinā hanc diuinę

Trini-

A Trinitatis, & incarnationis, ſcriptam eſſe ab ipſo Moſe in libro Deuteronomij, qui in Penthateucho vltimus eſt. Verè enim ad euangelium, ad ſecundam legem, ad teſtamentum nouum, nõ ad vetus, hoc eſt ad Christianam ſapientiam, non ad Iudaicam pedagogiam ſpectat, hæc ipſa altiſsima fides, qua ipſi cathechizamur in viros, quum Iudæi æternũ remaneant paruuli, & nunquã ablactati, cogitãtes nimirũ ſe eſſe ſapientes, & loquentes, quæ puerorũ ſunt, quũ magiſtri eſſe deberent, quibus per tot ſecula apparuit Deus vt erudiret eos Moſen. Porrò ſecutus Dauid Rex, quanquã ille ſacroſanctum incarnationis myſteriũ ſuper omnes ſeniores, propius intellexiſſe creditur, futurus nimirum ſecundũ carnem pater Chriſti, cuius ſecundum diuinitatem ſeruus erat, dum populo Iſrael bene præcari cupe B ret, eodem tenore loquens de Deo Trino, & Vno, Benedicat inquit nobis Deus, Deus noſter, Benedicat nobis Deus. Nam Grçcè ſic legitur, *εὐλόγησαι ἡμᾶς, ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν εὐλόγησαι ἡμᾶς, ὁ θεός*. Hæbraicè autem יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים. Ecquis eſt circunciſorum, (vt tandem finiam,) qui non quotidie legat inter principia ſacri decalogi, ternum illud nomen Dei omnipotentis, quo vtrunque myſterium inſinuari videtur filijs Iſrael, Deus Deus tuus? (Viri pij) Deus eſt qui loquitur אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל אֵל, Certè verò, pro ipſius diuinæ Trinitatis fide, & teſtimonio, magnopere facit locus pſalmi ſepties ſeptimi, quo nimirum continetur, totius ſeculi conſumatio, atque ideo tremendum & formidabile vniuerſi orbis iudicium. In eo enim tuba illa vocaliſsima Dei, C quaſi bellicum canit, vnde & alta voce intonat, Deus, Deus, Deus locutus eſt, & vocauit terram. Sed & ille in libro Ioſue, vbi filij Gad, & Ruben, quaſi iureiurando attollunt voces, & dicunt. Deus, Deus, Deus ipſe ſcit. Voces vtrobique linguæ originalis ſunt אֵל אֱלֹהִים יְהוָה. Profectò verò, vt omnia nos vndequaque deficerent, illud ſufficere deberet, quod literas Hæbraicas diuini nominis de quo loquimur יְהוָה Interpretatio Caldaica vertit in tria ''' Iod, quæ vnum ˇ קָמֵץ ſignata, & ſubſcripta vno, vt parum ſupra dicebamus, circulo continentur. Vix enim ſeruata rei maieſtate, & grauitate linguæ, explicare potuiſſent apertius ſapientiſsimi illi Caldæi, hunc fidei noſtræ articulum de Trinitate, quo docemur eſſe tres perſonas diuinas, atque ideo tria principia rerum, & tamen vnam ſolam D naturã, atque ideo vnum ſolum principiũ, quam hoc ipſo, (vt ſic dicere liceat hieroglyphico edocet.) Sanè, quemadmodũ litera י Iod, figura minimè corpulenta, præſtantiſsima autem numero, & maximæ ſignificationis, quippe quæ literarum decadem implet, numerum, metam, & principium ſignificat, aptiſsimè refert ipſum Deum, qui eſt puriſsimus ſpiritus, ad quem omnes rerum numeri, & vires reducuntur, ex quo omni principia principium habent, ſic tria ''' Iod, notæ ſunt admodum decoræ, atque manifeſti indices, trium diuinarum perſonarum, quarum quælibet eſt verus Deus. Porrò vnus ille ſpiritus, ſiue tonus, quo vnum

Alpha æqualiter sonat omnia, quid est aliud, quam vna illa diuinitatis E
virtus & maiestas, qua tres illę personæ omnino vnum sunt, ne sint plures
Dij? Orbis denique, nihil aliud est, quam ipsius diuinitatis, vt Græcè dica
mus *πλήρωσις*, & trinitatis *περιχώρησις*. Sed age tandem tres literas Hæ-
braicas, diuinarum personarũ characteres, quas è corpore sanctissimi no-
minis Dei hactenus dissoluimus, nunc ad tantorũ mysteriorũ lucē combi
nemus, alterā alteri, tāquàm vnius corporis membrũ membro, vt quum
deinde accesserint ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturā suā, tunc cun-
ctis cernentibus & mirantibus præ gaudio exurgat in mediũ integra hęc,
& plena corporatura, quā omnes adorent Patris, Filij, & Spiritus sancti.
Itaq; vt hinc incipiamus י Iod & ה He, huius elemētationis primæ literæ,
vbi copulātur, & coeunt, & ipso ordine, quo locatæ sunt in nomine יְהוָה F
conficiunt monosyllabum illud Dei nomen יָהּ Iah quod ponitur pro do
mino, & est vnũ ex decem diuinis nominibus. Deinde verò litera ה He,
& ו Vau cōstituunt pronomen ה Hu, quod quia in lingua sancta tantun
dē valet, quātum in nostra Ipse, Græcè *αὐτὸς* ab æternitate, & immorta
litate diuinæ naturæ, constat esse maximè Dei proprium, iuxta oraculũ il-
lud. Ab initio ego ipse, מִיּוֹם אֲנִי הוּ & illud תַּאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי אֲנִי הוּא creda-
tis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum. Vnde diuinus ille vates Esaias,
de incarnatione Dei loquēs, ne quispiam forsam ex illo Dei nomine quo
vtebatur אֱלֹהִים Angelum Dei non verum Deum suspicari potest hoc ip-
sum pronomē, tanquā signaculũ æternæ diuinitatis, affixit nomini. Deus
ipse inquit veniet אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא quāquam vt videtis syllabæ הוּא Hu de G
more, additum est vnum א hoc modo הוּא tandem eadem elemēta, si in-
uerso ordine simul iuncta legantur, vt ו Vau, primũ locum teneat ה He,
secundum idem pronomen reddunt cum copula, & ipse obseruata eadē
lege Hebraicæ scriptionis וְהוּא Vehu. Ecce igitur in vno nomine tria no
mina, & copulam, Deus ipse & ipse, quæ vt ingenuè dicam, quod sentio,
absque vlla indaginis subtilitate, pijs auribus sonare videntur hanc nostrā
gloriam, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Et postquam ad confundendos
Iudæos, in hoc discrimen ventum est, vt inusitatas vias indagemus, neque
tamē tritas relinquamus. Non'ne in primam personam, in patrē qui ex se
ipso Deus est, abs quo aliæ personę, & rem, & nom diuinitatis accipiunt,
magno iure competit nomen istud Deus? Est enim vt Græci dicunt *πη-* H
γαῖαθεότης, fontana diuinitas. Porrò Dei filius, cuius in sacris literis sunt
tot, & tanta symbola, nomina, ælogia, præconia, laudes, tituli, quem
multifariæ multisque modis, figuris, nutibus, vocibus, extentis etiam
digitis prophetæ demonstrarunt, ne pro eo alterum quempiam suscipe-
ret, & veneraretur orbis, vnde, & desiderio, ac spe salutis, quam ab illo
expectabat, fraudaretur, merito hoc singulari pronomine, vbique efferri
solet, ipse. Scatent enim vbique diuina oracula de Mesia, de Christo no-
stro plena huius pronominis, huius emphasis, Ipse est expectatio gentiũ,

Ipse

A ipse salutum faciet populum suum: ipse baptizabit in Spiritu sancto: ipsum
audite: Ecquanto amoris desiderio languere videtur chorus prophetarũ,
ò viri pij, dũ rogat, interrogat, orat, exorat? Nuntia nobis si tu es ipse. Inde
enim ad illos recreandos, auditũ est iucundißimũ illud responsũ filij Dei.
Videte quoniã ego ipse sum. An non & alma illa soli Deo cognita mater,
& nurus Dei, quia paritura erat ipsum, vocata est ipsa הִיא cũ puncto חִירִיק?
sic enim de ea scriptum est. Ipsa est mulier, quam præparauit dominus fi-
lio domini mei. Iam quis tandem explicet, quam magno mysterio Spiri-
tus sanctus dicitur, & ipse? verè enim est alter ipse, nimirum spiritus Chri-
sti, ex Christo procedens, à Christo missus, spirans Christum, docens in-
tus & loquens foris magnalia Christi, vnde & ipse Christus, humani ge-
B neris vnica spes, & paracletus, vocauit eum alterum paracletũ. Quam alte
caput & vultus exerit suos in hoc ipso nomine יְהוָה sanctißima Trinitas,
ò viri, imò verò tota simul & Trinitas, & vnitas? Equidem vt primũ inso-
nant in aures nostras istæ voces Deus ipse, & ipse statim præ scruida inge-
nia concipere videntur ταυτολογίαν, πολυλογίαν, περισσολογίαν, at verò
piè quærentibus, & interrogãtibus, obuiat intelligentia & fides, quę dicit,
alia Leucon, alia Leucon, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, Deus ipse & ip
se, tres res sunt, & non solũ tria nomina, non tamen sunt tres Dij, sed vnus
Deus, ταυτὸς, ταυτότατος, ipsa ταυτότης. Dicant ergo (vt aliquando cõclu
damus) superstitiosi Iudæi, dicãt inquam יְהוָה esse nomen ineffabile, inno
C minabile, Græcè ἀνεκφώνητον illis certè tanquã incredulis, hoc ipsum no-
men plenum maiestatis & gloriæ, effari aut pronunciare nõ licet, sed cum
primũ conuertentur corda parentũ in filios, & filiorũ in parentes: quum
primum antiquam fidẽ, Patriarcharũ, & Prophetarũ suscipient, quorũ illi
carne, nos spiritu filij sumus; quũ primũ, vt nomine, sic re ipsa, veri Iudæi
efficientur, cõfitentes Dei filiũ venisse in proprios lares, & à suis domesti
cis receptũ non fuisse, quid? nisi dijs appetitũ fuisse, traditum, venundatũ,
occisum, mortuumq; fuisse, tũ procul ab omni superstitione, solutis om-
nibus linguæ retinaculis, purgari dẽtes & labia, nimirũ fide purificãte cor
da eorũ, digni erunt, qui nobiscũ, quid nobiscũ? Cum Angelis Dei, & cũ
sanctis animalibus, æternos hymnos Deo scanent קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ Sãctus,
D Sanctus, Sanctus; קָדוֹשׁ אָב קָדוֹשׁ בֵּן קָדוֹשׁ רוּחַ הַקָּדוֹשׁ Sanctus Pater, Sãctus
Filius, Sanctus Spiritus sanctus, hoc ipsum est iubilando cantare יְהוָה viri
fratres, Neque enim alia ratione tantæ venerationis fuit olim apud suos
ipsorum & nostros maiores, vt per omnes ætates existimaretur omni
sanctitate sanctius, & omni admirabilitate admirabilius, nisi quia ex il-
lius visceribus, & venis obstetricante amica manu, non profana, neque
proterua, sed pura, & fideli suauißimè educitur, & trinitas persona-
rum, & vnitas diuinæ essentiæ in personis, atque adeo trinitatis, & vni-
tatis diuinæ virtus, Christus Iesus, ἀνδρόθεος, θεοάνθρωπος. In cuius
nomine salui facti sumus. Erigite hic mentes vestras sublimes animæ.

Cur putatis pro insigni illo,& recondito nomine יְהֹוָה de quo, & dissolu- E
tis,& combinatis literis vsque adeò philosophati sumus, Hæbrei iuxta paternas traditiones pronuncient. אֲדֹנָי Adonai, in quo ' Iod literam vltimum locum tenet,quæ prima est in יְהֹוָה nisi quia nesciẽtes, quid dicant, hoc tamen dicunt Deo loquente per ora eorũ, sicut & locutus est per ora Asinæ,& Balaam,& Caiphæ? Deum nemo vnquam vidit, Iesus Christus in terris visus est,& cum hominibus conuersatus est, Ille est verus אֲדֹנָי in cuius dispensationis sacramẽto, propter nos, & propter nostram salutem, primum factum est vltimum,summum infimum,Verbum caro,Deus homo; & quidem quid est אֲדֹנָי quum profertur,& non scribitur,nisi dominus? Titulus nimirum, quo insigniter effertur in symbolo Apostolico Christus Iesus? Vnus est Deus Pater,& vnus est dominus Iesus Christus, F
ò viri,cui data est omnis potestas, in cœlo,& in terra, qui constitutus est Iudex viuorum,& mortuorum,vt qui viuit,iam non sibi viuat,sed Christo qui pro omnibus mortuus est: vt viuorũ & mortuorum dominetur, יְהֹוָה scribitur ad memoriam אֲדֹנָי profertur ad amorem.Quam est admirabilis Deus trinus,& vnus; tam est amabilis Christus Iesus. Illam admirabilitatem suscipiant angeli,& animę,ad hanc amabilitatem suspirent homines, & peccatores,& iusti; Ecce mysteriũ vobis dico , In nomine יְהֹוָה quod est vt diximus, nomen sanctissimæ Trinitatis,litera filij Dei est aspiratio, quia est spiritus oris nostri Christus Dominus: & aspiratio lænis; quia est totus suauis, totus delectabilis: ecquid mirum si est Iesus? si est Christus? Iesus dicitur Saluator, Christus vnctus; Quid porrò tam neces- G
sarium perditis quam saluari?quid tam vtile infirmis quam inungi? Non est salus in lege peccati, & mortis,ò Iudeæ, non est vnctio in loco horroris, & vastæ solitudinis. At venit Iesus Christus, & hominem in desertis, inter Hierusalem, & Hierico semiuiuum inunxit, & paraliticum iam ferè confectum,planeque in grabato miserabiliter iacentem,& desperantẽ, saluti restituit. Quid hic fremis perfide? Quid strides dentibus?Quid continesaures tuas? Quid vociferaris?Certè verò non sunt hæc hominis opera,sed ipsius Dei,ob id in nomine Iesu,perinde ac in nomine יִהְיֶה prima literà est ' Iod,quæ principium significat,vt quum cogitamus Iesum,principium ante omnia cogitemus,principium quod erat in principio, principium per quod facta sunt omnia, hoc est non tam hominem diuinum , H
quam Deum verum, Deum inquam æternum, qui solus est ante omnia. Ecquid est sua illa aspirationis litera ה He, cum ' Iod sequente,nisi הָיָה radix nominis יְהֹוָה esse inquam,quod est proprium χαρακτηριστικὸν diuinæ sempiternitatis,quia nimium verè dicitur de Christo Iesu,qui est,qui erat,& qui venturus est. Iesus Christus,heri,hodie & in secula,Iam שׁ sciri in suo ipsius nomine post ' Iod diuini nominis caput,& apicẽ,non'ne manifestè ostendit,quod in Iesum competat verbum illud, יֵשַׁע quod est saluare? Nam Iesus Christus,non venit in mundum, vt iudicet mundum,

sed

A ſed vt ſaluetur mundus per eum,qui propterea dictus eſt ſaluator mundi. Hoc ſignificat nomen יֵשׁוּעַ, virtus nominis יהוה Vt nomen eſt virtus nominis, ſic Ieſus Chriſtus eſt virtus Dei. O'Michol fatua, ò temeraria filia Saul,ad huc ne irrides Dauidem Regē, quod ſaltet coram arca Domini, in conſpectu filiorum Iſrael?ò ſtulta ſynagoga, ò filia Diaboli, mulier fornicaria,cuius frons,frons eſt meretricis,ecquando erubeſces?quando confunderis?quando ceſſabis improperare ſemini ſancto Dauid Regis, Chriſtianis omnibus,quod ſpectātibus cunctis populis orbis terræ, iub lent,& exultent,quod ducant choros,quod lætentur, & plaudant in myſterijs Ieſu Chriſti,qui ipſius Dauidis eſt filius,& Dominus:Archa Dei,in qua ſunt omnes theſauri diuinæ ſapientiæ abſconditi,Deus de Deo, vnus de vno,
B ſplendor de luce,de corde verbum,de mente ſenſus,de forti virtus? Infęlix Iudeæ.Gentes piloſæ,& immanes,ex ſemine Eſau,inuocant Chriſtū, & tu qui iactas tantam bonitatem patris tui Iacob, expectas Antichriſtū? Alieni fugiunt à falſis Dijs,ad Deum verum. Tu à vero Deo auerſus,conuerteris ad Deum falſum?Illi veniunt ad Deum tuum,tu vadis ad alienū? Num non audis vocem Dei in prophetis,Ad me clamat ex Seyr? Ergo ne ex monte Seyr clamant,& in monte Syon tacent? Præputium inquam ad Deum clamat, & circumciſio tacet? Ecquid eſt clamare niſi conſiteri, & inuocare? Et quid eſt tacere, niſi negare & contemnere? Contemnitur ergo,& blaſphematur à Iudæis ſancta Trinitas, quæ adoratur, & inuocatur à gentibus? Iam'ne mirere,ſi exſiccatum eſt vellus,ſi cucurbita deflo-
C ruit, ſi elanguit vinea, ſi ficus aruit, ſi mentitum eſt opus oliuæ. Odiſti Iudeæ gratis Patrem,Filium, & Spiritum ſanctum, Ecce in te iuſtè deſeuit,& ſuper te manet ira Patris, Filij,& Spiritus ſancti. Ex patre eſt,quod in rebus diuinis confuſus pęnitus,& excæcatus obſtupueris, ſenſu & mente:ex filio,quod ſis vbique exul,extorris & vagus ſuper terram: ex Spiritu ſancto,quod ceſſauerit ſacrificium,Sacerdotium,Prophetia,in quibus tātopere gloriabaris. Ecquando vnquam euades hunc triplicem funiculū flagellorū Dei, niſi egreſſus è myſtica illa tuarum tenebrarum Aegypto, viam trium dierum inambulans,fide cognoſcas,ſpe concupiſcas,charitate complectaris Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, per hunc ipſum Ieſum Chriſtum? Ipſe eſt Deus Abraam,Deus Iſaac,Deus Iacob, Ip-
D ſe eſt creator,redemptor,& ſaluator, Ipſe eſt dominus Deus noſter. Veni primogenite frater,intra in gaudium eccleſiæ ſanctæ Dei,fruere Chriſtiana ſymphonia,lætare nobiſcum, Adoremus ſimul,& procidamus coram eo, qui diluuium gratiæ inhabitare facit ſuper terram, per quem tota gentium area non perfunditur ſolum,ſed inebriatur rore Cœli:cuius virtute, ciuitas magna ſaluatur, quæ ſtatim erat peritura, ex quo adoleſcunt vitiū propagines,à quo inſeritur oleaſter in oleam,fitque ſocius radicis, & pinguedinis,tuæ oleæ,per quē ex tantulo grano, terra tantos tiūcos, ramosq; procreat,& ficus bonas,bonas valde. Confidite viri pij, & gaudete. Iam

enim videtis, vt prophetarum lingua loquar, quam vbique terrarum, imbribus cœlestibus, per Christi gratiam, idipsum Iudæorum vellus denuo incipiat esse rorulentum, & pluuijs, è cœlo cadentibus, non iterũ vacua, & ventosa, sed plena, & pensilis cucurbita renascatur, quam læto palmite vina fundant vites, quã pressa fluato bacca oleo, quam crescant ficus, non steriles, & quæ abortus ædant exiguitate virium, sed pinguissime amplissimeque, & piris magnitudine pares, numquamque inarescentes. Sed iã peroremus. Sic ergo hoc vobis totius nostræ orationis coronamentũ, vniuersa diuinitas, nihil aliud est quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Totus Iesus Christus, nihil aliud est, quam verbũ Dei, anima, & corpus. Tres illæ personæ sunt vnus Deus, hæ tres substantiæ sunt vnus Iesus Christus Est vna Natura Dei in tribus personis, est vna persona Iesu Christi in tribus substantijs. Ad summã, anima rationalis & caro, est homo vnus Deus, & homo est vnus Iesus Christus, ipse est in quem credimus, in quo speramus, & confidimus, quem cũ Patre, & Spiritu sancto pariter adoramus, & glorificamus, præcantes vt iã tandẽ hac nouissima hora plenitudo gentiũ, ad nuptias eius ingrediatur, vt secum omnis Israel veniens saluus fiat.

E F

Nullus alius verus Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus, aduersus Gentes.
CAP. XVI.

G

EXCURSIO magna facta est, vt videtis in Iudæam, vbi primum erat notus Deus, vnde primum exijt verbum Dei, Nam salus est ex Iudæis. Nunc per saltus lustrandæ sunt nobis omnes nationes orbis terrarum: conuenienda est nobis vniuersitas humanæ speciei. Vt iuxta nomẽ quatuor literarum, quo nominatur ADAM. Communis ille homo ignotus philosophis, notus Theologis, qui ab initio, nõ tam persona erat, quam natura omnes mũdi partes, in quibus viuit hominum genus, ἀνατολή δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία. vbicunque terrarum, vel H
marium, in insulis, in Isthmis ἀμφίβιοι enim sunt barbari homines, & viuunt tam in aqua, quam in terra, ex ipsa diuina historia, cuius magistra & parens sapientia clamitat, & in plateis dat vocem suam, sicut supra intelligere potuerunt, non esse plures Deos, sed vnum solum Deum, ita nunc planè intelligant, illum vnum verum Deum, non esse alium, quam hunc ipsum trinum, quem scribimus, Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ. Audite quicunque estis, ad orientalem cœli plagam, & vbi

Incidit Oceano lux fulgentissima solis
Nigrantem noctem, & madidantia sydera ducens.

Audiant

A Audiant illi populi,

Aeternum quibus super nox insidet atra,
Clara dies, quibus nunquam non lumina spargit.

Audiant Homerici

Αἰθίοπες, τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν.

Audi

Tu Libya, vbi sunt longis cum cornibus agni,
Ter pecudum fœtus, largum funduntur in annum.

Vos quoque audite

Qui colitis Midiam, & fœlicem vitibus Arnen,
Qui fugitis hyemem, nimijs quoque frigoris vmbram
B *Cadem pigmeis, populis, clademq́ ferentes.*

Audite insulæ, & attendite populi de longe, Enachin, Arimaspi, Anthropophagi, Ichthyophagi, de finibus Taneos, in extremis maris Garamãtes, Antipodes, de quibus scribitur.

Illi, quum videant solem, nos sydera noctis,
Cernere, & alternis, nobis cum tempora Cœli
Diuidere, & noctes pariles agitare diebus.

Audite mulieres, quæ Adonem plangitis, & vos viri, qui adoratis Astarthen idest Iunonẽ. Audite Mussulmani, Agareni, Arabes, Turcæ, Mauri, Denique audite si placet omnes gentiles, hoc est geniti tales, non initiati, non imbuti, lapides impoliti, non dolati *ἄνομοι, ἄμυοι*, filij terræ, filij C seculi, filij Adam, nondum filij ecclesiæ, nondum Christi, non dũ Dei, Græci dicerẽt *βαρβάρους*, nos voce græcolatina appellare solemus Ethnicos, Hebræi eos nobiscum vno nomine vocant. Audite inquã, quotquot sub cœlo estis filij hominum, non Iudæi, neque proselyti, nõ Christiani. neque Cathecumini, fides ex auditu, auditus per verbum Dei, in aures vestras Deo; laus, iã fęlicissimus hic rumor insonuit gloriosi nominis Christi Iesu, & vsque adeo longe lateq; vagatur, vt bonũ illud vereq; diuinũ Christi odorẽ, quo recreati animi reuiuiscunt, cum illustri peruulgataque fama nemo non sentiat, qui etiã incredibili potestate vndique vt videtis depellit malas bestias, intollerabiles quosdam, & tetros impietatis odores, D quibus aures, & animi vitiantur expirãtes: quid ergo obsurdescitis ad hũc vsq; diẽ? Quid dormitatis? Quid iacetis proni in terrã? Cur nõ attollitis capita vestra? cur statis otiosi? An nõ inanis est illa apologia, Nemo nos conduxit? Tũ conducti estis, quũ vocati estis. Et ecce nũc quoq; ad vos Christianũ hominẽ, nõ in suã ipsius sed in vestrã gratiã, de vero & summo rerũ omniũ parente Deo, non breui sed fuso sermone differẽtem, vt appropinquãte redẽptione vestra, posthabitis omnibus, diruptisq; vinculis, quæ vos remorantur, obediatis euãgelio, & veniẽtes tandẽ cũ nouissimis vinitoribus in vinea domini, fideq; recta, & operatione syncera in ea laborantes, ipsi quoque quũ vltima hora diei, quę iã instat aduenerit, ab ipso Deo

per

per Chriſtum Ieſum humani generis aduocatum, & procuratorem reci- E
piatis rotundum denarium, beatitatem, quæ nullo fine clauditur, gratiam pro gratia, mercedem æternæ vitæ. Non dum impleta eſt Domus, ò gentes, nondum clauſit dominus à foris oſtium Archæ miſericordiæ ſuæ, ſalutis noſtræ; adhuc eſt locus, conſtitutæ ſunt nuptiæ, ſed non confectæ, apparatur conuiuium, at vero ipſi qui diſcumbimus, vos conuiuias iam diu, heu nimium diu, moramur ad menſam, & dum moramur, pro deſiderio emorimur. Venite. Nam & ipſe Deus expectat vos, & patienter agens, diem iudicij prorogat, dans tempus pœnitentiæ. Sponte ſua nolens aliquẽ perire, ſed omnes ſaluos fieri, & peruenire ad agnitionem veritatis. Contendite intrare. Ecce via, qua vobis ingrediendum eſt, extra quam non eſt ſalus, Chriſtus Ieſus, qui cum tenebræ operirent terram & caligo F
populos, exoriens mundo, tanquam ſol aureus, diſpulit & diſsipauit omnes vmbras: & hominibus cæcis, qui in extrema impietate & improbitate, inſcientes forſan, & non omnino volentes, verſabantur, aperuit Ianuas veræ ſapientiæ, & cui ſeſe ſubmittere deberent, nempe vero & viuo Deo Patri, Filio, & Spiritu ſancto, non nudis verbis ſolum, ſed & ingentibus rerum miraculis, declarauit. Qui, quod caput eſt, & fons omnium bonorũ noſtrorum, monſtrauit profundiſsimas, & inenarrabiles illas altitudines, diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, & eas quantum ad cuiuſque ſalutẽ, neceſſe eſt, nobis capere intelligereque permiſit. Qui incredibili benignitate ſciri à nobis voluit, quod Deo ipſo authore mundus conditus fuerit, G
quod ipſe hominem finxerit, quod anima noſtra immortalitate perpetua, illius cõceſſu, ac munere dotata ſit: quod in aliam vitam migraturi ſimus, quum diſſolutis membris, anima noſtra, velut è carcere euolauerit, qui quod omnia dona, longe lateque ſuperat, ex ſimulachris ſubleuauit mentes noſtras ad ſydera, ex luto ad cælum, & poteſtate admirabili, vereq; diuina, profligatis Dijs, & traducto orbe terrarum ad veram religionem, vniuerſum hominum genus edocuit: quomodo ipſe etiam mulierculæ, & anus, cum Rege cœlorum, poſsint orationum, & obſeruationum iucunda miſcere colloquia. Quanta olim ante Chriſti aduentum cæcitas, ò gentes? Aſcia qua ligna dolantur, terebra, qua perforantur, malleo & lima, qua ſaxa & æra molliuntur & expoliũtur, formabam mihi ipſe ego Deum meũ, H
& vel inter ardentes prunas fundebam, vel runcina circinoque & norma ducebam. Conſurgebat ſtatua, humanam exprimens ſpeciem, & quanto pulchrior erat, tanto non ſignificatio maior, ſed Deus putabatur Auguſtior. Itaque genua flectebam viliſsimæ creaturæ; ego omnium creaturarum nobiliſsimus, neque ſigno tantum, ſed re ipſa ſubmittebam animum meum, cui nihil niſi ſe ipſum prætulit diuina Maieſtas: litabã Thure, Victima, prece: rei, quæ nec videbat quid facerem, nec audiebat quid dicerẽ, diuinis inquam colebam honoribus ſimulachrum, quod parum antea, vel inter ſiluas, Cedrus, Ilex, Quercus, & Tilia fuit, vel in terræ viſceribus diu latuit,

A latuit, Ferrum, Marmor, Porphyretes, lapis λιθόστικτος. Et quis posſit credere, ignoraſſe me olim quam illud riſiſſent homines etiam ἀγέλαστοι? quod materiæ ſegmenta, atque raſuræ mitterentur in ignem, vt calefacerent manus meas, quibus fabricatus eram Deum? Forſan, & mihi coquerẽt panem, vel polentam, ad exſaturandam famem, & ſitim, (ò miſerum Deũ, cuius artifex in periculo eſt, ne frigore, fame, & ſiti conficiatur, quam fragilis eſt ille Deus, ſi tam fragilis eſt qui fecit eum) & quod ſuper erat humano artificio, efficeretur Deus, vt deinde Deum adoraret ille qui Deum fecerat, & ab opere ſuo auxilium ipſe opifex imploraret. Neque tamen interea quiſquam volueret animo, aut etiam videret oculis, quod non poſ-
B ſit ab hominis manu originem habere diuina maieſtas, neq; poteſt reipſa eſſe Deus, cuius maxima pars in fornace arſit inter flammas. An verò hæc ſimulachra Deorum, ipſi quoque gentium poetæ non deriſerunt in Satyris? & quidem Græci dicunt.

Olim Truncus eram, Ficulnus inutile lignum.
Quum Faber incertus ſcamnum faceret, ne
Maluit eſſe Deum, Deus inde ego, Furum, auiumq;
Maxima formido.

Vah quæ inſania maior excogitari, quæ vnquam tanta iniuria diuino Numini irregari potuit? Deum, quem, vt parentem noſtrum, & mundi opificem, ante omnia ſæcula exiſtentem cognoſcere, & adorare oportuerat, pu-
C tare in noſtris incudibus, & ex noſtris fornacibus promi poſſe, vt eum ipſum quem Deum credimus, Ideoq; veneramur, & colimus, exiſtimare eſſe inanime lignum, aut mutum lapidem, manu mortalis hominis figuratum, caducum propterea, corruptumque, & cui vis fato obnoxium? Quid hic dicere poteſtis ò gentes, quæ tot ſeculos in vanitate ſenſus veſtri ambulaſtis ſine Deo ſeductæ vt columba? Vtinam vt mihi daretur toto orbe, in vnius concionis ſpeciem. contracto in Theatrum hac oratione loqui poſſe ad vniuerſum hominum genus. Fortaſſe enim tametſi naturalis originis vitio, non modo durum & difficile, ſed prorſus incredulum eſſe ſolet in rebus diuinis, vt nō niſi aperta res ſit, & ipſa luce clarior, opinionis qui-
D dem forſan nutantem, at ipſius fidei vix aſſenſum præbeat conſtantem, & firmum, dum tot aures, hæc quæ dicimus in ſilentio audiret, illico linguæ perculſæ, naturæ miraculo ſoluerentur, & ipſi etiam muti homines excalefacti, multo magis quam filius Cyri Regis, in amorem Dei communis hominum parentis, exclamarent. Verè Chriſtus eſt via, quo doctore à tantis erroribus, in viam veritatis reuocati ſumus, quo Deum verum agnouimus, quo à Dijs noſtris mendacibus, liberati ſumus. Via non priuata, aut vicinalis, ſed communis & publica, qua omnes ad virtutem, & fœlicitatem ducimur, qua in via dirigimur, qua in cœlum aſcenditur, qua in orbita ſalutis tuto ambulamus extra quam, in omnia ſcelera ruimur, infœliciſſimèque exorbitamus, Sed enim non videtur hæc via ò mortales, niſi oculis

inun-

inunctis,& illuminatis collirio fidei quibus agnoſcitur quòd ſit Deus, & E
homo Chriſtus Ieſus,Credite ò gentes,ſi vultis videre viam. Niſi enim cre
dideritis,non intelligetis.Ecquid vero prodeſt viatori,cui longum iter fa-
ciendum ſit? videre ſtrata viarum,niſi vbi viderit iter,ingrediatur & inſi-
ſtat? niſi pedem ponat,& firmat in viam. Vos quibus eundum eſt de ter-
ris ad cęlos, quam longum iter? quam arduum? in quo à filijs terræ cœ-
lum vim patitur,animos veſtros,curas, cogitationes, omnes denique ſpes
veſtras, per ſacramentum religionis.per baptiſmum Patris,Filij,& Spiri-
tus ſancti,quam firmiſsimè defigite,& collocate in hunc vnum Chriſtum
Ieſum,vt Chriſtum profeſsi,& in illius militiam iurati, non ſitis alterius,
& ne veſtri quidem, ſed Chriſti ſolius, & non tam ipſi viuatis Chriſto,
quam verè in vobis vnus viuat Chriſtus, Nemo enim aſcendere poteſt in F
cœlum, niſi illius ope, qui ſolus filius hominis deſcendit de cœlo,idem
filius Dei, æternum quieſcens in cęlo. Ad extremum porrò,ne magnis
axis excidat aliquis veſtrum, poſtquam huius mundi fines vobis pau-
ci, & exigui eſſe videntur, & æternæ ſalutis metam, terminumque con-
tingere generoſe optatis,voranda eſt vobis tota via.Non eſt ſegniter ſtan
dum in Chriſto, ſed impigrè ambulandum, & proficiſcendum per Chri-
ſtum,vt quemadmodum nauis curſus ad litus dirigitur,ſic dirigantur greſ
ſus veſtri,in obſeruatione mandatorum eius. Nam dum quidam quære-
ret,quid ſibi eſſet agendum,vt vitam,& ſalutem conſequeretur. Reſpon-
dit ille ipſe Chriſtus Ieſus,ſi vis ingredi ad vitam,ſerua mandata,Et ſanctiſ
ſimus Vates,Beati inquit qui ambulant in lege domini. Putatisne verò G
hæc dicta fuiſſe vnis Iudæis? Dicta ſunt & gentibus. An enim Iudæorum
Deus tantum? nonne idem & gentium? Immo & prius gentium, nam
cum mundo ſimul ortæ ſunt & gentes.Ecquam tarde in mundo ſunt nati
Iudæi? quanquam verè non tam nati quam facti. Quid,quod Abraam
credentium pater,cuius ſemen ſe eſſe Iudæi dicunt, cum tantopere à fide
Abrę degenerent,viuens inter gentes,& ipſe quoq; gentilis,vt potè non
dum circunciſus,placuit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, quod in
Chriſtum,quanquam adhuc præputiatus,credidiſſet, Vt appareat gentes,
ab initio fuiſſe Deo chariſsimas, & ex gentibus primum migraſſe Dei
gratiam in Iudæos,nunquam autem eſſe melioris conditionis iudæos,niſi
Deo pareant;quam gentiles,ſi Deo paruerint. Se ipſum negare non po- H
teſt Deus, Eſt enim Deus verax,omnis autem homo mendax:propterea
Synagoga Iudæorum, tametſi ad hanc vſque diem,de diuina lege, quam
per Moſen accepit, ſuperbius glorietur, illi omnes qui per trāſgreſsionem
legis Deum inhonorant, iuſto Dei iudicio habentur tanquam ſine lege,
quorum propterea vana eſt circumciſio,vanę ſunt hoſtię, irritæ feſtiuita-
tes,execranda Thura,& ingrata ſacrificia omnia.Similiter ergo inter gen-
tes,quę communiter forſan,tanquam puſillo animo abs Deo derelictas ſe
putant, & iudaico ſupercilio vocantur immundæ, quod legem perinde,

ac

A ac ipsi Iudæi in tabulis descriptam non habuerint, si qui per Dei gratiam virtutis amantes, masculo animo sibi vim inferunt, & absque legis Mosaicæ pedagogia, velut legem naturalem, omnium legum fundamentum, & basim, scriptam habentes in tabulis cordis, scopum Mosaicę legis attingant in vita, & moribus, summam quoque tentantes, quæ per Mosen pręcipiuntur, & ab ijs sceleribus, quæ à Mose prohibentur, conceptu, & partu abstinentes, quis dubitet, nisi is quoque de Deo, & de Iustitia Dei summa impietate dubitare, non vereatur, quin eos omnes reputet circuncisos, potius quam præputiatos, & Iudæos quam Ethnicos, illos propterea oculo misericordiæ suæ respiciat Deus? Nam, & vicissim abhominatus est semper finctos illos Iudæorum primiores, quibus quum animo & opere ab
B obseruatione Mosaicæ legis abhorrerent, tamen philacteria legis, mira superstitione decora, & laciniosa, per ternas membranulas, nunquam non mouebantur ante oculos, nunquam non versabantur inter manus, idque vt dum assidua legis meditatione, & tractatione, coram plebecula sanctiores & chariores ipsi Deo viderentur, primas vbique in cętibus cathedras, & pinguiores in æpulis patinas obtinerent, quibus inhiabant. Vnde & merito Deus ipse conqueritur, & quasi nauseabundus, in illos euomit verbum illud, verè verbum irascentis, & stomachantis. Plenus sum. Profectò verò, etiam post sacrum illud circuncisionis signaculum, quod dederat Deus Abrahæ, non deest vobis exemplum admirabilis viri, intèr Arabas Ethnici inquam & circuncisi, quem cum sanctissimis Iudęorum Pro
C phetis, immo, & cum ipso Mose legum latore, & Dei internuncio, nō indigne conferre valeatis, ò gentes. Hic est Thoparcha husitamus Iob, cuius integram historiam homo Dei Moses à Spiritu sancto illustratus, non minus quam totam mundi creationem, sibi describendam esse putauit, Vt in huius vnius hominis vita, diuinam in primis erga omnes homines gratiam, & prouidentiam. Tum quid in homine vbicunque degat, possit comes gratiæ virtus, inde Iudæis frenum inijciens, huic addens calcaria, gentibus manifestè demonstraret. sicut in ipsa cosmopæia, & contra philosophos, & contra amatores huius seculi, præpotentem Dei virtutem, & inanitatem rerum omnium. quæ duo ad æternam beatitudinem aspiran-
D tibus, die nocteque meditanda sunt, longe latèque ostendit. Quantus erat vir ille Iob, & quam Deo charus, ò gentes? Quæ enim communibus hominibus impedimenta virtutis esse solent, agri, pecora, diuitiæ, clarum genus, scelerati hominis colloquia mala, familia multa nimis, filij, filiæ, & mala mulier, Xantippe Socratis longe molestior, ea huic heroum maximo florē virtutis auxerunt, Moses Iudæus si tempora spectes sextus est ab Abraā, Iob noster gētilis est quintus sanè, & est vna linea Abraam, Isaac, Iacob. Leui, Caath, Amrā, Moses, hæc est ab alia linea Abraā, Isāc, Esau, Raguel, Zareth, Iob, vt ergo ætate non multum inter sese disiuncti sunt, sic virtute quoque & meritis fuerunt penè pares. Et quidem Moses post tantos,

tantos, domi, & foris, terra, mariq;, exactos labores, iratus Deus, non permisit ingredi in terram illam beatam, lacte, & melle fluetem. At vero Iob, quanquam originem duceret ex semine Esau, de quo Deus dixerat Esau odio habui, fuit tamen semper charus Deo. Ipse quoque, quamuis tā multiplici bello pateretur à Satana, nunquā abs Deo alienatus est, & post durā illam, & feliciter infelicem tragediam, suscepit de manu domini duplicia. Postea vero dignus habitus est, qui Noe, & Danieli in sacris literis coniungeretur, vnde triumuiratus ille sanctissimus apud prophetam, Noe, Daniel, & Iob. Itaque, postquam Moses per legem Iudæos traducit ad Christum, equum profectò est, vt vos quoque gentiles; Iob, per viam suam in qua per omnia cum ingenti gloria, & splendore refulget Christus, perducat ad obediendum Euangelio Christi, Non legem tulit vni tantum nationi Christus Iesus sicut Moses, sed missus est sospitator, & Saluator omnium nationum, Expectatus propterea & desideratus ab orbe condito omnibus gentibus, quem vix natum salutarunt Persæ, viuentem exceperunt Tirij, prædicantem Samaritæ, & Cananei suspexerunt, morientem admirati sunt Romani milites, excitatum à mortuis coluerunt Ethyopes, aecognouerunt & crediderunt omnes gentes. Audite præputiati, & gloriam vestram, immo vero nostram, (vos enim caro nostra estis, & os nostrum.) Ne quæso credite circuncisis, Christus Iesus, ex Iudæis quidem natus est, sed conceptus est, sed homo factus est, sed Hemanuel dictus est in Galilea gētium, Hoc est principium religionis nostræ, hæc est ianua fidei γίλωτασαρδόνιον. Ecquanta est hęc dignitas nostra, o mei gentiles, quod titulus crucis Christi, cuius virtute Tartara tremunt; pręferat clarum illud cognomen gentilitatis, Nazarenus? Vrbs Beata Nazareth, quę

Deum manifesto in lumine vidit.

Intrantem Muros.

Exiguum ne verò illud est, quod pręclaram illam, & quam tanto sui ipsius sanguinis pretio emerat gratiam Spiritus sancti, larga manu, velut ad emulationem Iudęos prouocans, effudit in omnes gentes, & suum ipsius Euangelium, quo tota salus continetur, absque vllo discrimine iussit prædicari omnibus gētibus? Vnde & Apostoli tandem, relicta Iudæa, trāmigrarunt ad terras gentium, in quibus tanto cum fructu omnibus linguis prædicarunt mysteria Christi. Quid? quod adhuc infans Christus inferri voluit in Ægyptum, vnde & fugere statim cœperūt Demones, vt qui vim illam maiorem ferre non poterant? Ideoque cedant Christo venienti in regnum suum, iuxta illas voces, & lamentabiles eiulatus, qui etiam sybillinis gentium oraculis continentur.

Οἱ ὅιμοι τρίποδες ςεναχήσετε, ὄιχετ' Ἀπόλλων
Οἴχεται; ἐπεὶ φλογόεν με βιάζεται ὐράνιον φῶς.

Vt merito Iudæa ipsa, perindeac olim, dum Israeliticum semen, quod præ longa terræ sterilitate famæ tabescebat sanctus ille Ioseph seruauit

in

A in Aegypto, totã sui ipsius salutẽ, quã, ne funditus periret, illi de cęlis attulit panis vitæ verbũ Dei Christus Iesus, nisi de more, & saluti, & saluatori ingratissima esse velit, acceptã referre debeat in Aegyptum, vnde in Iudæã extinctis hostibus, venit Christus reuocatus à patre. Scriptum est enim apud Prophetam, quod neque deleri, neque corrũpi potest, Ex Aegypto vocaui filium meũ. An verò ò Aegyptij, ò Assyrij, ò quicunq; estis cuiuscũ quæ linguæ, cuius ordinis, ætatis, professionis, & status incircũcisi, An inquam nouissimis hisce diebus, quando Christus iam factus gygas, exultat ad currendam viã, vt sancta illa animalia, vnde processerunt, reuertantur, & rota Euangelij, totum suo ipsius cursu, impleat prædicationis orbẽ, abiecta & repudiata synagoga, præter reliquias, quæ secundum electionem,
B quotidie saluæ fiunt, non replet nuptialem aulam, non congregat ecclesiã suam ex omnibus gentibus, velut lintheum illud magnũ, quod ex omnibus animalibus immundis plenum, vidit initio nascẽtis religionis primus ille Apostolus Cephas? vt verè magno, & admirando mysterio, in quo dignũ fuit, vt Apostolus vester exclamaret, ò altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Semitæ tuæ, in aquis multis, & vestigia tua nõ cognoscentur, amissio Iudæorum facta sit diuitiæ mundi, & salus omnium nationũ, per Christum Iesum: Et Rursus plenitudo mũdi, & salus gentium, circulo quodam futura sit plenitudo, & fęlicitas Iudæorũ? Ecquam multa hic vndique me obsident? sed via vi aperiẽda est, & impetus faciendus. Quam magnus Deus Christianorum ò gẽtes. Quam multa, & magna, in vos suæ
C ipsius charitatis, & beneuolentiæ pignora. Et quam demum impij, ingrati, & male sani animi vestri? Ipsi estote iudices, si modo causam vestram non cognoscitis solum sed recognoscitis. Ex his enim quæ video, nescio somno, ne languidos, an graui læthargo oppressos vos putem. Num non pudet, non tędet, nõ pęnitet vos ignorare Deum? Deum qui fecit cœlũ, & terram? Deus qui nobis dedit vt simus? vt homines simus, vt in hoc mũdo viuamus? Mũdus iste in quo degitis ò Athei, cuius est? quis in eo vos sustinet, & conseruat? Publicum hoc lumẽ, cuius beneficio videtis, ambulatis, agitis, contrectatis, quis vobis largitur? Admiramini die Solem, nocte, Lunam, & Stellas. Quis est tãtarum rerum patrator, & opifex? Huc vsque ne verò vestra inconstantia vos deduxit, vt ne aliquando quidem subeat
D mentes vestras hæc cõsideratio, Cur conditi sumus? propter quid viuimus? quomodo huc missi, vel lapsi sumus? Cuius est iste aer quẽ spiramus? istud cœlum quod aspicimus? ista terra quam calcamus? fructus rerum omnium percipimus, at proprietas, & possessio cuius est? nostra ne an alterius? Quis est ille tantarum rerum Dominus? cur eum non amamus? cur eum non colimus? & ne cognoscere quidem vllo pacto curamus? sicci'ne incuriosi, negligentes, & ingrati sumus? Infœlix ò gentes, qui hunc magnum Dominum non agnoscit, etiam si aliarum omnium cognitione glorietur. Ecquis est hic magnus Dominus, hic vnus Deus; nisi ille quem

docuit

docuit Christus, & Apostoli eius, Pater, Filius, & Spiritus sanctus? Nos si E
insanimus, ò gentes, Deo insanimus, si sapimus, vobis sapimus, Conferte si
placet, considerate, attendite, meditamini, quæ vobis proposita sunt, Homines enim estis, & quam vis nullis eruditi disciplinarum studijs, & artibus. Tamen quod belluæ non habent, vobis datum est, vt naturalis rationis virtute, de magnis quibusque rebus, aliqua, ex parte iudicare valeatis: Et sæpe dum de rebus religionis disputarent, vel Iudæus, & Christianus, vel Catholicus, & Hæreticus, vno vtriusque partis consensu, deligebatur vir gentilis, qui, quo liberior, eo incorruptior esse poterat, vnius cuiusque sermonis, ac disputationis arbiter & quasi iudex. Tandem eueniebat, cum dissipata de more, dispersaque, vt puluis, à vento aduersa sententia, victoria penes nos esset, vt is qui medius sedebat, & magis fortasse à nostris placitis, quam ab alienis abhorrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos deferret, & magno piorum omnium gaudio, & plausu, plenus diuino Spiritu, nostram causam, opere, & sermone tueretur. Quanta est potentia veritatis ò Deus? Cur autem non idipsum de vobis omnibus confidere debeamus? Ecquidem si coram vobis contendat Iudæus, Christianus, & Turcha, & quisque loquatur pro Deo suo, pro religione sua, videre videor vos magna confidentia, & nulla perplexitate dicturos in Turchas. Ecquam polluta, quam feda, quam contaminata sunt omnia vestra? indigna prorsus, quæ religionis, & legis nomine censeantur. In Iudæos autem, si crederetis Mose vestro legum latori, crederitis & Christo: de Christo enim ille scripsit, & ille vos accusat in quo speratis. Ad G
christianos demum; Gaudete, veritas vicit, Nō est alius verus Deus, quam sancta Trinitas, Pater & Filius, & Spiritus sanctus, in cuius vnius sanctissimo nomine, tingi, lauari, baptizarique cupimus, & ecce ad fontes aquarum sitientes tanquam cerui properamus, & currimus. Erit ne vero aliquis in corona virorum, qui dum ipsi vestræ salutis communi desiderio, & amore flagrantes, uno ore cantamus, ò fidelem sermonem, & omni acceptione dignum, Cui euangelium ab vniuerso orbe debetur, rogatus dicere sententiam, vt veritati faueat, in hanc eandem velut satis cognitam, & diligenter iudicatam, non inclinet? non accedat subscriptor, & probator? non in vrnam mittat candidos lapillos? Profectò enim in re tanta, & vsque adeo à nobis omnibus remota, quanta est natura Dei, & vera Religio, qua colitur H
Deus, postquam ipsi discipuli sumus, & non primi præceptores, siquidem vt sese consequuntur, discere, & scire, sic discere & docere mutuo simpliciter opponuntur, necesse omnino est, vt fidem adhibeamus, aut Poetis, aut Philosophis, aut Prophetis, his enim tribus classibus virorum, ante omnes alios credidisse visum est omne hominum genus, suam ipsius & eruditionem, & salutem. Quæ porrò est ratio, quod consilium, de natura Dei adhibere fidem poetis, quasi ignoremus poeticam licentiam, quæ apud ipsum Homerum, qui antiquitate & excellētia, fons, & seminarium fuit omnibus

A nibus poetis fingit Deos originem habere ex aqua,quum,& Oceanum ipsum,thesaurum aquarum omniũ,de nihilo creauerit initio tẽporis, cum cœlo,& terra,viuus,& verus Deus. Apud Ennium autem, ex cuius ruderibus tantum aurũ collegisse se dixit Maro; Homericæ Musæ penè par, introducit duodecim Deos,sex mares,& sex fœminas,quorũ res gestæ,nefariæ,& turpes,ostendunt eos esse indignos,qui etiam inter bonos viros, & honestas mulieres censeantur. Tantum abest,vt cum diuinitatis dedecore indigitari mereantur inter numina Deorũ,Nomina hæc sunt, ò viri omnibus gentibus notissima,quæ ipse quoque hoc dysticho complexus est.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

B Prætereo enim alios,& Græcos,& Latinos Poetas,ò linguas,miro verborum fonte fluentes.

Et graij, & latij decora eloquij,

Quos merito primi ordinis Theologi appellant dedecoratores diuini numinis,& nominis, quippe quia, vbi laudare debuissent verum Deum, & in eius gloriam fundere tam diuites suæ ipsorum facundiæ, & eloquẽtiæ gemmas,iniquo iudicio,sordida monstra prætulerunt sanctissimæ Trinitati, & nefario crimine temerarunt, non minus ipsam Poetriam, quam cum ipsum absquo Poetæ afflantur æternum lumen, illustrantes egregio carmine, Deorum mortalium, & iam diu mortuorum nefanda scelera, stupra, furta, cædes, furores, quorũ commemoratione ipsi quoque ignominia affecerunt semetipsos.

C

Haud aliter, quam si rastris quis tenet Eburnis,
Canosum versare solum, limoq; madentes
Excolere aureolis si fortè ligonibus vluas,
Splendorem dentis nitidi scabris inquinat atra
Et pratiosa acies squallenti sordet in auro,

Sic sanè cecinit Poeta Theologus Prudentius,vir cõsularis,aduersus Symmachum, sub Valentiano, Theodosio, & Archadio, pro veteri Deorum cultu,in ipsos Christianos perorantem. Sed age a Poetis,quorum inanẽ sapientiá,non tam descripsimus,quam perstrinximus,transeamus ad Philosophos. Adduci ne verò potest respublica hominũ in maius periculum,&

D discrimen,quam,vt circa agnitionẽ,& cultum Dei,vnde pendet vniuersa animarum nostrarum salus,atque perditio fidem suam cõmittat antiquis philosophis,quibus,ne illud quidem vnquam,diffinitum, cẽrtũ, ratumq; fuit;quid sit hominis animus, quo illius vita, quota, & quanta? Nam, vt eos commemorem, qui ad philosophiæ mensam primi recumbunt, Democritus animam nostram ignem esse dicit. Diogenes aera, Anaxagoras, mentem. Heraclitus, exalationem. Pythagoras numerum seipsum mouentem, Aristoteles ἐντελέχεια. Neque aliquando hi omnes sibi ipsis persuadere potuerunt, vt in gratiam veritatis, cuius tantopere mor-

tales suaptè natura auidi sunt, nunquam inter se dissiderent, ne illis con- E
trarias sententias perpetuo defendentibus, veritas ipsa à toto humano ge
nere prorsus exulare videretur. An verò ignoramus, quam omnibus se-
culis, de omnium rerum, quæ natura cõstant principijs intrinsecus, (nam
Deus, & omnis efficiẽs causa extrinsecus est,) inuicem bella susceperint, &
gesserint? Quid? nondum est finis contentionum, & litiũ, inter suos ip-
sorum filios, & nepotes, hæredes inquam vltimos, suæ ipsorum philoso-
phiæ, siue Physica, siue Ethica, siue τὰ μετὰ, τὰ φυσικὰ spectes. Ita tan-
dem manifestum esse potest, quia de diuinis rebus credere poetis est absur
dum, & philosophis periculosum: ad Prophetas Dei recurrẽdum esse, qui
nõ conati humani ingenij viribus, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt.
Quoniam igitur prophetæ, hi quidem Iudæi sunt, illi Ethnici, omnium F
autem prophetarum, communiter duo sunt instrumẽta, quibus de rebus
diuinis orbi fidem facere soliti sunt, oracula, & miracula; nam hæc vix vn-
quam defuerunt humano generi, tam inter gentiles, quam inter Iudæos.
Quis nouissima hac nostra ætate, plena tanti luminis, & cognitionis, tam
insana cæcitate, & amentia præditus erit, vt quod est tam clarum, tam te-
statum, tam peruulgatum, idque etiam inter ipsos inimicos Crucis Chri-
sti, per omne cœlum, & per totam cum vniuerso mari, terram, nulla esse
oracula, nulla miracula, atque adeo nullas prophetias, vel Iudæorum, vel
gentium, quæ non sint vocalissimæ tubæ veritatis Christi Iesu, ipse so-
lus, vel obstinatè negare, vel dubia fide sentire, vel perfido animo corrũ-
pere non uereatur? Interrogo te quisquis es. Est ne aliquid verius diui- G
nis oraculis, si sermonis veritatem, aut diuinis miraculis, si veritatem rei
consideres animo? Quod si non est, verè non est alius Deus, quam san-
ctissima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus: hoc siquidem est Al-
pha nostræ religionis, quam vbique locorum, institui, & prædicari iussit
Christus Iesus, cuius testimonia, vt audistis, oracula, miracula, credibi-
lia facta sunt nimis. Vtinam illi, qui inter vos ratione se, & ingenio va-
lere putant, huc adhiberent liberum, & sincerum iuditium, non corru-
ptum consuetudine vestræ legis, non excæcatum odio nostræ gentis.
Vndique enim occasionem inuestigandæ veritatis accipientes, illud in
primis extantis philosophorum de ipsa diuinitate contentionibus intel-
ligerent, quod verus, & viuus Deus, hoc ipso sensibili mundo non conti H
neatur, sed sit supra omnem sensum, imò supra omnem intelligentiam,
neque enim in re, quæ sensibus nostris exposita esset, sublimia illa inge-
nia, vsque adeo dissentire potuissent. Deinde verò ex fictionibus, & qua-
si lusibus poetarum, facilè perciperent, iam tum subinuitatum fuisse vni-
uersum orbem ad nostra mysteria, quod verus Deus, homo etiam sit, na-
tus ex muliere, similis nobis, & ex genere nostro ducens carnis originẽ,
vt quem nemo vnquam viderat, quum in sua se abscondita maiestate, tot
secula continuisset, ad extremum ab omnibus hominibus videretur,

 audi-

A audiretur, coleretur, adoraretur. Tandem ex sanctissimis vatibus, & prophetis cócluderent, hunc Deum inuisibilem, & visibilem, absconditum, & manifestú, esse húc ipsum quem scribimus Christum Iesum. Nam, ne de Mose quidem, cui nó surrexit propheta similis in toto orbe terrarum, scriptum est vnquam, quod sit Deus, sed tantum amicus Dei. Sic demum nobiscum fidei, & Potestati Christi Iesu, se totos crederent, atque cómitterent, agnoscentes ex illo, & per illum, Deum Patrem, Filium, & Spiritú sanctum. Hanc ipsam enim diuinitatis sublimitatem, plano, & aperto eloquio, non enarrauit Moses, neque propheta aliquis Iudæorum, vel gentium; sed ille ipse vnigenitus qui est in sinu Patris, missus è cœlo, quod sæpe à nobis dictum est. Sic quæso sæpius vestris cogitetur animis, vt obB structam à malo demone viam salutis, suo ipsius sanguine aperiret, & Iudæis, & Gentibus. Etenim neque Deum in sua ipsius secreta natura plenè nouisse potuisset, nisi esset vt homo, sic & Deus habitat sanè lucé inaccessibilem diuina maiestas, & posuit tenebras tétorium eius, & similiter Deus existens, facile, & tuto, vix docere potuisset homines de natura Dei, nisi esset vt Deus, sic & homo. Nota est enim vox illa, Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur? Hæc ad vos, longius fortasse quam par erat, ò gentes, perorauimus de ipso Deo, quia quum olim in regionibus vestris quercus diuinarent, & hodie quoque, aues futura præsentiant, vnde & magna fide, vt ipsi superstitiose dicitis, bona & mala ominantur, turpe nimium est vobis ignorare Deum: præstaretque vnumquemque vestrum C verti in stipitem, migrare in bubonem, vel noctuam, quam quum sitis homines, teneri tanta stupiditate, & ignoratione Dei. Sed quæ est istæc bestia, quam è terra surgentem video, bestia, fera, immanis, monstrosa, quæ in subsellia vestra irruens, delens vrnas, dissipans sortes, insanis vlulatibus implet Asiam, Africam, vociferans etiam in Europa? Non est Deus nisi Deus, & Maumethes nuncius eius. Adhuc ne verò ò Christiani Reges, adhuc ne inquam, vobis videntibus, & ferentibus damnamur ad bestias? adhuc obijcimur bestijs? & non effunditis frameas vestras, ne orbis videat cum tanta nominis vestri infamia, imbecillos, & mansuetos homines, à truculentissimis bestijs laniari? Certè verò munus est vestræ potestatis, cui ob id tributa pendunt populi, prouinciæ, regna, vt exhibeaD tis vos vindices, & bestiæ, & bestiariorum, qui impiè deturbant pacificam possessionem Christi, etiam in finibus nostris. Sed tu ò societas libri (eo te nomine appello, quod tu in tuæ sectæ ritualibus, appellari consueuisti) ne efferare animo: gloriaris in gladio, nos gloriamur in lapide. Vltima probationum tuarum est gladius vltima defensionum nostrarum est lapis. Nos quidem præ nimia debilitate virium nostrarum sępe cadimus super lapidem, septies in die peccantes, dum ex terra ad cęlum, lubricum, & difficile virtutis iter ambulamus, vnde & iusto iudicio varijs modis, hostili vestra manu, vobis mysteriú ignorátibus, confringimur, illo iubente, qui

per malos seruos,ipsos quoque filios percutere solet, flagellat enim omnē E
filium,quem recipit:sed veniet dies,veniet,in qua lapis iste, non ad pœnitentiam,sed ad mortem, nisi cito apprehendatis disciplinam eius,cadet super inimicos suos,& duplici contritione conteret eos. Super vos inquam, qui eum non agnoscitis,effundet iram suā Christus Iesus, & super regna vestra,quæ,non solū non inuocant nomen suum, sed quotidie in odium eius, polluunt sepulchrum illud gloriosum,& posuerunt Hierusalem sanctam quasi pomorum custodiam,quasi vmbraculum in vinea,& quasi tugurium in cucumerario. Tum igitur ipsi, qui propter vos quotidie gemimus, gemitibus inenarrabilibus, audiemus vestros gemitus, vestras blasphemias, vestra maledicta, Vicisti Christe, Vicisti,fecimus, sed non profecimus:impugnauimus, non expugnauimus: inuasimus, non euasimus: & F
læti videntes gloriam Christi Iesu,lauabimus manus nostras in sanguine peccatorum, & insultabimus bestiæ, quæ Antichristi mysteriū operatur. Heccine est victoria quam iactabas? Hiccine est triumphus quem canebas? Tu bella gessisti, hic confecit. Tu victoriam concupisti,hic obtinuit, Tu aggressus fuisti,hic triumphauit; quia tu concertasti,hic conflixit. Cogitis me nunc Arabes,imò charitas Christi me compellit,postquam ille vix natus,cum Angelorum cęlestium militia, & iubilo ad se, velut omnium gentium primitias vocauit reges Arabum,ab illis,quæ libens, & lubēs accepit de auro Arabiæ,cuius abundantia forsan,lætam illam,& beatā, suæ ipsius vitæ pauperiem,omnium rerum dominus,sex quinquennia sustentauit, vt ad vos vnos, præ cæteris gentibus verba faciam . Pudeat, pudeat, G
ò Arabes,pigeat,tędeat,pęniteat,vos,quos fęlicissimo illo tēpore tāti fecit verus Deus,à tam immani bellua,tā diu habitos esse pro contemptissimis belluis,atque ideo resipiscite,& ne diutius obseruari patiamini gloriā nominis vestri. Quam fędum,quam ignominiosum est vobis,adhuc manere inter inimicas acies, ad quas olim seducti, ex nostris communibus castris transfugistis:propter Alchoranū cōtemnere Euangeliū,propter Maumethen Christū: & qui iā diu Christiani fuistis, nunc prosequi odio,& Christū,& Christianos,& omnē Christianā Religionē? An verò,nō est præclarū hoc ipsum nomē,quod inuocatū est super nos,desumptum ab oleo,& H
vnctione diuina,cuius liquore prius aqua loti,de cœlo perfundimur? Ecquā suaue vobis erit,quā iucundum,quā honorificū,simul, & vtile,ablui aqua,inungi oleo,in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti? Nam fęlici quodā renascētiæ genere,quod caro ignorat, spiritus reuelat,nō introeuntes,quidē denuo in matrū vestrarū vteros,sed modo inuisibili, etiā si cani sitis, ex filijs Esau efficiemini filij Iacob:ex filijs seculi filij Dei:ex nō populo populus: ex nō dilectis,dilecti: ex nō misericordiam cōsequutis,misericordiam consequuti. Tum erit vobis omnis Arabia fœlix,tum erunt orbi.

Arabum Beata Gaza.

Quid porrò est,quod ex aduerso,per omnem Orientem audimus. Mihi

A lex mea, tibi tua, cuique sua? Non est nisi vnus Deus, ò viri, non est nisi vna salus, non est nisi vna via salutis. Rogo vos amanter, audite, & intelligite. Quæ nam est nostra salus, nisi huius mundi euasisse pericula, & ex mari magno ad portum peruenisse æternæ vitæ, vbi cum Deo beata fœlicitate, & immortalitate perfruemur? Huc ne peruenire possunt qui Deum non colunt? quando quisque illuc ducitur manu Dei? colunt ne verò Deum, qui Deum non amant? nam nisi ficti sumus, ob id colimus, quia amamus, amare autem quomodo possunt, qui non cognoscunt? Sanè cognitio est velut anteambulo ipsius amoris, certè verò vt audistis, iam cõstat cognosci nõ posse Deum, nisi per Iesum Christum, qui primus mundo declarauit Deum esse Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ. Ite, Ite modo

B vos, & manete in finibus incredulitatis vestræ, medij inter nostros hæreticos, & Iudæos, ipsis Iudæis, & hæreticis omnibus deteriores, & non potius, quod Ethnicæ etiam mulieres animo masculo fecisse leguntur, exite ad Christum Iesum, & clamate, Miserere nostri fili Dauid. Equidem timeo amici, ne omnes vos laboretis ὑδροφοβίᾳ miserrimo illo morbi genere, quo æger est, cruciatur siti, & dum aquã expauescit, atque fugit, siti moritur. Nam nemo est mortalium, qui Deum nõ sitiat, & tamen nemo aquas Christi nõ refugit; illud natura ingenuit, hoc rabidus canis impressit animis vestris. Ecquid est tandem ò gentes abhorrere à Christo, nisi abhorrere à Deo? Itaque venite omnes sitientes ad aquas, Venite, haurite

C de fontibus Saluatoris, & accipietis aquam vitæ gratis, aquam, quæ est Spiritus sanctus, quem dat Pater per Iesum Christum, ijs qui credunt in eum. Tum plaudemus manibus, & iubilabimus in voce exultationis, quoniam propè erunt nuptiæ agni.

In Hæreticos, Fides integra, & orthodoxa intelligentia sanctissimæ Trinitatis. CAP. XVII.

D

HORA est iam ò amici, vt excursione, & saltu defessa oratio hæc mea, sedentario opere extremam lineam ducat, & ea circumcurrente perficiat orbem, quem incæpit, Vt per orthodoxam intelligentiam, & puram, atque synceram confessionẽ, extollẽte caput integra inuiolataque fide sanctissimæ Trinitatis, sicut hactenus repressa est peruicacia scãdali Iudęorũ, crudita stultitia incredulitatis gentiũ, ita modo, dũ stationẽ agimus, artificiosè hæreticorũ fraudes, atq; insidiæ detegãtur; ipsiq; hæretici capiãtur tanquàm vulpeculæ demolientes vineam Domini Sabaoth. Sic demũ canemus Epiniciũ diuinæ historiæ, Deo autẽ in primis, quem historia celebrat, quẽ spirat, quo viuit,

offeremus pia animi thura, quod ipsius virtute, auxilioque munita, cōtra E
inanes & impias fabulas Iudæorū, gētium, hæreticorum, tam præclarum vbique certamen certauerit, tam inoffenso cursu ad metam contenderit, tam strenuè & fortiter in omnibus fidem seruauerit, coronamq;, Dei dono meruerit. Plurimi quidem, per omnia mundi secula, ò viri, donec trāseat terra, & cœlum, donec filij seculi nubant, & nubantur, pertransibunt ipsius diuinitatis contemplatores, & amatores sanctæ rusticitatis, eruditæ sanctitatis, & sicut scriptum est in Daniele Propheta; multiplex erit scientia in eis, nam illi fulgebunt tanquam singulæ stellæ, hi tāquam ipsum stellatum cœlum. Quanta porrò stellarum varietas? quanta differentia in ipso toto cœlo? Sed orbem illum tamen natura sua nunquam finitum, nunquam finiendum, cuius vbique est centrum, & nusquam est circumferen F
tia, contemplatione, studio, meditatione, scriptione, quis vnquam erit, qui finire queat inter mortales? Quid? an verò inter Angelos? Scilicet non est eadem mensura, hominis, & Angeli, per illum sanè vnicum, inaccessibilis lucis diuinæ radium, ex fontana diuinitate manantem, multiformi sapientia illuminantur mentes hominum & Angelorum, ea inquam, quas velut specula mūdi, & tersa inuenerit candor æternus, ipse quoque speculum sine macula, & sua ipsius vnitate, & simplicitate, miro modo multiformes effecti angeli & homines, multipliciter in eandem lucē reducuntur, conuertuntur, absorbentur, non secus quam stellæ in solem, quam riui in fontem. O' immensam abyssum, ò exuperantem diuinæ ma- G
iestatis infinitudinem: eam adoramus, prædicamus, admiramur, veneramur, cognoscimus contremiscimus. Ideoque, non in immensum gloriamur, sed secundū exiguam illam mensurā, quam nobis mensus est Deus, (quanquā si merita nostra spectes, quæ nulla, sunt, dicere possis,) lōge maximam, confertam, coagitatam, & superfluentem, quod possumus adnitimur, vt sicut nobis in re modis omnibus infinita fuit ratio incipiendi, sic sit, & definendi modus. Nanque & nulla res est, in qua recta ratio non iubeat, vt videatur, Quatenus, & tametsi suus cuique modus est, plus tamen offendit nimium, quam parū, vnde illud. Ne quid nimis. I præ tu igitur, caput & summa fidei, & confessionis meæ, reliqua ponè sequentur suo lo H
co, tanquam membra, artusque membrorum. Ex ordine autem paulo altius, simul & plenius, ne perpetuitatem cursumque orationis, quam velut compendium fidei, quis syncere catholicus, non vehementer audire desideret? quæstio vlla quæ incidat, aut forsam prorsus interrumpere, aut aliquo modo certè remorari posit. Audite Cœli, auribus percipe terra, Adsum, fides, historiā, oratio.

Vos sydera testor

Vos, ò clarissima mundi lumina.

Montes, colles, valles, flumina, fontes, Nā de rebus magnis locutura sum, & aperientur labia mea, vt recta prædicent, veritatem meditabitur guttur meum,

A meum, & labia mea detestabuntur impium. Quoniam hæc tanta rerum multitudo, quæ propriè quidem vniuersitas, translatè verò, nunc corpus, nunc currus vniuersitatis à Romano philosopho dicitur, bifida est, simpliciter enim in id quod creatum est, & in id quod creatorem non habet, prima partitione diuiditur, tertium sanè aut fingi, aut cogitari nequit, vt aliquid neque per sese, neque aliunde vim habeat existendi, & tamen extet in natura rerũ. Ea porrò quæ ex alio habent, vt sint & numero, & specie, & genere, multa sunt, legiones quam plurimę, exercitus innumerabilis: illud verò, quod nulla ratione conditum est, vnum est, quod Deus est, qui est dux in exercitu, qui parens dicitur vniuersitatis, cui omnia obediunt,
B cuius virtute, & possunt id quod possunt, & faciunt id quod faciunt reliqua omnia, tanquam subiecta illius imperio, & legibus, ipsum autem ab omni necessitate, vi, metuque liberum est ac solutum, & arbitratu suo quæcunque vult, & potest, & facit. Hoc ipsum vnum tantæ catenæ caput, hic ipse tantorum exercituum imperator & rex, hic ipse parens, & dominus totius vniuersitatis, quã partim oculis videmus, partim & magis contemplamur & admiramur animo, hic inquã magnus & præpotens Deus, quem ab omni æternitate sine initio temporis, cuncta superantẽ tempora, esse, & nunquam non fuisse semper oportuit, qui & initio creauit omnia, & æternum omnia singulaque tuetur, mouet, gubernat: quem vt alieni quoque dixerunt, inuenire difficile, inuentum autem eloqui, & explicari
C impossibile, de quo vt alte admodum patres docuerunt, quid non sit nesciendo scimus, quid sit, sciendo nescimus, est illa ipsa sola cunctis nomine, re paucis cognita sanctissima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Pater quem nemo vidit vnquam; non nouè factus, non æternũ creatus, sed neque ab vllo genitus. Filius Patris verbum, Christus Iesus, semper cũ Patre, neque factus ex materia, neque creatus ex nihilo, sed tamẽ genitus, ex vtero patris, sine matre. Spiritus sanctus, non factus vt mundus, non creatus vt semen mundi, non vt pater absque origine, non vt filius à patre genitus, sed à patre & filio, simul, pariterque procedens, & cum patre, & filio, eandem naturaliter diuinam possidens maiestatem. Non est recens confectus Deus, hæc ipsa Christianorum Trinitas, nõ est alius verus Deus
D præter illam; erat re ipsa ante omnia secula, vt ex ea, per eam, & in eã, omnia, & singula, & ipsa etiam secula cõderentur. Erat Pater, erat Filius, erat Spiritus sanctus, erat, erat, erat, sed vnum erat. Deus, Deus, Deus, sed vnus Deus.

O' Trinitatis huius
Vis vna, lumen vnum,
Deus, ex Deo, perhennis
Deus, ex vtroque missus.

Idem Deus, qui erat est, qui est idem erit Hoc. credimus corde, hoc confitemur ore, hoc profitemur sacramentis, hoc exercemus, & significamus

operibus,colentes Deum,Fide,Spe,Charitate,vt trinitas trinitati respon E
deat. Sanè & ipse Deus,ex cœlis, quos inhabitare dicitur à prophetis,triplici quasi vehiculo, & instrumento, munera sua impartiri videtur mundo inferiori, nimirum perhenni illa ac vitali luce,motu,& vertigine perpetua,denique calore suauissimo.Et haud dubiè,motus ille tam concitus cœlorum,infinitam indicat potestatem motoris,lux plena tantæ maiestatis,& gratiæ,sapientiam:calor denique,quo omnia viuificantur, aluntur, conseruantur,incredibilem diuinæ bonitatis amorē,Neque est qui ignoret,potentiam appositè referri in patrem, tanquam in principium: sapientiam in filium tanquam in verbum :amorem in Spiritum sanctum, tanquam in donum.Hanc ipsam igitur sanctissimam Trinitatem,sanctè, religioseque colere,in hanc trinitatē toto corde credere,non Christiani soli, F
sed omnes quoque homines, nō absolute quidem,(nā humanæ libertati, quis vim inferat? Verum est enim,vt quidam dixit,quod agere valeat

Cætera quisque nolens, at credere non nisi volens.)

Sed conditione adiecta,si salui,& beati esse cupiunt, quod desiderium,natura,cuiq; mortalium indidit, omni excusatione remota de necessitate tenentur. Inuulgato iā præsertim per omnes terras euangelio, quo securi sumus,quando fides non inuentum est hominum sed donū Dei, nemini vt credere valeat defuturum Deum,si nō desit ipse sibi . etenim salus hominis,non tam ab homine est,quā donatur à Deo,sicut scriptū est,Domini est salus. Dei autem donū est ex gratia, neque verò datur gratia sine fide, G
quando per gratiam placemus Deo, & sine fide, vel non placemus, vel etiam displicemus, nimirum alieni à cogitatione, & amore Dei, vt pote extra Christum Iesum, qui vnus dedit nobis sensum,vt cognoscamus,& diligamus Deum in quo vno,vt ipse Deus dixit,placata est iis,qui credūt, anima eius. Hoc ipsum porrò in scalis cognitionis, & fidei basis est, & primus gradus, iuxta ecclesiam sanctam Catholicam, quæ est fidei mater, & magistra,vtcunque cognoscere,& credere in Deum Patrē,Filium,& Spiritum sanctum, tres personas, sed vnum Deum, non tres Deos,sicut scriptum est apud Ioannem Euangelistam,& hi tres vnū sunt,ex quibus verbis, ab initio cōflatæ sunt apud Græcos illæ voces, τριὰς, ὁμοούσιον apud Latinos autem Trinitas consubstantialis.Quibus intelligitur,& significa- H
tur, quod pater quidem suæ ipsius personæ proprietatem retineat, qua pater est, generationem inquam, vel paternitatem:& filius similiter natiuitatem, aut filietatem, qua est filius,sitque vna hypostasis Pater,quod sanè nomen illi tribuit Diuus Paulus:illius autem figura,vel imago sit altera hypostasis,quæ est filius,illa inquam hypostasis,de qua in libro sapientiæ legitur, ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις σοῦ τὴν σὴν πρὸς τέκνα ἐνεφάνιζε γλυκύτητα. Sed tamen & Pater, & Filius, similiterque Spiritus sanctus, sicut sunt tres hypostases,ita sunt vna οὐσία,vna substātia,vna diuinitas.Neque enim dicitur quod οὐσία, sit figura τῆς οὐσίας, hoc est substantia substan-

tiæ,

A tiæ, diuinitas diuinitatis, ſed quod altiſsimè magiſter orbis inſinuauit,
ὑπόστασις ὑποστάσεως; filius inquam Patris, quia ſunt duæ perſonæ, ſed
nō ſunt duo Dij, quoniā adiecto etiā Spiritu ſancto, omnes ſunt vnus ſo-
lus Deus. Ecquæ hic multitudo ò viri? Ecquis hic numerus, niſi relatio-
num? Quod ad ſe eſt, & dicitur, vnum eſt, relatio ſola eſt, non ſubſtantia
quæ ſurgit in perſonarum trinitatem, quanquam præter id quod ad alte-
rum dicitur, prædicatur per modum ſubſtantiæ. An verò eſt aliquis ho-
minum, qui ſi relationes ſpectare volueris, perſonas non gerat propè in-
numerabiles? quum tamen, reuera, nō ſit plures homines, ſed vnus homo
ſolus, & vna ſola ſubſtantia imò, & vna ſola perſona. Nam Hector ad Pria
mum, perſonam ſuſtinet filij, ad Aſtianactem perſonam patris, ad Andro
B machen mariti, ad Paridem fratris, amici ad Sarpedonem, inimici ad
Achillem. Ita nihil prohibet, vt ſint relationibus tres diuinæ perſonæ,
quum tamen diuina natura, vel ſubſtantia ſit vna ſola, An verò propterea
compoſitus, & non potius ſimpliciſsimus eſt Deus, quando non eſt in eo
aliud quod habet, & quod habetur? Sanè non eſt eſſentia res alia, à rela-
tionibus, neque aliud ſunt relationes ab ipſa eſſentia, quum alioquin,
non ſit eſſentia, extra perſonas, neque perſonæ ſint extra eſſentiā. Quan-
quam autem, in filio Pater eſt, & filius in Patre, neque filius is eſt, qui eſt
Pater, & Pater non is eſt, qui eſt filius, tamē ſecundum id quod ſe dicitur,
vnum ſunt pater, & filius, atque ideo ſimiliter, ſunt vnum diuinitas, pa-
ternitas, filietas, licèt ſecundum id quod dicitur ad alterum, paternitas nō
G eſt illa eadem res quæ eſt filietas, Gaudete Latini hic totis animis. Nam
lingua Hæbrea, quum non apertè quidam dicere, ſed pro ſua ipſius ma-
ieſtate inſinuare cupit, ſacroſanctū myſterium diuinæ Trinitatis vix mu-
tire poteſt, quin ſonare videatur Deos אֱלֹהִים אֲדֹנָי. An non eſt vox plu-
rium אֱלֹהִים Dij? an non eſt, & plurium vox אֲדֹנָי Domini mei? quanquam
vbi vicaria vox eſt, illius ſanctiſsimi nominis, hoc eſt יְהוָה. profertur nu-
mero ſingulari Dominus. Quid dicam de lingua Græca? Vbi de Trinita-
te loquuntur Græci, ijque maximæ Catholici, non'ne dicere videntur
ſubſtantias? ὑποστάσις. nam hypoſtaſis ſubſtantia eſt communiter apud
Græcos. Sola lingua Latina in re tā ſecreta, magiſtra rectè loquendi, vbi-
que dicit Deum, vbique dicit ſubſtantiam, & anathema cōmunicatur, ſi
D quis dixerit Deos, ſi quis dixerit ſubſtantias, & tamen exactè dicit Deum
trinum, Deum Trinitatem, trinam deitatem. Ecquis tantam linguæ Lati
næ fœlicitatem, non admiretur, ò viri? Profectò verò hac ipſa fœlicitate
dignum erat Latium, poſtquam non fato, vt gentes, ſed diuina voluntate,
vt Chriſtiani loquuntur, in Latio collocata eſt ſedes quieta, & immobilis
Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, Vnde omnibus gētibus leges, & iura dātur de
Deo, & de rebus diuinis, vt credendi ſic, & loquēdi: Vnus igitur verè eſt
Deus Trinitas, triū inquā vnitas, trina Deitas, Trium vna diuinitas, Pater,
Filius, & Spiritus ſanctus, qui ex ſua ipſius natura, & ſubſtantia, Pater filiū
gene-

generat,& ex :dem ab vtroq;procedit Spiritus sanctus,Vt quoniam sunt E vnius eiusdemq; substantię,sint & habeãtur vnius diuinitatis: Neq; tamen nulla sit secundum rem in ipsa Trinitate distinctio, quia secundum rẽ,Pater est non genitus,Filius genitus,& Spiritus sanctus procedẽs. Hæc enim vim distinguendi habent, quasi notæ quædam propriæ & significationes personarum:quid? Non sunt rationes significandi tantum personas, sed & constandi,& subsistendi ipsis personis,neque enim alia ratione constat per sese,hoc est subsistit Pater, filiusque,& Spiritus sanctus, nisi quia pater genuit,natus est filius, processit Spiritus Sanctus, Putate hæc in personis diuinis eam rationem habere,quam habent apud nos proprietates, & differentiæ, quas indiuiduales vocant, Appietas, Lentulitas, vis Carnedea, Democritea, Vt quum de Patre, Filio, & Spiritu sancto tam singulatim, F quam vniuersim,non secus quam de vno quoque homine tria quæri possint,Quid sit,quis sit,quo sit,& primum quidem pertinet ad naturam,secũdum ad personam, tertium ad proprietatem personæ. Ad primã quæstionem respondendum sit,ex oraculo legis.Videte,quod ego sim solus Deus, & non est alius Deus præter me. Ad secundam,ex tonitru Euangelij. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater,Verbum,& Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt,Ad tertiam,ex tubis cęlestis Niceni Concilij, Deum esse patrẽ generatione, Filium natiuitate, Spiritum sanctum progresione. Hanc sanè doctrinam Catholicam,velut diuinam quandam,& admirabilem,vtriusq; testamenti rhapsodiam,ostenderunt sanctæ Ecclesię inuicti illi Christianæ Religionis præcones,confirmatam tantis authoritatibus,sententijs,rationibus,exemplis,demum & ingentibus rerum miraculis,vt persuasum haberet Cæsar,& qui cum eo erant Principes,Duces, Philosophi, G Oratores,Hæretici,ex omni orbe terrarum,quod Sanctissimæ Trinitatis fidem,non reuelauerat caro, & sanguis, sed Pater æternus qui in cœlis est. Ideoque sacro sancta synodus, non nitebatur persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis,sed in ostensione Spiritus & virtutis Dei,vnde & tam multi eruditi viri, coacti sunt dare manus,& gratulantes quod non verbis, sed virtutibus victi essent, ex rastris conuolabant ad baptismum, conterentes capita draconum infernalium. in aquis, laudantes & glorificantes sanctam Trinitatem,Patrem, Filiũ & Spiritum sanctum. Patrem,ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Filium, mediatorem Dei, & H hominis summum angularem lapidem,In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum. Spiritum sanctum,per quem Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris,quo vngimur,quo signamur, qui est pignus hæreditatis nostræ,quam habemus in cœlis repositam.Patrem,qui misit filiũ suum,vt Deus existens homo fieret, & naturam quam Adam terrenus seruituti addixerat, ipse Adam cęlestis in libertatem vindicaret. Filium qui intelligens sibi refingenda esse quæ finxerat,non discedens è cœlis, descendit ad terras, & cum hominibus homo, cum Deo Deus, vnus ex duobus

admi-

A admirabili modo operans diuina humanè,humana diuinè, integerrimam vitam egit,vt peccatum obliteraret,& durißimam mortem,quę ei non debebatur,pertulit, vt moriendi debitum nostrum aboleret. Spiritum sanctum,qui impetu facto,in Iudæa primum,dehinc in Samaria, & vsque ad vltimum terræ,perfidiam,infidelitatemq; deiecit, apriens linguas mutorum,vt narrarent mirabilia Dei, & obstruens linguas disertas & eruditas, ne aduersus Deum impia bella susciperent. Quæ lingua ò Viri res tot & tãtas in magno illo consilio auditas,& visas,digna satis oratione explicare sufficiat?Barbati illi Theologi,Hierophantes,Hyeromistæ Apostolis penè pares,qui Ioannis,qui Pauli,qui Hierothei,qui Dionysij secreta animis hauserant,& sapientiam didicerant,quam illi loquebantur inter perfectos,Di

B uino pleni spiritu, in extasim rapti, admirabili in dicendo, pronunciandoq; & rerum & verborum armonia, non velut artem ostent ntes, sed pura & syncera oratione,qualem eos decet qui Deum laudant,non fortuito, sed vt spiritus iubebat,quorum illi templa erant impolluta,& incontaminata,de sanctißima Trinitate,& de vnaquaq; persona Sanctißimæ Trinitatis, alternis vicibus, Angelorum emulatores effecti, sublimes fundebant syndologias.Lætabatur Ecclesia, synagoga confundebatur, crescebat fides credentium,& terra marique morbus perfidię decrescebat, Canebantur per fora vbique gentium voces illæ antiquæ, quę citra omnes allegorias leguntur in Psalmis,Pater meus es tu,Filius meus es tu,Ego hodie genui te,

C Ante luciferum genitus.Spiritu oris eius,Inde natum est decretum,vt omnes,& singulos Psalmos,quoties in ecclesia recitantur,concludat vna Trinitatis δοξολογία, cantilena illa inquam suauißima, Gloria patri, & filio,& Spiritui sancto,quo intelligat vniuersus orbis, non euangelium solum,sed totam legem,cuius virtus,& medulla est Dauidicum Psalterium, confiteri,glorificareq; Deum trinum,& vnum,Patrem inquam,qui omnia quæ videntur, et omnipotenti filij sui virtute creauit, et Spiritus sancti sanctificatione firmauit. Filium qui missus à Patre, virtus et S pientia Patris,per Spiritum sanctum hominem perditũ, et in homine vniuersam creaturam felicißimè recreauit, et omnia subiecit patri, qui sibi subiecit omnia. Spiritum sanctum,qui missus à Patre et filio, nexus patris et filij,

D implens Ecclesiam muneribus suis ignoranti sęculo declarauit Filium Deum,equalem Patri,et patrem fontanam originem Deitatis filij. Nullus hic modo curiosus roget.Quomodo hæc intelligi, aut esse possunt? Quomodo generat Deus,qui est substantia simplex,incorporea,incomprehensibilis? Quomodo nascitur Deus qui est æternus,sine principio et sine fine?Quomodo procedit Deus,a quo cuncta procedunt? Hoc planè venenum est fidei,hoc seminarium vniuersæ hæreseos, temere aggredi res diuinas, et importuna subtilitate siscitari ea, quæ ne angeli quidem ipsi plenè intelligunt,Ideoque vel tantulum siscitari, veriti sunt ipsi quoque prophetæ Religionis Antistites,quorum est illa vox admirationis plena,Generationem

tionem eius qui enarrabit? Loquar propositiones ab initio, ò viri. Profe- E
ctò huc respexisse videtur parabola luti, & figuli, quam olim, filijs Israel proposuit Deus, nimirum, vt arceret improbos hosce nostrorum ingeniorum conatus, & persuaderet humano generi, quam sit impiū, atque nefarium homunciones, esse velle Dei censores, & iudices, quos equum est in omnibus cedere Deo, cōfiteri se esse in manu Dei, id quod lutum in manu figuli, ideoque libēter ignorare, & omnino scire nolle, quid moliatur Deus, & in il ius, gloriam, & honorem, nunquam nō versare animo Paulinam illam sententiam, Quis cognouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Nam & Helias, ob reuerentiam numinis, operuit vultum suum pallio, quum transiret Dominus. Secreti sacramenti vocabulum est
hoc, Deus Pater, at verò, quum audimus patrē, satis intelligere possumus, F
& debemus, tametsi nescimus, quomodo genuit filium, quod omnino filium habeat, sibi per omnia similem, eiusdem naturæ indiuidua æternitate genitum, & per omnia æqualem genitori, neque enim pater esset nisi genuisset, neque item esset verè filius, si non esset verè natus, & genitus. Credenda sunt hæc à nobis, nō discutienda, donec intremus in sanctuariū Dei, & intelligamus, qua incude, quo malleo cœlum πολύχαλκον fabricatus fuerit: ex quo fonte tantā aquā eduxerit: Quomodo mundū de tenebris in lucem protulerit: quibus carminibus maria ne fluctibus suis, terrā obruant, incantauerit quibus ignibus Solem, & stellas accenderit: per quā viam diruptis cœlis, ad nos descenderit, quomodo se ipsum hominē finxe-
rit, deq; virginis vtero prodierit: super aquas siccis pedibus ambulauerit: G
ianuis clausis ad Apostolos ingressus fuerit, Tunc enim fortasse, quum hæc omnia, quę extra naturā Dei sunt, intellexerimus, penetrare licebit, ad generationem illam secretissimā, intra Deum, in corde Dei, ex vtero Dei. Interea sufficiat nobis scire, ex scripturis sanctis, quod vt lux gignit splendorem, sic Deus Pater generat Deum filium, iuxta illud, In splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te, & pudeat nos profundiora sciscitari, qui ne de nobis quidem ipsis, scire possumus, quomodo sapientia, mens, ratio, ingenium, intellectus, consilium gignat verbum, & conceptum animi nostri. Vos porrò, qui prediti estis scientia tantarum re-
rum, ò soli sapientes, ò singuli homines, ò hæretici inquam, hæresiarchæ, H
qui tanta animi elatione dicitis, esse non potest, vt Deus gignat Deum, Non potest Deus habere filium, si est filius non est Deus, impossibile est, vt sit natus, & æternus, quique propterea, dum definire audetis confidentissimè, quid Deus possit, quid non possit, videmini terminos posuisse naturæ Dei, ideoque plene scire quid sit Deus, quæ vis, quæ potestas diuinitatis, quid Pater, quid Filius, quid Spiritus sanctus, Vos inquam, ὦ πάνσοφοι, ὦ πανοῦργοι, quos nihil latet, quos nihil effugit, docete nos quoque indoctos, & rudes, hanc vestram altitonantē, & altiuolantem Theologiā, vt qui huc vsque in tenebris, sicut dicitis ambulauimus, si æterna illa charitate,

A tate, quam phaleratis verbis, vsque adeo profitemini, per vos eripiamur ab interitu animarũ nostrarum. Differite, vt planè dicam, quod volo, ò noui Euangelistæ, qui vetera ecclesiæ dogmata, velut rancida putatis, differite, qui definitè sit ipse Deus, & ego differam vobis, quomodo pater generat filium, quomodo filius nascitur ex patre, & quomodo ex vtroque spiratur Spiritus sanctus. Vere spiritus, non spiraculum, spiraculum est creatura, ipse spiritus est creator, & vnus est creator, Pater, Filius, & Spiritus sanctus Narrate vos nobis, quomodo Spiritus sanctus sine viro formauerit corpus Iesu Christi in vtero virginis, & ego pro omnibus, narrabo vobis, quomodo Deus pater, sine muliere genuerit illum eundem filium suum Dominum nostrum, de substantia suæ ipsius diuinitatis. Narrauerunt mi-
B hi hæretici, ò sacratissima Trinitas, immo vero non mihi, sed vrbi & orbi, doctas, & elaboratas fabulationes, Ecquam diuersas à doctrina tua? ab euangelio tuo? Nam omnia verba tua verbum vnum, & principium verborum tuorum veritas est, & verbum illud tuum sermo factum est, & nos laudauimus in Deo verbum Deum, & laudauimus in Domino Iesu Christo sermonem, Deum hominẽ, & verbum sermonẽ. Deus homo annunciauit nobis veritatem, & ostendit nobis lux vera lumen in lampade, vt non excęcaremur, sed illuminaremur, ad cognoscẽdum te solum verum Deum, Patrem Filium, & Spiritum sanctum: Sua enim est illa vox, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti contra hanc vocem, quisquis loquitur: de suo
C loquitur, qui de suo loquitur, falsa loquitur. quia oĩs homo mẽdax, nisi fuerit, aut Deus, aut per extasim secum factus vnus; Quomodo autem est tecũ vnus, qui est à spiritu tuo alienus? & quomodo nõ est alienus à spiritu tuo, qui aduersatur uerbo tuo, & ecclesiæ quæ est corpus tuum? Valeant, ualeãt hæretici omnes, ab initio semper mendaces, ualeant omnes hæreses, ipsæ falsitates, ipsa mendacia, & tu in primis abi in malam crucem, mendaciorum pater, & zizaniorum sator Diabole, qui uix orbe condito, contra ueritatẽ Dei, nominasti Deos, dicẽs. Eritis sicut Dij, & ad Iordanẽ uisa columbã, audita uoce, baptizato Christo, cõtra Trinitatem primus dubitasti, Si filius Dei es. Vah Spiritus nequam, Spiritus perditissime, qui mundũ tanto tẽpore pdidisti, Vah pestis & funus religionis, hostis humani generis, cuius do-
D ctrina & exẽplo corruptus Nabal dixit in corde suo, Non est aliquis Deus, quia neq; est vnus: neq; trinus, Indeq; permoti filij Israel, aliquãdo dixerũt, Eamus, & faciamus nobis Deos, postquam non est aliquis natura Deus, facti simul ἄθεοι, & πολύθεοι, sine Deo, et cultores multorum Deorum. An uero inter nos defuerunt ò uiri, qui tres personas diuinas instigante diabolo dixerint esse tres Deos? aut qui miscentes, et fermentantes diuinitatem fecerunt unam personam ex tribus? Sed et quidam Trinitatem Christianorum putauerunt esse Deum, Mariam, et Christum Iesum. Alij uelut binarium numerum, præferentes ternario, prædicarunt duos Deos, Et fuit sanè, qui distinxit, quasi inter duas res, inter

Deum

Deum et animam Dei, Ecquis referat innumerabiles illas muscas et ranas E
egyptias, brucos, erucas, locustas, hæreses inquam, & sectas, quæ per omnes ætates, patre Satana, in humani generis æternam perniciem, natæ sunt, nascunturq;, & renascentur nostro æuo, aduersus fidem Sanctißimæ Trinitatis? Et quidem non est hæresis aliqua, quę non caput attollat in Deum trinum & vnum, quãdo omnes soluunt Iesum Sanctißimę Trinitatis, (sic dicere liceat,) gloriam & quasi faciem: nulla sanè est, quę Christi vnitatẽ non diuidat, vnitatem inquam, vel naturalem, vt quæ dicit, Christum non habuisse veram carnem, aut rationali caruisse anima: vel personalem, vt quæ asserit in Christo duas personas, & quæ negat Christum Dei filium: vel mysticam, vt quę gratiæ derogat, quę sacramenta contemnit, quę detrahit patribus, quæ iudicium sibi vendicat, herciscũdæ familiæ Christi, separans F
& ecclesiam à Christo, & ab ecclesia Christum. Quod si tãdem fides est de Deo, & Deus est Trinitas, quum ex Diametro fides, & hæresis opponatur, potestne esse hæresis, quæ non aduersetur Trinitati, aut certè personis, mysterijs, operibus Trinitatis? Et quo spectabant quæso hæretici illi, pleni insidiarum, qui summis conatibus moliebantur, vt silerent in Ecclesia Euangelium Ioannis, & Epistolæ Diui Pauli? ea vna præsertim, quam hæbreis de capite Christo altißimè, ideoq; hæbraica lingua, & stylo scripsit, nisi vt è Sanctißima Trinitate deturbarent.

En Christum genitum, summe pater tuum,
In quo visibilis stat tibi gloria,
Qui noster Dominus, qui tuus vnicus,
Spirat de patrio corde paracletum, G
Per quem splendor, honor, laus, sapientia,
Maiestas, bonitas, & pietas tua,
Regnum continuat numine trino,
Texens perpetuis sæcula sæculis.

Ad cuius etiam sempiternitatem auferendam, artificiosa & verè diabolo digna subtilitate, quæ non sæculorum monstra, aliqui ijsque primis temporibus confixerunt? Bone Deus, quam belle appellauit sapientißimus Salomon, hæreticos Vulpes qui & si in omnibus tractent dolos, toti ex mendacio compositi, & fraudibus, in hoc vnum tamen, dies & noctes incumbunt, vt nunquã desinant insidiari Gallinæ Euangelicæ, cuius est illa vox, H
O quoties volui congregare filios vestros, sicut Gallina congregat pullos suos sub alas? agereq; pro viribus, vt Christianos tandem ad negandũ Christum inducant, & conuertant ad iudaismum: vnde vt verum dicam, in Ecclesia omnes hæreses originem habuerunt. Diceres eos quam elegantißime, in Ecclesiam, dente lupos, cornu Tauros, in seipsos immanißimas viperas, in Deum

Terribili specie, totosq; Dracones

in Christum,

Illud

A *Astutam gerantes, sub pectore vulpem.*

Illud prçterire non possum, fuisse aliquos, qui ex duabus illis literis ἄλφα, & ὠμέγα, quas in symbolum totius perfectionis, quæ in vniuersa natura, ex initio & fine constat, iure & merito, sibi tribuebat verbum Dei, impudentisimè docuerunt, vmbras, & similitudines, figurasq;, & parabolas esse omnia quæ de Christo Iesu leguntur et scribuntur, in Euangelio; vnde & illum non viuum, et subsistens Dei verbum. sed sermonem volētem, metaphoricè appellabant: quin et plurimi dubitationibus ęstuantes, quum viderent in scripturis sanctis de Christo Iesu, contraria quædam, et magna, et mirabilia prædicari, vt quod esset Dauidis filius, et Dominus: quod nouè natus esset ex Maria, et antecesisset omnia secula: quod mortuus esset,

B et à morte semetipsum excitasset: neq; rectè intelligerent sacram illam, et secretam συνουσίαν illis fauebant, et comites iungebantur. Quos deinde secuti alij, quãquam maiores habiti sunt nomine et fama, Christum Iesum, vitæ quidem sanctitate Deo maxime similem, opinabantur et docebant in populis, minimè vero dignitate, maiestate, æternitate, Patri æqualem, quē propterea nō de substantia patris generatum, sed vt Angelos, et homines, et communes creaturas, ex nihilo factum, et creatum esse mentiebantur. Pepercit ne vero hæresis Spiritui sancto, in quem qui peccat, euangelium tam apertè dicit, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, expiari non posse? superbo enim ratiocinio, ad calculos vocans totam Trinitatem, Patrem Auro, Filium Argento, Spiritum sanctum Æri, aut ferro comparauit, et con-

C fitens Patris quidem et filij vnam esse substãtiam diuinitatis, Spiritum sanctum, à naturali diuinitatis consortio, reijcere non est verita, nullum illi aliud relinquens, cum Patre, et Filio, quam sociale commercium. o scelus. Vtinam mihi dono dares, ò Sancta trinitas, quod olim in Concilio Niceno, aduersus serpentes coruscantes linguis, zelatori tuo dedisti, vt me dicente. Impero vobis, In nomine Domini Nostri Iesu Christi, ne loquamini amplius, θεόμαχοι isti amitterent vsum.

Verborum, & natæ dira in conuitia linguæ.

sed pergãt loqui, quamdiu volunt. Magna est veritas, et fortior omnibus, omnis terra veritatem inuocat, cęlum ipsam benedicit, et omnia tremunt

D eam Hęc est veritas, origo et fons omnium veritatum. Deus est Trinitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, quam nisi quisque integram credendo, et inuiolatam, bene viuendo, seruauerit, ò viri, absque dubio (sententia enim iam lata est) in ęternum peribit, Filius irę Dei, cibus ignis, cuius cōsumatio in combustionem. Sic ore locuta est, ò Christi fideles diuina Historia, inter odoratas lauros, inter virentes, et paciferas nostras oleas.

Recensens vera, vero de numine veri.

De vera virtute Dei, natique patrisque,

Indicat autem

Namque Deus alto cæli crepitante fragore

Ter

Ter Adrius pater, posuit surgentia frata. E
Vos nunc mundo stulti, Deo sapientes Christicolæ, vt concidant Sophistræa omnia, ter canite, ter plaudite, ter adorate.

Salue Pater supreme,
Patriq́ sermo Christe,
Et spiritus Benigne.

Vestro nomine ego, & vestris viribus frætus, insiliam saltu, & fremens, sternam campis viles, inhumatas, inflatasque turmas hæreticorum.

Veh captiosis hæreticorum strophis,
Veh Versipelli astutiæ,
Nodos tenaces recta soluit regula,
Infesta contendentibus.

FINIS.

REGISTRVM.

*, **, a b c d, A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh.

Omnes sunt quaterni, præter L duernio.

VENETIIS, APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.

LEGATORIA
PANDIMIGLIO
ROMA